Nazi

III

İMPARATORLUĞU

DOĞUŞU·YÜKSELİŞİ·ÇÖKÜŞÜ

WILLIAM L. SHIRER

AĞAOĞLU YAYINEVİ

Bu kitap Garanti Matbasında dizildi ve Haşmet Matbaasında basıldı. Hamit Kırma ve Cilt Evinde hazırlandı. Kapak: Ersal Yavi
Kapak baskı : San Organizasyon
Ağaoğlu Yayınevi
İstanbul
Ocak 1969
Copyright : Ağaoğlu Yayınevi

WİLLİAM SHİRER

NAZİ İMPARATORLUĞU

Doğuşu, Yükselişi ve Çöküşü

CİLT : III

Türkçesi :
RASİH GÜRAN

AĞAOĞLU YAYINEVİ

İÇİNDEKİLER

Barbaros Harekâtı : Sıra Rusya'da 1225
İşler Tersine Dönüyor 1315
Sıra Amerika'da 1343
Büyük Dönüm Noktası: 1942 Stalingrad ve El Alemeyn 1396

BEŞİNCİ KİTAP

SONUN BAŞLANGICI

Yeni Düzen 1441
Mussolini'nin Düşmesi 1523
Müttefikler'in Batı Avrupa'yı İstilâ Etmeleri ve Hitleri Öldürme Teşebbüsü 1550

ALTINCI KİTAP

NAZİ İMPARATORLUĞUNUN ÇÖKÜŞÜ

Almanya'nın İstilâsı 1659
Tanrıların Ölümü : *Goetterdaemerung* Nazi İmparatorluğunun Son Günleri 1694
Notlar ve İndeks 1749

XXIII

BARBAROS HAREKÂTI : SIRA RUSYA'DA

Hitler 1940 yılının yaz aylarında Batının istilâsıyla uğraşırken, Stalin de bundan yararlanarak Baltık Devletlerini ve Balkanları ele geçirmeye çalışıyordu.

Görünüşte iki diktatör arasındaki ilişkiler pek dostçaydı. Stalin'den direktif alan Molotov, Almanların her yeni saldırı ya da istilâ hareketinde fırsatı hiç kaçırmıyor, onları pohpohluyordu. Almanya, 9 Nisan 1940'da Norveç ve Danimarka'yı istilâ ettiği zaman, Sovyet Dış İşleri Komiseri hemen o sabah Moskova'da Elçi von der Schulenburg'a «Sovyet Hükümetinin, Almanya'nın almak zorunda kaldığı tedbirleri anladığını» beyan etmişti. Molotov, «Savunucu tedbirlerinde Almanya'ya başarı dileriz» demişti. (1)

Bir ay sonra da, «İngiliz ve Fransızların Belçika ve Hollanda'dan Ruhr'a sarkmaları tehlikesi karşısında Almanya'nın

Batıda girişmek zorunda kaldığı» hareketi anlatmak konusunda Ribbentrop'dan tâlimat alan Alman elçisi, Molotov'a *Wehrmacht*'ın bu hareketini resmen bildirdiği zaman, Sovyet devlet adamı memnunluğunu belirtmişti. Schulenburg, Berlin'e çektiği telgrafta şöyle diyordu: «Molotov haberi tam bir anlayış havasıyla karşıladı ve Almanya'nın İngiliz - Fransız hücumuna karşı kendisini koruması gerektiğini çok iyi anladığını sözlerine ekledi. Başarı kazanacağımızdan şüphesi yoktu.» (2)

17 Haziranda, Fransa ateşkes anlaşmasına yanaştığı gün Molotov, Schulenburg'u dairesine çağırdı, ve «Alman ordusunun muhteşem başarısı karşısında Sovyet Hükümetinin en sıcak tebriklerini» sundu.

Dış İşleri Komiserinin bu sırada söyliyeceği başka bir şey daha vardı; ama Almanların pek hoşuna gitmeyecekti. Alman elçisinin Berlin'e çektiği «çok acele» telgrafta bildirdiğine göre, Molotov bu görüşmede «Sovyetler'in Baltık ülkelerine karşı giriştiği hareketi» ve «İngiltere ile Fransa'nın Baltık Devletlerinde Almanya ile Rusya'nın arasını açmak ve her iki ülke arasında anlaşmazlık yaratmak için çevirdikleri entrikalara bir son vermek üzere böyle bir harekete zorunluluk duyulduğunu» söyledi (3). Bu sözleri söylerken Molotov'un gözleri parlıyor gibiydi. Sovyet Hükümeti bu «anlaşmazlığa» son vermek için üç Baltık ülkesine «özel elçiler» göndermişti. Bunlar Stalin'in en yakın üç arkadaşıydı: Dekanozov Litvanya'ya, Vişinski Letonya'ya, Jdanov da Estonya'ya gitmişlerdi.

Bu üç kişi, özellikle son ikisi, işlerini kendilerinden umulan ustalıkla başardılar. Alman askerleri 14 Haziranda Paris'e girdikleri gün Sovyet Hükümeti Litvanya'ya dokuz saatlik bir ültimatom verdi; Hükümetin çekilmesini, kilit noktalarında bulunan birtakım memurların tutuklanmasını ve ülkeye istenildiği kadar Kızıl Ordu askeri göndermek hakkının tanınmasını istedi. Litvanya Hükümeti ültimatomu kabul etti, ama bu kabul «doyurucu» bulunmadı ve ertesi gün, 15 Nisanda Sovyet Hükümeti, Almanya ile sınırı bulunan bu tek Baltık ülkesini

böylece işgal etti. Birkaç gün sonra da Letonya ve Estonya'ya da aynı biçimde Sovyet ültimatomları verildi ve sonra Kızıl Ordu bu ülkelere girdi.

Bütün bu işlerde Stalin, Hitler kadar kaba, merhametsiz ve ondan da yüzsüz davrandı. Ülkelerde basın susturulduktan sonra siyasi liderler tutuklandı. Komünist Partilerinden başka bütün partiler kanun-dışı edildi. Her üç ülkede de 14 Temmuzda Ruslar tarafından «seçimler» yaptırıldı. Böylece her ülkede «seçimle» kurulan parlâmentolar, ülkelerinin Sovyetler Birliğine katılmasına karar verdiler ve Rusya Yüksek Sovyeti (parlâmento) de anayurda katılma istediklerini «kabul etti»: Litvanya 3 Ağustosta, Letonya 5 Ağustosta, Estonya 6 Ağustosta Sovyetler Birliğine katıldı.

Adolf Hitler bu işlere çok bozuldu, ama İngiltere istilâsını örgütlemekle uğraştığı için elinden bir şey gelmedi. Üç Baltık Devletinin Berlin elçileri tarafından Rus saldırısını protesto etmek üzere Almanya'ya verilen mektuplar Ribbentrop'un emri ile elçilere geri verildi. Molotov, burunlarını biraz daha kırmak için 11 Ağustosta Kaunas, Riga ve Tallinn'deki elçiliklerini on beş gün içinde «tasfiye» etmelerini ve Baltık ülkelerindeki konsolosluklarını 1 Eylüle kadar kapatmalarını Almanlardan istedi.

Baltık devletleri Stalin'i doyurmadı. İngiliz-Fransız Ordularının umulmadık bir hızla çöktüğünü görünce, hazır fırsat varken olabildiğince çok yer almak sevdasına kapıldı. Kaybedilecek zaman kalmadığını anlamıştı herhalde. 23 Haziranda, Fransızların resmen teslim oldukları ve Compiègne'de ateşkes anlaşmasını imzaladıkları gün, Molotov Moskova'daki Nazi elçisini çağırdı ve kendisine «Besarabya sorununun daha fazla gecikmeye tahammülü olmadığını» söyledi. «Romanya Hükümeti barışçı bir çözüm yoluna yanaşmadığı takdirde Sovyet Hükümeti zor kullanmaya karar vermiş» ti. Molotov, Almanya'nın «Sovyetlerin hareketini engellemiyeceğini, tersine, bu hareketi destekliyeceğini» umuyordu. Ayrıca, «Sovyetlerin ta-

lepleri Bukovina'ya kadar da uzanıyor» du (4). Besarabya Birinci Dünya Savaşının sonunda Rusya'nın elinden alınmıştı, ama Bukovina hiçbir zaman Rusya'nın olmamış, 1919 da Romenlerin eline geçinceye kadar Avusturya yönetiminde kalmıştı. Ribbentrop'un, bu konuda kendisine soru soran Hitler'e söylediği gibi, Moskova'da Nazi - Sovyet Paktı görüşmeleri yapıldığı sırada Ribbentrop, Besarabya'yı Rus çıkar alanına katmak zorunda kalmıştı. Ama Bukovina'yı vermemişti.

Durum Berlin'de şaşkınlık yarattı. Bu şaşkınlık Batıdaki OKW Karargâhına kadar yayıldı. Alman Ordusuna Romanya'nın petrolü gerekliydi. Bundan başka bu Balkan ülkesinden gelen yiyecek maddelerine ve hayvan yemine de ihtiyacı vardı. Kızıl Ordu Romanya'yı işgal ederse Almanya bütün bunlardan olacaktı. Zaten daha 23 Mayısta, Fransa'daki savaş en yüksek noktasına eriştiği sırada, Romanya Genel Kurmayı OKW'ye alârm vermiş, Sovyet askerlerinin sınırda yığınak yaptıklarını bildirmişti. Bu haber karşısında ertesi gün Hitler'in karargâhında gösterilen tepkiyi Jodl şöyle anlatıyor: «Rusların Besarabya karşısında kuvvet yığmaları Doğu durumunu kötüleştiriyor.»

Rusya 26 Haziranda Romanya'ya bir ültimatom verdi, Besarabya ve kuzey Bukovina'dan çıkmasını istedi. Ültimatoma ertesi gün cevap verilecekti. Bu durum karşısında eli ayağı dolaşan Ribbentrop özel treninden Bükreş elçisine hemen bir tâlimat döşendi. Elçiden, Romanya Hükümetine teklifleri kabul etmesi tavsiyesinde bulunmasını istedi. Romanya Hükümeti 27 Haziranda istenileni yaptı. Sovyet askerleri ertesi gün yeni topraklara girdiler. Rusya'nın bütün Romanya'yı işgal etmediğini, hiç olmazsa zengin petrol ve yiyecek kaynaklarını eline geçirmediğini gören Berlin rahat bir soluk aldı.

Almanlar Batıda uğraşırlarken Stalin de Doğu Avrupada olabildiği kadar çok yer almıya çalışıyordu. Ama bu sırada yine de Hitler'le arayı bozmak istemediği ya da böyle bir şey düşünmediği, gerek davranışlarından ve gerekse gizli Alman

belgelerinden açıkça anlaşılıyor.

Churchill, Haziranın sonuna doğru Stalin'e yazdığı özel bir mektupta, Almanların İngiltere'yi olduğu kadar Rusya'yı da istilâ etmek istediğini bildirdi ve bu tehlikeye karşı Stalin'i uyardı (5). Sovyet diktatörü bu mektuba cevap vermeye tenezzül etmedi; belki o da, hemen hemen herkes gibi İngiltere'nin artık hesabı görüldü sanıyordu. Bu bakımdan İngilizlerin düşüncelerini Almanlara söylemekte bir sakınca görmedi. İngiliz Başbakanının Bolşeviklerden iyi bir tepki elde edebilmek için Moskova'ya elçi olarak tâyin ettiği İngiliz İşçi Partisinin sol kanat liderlerinden Sir Stafford Cripps —Churchill bunun boş bir umut olduğunu sonradan kabul etmiş ve pişman olmuştur— Temmuzun başında Stalin tarafından, Churchill'in deyimiyle, «resmî ve soğuk» bir şekilde kabul edildi. Molotov, Stalin'den aldığı tâlimata uyarak, Alman elçisine bu görüşme ile ilgili yazılı bir muhtıra verdi.

Çok ilginç bir belgedir bu. Sovyet diktatörünün dış işleri konusunda yaptığı soğuk hesapların dar sınırlılıklarını hiçbir kaynak, bu belge kadar açıkça belirtemez. Schulenburg bu muhtırayı hemen Berlin'e «çok acele» ve «gizli» olarak uçurdu. Ribbentrop muhtırada anlatılanlardan çok memnun kaldı ve Sovyet Hükümetine kendisine verdiği «bu bilgiden dolayı çok teşekkür» etti. Muhtırada bildirildiğine göre Cripps, birçok sorunlar arasında şu temel sorunu da Stalin'e anlatmıştı:

«İngiliz Hükümeti Almanya'nın Avrupa hâkimiyeti ardında koştuğuna inanıyordu... Bu İngiltere için olduğu kadar Sovyetler Birliği için de bir tehlikeydi. Bu bakımdan her iki ülkenin Almanya'ya karşı ortak bir korunma politikası ve Avrupa'da bir kuvvet dengesinin yeniden kurulması konusunda anlaşmaları gerekiyordu.»

Stalin'in bu sözlere şu cevabı verdiği bildiriliyordu:

«Avrupada herhangi bir ülkenin hâkim olması diye bir tehlike görmüyordu. Hele Almanya'nın Avrupayı yutmak tehlikesi daha azdı. Stalin, Almanyanın politikasını gözlüyor ve Almanya'nın başlıca önderlerinden birkaçını çok iyi tanıyordu. Alman liderlerinde Avrupa ülkeleri-

ni yutmak istediklerini gösteren herhangi bir belirti görmemişti. Stalin, Alman askerî başarılarının Sovyetler Birliğini ve Sovyetler Birliğinin Almanya ile olan dostça ilişkilerini tehdit ettiği kanısında değildi...» (6)

Bu görülmemiş kendini beğenmişlik, bu sınırsız cehalet insanın soluğunu kesiyor. Rus diktatörü, Hitler'in düzenbaz kafasındaki gizli kapaklı köşeleri elbette bilmiyordu. Ama Führer'in geçmişteki davranışlarına, bilinen ihtiraslarına ve umulmıyan hızlı yayılmasına baksaydı, Hitler'in Sovyetler Birliği için korkunç bir tehlike olduğunu anlardı. Ama ne gariptir ki, anlayamadı.

Stalin'in kendisine muhteşem bir şekilde güvendiği bir sırada, Hitler'in, Sovyetler Birliğine dönerek bu ülkeyi ortadan kaldırmayı düşünmekte olduğu, gerek ele geçen Nazi belgelerinden ve gerekse o yıl Batının sırtından oynanan büyük dramda rol almış bulunan bellibaşlı Almanların verdikleri ifadelerden açıkça anlaşılmaktadır.

Ana fikir çok daha eski bir tarihten, on beş yıl öncesinden —*Kavgam*'dan— gelmektedir.

«Ve biz Nasyonal Sosyalistleri (diyordu Hitler) altı yüz yıl önce bıraktığımız yerden başlıyoruz. Cermenlerin Avrupanın güneyine ve batısına doğru giriştikleri sonsuz akınları durduruyor, gözümüzü Doğu topraklarına çeviriyoruz... Avrupada yeni toprakların sözünü ederken her şeyden önce Rusya'yı ve sınır boyundaki köle devletleri kastediyoruz. Bize oranın yolunu gösteren kaderin kendisidir sanki. Doğudaki bu muazzam imparatorluk dağılmak üzeredir ve Rusya'daki Yahudi hâkimiyetinin sonu aynı zamanda Rusya'nın da bir devlet olarak sonu olacaktır.» (7)

Bu fikir Hitler'in kafasında bir temel taşı gibi yatmaktadır. Stalin ile yaptığı pakt ona bu fikrini değiştirtmemiş, yalnızca fikrin uygulanmasını geciktirtmişti. Hem de kısa bir zaman için. Nitekim Führer, Rusya ile pakt imzalamasının ve bu pazarlıktan yararlanarak Polonya'yı ortadan kaldırmasının üstünden daha iki ay geçmeden, işgal altındaki Polonya topraklarının gelecekte Almanya'nın girişeceği harekât için bir yığınak yeri sayılması gerektiğini Orduya bildirmişti. Emrin tarihi 18 Ekim 1939 dur. Halder bu tarihi güncesine geçirmiştir.

Beş hafta sonra, 23 Kasımda, Hitler Batıya hücum etmekten çekinen generallerine uzun bir nutuk çektiği sırada da, Rusya'yı aklından çıkarmış değildi. *Ancak Batıda serbest kaldığımız zaman,* demişti, *Rusya'ya karşı gelebiliriz.* Alman generallerinin yüz yıldanberi uykularını kaçıran iki cephede savaşmak korkusu o sırada Hitler'in de kafasına yerleşmiş ve o gün de bunun tehlikesinden uzun uzadıya söz etmişti. Eski Alman yöneticilerinin yaptıkları hatayı tekrarlamıyacaktı; Ordunun tek cephede savaşa devam etmesini sağlamaya çalışacaktı.

Bu bakımdan, Fransa'nın yıkıldığı, İngiliz Ordusunun Manş ötesinde kıstırıldığı ve artık İngiltere'nin de yakında çökeceğini sandığı bir sırada, Hitler'in aklını yeniden Rusya'ya takmış olmasına şaşmamak gerekir. Çünkü bu sırada Hitler artık Batıda serbest kaldığını ve «Rusya'ya karşı gelmek» için gereken tek şartı da gerçekleştirdiğini sanıyordu. Stalin'in Haziran ayı içinde Baltık Devletleri ile iki Romen vilâyetini çarçabuk ele geçirmesi onu bu konuda bir an önce karar almıya zorlamıştı.

Bugün onun bu kararını ne zaman aldığını izleyecek durumdayız, Jodl, «esas karar,» diyor, «taa Batı Seferi sırasında» verilmişti (8). Jodl'un OKW'deki yardımcısı Albay Walter Warlimont, Jodl'un 29 Haziranda Harekât Dairesi Kurmay subaylarıyla yaptığı bir toplantı sırasında, «Hitler'in 1941 ilkbaharında S.S.C.B.'ye hücum etmek niyetinde» olduğunu söylediğini hatırlamaktadır. Jodl'un anlattığına göre, bu toplantıdan bir süre önce, Keitel, Hitler'in kendisine «1940 sonbaharında S.S.C.B. ye hücum etmeyi düşündüğünü» yeniden söylemişti. Ama o zaman bu fikre Keitel bile evet diyememiş, yalnız sonbahardaki kötü hava koşullarının değil, Batıdaki Ordunun büyük bir bölümünü Doğuya nakletme zorluklarının da bu harekâtı imkânsız kıldığını ileri sürerek Hitler'le tartışmıştı. Warlimont'un anlattığına göre, 29 Haziranda bu toplantı

yapıldığı sırada «(Rusya'ya karşı) girişilmesi düşünülen hücumun tarihi 1941 ilkbaharına bırakılmış,» bulunuyordu. (9)

Halder'in tuttuğu günceden anladığıma göre (10), Hitler, daha bir hafta öncesine kadar, İngiltere'nin istilâsına girişilmediği takdirde Rusya seferine sonbaharda başlanabileceğini düşünüyordu. 21 Haziranda Berlin'de yaptığı askerî toplantıda Brauchitsch'e sefer için gereken hazırlıklarla uğraşmasını emretmişti. Brauchitsch'in Hitler'e verdiği cevaptan, Ordu Başkomutanı ile Genel Kurmayının bu konu üstünde aslında durmuş oldukları —ama çok durmadıkları— anlaşılıyor. Brauchitsch, seferin «dört ile altı hafta» süreceğini, amacın «Rus Ordusunu yenmek ya da en azından Rusya'da, Rus uçaklarının Berlin'e ya da Silezya sanayi merkezine ulaşamıyacağı derinlikte bir toprak parçasını işgal etmek olacağını, bu sırada Alman uçaklarının Sovyet Birliğinde önemli hedeflere varabileceklerini» Lidere söyledi. Brauchitsch seksen, yüz kadar Alman tümeninin bu işi başarabileceği kanısındaydı; Rus gücünün «İyi durumda elli ile yetmiş beş tümenden» oluştuğunu tahmin ediyordu. Brauchitsch'in bu toplantı hakkında anlattıklarından Halder'in almış olduğu notlara bakılacak olursa, Hitler, Stalin'in Doğuda giriştiği harekâta çok kızmıştı; Sovyet diktatörünün İngiltere'yi dayanmaya teşvik için «bu ülke ile kur yaptığına» inanıyor, ancak Rusya'nın Almanya'yla savaş isteğini gösteren herhangi bir belirti görmüyordu.

1940 Temmuzunun son gününde Berghof'ta yapılan başka bir toplantıda, Hitler, İngiltere'yi istilâ etmek ihtimalinin gün geçtikçe azalması karşısında, ilk olarak bu toplantıda Rusya seferi hakkındaki kararını Ordu şeflerine açıklamak zorunda kaldı. Toplantıda Halder de vardır ve büyük komutanın söylediklerini olduğu gibi steno ile kaydetmiştir (11). Bu notlar, Hitler'in Rusya'ya, ilkbaharda taarruz etmeye kesin olarak karar vermiş olduğunu gösterdiği gibi, komutanın büyük stratejik amaçları da kafasında tasarladığını ortaya koymaktadır.

«İngiltere umudunu (diyordu Hitler) Rusya ile Amerika'ya bağlamıştır. Rusya'ya bağladığı umut suya düşerse Amerika'ya bağladığı umut da suya düşmüş olur, çünkü Rusya'nın yok edilmesi, Japonya'nın Uzak Doğudaki gücünü muazzam derecede artırır.»

Hitler düşündükçe, İngiltere'nin savaşa devamda inatla direnmesinin Sovyetler Birliği'ne güvenmesinden ileri geldiğine daha çok inandığını söyledi.

«İngiltere'de garip bir şey oldu! (diye anlatmaya başladı Hitler) İngilizler aslında yenildiler (*). Şimdi yeniden ayağa kalktılar. Konuşmalarını işittiyoruz: Rusya, Batı Avrupadaki hızlı gelişmelerden çok tedirgin oldu.

Rusya'nın, Almanya'yı Avrupada çok kuvvetli görmek istemediğini söylemesi yeter ve İngiltere de, denizde boğulan bir adam gibi, durumun altı ile sekiz ay arasında büsbütün değişeceği umuduna yeniden kapılabilir.

Ama Rusya ezilirse İngiltere'nin umudu da suya düşer. O zaman Almanya, Avrupa ve Balkanların efendisi olur.

Karar : Bu düşünceler gözönünde tutularak Rusya hemen tasfiye edilmeli. İlkbahar, 1941.

Rusya ne kadar çabuk ezilirse o kadar iyi olur.» (**)

Nazi komutan bundan sonra kendi strateji plânlarını açıkladı. Hitler'in Batı savaşlarıyla gece gündüz uğraştığı halde, bu plânları bir süredir kafasında hazırlamış olduğunu generaller de anladılar. Harekâtın amacı, ancak Sovyetler Birliği birdenbire, tek büyük bir darbe altında ezilirse böyle bir harekâte girişmeğe değer, dedi Hitler. Bir kısım Rus topraklarının istilâsı yetmezdi. Hitler özellikle şunu belirtti. «Rusya'nın yaşama gücü kalmıyacak! İşte amaç bu!» Başlangıçta iki yönden harekete geçilecekti: Birincisi güneyde Kief'e ve Dinyeper Nehrine doğru; ikincisi kuzeyde Baltık Devletleri üstünden Moskova'ya doğru. İki Ordu sonra Moskova'da birleşeceklerdi. Bundan sonra da, gerekirse, Bakû petrol kuyularını ele geçirmek

(*) Halder burada «yenilme) kelimesinin İngilizce aslını, yâni «down» kelimesini kullanmıştır.

(**) Halder'in defterinde de altları çizilmiştir.

için özel bir herekâta daha girişilecekti. Hitler, bu yeni istilâları düşündükçe yerinde duramıyordu. Bu istilâlardan sonra ne yapacağını da biliyordu: Ukrayna'yı, Beyaz Rusya'yı ve Baltık Devletlerini ilhak edecek, Finlandiya topraklarını Beyaz Denize kadar genişletecekti. Bütün harekâtı 120 tümenle başaracaktı; Batının ve İskandinavya'nın savunması için 60 tümen bırakacaktı. Taarruz, kendi söylediğine göre, 1941 Mayısında başlıyacak ve beş ay sürecekti. Sefer kışa doğru bitecekti. Taarruzun o yıl başlamasını tercih edecekti ama bunun mümkün olmadığı anlaşılmıştı.

Ertesi gün, 1 Ağustosta, Halder kendi kurmayı ile plânlar üstünde çalışmaya başladı. Halder ileride, Rusya'ya karşı girişilecek bir taarruzu delilik saymış olduğunu söyliyecektir, ama o günkü güncesi, yeni görev için kendisine başvurulduğunda, bu işi büyük bir hevesle karşıladığını göstermektedir.

Taarruz plânının hazırlanması Almanlara özgü bir titizlikle üç koldan yürütüldü: Ordu Genel Kurmayı, Warlimont'un OKW Harekât Dairesi ve General Thomas'ın yönetimindeki OKW Ekonomi ve Silâhlanma Dairesi, plân üstünde ayrı ayrı açıdan çalışmaya başladılar. Goering, Hitler'in, Rusya'nın sipariş ettiği malları Ruslara «ancak 1941 ilkbaharına kadar» verilmesini istediğini 14 Ağustosta Thomas'a bildirdi (*). Thomas'ın dairesi o zamana kadar Sovyet sanayiini, ulaştırma sistemini ve petrol merkezlerini gerek hedef teşkil etmeleri ve gerekse ileride Rusya'nın yönetilmesine yaramaları bakımından ayrıntılı bir şekilde inceleyecekti.

Birkaç gün önce, 9 Ağustosta, Warlimont, Ruslara karşı

(*) Thomas bu konuda verdiği raporda, o sırada Sovyetlerin Almanya'ya vereceği malların tam zamanında teslim edilmesine ne kadar önem verdiklerini belirtmiştir. Nitekim «taarruzun başladığı güne kadar» bu şekilde devam ettiklerini, ve «son birkaç gün içinde bile Uzak Doğudan gelen kauçuk teslimatını (Rusların) ekspres treniyle», herhalde Trans-Siberyan Demiryolları üzerinden, sevkederek tamamladıklarını, çok ciddi olarak söylemiştir. (12)

girişilecek taarruzda Doğudaki yayılma bölgeleriyle ilgili ilk emrini çıkarmıştı. Parola *Aufbau Ost* - «Doğu Kalkınması» idi. Hitler 26 Ağustosta on piyade ve iki zırhlı tümeninin Batıdan Polonya'ya gönderilmesini emretti. Panzer birlikleri güney - doğu Polonya'da toplanacak, burada Romanya petrollerini korumak için müdahale etmeye hazır durumda olacaklardı (13). Çok sayıda birliklerin Doğuya nakledildiği duyulacak olursa, Stalin durumdan hemen kuşkulanırdı (*). Oysa Almanlar Stalin'i sonuna kadar kuşkulandırmamak niyetindeydiler. Birtakım hareketleri, Rusların öğrenmemesine imkân olmadığı için, Moskova'daki Alman askerî ataşesi Ernst Koestring'e bu konuda tâlimat gönderilmiş, bu hareketlerin yaşlı askerlerin sanayi kollarına verilmesinden ve yerlerine gençlerin gönderilmesinden ibaret bulunduğunu Sovyet Genel Kurmayına bildirilmesi istenmişti. 6 Eylülde Jodl bir emir çıkarttı. Bu emirde maskeleme ve aldatma yöntemleri bütün ayrıntılarıyla belirtiliyordu. «Bu yeni guruplaşma» deniyordu, «Rusya'da, bizim Doğuya karşı bir taarruza hazırlandığımız izlenimini yaratmamalıdır.» (14)

Hitler, Silâhlı Kuvvetlerin o yaz kazandıkları zaferlerle yetinmemelerini sağlamak için 12 Kasım 1940 da çok gizli uzun bir emirname çıkarttı; Bütün Avrupada ve Avrupa dışında yapılacak askerî görevlerin ana çizgilerini gösterdi. Bu görevlerden bir kısmını az sonra göreceğiz. Biz yalnızca emrin Sovyetler Birliğini ilgilendiren bir parçasını alacağız:

«Rusya'nın bir süredir takındığı tutumu aydınlatmak amacıyla siyasî görüşmelere başlanmıştır. Bu görüşmelerin sonuçlarına bakılmaksızın, esasen sözlü olarak bildirilmiş olan Doğu hazırlıkları sürdürülecek.

(*) Almanlar Polonya'da yalnızca yedi tümen bırakmışlardı. Bu tümenlerden ikisi de ilkbahar seferi sırasında Batıya gönderilmişti. Halder, Polonya'da kalan askerler gümrük hizmetlerini bile görmeye yetmez diye yırtınıyordu. Eğer Stalin 1940 Haziranında Almanya'ya hücum etseydi Kızıl Ordu belki de hiçbir ciddi direnme görmeden Berlin'e girerdi.

tir. Ordu harekât plânlarının ana çizgileri bana bildirilir bildirilmez ve bu plânlar tarafından onaylanır onaylanmaz bu konuda gereken tâlimat verilecektir.» (15)

Nitekim aynı gün, yâni 12 Kasım günü, Molotov siyasî görüşmelere Hitler ile yüzyüze devam etmek üzere Berlin'e gelmiş bulunuyordu.

MOLOTOV BERLİN'DE

Berlin ile Moskova arasındaki ilişkiler birkaç aydır tatsızlaşmıştı. Stalin ile Hitler'in başkalarına attıkları kazık neyse neydi ama, kendilerine gelince iş değişirdi. Hitler, Rusları Baltık Devletleriyle Romanya'nın Besarabya ve Kuzey Bukovina adındaki iki ilini almaktan alıkoyamamış, bu beceriksizliği yüzünden öfkesi daha da artmıştı. Rusların Batıya doğru ilerlemelerini durdurmak gerekiyordu. İngiliz ablukası yüzünden petrolünü artık denizden getiremeyen Almanya için hayatî bir önem taşıyan Romen petrollerine ise Ruslar hiç yanaşmamalıydılar.

Macaristan ile Bulgaristan'ın da Romen topraklarından birer parça istemeleri Hitler'in işlerini büsbütün karıştırmıştı. Nitekim Macaristan, 1940 yılının yaz ayları biterken, I. Dünya Savaşının sonunda elinden alınmış olan Transilvanya'yı geri almak için hazırlıklara başlamıştı. Hitler böyle bir savaşın Almanya'yı en büyük ham petrol kaynağından edeceğini, belki de Rusya'nın bütün Romanya'yı işgaline yol açacağını ve Almanya'yı böylece Romen petrol kaynaklarından büsbütün ayıracağını anladı.

28 Ağustosta durum korkutucu olmaya başlayınca, Hitler beş panzer ve üç motorize tümenle, paraşüt ve hava piyade kuvvetlerine, 1 Eylülde Romanya petrollerini işgale hazır olmaları emrini verdi (16). Aynı gün Berghof'ta Ribbentrop ve Ciano ile konuştu, sonra her ikisini de Viyana'ya gönderdi: İki

Dış İşleri Bakanı Viyana'da, Romanya ve Macaristan Dış İşleri Bakanlarını hizaya getirecekler ve onlara *Mihver*'in arabuluculuğunu kabul ettireceklerdi. Ribbentrop her iki tarafa da kaşlarını çatınca iş kolaylıkla bağlandı. Macarlar ve Romenler 30 Ağustos'ta Viyana'daki Belveder Sarayında, *Mihver*'in teklif ettiği uzlaşmayı kabul ettiler. Romanya Dış İşleri Bakanı Mihai Manoilescu, Transilvanya'nın yarısını Macaristan'a veren haritayı görünce bayıldı. İmza töreninin yapıldığı masanın üzerine boylu boyunca uzandı. Doktorların bir süre kâfuru ile ovalamalarından sonra kendisine gelebildi (*) (17). Romanya, Almanya ve İtalya'dan, Romanya'nın geri kalan kısmı için (**), ilk bakışta makûl gibi görünen, ama aslında Hitler'in yeni plânlarını gerçekleştirmesine fırsat hazırlayan, bir garanti aldı.

Führer'in yakınları yeni plânları üç hafta sonra öğrendiler. Hitler, 20 Eylülde çıkarttığı çok gizli bir emirde Romanya'ya «askerî heyetlerin» gönderilmesini emretti.

«Bütün dünya, bu heyetlere verilen görevin dost Romanya askeri kuvvetlerini örgütlemek ve eğitmek olduğunu sanmalıdır.

Gerçek görevleri —bunları ne Romenler ne de bizim askerler bilmemeli— şunlar olacaktır:

Petrol alanını korumak...

Sovyet Rusya ile savaş çıkması halinde, bu savaşın gereği olarak, Alman ve Romen kuvvetlerini Romen üslerinden harekete geçecek şekilde hazır duruma getirmek.» (18)

Bu kuvvetler, kafasında tasarlamaya başladığı güney cephesinin yeni kanadını oluşturacaktı.

Viyana'da verilen armağan ile Romanya'nın geri kalan

(*) Bu anlaşma Kıral Karol'u tahtından etti. 6 Eylülde tahtını on sekiz yaşındaki oğlu Mihael'e bırakarak çekildi. «Yağma» sayılabilecek değerli eşyaları on vagona yükleyerek kızıl saçlı metresi Magda Lupescu ile birlikte Yugoslavya üzerinden İsviçre'ye kaçtı. Hitler'in dostu Faşist eğilimli «Demir Muhafız»ların şefi General İon Antonescu diktatör oldu.

(**) Romenler güney Dobriçe'yi de Bulgaristan'a bırakmak zorunda kalmışlardı.

ya'dan geçmesine ait anlaşmanın metnini, gizli bölümleriyle birlikte öğrenmek... anlaşma amacını, anlaşmanın kime karşı olduğunu ve hangi amaçlara yarayacağını bilmek arzusundadır.» (23)

Rusları yatıştırmak gerekiyordu. Bunun gerekliliğini kalın kafalı Ribbentrop bile anlamıştı. 2 Ekimde, Finlandiya ile yaptığı anlaşmanın metni olduğunu iddia ettiği bir yazıyı Moskova'ya gönderdi. Bu arada, imzalanmış olan Üçlü Paktın (*) Sovyetler Birliğine karşı olmadığını tekrarladı ve «Paktın gizli protokolu bulunmadığı gibi herhangi bir gizli anlaşma da yapılmadığını» ciddî bir şekilde bildirdi (24). 7 Ekimde, «askerî bir heyetin» Romanya'ya gönderilmekte olduğunu «söz arasında» Molotov'a bildirmesi için Tippelskirch'e tâlimat verdikten ve Molotov'un bu yeni haberler karşısında kuşkusunun büsbütün arttığını öğrendikten sonra (Dış İşleri Komiseri, «Romanya'ya ne kadar asker gönderiyorsunuz?» diye sormuştu) (25). Ribbentrop Sovyetler'de Almanya'ya karşı artan kuşkuları yatıştırmak için 13 Ekim tarihinde Stalin'e uzun bir mektup gönderdi. (26)

Tahmin edileceği gibi, bu mektup bir sürü yalanlarla, martavallarla ve dolambaçlı sözlerle dolu bir havacıva ve aynı zamanda da küstahça yazılmış bir nâme idi. Savaştan, o güne kadar geçen olaylardan hep İngiltere sorumlu tutuluyordu, ama

(*) Pakt 27 Eylül 1940 da cafcaflı bir törenle Berlin'de imzalandı. Bu töreni **Berlin Diary** adlı kitabımın 532 - 37 nci sayfasında anlatmış bulunuyorum .Paktın 1 ve 2 nci maddelerine göre, Japonya, «Almanya ile İtalya'nın Avrupada yeni düzenin kurulmasında önderliklerini» tanıdığı gibi, iki ülke de Japonya'nın aynı amaçla Büyük Uzak Asya'da kuracağı önderliği kabul ediyorlardı. 3 üncü maddeye göre üç devletten herhangi biri Amerika'nın taarruzuna uğrayacak olursa birbirlerine yardım edeceklerdi. Maddede Amerika'nın adı geçmiyor, yalnızca yapılan tanımdan bunun Amerika olduğu anlaşılıyordu. Paktın en önemli yanı, o gün defterime yazdığım gibi, Hitler'in artık uzun bir savaşı göze almış olduğunu göstermesiydi. Paktı İtalya adına imzalayan Ciano da aynı sonuca varmıştır. (Ciano Diaries, s. 296). Bundan başka Pakt, tersi iddia edildiği halde, Sovyetler Birliğine karşı bir uyarmaydı.

bir şey kesindi: «Savaş bizim tarafımızdan kazanılmıştır. Şimdi artık bütün sorun İngiltere'nin... yenildiğini ne kadar zamanda kabul edeceği idi.» Almanların Finlandiya ve Romanya'da giriştikleri hareketler ile Üçlü Pakt, Ruslar için bulunmaz birer nimetti. Bu arada İngiliz diplomatlarıyla İngiliz casusları Rusya ile Almanya'nın arasını açmaya çalışıyorlardı. Onların umutlarını suya düşürmek için neden Molotov'u Berlin'e göndermemeli? diye soruyordu Stalin'e. Führer, o zaman, «her iki ülke arasındaki ilişkilerin gelecekte alacakları biçim konusundaki görüşlerini şahsen kendisine anlatabilecekti.»

«Ribbentrop bu görüşlerin nelerden ibaret olduğuna da şöylece bir değiniyordu. **Çok bir şey değil, dünyanın dört büyük totaliter devlet arasında bölünmesi.**

Dünya çapında çıkar alanlarının sınırlarını çizerek (diyordu) uzun vâdeli bir politika kabul etmek dört Devletin —Sovyetler Birliği, İtalya, Japonya ve Almanya— görevi (misyonu) gibi görünmektedir.»

Bu yazıların altını Ribbentrop'un kendisi çizmiştir.

Moskova'daki Alman elçiliği mektubu yerine biraz geç ulaştırdı. Ribbentrop buna çok kızdı. Schulenburg'a bir telgraf çekerek mektubun ayın 16 sına kadar neden sunulmadığını ve «mektup muhteviyatının çok önemli olduğunun gözönüne alınarak» neden şahsen Stalin'e verilmediğini —Schulenburg Molotov'a vermişti— sordu (27). Stalin bu mektuba Ekimin 22'sinde çok dostça bir cevap verdi. «Molotov kendisini Berlin'de sizi ziyarete mecbur sayıyor,» dedi. «Bu bakımdan dâvetinizi kabul etmektedir.» (28). Stalin'in kibarlığı yalnızca bir numara olabilirdi. Schulenburg birkaç gün sonra Berlin'e bir telgraf çekerek Almanların bir yandan Finlandiya'ya silâh sevkederken öte yandan Rusya'ya savaş malzemesi vermek istememelerini Rusların protesto ettiklerini bildirdi. Schulenburg telgrafında, «Sovyetler Finlandiya'ya silâh verdiğimiz konusuna ilk olarak değiniyorlar,» demektedir. (29)

«Karanlık bir gün. Yağmur çiseliyor. Molotov çok ciddi ve resmî

ya'dan geçmesine ait anlaşmanın metnini, gizli bölümleriyle birlikte öğrenmek... anlaşma amacını, anlaşmanın kime karşı olduğunu ve hangi amaçlara yarayacağını bilmek arzusundadır.» (23)

Rusları yatıştırmak gerekiyordu. Bunun gerekliliğini kalın kafalı Ribbentrop bile anlamıştı. 2 Ekimde, Finlandiya ile yaptığı anlaşmanın metni olduğunu iddia ettiği bir yazıyı Moskova'ya gönderdi. Bu arada, imzalanmış olan Üçlü Paktın (*) Sovyetler Birliğine karşı olmadığını tekrarladı ve «Paktın gizli protokolu bulunmadığı gibi herhangi bir gizli anlaşma da yapılmadığını» ciddî bir şekilde bildirdi (24). 7 Ekimde, «askerî bir heyetin» Romanya'ya gönderilmekte olduğunu «söz arasında» Molotov'a bildirmesi için Tippelskirch'e tâlimat verdikten ve Molotov'un bu yeni haberler karşısında kuşkusunun büsbütün arttığını öğrendikten sonra (Dış İşleri Komiseri, «Romanya'ya ne kadar asker gönderiyorsunuz?» diye sormuştu) (25). Ribbentrop Sovyetler'de Almanya'ya karşı artan kuşkuları yatıştırmak için 13 Ekim tarihinde Stalin'e uzun bir mektup gönderdi. (26)

Tahmin edileceği gibi, bu mektup bir sürü yalanlarla, martavallarla ve dolambaçlı sözlerle dolu bir havacıva ve aynı zamanda da küstahça yazılmış bir nâme idi. Savaştan, o güne kadar geçen olaylardan hep İngiltere sorumlu tutuluyordu, ama

(*) Pakt 27 Eylül 1940 da cafcaflı bir törenle Berlin'de imzalandı. Bu töreni **Berlin Diary** adlı kitabımın 532 - 37 nci sayfasında anlatmış bulunuyorum .Paktın 1 ve 2 nci maddelerine göre, Japonya, «Almanya ile İtalya'nın Avrupada yeni düzenin kurulmasında önderliklerini» tanıdığı gibi, iki ülke de Japonya'nın aynı amaçla Büyük Uzak Asya'da kuracağı önderliği kabul ediyorlardı. 3 üncü maddeye göre üç devletten herhangi biri Amerika'nın taarruzuna uğrayacak olursa birbirlerine yardım edeceklerdi. Maddede Amerika'nın adı geçmiyor, yalnızca yapılan tanımdan bunun Amerika olduğu anlaşılıyordu. Paktın en önemli yanı, o gün defterime yazdığım gibi, Hitler'in artık uzun bir savaşı göze almış olduğunu göstermesiydi. Paktı İtalya adına imzalayan Ciano da aynı sonuca varmıştır. (Ciano Diaries, s. 296). Bundan başka Pakt, tersi iddia edildiği halde, Sovyetler Birliğine karşı bir uyarmaydı.

bir şey kesindi: «Savaş bizim tarafımızdan kazanılmıştır. Şimdi artık bütün sorun İngiltere'nin... yenildiğini ne kadar zamanda kabul edeceği idi.» Almanların Finlandiya ve Romanya'da giriştikleri hareketler ile Üçlü Pakt, Ruslar için bulunmaz birer nimetti. Bu arada İngiliz diplomatlarıyla İngiliz casusları Rusya ile Almanya'nın arasını açmaya çalışıyorlardı. Onların umutlarını suya düşürmek için neden Molotov'u Berlin'e göndermemeli? diye soruyordu Stalin'e. Führer, o zaman, «her iki ülke arasındaki ilişkilerin gelecekte alacakları biçim konusundaki görüşlerini şahsen kendisine anlatabilecekti.»

«Ribbentrop bu görüşlerin nelerden ibaret olduğuna da şöylece bir değiniyordu. **Çok bir şey değil, dünyanın dört büyük totaliter devlet arasında bölünmesi.**

Dünya çapında çıkar alanlarının sınırlarını çizerek (diyordu) uzun vâdeli bir politika kabul etmek dört Devletin —Sovyetler Birliği, İtalya, Japonya ve Almanya— görevi (misyonu) gibi görünmektedir.»

Bu yazıların altını Ribbentrop'un kendisi çizmiştir.

Moskova'daki Alman elçiliği mektubu yerine biraz geç ulaştırdı. Ribbentrop buna çok kızdı. Schulenburg'a bir telgraf çekerek mektubun ayın 16 sına kadar neden sunulmadığını ve «mektup muhteviyatının çok önemli olduğunun gözönüne alınarak» neden şahsen Stalin'e verilmediğini —Schulenburg Molotov'a vermişti— sordu (27). Stalin bu mektuba Ekimin 22'sinde çok dostça bir cevap verdi. «Molotov kendisini Berlin'de sizi ziyarete mecbur sayıyor,» dedi. «Bu bakımdan dâvetinizi kabul etmektedir.» (28). Stalin'in kibarlığı yalnızca bir numara olabilirdi. Schulenburg birkaç gün sonra Berlin'e bir telgraf çekerek Almanların bir yandan Finlandiya'ya silâh sevkederken öte yandan Rusya'ya savaş malzemesi vermek istememelerini Rusların protesto ettiklerini bildirdi. Schulenburg telgrafında, «Sovyetler Finlandiya'ya silâh verdiğimiz konusuna ilk olarak değiniyorlar,» demektedir. (29)

«Karanlık bir gün. Yağmur çiseliyor. Molotov çok ciddi ve resmî

bir şekilde karşılandı. Otomobilin içinde Linden caddesinden Sovyet Elçiliğine giderken gördüm kendisini. Çalışkan bir taşra öğretmenine benziyor. Ama Kremlinin azgın rekabet havasına dayanabildiğine göre herhalde başka meziyetleri de var. Almanlar, Rusların İstanbul ve Çanakkale Boğazları üstündeki eski rüyalarını gerçekleştirme konusunu hemen görüşmeye hazır; onlar da geri kalan bölümleri alacaklar: Romanya, Yugoslavya ve Bulgaristan'ı.»

12 Kasım 1940 tarihinde yazdığım not böyle başlıyordu. Almanların hemen başladıkları görüşmeler olabildiğince kesin bir hava içinde geçti. Dış İşleri Bakanlığı belgelerinin ele geçmesi sayesinde, bu garip ve —sonradan aldığı şekle bakılırsa— çok önemli toplantı hakkında oldukça bilgimiz var bugün. İki gün süren oturum sırasında tutulan gizli Alman belgeleri ele geçen belgeler arasında bulunmaktadır. Tutanakların hepsi, biri hariç, her yerde hazır ve nâzır bulunan Dr. Schmidt tarafından tutulmuştur. (*) (30)

Dış İşleri Bakanlarının 12 Kasım günü öğleden önce yaptıkları ilk toplantıda Ribbentrop'un tatsızlığı ve küstahlığı üstündeydi. Ama Molotov hemen Ribbentrop'un niyetini anladı ve Almanların oynamak istedikleri oyunun farkına vardı. Ribbentrop, «İngiltere» diye söze başladı, «yenilmiştir ve yenildiğini sonunda kabul etmesi bir zaman sorunudur... İngiliz İmparatorluğu şimdi sonun başlangıcına gelmiştir.» İngilizlerin Amerikalılardan yardım umdukları doğruydu, ama «Amerika'nın savaşa girmesinin Almanya'ya bir etkisi olmazdı. Almanya ve İtalya Anglo-Sakson'lara bir daha Avrupa'ya ayak bastırmıyacaklardı... Bu askerî bir problem değildi... *Mihver* devletleri, bu bakımdan, savaşı nasıl kazanacaklarını değil, daha çok, aslında kazanılmış olan savaşı nasıl sona erdireceklerini düşünüyorlardı.»

(*) Bu tutanakların aslına uygun olduğu, Stalin tarafından istiyerek olmamakla birlikte, doğrulanmıştır. Churchill, 1942 Ağustosunda Molotov'un Berlin'deki görüşmelerine ait bir raporu Stalin'den aldığını, bu raporun, «çok özlü» olmakla birlikte, «Alman tutanağından pek farkı bulunmadığını» söylemiştir. (Churchill, **Their Finest Hour**, s. 585-86)

Durum böyle olunca, dedi Ribbentrop, artık dört devletin, yâni Rusya, Almanya, İtalya ve Japonya'nın «çıkar alanlarını» tanımlamaları zamanı gelmişti. Dediğine göre, Führer, dört ülkenin de tabiî olarak «güneye doğru» sarkacakları sonucuna varmıştı. İtalya gibi, Japonya da güneye doğru yayılmaya başlamıştı. Almanya da Batı Avrupa'da «Yeni Düzen»i kurduktan sonra yeni *Lebensraum*'unu «Orta Afrika»da (her yerden önce!) bulacaktı. Ribbentrop, Rusların da «kendileri için önemli saydıkları açık deniz doğal çıkış kapılarını ele geçirmek için güneye sarkıp sarkmıyacaklarını öğrenmek» istiyordu.

Molotov, «Hangi açık deniz?» diye soğuk soğuk sordu.

Biçimsiz bir soruydu bu, ama çok önemliydi. Almanlar bunun böyle olduğunu, inatçı, kuru, kılıkırk yaran Bolşevikle otuz altı saat durmadan görüştükten sonra anlıyacaklardı. Ribbentrop bu soru karşısında bir an şaşırdı ve verecek cevap bulamadı. Onun yerine «savaştan sonra bütün dünyada olacak büyük değişikliklerden» söz açtı. Önemli olan şey «Alman - Rus Paktını imzalayan iki ortakla birlikte iyi bir iş başarmış olmaları» ve «bu işi sürdürmeleri» idi. Ama Molotov sorduğu basit soruya cevap verilmesi için direnince, Ribbentrop sonunda, «Rusya için en yararlı denize çıkış yolunun İran Körfezi ve Arap Denizi doğrultusu olabileceğini» söyledi.

Görüşmede bulunan Dr. Schmidt'in söylediğine göre, Molotov, «yüzünde anlaşılmaz bir ifadeyle» koltuğunda oturuyordu (31). Yalnızca birkaç söz söyledi; ancak sonunda çıkar alanlarının, «özellikle Almanya ile Rusya arasındaki» çıkar alanlarının sınırlarını tesbit etmek için «titizlik ve çaba» gerektiği yorumunda bulundu. Kurnaz Sovyet görüşmecisi asıl cephanesini Hitler'e saklıyordu. Molotov Hitler'i o gün öğleden sonra gördü. Bu görüşme, büyük Nazi Komutan için çok şaşırtıcı ve hiçbir zaman unutamıyacağı olağanüstü bir yaşantı oldu.

Hitler de kendi Dış İşleri Bakanı kadar boş ve ondan daha çok kendini beğenmişti. Hava biraz düzelince Almanya'nın

«İngiltere'ye son darbeyi indireceği» sözü ile başladı söze. Elbette ortada bir «Amerika problemi» vardı. Ama Amerika «başka ulusların özgürlüğünü 1970 ya da 1980'den önce tehlikeye sokamazdı... Avrupada, Afrikada ya da Asyada Amerika'nın hiçbir işi yoktu.» Molotov bu sırada Hitler'in sözünü kesti, kendisiyle tamamiyle aynı fikirde olduğunu söyledi. Ama Hitler'in bundan sonra söylediği sözlerin çoğuna katılmadı. Nazi Lider bu sürü tatlı, yuvarlak sözler ettikten, karşılıklı dileklerin izlenmesinde, «denizlere çıkma politikalarında, her iki ülke arasında temel ayrılıklar bulunmadığını belirttikten sonra, Molotov, Führer'in söylediği sözlerin genel nitelikte» olduğu cevabını verdi. Şimdi kendisi Stalin'in düşündüklerini söyliyecekti. Stalin, Moskova'dan ayrılırken kendisine «kesin tâlimat» vermişti. Böylece Molotov kapıyı Alman diktatörünün suratına kapatmış oldu. Tutanakta yazılı olanlara bakılırsa, Hitler hiç de böyle bir şey beklemiyordu.

Schmidt'in sonradan hatırladığına göre, «Hitler'e birbiri ardınca sorular yağdırdı. Benim o zamana kadar bulunduğum görüşmelerin hiç birinde, hiç bir yabancı ziyaretçi kendisiyle böyle konuşmamıştı» (32)

Almanya'nın Finlandiya'da ne işi vardı? Molotov bunu öğrenmek istiyordu. Avrupa ve Asyadaki Yeni Düzen ne demekti ve S.S.C.B. nin bu düzende oynayacağı rol ne olacaktı? Üçlü Pakt'ın «önemi» nereden geliyordu? «Bundan başka,» diye devam etti Molotov, «Rusya'nın Bulgaristan, Romanya ve Türkiye ile ilgili olarak Balkanlar ve Karadenizdeki çıkarları bakımından aydınlatılmasını istediği sorunlar var.» Bu konularda birtakım cevaplar ve «açıklamalar» beklediğini söyledi.

Hitler, belki de hayatında ilk defa olarak şaşkınlıktan cevap veremeyecek duruma düştü. «Hava alârmı verilmesi ihtimali bulunduğunu» ileri sürerek görüşmeyi erteledi. Ertesi gün bu konuları ayrıntılarıyla görüşmeye söz verdi.

Bütün kozların ortaya dökülmesi geciktirilmiş, ama önlenememişti. Ertesi gün Hitler ile Molotov yeniden görüşmeye

başladıkları zaman Rus Komiseri çok sertti. Taraflar önce Finlandiya sorununu ele aldılar. Az sonra bu konu üstünde aralarında çekişmeli bir tartışma başladı. Molotov, Almanya'dan, Finlandiya'daki askerlerini çekmesini istedi. Hitler «Finlandiya'nın Alman askerlerince işgal edilmiş olduğunu» inkâr etti. Askerler yalnızca Finlandiya üstünden Norveç'e gönderiliyorlardı. Ama Hitler de «Rusya'nın Finlandiya'ya karşı savaş açmak» niyetinde olup olmadığını öğrenmek istiyordu. Alman tutanağına göre, Molotov bu soruya «biraz kaçamaklı cevap verdi» ve cevap Hitler'i doyurmadı.

Hitler, «Baltık'da savaş olmamalıdır,» diye direndi. «Böyle bir durum ortaya çıkarsa Alman - Rus ilişkileri çok gerginleşir» di. Bu tehdidin arkasında da, böyle bir gerginliğin «önceden kestirilemiyecek sonuçlar» yaratacağını söyledi. Sovyetler Birliği daha ne istiyordu Finlandiya'dan? Hitler bu sorunun cevabını öğrenmek isteyince konuğu «Besarabya'dakinin çapında bir uzlaşma» cevabını verdi. Bu «uzlaşma» doğrudan doğruya ilhak demekti. Hitler'in bu cevap karşısında gösterdiği tepki, hiçbir şey karşısında şaşırmayan Rusu bile şaşırtmış olsa gerek. Molotov Führer'e hemen «bu konudaki» fikrini sordu.

Ama diktatör bu konuda pek açık konuşmak istemiyordu. Ancak, «Finlandiya ile savaş çıkmaması gerektiğini, çünkü böyle bir çatışmanın çok geniş tepkiler yaratacağını» tekrar edebileceği, cevabını verdi.

Molotov, «bu takdirde tartışmaya yeni bir etken katılmış bulunuyor,» dedi.

Tartışma o kadar sertleşti ki, durumdan epeyce korktuğu anlaşılan Ribbentrop, bu sırada söze karıştı ve Alman tutanağına göre, «Fin sorununu bir problem yapmaya lüzum yok. Belki de bu yalnızca bir yanlış anlamadır,» dedi.

Hitler, zamanında yapılan bu müdahaleden yararlandı ve konuyu hemen değiştirdi. Ruslar, İngiliz İmparatorluğunun az sonra çökmesiyle ortaya çıkacak sınırsız yağma fırsatından ya-

rarlanmak istemezler miydi?

Hitler, «Daha önemli problemlere geçelim,» demişti.

«İngiltere'nin istilâsından sonra (demişti Hitler) İngiltere imparatorluğu iflâs etmiş kırk milyon kilometrekarelik dünya çapında muazzam bir miras bırakacaktı. Bu, Rusya için buz tutmayan açık denizlere açılma fırsatının ortaya çıkması demekti. Bugüne kadar kırk beş milyonluk bir İngiliz azınlığı, İngiliz imparatorluğundaki altı yüz milyon insana hâkim olmuştu. Bu azınlığı ezmek üzereydi... Bu durumda dünya çapında büyük fırsatlar çıkacaktı... İflâs etmiş İmparatorlukta çıkarları olabilecek bütün ülkeler aralarındaki çatışmaları durdurmalı ve yalnızca İngiliz İmparatorluğunun bölünmesi işiyle uğraşmalıydılar. Bu devletler Almanya, Fransa, İtalya, Rusya ve Japonya idi.»

Bu parlak «dünya çapındaki fırsatlar», soğuk ve vurdumduymaz Rus konuğu pek etkilemişe benzemiyordu. İngiliz İmparatorluğunun yakında çökeceğine de —bu noktaya sonradan yine gelecektir— Almanlar gibi inanmamaktaydı. Molotov, «daha çok Avrupa'ya yakın» problemleri tartışmak istediğini söyledi. Meselâ, Türkiye, Bulgaristan ve Romanya ile ilgili sorunları.

«Sovyet Hükümeti,» dedi, «açıkça konuşmak gerekirse, Romanya'ya verilen garantinin, Sovyet Rusya'nın çıkarlarına aykırı olduğu kanısındadır.» Molotov, ev sahiplerinin gittikçe artan şaşkınlıklarına aldırmadan bütün gün çok açık konuşmuştu, şimdi de direniyordu. Almanya'nın verdiği garantiyi «geri almasını» istedi. Hitler kabul etmedi.

Molotov bu konuda direndi ve Moskova'nın Boğazlardaki çıkarını gözönünde tutarak, «Almanya ve İtalya'nın Romanya'ya verdikleri garantinin benzer koşullarıyla, Rusya'nın Bulgaristan'a bir garanti vermesi halinde, Almanya'nın buna ne diyeceğini,» sordu.

Hitler'in bu soru karşısında kaşlarını çatmış olduğunu düşünebiliriz. Bulgaristan'ın da Romanya gibi böyle bir garanti isteyip istemediğini sordu. Alman raporuna göre, Führer, «Bulgaristan'ın böyle bir garanti istediğinden haberi olmadığını» da sözlerine ekledi. Bununla birlikte Rusların sorularına

daha kesin bir cevap vermeden önce Mussolini'ye danışması gerekiyordu. Eğer Almanya «günün birinde tesadüfen Rusya ile çatışmak için bir kaynak ararsa bu kaynağı Boğazlarda aramasına ihtiyacı olmadığını» da sözlerine ağır bir şekilde ekledi.

Ama genellikle çok konuşmayı seven Führer bu can sıkıcı Rusla uzun uzadıya konuşmaktan pek hoşlanmadı.

Alman tutanağı durumu şöyle anlatıyor: «Görüşmenin burasında, Führer vaktin gecikmiş olmasına dikkati çekti; İngilizlerin hava hücumu ihtimali karşısında görüşmeleri burada kesmenin daha doğru olacağını, belli başlı sorunların aslında yeterince tartışıldığını söyledi.»

O gece Molotov Unter der Linden'deki Rus elçiliğinde ev sahiplerine bir akşam yemeği verdi. Öğleden sonraki çekişmelerden yorulmuş ve hâlâ da sinirleri yatışmamış olan Hitler ziyafete gelmedi.

Ama İngilizler geldiler. İngiliz bombardıman uçakları, o günlerde her gece Berlin'in üzerinde uçtukları halde, Sovyet Komiserinin başkentte bulunduğu ilk akşam, İngiltere'nin Alman iddialarına rağmen hâlâ savaşa devam ettiğini ve Almanları uğraştırdığını göstermek için neden gelmediklerini bir türlü anlayamamıştım. İtiraf ederim ki birçoklarımız uçakların o gece gelmelerini çok istemiştik. Ama gelmemişlerdi. Daha kötü bir durumun çıkmasından korkan *Wilhelmstrasse* memurları da rahat bir soluk aldılar. Ama rahatlıkları pek uzun sürmedi.

13 Kasım akşamı İngilizler çok erken saatlerde geldiler (*). Berlin'de o günlerde saat 4 de karanlık oluyordu. Gece saat 9 dan az sonra hava alârm düdükleri ötmeye başladı. Sonra uçaksavar toplarının gürültüleri işitildi, bu sırada bombardıman uçaklarının uğultuları geliyordu. Sovyet elçiliğindeki

(*) Churchill hava hücumunun bu ziyafete bile bile rastlattırıldığını söyler. Sonradan yazdığına göre. «Görüşmeyi önceden haber almıştık. Bu görüşmelere çağırılmamıştık, ama büsbütün de uzak kalmak istemedik.» (Churchill, **Their Finest Hour**, s. 584.)

ziyafette bulunan Dr. Schmidt'in anlattığına göre, Molotov dostluk adına kadeh kaldırdığı ve Ribbentrop da cevap vermek için ayağa kalktığı sırada, alârm düdükleri ötmeye başlamış, konuklar hemen sığınağa koşmuşlardı. Almanlarla Rusların Dış İşleri Bakanlığındaki yeraltı sığınağına gitmek için Linden caddesinden ve Wilhelmstrasse köşesinden nasıl koştuklarını bugün gibi hatırlarım. Dr. Schmidt o arada Adlon Hotel'e dalmıştı. Biz, birkaç gazeteci, otelden olup bitenleri seyrediyorduk. İki dış işleri bakanının, Dış İşleri Bakanlığının mahzenlerinde yapmakta oldukları ilginç toplantıya katılamamıştık. Dr. Schmidt bu toplantıda zorunlu olarak bulunamadığı için toplantının tutanağını Moskova'daki Alman elçiliği danışmanı Gustav Hilger tutmuştu. Hilger, görüşmelerde bulunan tercümanlardan biriydi.

O gece İngiliz bombardıman uçakları havada durmadan uçarlar, uçaksavar topları da onlara boşuboşuna mermiler yağdırırlarken, kaypak Nazi Dış İşleri Bakanı Rusları kandırmak üzere son bir teşebbüste daha bulunuyordu: Ceplerinin birinden bir anlaşma tasarısı çıkarttı. Tasarı, öz olarak, Üçlü Paktı, Dörtlü Pakt haline getirmekteydi. Rusya dördüncü ortak olacaktı. Ribbentrop tasarıyı okurken Molotov hiç sesini çıkarmadan onu dinledi.

Tasarının can alacak noktası İkinci Maddeydi. Bu maddeye göre, Almanya, İtalya, Japonya ve Sovyetler Birliği «birbirlerinin doğal etki alanlarına saygı» göstermeyi taahhüt ediyorlardı. Birbirlerini ilgilendiren çatışmalar «dostça» çözülecekti. İki faşist ülke ile Japonya «Sovyetler Birliğinin bugünkü sınırlarını kabul ve bu sınırlara saygı» göstereceklerini garanti ediyorlardı. Üçüncü Maddede de, dört ülke «Dört Devletten herhangi birine yönelecek» herhangi bir kombinezona katılmıyacaklarına ya da böyle bir kombinezonu desteklemiyeceklerine söz veriyorlardı.

Ribbentrop anlaşmanın açıklanacağını, ancak şimdi okuyacağı gizli protokolların gizli kalacağını söyledi. Bu protokol-

lardan en önemlisi, her ülkenin «toprak emellerini» tanımlayan protokoldu. Rusya'nın emeli, «Sovyetler Birliğinin ulusal toprakları ortasından başlıyor, güneye doğru, Hint Okyanusuna» sarkıyordu.

Molotov bu zoka'yı yemedi. Tasarının, Rusya'nın Batıya, Baltık Denizine, Balkanlara ve Boğazlardan Akdenize doğru yönelen tarihsel genişleme yolunu değiştirmek için girişilmiş bir teşebbüs olduğunu hemen anladı. Çünkü Rusya'nın bu yoldaki gelişmesi, Almanların ve İtalyanların büyük plânlarıyla çatışıyordu. S.S.C.B., hiç olmazsa o sırada, kendisine çok uzak bulunan Hint Okyanusu ile ilgili değildi. Molotov kendilerini o sırada ilgilendiren sorunların Avrupa ile Türklerin elindeki Boğazlar olduğu cevabını verdi ve şunu da ekledi: «Sonuç olarak, Sovyetler Birliği için kâğıt üstündeki anlaşmalar yeterli değildir; Sovyetler Birliği kendi emniyeti için esaslı garantiler istemekte direnecektir.»

«Sovyetler Birliğini ilgilendiren sorunlar (dedi) yalnız Türkiye değil aynı zamanda Bulgaristandır da... Ama Romanya ile Macaristan'ın da geleceği S.S.C.B. yi ilgilendirir ve Sovyetler Birliği herhangi bir durumda bunlara karşı ilgisiz kalamaz. Sovyet Hükümeti, aynı zamanda, Mihverin Yugoslavya ve Yunanistan konusunda ne düşündüğünü ve Almanya'nın Polonya'da ne yapmak niyetinde olduğunu da öğrenmek istemektedir. Sovyet Hükümeti İsveç'in tarafsızlığı sorunu ile de ilgilidir... Bundan başka, Baltık Denizinden çıkış sorunu da vardır...»

Yorulmak nedir bilmeyen donuk yüzlü Sovyet Dış İşleri Komiseri ele almadık sorun bırakmadı ve bu soru yağmuru altında ezildiğini anlayan Ribbentrop —çünkü Molotov konuğunun bu konuda sorulan sorulara cevap verdiği takdirde «çok memnun kalacağını» durmadan söylemişti— kendisine çok fazla soru sorulmasına itiraz etti.

«(Zayıf bir sesle şu cevabı verdi) Asıl sorun şuydu: İngiliz İmparatorluğunun büyük tasfiyesi sırasında Sovyetler Birliği bizimle işbirliği yapmaya hazır mıydı ve kendisinde bu gücü görüyor muydu. Ancak bunu tekrarlayabilirdi.»

Molotov sözü kısa kesmek istedi. Hilger burasını tutanakta şöyle anlatıyor:

«Molotov, Almanlar Ingiltere'ye karşı giriştikleri savaşı kazandıklarını sanıyorlar, dedi. Eğer (Hitler'in dediği gibi) Almanya İngiltere'ye karşı bir ölüm-kalım savaşına giriştiyse bu durumu yalnızca Almanyanın «kalım» İngiltere'nin ise «ölüm» için savaştığı anlamında yorumlaya bileceğini söyledi.»

Bu alay son derecede kalın kafalı olan Ribbentrop'un kafasına herhalde dank etmişti, ama Molotov bundan yararlanmadı. Almanların durmadan, İngiltere'nin artık işi bitti diye tekrarlamalarından usanan Komiser sonunda şu cevabı verdi: «Peki, madem öyle, neden şu anda sığınakta bulunuyoruz ve bu bombaları kimler atıyor?» (*)

Hitler, Moskova'nın bu belâlı pazarlıkcısı ile geçirdiği iki günden ve on beş gün sonra ortaya çıkan delillerden, Stalin'in gittikçe artan iştihasını anladı ve kendisi için gereken sonuçları çıkardı.

Burada şunu belirtmek gerekir ki, Sovyet Diktatörü, sonradan tersini iddia etmesine rağmen, Hitler'in faşist kampa katılması konusunda yaptığı teklifi o sırada kabul etmişti, ama Berlin'in teklif ettiği koşullardan daha ağır koşullarla: Molotov'un Almanya dönüşünün üstünden daha iki hafta geçmeden, 26 Kasımda, Stalin Rusya'nın, aşağıdaki koşullar kabul edildiği takdirde, dörtlü pakta girmeye hazır olduğunu Moskova'daki Alman elçisine bildirdi:

«1. Alman askerleri... Sovyetler Birliği etki alanına giren... Finlandiya'dan hemen çekileceklerdir.

2. S.S.C.B. ile Bulgaristan arasında karşılıklı bir yardım anlaşması imzalanması... ve uzun vâdeli bir kiralama anlaşmasıyla, İstanbul ve Çanakkale Boğazları çevresinde Sovyetler Birliği tarafından kara ve deniz üsleri kurularak Sovyetler Birliğinin Boğazlardaki emniyeti önümüzdeki birkaç ay içinde sağlanacaktır.

3. Batum ve Bakû'nun güneyinde genel olarak İran Körfezi doğrultusundaki bölge Sovyetler Birliği emellerinin merkezi olarak tanınacaktır.

4. Japonya kuzey Sahalin'de kömür ve petrol imtiyazlarından vazgeçecektir.» (33)

(*) Molotov'un bu son sözü Churchill'in kitabında geçiyor . Kendisine de savaş sırasında Stalin anlatmış. (Churchill, **Their Finest Hour**, s. 586)

Stalin bu yeni tekliflerinin, iki yerine, beş protokolla tesbit edilmesini ve Türkiye'nin, ne olur ne olmaz, Rusların Boğazlarda üsler kurmasına zorluk çıkarması halinde dört devletin bu ülkeye karşı *askerî* tedbirler almasını istiyordu.

Stalin'in istediği karşılık Hitler'in aklından bile geçmiyecek kadar yüksekti. Hitler Rusya'yı Avrupa'dan uzaklaştırmak istemişti. Oysa Stalin şimdi Finlandiya'yı, Bulgaristan'ı, Boğazların kontrolünü ve normal olarak Avrupa petrolünün büyük bir kısmını sağlayan Arabistan ve İran petrollerini de istiyordu. Ruslar Führer'in S.S.C.B: «emellerinin» merkezi olarak göstermeye çalıştığı Hint Okyanusunu ağızlarına bile almamışlardı.

«Stalin akıllı ve kurnaz,» diyordu Hitler, yüksek askerî şeflerine, «her zaman daha fazlasını istiyor. Çok soğukkanlı bir şantajcı. Rusya Almanya'nın kazanmasına tahammül edemiyor. Onun için: Rusya olabildiğince erken dize getirilmelidir.» (34)

Soğukkanlı büyük Nazi şantajcısı, kendi âyarında biriyle karşılaştığını anlamıştı. Bu düşünce onu çılgına çeviriyordu. Aralık ayının başında Ordu Genel Kurmayının Sovyetler Birliği saldırısına ait plânını kendisine getirmesini Halder'e emretti. 5 Aralıkta Halder ile Brauchitsch plânı kendisine getirdiler ve dört saatlik bir konuşmadan sonra Hitler plânı tasdik etti. Ele geçen OKW Savaş Güncesi ile Halder'in özel defterinde bu esaslı toplantıya ait yazılar vardır (35). Nazi Başkomutan, Kızıl Ordunun Pipet Bataklıklarının kuzeyinde ve güneyinde yarılması ve «Polonya'da olduğu gibi,» sarılarak imha edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Halder'e, Moskova «önemli değil» demişti. Önemli olan Rusya'nın «hayat gücü-

nü» yok etmekti. Taarruza Romanya ile Finlandiya da katılacaklardı. Macaristan girmiyecekti. General Dietl'in Narvik'teki dağ tümeni Sovyetlerin kutup bölgesine hücum etmek üzere kuzey İsveç'ten Finlandiya'ya nakledilecekti (*). Bu büyük sefer için toplam olarak «120 - 130 tümen» ayırıyordu.

General Halder, bu toplantıya ait olarak güncesine yazdığı raporda, Rusya saldırısı plânı için, eskiden olduğu gibi, yine «Otto» parolasını kullanıyor. Ama bu kaydın üzerinden on beş gün geçmeden, 18 Aralık 1940 tarihinde, bu harekât tarihe artık başka bir adla geçmeye başlıyor. Dönülmez kararını Hitler o gün vermiştir. 21 Sayılı emri çıkarıyor. Emrin başlığı «Barbaros Harekâtı» dır. Emir şöyle başlıyordu:

«ÇOK GİZLİ»

Führer'in Karargâhı
18 Aralık 1940

Alman silâhlı kuvvetleri, İngiltere'ye karşı açılmış olan savaş bitmeden **Sovyet Rusya'yı hızlı bir seferle ezmeye** hazırlanmalıdır (**). Bu amaçla **Ordu**, işgal edilmiş toprakları ani hücumlara karşı korumak şartiyle, elindeki mevcut bütün birlikleri kullanacaktır.

Hazırlıkları... 15 Mayıs 1941'e kadar bitmiş olacaktır. Bir hücum amacı güdüldüğünün anlaşılmaması için büyük bir titizlik gösterilecektir.»

Demek ki hedef günü ilkbaharın Mayıs ortalarıydı. Hitler, Barbaros Harekâtının «genel amacı» nı şöyle tanımlıyordu:

«Rus **Ordusunun** Batı Rusya'da bulunan büyük kısmı, zırhlı kamaların derinlere kadar girmesini sağlayacak cesur hareketlerle imha edilecek ve henüz ateşe sürülmemiş savaşa hazır kuvvetlerin Rusya'nın geniş topraklarına çekilmesi önlenecektir. Harekâtın amacı Volga Nehrinden Arkanjel'e kadar uzanan hat üzerinde Rusya'nın Asya'daki bölümüne karşı bir cephe tutmaktır.»

(*) **Rus-Fin savaşında Müttefik** askerlerinin geçmesine izin vermeyen İsveç, tam teçhizatlı olan bu tümenin topraklarından geçmesine izin verdi. Macaristan da sonradan Rusya'ya karşı savaşa girdi.

(**) Altı Hitler tarafından çizilmiştir.

Bundan sonra Hitler'in emirnamesinde ana hücumların hatlarına ait oldukça ayrıntılı bilgi var (*). Romanya'nın ve Finlandiya'nın oynayacağı roller de açıklanıyordu. Kuzey ve güney kanatlarının uçlarında yapılacak hücumlar için, sıçrama alanları ve bu harekâta katılacak Alman kuvvetlerine yardım etmek için birlikler sağlanacaktı. Finlandiya'nın durumu özellikle önemliydi. Çeşitli Fin - Alman Orduları Leningrad ve Ladoga Gölüne doğru ilerliyecekler, Murmansk tren yolunu kesecekler, Petsamo nikel madenlerini alacaklar, Rusların Kuzey Denizinde buz tutmayan limanlarını işgal edeceklerdi. Hitler, birçok şeyin Norveç'ten Alman askerlerinin nakline İsveç'in izin verip vermiyeceğine bağlı olduğunu kabul ediyordu, ama İsveçlilerin buna razı olacaklarını önceden doğru olarak tahmin etmişti.

Hitler ana harekâtın Pipet Bataklıkları dolaylarında ikiye bölüneceğini söylüyordu. İki büyük Ordu Gurubu, en kuvvetli darbeyi bu bataklıkların kuzeyinde indirecekti. Guruplardan biri Baltık Devletlerinden geçerek Leningrad'a doğru ilerleyecek; güney ucunda bulunan ötekisi, Beyaz Rusya'dan ilerleyecek olan Birinci Guruba katılmak için kuzeye dönecek, böylelikle Baltık'tan çekilmeye çalışan Sovyet kuvvetleri kalıntılarının arkasını çevirecekti. Hitler ancak bundan sonra Moskova'ya karşı taarruzun söz konusu olabileceğini söylüyordu. On beş gün önce Hitler'e «önemsiz» görünen Rus başkenti şimdi önem kazanmıştı. «Şehrin alınması», diyordu, «ülkenin çok önemli trenyolları kavşaklarının alınmasının üstünde bir an-

(*) Birçok tarihçiler Hitler'in bu ilk Barbaros emrinde ayrıntılara girmediğini söylerler. Bu yanlış anlamanın **NCA** ciltlerindeki İngilizce çevirilerin çok kısaltılarak yapılmış olmasından ileri geldiğini sanıyorum. Ama TMWC, XXVI'in 47-52 nci sayfalarında çıkan tam Almanca metin bütün ayrıntıları vermekte ve böylece bu ilk tarihte Alman askerî plânlarının ne derece ilerlemiş olduğu anlaşılmaktadır. (36)

lam taşımaktadır. Kesin bir iktisadî ve siyasî zafer olacaktır bu.» Ve Moskova'nın Rusya ulaşım sisteminin merkezi olduğu gibi silâh yapımının da merkezi olduğunu belirtiyordu.

Üçüncü Ordu Gurubu bataklıkların güneyinden ve Ukrayna üzerinden Kief'e ilerleyecek, başlıca hedefi orada Dinyeper Nehrinin batısında bulunan Sovyet askerlerini çevirmek ve imha etmek olacaktı. En güneyde Alman - Romen birlikleri ana harekâtın ucunu koruyacak, Odesa'yı alacak, oradan Karadeniz boyunca ilerleyecekti. Bundan sonra Sovyet sanayiinin %60 ının toplanmış olduğu Donetz havzası ele geçirilecekti.

İşte Hitler'in dehşetli plânı buydu. Plân 1940 Noel tatilinden önce tamamlandı; üstünde büyük değişiklikler yapılamıyacak kadar iyi hazırlanmıştı. Gizliliğin sağlanması için emirden yalnızca sekiz kopye çıkarıldı; üç silâhlı kuvvete birer kopya verildikten sonra kalanlar OKW karargâhında saklandı. Emre göre, yüksek kıta subaylarına bile plânın yalnızca «Rusya'nın bize karşı tutumunu değiştirmesi halinde alınacak ihtiyat tedbiri» olduğu söylenecekti. Hitler gizli emri bile «olabildiği kadar az» subayın bilmesini istiyordu. «Yoksa hazırlıklarımızın bilinmesi tehlikesi vardır ve bundan çok ağır siyasî ve askerî sakıncalar doğar.»

Hitler'in Sovyetler Birliği'ne hücum etmeye karar verdiği sırada Ordu Yüksek Komutanlığındaki generallerin onun bu kararına itiraz ettiklerini gösteren herhangi bir tanıt yok. Oysa Almanya, Polonya ve Batıda zaferler kazanmasını Sovyetler Birliğinin Almanya ile yaptığı pakta bağlı kalmasına borçluydu. Gariptir ki Halder, sonradan alay eder gibi, bu sefere «Hitler'in Rusya serüveni» demiş ve Ordu liderlerinin başlangıçtanberi bu sefere karşı olduklarını söylemiştir (37). Ne yazık ki 1940 Aralık ayında tutulmuş bir sürü günce ve defter kayıtlarında bu görüşünü destekleyecek bir kelime bile yok. Tersine, bu kayıtlar, Genel Kurmay Başkanı olarak plânlama sorumluluğunu üzerine aldığı bu «serüven»e gerçekten tam hevesle sarıldığını göstermektedir.

Ne olursa olsun, Hitler zarını atmıştı artık. Kendisi o sırada bilmiyordu ama, 18 Aralık 1940 da verdiği karar kendi alınyazısını çizmişti. Sonradan anlattığına göre, kararını artık verdiği için içi rahatlamış olarak Noel tatilini Manş kıyılarında, askerlerinin ve pilotlarının arasında geçirmeye gitti. Böylece kendisini Rusya'dan olabildiği kadar uzaklaştırdı. Herhalde İsveç Kıralı On İkinci Şarl ile Napolyon Bonapart'ı da aklından uzaklaştırmış olacak ki bunların kendisininkilere hiç de benzemeyen birçok şerefli zaferlerden sonra Rusyanın uçsuz bucaksız steplerinde nasıl felâkete uğradıklarını da unuttu. Başka türlü de olabilir miydi? Az sonra göreceğimiz gibi, bir zamanların Viyana'lı serserisi, şimdi kendisini gelmiş geçmiş fatihlerin en büyüğü sanıyordu. Bütün fatihlere musallat olan dünyaları ben yarattım hastalığına Hitler de yakalanmıştı.

ALTI AY SÜREN ÇEKİŞME

1940 yılının ilkbaharında ve yaz başında kazanılan bir sürü gürültülü zaferlerden sonra Nazi Başkomutan için altı aylık bir çekişme dönemi başlamıştı. Yalnız İngiltere'ye karşı son bir zafer kazanma ihtimalini değil, Akdenizde İngiltere'ye büyük bir darbe indirmek fırsatını da elinden kaçırmış bulunuyordu.

Noelden iki gün sonra Grand Amiral Raeder, Berlin'de Hitler'i ziyaret etti. Ama kendisine pek neşeli Noel haberleri getirmedi. Führer'e, "İngiltere doğu Akdenizde, Yakın Doğuda ve Kuzey Afrika'da durumunu düzeltmiştir," dedi "...bu bakımdan Akdenizde girişmeyi düşündüğümüz kesin harekâta artık imkân yoktur." (38)

Adolf Hitler, Franko'nun dönekliği, Mussolini'nin aptallığı ve dahası Mareşal Pétain'in de bunaklığı yüzünden Akdenizde treni gerçekten kaçırmıştı. İtalyan müttefiki Mısır çölünde ve şimdi de Aralık ayında Arnavutluğun karlı dağlarında bozguna uğramıştı. Bu ters olaylar hem savaşın hem de Na-

zi İmparatorluğu tarihinin dönüm noktaları olmuştu. Bu olaylar yalnız Almanya dostlarının ve müttefiklerinin güçsüzlüklerinden ileri gelmemiş, buna, aynı zamanda, Nazi Başkomutanının, üzerine aldığı Raeder ile Goering'in kendisine yükledikleri, daha büyük, kıtalararası stratejiyi kavramakta gösterdiği yeteneksizlik de sebep olmuştu.

Grand Amiral 1940 Eylülünde, biri ayın 16 sında öteki de 26 sında olmak üzere, iki kez, İngiltere'ye doğrudan doğruya hücum etmenin sözkonusu olamıyacağını söyliyerek Führer'in kafasında yeni ufuklar açmaya çalışmıştı. İkinci görüşmesinde Raeder Hitler'i yalnız başına bir köşeye sıkıştırmış ve şefine Ordu ve Hava Kuvvetleri subaylarının müdahalelerinden uzak olarak, deniz stratejisi ve İngiltere'yi Manş'dan başka yerlerde sıkıştırmanın önemi üstünde uzun bir nutuk çekmişti.

(Reader şunları söyledi) İngilizler Akdenizi her zaman için kendi İmparatorluklarının merkezi saymışlardır. İngiliz kuvvetlerince çevrilmiş bulunan İtalya, hücumun başlıca hedefidir... İtalyanlar yardımımızı reddettikleri zaman tehlikeyi henüz anlamamışlardı. Oysa Almanya elindeki bütün kuvvetleriyle vakit geçirmeden ve Amerika etkili bir müdahalede bulunmadan, İngiltere ile savaşmalıdır. Bu bakımdan kış ayları içinde Akdeniz sorunu aydınlanmalıdır».

Ama nasıl? Amiral sonra çıkardı baklayı ağzından.

«Cebelüttarık'ı almalı. Hava Kuvvetleri Kanarya Adalarını elde etmelidir. Süveyş Kanalı alınmalı.»

Raeder, hayalinde İngiltere'yi kovduktan, Türkiye ile Rusya'yı da Almanya'nın etki alanına soktuktan sonra dünyanın alacağı şekli şöyle çizdi: Amiralin doğru olarak tahmin ettiğine göre, Amerikadan ve De Gaulle'cülerden yardım görecek olan İngiltere, ileride *Mihver*'e karşı sürdüreceği savaşta üs olarak kullanmak için Kuzey-batı Afrikada yerleşecekti. Almanya ile Vichy Fransa'sının bu önemli stratejik bölgeyi şimdiden ele geçirmeleri gerekiyordu.

Raeder'e bakılırsa, Hitler kendisinin "genel görüşüne" ka-

tıldı; ancak bu sorunu Mussolini, Franko ve Pétain ile görüşmesi gerektiğini söyledi (39). Söylediğini yaptı, ama zaman kaybettikten sonra, İspanyol diktatörünü 23 Ekimde görmeyi, ertesi gün Vichy'deki işbirlikçi hükümetin başında bulunan Pétain ile görüşmeyi ve birkaç gün sonra da Duce ile buluşmayı kararlaştırdı.

İspanya iç savaşı sırasında, İtalya ile Almanya'nın geniş çapta yaptıkları askerî yardımlara iktidarın borçlu olan Franko, bütün öteki diktatörler gibi, yağmadan kendisine de bir pay çıkarabilmek için can atıyordu- tabiî ucuz tarafından. Haziran ayında, Fransa düştüğünde, hemen Hitler'e haber göndermiş, savaşa katılmaya hazır olduğunu bildirmişti. Almanya kendisine istediği kadar silâh, petrol ve yiyecek maddesi verirse, Fransa'nın Afrika'daki sömürgelerini, bu arada Fas ve Batı Cezayir'i alacaktı (40). Führer Fransız - İspanyol sınırındaki Hendaye kasabasına 23 Ekimde özel treniyle geldiği zaman niyeti Franko'ya bu vaadini yerine getirmek fırsatını vermekti. Ama aradaki aylar içinde birçok şeyler olmuş - herşeyden önce İngiltere inatla direnmişti - ve Hitler birtakım sürprizlerle karşılaşmıştı.

Kurnaz İspanyol, Führer'in "İngiltere artık kesin olarak yenilmiştir" sözünün etkisinde kalmadı ve Fransız Kuzey Afrikasında "Fransa'nın kayıpları İngiliz sömürgelerinden karşılandıktan sonra" İspanya'ya toprak verileceği vaadine kanmadı. Franko, Fransa'nın Afrika'daki İmparatorluğunun tümünü kayıtsız şartsız istiyordu. Hitler, İspanya'nın 1941 Ocak ayında savaşa katılmasını teklif etti, ama Franko böyle acele bir hareketin tehlikelerini hemen belirtti. Hitler İspanyolların 10 Ocakta Cebelüttarık'a hücüm etmelerini istedi. Havadan inerek Belçika'daki Eben Emael müstahkem mevkiini ele geçiren Alman uzmanları kendilerine yardım edeceklerdi. Franko, İspanyollara özgü gururuyla, Cebelüttarık'ın "yalnızca" İspanyollar tarafından alınabileceğini söyledi. Bunun üstüne iki diktatör bir hayli çekiştiler - dokuz saat kadar. Bu görüşmede

de hazır olan Dr. Schmidt'in anlattığına göre, Franko, monoton, mızmız bir sesle konuşuyordu. Hitler bir ara o kadar sinirlendi ki, Chamberlain'e yaptığı gibi, birden ayağa fırladı ve "Artık görüşmek için bir neden kalmadı," diye bağırdı (41).

Sonradan Hitler, Franko ile yaptığı görüşmeyi Mussolini'ye anlatırken şöyle demiştir: "Bir daha böyle bir görüşme yapmaktansa üç dört dişimi çektirmeyi tercih ederim" (42).

Dokuz saatlik görüşmenin sonunda sıra Hitler'in özel treninde akşam yemeğine geldi ve böylece görüşme o akşam Franko'dan savaşa girmesi için kesin bir taahhüt alınmadan sona ermiş oldu. Hitler o gece, Ribbentrop'a konuşma fırsatı vermeyerek, İspanyol Dış İşleri Bakanı Serrano Suner'le boyuna konuştu ve İspanyollara, hiç olmazsa İngilizlerin Cebelüttarık'dan atılmalarını ve Cebelüttarık'ın İngilizlere kapatılmasını öngören bir anlaşma imzalatmaya çalıştı - ama boşuna. Ribbentrop ertesi sabah, Schmidt'e Franko'dan söz ederken küfrü basıyordu: "Korkak nankör!" "Herşeyini bize borçlu, şimdi de bize katılmıyor!" (43).

Hitler'in ertesi gün Montoire'da Pétain'le yaptığı görüşme daha rahat geçti. Ama bunun nedeni, I. Dünya Savaşındaki Verdun kahramanının, II. Dünya Savaşında ise Fransa'nın teslimini hazırlayan bozguncu ihtiyar Mareşalin, eski müttefiki Britanyayı dize getirmek için yurdunu istilâ eden adamın son yapacağı teşebbüste onunla işbirliği yapmaya razı olmasıydı. Nitekim aşağıdaki iğrenç pazarlığı da yazılı olarak kabul etti.

«Mihver devletleri ile Fransa'nın, İngiltere'nin clabildiğince erken yenilmesinde ortak çıkarları vardır. Bu bakımdan Fransız Hükümeti, Mihver Devletlerinin bu amaçla alacağı tedbirleri, kendi olanaklarının sınırları içinde, destekliyecektir.» (44)

Fransa'nın bu ihanetine karşılık olarak kendisine "Yeni Avrupa"da "lâyık olduğu yer" verilecek ve Afrikada ve Fransa'nın faşist diktatörlere bırakmak zorunda kaldığı topraklar kadar sömürse, İngiliz İmparatorluğundan alınarak kendisine sunulacaktı. Her iki yan da paktı "kesinklikle gizli" tutmayı

kararlaştırdı (*).

Pétain'in verdiği alçakca, ama hayatî tâvizlere rağmen Hitler durumdan memnun kalmadı. Dr. Schmidt'in yazdığına göre, daha fazlasını istiyordu - en azından, Fransa İngiltere'ye karşı yapılan savaşa aktif olarak katılacaktı. Resmî tercüman, Führer'in Münih'e dönerken kırgın ve geziden elde ettiği sonuçlar yüzünden üzgün olduğunu söyler. Mussolini'yle görüşmek için 28 Ekim sabahı vardığı Floransa'da da daha az üzülmiyecekti.

Dört hafta önce, 4 Ekimde, Brenner Geçiti'nde görüşmüşlerdi. Hitler tabiî yine bol bol konuşmuş, gelecekteki parlak günler üstüne nutuklar çekip durmuştu. Ama Romanya'ya asker gönderdiğini hiç söylememişti Mussolini'ye, çünkü Romanya'da İtalya'nın da gözü vardı. Duce birkaç gün sonra bunu öğrenince Hitler'e çok kırılmıştı.

«Hitler beni her zaman oldu-bitti karşısında bırakır (diye Ciano'ya yakınmıştı). Bu kez aklını başına getireceğim. Yunanistan'ı işgal ettiğimi gazetelerden öğrenecek. O zaman eşitlik kurulacak işte.» (45)

Hitler kadar Duce'nin de Balkanlarda gözü vardı; ama Almanlar daha Ağustosta Yugoslavya ve Yunanistan'da girişilecek herhangi bir serüvene karşı olduklarını Roma'ya bildirmişlerdi. Ciano 17 Ağustosta güncesine şöyle yazmıştı: "Olduğumuz yerde durmak için verilmiş kesin bir emir." Mussolini Balkanlarda askerî bir zafer kazanmak plânlarını o an

(*) Churchill ile Roosevelt Montoire'daki gizli anlaşmasının metnini öğrenemediler. Ancak bundan daha kötüsünü umuyorlardı. İngiliz Kıralı, Amerikalılar kanaliyle, Pétaine özel bir mektup gönderdi ve İngiltere'ye karşı savaşa girmemesini kendisinden istedi. Başkan Roosevelt'in, Mareşal'e gönderdiği mesaj ise çok sert bir dille yazılmıştı. Roosevelt'in, Vichy Fransa'sına, İngiltere'ye ihanet ettiği takdirde bunun çok korkunç sonuçlar yaratacağını söylemişti. (Bakın William L. Langer, Our Vichy Gamble, s. 90 Profesör Langer bu kitabı yazmak için İngiliz - Amerikan Hükümetleri tarafından on iki yıl sonra açıklanan Alman belgelerini incelemiştir.)

için yırtmış ve bunu 27 Ağustosta yazdığı aşağıdan alan bir mektupla Hitler'e bildirmişti. Ama ortağının kazandığı parlak zaferlerle boy ölçüşecek çabuk ve kolay bir Yunanistan istilâsı, gerçekleşmesine imkân olmadığı halde, bizim çalımlı Sezarın bir türlü vazgeçemediği bir tutku olarak kalmıştı.

Mussolini İtalyanların Yunanistan'a karşı 28 Ekimde bir hucüma girişmelerine 22 Ekimde karar verdi ve aynı gün Hitler'e bir mektup gönderdi (mektubun tarihi üç gün önceki tarihi, 19 Ekim tarihini taşımaktadır); bir hareket düşündüğünü bildirdi; ancak niteliğini ve tarihini olabildiğince kapalı geçti. Ciano'nun o gün güncesine yazdığına göre, Führer'in kendisine dur "emrini" vermesinden korkuyordu. Hitler'le Ribbentrop Duce'nin plânlarını öğrenince telâşlandılar. O sırada özel trenleriyle Fransa'dan dönüyorlardı. Nazi Dış İşleri Bakanı, Führer'in emri üstüne Almanya'da ilk vardıkları istasyonda indi. Roma'da Ciano'ya telefon etti ve *Mihver* liderlerinin hemen toplanmasını istedi. Mussolini 28 Ekimde Floransa'da buluşmayı teklif etti. Kararlaştırılan günün sabahı Hitler trenden indiği zaman Mussolini, gözleri sevinçten pırıl pırıl, çenesini ileri doğru fırlatarak Alman konuğunu şu sözlerle karşıladı: "Führer, yürüyoruz! Muzaffer İtalyan askerleri bu sabah şafak vakti Yunanistan - Arnavutluk sınırını geçtiler!" (46).

Bütün görenlerin anlattıklarına göre, Nazi diktatörünün eskiden İtalyan müttefikine sormadan birtakım ülkelere yürümesinin intikamını aldığı için Mussolini çok memnundu. Hitler öfkesinden deliriyordu. Yılın en kötü zamanında inatçı bir düşmana karşı girişilen bu acele hareket Balkanlardaki hesaplarını altüst edebilirdi. Führer, sonradan Mussolini'ye yazdığına göre, bunu önlemek için Floransa'ya koşmuştu, ama geç kalmıştı. Görüşmede bulunan Schmidt'in anlattığına bakılırsa Nazi lideri öfkesini göstermemeye çalışmıştı.

«(Schmidt'in yazdığına göre) Hitler o gece kalbinde bir acıyla Kuzeye geçti. Üç kez atlatılmıştı; Birincisi Hendaye'de, ötekisi Montoire'-

da, şimdi de İtalya'da. Bu uzun, yorucu geziler, ileride birkaç yıl kış geceleri nankör ve güvenilmez dostlara, Mihver ortaklarına ve «yalancı Fransızlara karşı durmadan sitemler yağdırmasına, sebep olacaktır.» (47)

Öteyandan, Britanyanın istilâsına imkân olmadığı anlaşıldığına göre, İngilizlere karşı açtığı savaşı yürütmek için birşeyler yapması gerektiğini de anlıyordu. Führer harekete geçmek için neler yapacağını düşünmek üzere Berlin'e daha yeni dönmüştü ki, Duce Ordularının Yunanistan'da bozguna uğradığı haberi geldi. Buna çok üzüldü. "Muzaffer" İtalyan taarruzu bir hafta içinde bozguna dönüşmüştü. Hitler 4 Kasımda, Berlin'deki Başbakanlık binasında bir savaş toplantısı yaptı. Toplantıya Ordudan Brauchitsch ile Halder'i OKW'den Keitel ile Jodl'u çağırmıştı. Başkomutanın o sırada verdiği kararları, Halder'in tuttuğu günceden ve Jodl'un toplantı üzerine Donanmaya verdiği rapordan öğreniyoruz. Bu kararlar Hitler tarafından çıkarılan 12 Kasım 1940 tarih ve 18 Sayılı emirde yer almış bulunuyor. Emrin metni Nuremberg belgeleri arasındadır (48).

Alman Donanmasının Hitler'in stratejisi üzerindeki etkisi belli oluyor ve Müttefiki İtalya'nın yenilmesi karşısında birşeyler yapılması gerektiği ortaya çıkıyordu. Halder, Führer'in İtalyan liderlerine "güvenmediğini" yazıyor. Bu düşünceyledir ki Hitler, Mareşal Rodolfo Graziani'nin Ordusu, kıyı boyunca yüz on beş kilometre kadar ilerleyip Mersa Matruh'a vardıktan sonra, Alman askerlerinin Libya'ya gönderilmesini kararlaştırdı. Bunun da Noelden önce pek başarılamıyacağı anlaşılıyordu. Bu arada İskenderiye'deki İngiliz filosuna hücum etmek ve Süveyş Kanalını mayınlamak için birkaç pike bombardıman uçağının Mısır'a gönderilmesi plânlanacaktı.

Yunanistan'a gelince, Hitler buradaki taarruzun "acıklı bir falso" olduğunu ve Almanların Balkanlardaki durumunu tehlikeye soktuğunu generallerinin önünde kabul etti. Girid'i ve Limnos Adasını işgal eden İngilizler, burada, Romanya pet-

rollerini kolaylıkla tehdit edebilecek üsler ele geçirmişler, Yunanistan'a asker göndererek Almanların buradaki durumunu bozmuşlardı. Hitler bu tehlikeyi önlemek için önce Romanya'ya gönderilecek en aşağı on tümenlik kuvvetin Bulgaristan'dan geçirilerek Yunanistan'ı istilâ etmesi için gereken plânların hemen hazırlanmasını Orduya emretti. "Rusya'nın tarafsız kalacağı anlaşılıyor" dedi.

Ancak 4 Kasımda yapılan toplantının en çok ele aldığı ve 18 Sayılı emrin en çok üstünde durduğu konu, İngiltere'nin Batı Akdenizdeki durumunu bozmaktı.

«Cebelüttarık alınacak (deniyordu emirde) ve Boğazlar kapatılacak. İngilizlerin Iberya Yarımadasında ya da Atlantik adalarında bir köprübaşı elde etmeleri önlenecek.»

Cebelüttarık'ın ve İspanyol Kanarya adaları ile Portekiz Cape Verde adalarının alınmasına ait harekâtın parolası *Felix* ti. Donanma, aynı zamanda, Portekizlilere ait Madeira ve Azores adalarının alınması konusunu da inceleyecekti. Gerekirse Portekiz de işgal edilecekti. Bunun maskelenmiş adı da "İsabella Harekâtı" idi. Bu harekâtı yürütmek üzere İspanyol - Portekiz sınırında üç Alman tümeni yığılacaktı.

Son olarak da, Fransız filosuna bağlı birliklerle birtakım askerî birlikler serbest bırakılacak, böylece Fransa, kuzeydoğu Afrikadaki sömürgelerini İngilizlere ve De Gaulle'cülere karşı savunacaktı. Hitler emrinde "bu ilk görevden sonra Fransa'nın İngiltere'ye karşı savaşa katılması daha geniş çapta gelişecektir," diyordu.

Hitler'in 4 Kasımda generallerine açıkladığı ve bir hafta sonra da emirle bildirdiği plânda birçok askerî ayrıntılar vardı. Özellikle, Cebelüttarık'ın âni bir Alman darbesiyle nasıl alınacağı gösterilmişti. Bu plân cesur ve kurnazca bir plân gibi görünmüştü Ordu şeflerine, ama aslında hepsi de yarım tedbirlerdi. Hedeflerine varmaları ihtimali pek azdı. Ayrıca plân, kısmen Hitler'in kendi generallerine söylediği yalanlara dayanıyordu. Halder'in yazdığına göre, Franko'nun Almanların ya-

nında savaşa katılacağına yeniden söz verdiğini, Hitler 4 Kasımda generallerine temin etmişti. Oysa, yukarıda gördüğümüz gibi, pek doğru değildi bu. İngilizlerin Akdenizden atılmaları için tesbit edilen hedefler tamamdı, ama bu göreve ayrılan kuvvetler yetersizdi. Hele İtalya'nın güçsüzlüğü düşünülecek olursa.

Donanma Savaş Kurmayı bu noktayı sert kelimelerle kaleme aldığı bir muhtırada belirtti. Raeder bu muhtırayı 14 Kasımda Hitler'e verdi (49). İtalya'nın Yunanistan'da bozguna uğraması, — o sırada Yunanistan Mussolini'nin kuvvetlerini Arnavutluğa püskürtmüştü. İtalyanlar hâlâ geriliyorlardı —, denizcilere göre, İngiltere'nin yalnız Akdenizdeki stratejik durumunu düzeltmekle kalmamış, aynı zamanda, dünyadaki prestijini de artırmıştı. Donanma, İtalya'nın Mısır'da giriştiği taarruz hakkında Hitler'e şu noktayı açıkça belirtiyordu: "İtalya *hiç bir zaman Mısır taarruzunu başaramaz* (*). İtalyan liderleri işe yaramaz. Durumu anlamıyorlar. İtalyan silâhlı kuvvetlerinde Akdeniz bölgesinde girişilmesi düşünülen harekâtı, gereken süratle ve kararlılıkla başarılı bir sonuca vardıracak *ne* komutan *ne de* askerî güç vardır."

Dolayısıyla, Donanma bu görevi, Almanya'nın yapması gerektiği sonucuna varıyordu. Hitler'e şunu söylüyordu: "*Afrika bölgesi için yapılacak savaş*, bir bütün olarak, Alman savaşının en önce gelen hedefidir... *Savaşın sonucu bakımından kesin önemi vardır...*"

Ama Nazi diktatör buna inanmış değildi. Akdeniz ve Kuzey Afrikadaki savaşı büyük amacının ikinci derecedeki bir unsuru olarak görüyordu. Amiral Raeder 14 Kasımdaki toplantıda Donanmanın strateji görüşlerini kendisine açıkladığı zaman, Hitler, kendisinin hâlâ "Rusya'ya karşı bir gösteride bulunmak eğiliminde olduğunu" söylemişti (50). Hele Molotov'un Führer'i bu kadar kızdırarak Berlin'den ayrıldığı gün-

(*) Altları Donanma tarafından çizilmiştir.

denberi, bunu daha da çok istiyordu. Onun için Amiral, Akdenizde fırsatın kaçtığını söylemek için Noelden birkaç gün sonra Hitler'i görmeye gittiği sırada Führer'de gördüğü üzüntü boşuna değildi. Raeder, İngilizlerin, Mısırda İtalyanları bozguna uğratmaları (*) ve Amerikadan gitikçe fazla yardım almaları yüzünden, bütün Alman kaynaklarının İngilizleri yenmek amacıyla biraraya getirilmesini ve Barbaros Harekâtının "İngiltere'nin yıkılışına kadar" ertelenmesini istediği zaman Hitler bu sözleri işitmezden geldi.

Hitler, "son günlerdeki siyasî gelişmeler ve özellikle Rusya'nın Balkan işlerine burnunu sokması" dedi, "İngiltere ile çatışmaya girmeden önce, Avrupa kıtasında son kalan düşmanın da her ne bahasına olursa olsun ortadan kaldırılmasını gerekli kılıyor". Artık Hitler büyük sona kadar bu ana strateji ye bağlı kalacaktır.

(*) Bu sırada İngilizlerin bir zırhlı tümenle, bir Hintli piyade tümeni, iki piyade tugayı ve bir tank alayından — 31.000 kişi -- oluşan yorgun çöl kuvveti üç misli sayıdaki İtalyan kuvvetlerini Mısır'dan atmış, 38.000 kişiyi esir almıştı. Savaşta yalnızca 133 kişi ölmüş, 387 kişi yaralanmış ve 8 kişi de kaybolmuştu. General Archibald Wavell'in komutasındaki büyük İngiliz karşı-taarruzu 7 Aralıkta başladı Mareşal Grazianni'nin Ordusu dört günde bozguna uğradı, 5 günlük sınırlı bir karşı-taarruz olarak başlayan bu hareket 7 Şubata kada.' sürdü. İngilizler Cyrenaica yakınlarına geldiler. 750 kilometre ilerlemişler, Libya'da bulunan on tümenlik İtalyan kuvvetini dağıtmışlar, 130.000 esir, 1240 top, 500 tank ele geçirmişlerdi. İngilizlerin kaybı 500 ölü 1373 yaralı ve 55 kayıptı. İngilizlerin ,ince eleyip sık dokuyan askeri yazarı General J. F. C. Fuller'e göre bu savaş «o zamana kadar yapılan seferlerin en cesurlarından biri» idi (Fuller, **The Second World War**, s. 98)

İtalyan Donanması da bu arada korkunç bir darbe yedi. 11-12 Kasım gecesi **Illustrous** İngiliz uçak gemisinden (**Luftwaffe** bu geminin batırıldığını söylemişti) kalkan bombardıman uçakları Taranto'da demirli olan İtalyan filosuna hücum etti Üç zırhlı ile iki kruvazörü aylarca hizmet edemiyecek duruma getirdi Ciano 12 Kasımda güncesinde şöyle yazıyor: «Kara bir gün. İngilizler hiçbir uyarım yapmadan **Cavour** dretnotunu batırdılar ve **Littorio** ile **Duilio** zırhlılarını hasara uğrattılar.»

Hitler, Donanma şefini yatıştırmak için, Cebelüttarık'a hücüm edilmesini sağlamak ve İngiliz filosuna Akdenizi kapatmak amacıyla, "Franko'yu etkilemeye bir daha çalışacağını" vaat etti. Ama aslında bu fikirden çoktan vazgeçmişti. 11 Aralıkta "siyasî koşulların artık ortadan kalkmış olması dolayısıyla *Felix* Harekâtının yapılamıyacağını," hiç sezdirmeden, usulca emretti. Kendi Donanması ile İtalyanlar, Franko'nun arkasını *bırakmamak* gerektiğinde direndikleri için, hiç istemeden, son bir teşebbüste daha bulundu. 6 Şubat 1941 de İspanyol diktatörüne uzun bir mektup yazdı:

«...Caudillo, bir noktanın açıkça anlaşılması gerek: Biz bir ölüm-kalım savaşı yapıyoruz, bu sırada hediyeler dağıtamayız....

Almanya ile İtalya'nın yaptığı savaş aynı zamanda Ispanya'nın da kaderini belirliyecektir. Sizin bugünkü rejiminiz ancak bizim zaferi kazanmamış halinde sürebilir.» (51)

Bu mektubun Cyrenaica'da bulunan Mareşal Graziani kuvvetlerinin son kısmı İngilizler tarafından Bengazi'nin güneyinde dağıtıldığı gün Caudillo'nun eline geçmesi *Mihver* için bir talihsizlik oldu. Bu bakımdan Franko'nun, 26 Şubat 1941 de gönderdiği cevapta, *Mihver*'e "kesin bağlılığı"nı protesto ederken, Nazi liderine de son zamanlardaki gelişmelerin "Ekimdeki durumları çok geride bıraktıklarını" ve o sıradaki görüşlerinin "modası geçmiş" bulunduğunu hatırlatmasına şaşmamalı.

Adolf Hitler fırtınalı hayatının birkaç yenilgisinden birine daha boyun eğmek zorunda kalmıştı. Mussolini'ye şunları yazıyordu: "Uzun lâfın kısası, İspanyolların bu saçma sapan sözlerinden savaşa girmek istemedikleri ve girmiyecekleri anlaşılıyor. Çok zor bir durum, çünkü böylelikle Akdenizdeki sömürgelerinde İngilizlere çok kolay bir darbe indirmek imkânı ortadan kalkmış oluyor."

Oysa Akdenizdeki İngiliz yenilgisinin anahtarı İspanya'nın değil İtalya'nın elindeydi. Ama Duce'nin çürük İmparatorluğu bu görevi yalnız başına başarabilecek güçte değildi. Hit-

ler ise elinde bulunan araçları bu görev için ona vermek istemiyordu. İngiltere'yi doğrudan doğruya Manş'ın ötesinde ya da dolaylı olarak Akdenizde yenmek ihtimalinin "o ân için" ortadan kalktığını Hitler'in kendisi de itiraf ediyordu. Acı da olsa bunu kabul etmesi ona rahat bir soluk aldırtmıştı. Şimdi artık yüreğine ve kafasına daha uygun sorunlarla uğraşabilirdi.

Hitler, 8-9 Şubat 1941 tarihinde Berchtesgaden'in üstündeki Berghof'da bir savaş kurmayı topladı. Berghof karlarla kaplıydı o sırada. Dağ havası Hitler'in kafasını açmış olacak ki, Amiral Raeder ile General Halder'in (52). Bu toplantı üstüne yazmış oldukları uzun gizli raporlara göre, büyük stratejisini anlatırken düşüncelerini genişlettikçe genişletti. Eski iyimserliğine yine kavuşmuştu.

«(Raeder'in raporundan) Führer, bütün Kuzey Afrikayı kaybetsek bile Avrupadaki durumun artık Almanya aleyhine gelişemiyeceğine kesinlikle inanıyor. Avrupadaki durumumuz o kadar kuvvetli ki sonucun bir daha aleyhimize dönmesi mümkün değil... İngilizler bizi ancak Avrupa kıtasında yenerlerse savaşı kazanabilirler. Führer bunun imkânsız olduğuna inanıyor.»

Bu bakımdan, doğrudan doğruya İngiltere'ye girişilecek bir istilâ hareketinin, "İngiltere'nin bir hayli hırpalanmasından ve Almanya'nın tam bir hava üstünlüğü sağlamasından önce mümkün" olamıyacağını kabul ediyordu. Onun için şimdilik Donanma ve Hava Kuvvetleri hücumlarını, İngiltere'nin deniz nakliyat yollarında toplamalı ve İngiltere'ye malzeme gelmesini önlemeliydi. Bu hücumlar "Temmuz ya da Ağustosta bile zaferin kazanılmasını sağlıyabilir"di. "Bu arada", dedi, "Almanya Avrupa kıtasında İngiltere (ve Amerika) ile başedecek kadar güçlenmelidir." Parantezi Halder koymuştur. Çok önemli bu. Çünkü ele geçen Alman belgelerinde, Hitler, Amerikanın kendisine karşı savaşa girmesi ihtimalini ilk olarak burada — 1941 yılı başında — düşünmektedir.

Nazi başkomutan bundan sonra birçok stratejik bölgeleri

ve problemleri ele aldı. Bu konularda ne düşündüğünü açıkladı.

«(Raederin raporundan) Führer savaşın sonucu bakımından İtalya'nın çökmemesi gerektiği kanısında... İtalya'nın Kuzey Afrikayı kaybetmesini... önlemeye kararlı... Böyle bir durum **Mihver** Devletlerinin prestiji bakımından büyük bir kayıp olur... (Onun için) İtalyanlara yardım etmek kararında.»

Bu noktada askerî şeflerinden, Alman plânlarının duyurulmaması konusunda büyük bir titizlik göstermelerini istedi.

«Planlarımızın İtalyanlarca bilinmesini **İstemiyor.** Kıral ailesinin bu bilgileri İngiltere'ye haber vermesi çok mümkündür!!» (*)

Hitler, tanksavar birliklerinin ve birkısım *Luftwaffe* bölüklerinin Libya'ya gönderileceğini ve böylece İtalyanlara yardım edileceğini söyledi. Daha önemlisi Arnavutluğa iki buçuk tümenlik bir kolordu sevkedilecek ve Yunanlıların önünde gerilemekte olan İtalyanlara biraz kuvvet verilecekti. "Marita Harekâtı" (**) da bu sırada hazırlanacaktı. Askerlerin Romanya'dan Bulgaristan'a hemen nakledilmeye başlanılmasını ve böylece Marita'ya 26 Martta girişilmesini emretti. Hitler, aynı zamanda, "Atillâ Harekâtı" için de — amma da çok parolaları vardı — neden hazırlanılması gerektiğini uzun uzadıya anlattı. Bu harekâtın ana çizgisini 10 Aralık 1940 da çıkarttığı emirde vermişti. Bu plâna göre, Fransa'nın geri kalan bölgesi de işgal edilecek, Toulon'daki Fransız Donanmasına el konulacaktı. Yakında bunun da zamanı geleceğinden emindi. "Eğer Fransa zorluk çıkarırsa olduğu gibi ortadan kaldırılır, olur biter," diyordu. Compiègne'deki ateşkes anlaş-

(*) İtalik ve ünlem işaretleri Raeder'indir.

(**) Marita Harekâtı 13 Aralık 1940 tarih ve 20 Sayılı Emirde tesbit edilmiştir. Bu emre göre Romanya'da yirmi dört tümenlik bir Ordu toplanacak, havalar elverişli gitmeye başlar başlamaz bu kuvvetler Bulgaristan üstünden Yunanistan'a ineceklerdi. Emri Hitler imzalamıştı. (53)

masının çok utanç verici bir şekilde bozulması olacaktı bu, ama Halder ile Raèder'in aldığı notlara — ya da hiç olmazsa kayıtlara — göre hiç bir general ya da amiral çıkıp böyle bir davranışa itiraz etmedi.

Hitler, Stalin'e "soğukkanlı bir şantajcı" sözünü ve generallerine de Rusya'nın "olabildiği kadar erken" dize getirilmesini bu toplantıda söyledi.

«Eğer ABD ile Rusya, Almanya'ya karşı savaşa girecek olurlarsa (dedi Hitler. Amerika'nın savaşa girme ihtimalinden ikinci kez söz ediyordu) durum çok karışır. Onun için böyle bir gelişim ihtimali daha başlangıçta ortadan kaldırılmalıdır. Rus tehlikesi ortadan kaldırılacak olursa, savaşı İngiltere'ye karşı sonsuzcasına sürdürebiliriz. Rusya çökerse Japonya rahat bir soluk alır. Bu da ABD'nin içinde bulunduğu tehlikenin artması demektir.»

İşte 1941 yılına girildiği sıradaki Alman diktatörünün dünya stratejisi. Savaş Kurulundan iki gün sonra, 11 Aralıkta çıkarttığı 23 Sayılı Emirde, bu görüşlerini belirtti. Alman takviyeleri "Ay Çiçeği Harekâtı"na göre Trablusa; "Alp Menekşesi Harekâtı"na göre de Arnavutluğa gönderileceklerdi (54).

«DÜNYA'NIN SOLUĞU KESİLECEK!»

Hitler Mussolini'den 19 ve 20 Ocak günleri Berghof'ta bulunmasını rica etti. Mısır'da ve Yunanistan'da İtalyanların başına gelenlerden sonra üzgün ve bitkin bir durumda olan Mussolini pek yola çıkmak istemiyordu. "Özel trenine binerken kaşları çatık ve sinirliydi," diyor Ciano. Hitler'le Ribbentrop'un ve Alman generallerinin kendisine yukarıdan bakmalarından ve azarlamalarından korkuyordu. Duce'nin Kurmay Başkan Yardımcısı General Alfredo Guzzoni'yi yanına alması işleri büsbütün karıştıracaktı. Ciano güncesinde, koca göbekli ve hafifce boyanmış takma saçlı bir adam olarak tanımladığı bu boş kafalı generalin Almanlara tanıtılması çok ayıp olacak, diyor.

Mussolini, Puch'daki küçük istasyonun karla kaplı peronuna çıktığı zaman Hitler'in kendisini kibarca ve içten bir selâmla karşıladığını görünce şaşırdı ve rahatladı. İtalya'nın savaş alanlarındaki kepazeliklerinden hiç söz açılmadı. Ciano'nun defterine göre, Mussolini ev sahibinin Ruslara çok kızgın olduğunu gördü. Hitler ertesi gün İtalyan konuklarıyla, her iki ülkenin generallerinden oluşan bir topluluk karşısında iki saatten fazla konuştu. General Jodl'un bu toplantıya ait düzenlediği ikinci rapordan (55). Führer'in Arnavutlukta ve Libya'da İtalyanlara yardım etmeği istemekle birlikte ana düşüncelerini Rusya üzerinde topladığı anlaşılıyor.

«Hitler dedi ki) Amerika'dan, savaşa girse bile, büyük bir tehlike geleceğini sanmıyorum. Muazzam Rusya bloku en büyük tehlikedir. Rusya ile çok elverişli siyasi ve iktisadi anlaşmalar yaptık ama ben daha çok elimdeki kudretli araçlara güvenirim.»

"Kudretli araçlar" ile ne yapmak istediğini aşağı yukarı söylemişti, ama plânlarını ortağına açmamıştı. Ordu Genel Kurmay Başkanı'nın ayrıntılarını hazırlıyacağı plânlar, on beş gün sonra bir toplantıda açıklanacaktı.

OKW ve Ordu Yüksek Komutanlığında (OKH) görevli yüksek rütbeli generallerin katıldığı bu Savaş Konferansı, 3 Şubat günü öğleden akşam saat 6 ya kadar sürdü. Toplantıda Ordu Genel Kurmayının hazırladığı plânları açıklayan general Halder, sonradan yazdığı kitapta (56). Brauchitsch'in Sovyet askerî gücüne ait tahminlerde bazı kuşkular ileri sürüyor ve Barbaros'u bir "serüven" sayarak bu harekâta itiraz ettiğini söylüyorsa da, Halder'in o gece güncesine yazdığı yazıda ya da toplantı hakkında düzenlenen çok gizli OKW muhtırasında (57). Bu iddiayı destekleyen herhangi bir kayıt yok. Anlaşıldığına göre, Halder önce bir iş adamı soğukkanlılığıyla iki yanın kuvvetlerini hesaplamış, düşmanın yaklaşık olarak 155 tümen, Almanların ise "çok üstün nitelikte" onun kadar tümen çıkarabileceğini tahmin etmişti. Ama sonradan, Halder ile generaller, başlarına felâket geldiği zaman, Kızıl Ordunun

gücü üstüne haberalma servislerinden elde edilen bu bilginin inanılmayacak kadar yanlış olduğunu anladılar. Ne yazık ki Generallerin 3 Şubat 1941 günü Alman casuslarının elde ettikleri bu bilgilerden hiç şüpheleri yoktu. Nitekim, Halder'in karşılıklı kuvvetler ve Kızıl Ordunun imhası için kullanılacak strateji (*) hakkında verdiği rapor o kadar doyurucu oldu ki Hitler sonunda plânı yalnız "tüm olarak" onaylamakla kalmadı, aynı zamanda, Genel Kurmay Başkanının açtığı yeni ufuklardan heyecanlanarak da şöyle bağırdı:

"Barbaros başladığı zaman dünyanın soluğu kesilecek ve hiç kimse bir yorumda bulunamıyacak."

Hitler harekâtın bir an önce başlamasını istiyordu. Harekât haritası ve kaydırmalarla ilgili plânın "olabildiğince erken" kendisine gönderilmesini hemen emretti.

BALKAN FASLI

İlkbaharda Barbaros Harekâtına başlamadan önce, Balkanlarda bulunan güney kanadın emniyet altına alınması ve sağlamlaştırılması gerekiyordu. 1941 Şubatının üçüncü haftasında, Polonya'dan Karadenize kadar uzanan dörtyüz elli kilometrelik bir sınırı bulunan Romanya - Ukrayna sınırına, Almanlar 680,000 kişilik kuvvetli bir ordu yığmışlardı (58). Ama daha güneyde İtalyanların Yunanlılarla başı dertteydi. Berlin, İngilizlerin Libya'dan buraya asker getireceklerine haklı olarak inanıyordu. Bu sırada Hitler'in yaptığı birçok toplantılar üstüne düzenlenmiş olan tutanaklara bakılacak olursa, Führer, *Müttefiklerin* Selânik üstünde bir cephe kurmalarından

(*) Strateji, aslında 18 Aralık 1940 tarihinde çıkarılan 21 sayılı emirde tesbit edilen esaslardı. (1252 nci sayfaya bakınız) Hitler Brauchitsch ile Halder'e düşüncelerini söylerken düşmanı bozguna uğratmanın yerine «düşmanın büyük bir bölümünü imha etmenin» önemini belirtti. Ve «ana amacın Baltık devletlerini ve Leningrad'ı almak olduğu» üstünde durdu.

korkmaktadır. Çünkü böyle bir cephe, aynı yerde I. Dünya Savaşında kurulmuş olan cepheden daha büyük dertler açabilirdi. İngilizler bu cepheye bir kez yerleştiler mi buradan Romanya petrollerini rahatlıkla bombalıyabilirlerdi. Ayrıca Barbaros Harekâtı da tehlikeye girebilirdi. Nitekim daha 1940 Aralık ayında bu tehlikenin farkına varılmış, o sırada çıkartılan ilk Marita Harekâtı emrinde Almanların Romanyada topladıkları kuvvetli birliklerle Bulgaristan üstünden Yunanistan'a taarruz etmeleri kararlaştırılmıştı.

I. Dünya Savaşında yaptığı yanlış hesabı çok pahalıya ödeyen Bulgaristan bu kez de aynı hatayı yaptı. Bulgar Hükûmeti, Hitler'in savaşın kazanıldığı hakkında verdiği teminata inandı ve Yunanistan'dan geçerek Akdenize ineceği umuduna kapıldı ve böylece Marita Harekâtına katılmaya razı oldu — en fazla yaptığı şey Alman askerlerinin kendi ülkesinden geçmesine izin vermek oldu. Feld-Mareşal List ile Bulgar Genel Kurmayı arasında 8 Şubat 1941 de bu konuda bir anlaşma imzalandı (59). Alman Ordusuna bağlı birlikler 28 Şubatta Romanya'dan harekete geçerek Tuna Nehrini aştılar ve Bulgaristan'daki stratejik noktalara yerleştiler. Bulgaristan ertesi gün Üçlü Pakt'a girdi.

Ama sağlam karakterli Yugoslavlar Bulgarlar kadar yumuşak davranmadılar. Ne yazık ki Yugoslavların bu inadı Almanları daha da kışkırtmaktan başka bir işe yaramadı. 4-5 Mart günleri Prens Paul, büyük bir gizlilik içinde Führer tarafından Berghof'da kabul edildi. Görüşmede bilinen tehdidler savruldu ve ayrıca Yugoslavlara rüşvet olarak da Selânik teklif edildi. 25 Martta, Belgratta bir gece önce yapılan gösterilerden kaçarak Viyana'ya gelmiş olan Yugoslavya Başbakanı Dragişa Civetkoviç ile Dış İşleri Bakanı Aleksander Cincar - Markoviç, Viyana'da Hitler ile Ribbentrop'un karşısında Yugoslavya'nın Üçlü Pakt'a girmesini öngören bir anlaşma imzaladılar. Hitler buna çok sevindi. Anlaşmanın Yunanistana yapılacak taarruzu kolaylaştıracağını Ciano'ya söyledi. Rib-

bentrop, Yugoslav liderlerine Viyana'dan ayrılmadan önce iki mektup verdi. Bu mektuplarda, Almanya'nın da Yugoslavya'nın toprak bütünlüğüne ve bağımsızlığına her zaman "saygı göstermeye kararlı" olduğu belirtiliyor ve *Mihverin* "bu savaş sırasında" Yugoslavya'dan asker geçirme hakkı istemiyeceğine söz veriliyordu (60). Her iki söz de, Hitler için bile rekor sayılabilecek kadar kısa zamanda bozuldu.

Yugoslav yöneticilerinin Belgrad'a dönmelerinden az sonra, 26-27 Mart gecesi, Belgrat'ta bir halk ayaklanması oldu. Hükûmet ve Naip Prens devrildi. Ayaklanmanın başında Hava Kuvvetlerinden ileri gelen birkaç subay vardı. Hareketi Ordu da destekliyordu. Bir su borusundan kayarak Naiplik memurlarının elinden kaçan Yugoslav tahtının genç vârisi Peter, Kıral ilân edildi. General Dasan Simoviç'in başında bulunduğu yeni rejim, hemen Almanya'ya bir saldırmazlık paktı teklif etti. Ama Yugoslavya'nın, Führer'in istediği kukla hükûmet durumuna girmeyeceği anlaşılıyordu. Belgrat'ta yapılan büyük gösteriler sırasında halk, Alman elçisinin arabasına tükürmekle ne yanı tuttuğunu göstermişti.

Belgrat'taki hükûmet darbesi Adolf Hitler'i son derecede kızdırdı. Bunu kendine yapılan bir hakaret saydı; bu öfkeyle acele birtakım kararlar aldı; bu kararlar Üçüncü Alman İmparatorluğunun başına sonradan büyük dertler açtı.

Hitler, askerî şeflerini 27 Mart'ta Başbakanlıkta acele olarak topladı — toplantı o kadar acele yapıldı ki Brauchitsch, Halder ve Ribbentrop toplanıya zarzor yetişebildiler — ve Yugoslavya'dan nasıl intikam alacağını büyük bir öfkeyle anlattı Belgrad'taki hükûmet darbesinin hem Marita'yı ve hem de Barbaros'u tehlikeye düşürdüğünü söyledi. Bu bakımdan, "Yeni hükûmetin bir iki gün içinde yapması ihtimali olan bağlılık açıklamasını beklemeden, Yugoslavya'yı, hem askerî yönden hem de bir ulus olarak, ortadan kaldırmaya" karar vermişti. "Hiç bir diplomatik teklif yapılmıyacak, hiç bir ültimatom verilmiyecek," dedi. Yugoslavya'nın "insafsızca ve mer-

hametsizce" ezileceğini söyledi. Goering'e, Macaristan'daki hava alanlarından kalkacak bombardıman uçaklarının "dalgalar halinde yapacağı hücümlarla Belgrad'ı imha" etmelerini emretti. Yugoslavya'nın hemen istilâsı ile ilgili 25 Sayılı emrini çıkarttı (61). Keitel ile Jodl'a askerî plânları hemen o akşam hazırlamalarını emretti. Parçalanmasına karar verilen Yugoslavya'dan Macaristan'a, Romanya'ya ve İtalya'ya pay ayrılacağının bu hükûmetlere bildirilmesi için Ribbentrop'a tâlimat verdi. Yugoslavya'da yalnızca küçük bir Hırvat kukla hükûmeti bırakılacaktı, o kadar (*).

Ve sonra, toplantıda tutulan çok gizli OKW notlarında altı çizilmiş olan cümlelere bakılacak olursa (62). Hitler kararlarının en önemlisinin bu sırada açıkladı.

Generallerine, *"Barbaros Harekâtının başlangıcı dört hafta geciktirilecektir,"* dedi (**).

Kendisine meydan okuyan küçük bir Balkan ülkesine karşı kişisel öfkesini yatıştırmak için Rusya'da girişeceği taarruzu ertelemesi, Hitler'in bütün hayatı boyunca verdiği kararların en öldürücüsü oldu. Hitler şiddetli bir öfke ânında, Berlin'deki Başbakanlıkta, o gün bu kararı vermekle, son zafer fırsatını ve barbarca bir dehâ ve çaba ile yarattığı Üçüncü Alman İmparatorluğunu Alman tarihinin en büyük imparatorluğu haline getirmek ve Avrupa'nın lideri olmak olanağını yitirdiğini söylemek büyük bir iddia sayılamaz. Feld-Mareşal Brauchitsch ile Genel Kurmayın yetenekli başkanı General Halder, böyle bir kararın büyük zafere üç ya da dört hafta kaldığını düşündükleri bir sırada alınmasının sonuçlarını şimdiden büyük bir acıyla görebiliyordu. Nitekim ilerleyen mevsimle birlikte korkunç bir kış bastıracak ve Alman Orduları

(*) Hitler, «Yugoslavya savaşının İtalya, Macaristan ve Bulgaristan tarafından tutulacağını alay ederek söyledi. Banat'ı [illegible] Makedonya'yı Bulgaristan'a ve Adriyatik kıyısını da İtalya'ya verecekti.

(**) 18 Aralık 1940 tarihli ilk Barbaros emrinde harekâtın başlangıcı 11 Mayıstı.

sıfırın altındaki derecelerde karların içinde yok olup gidecekti.

Sonradan da bütün öteki generallerle birlikte başlarına gelen felâketlerin nedenini, düşüncesiz ve sinirli bir adamın acele ile verdiği bu karara yoracaklardır.

Başkomutanın toplantı dağılmadan verdiği 25 Sayılı askerî emir, örnek bir Hitler belgesidir:

«Yugoslavya'daki askerî darbe Balkanlarda siyasî durumu değiştirmiştir. Yugoslavya, bağlılık iddialarına rağmen, bugün düşman sayılmalı ve olabildiğince çabuk ezilmelidir .

Yugoslavya'ya zorla girmek... ve Yugoslav ordusunu ortadan kaldırmak niyetindeyim.»

Hitler, plânların hemen o gece hazırlanmasını, OKW Harekât Kurmayı Başkanı olarak Jodl'a emretti. Jodl, Nuremberg'deki mahkemede sonradan şunları anltatı: "Bütün gece Başbakanlıkta çalıştım. 28 Mart sabahı saat dörtte İtalyan Yüksek Komutanlığı nezdindeki irtibat subayımız General Von Rintelen'e birtakım notlar verdim" (63).

Mussolini'nin Alman harekât plânlarından hemen haberdar edilmesi gerekiyor ve kendisinden Almanlarla işbirliği yapması isteniyordu. Arnavutluk'ta zarzor tutunan İtalyan birliklerini Yugoslavya'nın arkadan çevirmesi ihtimali vardı. Hitler, General Jedll'un askerî plânları tamamlamasını beklemeden, yirmi yedinci günü gece yarısı Duce'ye bir mektup yazdı ve kendisinden neler beklendiğini anlatı. Mektubun hemen telgrafla Roma'ya bildirilmesini, yazının o gece Mussolini'nin eline geçmesini emretti (64).

«Duce, durum üzerindeki düşüncelerimi ve bunların sonuçarını size çok acele bildirmeye beni olaylar zorladı.

Ben Yugoslavya'yı Yunanistanla olan çatışmada başlangıçtanberi tehlikeli bir etken saymaktayım... Dolayısıyla Yugoslavya'yı aramıza almak için namusluca her şeyi yaptım. Ne yazık ki bu çabalarım başarıya ulaşamadı... Yugoslavya'nın dış politikasındaki ani bir dönüş olduğu bugün gelen haberlerden anlaşılıyor.

Bu bakımdan... askerî araçlarla... gereken bütün tedbirleri almış bulunuyorum. Onun için, Duce, önümüzdeki birkaç gün içinde Arnavutluk'ta yeni hareketlere girişmemenizi sizden samimi olarak rica ediyorum. Yugoslavya'dan Arnavutluğa geçen çok önemli yolları, elinizdeki kuvvetlerle kapatmanızı ve örtmenizi gerekli sayıyorum.

...Bundan başka, Duce, İtalyan - Yugoslav cephesindeki kuvvetlerinizi elinizdeki bütün araçlarla ve büyük bir süratle takviye etmenizi zorunlu görüyorum.

Ayrıca, Duce, yaptığımız bütün işlerin ve verdiğimiz bütün emirlerin çok gizli tutulması gerektiği kanısındayım... Bu tedbirler, bilinecek olursa, bütün güçlerini kaybederler... Duce, eğer bu işin gizli tutulmasında gereken titizlik gösterecek olunursa bir yıl önce Norveç'de kazandığımız başarıdan daha küçük olmayacak bir başarı sağlamış oluruz. Benim sarsılmaz inancım bu.

Yürekten dostça selâmlarımı kabul ediniz.

ADOLF HİTLER.»

Nazi Başkomutan bu kısa vadeli tahminlerinde de haklı çıktı. Ama anlaşılıyor ki Yugoslavya'da alacağı intikamın, uzun vadeli olarak kendisine neye malolacağını pek düşünememişti. Hitler'in Orduları, 6 Nisan sabahı şafak vakti, Bulgaristan, Macaristan ve Almanya sınırlarını zırhlı kuvvetleriyle geçerek muazzam bir güçle Yugoslavya ve Yunanistan'ın üzerine yüklendiler, ve her zamanki gibi önceden yapılan *Luftwaffe* bombardımanlarından şaşkına dönen az sayıda silâhlı savunucuların arasından geçerek hızla ilerlediler.

Belgrad'a gelince Hitler'in verdiği emir yerine getirildi ve şehirde taş taş üstünde bırakılmadı. Goering'in bombardıman uçakları, küçük Başkentin üstünde üç gün üç gece damlara sürtünürcesine — şehirde uçaksavar topları yoktu — durmadan uçtular. 17.000 insan öldü ve bunun birkaç misli insan da yaralandı. şehir dumanlar tüten bir moloz yığını haline geldi. Hitler buna "Ceza Harekâtı" adını verdi ve emirlerinin olduğu gibi yerine getirilmiş olmasından çok memnun kaldı. Yugoslavlar savaşçı küçük ordularını seferber edecek zaman bulamamış, bozguna uğramışlardı. Yugoslav Genel Kurmayı da bu arada bütün ülkeyi savunmaya kalkmak gibi bir hâtâ işledi. Alman ve Macar birlikleri, 13 Nisanda, hârâp Belgrad'a girdiler. Yugoslav Ordusunun yirmi sekiz tümenlik kalıntısı

da ayın 17 sinde Bosna'da teslim oldu. Kıral ile Başbakan bir uçakla Yunanistan'a kaçtılar.

Altı ay süren savaşta İtalyanlara iyice dayak atmış olan Yunanlılar, Feld-Mareşal List'in, dördü zırhlı olmak üzere, on beş tümenden oluşan On İkinci Ordusuna karşı koyacak durumda değillerdi. İngilizler Libya'dan Yunanistan'a alelacele dört tümen — 53,000 kişi kadar — kuvvet göndermişlerdi. Ama bu kuvvet de Alman panzerlerinin ve *Luftwaffe* tarafından girişilen korkunç hücümların karşısında bir şey yapamadı. Kuzeydeki Yunan orduları teslim oldu. Dört gün sonra Nazi tankları Atina sokaklarındaydı. Akropolis'e gamalı haç bayrağı çekildi. Bu sırada İngilizler yine askerlerini denizden geriye çekmekle meşguldüler. Bu çekiliş de ufak bir Dunkerk oldu ve hemen hemen onun kadar başarılı çekti.

Nisanın sonunda — üç hafta içinde — bütün işler bitmişti. Yalnız Girit kalmıştı. Sonradan Girit de, Mayıs sonuna doğru havadan indirilen Alman piyadeleri tarafından İngilizlerin elinden alındı. Mussolini'nin bütün kış boyunca başaramadığını Hitler baharda bir kaç hafta içinde gerçekleştirmişti. Duce bir dertten kurtulduğuna seviniyordu, ama Almanların bu işi başarmasından dolayı üzgündü. Hitler'in o sırada bölmeğe başladığı Yugoslavya'dan kendisine az bir pay verilmesi bile üzüntüsünü azaltmadı (*).

Führer beceriksiz ortağını yalnız Balkanlardaki bataktan kurtarmakla kalmadı. Libya'da İtalyan askerlerinin bozguna uğramasından sonra, Kuzey Afrikaya istemiyerek de olsa, hafif bir zırhlı tümenle bir kaç *Luftwaffe* birliğini göndermeye razı oldu. Buradaki İtalyan - Alman kuvvetlerinin başına General Erwin Rommel'i getirmeye karar verdi. Fransa Savaşında bir panzer tümeninin başında sivrilen becerikli ve atılgan tank subayı Rommel, İngilizlerin o zamana kadar çölde karşılaşmadıkları tipte bir generaldi. Bu subay iki yıl İngilizlerin başına belâ kesilecekti. Ama İngilizlerin karşılaştıkları belâ yalnız Rommel değildi. Libya'dan Yunanistan'a gönderdikleri çok sayıdaki Kara ve Hava kuvveti yüzünden çöldeki kuvvetleri de büyük çapta güçsüzleşmişti. Başlangıçta buna pek aldırmadılar. Şubatın sonunda Tripolitania'ya Alman zırhlı birliklerinin geldiği haberalma servislerince bildirildiği zaman, yine de boş verdiler. Oysa hiç boş vermemeleri gerekirdi.

Rommel elindeki bir Alman tümeni ile, biri zırhlı olmak üzere, iki İtalyan tümeninden oluşan kuvvetiyle Mart'ın son günü Cyrenaica'da birdenbire taarruza geçti. On iki gün içinde bölgeyi yeniden ele geçirdi, Tobruk'u kuşattı ve Mısır sınırının birkaç kilometre yakınındaki Bardia'ya vardı. İngilizlerin Mısır'da ve Süveyş'te bulunan bütün mevzileri yeniden tehlikeli duruma düştü; ayrıca İngilizler için, Almanlarla İtalyanların Yunanistan'da bulunmaları doğu Akdenizde büyük bir tehlikeydi.

Savaşın ikinci ilkbaharında Almanlar yeniden parlak zaferler kazanırlarken, o sırada tek başına kalmış olan ve ana yurdu geceleri, Alman uçakları tarafından durmadan bombalanan, deniz aşırı orduları Yunanistan ve Cyrenaica'da bozguna uğratılan İngiltere'nin durumu eskisinden daha karanlık, daha umutsuz görünüyordu. Propagandanın, özellikle Amerika'yı ve Rusya'yı etkileme bakımından, çok güçlü bir silâh olduğu bu ölüm - kalım savaşında İngiltere'nin prestiji daha da azalmıştı (*).

(*) Hitler, hücuma geçildiğinin altıncı günü, 12 Nisan 1941 de Yugoslavya'yı; Almanya, İtalya, Macaristan ve Bulgaristan arasında bölen gizli bir emir çıkarttı. Hırvatistan'da muhtar kukla bir devlet kurulacaktı. Führer eski Avusturya'nın elindeki toprakları alacağı gibi, eski Sırbistan'ın bütün topraklarını, bakır ve kömür bölgelerini işgali altında bulundurucaktı. İtalya'nın alacağı yerler biraz belirsizdi, ama pek fazla bir şey tutmayacağı belliydi. (65)

(*) Almanya'ya yaptığı ziyaretler sırasında, bu kitabın yazarına göre, Nazi propagandasının palavralarına görülmemiş bir saflıkla kanan Amerikalı uçuş kahramanı Charles A. Lindbergh Amerika'da geniş me-

Hitler, 4 Mayıs'ta Berlinde *Reichstag*'da bir zafer söylevi vererek bu durumdan hemen yararlandı. Söylevin büyük bir bölümü Churchill'in şahsına karşı yaptığı acı alaylardan ibaretti. Churchill'i savaşı (Yahudilerle birlikte) çıkartan ve savaşın kaybedilmesine yol gösteren adam diye tanıtıyordu.

«O, tarihin en kanlı ya da en amatör stratejisidir... Bu adam beş yıldanberi Avrupada yangın çıkarak yerler arayıp durur.... Asker olarak kötü bir politikacı ve politikacı olarak da aynı derecede kötü bir askerdir... Mr. Churchillin ustalığı yüzünün saf iradesini değiştirmeden yalan söylemesi ve en korkunç yenilgiyi sonunda büyük bir zafer şeklinde gösterinceye kadar gerçeği bozmasıdır... Stratejide son derecede yeteneksiz amatörlerden biri olan Churchill, böylece bir hamlede iki savaş alanında birden (Yugoslavyada ve Yunanistanda) yenilmeyi başarmıştır. Başka bir ülkede olsaydı askeri mahkemeye verilirdi.... Anormal kafası, ya bir felç hastalığının ya da sarhoşluktan gelen bunaklığın belirtisi olarak açıklanabilir....»

Kendini çok kızdıran Yugoslavya'ya gelince, Hitler bu konuda gerçek duygularını saklamaya hiç çalışmadı. Açık konuştu.

---

rakh dinleyici kitleleri önünde yaptığı konuşmalarda İngilterenin zaten yenilmiş olduğunu iddia ediyordu. Lindbergh, 23 Nisan 1941 de Naziler Balkanlar'da ve Kuzey Afrika'da zaferler kazanırlarken America Firs Committee'nin (Önce Amerika Komitesi) New York'da düzenlediği ilk büyük toplantıda 30.000 kişi karşısında konuştu ve şunları söyledi; «İngiliz Hükümetinin umutsuzlukla sarıldığı bir tek plân var.. Bizi Avrupa'ya yeni bir Amerikan Seferi Kuvveti göndermeye ve savaş fiyaskosunu gerek askeri ve gerek mali bakımdan İngiltere'yle paylaşmaya kandırmak» Lindbergh İngiltere'yi «Avrupanın küçük ülkelerini umutsuz durumlarda savaşa teşvik etmekle suçladı. Hitler'in bir hamlede çiğneyip geçtiği Yugoslavya ile Yunanistan'a hiçbir kışkırtma olmadan yabanca saldırıldığını, bu ülkeler halkının da bir namus ve şeref duyguları bulunduğu ve umutsuz durumlarda bile savaşacak cesaretleri olduğu için. içgüdüsellikle kendilerini savunmaya çalıştıklarını bu adam anlamıyordu. Başkan Roosevelt, ayın 25 inde, kendisini bir bozguncu ve düşman-övücü olarak damgaladıktan sonra, Linbergh, Amerikan Yedek Hava Ordusundaki Albaylık görevinden çekildi. Savaş Bakanı istifasını kabul etti.

«Bir avuç rüşvet yemiş komplocunun yaptığı hükümet darbesi karşısında şaşırdık..... Bunu işittiğim zaman Yugoslavya'ya karşı hücuma geçilmesi için emirler verdiğimi herhalde tahmin edersiniz. Baylar. Almanya'ya karşı böyle bir davranış mümkün değildir...»

Hitler o ilkbaharda, özellikle İngilizlere karşı kazandığı zaferler konusunda bu kadar küstahça davrandığı halde, bu zaferlerin İngiltere için ne kadar büyük bir darbe olduğunu, İmparatorluğun ne kadar kötü bir durumda bulunduğunu bilmiyordu. O, Reichstang'da konuşurken, Churchill de Başkan Roosevelt'e bir mektup yazıyor, Mısır'ın ve Orta Doğunun kaybından doğacak sonuçları anlatıyor, Amerika'yı savaşa katılmaya çağırıyordu. İngiliz Başbakanı savaşın en karamsar günlerinden birini yaşıyordu.

«Bay Başkan (diye yazıyordu) yalvarırım size Orta Doğu çöküntüsünün doğurabileceği sonuçların ağırlığını küçümsemeyiniz.» (66)

Alman Donanması, durumdan olabildiğince yararlanması için Führer'e baskı yapıyordu. Irak'ın Alman taraftarı yeni Başbakanı Raşit Ali'nin, İngiliz'lerin Bağdat dışındaki hava üssüne karşı hücüma geçmesi ve İngiliz'leri atmakta kendisine yardım edilmesi için Hitler'e baş vurması, *Mihver*'in durumunu daha da kuvvetlendirdi. Bütün bunlar Mayıs'ın başında oluyordu. Barbaros Harekâtından pek hoşlanmayan Amiral Roeder, 27 Mayıs'ta Girit'in alınmasından sonra, Mısır ve Süveyş'e karşı kesin bir taarruz hazırlamak üzere 30 Mayıs'ta Hitler'e başvurdu. Mısır'a karşı giriştiği taarruza devam etmek isteyen Rommel de Kuzey Afrika'dan buna benzer tekliflerde bulunuyordu. Raeder, Führer'e "Bu darbe", demişti, "İngiliz İmparatorluğu için Londra'nın alınmasından daha öldürücü olacaktır." Bir hafta sonra Amiral, Donanma Savaş Kurmayı Harekât Dairesinin hazırladığı bir muhtırayı Hitler'e sundu. Muhtırada, Barbaros'un "elbetteki OKW önderliği için birinci plânda kalmakla birlikte, bunun hiç bir zaman Akdenizdeki savaştan vazgeçilmesi ya da bu savaşın gecikmesi sonucunu doğurmaması" gerektiği bildiriliyordu (67).

Ama Führer artık kararını vermişti! Noel günlerinde Barbaros'u hazırladığı ve Amiral Raeder'e de "önce Rusya'nın ortadan kaldırılması" gerektiğini söylediği gündenberi kararını değiştirmiş değildi. Kara harekâtına saplanan kafası, Donanmanın savunduğu daha büyük stratejiye bir türlü yatmıyordu. Mayıs'ın sonunda Raeder ile Donanma Kurmayı kendisine daha başvurmadan, 25 Mayısta çıkarttığı 30 Sayılı emirde bunun prensibini koydu (68). Irak'a yardım edilmesi için bu ülkeye bir askerî heyet ile birkaç uçak ve bazı silâhlar gönderilmesini emretti. "Irak'a yardım ederek Orta Doğu'daki gelişmeleri desteklemeye karar vermiş bulunuyorum," dedi. Ama bunu küçük ve yetersiz bir tedbirden başka bir şey saymıyordu. Amirallerle Rommel'in tavsiye ettikleri atılgan, büyük strateji konusunda ise şunları söylüyordu:

«Süveyş Kanalına karşı bir taarruza geçilip geçilmiyeceği ve İngilizlerin Akdeniz İran Körfezi arasında işgal ettikleri yerlerden atılmalarının mümkün olup olmıyacağı — olursa bunun hangi araçlarla başarılacağı — Barbaros Harekâtının tamamlanmasından önce kararlaştırılamaz.»

Sovyetler Birliğinin hesabı görülecekti önce. Ötekiler sıralarını bekliyeceklerdi. Bu kararın korkunç bir falso olduğunu şimdi anlıyoruz. Hitler, o sırada, 1941 Mayısının sonlarında, kuvvetlerinin küçük bir bölümüyle İngiliz İmparatorluğuna büyük ve belki de öldürücü bir darbe indirebilirdi. Bunu, Churchill'den daha iyi kimse anlayamazdı. 4 Mayısta Başkan Roosevelt'e yazdığı mektupta, Mısır'la Orta Doğu'nun kaybedilmesi halinde, Birleşik Devletler çatışmaya girse bile, savaşa devam etmenin "çetin, uzun ve karanlık bir ihtimal" olacağını kabul etmişti. Ama Hitler anlayamadı bunu. Balkanlarda giriştiği seferin Barbaros Harekâtını birkaç hafta geciktirdiği, ve giderek, bu harekâtı tehlikeye düşürdüğü gözönünde tutulacak olursa Hitler'in bu konuda ne kadar kör davrandığı çok iyi anlaşılır. Rusya istilâsının artık ilk plânda, tesbit edilen süreden daha az bir zamanda başarılması gerekiyordu. Yoksa

amansız bir tehlike çıkacaktı karşısına: Rus kışı. On İkinci Şarl'ı ve Napolyonu yere vuran korkunç kış. O zamana kadar Batıdan hiç bir zaman istilâ edilemeyen bu geniş ülkeyi kış bastırmadan önce ele geçirmek için önlerinde yalnızca altı ay vardı. Haziran gelmişti, ama güneydoğuda Yugoslavya ve Yunanistan'a girmiş olan büyük Ordunun yeniden oralaradan kalkarak taa Sovyet sınırına gelmesi gerekiyordu. Yollar ise bu kadar sıkışık trafiği karşılayacak durumda değildi. Asfalt yollar yoktu ve demiryolları da eski zamandan kalma tek hatlı yollardı.

Bu gecikme, sonradan görüleceği gibi, korkunç sonuçlar yarattı. Hitler'in askeri dehâsını savunanlar, Balkan seferinin Barbaros Harekâtını geciktirmediğini, bu gecikmenin daha çok o yıl donların geç çözülmesinden ve bu yüzden Doğu Avrupadaki yolların Haziranın ortalarına kadar çamurlu olmasından ileri geldiğini iddia ederler. Ama kilit mevkilerde bulunmuş olan Almanların verdikleri ifadeler bunun tam tersidir. Stalingrad denildigi zaman, adı hemen akla gelen o sırada Ordu Genel Kurmayında Rus seferini plânlayanlar arasında bulunan Feld-Mareşal Friedrich Paulus, Nuremberg'te verdiği ifadede, Hitler'in Yugoslavya'yı ezmek için vermiş olduğu kararın Barbarosu "beş hafta kadar" geciktirdiğini söylemiştir (69). Donanma Savaş Güncesi de aynı süreyi kaydetmektedir (70). Rusya'daki Güney Ordular Grubunun başında bulunmuş olan Feld-Mareşal von Rundstedt de savaştan sonra *Müttefik* sorgu yargıçlarına verdiği ifadede, Balkanlar yüzünden Rusya seferi "en az dört hafta geç başladı," dedi "bu gecikme bize çok pahalıya maloldu," (71).

Her ne hal ise. Alman Orduları Yugoslavya ve Yunanistan istilâsını bitirdikleri gün, yâni 30 Nisanda, Hitler Barbaros Harekâtı için yeni bir tarih tesbit etti: 22 Haziran 1941 (72).

TERÖR PLÂNLANIYOR

Rusya istilâ edilirken hiçbir sınır tanınmayacaktı. Hitler-

generallerinin bu gerçeği çok açık olarak anlamalarını istiyordu. Üç silâhlı kuvvet başkanlarını ve kıtada bulunan bellibaşlı komutanları daha 1941 Martının başında bir toplantıya çağırmış ve bu seferin kanununu koymuştu. İşte Halder'in toplantıda aldığı notlar (73).

«Rusya'ya karşı açılacak savaş (dedi Hitler) şovalyelikle yürütülecek bir savaş olmıyacaktır. Bu kavga, bir ideoloji ve ırk ayırımı kavgasıdır ve şimdiye kadar görülmemiş, merhametsiz ve amansız bir sertlikle yürütülecektir. Bütün subaylar günü geçmiş ideolojilerden kurtulmalıdır. Bu biçimdeki bir savaşın gerekliliğini siz generallerin anlayamıyacağını biliyorum, ama... verdiğim emirlerin harfi harfine yerine getirilmesinde ısrar ediyorum. Komiserler **Nasyonal Sosyalizmin** tam karşıtı ideolojiye **saihptirler. Bu bakımdan komiserler tasfiye** edilecekler**dir. Uluslararası kanunları bozan Alman askerleri... Affedileceklerdir.** Rusya Lahey anlaşmasına girmemiştir, bu bakımdan anlaşmanın sağladığı haklardan yararlanamaz. »

"Komiser Emri" denen emir işte böyle çıkartıldı. Alman generallerine Nuremberg mahkemesinde, savaş suçları işlemeleri için Hitler'in verdiği emirlere mi yoksa kendi vicdanlarının seslerine mi boyun eğmeleri gerektiği gibi büyük bir ahlâk sorunu sorulduğunda bu emrin çok sözü geçti (*).

Halder'in sonradan hatırladığına göre, generaller bu emre kızdılar ve toplantı biter bitmez başkomutanları Brauchitsch'in yanına çıkıp itirazlarını bildirdiler. Yüreksiz Feld-Mareşal (**) "Emrin bugünkü şekline karşı mücadele edeceğini" generallere vadetti. Brauchistch'in, sonradan, ordu subaylarının

(*) Feld-Mareşal Von Manstein, Nuremberg mahkemesinde, sanıklar yerinde, Komiser Emrini anlatırken şunları söyledi: «Askeri kavramlarımla göreve itaat duygum **arasında kendimi ilk defa** bir çatışma halinde buldum. Fiilen itaat etmem gerekiyordu, ama bir asker olarak bu gibi şeylerle işbirliği yapamazdım. O sırada görevli bulunduğum ordu grubundaki komutana... bir askerin şerefine uymayan böyle bir emri yerine getiremiyeceğimi söyledim.» (74)

Ama bütün tanıtlar, emrin geniş çapta uygulandığını gösteriyordu.

(**) Hitler kendisine, «boş bir adam» derdi. **(Hitlers Secret Conversations, s. 153)**

nın «bu gibi emirleri hiç bir zaman uygulayamıyacağını» yazılı olarak OKW'ye bildirdiğini Halder yeminle beyan etmiştir. Ama gerçekten Bruachitsch bunu yapmış mıydı?

Kendisi Nuremberg'de doğrudan doğruya yapılan sorgusu sırasında, Hitler'e karşı böyle bir çıkışta bulunmadığını kabul etti; çünkü, dedi, «aklına koyduğu şeyi kimse değiştiremezdi.» Ordu Başkanının bütün yaptığı şey, mahkemede verdiği ifadeye göre, yazılı bir emir çıkartmak ve bu emirde «Ordu disiplinine, geçmişte uygulandığı biçimde ve geçmişteki yönetmelik gereğince tamamiyle uyulmasını» istemek oldu.

Nuremberg mahkemesinin sert başkanı Lord Justice Lawrence, Brauchitsch'e şu soruyu sordu: «Komiser Emrine doğrudan doğruya değinerek hiç bir emir verdiniz mi?»

Brauchitsch, «Hayır» cevabını verdi. «Emri doğrudan doğruya yürürlükten kaldıramazdım» (75).

13 Mayısta Führer adına General Keitel'in çıkardığı yeni emirler, eski Prusya geleneğine bağlı ordu subaylarına yeniden vicdanlarıyla çatışma fırsatını verdi. Emirlerden birinde Alman askerî mahkemelerinin görevi sınırlandırılmıştı. Daha ilkel kanunlar uygulanacaktı.

«Düşman sivillerince işlenecek suçlar (Rusya'da) bundan böyle, yeni bir emre kadar, askeri mahkemelerin kapsamına girmeyecektir.

Suç işlediğinden şüphe edilenler hemen subayın karşısına getirileceklerdir. Suçlunun kurşuna dizilip dizilmiyeceğine subay karar verecektir.

Wehrmachta dahil olanların düşman sivillerine karşı yaptıkları kusurlara gelince, yapılan hareket aynı zamanda askerî suç ya da kusur sayılsa bile, yapana karşı **kovuşturma açılması zorunlu değildir»** (*)

Ordu, bu gibi kusurlara aldırmayacak ve her olayda «Bolşeviklerin» 1918 denberi Almanlara yaptıklarını hatırlayacaktı. Alman askerleri ancak «birliklerde disiplin ya da güvenliğin sürdürülmesi için bu gibi tedbirleri gerektirdiği hallerde» askerî mahkemelere verileceklerdi. Emir şöyle bitiyordu: «An-

(*) Emrin kendisinde de altları çizilmiştir.

cak Yüksek Komutanlığın siyasî görüşlerine uygun hükümler tasdik edilecektir» (76). Emir «çok gizli tutulacak»tı (*).

Keitel'in Hitler adına imzaladığı aynı tarihli ikinci bir emirde, Rusya'nın siyasî yönetiminin hazırlanmasında Himmler'e «özel görevler» veriliyordu. Bunlara, «birbirine düşman iki sistem arasında yapılacak kavgadan doğacak görevler» deniyordu. Nazi gizli polisinin sadist adamı «kendi sorumluluğu altında,» Ordudan «bağımsız» olarak çalışacaktı. Himmler'in «özel görevler» e tâyin edilmesinin ne demek olduğunu generaller çok iyi biliyorlardı. Ama Nuremberg'de bunu inkâr ettiler. Ayrıca Himmler, Rusya'da işgal edilmiş yerlerde çalışmaya başlar başlamaz buraları dış dünyaya kapatılacıktı. Hitler «hükümet ve partinin en yüksek şahıslarına bile» buralara girip bakmalarına izin verilmemesini istiyordu. Aynı emirde Goering «ülkenin sömrülmesi ve iktisadî varlıklarının Alman sanayinin işine yarayacak şekilde ele geçirilmesi» işleriyle görevlendiriliyordu. Hitler bir emirde ayrıca askerî harekât biter bitmez Rusya'nın «ayrı ayrı hükûmetlere bölüneceğini» söylüyordu (78).

(*) Keitel, 27 Temmuz 1941 de askerî mahkemelerle ilgili 13 Mayıs tarihli emir kopyalarının imha edilmesini emretti; ancak «kopyaların imhası ile emir geçerliğinin ortadan kalkmıyacağını da» bildirdi. 27 Temmuz tarihli emir de «imha edilecek»ti. Ama her iki emrin de kopyaları kaybolmadı ve Nuremberg'te Yüksek Komutanlığın karşısına tanıt olarak çıkarıldı.

Dört gün önce, 23 Temmuzda, Keitel «çok gizli» bir emir daha çıkartmıştır:

> Führer, 22 Temmuzda Ordu Başkomutanını (Brauchitsch'i) kabul ettikten sonra aşağıdaki emri vermiştir:
>
> «Doğuda işgal edilen alanların genişliği gözönünde tutularak, emniyeti sağlayacak kuvvetlerin amacı bir suçluya kanunî yoldan kovuşturma yapılmak suretiyle direnmelerin cezalandırılması olmamalıdır; halk arasında her türlü direnme eğilimini ortadan kaldıracak tek elverişli yol olarak, işgal kuvvetleri tarafından bir çeşit terör hareketinin yaygın hale getirilmesini sağlayacak kadar geniş bir hareket olmalıdır.» (77)

Bunun nasıl yapılacağını Alfred Rosenberg tesbit edecekti. Nazilerin bu sarsak, Baltıklı resmî düşünürü, yukarıda gördüğümüz gibi, Hitler'in Münih günlerindeki akıl hocalarından biriydi. Führer, 20 Nisanda kendisini «Doğu Avrupa Bölgesi ile İlgili Sorunların Merkezden Denetlenmesi Komisyoneri» tâyin etti. Dünya tarihini, dahası, kendi doğduğu ve yetiştiği Rusya'nın tarihini bile anlamamak bakımından büyük bir dehâya sahip olan bu Nazi budalası, anayurdunda hemen şatolar kurmaya başladı. Rosenberg'in o sırada hazırladığı koca koca dosyalar olduğu gibi elimize geçmiş bulunuyor. Bu dosyaların okunması, Rosenberg'in yazdığı kitapların okunması kadar sıkıcıdır. Onun için dosyalardan uzun uzadıya söz ederek bu kitabın havasını bozmak istemiyoruz. Ama Hitler'in Rusya ile ilgili plânlarından bir bölümünü açıkladığı için ister istemez arada sırada onlara da değineceğiz.

Rosenberg, Mayısın başlarında, tarihin en büyük Alman istilâsı dediği hareketin ilk yazılı provasını yapmıştı. Önce, Rusya'nın Avrupa bölümü Reich *Commissariat*'lara ayrılacaktı. Rus Polonyası, Ostland denen bir Alman Protektorası; Ukrayna, «Almanya'nın müttefiki bağımsız bir devlet» olacak, zengin petrollere sahip bulunan Kafkasya da bir «Alman Özel Yetkilisi» tarafından yönetilecek ve üç Baltık Devleti ile Beyaz Rusya'da da, ileride büyük Alman İmparatorluğuna ilhak edilecek şekilde, bir Alman Protektorası kurulacaktı. Rosenberg, kendi söylediğine göre, verdiği kararların, «tarih ve ırk koşullarını» açıklamak için, Hitler ile generallerin önüne yığdığı sayısız raporlarının birinde, Baltıktaki bu son durumun ırk bakımından massedilebilecek olan Baltıklıların Almanlaştırılması ve «istenmeyen unsurların» atılması yoluyla sağlanacağını belirtiyordu. Litvanya ve Estonya'da «geniş çapta sürgün yapılması öngörülmelidir,» diyordu. Sürülenlerin yerlerine Almanlar ve daha çok eski muharipler yerleştirilecekti. «Baltık Denizi, bir Cermen iç denizi olmalıdır,» diyordu (79).

Ordunun saldırıya geçmesinden iki gün önce Rusya'da

yönetimi ele alacak yakın iş arkadaşlarına bir söylev verdi:

«Alman halkının beslenmesi (dedi) Almanya'nın Doğudaki isteklerinin başında gelmektedir. Güney (Rusya) toprakları... Alman halkının beslenmesine yarayacaktır.

Bu topraklarda elde edilecek ürünlerle aynı zamanda Rus halkının da beslenmesini gerektiren bir neden göremiyoruz. Bunun herhangi bir duygudan uzak, kaba bir zorunluluk olduğunu biliyoruz. Rusları önümüzdeki yıllarda çok zorluklar beklemektedir.» (80)

Gerçekten de çok zor yıllar geçirdi Ruslar, çünkü Almanlar milyonlarca Rusu açlıktan nasıl öldüreceklerini önceden iyice plânlamış bulunuyorlardı!

Sovyetler Birliğinin İktisadî sömürüsünden sorumlu olan Goering ise bu gerçeği Rosenberg'ten daha açık olarak söylüyordu. Doğu İktisat Kurmayı'nın 23 Mayısta çıkardığı emirde, Rusya'nın güneydeki kara toprak kuşağından elde edilecek ürünün Rus sanayi bölgelerinde yaşayan halka gönderilmemesi, çünkü bu bölgelerdeki sanayiin ne olursa olsun, ortadan kaldırılacağı bildiriliyordu. Bu bölgelerdeki işçilerle aileleri aç kalabilirlerdi — ya da, başarabilirlerse, Sibirya'ya gidebilirlerdi. Rusya'nın büyük yiyecek ürünleri Almanya'ya gidecekti.

«(Emirde şöyle deniyordu) Alman yönetimi, bu yüzden çıkacak kıtlığın sonuçlarını hafifletmeye ve ilkel tarih koşullarına dönülmesini kolaylaştırmaya çalışabilir. Bununla birlikte, bu tedbirler yine de kıtlığı önliyemiyecektir. Kara toprak bölgesinden elde edilecek artık ürünleri ithal ederek halkın açlıktan ölmesini önlemek için yapılacak herhangi bir teşebbüs Avrupanın zararına olacaktır. Almanya'nın savaşa dayanması böylece azaltılmış olacak ve Almanya ile Avrupanın ablukaya karşı direnme gücü yok edilecektir. Bunun açıkça ve kesin olarak anlaşılması gerekir.» (81)

Bu plânlı Alman politikasının sonunda ne kadar Rus ölecekti? Alman Devlet Sekreterlerinin 2 Mayısta yaptığı toplantıda buna genel bir cevap verildi. Toplantı üzerine düzenlenmiş olan gizli bir raporda şöyle yazılı: «*Bize gerekli olan şeyleri ülkeden aldığımız zaman bunun sonucunda milyonlarca insanın açlıktan öleceği kuşkusuzdur*» (82). Demek ki Goering

de, Rosenberg gibi, bu ürünlerin alınacağını söylüyordu. «Açıkça ve kesin olarak anlaşılmalı» idi bu.

Milyonlarca insanın açlıktan ölüme mahkûm edilmesini öngören bu inceden inceye düşünülmüş plâna, bu gıdümlü alçaklığa, bir Alman, bir tek Alman bile, acaba itiraz etti mi? Rusya'nın yağması için çıkartılan emirlerle ilgili muhtıraların hiç birinde hiç bir kimsenin buna karşı çıktığını gösteren bir kayıt yok — Komiser Emrinde, generallerin yaptıkları itiraz kadar ufak bir direnme bile görülmüyor. Bu plânlar yalnızca Hitler, Goering, Himmler ve Rosenberg gibi sapık kafaların ve ruhların yarattıkları yaban ve kötü hayaller değildi. Eldeki kayıtlardan anlaşıldığına göre, yüzlerce Alman memuru da, ılık bahar günlerinin tatlı ışığında, masalarının başında rahat rahat bu konuda çalışmışlar, plânların hesaplarını yapmışlar, soğukanlılıkla milyonlarca insanın nasıl öldürüleceğini gösteren raporlar hazırlamışlardı. İnsanlar açlıktan öldürüleceklerdi. Eski tavuk yetiştiricisi, yumuşak yüzlü Heinrich Himmler de, yine o günlerde, Berlin'deki S.S. Karargâhında, masasının başında oturmuş, gözünde burundan takma gözlüğü, birkaç milyon insanın, daha çabuk ve daha esaslı usullerle nasıl yok edileceğini gösteren plânları inceliyordu.

Sovyetler Birliğinin yağması, imhası, sömürülmesi, halkın kitle halinde öldürülmesi konularında ve bunlarla ilgili plânların hazırlanmasında, gerek asker gerek sivil, milyonlarca Almanın gösterdiği ilgiden ve çalışkanlıktan memnun kalan Hitler, 30 Nisanda taarruz gününü — 22 Haziran olarak tesbit etti ve 4 Mayısta *Reichstag*'da zafer söylevini verdikten sonra Bergchtesgaden'in üstünde çok sevdiği büyülü Berghof köşküne döndü; tepeleri henüz karla kaplı olan Alp dağlarının ihtişamına bakarak, generallerine «dünyanın soluğunu kesecek» dediği yeni ve en büyük zaferini düşünmeye başladı.

10 Mayıs 1941 Cumartesi gecesi, kendisini iliklerine kadar sarsan ve Batı dünyasındaki insanları olduğu kadar, onu da bir an için savaş düşüncelerinden ayıran garip ve umulmayan

haber işte bu sırada geldi. En yakın arkadaşı, Nazi Partisinin Lider Yardımcısı, Goering'den sonra kendi yerine geçecek olan adam, 1921 denberi kendisini en bağnazcasına izlemiş ve Roehm'ün öldürülmesinden beri ona daha da yaklaşmış olan insan, düşmanla kendi başına görüşmek üzere uçup gitmişti!

RUDOLF HESS'İN KAÇIŞI

10 Mayıs akşamı, Rudolf Hess'in bir Messerschmitt - 110 avcı uçağına binerek kendi başına İskoçya'ya uçtuğunu bildiren ilk rapor, Dr. Semidt'in anlattığına göre «sanki Berghof'a bomba düşmüş gibi» (83) Hitler'i çarptı. General Keitel, Führer'in o sırada büyük çalışma odasında aşağı yukarı dolaştığını, başını kaşıyarak, Hess belki de aklını kaçırdı, diye mırıldandığını anlatır (84). Hitler, «hemen Goering'le görüşmeliyim,» diye bağırdı. Ertesi sabah, Goering ve bütün parti liderleriyle Hitler arasında sinirli görüşmeler geçti. Hepsi de bu olayın Alman halkına ve dünyaya nasıl sunulacağını «kötü kötü düşünüyorlardı» — bu kelime Keitel'indir — Keitel'in sonradan anlattığına göre, İngilizlerin konuklarından başlangıçta hiç söz etmemeleri onların işlerini daha da zorlaştırmıştı. Hitler ile adamları bir ara Hess'in benzini biterek soğuk Kuzey Denizine düştüğünü ve boğulduğunu ummak istemişlerdi.

Führer bu olay hakkındaki ilk haberi, Hess'in yazdığı, biraz tutarsızca bir mektuptan öğrendi. Mektup, Hessin, 10 Mayıs günü Augsburg'dan akşam üstü saat 5.45 de hareket etmesinden birkaç saat sonra bir kurye tarafından getirilip Hitler'e verilmişti. Hitler mektubu okuyunca Keitel'e şunları söyledi: «Bu yazıda Hess yok. Başka biri bu: Bir şey oldu ona herhalde — oynatmış gibi.» Ama Führer durumdan kuşkulanmıştı da. Hess'e uçağı veren hava alanı bölüğündeki Lider Yardımcısının, aynı büroda çalışan bir sürü memurla birlikte, tutuklanmasını emretti.

Hitler, Hess'in anî olarak gitmesinden nasıl şaşırdıysa, Churchill de Hess'in hiç umulmayan bir zamanda gelmesine öyle şaştı (*). Stalin çok işkillendi. Bu garip olay bütün savaş boyunca bir sır olarak kaldı ve ancak Hess'in de sanık olarak bulunduğu Nuremberg mahkemesinde aydınlandı. Ortaya çıkan gerçekleri kısaca özetliyelim.

Kafası biraz karışık olmakla birlikte Rosenberg kadar aptal olmayan Hess, bir barış anlaşması yapabileceği hayaline kapıldı ve karar vererek İngiltere'ye uçtu. Hayale kapılmıştı, ama davranışında samimiydi. Bundan hiç şüphe edilemez. 1936 Berlin Olimpiyadında Duke of Hamilton ile tanışmıştı. Uçağını doğruca Dükün İskoçya'daki evine yöneltti. Eve otuz kilometre kalınca — yönünü çok iyi belirlemişti — uçaktan paraşütle atladı. Bir şey olmadan yere indi ve bir çiftçiden İskoçyalı Lordun evine götürülmesini rica etti. İngiliz Hava Kuvvetlerinde bölük komutanı olan Hamilton o Cumartesi gecesi nasılsa bir sektörün harekât odasında görevli bulunuyordu. Messerchmitt'in kıyıdan içeri girdiğini ve gece saat 10'dan az sonra yere düştüğünü radar ekranında tesbit etmişti. Bir saat sonra, bir uçağın alevler içinde yere düşerek parçalandığı, uçaktan paraşütle atlayan ve adının Alfred Horn olduğunu söyleyen bir pilotun Duke of Hamilton'a «özel bir mesaj» getirdiği kendisine haber verildi. İngiliz makamları ertesi sabah için bir görüşme hazırladılar.

Hess, «insanlık adına bir mesaj getirdiğini ve Führer'in İngiltere'yi yenmek istemediğini ve çarpışmayı durdurmak niyetinde olduğunu» Dük'e söyledi. Bu seyahatin, İngiltere'ye uçmak için yaptığı dördüncü girişim olduğunu — bundan önceki girişimlerinde hava durumu yüzünden geri dönmek zorunda kalmıştı — kendisinin de, eninde sonunda, bir Alman Bakanı olmasının «samimiliğini ve Almanya'nın barış isteğini gös-

(*) Churchill o Cumartesi gecesi yurt içinde dolaşırken olayı nasıl öğrendiğini, haberi inanılmayacak kadar hayali bulduğunu kısaca anlatır. (**The Grand Alliance**, s. 50-55)

terdiğini» anlattı. Gerek bu görüşmede ve gerekse sonradan yapılan öteki görüşmeler sırasında, Hess de, Hitler gibi, Almanya'nın savaşı kazandığını, İngiltere direnecek olursa sonunun korkunç olacağını söylemekten geri kalmadı. Bu bakımdan, ev sahipleri kendisinin orada bulunmasından yararlanmalı ve barış görüşmelerine başlamalıydılar. Bu koyu Nazi, İngilizlerin kendisiyle oturup konuşacaklarına o kadar inanmıştı ki, silâhsız olarak ve kendi isteği ile geldiğine göre, «kendisinin söz üzerine serbest bırakılmasını Kıraldan» istemesini bile Dük'ten rica etti (85).

Bundan sonraki görüşmeler, biri hariç, Berlin'deki İngiliz Elçiliğinin bilgili eski Birinci Kâtibi İvone Kirkpatrick tarafından yönetildi. Kirkpatrick'in verdiği gizli raporlar sonradan Nuremberg'te açıklandı (86). Hess, Nazi Almanyası konusuna meraklı olan bu adama Hitler'in, Avusturya'dan başlıyarak İskandinavya, Danimarka, Belçika ve Hollanda'daki bütün Nazi saldırıları hakkında yaptığı açıklamaları tekrarladıktan ve savaştan İngiltere'nin sorumlu olduğunu, bu savaşı hemen durdurmazsa kesinlikle kaybedeceğini belirttikten sonra barış tekliflerine geçti. Bu teklifler Hitler'in Polonya saldırısından az önce Chamberlain'e bildirdiği - ve başarısızlığa uğradığı- tekliflerden başka bir şey değildi. Yâni, İngiltere'nin Almanya.-yı Avrupada serbest bırakmasına karşılık Almanya da «İngiltere'yi İmparatorlukta serbest bırakacaktı». Eski Alman sömürgeleri geriye verilecek ve İngiltere İtalya ile barış yapacaktı.

«Sonuna doğru (diyor Kirkpatrick) biz odadan çıkarken Hess bir söz daha söyledi. Teklifinin Almanya ile bugünkü İngiltere Hükümeti arasında değil, başka bir İngiliz Hükümeti arasında yapılmış sayılmasını belirtmeyi unutmuştu. Führer, 1936'dan beri savaşı plânlayan Churchill ile onun savaş politikasına yardım edenlerle görüşmek istemiyordu.»

Nazi partisinin ve Nazi İmparatorluğunun yabanca çatışmalarına karışmış olan Rudolf Hess gibi bir adamın, kendisini tanıyanların da ifadelerine göre, bu tarzda davranması çok

çocukcaydı. Görüşmelerden açıkca anlaşıldığına göre, Hess, Churchill tarafından olmasa bile, liderleri arasında Duke of Hamilton'un da bulunduğunu sandığı «Muhalefet Partisi»nce ciddî bir görüşmeci olarak hemen kabul edileceğini ummuştu. İngiliz makamlarıyla yaptığı görüşmelerin Kirkpatrick'ten daha ileri gidemiyeceğini anlayınca küstahlaştı ve tehditkâr bir durum almaya başladı. 14 Mayısta yaptığı bir görüşme sırasında, vesveseli diplomata İngiltere'nin savaşı sürdürmesinden doğacak kötü sonuçları anlattı. Az sonra İngiliz adaları korkunç bir abluka altına alınacaktı.

«(Kirkpatrick Hess'e şunları söyledi) İngiltere'nin teslim olacağını ve savaşa İmparatorluktan devam edileceğini düşünmek abestir. Bu durumda Hitler'in ablukaya devam etmesi halinde... adadaki halkın aç kalma tehlikesini göze alacağız.»

Birçok şeyleri göze alarak giriştiği bu görüşmeler sonuçlanmalıydı. Kirkpatrick'in anlattığına göre, «bu uçuşunun nedeni bize prestijimizi kaybettirmeden görüşmelere girişmek fırsatını vermekti. Bu fırsatı kaçıracak olursak Almanya ile hiç bir anlaşmaya varmak istemediğimiz anlaşılacak, o zaman Hitler de —görevi gereğince— bizi imha etmeye ve savaştan sonra da sürekli olarak bizi esir durumda tutmaya hak kazanacaktı». Hess görüşmeye katılanların çok az olmasını istiyordu.

«Bir Alman Bakanı olarak birçok kimseler tarafından yorum ve soru yağmuruna tutulan tek adam durumuna düşmek istemiyordu.»

Kirkpatrick'in verdiği raporlara göre, görüşmeler burada bitti. Ancak, — gariptir ki —, Churchill'in yazdığına göre (87). İngiliz Kabinesi 10 Haziranda Lord Simon'u Hess'le görüşmeye «çağırdı». Nazi Lider Yardımcısının Nuremberg'teki avukatına göre, Simon, Hess'in getirdiği barış tekliflerini İngiliz hükûmetinin dikkatine sunacağını vaat etti (*) (88).

(*) Hess, Nuremberg'te mahkemeye Simon'un kendisini «Dr. Guthrie» olarak tanıttığını ve kendisine şunları söylediğini açıklamıştır: «Hükümetin yetkisiyle geliyorum ve hükümet'in öğrenmesini istediğiniz herhangi bir şeyi sizinle konuşmak arzusundayım.» (89)

Hess'in yapmak istediği şey açıktı. İngiltere ile barış imzalanmasını içtenlikle istiyordu. Almanya'nın savaşı kazanacağından ve İngiltere'nin derhal barışa yanaşmadıkça yok edileceğinden en ufak bir şüphesi yoktu. Elbetteki başka kışkırtıcı nedenler de vardı. Savaş içinde Hitler'in yardımcısı olarak partiyi yönetmek sıkıcı bir işti ve artık bu işin önemi de kalmamıştı. Şimdi Almanya'yı ilgilendiren konular savaş ve dış işleriydi. Şimdi Hitler'in bütün dikkati bu konularda toplanmış, bu yüzden Goering, Himmler, Goebbels ve generaller birinci plâna geçmişlerdi. Üzülüyor ve onları kıskanıyordu. Liderin ve ülkenin gözünde yeniden eski itibarını kazanabilmesi için, bir hamlede parlak ve cesur bir çıkış yaparak, Almanya ile İngiltere arasında tekbaşına barış sağlamaktan daha iyi bir yol bulunabilir miydi?

Son olarak da, bizim düşük kaşlı Lider Yardımcısı da, birçok Nazi kodamanları gibi — başta Hitler, sonra Himmler — yıldız falına çok inanırdı. Nuremberg'te bulunduğu sırada, hapishanenin ruh doktoru Dr. Douglas M. Kelly'ye, 1940 yılının sonlarında yıldızının barış görevi gösterdiğini söylemişti. Sonra eski akıl hocası Münihli *Geopolitikor* Profesör Haushofer'in rüyasına girdiğini, Profesörün, kendisini halılarla döşeli İngiliz şatolarında iki büyük «Nordik» ulus arasında barışı sağlamak üzere koşarken gördüğünü anlatmıştı (90). Akıl bakımından çocukluk çağını hiç bir zaman aşmamış bir adam için bütün bunlar birtakım esas belirtilerdi ve İngiltere'ye gitmesinde de etkili olmuşlardı.

Nuremberg'te savcılardan biri başka bir neden daha ileri sürdü. Hess İngiltere ile barış anlaşmasını düzenlemek ve böylece Sovyetler Birliğine hücum edildiğinde Almanya'nın tek cephede dövüşmesini sağlamak istiyordu. Rus savcısı mahkemeye bundan emin bulunduğunu söyledi. Nitekim Joseph Stalin de o sırada, haklı olarak, yalnız Almanya'dan değil, İngiltere'den de kuşkulanmaktaydı. Hess İskoçya'ya gidince,

Churchill ile Hitler arasında birtakım dolapların döndüğüne inandı. Rus diktatörü Almanya'yı, Polonya'ya ve Batı'ya hücum etmekte nasıl serbest bıraktıysa, bu kez de İngiltere onu Sovyetler Birliğine hücum etmekte serbest bırakabilirdi. Üç yıl sonra İngiliz Başbakanı Moskova'ya yaptığı ikinci ziyaretinde, Stalin'e gerçeği anlatmaya ve onu inandırmaya çalıştı, ama Stalin Churchill'e inanmadı. Hitler'in Rusya üstündeki niyetlerini Nazi liderinden öğrenmeye çalışan Kirkpatrick, yaptığı sorgu sırasında Hess'in Barbaros Harekâtını bilmediğini ya da, bilse bile, o kadar yakın olduğundan haberi olmadığını açıkca anlamıştı.

Hess'in âni kaçışını izleyen günler, Hitler'in geçirdiği en heyecanlı günler arasındadır. En yakın arkadaşının uçakla kaçması rejiminin itibârını çok düşürmüştü. Bu durum Alman halkına ve dünyaya nasıl anlatılacaktı?

Hess'in tutuklanan arkadaşlarının sorguları sırasında verdikleri ifadeler, Hitler'e karşı bir itaatsizliğin sözkonusu olmadığını, ortada bir komplo bulunmadığını, yalnızca güvendiği arkadaşının biraz aklını oynattığını gösteriyordu. İngilizler, Hess'in geldiğini açıklayınca, Berghof'ta halka bir açıklama yapılması kararlaştırıldı. Az sonra Alman basınında bu konuda kısa haberler çıktı ve bir zamanların büyük Nasyonal Sosyalist yıldızı «I. Dünya Savaşında aldığı yaralar yüzünden birtakım hayaller gören, aldatılmış, kaçık ve karışık kafalı bir idealist» oluverdi.

«(Basında yayımlanan resmî basın bildirisinde şöyle deniyordu) Parti arkadaşımız Hess'in bir hayal dünyasında yaşadığı anlaşılıyor. Bunun sonucu olarak İngiltere ile Almanya arasında bir anlaşmaya varılabileceğini sanmış olabilir... Bununla birlikte, bu durumun Alman halkına zorla kabul ettirilen savaşın sürmesinde bir etkisi olmayacaktır.»

Hitler, Hess'in dönmesi halinde hemen kurşuna dizilmesini özel olarak emretti (*) ve halk önünde de eski arkadaşının

(*) Hess'in Nuremberg mahkemesinde üzgün ve bitkin bir hali var-

bütün görevlerden atıldığını, Parti Yardımcısı olarak yerine, ahlâksız ve sinsi Martin Bormann'ın atandığını açıkladı. Führer bu garip hikâyenin olabildiğince çabuk unutulacağını umuyordu; onun için neredeyse başlayacak olan Rusya saldırısını yeniden düşünmeye başladı.

KREMLİN'DE DURUM

Olaylar — Doğu Polonya'da Alman kuvvetlerinin toplanması, komşu Balkanlarda bir milyon Nazi askerinin bulunması, Alman askerlerinin Yugoslavya ve Yunanistan'a girmeleri, Romanya, Bulgaristan ve Macaristan'ın işgali — Hitler'in niyetlerini açıkça ortaya koyduğu halde, tam bir gerçekçi olmakla tanınan ve öyle olduklarını da gösteren Kremlinliler, başta Stalin olmak üzere, Nazi Diktatörünün öfkesinden Rusya'nın ne yapıp yapıp kaçınabileceğine inanıyorlardı. Bu çıplak gerçeklerin, doğal kuşkularını arttırması, Hitler'in Güney Avrupada yayılması karşısında duydukları tedirginliği azaltmaması gerekirdi. Oysa, o yılın bahar haftaları içinde Moskova ile Berlin arasındaki diplomatik yazışma ve görüşmelerin gerçekten uzak, inanılmıyan ve oldukça da gülünç bir yanı vardı. (Ele geçen Nazi belgelerinde bol bol görülüyor bu): Almanlar

dı. Duruşmaların bir kısmında belleğini büsbütün yitirmiş gibi yaptı (gerçekten akıl dengesi bozulmuştu). Akıl durumu dolayısiyle Uluslararası Mahkeme kendisine ölüm cezası vermedi, ömür boyu hapse mahkûm edildi. Hess'in mahkemedeki **durumunu End of A Berlin Diary**'de anlatmış bulunuyorum.

İngilizler savaş içinde Hess'e savaş esiri işlemi yaptılar. 10 Ekim 1954 de hapisten çıkararak Nuremberg mahkemesine sevkettiler. İngiltere'de esir kaldığı süre istediği «tam diplomatik imtiyazların» kendisine tanınmamasından yakındı durdu. Zaten çok dengeli olmıyan kafası gittikçe bozuldu; unutkanlıklar başladı. Dr. Kelly'ye, enterne edildiği sıralarda iki kere intihara giriştiğini söylemiştir. İngilizlerin kendisini zehirleyeceklerinden korkuyormuş.

Kremlin'i son dakikaya kadar kabaca aldatmıya çalışmışlar ve Sovyet liderleri de gerçek durumu iyice kavrayamamış, zamanında harekete geçememişlerdi.

Sovyetler, Alman askerlerinin Romanya ve Bulgaristan'a girmelerini, sonra da Yugoslavya ve Yunanistan'a hücum etmelerini, Nazi - Sovyet Paktının ihlâli ve Rus «güvenlik çıkarlarına» yönelmiş bir tehdid sayarak birçok kere Almanları protesto ettikleri halde, Almanların taarruz günü gelinceye kadar Berlin'i yine de övmeye devam ettiler. Bu işin başında şahsen Stalin vardı. Elçi von der Schulenburg, 13 Nisan 1941 de Berlin'e ilginç bir telgraf çekti ve Japon Dış İşleri Bakanı Yosuke Matsuoka'nın o gece Moskova'dan ayrılışı sırasında, Stalin'in yalnız Japonlara değil Almanlara karşı da «dostça davrandığını» bildirdi. Tren istasyonunda,

> «Stalin herkesin önünde beni çağırdı (diyor Schulenburg telgrafında) ... ve kolunu boynuma doladı : «Dost kalmalıyız ve bugün bunun için her şeyi yapmalısınız!» Az sonra Stalin Alman Askeri Ataşe vekili Krebs'e döndü, önce Alman olup olmadığını anladıktan sonra ona şu sözleri söyledi: «Sizinle dost kalacağız - hiçbir güçlükten yılmayacağız.» (91)

Üç gün sonra da Moskova'daki Alman maslahatgüzarı Tippelskirch, Berlin'e çektiği telgrafta, istasyonda yapılan gösterinin Stalin'in güttüğü Alman dostluğu politikasını gösterdiğini, «Almanya ile Sovyetler Birliği arasında yakında bir çatışma çıkacağı söylentilerinin dolaştığı bir sırada» bu davranışın özel bir önem taşıdığını belirtti (92). Bir gün önce de yine Tippelskirch, Kremlin'in aylardanberi süren çekişmelerden sonra iki ülke arasındaki sınırın İgorka Nehrinden Baltık Denizine kadar uzaması konusunda Almanların yaptığı teklifi «kayıtsız - şartsız» kabul ettiğini bildirmişti. «Sovyet Hükûmetinin uysal durumu» diyordu, «çok garip» (93). Berlin'de neler hazırlandığı düşünülecek olursa gerçekten de çok garipti.

Sovyet Hükûmeti, abluka altındaki Almanya'ya önemli

hammadeler gönderilmesi konusunda da aynı derecede uysal davranıyordu. Moskova'daki ticaret görüşmelerini yönetmiş olan Schnurre, 5 Nisan 1941 de Nazi efendilerine verdiği raporda sevine sevine şunları anlatıyordu: «Siyasî ilişkilerin soğuması yüzünden Ocak ve Şubat 1941 aylarında Rusya'nın teslimatında bir azalma görülmüş, ancak Mart ayında, özellikle buğday, petrol, manganez cevheri, demirden gayrı metaller ve değerli maden sevkiyatında büyük sıçramalar» olmuştu.

«Sibirya üzerinden yapılan transit sevkiyat (diyordu) eskisi gibi elverişli bir hava içinde devam etmektedir. Sovyet Hükümeti bizim istediğimiz üzerine kauçuk nakli için Mançurya sınırında emrimize özel bir marşandiz vermiştir.»

Altı hafta sonra, 15 Mayısta, Schnurre, acele ihtiyaç duyulan 4,000 ton kauçuğun Sibirya demiryollarından Almanya'ya sevkedilmesi için Sovyetler'in özel marşandizler tahsis ettiğini bildirdi.

«Anlaşmada yazılı hammadde miktarları, Ruslar için ağır bir yük olmasına rağmen, olduğu gibi teslim edilmektedir... Benim izlenimim şudur ki, Moskova'ya 10 Ocak tarihli anlaşmanın kapsamını aşan iktisadî tekliflerde bulunabilir, bugünkü anlaşmanın sınırları dışında besin maddeleri ve hammaddeler elde edebiliriz.» (95)

Almanların Rusya'ya yaptıkları makine sevkiyatı, Schnurre'a göre, azalıyordu. Ama Ruslar buna aldırmadıktan sonra ona neydi. Ancak 15 Mayısta bir başka etken kendisini rahatsız etmişti: «Yakında bir Alman - Rus çatışmasının başlıyacağı üzerine çıkan sayısız söylentiler yüzünden büyük zorlukların ortaya çıkmasından» yakınıyor ve resmî Alman kaynaklarını bundan sorumlu tutuyordu. Schnurre, Dış İşleri Bakanlığına verdiği uzun raporda,«zorlukların» Rusya'dan değil, Alman sanayii firmalarından geldiğini, hayretler içinde, bildiriyordu. Alman firmaları Ruslarla yaptıkları anlaşmaları «feshetmeye» çalışmaktaydılar.

Şurasına işaret etmeliyiz ki, Hitler söylentileri önlemek

için elinden geleni yapıyordu. Öte yandan da, Rusya'nın Almanya'ya saldırma ihtimalinin gün geçtikçe arttığına generalleri ile yüksek memurlarını inandırmaya çalışıyordu. Generaller, kendi haberalma örgütlerinden yararlanarak durumu daha iyi bildikleri halde, Hitler'in yaptığı propagandanın etkisinde kaldılar. Halder ile Brauchitsch, Manstein ve ötekiler, (daha namuslu görünen Paulus hariç), yazın başlangıcında, Rusya'nın Polonya sınırında yaptığı askerî yığınağın Almanya için tehlikeli bir durum almış olduğunu, savaşın sonunda bile iddia ettiler.

Kısa bir izinle Moskova'dan Almanya'ya dönmüş olan Kont von der Schulenburg 28 Nisanda Berlin'de Hitler'le konuştu ve kendisini Rusya'nın barışçı niyetlerine inandırmıya çalıştı. «Ruslar, Almanya'nın Rusya'ya hücum edeceği konusunda çıkarılan söylentileri biliyorlar,» diye anlatmıya başladı. «Ama,» dedi, «ben Rusya'nın Almanya'ya saldıracağına inanmıyorum.. Stalin 1939 da, yâni İngiltere ile Fransa bugünkünden daha kuvvetli bulundukları sırada, onlarla anlaşamadıktan sonra, Fransa'nın ortadan silindiği ve İngiltere'nin de kötü duruma düştüğü bu zamanda böyle bir kararı hiç veremez. Tersine, Stalin'in bize yeni tâvizler vermeye hazırlandığına inanıyorum.»

Führer buna pek inanmıyormuş gibi yaptı. «Sırbistan'daki olayların kendisini uyardığını» söyledi. «... Ruslar durup dururken neden Yugoslavya ile dostluk paktı imzaladılar?» (*) diye sordu. Gerçi «Rusya'nın Almanya'ya hücum edecek duruma geleceğine» kendisi de inanmıyordu. Bununla birlikte «dik-

(*) Almanların Yugoslavya'ya girmelerinden bir gün önce, 5 Nisanda, Sovyet Hükümeti, Hitler'i durdurabileceğini sanarak, yeni Yugoslav Hükümetiyle alelacele bir «Saldırmazlık ve Dostluk Paktı» imzalamıştı. Molotov bundan bir gece önce Schulenburg'u durumdan haberdar etmiş, elçi de «zamanın pek iyi seçilmediği» cevabını vererek, Ruslar'ın hiç olmazsa andlaşmanın imzasını geciktirmelerine çalışmıştı, ama başaramamıştı. (96)

katli olmak» zorundaydı. Hitler bu ülkeye saldırmak için neler tasarladığını elçiye söylemedi. Kısacası, eski kuşaktan namuslu ve temiz bir Alman olan Schulenburg'un bu plânlardan son dakikaya kadar haberi olmadı.

Stalin'in de, *belirtilere* ya da *uyarmalara* rağmen, Hitler'in plânlarından son dakikaya kadar haberi olmadı. Sovyet Hükûmeti, Nazi uçaklarının seksen kere sınırı geçme olayını 22 Nisanda resmen protesto etti ve 27 Mart ile 18 Nisan arasında geçen bu olayları uzun uzadıya anlattı. Bir keresinde, 15 Nisanda, Rovno yakınlarında yere inen bir Alman keşif uçağında bir fotoğraf makinası, makaralarca çekilmiş film, S.S.C.B. nin batı bölgelerini gösteren yırtık bir topoğrafya haritası bulunmuştu. «Bütün bunlar uçaktaki personelin ne amaçla uçtuklarını göstermeye yeter tanıtlar»dı. Protestolarında bile uzlaşıcı bir hava vardı Rusların. Notada, Rus askerlerine, «bu çeşit uçuşlar sık sık tekrar etmedikçe Sovyet toprakları üzerinde uçacak Alman uçaklarına ateş açılmaması emri verildiği» bildiriliyordu (97).

Stalin, Mayıs ayı içinde yeni yeni uzlaşıcı çıkışlar yaptı. Hitler'i memnun etmek için Moskova'daki Belçika, Norveç, Yunanistan ve dahası Yugoslav elçiliklerinin memurlarını Rusya'dan gönderdi ve elçiliklerini kapattı. Irak'ta Raşit Alinin Nazi taraftarı Hükûmetini tanıdı. Almanya'nın kışkırtılmaması için Sovyet basını üzerinde yaptığı baskıyı arttırdı.

«(Schulenburg'un 12 Mayısta Berlin'e çektiği telgraftan) Stalin Hükümetinin bu iyi niyet gösterileri hesaplıdır... Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki gerginliğin hafiflemesi ve gelecek için daha elverişli bir havanın yaratılması isteniyor. Stalin'in her zaman için Almanya ile Sovyetler birliği arasında dostça ilişkilerin bulunmasından yana olduğunu unutmamalıyız.» (98)

Stalin, Sovyetler Birliğinin mutlak diktatörü olduğu halde Schulenburg'un gönderdiği raporlarda «Stalin Hükûmeti» deyimi ilk olarak kullanılmaktadır. 6 Mayısta Stalin Halk Komiserleri Kurulu Başkanlığını, yâni Başbakanlığı, bizzat kendi

üzerine aldı. Eski Başkan Molotov yalnızca Dış İşleri Bakanı olarak kaldı. Komünist Partisini elinde tutan genel sekreter, ilk olarak hükûmette görev alıyordu. Bütün dünya bu olayı, Sovyetler Birliğinde durumun, özellikle Nazi Almanya'sıyla olan ilişkilerin ciddileştiği, Stalin'in yalnız perde arkasından değil fiilen de hükûmetin başına geçtiği şeklinde yorumladı. Böyle bir yorumun yapılması normaldi. Ama işin ortaya çıkmayan bir yanı vardı. Moskova'daki uyanık Alman elçisi bu yanı Berlin'e hemen bildirdi.

«Stalin, diyordu, Alman - Sovyet ilişkilerinin son zamanlarda bozulmasından hiç memnun değil. Bunun suçunu Molotov'un kaba politikasına yüklüyor.

Bence (diyordu Schulenburg), Stalin'in dış politikada çok önemli bir hedef seçtiği... ve bu hedefe kendi kişisel çabalarıyla varabileceğine inandığı, kesinlikle tahmin edilebilir. Stalin'in ciddi gördüğü bugünkü uluslararası durumda Sovyetler Birliğini Almanya ile herhangi bir çatışmadan uzak tutmayı kendisine amaç edinmiş olduğuna kuvvetle inanıyorum.» (99)

Kurnaz Sovyet diktatörü o sırada — 1941 Mayısının ortalarıydı — bunun artık ulaşılmaz bir amaç olduğunu, bu amaca varabilmek için Hitler'e rezilcesine teslim olmaktan başka bir çare kalmadığını anlamıyor muydu? Elbette biliyordu ki, Hitler'in Yugoslavya ve Yunanistan'a girmesi, Güney doğu sınırlarında Romanya ve Macaristan'da çok sayıda Alman askeri bulundurması, batıda Polonya sınırında Almanların yığınak yapması çok önemli olaylardı. Moskova'da çalkalanan söylentiler de kulağına geliyordu. Schulenburg'un Mayısın ikinci günü yazdığı raporda belirttiği «yakında bir Alman-Rus askerî çatışmasının çıkacağı söylentileri» Sovyet Başkentinde Mayısın başlarında çok yaygındı. Elçi de, Alman elçiliğindeki öteki memurlar da bu söylentileri yalanlamakta güçlük çekiyorlardı.

«(Berlin'e şunları yazmıştı) Bu çeşit söylentiler Almanya'dan buraya kadar yayılırsa ve Moskova'ya gelen ya da Moskova'dan geçen her yolcu bu söylentileri buralara getirmekle kalmayıp, bunları olaylarla da

doğrularsa söylentileri burada, Moskova'da önlemek için yapılacak teşebbüslerin etkisiz kalacağını lütfen unutmayınız.» (100)

Tecrübeli elçi de durumdan kuşkulanmaya başlamıştı. Söylentileri inkâr etmekte devam etmesi, Rus sınırlarında Alman askerlerinin toplanmadığı ve bir çok birliklerin (kendisine sekiz tümen olduğu özel olarak bildiriliyordu) «doğudan batıya» nakledilmekte olduğu haberini yayması için Berlin'den tâlimat gönderilmişti (101). Bu talimat elçinin kuşkusunu daha da arttırmış olsa gerek, çünkü o sırada bütün dünya gazeteleri Almanların Sovyet sınırlarına asker yığdıklarını bar bar bağırıyorlardı.

Aslında Stalin bundan çok önce, Hitler'in plânları üstüne somut uyarımlar almış, ama bunları önemsememişti. Bu uyarmalardan en önemlisini Birleşik Amerika Hükûmeti göndermişti.

Berlin'deki Amerikan Ticaret Ataşesi Sam E. Woods, daha 1941 Ocak ayında Dış İşleri Bakanlığına gizli bir rapor yollamış, Hitler'in ilkbaharda Rusya'ya taarruz etmek niyetiyle plânlar hazırladığını güvenilir Alman kaynaklarından öğrendiğini bildirmişti. Uzun ve ayrıntılı bir rapordu bu. Raporda, Genel Kurmayın taarruz plânı (ki çok doğru olduğu sonradan anlaşıldı) ve Sovyetler Birliğinin iktisadî alanda sömürülmesi için yapılan hazırlıklar anlatılıyordu (*).

(*) Dünya politikasından ve tarihten pek anlamayan güler yüzlü ve konuşkan Sam Woods, kendisini tanıyan ve seven bizler için, Berlin'deki Amerikan Elçiliğinde bu kadar önemli bir haberi getirebilecek son kimse gibi görünürdü. Elçilikteki arkadaşlarından bazıları bunu onun yaptığına hâlâ inanamıyorlar. Ama Cordell Hull hâtıralarında olayı doğruluyor ve ayrıntılarını açıklıyor. Woods'un Bakanlıklar, Reichsbank ve Nazi Partisinin yüksek mevkilerinde bulunan birtakım kimselerle teması olan, Nazi düşmanı bir Alman arkadaşı bulunduğunu, eski Amerikan Dış İşleri Bakanı söylemektedir. Bu arkadaşı, daha 1940 Ağustosunda, Hitler'in karargâhında Sovyetler Birliğine hücum hazırlıkları için birtakım toplantıların yapılmakta olduğunu Woods'a bildirmişti. Bundan sonra bu haberci Ticaret Ataşesine Genel Kurmaydaki olaylardan sızan ha

Dış İşleri Bakanı Cordell Hull önce Woods'un bir Alman «oyununa» geldiğini sandı. J. Edgar Hoover'i çağırdı F.B.İ. başkanı raporu okudu ve doğru olduğunu söyledi. Woods, gerek Berlin'deki çeşitli bakanlıklarda ve gerekse Alman Genel kurmayında çalışan birkaç kişinin adını veriyordu Adını verdiği adamların durumları Washington'da incelendi; bu adamların bu konularda bilgi sahibi bulunmaları gerektiği ve bildiklerini söyliyecek kadar da Nazi düşmanı oldukları tesbit edildi. O sırada Amerika ile Sovyet Hükûmetleri arasındaki ilişkiler gergin olduğu halde Hull durumu Ruslara bildirmeye karar verdi. Dış İşleri Bakan Yardımcısı Summer Welles'den, raporun özetini elçi Konstantin Umanski'ye bildirmesini rica etti. Bu ricası 20 Mart'ta yerine getirildi.

«(Welles'in sonradan yazdığına göre) Bay Umanski bembeyaz kesildi. Bir an hiç sesini çıkarmadı, sonra yalnızca şunu söyledi: «Bana vermiş olduğunuz mesajın önemini tamamiyle anlıyorum. Hükûmetin kendisine gösterilen bu güvenden ötürü size minettar kalacaktır. Görüşmemizi hemen bildireceğim.» (102)

Rus hükûmeti minnettar kaldıysa ve zamanında verilen bu bilgiye inandıysa bile bu konuda Amerikaya herhangi bir imâda bulunmadı. Dış İşleri Bakanı Hull'ın hatıralarına bakılırsa, Amerika İngiltere'ye yardım ettiği için Rusya'ya istediği malzemenin hepsini veremiyordu; bu yüzden Moskova Amerika'ya karşı büsbütün düşmanca ve haşin bir tutum almıştı.

berleri günü gününe bildiriyordu. Bu arada Rusya'nın iktisadî sömürüsüne ait plânların da hazırlanmakta olduğunu haber vermişti. Woods, kimsenin dikkatini çekmemek için Berlin'in çeşitli sinemalarında bu arkadaşına rastlıyor ve hazırladığı notları karanlıkta elinden alıyormuş. (Bakınız: **The Memoirs of Cordell Hull**, II s. 967-68)

Ben, Berlin'den 1940 Aralık ayında ayrıldım. O sırada Berlin'de kalan elçiliğin en parlak Dış İşleri memuru George Kennen, Rusya taarruzunun yaklaşmakta olduğuna dair çeşitli kaynaklardan haberler geldiğini bana söylemişti. Taarruzdan iki ya da üç hafta önce, Kuykendall'daki konsolos Koenigsberg'in taarruzun gününü tam olarak bildiren bir rapor gönderdiğini de sözlerine eklemişti.

Bununla birlikte, yine Hull'e göre, Haziranın ilk haftasında Bükreş ve Stockholm'daki elçiliklerden, Almanya'nın on beş gün içinde Rusya'yı istilâya başlayacağı konusunda raporlar alan Amerika Dış İşleri Bakanlığı bu raporların birer kopyasını Moskova'daki Amerikan elçisi Steinhardt'a gönderdi, o da bunları Molotov'a verdi.

Churchill de Stalin'i uyarmaya çalışıyordu. 3 Nisanda Moskova Elçisi Sir Stafford Cripp'den diktatöre özel bir nota vermesini rica etti. Notada, Almanların güney Polonya'da hareket halinde bulundukları, bu haberin bir İngiliz ajanından alındığı bildirilecek, durumun önemine dikkat çekilecekti. Churchill yıllarca sonra bu olayı anlatırken Cripps'in bu notayı geç vermiş olmasına hâlâ üzüldüğünü söyler (103).

Cripps Almanların taarruz gününü daha Nisan ayı çıkmadan öğrenmişti. Almanların da bunu bildiğinden haberi vardı. Moskova'daki Alman Deniz Ataşesi 24 Nisanda Berlin'deki Donanma Yüksek Komutanlığına şu kısa mesajı göndermişti:

İngiliz Elçisi savaşın 22 Haziranda başlıyacağını tahmin ediyor! (104).

Ele geçen Nazi evrakı arasında bulunan bu mesaj aynı gün Alman Donanma Güncesine geçirilmiş ve cümlenin sonuna bir ünlem konlmuştur (105). Amiraller de İngiliz elçisinin bu kadar doğru tahmin yürütmesine şaşmış olsa gerek. Zavallı Deniz Ataşesinin, Moskova elçisi gibi, durumdan haberi yoktu ve mesajının sonuna şu sözü eklemişti: «Çok saçma».

Molotov da öyle düşünmüş olacak ki, bir ay sonra, 22 Mayısta çeşitli konuları görüşmek için Schulenburg'u kabul ettiği sırada, elçinin Berlin'e gönderdiği raporda belirttiğine göre, «her zamanki gibi dostça, kendinden emin ve durumdan haberdarmış gibi davrandı.» Ve «Sovyetler Birliğinin en kuvvetli iki adamı» olan Stalin ile kendisinin «herşeyden önce» Almanya ile herhangi bir çatışmayı önlemeye çalıştıklarını belirtti (106).

Her zaman zeki ve anlayışlı olan elçi yalnız bir noktada

çok yanılmıştı. Çünkü Molotov «durumdan haberdar» değildi. Ama elçi de değildi.

Rus Dış İşleri Bakanının durumdan ne kadar habersiz olduğu, 14 Haziran 1941 de, Alman taarruzundan bir hafta önce, yapılan açıklamada daha iyi anlaşıldı. O günün akşamı Molotov Schulenburg'u çağırdı ve kendisine *Tass*'a verilen bir bildirinin metnini sundu. Bu metnin önce radyoda, ertesi gün de gazetelerde yayımlanacağını, söyledi (107). «İngiliz ve öteki basında S.S.C.B. ile Almanya arasında yakında bir savaş çıkacağı üstüne yaygın söylentiden» şahsen Crips'i sorumlu tutan bu resmî Sovyet Hükümet bildirisi, söylentileri «açıkça saçma... ve Sovyet Rusya ile Almanya'ya karşı birleşen kuvvetlerin yaptıkları kaba bir propaganda» olarak niteliyor ve şunları ekliyordu.

«Sovyet çevrelerinin görüşüne göre Almanya'nın... Sovyetler Birliği'ne karşı bir taarruza geçmek niyetinde olduğu hiçbir temele dayanmayan söylentilerdir.»

Alman askerlerinin Balkanlardan Sovyetlerin sınırına kadar nakledilmesi bile bildiride «Sovyet-Alman ilişkileriyle ilgisi olmayan» bir olay olarak anlatılıyordu. Almanya'nın Rusya'ya saldıracağı söylentileri ise «yanlış ve kışkırtıcı birtakım propaganda»lardı. Biri, Sovyet bildirisinin yayımlandığı gün, öteki de ertesi gün, yâni 15 Haziran günü, Almanların yaptıkları iki hareket *Tass*'ın bildirisini daha komik duruma soktu.

Ribbentrop, Venedik'te Ciano ile görüşmeler yaparken 15 Haziranda Budapeşte'ye gizli bir mesaj gönderdi ve Macar hükûmetinden «sınırlarının güvenliğini sağlamak üzere gereken tedbirleri almasını» istedi.

«Führer, Ruslar'ın Almanya'nın doğu cephesinde geniş çapta yığınak yaptığını gözönünde tutarak, en son Temmuzun başında belki de Alman-Rus ilişkilerinin aydınlatılmasını isteyecek ve belki de bu münasebetle birtakım istekler ortaya atacaktır.» (108)

Almanlar Macarları uyarıyorlardı, ama en büyük müttefiklerine boş vermekteydiler. Ciano, ertesi gün Ribbentrop'la birlikte Venedik kanallarında gezerken, Almanya'nın Rusya'ya taarruz edeceği konusunda ne düşündüğünü sorunca, Nazi Dış İşleri Bakanı şu cevabı vermişti:

«'Sevgili Ciano, şimdiden bir şey söyleyemem; çünkü her karar Führer'in nüfuz edilmeyen bağrında kilitlidir. Ama kesin olan bir tek şey var: Eğer taarruza geçersek, Stalin'in Rusya'sı sekiz hafta içinde haritadan silinir.'» (*)

Kremlin, 14 Haziran 1941 günü radyoda Almanya'nın Rusya'ya taarruzu üzerine çıkarılan söylentilerin «açıkça saçma» olduğunu rahatlıkla yaymıya çalışırken aynı gün Adolf Hitler *Wehrmacht*'ın yüksek subaylarıyla Barbaros konusunda son savaş toplantısını yapıyordu. Askerlerin Doğuda toplanması ve bunların sıçrama noktalarına kaydırılması için hazırlanan zaman çizelgesi 22 Mayısta uygulanmıya başlamıştı. Birkaç gün sonra da yeni bir zaman çizelgesi çıkarılmıştı (109). Bu çizelge uzun, ayrıntılı bir belgedir. Rusya'nın istilâsı için hazırlanan bütün plânların yalnız Haziran başında tamamlanacağını değil, aynı zamanda geniş ve karışık askerî birlikler, topçu, zırhlı birlik, uçak, gemi ve ikmal hareketlerinin de başlamış olduğunu ve plâna göre devam ettiğini de göstermektedir. 29 Mayıs tarihli Donanma Savaş Güncesinde kısa kayıt şöyle: «Barbaros'un gemi hazırlık hareketleri başlamıştır». Romanya, Macaristan ve Finlandiya Genel Kurmayları ile — Finlandiya Rusların kış ayları içinde ele geçirdikleri toprakları geri almak istiyordu — yapılan görüşmeler tamamlanmıştı. Hitler, 9 Haziranda Berchtesgaden'den bir emir çıkardı, üç silâhlı kuvvet komutanını ve yüksek kıta subaylarını

(*) Bu parça Ciano'nun Verona hapishanesi 27 no. lu hücresinde idamından birkaç gün önce, 23 Aralık 1943 de, güncesine yazdığı yazıdan alınmıştır. İtalyan Hükümetinin, Rusya'nın Almanlar tarafından istilâya başlandığını taarruzdan ancak yarım saat önce haber aldığını yazıyor. (Ciano Diaries, s. 583.)

14 Haziranda, Berlinde Barbaros'u son bir kez bütün gün görüşmek için toplantıya çağırdı.

Görevin çok büyük olmasına rağmen, yalnız Hitler değil, Hitler'in bütün generalleri de, tarihin en muazzam askerî harekâtının — Kutup Okyanusunda Petsamo'dan başlayıp Karadenize kadar uzayan 2400 kilometrelik koskoca bir cephe boyunca yapılacak bir harekâtın — ayrıntılarını son bir kez daha gözden geçirirlerken, kendilerinden çok emindiler. Brauchitsch doğudaki yığınaklarla yaptığı denetlemeden bir gece önce dönmüştü. Halder güncesinde, Ordu Başkomutanın çok neşeli olduğunu yazıyor. Brauchitsch subayların ve erlerin moralleri çok yüksek ve hepsi de savaşa hazır, demişti.

14 Haziranda bu son askerî görüşme sabahın saat 11 inden akşamın 6.30 una kadar sürdü. Yalnız saat 2 de yemek için bir ara verildi. Yemekte Hitler Generallerine ateşli bir savaş-öncesi nutku çekti (110). Halder'e göre, «geniş bir siyasî söylevdi» bu. Hitler, konuşmasında, Rusya'ya hücum etmek zorunda olduğunu, çünkü Rusya'nın çökmesiyle İngiltere'nin de «teslim olacağını» önemle belirtti. Ama kana susamış olan Führer'in çok daha önemli bir noktayı belirtmesi gerekiyordu. Keitel bunun ne olduğunu Nuremberg'de doğrudan doğruya yapılan sorgusu sırasında açıkladı:

«Ana tema şuydu: Bu savaş iki ideoloji arasındaki son savaştı ve bizim asker olarak o güne kadar gördüğümüz tatbikat —yalnızca uluslararası kanunlara uyulması— bambaşka esaslara göre ölçülecekti.»

Keitel'in anlattığına göre, bunun üzerine Hitler «yabanca araçlarla» Rusya'da şimdiye kadar görülmemiş bir teröre geçilmesi için çeşitli emirler çıkarttı.

Keitel'in kendi avukatı bu sırada sordu: «Siz ya da öteki generallerden herhangi biri bu emirlere itiraz etti mi?»

«Hayır, ben şahsen hiç bir itirazda bulunmadım,» diye cevap verdi General. Generaller'den, «hiç biri de itiraz etme-

di,» diye bitirdi sözlerini (*).

Kremlindekilerin vesveseleriyle, kurnazlıklarıyla ve soğukkanlılıklarıyla ün salmalarına, bütün tanıtların ve uyarımların gözlerinin önüne serilmesine rağmen, kafalarına koskocaman, hem de uluslarını neredeyse ortadan kaldıracak kadar kocaman, bir yumruğun indirileceği dakikaya kadar durumu anlamamış olmaları akıl alacak gibi değil; ama doğru.

21 Haziran 1941 günü akşamı; saat 9.30 da Almanların taarruza geçmelerinden dokuz saat önce, Molotov Alman Elçisini Kremlin'deki dairesinde kabul etti ve ona «son budalalığını» gösterdi (**). Alman uçaklarının son zamanlarda yaptıkları sınır bozma olaylarına değindikten ve durumu Ribbentrop'un dikkatine sunması için Berlin'deki Sovyet Elçisine tâlimat verdiğini söyledikten sonra, başka bir konuya geçti. Schulenburg, o gece *Wilhelmstrasse*'ye yazdığı acele telgrafında görüşmeyi şöyle anlatıyor:

(*) Hassell de bunu doğruluyor. İki gün sonra, 16 Haziranda, güncesinde şöyle bir yazı var: «Brauchitsch ile Halder, Hitler'in (Rusya'daki) taktiklerini kabul etmiş bulunuyorlar. Böylelikle bugüne kadar yalnız S.S. lerin yaptıkları cinayet ve kundakçılık işlerini bundan böyle ordu üstüne alacak.»

Nazi düşmanı «komplocular», Hitler'in Rusya'da teröre geçilmesi için verdiği emirlerin generalleri Nazilere karşı isyana sevkedeceğini başlangıçta çok «saf» şekilde ummuşlardı. Ama, 16 Haziranda, Hassell de hayal kırıklığına uğradı. O tarihte güncesine yazdığı yazı şöyle başlıyor:

> Ordu komutanlarının aldıkları (ama henüz vermedikleri) birtakım emirlerin askerî liderlere nasıl bir rejime hizmet ettiklerini göstermeye yetip yetmiyeceğini Popitz, Geordeler, Beck ve Oster'le hep bir arada birkaç kere konuştuk. Bu emirler Rusya'nın işgali sırasında askerlerin Bolşeviklere karşı alacakları... yabancı tedbirlerle ilgili.
>
> Şimdilik hiçbir şey umulamıyacağı sonucuna vardık... (Generaller) aldatılmışlar... İşe yaramaz birer başçavuş hepsi! **(The von Hassell Diaries, s. 198-99.**

(**) İfade Churchill'indir.

«Alman Hükümetinin (demiş Molotov) Sovyet Hükümetinden memnun olmadığını gösteren birtakım belirtiler var. Ayrıca Almanya ile Sovyetler Birliği arasında bir savaş çıkacağı söylentileri de dolaşıyor... Sovyet Hükümeti, Alman Hükümetinin niçin memnun olmadığını anlayamamaktadır... Alman - Sovyet ilişkilerindeki bugünkü duruma neyin sebep olduğunu kendisine anlatırsam çok memnun kalacağını söyledi.

(Schulenburg şunu ekliyor sözlerine) Gereken bilgilere sahip olmadığım için sorduklarına cevap veremiyeceğimi söyledim.» (111)

Az sonra gereken bilgilere sahip olacaktı.

Çünkü, o sırada Berlin ile Moskova arasındaki hava dalgalarında Ribbentrop'dan elçiye uzun, şifreli bir radyo mesajı geliyordu. 21 Haziran 1941 tarihini taşıyan «Çok acele, Devlet Sırrı, Elçiye Özel» işaretli telgraf şöyle başlıyordu:

«Bu telgraf alınır alınmaz elde bulunan bütün şifre malzemesi imha edilecektir. Radyo cihazı dağıtılacaktır.

Acele bir haber vereceğinizi lütfen Molotov'a bildiriniz... sonra kendisine aşağıdaki açıklamayı yapınız.»

Açıklama denen şey, Hitler ile Ribbentrop'un, kışkırtılmadan giriştikleri her yeni saldırıdan önce, kendilerini haklı göstermek için her zaman uydurdukları — artık ustalaştıkları — beylik yalanlar ve uydurmasyonlarla dolu basbayağı bir belgeydi. Ama herhalde küstahlık ve namussuzluk bakımından bütün önceki belgeleri geride bırakıyordu — yazar bu belgeyi okuduğu zaman en azından bu izlenimi aldı — Almanya'nın Nazi-Sovyet Paktına son derecede bağlı olduğu halde Rusya'nın paktı durmadan bozduğu ileri sürülüyordu. S.S.C.B. «Almanya'ya karşı sabotaj, terör ve casusluk hareketlerine» girişmişti. «Almanya'nın Avrupa'da sürekli bir düzen kurma teşebbüslerine karşı» koymuştu. «Romanya ve Bulgaristan'daki Alman askerlerine karşı taarruza geçmek» amacıyla İngiltere ile gizlice anlaşmıştı. «Baltıktan Karadenize kadar uzanan cepheye bütün Rus kuvvetlerini» yığarak Almanya'yı «tehdit» etmişti.

«(Açıklama şöyle devam ediyordu) Son birkaç gün içinde gelen ra-

porlar bu askerî yığınağın saldırgan nitelikte olup olmadığı konusundaki son kuşkuları da ortadan kaldırmış bulunuyor... Ayrıca, İngiltere ile Sovyetler Birliği arasında daha yakın siyasi ve askerî işbirliği kurulması konusunda Elçi Cripps ile görüşmeler yapıldığı üstüne İngiltere'den raporlar gelmektedir.

Kısacası, Alman Hükümeti, bundan dolayı, Sovyet Hükümetinin giriştiği taahhütlerine aykırı olarak,

1. Almanya'yı ve Avrupa'yı ele geçirmek amacıyla giriştiği teşebbüslere yalnız devam etmekle kalmayıp, bu işleri yoğunlaştırdığını,

2. gittikçe artan bir Alman-düşmanı dış politika uyguladığını,

3. bütün kuvvetlerini Alman sınırında hazır durumda topladığını açıklar. Bu bakımdan Sovyet Hükümeti Almanya ile yaptığı andlaşmalarını bozmuştur ve Almanya'yı kendi hayat savaşında arkadan vurmaya hazırlanmaktadır. Dolayısiyle, Führer, Alman Silâhlı Kuvvetlerine ellerindeki bütün araçlarla bu tehlikeye karşı koymaları için emir vermiştir.» (112)

«Lütfen bu bildiri üzerinde herhangi bir tartışmaya girmeyiniz,» diyordu elçiye tâlimatın sonunda Ribbentrop. Ömrünün en iyi yıllarını Alman-Rus ilişkilerini düzeltmek için harcayan, bu taarruzun hiç bir kışkırtma olmadan ve haklı bir nedene dayanmadan yapıldığını bilen üzgün ve kırgın Schulenburg, ne diyebilirdi ki? Tam şafak sökerken yeniden Kremlin'e gittiğinde, yalnızca Alman açıklamasını okumakla yetindi (*). Şaşkınlıktan donup kalan Molotov açıklamayı sonuna kadar dinledi ve sonra şunu söyledi:

«Bu, savaş demek. Bunu hak ettiğimize inanıyor musunuz ?»

(*) Emektar elçinin diplomatik karyeri burada son buldu. Almanya'ya dönünce kendisini emekliye ayırdılar. O da General Beck Goerdeler Hassell ve başkalarının katıldığı muhalefet çevresine girdi. Bir süre kendisinin, kurulacak Hitler-düşmanı rejimde Dış İşleri Bakanı olması düşünüldü. Hassell, Schulenburg'un, 1943 de Rus hatlarını geçerek, Almanya'da kurulacak Nazi-düşmanı Hükümet'in barış görüşmeleri üzerinde Stalin'le konuşmak istediğini söylemiştir. (**The Von Hassell Diaries**, s. 321/22) Schulenburg, 1944 Temmuzunda Hitler'e karşı hazırlanan komplodan sonra tutuklandı ve hapse atıldı. 10 Kasımda Gestapo tarafından kurşuna dizildi.

Aynı saatte gün ağarırken Berlin'deki *Wilhelmstrasse*'de de buna benzer bir sahne geçiyordu: 21 Haziran günü, Sovyet Elçisi Vladimir Dekanazov, bütün öğleden sonraki saatlerde Dış İşleri Bakanını telefonla aramış, Ribbetrop'dan bir randevu istemişti. Alman uçaklarının son günlerdeki sınır bozma olayları üstüne kendisine ufak bir protestoda bulunmak niyetindeydi. Nazi Dış İşleri Bakanının «şehirde bulunmadığı» cevabı verildi kendisine. Sonradan, yirmi ikinci günü gecesi saat 2 de, Ribbentrop'un sabah saat 4 de kendisini Dış İşleri Bakanlığında kabul edeceği bildirildi. Bir zamanlar Dış İşleri Bakan yardımcılığı yapmış ve Litvanya'nın alınmasında aracılık etmiş olan, Stalin'in yakın arkadaşlarından Dekanazov, Dış İşleri Bakanlığında, o gün tıpkı Moskova'da Molotov gibi, hayatının en büyük darbesini yedi. Görüşmede hazır bulunan Dr. Schmidt sahneyi şöyle anlatıyor:

«Dekanazov'un gelmesinden beş dakika önce Ribbentrop çok sinirliydi. Onu bu halde hiç görmemiştim. Odanın içinde, sanki kafese konulmuş bir hayvan gibi, bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu.

Dekanazov içeri girdi. Ortada kötü bir durumun bulunmadığını sandığı için Ribbentrop'a elini uzattı. Oturdu ve... Dekanazov, Hükümeti adına, aydınlanmasını istediği birtakım sorular sormaya başladı. Ama soruları daha yeni sormaya başlamıştı ki Ribbentrop, yüzünde taş gibi bir ifadeyle, "Artık soru filân kalmadı..." diye sözünü kesti.»

Bunun üzerine küstah Nazi Dış İşleri Bakanı işin iç yüzünü anlattı ve Schulenburg'un Molotov'a okumakta olduğu muhtıranın bir kopyasını da elçiye verdi. O sırada Alman askerlerinin Sovyet sınırında «askerî karşı-tedbirler» almakta olduklarını bildirdi. Schmidt'in anlattığına göre, şaşıran Sovyet elçisi «hemen yerinden doğruldu» ve Almanların suçlu olduğu bu gelişmeden ötürü «derin teessürlerini ifade etti». Ayağa kalktı, baştan savma bir selâm verdi ve el sıkmadan odadan çıkıp gitti» (113).

Nazilerle Sovyetler arasındaki balayı bitmişti. Kremlin Ve *Wilhelmstrasse*'de diplomatik formalitelerin bitmesinden

yarım saat önce, 22 Haziran 1941 günü sabah saat 3.30 da, Hitler'in yüzlerce kilometre uzunluğundaki cephe boyunda gürlemeye başlayan topları bu balayını tuzla buz etmişti.

Topların patlamasından önce yapılan başka bir diplomatik hazırlık daha vardı: Haziranın 21'inci günü öğleden sonra Hitler, Doğu Prusya'nın Rastenburg yakınlarında, karanlık bir ormanda kurmuş olduğu *Wolfsschanze* (Kurt İni) adındaki yeni bir yeraltı karargâhında, masasına oturmuş, Mussolini'ye uzun bir mektup yazdırıyordu. Bütün öteki saldırılarda olduğu gibi, bu saldırıda da, iyi dostuna ve başlıca müttefikine güvenmemiş, sırrını son dakikaya kadar ona açmamıştı. Şimdi artık son dakika gelmişti, söyliyecekti. Bu sırada Mussolini'ye yazdığı mektup, Hitler'in, dünyayı şaşırtan, hem kendisinin ve hem de Nazi İmparatorluğunun mahvına yol açan bu korkunç adımı neden attığını gösteren, en açıklayıcı, en sağlam bir belgedir. Mektup elbette Hitler'in dostlarına yutturmaya alıştığı beylik yalanlarla ve palavralarla dolu. Ama, bütün bunların altında ve arasında, 1941 yılı yazında Dünya Savaşının ikinci yılı resmen başlarken, Hitler'in düşüncelerini dayadığı temeller ve dünya durumu üzerindeki gerçek tahminleri —yanılmış da olsa— seziliyor ve görülüyor.

«DUCE!

Size bu mektubu, uzun kuşku aylarımın ve sürekli bekleyişlerimin, hayatımın en zorlu kararıyla son bulduğu bir ânda yazıyorum.

Durum. (*) İngiltere savaşı kaybetmiştir. Denize düşen bir insan gibi yılana sarılmaktadır. Bununla birlikte umutlarından bir kısmı normaldir ve pek de mantıksız değildir... Fransa'nın ortadan kalkması... İngiliz savaş kışkırtıcılarının gözlerini, savaş çıkarmak istedikleri başka bir alana sürekli olarak çevirmişti: Sovyet Rusya'ya.

Her iki ülkenin de, Sovyet Rusya'nın ve İngiltere'nin de uzun bir savaştan bitkin çıkacak bir Avrupada çıkarları vardır. Bu iki ülkeyi Kuzey Amerika arkalarından dürtmektedir...

Hitler, bundan sonra, Almanya'nın arkasında Sovyetlerin geniş askeri kuvvetleri bulundukça İngiltere'yi dize getirmek için bütün gücü-

(*) Hitler'in mektubunda da altı çizilmiştir.

nü —«özellikle hava kuvvetini»— toplayamadığını söylüyor.

Aslında, bütün Rus kuvvetleri sınırımızdadır... Şartlar, Alman Hava Kuvvetini İngiltere'ye karşı kullanmama fırsat verdiği zaman Rusya kafa tutmaya kalkacak, ben de o zaman hava üstünlüğüm olmadığı için susmak zorunda kalacağım... İngiltere ise barış yapmaya her zamankinden az yanaşacak, çünkü umutlarını Rus ortağına bağlayacak. Bu umut Rus silâhlı kuvvetlerinin hazırlıkları ilerledikçe elbette artacaktır. Amerika'nın 1942 de bol savaş malzemesi vermesi ihtimali de bu umudu kuvvetlendirecektir...

Dolayısıyla, uzun bir süre kafa yorduktan sonra, boynuzu, kulağı aşmadan kesmeye karar verdim... Benim genel görüşüm şöyle:

1. Fransa'ya, her zamanki gibi, güvenilemez.

2. **Kuzey Afrika,** sömürgeleri bakımından, belki de sonbahara kadar bir tehlike karşısında bulunmayacaktır.

3. **İspanya** kararsızdır ve —korkarım ki— ancak savaşın sonucu kararlaştırıldığı zaman taraf tutacaktır...

5. Sonbahardan önce **Mısır'a** karşı hücuma geçilmesi sözkonusu olamaz...

6. **Amerika'nın** seferber edeceği bütün kuvvetlerle, düşmanımızı desteklemekte devam ettiği süre, savaşa girip girmemesi umursanamaz.

7. İngiltere'de durum kötüdür. Yiyecek ve hammadde sağlanması gün geçtikçe zorlaşmaktadır. Savaş ruhu artık yalnızca umutlarda yaşamakta. Bu umutlar yalnızca iki tahmine dayanıyor: Rusya'ya ve Amerika'ya Amerika'yı bertaraf edemeyiz. Ama Rusya'yı ortadan kaldırmak elimizdedir. Rusya'nın ortadan kaldırılması, aynı zamanda, Doğu Asyada Japonya'nın rahatlaması, dolayısıyla Japonya'nın müdahalesiyle, Amerika'nın faaliyetini daha kuvvetle tehdit imkânının bulunması demektir.

Bu şartlar altında Kremlin'in ikiyüzlülüğüne son vermeyi kararlaştırdım.»

Hitler, Rusya'da İtalyan askerlerine ihtiyacı olmadığını söylüyordu. (Fransa'nın fethinde olduğu gibi Rusya'nın fethinde de zaferini kimseyle paylaşmak niyetinde değildi). Ama İtalya, Kuzey Afrikadaki birliklerini kuvvetlendirerek ve «Fransa'nın andlaşmayı bozması halinde Fransa'ya yürümeye hazır olarak,» Almanya'ya «kesin bir yardımda» bulunabilirdi. Hitler toprak ele geçirmek için can atan Duce'nin de önüne böylece bir kemik atmış oluyordu.

«İngiltere'deki hava savaşına gelince, biz bu cephede bir süre savunmada kalacağız... Doğuda savaş elbette güç olacak, Duce; ama büyük bir başarı kazanacağımızdan hiç kuşkum yok. Böylelikle, her şeyden önce, Ukrayna'da ileride ihtiyacımız olacak yiyecek maddelerini bize sağlayacak ortak bir ikmâl merkezi kurabileceğimizi umuyorum.»

Sonra sıra, ortağının önceden neden haberdar edilmediği konusuna geldi.

«Eğer, Duce, bu bilgiyi size göndermek için bu zamana kadar bekledimse, bunun nedeni son kararın bu gece saat 7'ye kadar verilmemiş olmasıdır...

Ne olursa olsun, Duce, attığımız bu adımdan sonra durumumuz bugünkünden daha kötü olmıyacaktır, tersine, iyileşecektir... ama İngiltere katı gerçeklerden gereken sonuçları çıkarmazsa, o zaman, arkamız emniyette olacağı için, daha büyük bir güçle düşmanın ortadan silinmesiyle uğraşabileceğiz.»

Hitler, son olarak, artık kararını vermiş olduğu için büyük bir ferahlık duyduğunu söylüyor.

«Size bir şey daha diyeyim, Duce, bu kararı vermek için uzun zaman kendimle savaştım ve sonunda mânen rahatladım. Sovyetlerle kurmuş olduğumuz ortaklık, son bir uzlaşmaya varmak için samimi olarak harcadığımız bütün çabalara karşın, benim için, çoğu zaman iğrençti; çünkü bana, aslından, eski düşüncelerimden ve eski taahhütlerimden ayrılmışım gibi geliyordu. Şimdi bu mânevi dertten kurtulduğum için mutluyum.

Yürekten, arkadaşça selâmlarımla.

Dostunuz
Adolf HİTLER» (114)

22 Haziran sabahı saat 3 de, Alman askerleri hücuma geçmeden tam yarım saat önce, Elçi von Bismarck, Roma'da Ciano'yu uykusundan uyandırdı ve Hitler'in uzun mektubunu kendisine verdi. İtalyan Dış İşleri Bakanı da, Riccione'deki yazlığında dinlenmekte olan Mussolini'ye telefon etti. Duce, *Mihver* ortağının gönderdiği bir mesaj yüzünden gece yarısı yatağından ilk olarak kaldırılmıyordu. Bu kez de kızdı. Ciano'ya, «geceleyin uşaklarımı bile rahatsız etmem,» diye söy-

lendi. «Ama Almanlar hiç düşünmeden beni herhangi bir saat te yatağımdan fırlatırlar» (115). Buna rağmen, Mussolini göz lerini ovuşturduktan hemen sonra Sovyetler Birliğine savaş ilân edilmesini emretti. Almanların elinde tam bir esirdi artık. Mussolini, Ciano'ya, «Bir tek şeyden umutluyum,» dedi. «Doğudaki bu savaşta Almanların burunları iyice kırılacak» (116). Bununla birlikte, kendi geleceğinin de tamamiyle Almanların vereceği silâhlara bağlı olduğunu da biliyordu. Gerçi Almanların Rusya'da kazanacaklarından emindi, ama hiç olmazsa bu savaşta burunları da iyice kırılacaktı ya.

Ne kendisi ne de Batıda herhangi bir kimse, Almanların başına bir felâket geleceğini bilmiyor ve ummuyordu. 22 Haziran sabahı, Napolyon'un Moskova'yı almak için 1812 de Niemen Nehrini geçtiği gün, yâni Napolyon'un ülkesi Fransa'nın Compiègne'de teslim olduğunun yıldönümünde, Adolf Hitler'in o güne kadar hiç yenilmemiş zırhlı mekanize orduları, Niemen ile öteki nehirleri geçerek Rusya'nın içlerine hızla akmaya başladılar. Kızıl Ordu ise, yapılan tüm uyarmalara ve belirtilere rağmen, General Halder'in ilk günü defterine yazdığı gibi, «bütün cephe boyunca tam bir sürprizle karşılaştı» (*). İlk köprüler sağlam olarak ele geçirildi. Yine Halder'in söylediğine göre, sınırın birçok yerlerinde Ruslar harekete geçmek için yayılamadılar bile. Alman Orduları Rus direnmesinin örgütlenmesine vakit bırakmadan çiğneyip geçti. Yüzlerce Sovyet uçağı hava alanlarında oldukları yerde imha edildi (**).

(*) Halderin bu ilk gün kaydında; garip bir not var. Öğleyin Almanlar tarafından dinlenilen Rus istasyonlarının yayınlarına değindikten sonra şunu yazıyor; «Rusya ile Almanya arasındaki siyasî ve iktisadî ayrılıklar konusunda, Japonya'nın aracılık etmesini, Japonların Alman Dışişleri Bakanlığıyla fiilen temas haline geçmesini istediler.» Stalin — taarruzdan dokuz saat sonra — Almanları herhangi bir şekilde durdurabileceğini gerçekten umuyor muydu?

(**) Dördüncü Ordu Kurmay Başkanı General Guenther Blumentritt'in sonradan anlattığına göre, ayın yirmi birinci günü gece yarısından az sonra, Alman topçusu hedeflerine nişan almış durumdayken, Ber-

Birkaç gün içinde onbinlerce Sovyet esiri alındı. Bütün Ordular çarçabuk çevrildiler. Yeni bir *Feldzug'in Polen* (Kısa Polonya Harbi) başlıyor gibiydi.

Halder bile, 3 Temmuzda, son Genel Kurmay raporlarını okuduktan sonra, güncesine şunu yazmıştı. «Rusya'daki *Feldzug*'un on dört gün içinde kazanılmış olduğunu söylemek pek fazla bir kehanet sayılmaz». Birkaç hafta içinde de herşeyin olup biteceğini söylüyordu.

---

lin — Moskova treni Bug boyundaki Alman hatlarının arasından nehri geçerek «vukuatsız» bir şekilde Brest Litovsk'a vardı. Bu ona «garip bir olay» gibi göründü. Taarruzun başladığı sırada Rus topçusunun cevap bile vermemesi de ona aynı derecede garip gelmişti. Sonradan yazdığına göre, «Ruslar bütün cephemiz boyunca tam bir sürprizle karşılaştılar.» Şafak sökerken Alman sinyal istasyonları Kızıl Ordu radyo şebekesinde konuşulanları dinliyorlardı. Blumentritt bu mesajlardan birinde, «Ateş açıldı. Ne yapacağız?.» diye sorulduğunu yazıyor. Karargâhtan şöyle bir cevap geliyor: «Siz delirmişsiniz. Neden sinyaliniz şifreli değil?» (**The Fatal Decision**, derleyen Seymour Freidin ve William Richardson.)

XXIV

İŞLER TERSİNE DÖNÜYOR

1941 Sonbaharı başlarken Hitler artık Rusya işi bitti sanıyordu. Feld-Mareşal von Bock'un, otuz piyade tümeni ile on beş panzer ya da motorize tümeninden oluşan Merkez Ordulaları Gurubu, sefere başlandığının ilk üç haftası içinde, Bialistok'dan Smolensk'e kadar uzayan 675 kilometrelik mesafeyi yürümüştü. Moskova, Napolyon'nun 1812 de geçmiş olduğu büyük yolun 300 kilometre ilerisindeydi. Kuzeyde Feld-Mareşal von Leeb'in yirmi bir piyade ve altı zırhlı tümenden oluşan Ordu Gurubu, Baltık Devletlerinden geçerek hızla Leningrad üstüne yürüyordu. Güneyde Feld-Mareşal Rundstedt'in yirmi bir piyade, dört motorize, dört dağ ve beş panzer tümeninden oluşan Ordu Gurubu da Dinyeper Nehri ile Hitler'in göz diktiği bereketli Ukrayna'nın başkenti Kiev'e doğru ilerliyordu.

Baltıktan Karadenize kadar uzayan bin beş yüz kilomet

relik cephe boyunca, harekât, OKW'nin deyimi ile, o kadar *planmaessig* (plâna göre) cereyan etmişti ve Nazi Diktatörü de Sovyet Ordusunun birbiri ardınca çevrilme ya da dağılmasının gittikçe hızlanacağından o kadar emindi ki, istilânın başlamasından hemen üç hafta sonra, 14 Temmuzda bir emir çıkardı. Bu emirde, «yakın bir gelecekte» Ordu gücünün «oldukça geniş çapta azaltılacağını» ve silâh üretiminin daha çok Donanma gemileri ve *Luftwaffe* uçakları üzerinde toplanacağını bildirdi. Uçaklar, özellikle son kalan düşmana ve «Amerika'nın başkaldırması halinde» Amerikaya karşı kullanılacaktı (1). Eylülün sonunda, Yüksek Komutanlığa kırk piyade tümeninin terhisi için gereken hazırlıklara başlanmasını emretti. Terhis edilecek olanlar sanayideki iş gücü ihtiyacını karşılayacaklardı (2).

Hitler'e göre, Rusya'nın iki büyük şehri, yâni Büyük Petro'nun Baltık kıyısında başkent olarak kurduğu Leningrad ile eski Rusya'nın ve şimdiki Bolşeviklerin başkenti Moskova, neredeyse düşecekti. 18 Eylülde kesin emirler çıkarttı: «Leningrad ya da Moskova teslim olsa bile kabul edilmeyecek» (3). Bu iki şehre yapılacak işlemi 29 Eylül tarihli emrinde Komutanlarına şöyle anlatıyordu:

«Führer, St. Petersburg'u (Leningrad'ı) dünya yüzünden silmeye karar vermiştir (*) Sovyet Rusya ortadan silindikten sonra artık bu şehre lüzum kalmıyacaktır...

Niyetimiz şudur. Şehri kuşatmak, top ateşi ve sürekli hava akınlarıyla yerle bir etmek..

Şehrin teslimi için yapılacak ricalar kabul edilmiyecektir, **çünkü halkın yaşaması ve beslenmesi tarafımızdan çözülemeyecek ve çözülmemesi gereken bir problemdir.**

Bu ölüm kalım savaşında, bu büyük şehirde yaşayan halkın bir kısmını bile orada tutmakta bir çıkarımız yoktur..» (**) (4)

(*) Aslında da altları çizilmiştir.

(**) Birkaç hafta sonra Goering, Ciano'ya şunları söyledi: «Bu yıl Rusya'da açlıktan yirmi-otuz milyon insan ölecek. Böyle olması belki de daha iyi, çünkü bazı ulusların azalması gerek. Azalmazlarsa elimizden ne gelir. Eğer insanlık açlıktan ölecekse, son ölecek insanlar bizim halkımız olacaktır... Esir kamplarında Ruslar şimdiden birbirlerini yemeğe başladılar.» **(Ciano's Diplomatic Papers**, s. 464-65)

Hitler, aynı hafta içinde, 3 Ekimde, Berlin'e döndü ve Alman halkına verdiği bir söylevde Sovyetler Birliğinin yıkıldığını ilân etti. «Doğudaki düşmanın yere serildiğini ve bir daha kalkamıyacağını size bugün, hem de herhangi bir sakınca gözetmeden, ilân ediyorum... Askerlerimizin ardında, 1933 de iktidara geldiğim zamankinin iki misli toprak parçası bulunmaktadır».

Moskova'nın güneydeki kilit şehri Orel 8 Ekimde düştü. Hitler Basın Müdürü Otto Dietrich'i hemen uçakla Berlin'e gönderdi. Müdür, ertesi gün yaptığı basın toplantısında, dünyadaki belli başlı gazetelerin muhabirlerine, Moskova'yı savunan ve savaşa girmemiş son Rus Ordusu olan Mareşal Timoçenko komutasındaki birliklerin başkent önünde kapanan iki Alman çelik çemberinin içinde sıkıştığını; Mareşal Budyeni komutasındaki Güney Ordularının bozguna uğratılıp dağıtıldığını; ve Mareşal Voroşilov'un altmış, yetmiş tümenlik ordusunun da Leningrad'da kuşatıldığını söyledi.

Dietrich, kendinden emin bir tavırla, sözlerini şöyle bitirdi: «Tüm askerî amaçlar bakımından Rusya'nın işi bitmiştir artık. Böylece İngilizlerin iki cephede savaş hayali de suya düşmüş bulunuyor.»

Hitler ile Dietrich'in bu açık övünmeleri, en azından zamansızdı (*). Çünkü Ruslar, 22 Haziranda beklemedikleri bir taarruzla karşılaştıkları, insan ve malzeme bakımından büyük kayıplar verdikleri, en iyi ordularından bir bölümünü

(*) Amerikan Genel Kurmayının vardığı sonuç da bundan daha zamansız değildir. Genel Kurmay, Temmuzda, Amerikan gazeteleri başyazarlarına ve Washington'daki muhabirlerine Sovyetler Birliğinin birkaç hafta içinde çökeceğini gizlice haber vermişti. Onun için Hitler ile Dr. Dietrich'in 1941 Ekim ayı başında yaptıkları açıklamalara Almanya'da ve başka yerlerde olduğu gibi, Amerika ve İngiltere'de de inanılmış olmasına şaşmamalıdır.

hızla geriye çekmek zorunda kaldıkları ve birkısım orduları da tuzağa düşürüldüğü halde, Temmuz ayı içinde *Wehrmacht*ın o zamana kadar hiç karşılaşmadığı bir direnme göstermeye başladılar. Merkez cephesindeki büyük panzer ordu gurubunu yöneten General Guderian'ın, Halder'in de güncesi ve cephede savaşan komutanların raporları o sırada şiddetli çarpışmaların, Rusların sonuna kadar direndiklerini, karşı-taarruzlar, ve Sovyet askerlerinin olduğu kadar Almanların da ağır kayıplar verdiklerini anlatan hikâyelerle dolu.

General Blumentritt'in sonradan yazdığına göre; «Rus askerlerinin davranışı bu ilk büyük savaşta bile (Minsk Savaşı) eskiden yendiğimiz Polonyalıların ve Batılı *Müttefiklerin* tam tersiydi. Ruslar kuşatıldıkları zaman bile direniyor ve döğüşüyorlardı» (5). Ruslar hiç de Hitler'in umduğu gibi çıkmamışlardı. Malzemeleri de iyiydi. Alman haber almasının hiç bilmediği bir sürü taze Sovyet tümenleri durmadan savaşa sürülüyordu. 11 Ağustosta Hitler güncesinde şunu yazıyor: «Rus devini, yalnız iktisat ve ulaştırma alanında değil her şeyden önce askerlik alanındaki gücünü de azımsadığımız her gün biraz daha iyi anlaşılıyor. Savaşın başlangıcında düşmanın kuvvetini 200 tümen kadar tahmin etmiştik, oysa şimdi 360 tümen saydık. Rus tümenlerini imha edip duruyoruz. Onların yerine yeniden bir sürü tümen savaşa sürülüyor. Bu büyük genişleme karşısında cephemiz çok ince kalıyor. Cephemizin derinliği yok. Bunun sonucu olarak, düşmanın durmadan yaptığı hücumlar arasıra başarılı oluyor». Rundstedt savaştan sonra durumu *Müttefik* sorgu yargıçlarına daha açıkça şöyle anlatmıştır: «Taarruz başladıktan az sonra,» demiştir, «Rusya konusunda yazılanların hepsinin yalan olduğunu anladık.»

Birçok generaller, bu arada Guderian, Blumentritt, Sepp Dietrich, Rusların yaptıkları T-34 tanklarıyla ilk karşılaştıkları zaman nasıl şaşırdıklarını raporlarında belirtmişlerdir. Generallerin bu tanklardan hiç haberleri yoktu. T-34'ler o kadar kalın zırhtan yapılmışlardı ki Almanların attıkları tanksavar mermiler bu tanklara hiç zarar vermiyor, üstlerinden kayıp gidiyordu. Blumentritt'in anlattığına göre, bu tankların ortaya çıkması sonradan «Tank Terörü» diye adlandırılan şeyin başlangıcı oldu. Bundan başka, Almanlar yerdeki birliklerini ve öncülerini koruyan ezici hava üstünlüğünden de ilk kez bu savaşta yararlanamadılar. Seferin ilk gününde ve ilk çarpışmalarda yerde büyük sayıda kayıplar verdikleri halde Sovyet uçakları, tıpkı arkadan gelen taze tümenler gibi, bilinmiyen bir yerden boyuna gelip duruyorlardı. Ayrıca, Rusya'da elverişli hava alanları bulunmadığından Almanlar hızla ilerleyince Alman avcı üsleri çok geride kalıyordu. Cephede iyi bir destek sağlıyamıyorlardı. General von Kleist, sonradan verdiği bir raporda şöyle diyor: «İyi bir hava desteğinden yoksun oluşumuz ilerlemenin birkaç aşamasında panzer kuvvetlerini engelledi» (6).

Almanların, Ruslar bakımından yanıldıkları bir nokta daha vardı. Kleist'ın bu konuda Liddell Hart'a açıkladığı görüşe o yaz Batıda bulunanların çoğu katılıyorlardı.

Kleist, «Zafer umutları,» demişti. «istilânın Rusya'da siyasî bir kargaşalık doğuracağı ihtimaline dayanıyordu en çok... Stalin'in, ağır yenilgilere uğradığı takdirde, kendi halkınca atılacağı inancına büyük umutlar bağlanmıştı. Bu inancı Führer'in siyasî danışmanları kışkırtıyordu» (7).

Nitekim Hitler Jodl'a da söylemişti bunu: «Yalnızca kapıya bir tekme atacağız, o kadar, bütün bina olduğu gibi çökecek.»

Temmuz ayı içinde Führer, kapıya tekme atmak fırsatını yarı yarıya geçirmişken Alman Yüksek Komutanlığında strateji konusunda büyük bir çatışma oldu ve Yüksek Generallerden çoğunun itirazına rağmen, bu çatışma Führer'e, Halder'in «Doğu seferinin en büyük stratejik fiyaskosu» dediği kararı aldırttı. Sorun basitti, ama köklüydü. Üç Alman Ordu gurubundan en kuvvetlisi ve en başarılısı olan Bock'un Merkez

Orduları Gurubu, 16 Temmuzda vardığı Smolensk'den Moskova'ya kadar üç yüz kilometrelik mesafeyi gidecek miydi? Yoksa Hitler'in 18 Aralıkta tesbit ettiği ilk plâna bağlı kalınacak, ana doğrultular kuzey ve güney kanatlarında mı gelişecekti? Başka bir deyimle seferin ödülü Moskova mı, yoksa Leningrad ve Ukrayna mı olacaktı?

Ordu Yüksek Komutanlığı, Ordunun bütün gücüyle Sovyet Başkentinin üzerine yürümesini istiyordu. Brauchitsch ile Halder'in ortaya attığı bu fikri, Moskova'ya doğru yürümekte olan Merkez Ordu Gurubunun Komutanı Bock ile bu guruba yol açan panzer kuvvetlerinin Komutanı Guderian destekliyordu. Düşman başkentinin ele geçirilmesinin yaratacağı psikolojik etkiden daha önemli olan başka bir nokta üstünde duruyorlardı. Moskova'nın büyük bir silâh üretim kaynağı olduğunu, daha önemlisi Rusya'daki bütün ulaşım ve muhabere şebekesinin burada düğümlendiğini Hitler'e söylemişlerdi. Moskova alınırsa Sovyetler yalnız en büyük silâh kaynaklarını kaybetmekle kalmıyacaklar, aynı zamanda askerî birliklerini ve malzemelerini de uzak cephelere gönderemeyecekler, bu yüzden cephelerdeki güçlerini yitirecekler ve çökeceklerdi.

O sırada Yüksek Komutanlık mevkiini işgal eden eski çavuş generallerin söyledikleri son bir nokta daha vardı: Haberalmadan gelen raporlara göre, Rus ordularının büyük bir bölümü bütün güçleriyle başkenti savunmak için Moskova'nın önünde toplanıyorlardı. Bock'un iki kıskacından kurtulan yarım milyonluk Sovyet Ordusu, Almanların başkent üzerine yürüyüşlerini durdurmak için Smolensk'in doğusunda hendekler kazıyordu.

«(Halder, savaştan hemen sonra **Müttefikler** için hazırladığı raporunda şunları anlatıyor) (8) Rus gücünün ağırlık merkezi bu bakımdan merkez Orduları Gurubunun önünde idi...

Genel Kurmaya göre harekâtın amacı düşmanın askeri gücünü yenmek olmalıydı. Bu bakımdan, Merkez Orduları Gurubunun elinde bulunan bütün kuvvetlerin bir araya getirilerek, Timoçenko kuvvetlerinin yenilmesini, Moskova üstüne yürünmesini, düşman direnmesinin sinir merkezinin ele geçirilmesini ve yeni düşman kuruluşlarının imhasını ilk yapılması gereken acele görev sayıyordu. Mevsimin ilerlemiş olmasından dolayı bu hücumun olabileceğince çabuk uygulanması gerekiyordu. Bu arada Kuzey Orduları Gurubu yine eski görevini yapacak, Finler'le irtibat kurmaya çalışacaktı. Güney Orduları Gurubu ise çok güçlü düşman-birliklerini üstüne çekmek amacıyla daha Doğuya yürüyecekti.

... Genel Kurmayla Yüksek Komutanlık (OKW) arasındaki sözlü tartışmalar başarısızlığa uğradıktan sonra Ordu Başkomutanı (Brauchitsch) Hitler'e Genel Kurmayın bir muhtırasını sundu.»

Halder'in güncesinden öğrendiğimize göre, Brauchitsch 18 Ağustosta yaptı bunu. Halder, «bunun etkisi korkunç oldu.» diyor. Hitler, aç gözlerini Ukrayna'nın besin kuşağına ve sanayi bölgelerine, Kafkasların ötesindeki Rus petrollerine dikmişti. Bundan başka, Kiev'in ilerisinde Dinyeper'in doğusunda hâlâ dayanan Budyeni ordularını çevirmek fırsatının da eline geçtiğini sanıyordu. Ayrıca Leningrad'ı almak ve Kuzeyde Finlerle birleşmek istiyordu. Bu amacı gerçekleştirmek için Merkez Ordular Gurubundan ister istemez birçok piyade ve panzer tümeni çekecek, Kuzeye ve özelikle Güneye gönderecekti. Moskova bekleyebilirdi.

Hitler kendisine başkaldıran Genel Kurmayına 21 Ağustosta yeni bir emir yolladı. Halder bu emri defterine kelimesi kelimesine geçirmiş:

«Ordunun, Doğudaki harekâtının devamı konusundaki teklifleri benim düşüncelerime uymamaktadır.

Kış gelmeden önce gerçekleştirilmesi gereken iki önemli amaç, Moskova'nın alınması değil, Kırım'ın, Donetz havzasındaki sanayi ve maden kömürü bölgelerinin ele geçirilmesi, Rusların Kafkaslardan gelen petrollerden yoksun bırakılmasıdır. Kuzeydeki amaç Leningrad'ı kuşatmak ve Finlerle birleşmektir.»

Güneyde, Dinyeper'de, inatla direnen ve bu direnmesiyle Hitler'i günlerce şaşırtan Sovyet Beşinci Ordusu tamamiyle imha edilmeli, Ukrayna ve Kırım ele geçirilmeli, Leningrad kuşatılmalı ve Finlerle birleşilmeliydi. "Ancak o zaman," diyordu Hitler, "Timoçenko'ya hücum edilmesi ve ordusunun

yenilmesi için gereken koşullar yaratılmış olacaktır."

«Böylece (diye acı acı yakınıyor Halder), Rus ordularının Moskova önünde kesin bir şekilde yenilmesi amacı, değerli sanayi bölgelerinin ele geçirilmesi ve Rus petrolüne doğru yürünmesi isteğine feda edildi.. O sırada Hitler'in kafasına Leningrad'ı ve Stalingrad'ı almak fikri takılmıştı. «Komünizmin bu iki kutsal şehri» düşerse Rusya çöker sanıyordu.»

Hitler, askerî dehasını anlamayan Feld-Mareşallariyle Generallerine bir de zılgıt vermek üzere, onlara, Halder'in deyimiyle, bir "karşı-muhtıra" gönderdi. (Şu onsekizinci orduya!). Ordu Genel Kurmay Başkanı bu muhtıranın "azarlamalar ve suçlamalarla dolu" olduğunu söylüyor. Hitler bu muhtırada, Ordu Yüksek Komumtanlığında "günü geçmiş kuramların fosilleştirdiği bir sürü kafaların" bulunduğunu iddia ediyordu.

Halder ertesi gün güncesinde, "artık dayanılır gibi değil! İşitilmemiş şey! Bu kadar da olmaz!" diye homurdanıyor. Bütün öğleden sonra ve akşam, Feld-Mareşal von Brauchitsch ile beraberdiler. Führer'in Ordu Yüksek Komutanlığı ile Genel Kurmayın işlerine burnunu sokmasının "kabul edilemiyeceğini" söylüyor. Ordu Başkanı ile kendisinin istifa etmelerini teklif ediyor. Halder, "Brauchitsch reddetti," diyor. "Pratik olmadığını ve hiç bir şeyi değiştirmeyeceğini söyledi." Yumuşak Feld-Mareşal, önce de birkaç kere yaptığı gibi, bir zamanların çavuşuna yine boyun eğiyordu.

General Guderian ertesi gün, 23 Ağustosta, Führer'in karargâhına geldiği zaman, Halder kendisinden Hitler'i bu meşum kararından vazgeçirmesini rica etti. Sert panzer liderinin böyle bir teşvike aslında ihtiyacı yoktu. Bu sırada Brauchitsch'e rasladı. Ordu Başkomutanı, "Sizin Moskova sorununu Führer'e açmanızı yasaklıyorum. Güney harekâtının emri çıkarılmıştır. Şimdi bütün sorun yalnızca bu harekâtın nasıl yürütüleceğidir. Tartışma yararsızdır."

Böyle olduğu halde Guderian, Hitler'in yanına girince — yanında ne Brauchitsch ne de Halder vardı — aldığı emre itaat etmedi ve Moskova üzerine hemen taarruza geçilmesi fikrini bütün gücüyle savundu.

«(Guderian'ın sonradan yazdığına göre) Hitler sözlerini sonuna kadar hiç kesmeden dinledi. Sonra kendisini başka türlü bir karar almaya götüren nedenleri ayrıntılarıyla anlattı. Ukrayna'daki hammaddelerin ve tarımın, savaşın devamı için hayati önemini belirtti. «Sovyetlerin uçak gemileriyle Romanya petrollerine hücum etmelerini önlemek için» Kırım'ın savaş-dışı edilmesi gerektiğini söyledi. Şu kelimeleri kendisinden ilk olarak işitiyordum; «Generallerim savaşın iktisadî yanları konusunda hiçbir şey bilmiyorlar»... Kiev'e yapılacak taarruzun, ilk stratejik savaş amacı olması ve bütün harekâtın ona göre ayarlanması için kesin emirler vermişti. Burada, sonradan alıştığım bir manzara ile ilk olarak karşılaşıyordum: Bütün odada bulunanlar — Keitel, Jodl ve başkaları — Hitler'in söylediği her sözü başlarını eğerek tasdik etmekteydiler. Ben savunduğum görüşümde yalnız başıma kalmıştım.. (9)

Ama Halder ilk tartışmalarda başını eğmemiştir. Guderian, ertesi gün Halder'e rastladığı ve Hitler'e kararını değiştirtemediğini söylediği zaman, Genel Kurmay Başkanının "tam bir moral çöküntüye uğradığını" hayretle gördü. Guderian, Halder'in "bundan sonra tamamiyle haksız birtakım suçlamalara giriştiğini" söyler (*).

Alman Yüksek Komutanlığında savaşın başındanberi çıkan en büyük buhrandı bu. Sonra çıkacak buhranlar felâketle sonuçlanacaktı.

Guderian'ın panzer birliklerinden alınan takviyeler ve merkez cephesinden çekilen piyade birlikleriyle girişilen güneydeki Rundstedt taarruzu, Guderian'ın dediği gibi, büyük bir taktik zaferdi. Kiev 19 Eylülde düştü — Alman birlikleri

(*) Halder ise güncesinin 24 Ağustos tarihli kaydında, olayı başka türlü anlatıyordu. Guderian'ı, Hitler'i gördükten sonra görüşünü «sorumsuzcasına» değiştirmekle suçluyor ve bir insanın karakterini değiştirmeye çalışmanın ne kadar boş bir şey olduğunu söylüyor. Guderian'ın dediği gibi, Halder, o sırada «tam bir moral çöküntüye» uğradıysa bile o gün yazdığı soğukkanlı yazılar kendisinin bu durumdan çarçabuk kurtulduğunu göstermektedir.

aslında Kiev'i 225 kilometre geçmişlerdi — ve ayın yirmi altısında Kiev savaşı, Almanların iddialarına göre, 665 bin Rus'un çevrilmesi ve esir alınmasıyla sona erdi. Hitler'e göre bu savaş "dünya tarihinin en büyük savaşı" idi, ama bu kadar büyük bir başarı olduğu halde generallerin bazıları bunun büyük bir stratejik önemi olmadığı kanısındaydılar. Bock'un zırhlı kuvvetlerinden yoksun kalan Merkez Ordu Gurubu, Smolensk'in hemen ilerisindeki Desna Nehri boyunda iki aydır bekliyordu. Rusya'nın yollarını balçık çamur haline getiren sonbahar yağmurları neredeyse başlıyacaktı. Bundan sonra — kış, soğuk ve kar gelecekti.

BÜYÜK MOSKOVA TAARRUZU

Brauchitsch, Halder ve Bock'un isteklerine Hitler istemiye istemiye boğun eğdi ve Moskova üzerine yeniden taarruza geçilmesine razı oldu. Ama çok geç kalmıştı! Halder 5 Eylül günü öğleden sonra kendisini gördü: Führer artık kararını vermişti; bir an önce Kremlin'e girmek istiyordu. Yüksek Komutan, "Merkez cephesinden sekiz on gün içinde taarruza geçilmesi" emrini verdi, (Halder "İmkânsız!" diye feryad ediyor defterinde). Hitler ayrıca şunu da emretti: "Ruslar'ı kuşatın, ezin ve imha edin!" Merkez Orduları Gurubuna, o sırada Ukrayna'da çok meşgul bulunan Guderian'ın panzer gurubunu geri vereceğini ve Leningrad cephesindeki Reinhardt tank kolordularını buna ekliyeceğini vaat etti. Ama zırhlı kuvvetlerin geriye alınması, revizyondan geçirilmesi ve taarruza hazır duruma getirilmesi Ekimin başından önce bitirilemedi. Büyük taarruz, sonunda 2 Ekimde başladı. Parola "Tayfun" du. Ruslar'a çarpacak sert bir rüzgâr, bir siklon, Rusların son döviş güçlerini Moskova önünde imha edecek ve Sovyetler Birliğini yere serecekti.

Ama Nazi diktatörü burada kendini beğenmişliğinin bir kere daha kurbanı oldu: Rus başkentinin kış basmadan önce

alınması yetmiyordu ona. Bu sırada, Feld-Mareşal von Leeb'de Kuzeyde Leningrad'ı almalı, şehri geçerek Finlerle temas sağlamalı ve Murmansk demiryolunu kesmeliydi. Yine bu sırada, Rundstedt de Karadeniz kıyılarını temizlemeli, Rostov'u almalı, Maikop petrollerini ele geçirmeli, Volga üzerindeki Stalingrad'a doğru yürümeli ve böylece Stalin'in Kafkaslarla son bağını koparmalıydı. Rundstedt, bu taarruzun Dinyeper'in ötesinde altı yüz kilometrelik bir ilerleyişi gerektirdiğini, bu durumda sol kanadın tehlikeli bir şekilde açık kalacağını Hitler'e anlatmıya çalıştığı zaman Yüksek Başkomutan Rusların artık güneyde ciddî bir direnme gösterecek durumda olmadıkları cevabını verdi. Bu çeşit gülünç emirlere "yüksek sesle güldüğünü" söyleyen Rundstedt, az sonra tam tersini yapacaktı.

Napolyon'un Moskova'ya girdiği zaman yürüdüğü eski yol boyunca gelişen Alman taarruzu başlangıçta gerçekten bir tayfun kadar hızlıydı. Ekimin ilk on beş günü içinde, Blumentritt'in sonradan "kitaplardaki savaş" dediği savaşlarda, Almanlar Viyazma ile Briyansk arasında iki Sovyet ordusunu kuşattılar. 650,000 esir ile, 5000 top ve 1200 tank aldıklarını iddia ettiler. 20 Ekimde Alman zırhlı kolbaşları Moskova'ya altmış kilometre yaklaşmış bulunuyorlardı. Sovyet Bakanlıklarıyla elçilikler acele Volga üzerindeki Kuybişev'e nakledilmekteydi. Bu savaşta atından düşen ve bir köprücük kemiği kırılarak geçici olarak hastahaneye kaldırılan soğukkanlı Halder bile, atılgan bir önderliğin yönetiminde ve elverişli hava şartları altında, korkunç Rus kışı bastırmadan Moskova'nın alınabileceğine inanıyordu.

Ama sonbahar yağmurları başlamıştı bile. *Rasputitza*'ya, yâni çamur mevsimine, girilmişti. Tekerlekler üzerinde ilerleyen büyük ordu yavaşladı ve sık sık durmak zorunda kaldı. Tanklar savaşlardan alınıyor, çamura saplanmış topları ve cephane kamyonlarını çekmek için kullanılıyordu. Bu iş için gereken zincirler ve takımlar birliklerde yoktu. Başka askeri

malzemenin nakledilmesi için gerekli olan *Luftwaffe nakliye* uçakları havadan kangal kangal halat atmak zorunda kalıyorlardı. Yağmurlar Ekimin ortasında başlamıştı. Guderian'ın sonradan hatırladığına göre, "bundan sonraki haftalara çamur hâkim oldu." Moskova savaşının tam göbeğinde bulunan Feld-Mareşal von Kluge'nin Dördüncü Ordu Kurmay Başkanı General Blumentritt durumu çok canlı olarak şöyle anlatıyor:

«Piyadeler çamurların içinde kayarlarken topları çekmek için daha bir sürü at getirtmek gerekiyordu. Bütün tekerlekli araçlar akslarına kadar balçık çamura gömülmüşlerdi. Traktörler bile zor yürüyebiliyordu. Ağır toplarımızın büyük bir kısmı az sonra yerlerinden kıpırdamaz oldular.... Bütün bunların zaten yorgun olan erlerimiz üstündeki sinir bozucu etkisini bir düşünün.» (10)

Halder'in güncesinde de, Guderian, Blumentritt ve öteki Alman generallerinin raporlarında dahi şüphe ve umutsuzluk ilk olarak görülmeye başlıyordu. Bu belirtiler daha aşağı kademedeki subaylara, savaş alanlarındaki erlere kadar yayılmış— ya da belki de onlardan çıkmıştı—. Blumentritt sonradan şöyle hatırlıyor : "Artık Moskova uzaktan görünüyordu. Komutanların ve erlerin moralleri değişmeğe başlamıştı. Düşmanın direnmesi daha güçlenmiş ve dövüş daha da sertleşmişti... Bölüklerimizden birçoğunun sayısı altmış yetmiş kişiye düşmüştü." İşe yarıyan topların ve tankların sayıları azalmıştı. "Kış," diyor Blumentritt, "başlamak üzereydi, ama daha kış elbiseleri gelmemişti... Cephenin çok gerisinde ilk partizan grupları büyük ormanlarda ve bataklıklarda harekete geçmişlerdi. İkmal kolları sık sık pusuya düşürülüyordu..."

Blumentritt'in hatırladığına göre, aynı yoldan Moskova'ya giden Grand *Armée*'nin hayali ve Napolyon'un başına gelen felâketin anısı, Nazi fatihlerinin uykularını kaçırmaktaydı. Alman generalleri, Caulaincourt'ın yazdığı ve Fransız fatihinin 1812 de Rusya'da geçirdiği korkunç kışın hikâyesini anlatan kitabını tekrar tekrar okumaya başlamışlardı.

Havanın biraz daha sıcak olduğu, ama yağmur ve çamur

bakımından pek fark etmediği güneyde ise durum Moskova'dakinden daha parlak değildi. Kleist'ın tankları Don Nehrinin ağzındaki Rostov şehrine 21 Kasımda girmişlerdi. Bu sırada Dr. Goebbels'in propoganda bandosu hep bir ağızdan "Kafkas yolu açıldı" türküsünü tutturmuştu. Ama yol daha fazla açık kalamıyacaktı. Rostov'un daha uzun bir süre elde tutulamıyacağını hem Kleist hem de Rundstedt çok iyi biliyordu. Nitekim Ruslar beş gün sonra Rostov'u yeniden ele geçirdiler. Gerek Kuzey ve gerekse güney kanatlarından hücûma uğrayan Almanlar Mius Nehrine yetmiş beş kilometre kalıncaya kadar geri çekildiler Kleist ile Rundstedt daha önce burada kışlık bir hat kurmak istemişlerdi.

Rostov çekilişi, Nazi İmparatorluğunun tarihinde yeni ve küçük bir dönüm noktası oldu. Nazi ordularından hiç biri o güne kadar bu derecede büyük bir çekiliş yapmamıştı. Guderian'ın sonradan söylediği gibi, "talihsizliklerimiz Rostov'da başladı. Rostov çekilişi felâketin ilk belirtisi oldu". Bu çekiliş Alman ordusunda yüksek komuta mevkiinde bulunan Feld-Mareşal von Rundstedt'i yerinden ettirdi. Mius'a çekilirken,

«(Sonradan Müttefik sorgu yargıçlarına anlattığına göre) birdenbire Führer'den bir emir geldi: «Olduğunuz yerde durunuz ve daha fazla çekilmeyiniz.» Ben de hemen şu cevabı verdim: «Olduğumuz yerde kalmaya çalışmak deliliktir. Önce, askerler bunu yapamaz, sonra da geri çekilmezlerse imha edilirler. Bu emri geri almanızı ya da yerime başkasını bulmanızı tekrar rica ediyorum. «Führer'in buna verdiği cevap da aynı gece geldi: «İsteğinizi kabul ediyorum. Lütfen komutanlıktan çekiliniz.»

Rundstedt, "bunun üstüne Almanya'ya döndüm," diyor. (*) (11)

(*) Halder 30 Kasımda yazdığı notta, Rundstedt'in Mius'a çekilişini ve Feld-Mareşalin yerinden atılışını anlatırken «Führer Groesste **Aufregung** (çok büyük heyecan) içinde» diyor, «Führer Brauchitsch'i çağırıyor, azarlıyor ve tahkir ediyor.» Halder o günkü yazısına 26 Kasıma kadar Almanların verdiği kayıpları yazmakla başlamıştır; «Doğu Ordu-

Uzak cephelerdeki birliklere, kayıplara bakılmaksızın tutunmak emri vermek hastalığı belki de Alman Ordusunu, birçok generallerin tersini iddia etmelerine rağmen, tam bir çöküntüden kurtarmıştır, ama Stalingrad'ı ve öteki felâketleri hazırlamış, Hitler'in alınyazısını çizmiştir.

Kar ve sıfırın altındaki soğuklar o kış Rusya'da erken başladı. Guderian, Moskova taarruzuna yeniden başladığı günün akşamı, yâni 6-7 Ekim gecesi, ilk karın düştüğünü söylüyor. Karargahtan kış elbisesi, özellikle kalın ayakkabı ve yün çorap istiyor yeniden. 12 Ekimde kar hâlâ yağmaktadır. 3 Kasımda ilk soğuk dalgası. Termometre donma noktasına kadar düşmüştür ve düşmekte devam etmektedir. Ayın yedisinde Guderian ilk olarak askerler arasında "şiddetli donma olayları" olduğunu bildiriyor. On üçünde ısının sıfırın altında 8'e düştüğünü, kış elbisesi "ihtiyacının gittikçe arttığını" söylüyor. Acı soğuk, insanları olduğu kadar, topları ve makinaları da etkilemektedir.

«(Guderian'ın raporundan) Tank tırtıllarına konulacak tabanlar gelmediği için buzda zor ilerliyorduk. Soğuk yüzünden teleskopik görüşlerden yararlanamıyorduk. Motörleri çalıştırmak için altlarında ateş yakmamız gerekiyordu. Benzin sık sık donuyor ve yağ ağırlaşıyordu.. (Yüz

---

larının toplam kaybı (hastaları saymıyoruz) 743.112 subay ve er 3.2 milyonluk büyük bir kuvvetin yüzde 23'ü»

Halder 1 Aralıkta Rundstedt'in yerine Reichenau'un getirildiğini yazıyor. Reichenau o sırada hâlâ Fransa'da yönettiği Altıncı Ordunun başındadır ve Rostov'dan çekilmekte olan Kleist zırhlı tümenlerinin kuzeyinde zor şartlar bulunmaktadır.

Halder şöyle yazıyor : «Reichenau, Führer'e telefon ediyor ve Mius Nehrine kadar çekilmesi için izin istiyor. İzin verilmiştir. Böylece dün nerede isek yine oradayız. Ama zaman ve güç harcanmış, Runstedt kaybedilmiştir.»

«Brauchitsch'in sağlığı devamlı sinirlilik yüzünden yine bozuldu.» Halder 10 Kasımda Ordu Komutanının ağır bir kalb krizi geçirdiğini yazıyor.

On İkinci Piyade Tümeninin) her alayında aşağı yukarı 500 dondan ölme vakası vardı. Soğuk yüzünden makinalı tüfekler artık ateş etmiyor 37 mm. lik tanksavar toplarımızın, (Rusların) T-34 tanklarına bir şey yapamadıklarını görüyordum.» (12)

Guderian anlatıyor: "Sonuç, Bogorodsk'a kadar süren bir bozgundu. Böyle bir şey Rus seferi sırasında ilk kez oluyordu ve piyademizin savaş yeteneğinin artık sonuna yaklaşmakta olduğunu gösteren ilk belirtiydi bu."

Ama yalnızca piyadenin değil, Halder 21 Kasımda defterine, Guderian'dan bir telefon geldiğini yazıyor: Guderian panzer birliklerinin, "artık sonuna geldiğini" söylemektedir. Bu hâşin ve kaba tank komutanı, o gün Merkez Ordular Gurubu Komutanı Bock'u görmeye, kendisine verilen emirleri "yerine getirmek imkânını bulamadığını" söylemeye, bunların değiştirilmesini istemeye karar vermiştir. Guderian sonradan aynı günün olaylarını anlatırken kendisinin de büyük bir moral çöküntü içinde bulunduğunu söyler:

«Buz gibi soğuk, barınak yoksunluğu yiyecek azlığı, büyük sayıda insan ve teçhizat kaybı, petrol ikmalimizin feci durumu; bütün bunlar bir komutanın görevini facia haline getiriyordu. Bu durum sürdükçe taşıdığım sorumluluğun büyüklüğü altında her gün daha fazla eziliyorum.» (13)

Guderian geçmiş günleri hatırlarken sözlerine şunları da eklemektedir:

«Geçirdiğimiz o acıklı kış ayları içinde Rus karının sonsuzluğunu görmüş ve stepten esen buz gibi rüzgârı duymuş olanlar; hiç kimsenin olmıyan arâzide saatlerce yürüdükten sonra, yeterince giyeceği olmıyan yarı aç yarı tok insanlarla içi tıklım tıklım dolu küçücük bir sığınak bulmuş olanlar; üstelik, karşılarında karnı tok, kış savaşı için iyice teçhiz edilmiş, sıcak elbiseler içinde taze Sibirya kuvvetleri görenler, ancak o sıradaki olaylar üstünde bir yargıya varabilirler.» (14)

Bütün bu olayları bugün artık kısaca anlatabiliriz, ancak önce bir nokta üstünde durmak gerekiyor: Rus kışı korkunçtu ve Sovyet askerleri kış için Almanlardan daha hazırlıklıydılar. Ama bugün artık iyice anlaşılıyor ki Alman yenilgisinin

başlıca nedeni hava değildi, Kızıl Ordu askerlerinin teslim olmamakta gösterdikleri âzim ve direnmeydi. Halder'in güncesinde ve cephedeki komutanların verdiği raporlarda, Rus hücümlarının ve karşı-hücümlarının büyüklüğü ve şiddeti karşısında duyulan hayret, Alman kayıpları ve gerilemeleri karşısında ise duyulan umutsuzluklar bunun en iyi tanıtıdır. Nazi generalleri, Rusların, büyük bir baskı rejiminde yaşadıklarını, ilk Alman darbelerinin korkunç etkisi altında kalacaklarını düşünüyorlar, Fransızların ve daha başka ulusların teslim olmaları için daha az neden bulunduğu halde, Rusların da onlar gibi çökmemelerinin nedenini bir türlü anlıyamıyorlardı.

Blumentritt şöyle yazıyor: "Yenilen Rusların, Rusya'nın askerî bir güç olarak hemen hemen ortadan silinmiş olduğundan haberleri bulunmadığını Ekimin sonlarına doğru ve Kasımın başlarında hayretle ve umutsuzlukla gördük." Guderian, Moskova yolunda Orel'de, emekli bir Çar generali ile yaptığı görüşme sırasında ihtiyarın şu sözleri söylediğini yazar:

«Eğer yirmi dört yıl önce gelseydiniz sizi kucaklıyarak karşılardık. Ama artık çok geç. Şimdi doğrulmaya başladık. Bu sırada siz geliyor bizi yirmi yıl öncesine götürmek istiyorsunuz. Her şeye yeniden başlamamız gerekecek o zaman, Şimdi biz Rusya için savaşıyoruz ve bu dâvada her Rus birliktir.» (15)

Kasım ayı, kar fırtınalarıyla, sıfırın altındaki sürekli soğuklarıyla geçerken Moskova'nın alınması, Hitler'e ve birçok generallere bir gün işi gibi geliyordu. Alman orduları Başkente kuzeyden, güneyden ve batıdan otuz, kırk kilometre yaklaşmışlardı. Geride Doğu Prusya'daki karargâhında, haritadan gözlerini ayırmayan Hitler için bu son kalan mesafe bir hiçti. Orduları yedi yüz elli kilometre yol gitmişlerdi, otuz kırk kilometre neydi onlar için. Kasımın ortalarında Jodl'a şunu söylemişti: "Son bir kez daha dayanırsak zafer bizim." Son Moskova taarruzunda Merkez Orduları Gurubunu yöneten Feld-Mareşal von Bock 22 Kasımda Halder'le telefon başında konuşurken durumu I. Dünya Savaşındaki Marne savaşına

benzetmişti. Bu taarruzda da, Marne da olduğu gibi, "savaşa sürülen son tabur, savaşın sonucunu tayin" edecekti. Bock, Genel Kurmay Başkanına, düşman direnmesinin artmış olmasına rağmen "herşeyin kazanılabileceğine" inandığını söylemişti. Kasımın sonunda savaşa aşağı yukarı son taburunu sürüyordu. Sovyetler Birliğinin kalbine karşı yapılacak son büyük taarruza 1 Aralık 1941 de başlanacaktı.

O gün başlanan bu taarruz, çelik bir direnme karşısında duraladı. Şimdiye kadar tek bir cephede hiç bir zaman bu kadar büyük tank kuvveti toplanmamıştı : Moskova'nın kuzeyinde General Hoepner'in Dördüncü Tank Gurubu ile General Hoth'un Üçüncü Tank Gurubu güneye doğru, Guderian'ın İkinci Panzer Ordusu Başkentin güneyinde Tula'dan kuzeye doğru, Klugen'in merkezdeki Dördüncü Ordusu ise şehri çevreleyen ormanlardan geçerek doğuya doğru yürüyordu. Hitler bütün umutlarını bu korkunç düzene bağlamıştı. 2 Aralıkta, 258 inci Piyade Tümeninin bir keşif taburu Moskova banliyölerinden Himki'ye kadar sokuldu. Kremlin'in kuleleri görünüyordu buradan. Birkaç Rus tankı ile şehirdeki fabrikalardan alelacele toplanan karma karışık bir işçi kuvveti ertesi sabah Almanları buradan söküp attı. Almanlar Moskova'ya bundan fazla giremediler; Kremlin'i ilk ve son görüşleri oldu.

O sırada şiddetli mide sancılarından kıvranan Bock 1 Aralık akşamı Halder'e telefon etmiş, gücünü yitiren askerlerle artık "harekât"a devam edemiyeceğini söylemişti. Genel Kurmay Başkanı Generalin moralini düzeltmeye çalışmıştı: "İnsan, gücünü sonuna kadar harcayarak düşmanı yenmeye çalışmalıdır. Bunun imkânsızlığı anlaşılırsa biz de ona göre sonuçlar çıkarırız." Halder'in ertesi günkü güncesinde şöyle bir yazı var: "Düşman direnmesi en yüksek noktasına vardı." Daha ertesi gün, Aralığın 3 ünde, Bock yeniden Genel Kurmay Başkanına telefon ediyor. Halder, Bock'un mesajını defterine geçirmiş :

«Dördüncü Ordu öncüleri yeniden geriye püskürtüldüler, çünkü ka-

natlar ilerleyemedi.. Askerlerimizin gücünü yitirecekleri dakika yaklaşmaktadır.»

Bock, Halder'e ilk olarak savunmaya geçmekten söz edince Halder kendisine, "en iyi savunmanın hücüma devam etmek" olduğunu hatırlatıyordu.

Bunu söylemesi kolaydı ama yapması güçtü, hele Ruslar'ın ve o günkü hava şartlarının karşısında. Ertesi gün, 4 Aralıkta, Moskova'yı güneyden ele geçirme teşebbüsünü başaramayan İkinci Panzer Ordusunun başındaki Guderian, termometrenin sıfırın altında 31 dereceye düştüğünü bildirdi. Daha ertesi gün ısı 5 derece daha düştü. Guderian "tanklarının hemen hemen durduğunu", yanlardan ve Tula'nın kuzeyinde geriden tehdit edildiğini haber verdi.

5 Aralık çok önemli bir gündü. Almanlar, Moskova'nın etrafında çevirdikleri 300 kilometrelik yarım daire biçimindeki cephenin her yerinde durdurulmuşlardı. Guderian, akşama doğru, kuvvetlerinin yalnız duraklamakla kalmadığını, geri çekilmek zorunda olduklarını Bock'a bildirdi. Bock da Halder'e telefonu açtı, "gücünün sonuna geldiğini" söyledi. Ve Brauchitsch de büyük bir umutsuzluğa kapılarak Genel Kurmay Başkanının Ordu Komutanlığından çekileceğini bildirdi. Alman generalleri için çok karanlık ve acı bir gündü.

«(Guderian'ın sonradan yazdığına göre) Böyle bir çekilme kararı ilk olarak veriyordum, benim için bundan daha zor bir şey olamazdı... Moskova'ya karşı giriştiğimiz hücum kırılmıştı .Cesur askerlerimizin yaptıkları bütün fedakârlıklar ve güsterdikleri dayanma gücü hep boşa gitmişti. Acı bir yenilgiye uğramıştık.» (16)

Kluge'nin Dördüncü Ordu karargâhında bulunan Kurmay Başkanı Blumentritt de artık dönüm noktasına gelindiğini anlamıştı. Sonradan bu anı hatırlayarak şunu yazmıştı : "1941'deki savaşta Rusya'yı yere sermek umutlarımız son dakikada suya düşmüştü."

Ertesi gün, 6 Aralıkta, altı hafta önce Sovyet Merkez Cephesi Komutanlığına Mareşal Timoçenko'nun yerine getirilen

General Georgi Jukov darbeyi indirdi. Moskova'nın önündeki 300 kilometrelik cephe boyunca yedi ordu ile iki süvari kolordusunu —hepsi 200 tümendi— Almanların üzerine saldırttı. Birliklerdeki askerler ya taze kuvvetlerdi ya da savaş tecrübesi görmüşlerdi. Şiddetli soğuklar altında ve derin karların içinde savaşmak için hazırlanmışlar, buna göre teçhiz edilmişlerdi. Hitler'in aklından bile geçirmediği bu kadar büyük piyade topçu, tank, süvari ve uçak kuvvetiyle o zamana kadar pek tanınmamış bir generalin indirdiği bu darbe, o kadar ani ve o kadar şiddetli oldu ki Alman ordusu ve Nazi İmparatorluğu bu darbenin altından bir daha kalkamadı. Soğuk ve acı Aralık ayının son birkaç haftası içinde ve Ocak ayının başlangıcında, Sovyet yarmaları ile cepheleri durmadan parçalanan, boyuna yenilerek çekilen Alman ordularının 130 yıl önce Napolyon'un *Grande Armée*'si gibi Rus karları arasında dağılıp mahvolacağı sanılıyordu. Nitekim birkaç kez bu duruma da düştü. Üçüncü Alman İmparatorluğu Ordularını böyle bir bozgundan kurtaran, Hitler'in taş gibi iradesi ve kararlılığı oldu belki de, ama bunun asıl nedeni Alman askerlerinin dayanma gücüydü.

Muazzam bir başarısızlıktı bu. Kızıl Ordu hırpalanmış, ama imha edilmemişti. Ne Moskova, ne Leningrad, ne Stalingrad, ne de Kafkaslardaki petroller ele geçirilebilmişti; kuzeyden ve güneyden, İngiltere ile Amerika'ya giden ana yollar da hâlâ açıktı. Hitler'in iki yıldan çok bir zamandanberi zaferden zafere koşan orduları üstün bir güç karşısında ilk olarak geriliyorlardı.

Dahası var. Başarısızlık bununla kalmıyacaktı. Halder, bunu anlamıştı, hiç olmazsa sonradan; "Alman Ordusunun yenilmezliği efsanesi yıkılmıştı." diyor. Ertesi yaz Alman askerleri Rusya'da yeni zaferler kazanacaklardı, ama bu efsaneyi bir daha diriltemeyeceklerdi. Bu bakımdan, 6 Aralık, 1941 Nazi İmparatorluğunun kısa tarihinde yeni ve en korkunç dönüm noktalarından biridir. Hitler'in gücü en yüksek noktasına varmıştı, bundan sonra çökmeye başlayacak ve üstüne saldır-

dığı ulusların indirdikleri karşı-darbeler bu gücü yiyip bitire cekti.

Bu sırada Alman Yüksek Komutanlığında ve kıta komutanları arasında da büyük bir şaşkınlık başladı. Ordular, Sovyet karşı-taarruzunun önünde, buz tutmuş yollardan ve karla kaplı tarlalardan geçerlerken Alman generallerinin başları da birer birer yuvarlanıyordu. Rundstedt, yukarıda gördüğümüz gibi, Rostov'dan çekilmek zorunda kaldığı için Güney Orduları Komutanlığından atılmıştı. Feld-Mareşal von Bock'un mide sancıları Aralık ayındaki çekilmeler esnasında artmış, 18 Aralıkta, yerine Dördüncü Ordu Komutanı Feld-Mareşal von Kluge getirilmişti. Hatırlanacağı gibi, Dördüncü Ordu Moskova'ya en çok yaklaşan orduydu. Modern savaşlarda ihtilâl yapmış olan "büyük çapta zırhlı kuvvetler savaşı" kuramının kurucusu General Guderian bile yukarıdan izin almadan bir çekilme emri verdiğinden —Noel Günü— görevinden atıldı. Moskova'ya kuzeyden yaklaşan ve sonradan geri püskürtülen Dördüncü Zırhlı Gurubunun aynı derecede parlak tank komutanı General Hoepner de, aynı nedenden dolayı Hitler tarafından birdenbire görevinden atıldı, rütbesi alındı ve üniforma giymesi yasaklandı. Bir yıl önce Lahey'de havadan indirilen piyade kuvvetlerine önderlik ettiği sırada gösterdiği kahramanlıktan dolayı Ritterkruz nişanı alan General Hans Kont von Spoeneck, Kırımda, 29 Aralıkta, Rus kuvvetlerinin cephe gerisinde denizden çıkarma yapmaları karşısında kolordusunun bir tümenini geri çektiği için daha ağır bir cezaya çarptırıldı. Yalnız rütbesi sökülmekle kalınmadı, hapse de atıldı, askerî mahkemeye verildi ve Hitler'in direnmesi sonunda kurşuna dizildi. (*)

Dalkavuk Keitel'in bile Yüksek Komutanla arası açılmıştı.

(*) İdam hükmü Hitler'e karşı hazırlanan 1944 Temmuz komplosuna kadar infaz edilmedi. General bu komploya hiçbir şekilde karışmamıştı.

Onun bile, Aralık ayının başında bir felâketin önlenmesi için genel bir çekilmenin zorunlu olduğunu görecek kadar aklı vardı. Hitler'e bunu söyliyecek cesareti bulduğu gün Hitler kendine iyice bir zılgıt verdi ve Feld-Mareşalin yüzüne "kalın kafalı" diye haykırdı. Jodl bu olaydan az sonra kendisini görmüştür: Zavallı OKW Başkanı masasının başında oturmuş istifasını yazmaktadır. Masanın üstünde tabancası vardır. Jodl hiç sezdirmeden tabancayı alır ve Keitel'i istifadan vazgeçirir; pek zorlukla olmasa gerek. Keitel, Führer'in küfürlerini yalayıp yutmaya razı olur ve sonuna kadar da, şaşılacak bir tahammül le, buna devam eder. (17)

Her zaman kazanmak isteyen bir Yüksek Komutanın emrinde olmak ve her zaman kazanamıyan bir Ordunun başında bulunmak Feld-Mareşal Brauchitsch'i yeni kalp krizlerine uğratmıştı. Jukov'un karşı-taarruzu sırasında Başkomutanlıktan çekilmeye karar verdi. Gerileyen cephede yaptığı bir geziden 13 Aralıkta karargâhına döndüğünde Halder kendisini "çok bit kin" gördü. Güncesine şunu yazdı: "Brauchitsch orduyu bu günkü berbat durumdan kurtarmak için hiçbir çare göremiyor." Ordu Başkanı tahammülünün sonuna gelmişti. 7 Aralıkta Hitler'den kendisini af etmesini istedi. 17 Aralıkta bu ricasını tekrarladı. İki gün sonra isteği resmen kabul edildi. Führer, Ordu Başkanı olarak bizzat tâyin ettiği insan hakkında ne düşündüğünü üç ay sonra Goebbels'e açıklamış bulunuyor.

«(Goebels'in tuttuğu güncede 20 Mart 1942 tarihli not) Führer kendisinden (Brauchitsch'den) yalnızca tiksintiyle söz etti. Boş, korkak, zavallı bir adam... .ve bir dangalak, dedi.» (18)

Hitler yakın arkadaşlarına da Brauchitsch için şunları söylemiştir: "Asker değildir; hava cıva bir adamdır. Eğer Brauchitsch birkaç hafta daha yerinde kalmış olsaydı bizim için felâket olurdu." (19)

Ordu çevrelerinde Brauchitsch'in yerine kimin geçeceği düşünülüp duruyordu. Bu konudaki tahminler de, yıllarca önce Hindenburg'un yerine kimin geçeceği üzerine yapılan tahmin-

ler kadar yanlış çıktı. 19 Aralıkta Hitler Halder'i çağırdı. Ordu Başkomutanlığını kendi üstüne alacağını bildirdi. Halder, eğer isterse, yine Kurmay Başkanı kalabilecekti —o da istedi. Ama Hitler bundan böyle, bütün Almanya'yı olduğu gibi, Orduyu da şahsen kendisinin yöneteceğini belirtti.

«(Hitler Halder'e şunları söyledi) Harekât komutanlığı gibi küçük bir işi herkes yapabilir. Ordu Başkomutanının görevi Orduyu Nasyonal Sosyalist yolda eğitmektir. Bunu istediğim şekilde yapacak bir general tanımıyorum. Bundan ötürü, Ordu Komutanlığını kendi üstüme almaya karar verdim.» (20)

Hitler'in Prusya subayları üstündeki zaferi artık tamamlanmıştı. Eski Viyana'lı serseri, eski çavuş, şimdi de Devlet Başkanı, Savaş Başkanı, Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komutanı ve Ordu Başkomutanı olmuştu. Halder'in yakınlığı gibi —güncesinde— artık generaller Hitler'in, kendi strateji görüşüne dayanarak emirler çıkarmasına yarayan birer postası olmuştular.

Megaloman diktatör bir süre sonra kendisini daha da büyük bir şey yaptı. Gelmiş geçmiş Alman İmparatorluklarında o zamana kadar hiçbir kimsenin —ne imparatorun, ne kıral'ın ne de devlet başkanının— sahip olamadığı bir iktidarı kanunlaştırdı. 26 Nisan 1942 de kukla *Reichstag*'dan bir kanun çıkarttı. Bu kanun Hitler'in her Almanın hayatı üstündeki mutlak ölüm kalım hakkını tanıyor ve bunu engelleyen kanunları yürürlükten kaldırıyordu. Böyle bir şeye inanabilmek için kanunu okumak gerek:

«... Alman halkının varolmak ya da ortadan silinmek kavgasiyle karşılaştığı bugünkü savaşta, Führer ileriye gitmek ya da zafere ulaşmak için istediği bütün haklara sahip olacaktır. Bu bakımdan — varolan kanun hükümlerine bağlı olmaksızın — ulusun Lideri, Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komutanı, Hükümet Başkanı ve yüksek yürütme şefi, Partinin Yüksek Yargıcı ve Lideri olarak — Führer, asker olsun subay olsun, alt ya da üst kademede herhangi bir memur olsun ya da yargıç olsun, partinin önder kadrosunda ya da alt kademesinde bulunsun, işçi olsun işveren olsun, her Almanın üstünde gerektiği zaman görevlerini yürütecek durumda bulunacaktır. Bu görevlerin bozulması halinde Führer, vicdanı

bir incelemeden sonra, kazanılmış haklara bakmaksızın ve formalitelere uymaksızın gereken cezayı vermek ve suçluyu mevkiinden, rütbesinden ve durumundan atmak hakkına mâlik olacaktır.» (21)

Artık Adolf Hitler Almanya'nın yalnız Lideri değil, Tek Kanunu da olmuştu. Ne Orta Çağlarda, ne de eski barbar kabileler arasında, herhangi bir Alman; adına dayanarak, kanunla ya da fiilen, elinde bu kadar mutlak bir kuvvet toplayamamıştı.

Ama Hitler bu yetki verilmeden önce bile, o sırada doğrudan doğruya yönettiği Ordunun yine mutlak efendisiydi. O şiddetli kış ayları içinde, yenilen Ordularını durdurmak ve Napolyon ordularının Moskova'dan çekildiği sırada geçtigi aynı donmuş, karla kaplı yollardan geriye çekilen ordularının başına aynı felâketin gelmesini önlemek amacıyla merhametsiz şekilde harekete geçti. Yeni çekilmeleri yasakladı. Alman generalleri Hitler'in bu sert tutumunun iyi ve kötü yanlarını uzun uzadıya tartışmışlardır: Bu tutum askerleri tam bir bozgundan kurtarmış mıdır yoksa aslında kaçınılmaz olan ağır kayıpları arttırmış mıdır? Komutanların çoğu, eğer tutulamıyacak durumlarda geriye çekilmekte serbest bırakılsalardı insan ve malzeme bakımından daha çok tasarruf edileceğini, sonradan daha iyi toparlanacaklarını ve dahası karşıhücuma geçecek duruma bile gelebileceklerini iddia etmişlerdir. Nitekim birçok kere tümenler, zamanında geri çekilmekle kurtulacakları durumlarda, sırf bu geri çekilme yasağı yüzünden çiğnenip geçilmiş ya da kuşatılmışlardır.

Bununla birlikte generallerden bazıları, orduların oldukları yerde kalmasında ve döğüşmesinde Hitler'in çelik bir irade ile direnmesini, savaşta gösterdiği en büyük başarı olduğunu, böylelikle orduları karlar içinde dağılıp erimekten kurtardığını istemeye istemeye kabul etmek zorunda kalmışlardır. General Blumentritt bu görüşü çok güzel özetliyor:

«Birliklerin, hangi durumda olursa olsun, en imkânsız koşullar altında bile, yerlerinde kalmaları için Hitler'in verdiği sert emir hiç şüp-

hesiz yerindeydi. Kar ve buz içinde yapılacak herhangi bir geri çekilmenin, birkaç gün içinde cephenin dağılması ve **Grand Armée**'nin başına gelen felâketin **Wehrmacht**'ın da başına gelmesiyle sonuçlanacağını Hitler içgüdüsüyle anlamıştı.... Çekiliş açık arazide yapılamazdı. Şoseleri ve yolları da kar kaplamıştı. Askerler birkaç gece sonra bunun imkânsız olduğunu görecekler ve oldukları yerde kendilerini ölüme terkedecekler-di. Gerilerinde önceden hazırlanmış çekilecekleri mevziler olmadığı gibi tutunabilecekleri bir hat da yoktu.» (22)

Kolordu komutanlarından General vc nTipelskirch de aynı görüşe katılmaktadır.

«Hitler'in tek başarısı buydu. Bu kritik zamanda Napolyon'un Moskova'dan çekilişi askerlerin aklına geliyor, hep bu kâbusun altında yaşıyorlardı. Bir kere çekilmeye başlasalardı, panik halinde kaçacaklardı.» (23)

Alman Ordusunda, yalnız cephede değil, çok gerilerdeki Genel Karargâhta da panik başlamıştı. Halder'in güncesi bu havayı kısa kısa veriyor. 1941 Noel'inde yazdığı not, "çok zor bir gün!" diye başlıyor. Sonra Yeni Yıl'a girerken notlarında, birçok günler, yeni yeni Rus yarmalarını ve çeşitli orduların ciddi durumlarını anlatırken hep aynı sözü tekrarlıyor.

«**29 Aralık.** Kritik bir gün daha!.. Führer'le Kluge arasında uzak mesafe telefonunda dramatik bir görüşme. Führer 4 üncü Ordu Kuzey kanadının biraz daha çekilmesini yasaklıyor. 9 uncu Orduda çok kötü bir buhran; komutanlar şaşırmış gibi. Öğleyin Kluge'den heyecanlı bir telefon, 9 uncu Ordu Rjev'in arkasına çekilmek istiyor.

2 Ocak 1942. Yabanca bir savaş günü !.. 4 üncü ve 9 uncu Ordularda ciddi buhran.. Ruslar'ın Maloyaroslavets'in kuzeyinde yaptıkları yarma yüzünden cephe olduğu gibi açık ve şu anda cephenin yeniden nasıl kurulacağını tahmin etmek zor.. Durum, Kluge'yi sarkan cephenin geriye çekilmesini istemeye sevkediyor. Führer'le ok esaslı bir kavga. Führer yine tutunmakta direniyor: Sonuca bakılmaksızın cephe tutulacak...

3 Ocak. Maloyaroslavets ile Borovks arasındaki yarma durumu daha da ağırlaştırıldı. Kuebler (*) ile Bock çok sinirli. Durumu şüpheli

(*) Kluge Merkez Ordu Komutanlığını üzerine aldığı zaman yerine General Kuebler geçti. Kuebler sert bir asker olduğu halde ancak üç hafta dayanabildi. Yerine General Heinrici geçti.

olan kuzey cephesinin geriye alınmasını istiyorlar. Führer, generallerde sert karar almaya cesaret olmadığını söylüyor. Ama askerler sıfırın altında 30 derecede tutunamıyorlar, bütün iş burada.. Führer'in emri: Yeni çekilmelerin gerekip gerekmiyeceğine kendisi şahsen karar verecek.»

Ama artık o sırada bu çeşit kararları Führer değil Kızıl Ordu veriyordu. Hitler Alman askerlerini yerlerinden kıpırdamamaya ve ölmeye zorlayabilirdi, ama Sovyet ilerleyişini durduramazdı artık. Bu panik sırasında Yüksek Komutanlıktaki subayların bazıları zehirli gaz kullanılmasını teklif ettiler. Belki durum böylelikle düzelebilirdi. Halder 7 Ocak tarihinde şunu yazıyor: "Albay Ochsner Ruslara karşı zehirli gaz savaşına başlamak için benimle görüşmeye çalışıyor." Belki de hava çok soğuktu, onun için kullanılamazdı. Her ne hal ise, tekliften bir şey çıkmadı.

8 Ocakta Halder güncesinde yeniden "çok kritik bir gün," diye yazıyor. "Kluge, Suhuniki'deki (Moskova'nın güney doğusunda) yarmaya karşı koyamıyor artık. Bu yüzden 4 üncü ordu cephesini geri almak için direniyor." Feld-Mareşal bütün gün telefonda Hitler'le ve Halder'le konuşarak bu konuda direndi. Sonunda, akşamüstü, Führer istemeye istemeye razı oldu. Kluge'un "muharebe şebekesini koruyarak adım adım" çekilmesine izin verildi.

Yılbaşını Moskova'da geçirmeyi tasarlıyan Alman ordularının bu korkunç kış aylarında adım adım, arada sırada hızla geri çekilişleri, Rusların kuşatmaları ve yarmaları yüzünden bozgun şeklini aldı. Başkente yüz kilometre yaklaşmışken Şubatın sonunda Başkentten Üç yüz kilometre uzakta olduklarını gördüler. O don ayının sonunda, Halder, hedefine ulaşamıyan Rusya serüveninin neye malolduğunu defterinde şöyle yazıyor: 28 Şubata kadar zayiat toplamı, 1,005,636 ya da bütün kuvvetin yüzde 31'i. Bunun 202.251'i ölü, 725.642'si yaralı 46,511'i kayıptır. (Don vurma vakası 112,627 dir) Rusya'da çarpışan Macar, Romen ve İtalyan askerleri arasındaki zayiat buna dahil değil.

İlkbaharda karların erimesiyle birlikte geniş cepheye bir durgunluk çöktü ve Hitler'le Halder yeniden taarruza geçmek amacıyla —hiç olmazsa cephenin bir bölümünde— yeni birlikler, daha çok sayıda tank ve daha çok top toplamak üzere plânlar yapmıya başladılar. Bütün bu uzun cephe boyunca hücuma geçecek kuvveti bir daha bulamıyacaklardı. Soğuk kış aylarında yedikleri dayak ve herşeyden önce, Jukov'un karşı-taarruzu böyle bir umudu çoktan suya düşürmüştü.

Ama, bugün artık biliyoruz ki, Hitler Rusya'nın istilâsı için oynadığı kumarı —altı aydanberi değil eskidenberi— kaybettiğini çok önce anlamıştı. General Halder, 19 Kasım 1941 tarihli günce notunda, Führer'in, Yüksek Komutanlıktaki subayların birçoğuna uzun bir "konferans" çektiğini yazıyor. O sırada Orduları Moskova'dan ancak bir kaç kilometre uzakta bulunduğu ve hâlâ da Moskova'yı almıya çalıştıkları halde, Hitler o yıl Rusya'yı yere vurmak umudunu yitirmiş ve gözünü ertesi yıla çevirmişti. Halder Liderin düşüncelerini şöyle özetliyor:

«Gelecek yılın amaçları. Her şeyden önce Kafkasya. Hedef : Rusya. nın güney sınırları. Zaman: Martla Nisan arası. Kuzeyde bu yılın seferi bittikten sonra, Vologda ya da Gorki (*), ama ancak Mayısın sonunda.

Gelecek yılın öteki amaçları açık kalıyor. Demiryollarımızın kapasitesine bağlı. Sonradan bir «Doğu Duvarı» kurulması sorunu da açık.»

Sovyetler Birliği ortadan kaldırılacak olursa Doğu Duvarına lüzum kalmıyacaktı. Halder Yüksek Komutanın konuşması sürerken şu yorumda bulunuyor:

«Hitlerin sözlerinden, genellikle şu izlenim alınıyor şimdi: İki yandan hiçbiri ötekini imha edemeyecek ve bu duruma barış görüşmelerine kadar sürecek.»

Altı hafta önce Berlin radyosunda Rusya'nın "yere serildiğini ve bir daha kalkamıyacağını hiç bir sakınca gözetme-

(*) Vologda Moskova'nın 450 kilometre kuzey-doğusundadır ve Arkanjel demiryoluna hâkimdir. Gorki Başkentin doğusuna 450 kilometre mesafededir.

den" ilân eden Nazi fatih için büyük bir uyanıştı bu. Hazırladığı plânlar suya düşmüş, umutları hapı yutmuştu. On beş gün sonra, 6 Aralıkta, askerleri Moskova banliyölerinden başlıyarak dayak yiye yiye geriye dönerlerken bu umutlarını büsbütün yitiriyordu.

Ertesi gün, 7 Aralık 1941 de, dünyanın öteyanında başka bir olay daha oldu ve bu olay hem kendisinin ve hem de Üçüncü Alman İmparatorluğunun alınyazısını çizdi, hiç umursamadan başlattığı Avrupa Savaşını bir Dünya Savaşına dönüştürdü: Japon bombardıman uçakları Pearl Harbour'a saldırmıştılar. Hitler ertesi gün (*) Wolf Schanze'deki karargâhından hemen Berlin'e koştu. Japonya'ya gizli olarak ciddi bir söz vermişti ve şimdi bunu tutması ya da dönmesi gerekiyordu.

(*) Hitlerin gidiş gelişleri ve gezileri günlük ajandasında kayıtlıdır. Ajanda ele geçen belgeler arasındadır.

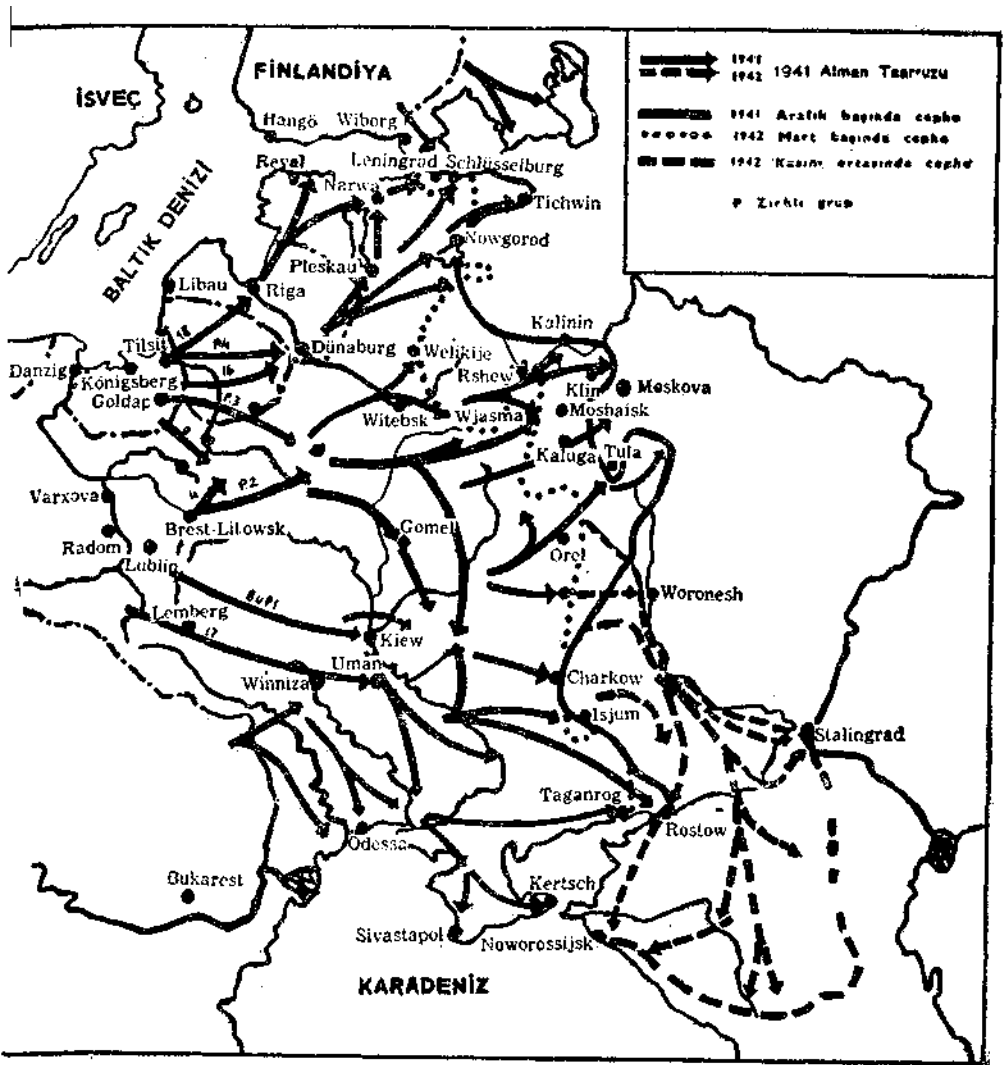

DOĞU CEPHESİ 1941-1942

XXV

SIRA AMERİKA'DA

Adolf Hitler, 1941 İlkbaharında, Rusya taarruzu başlamadan az önce, *Mihver* dostu Japon Dış İşleri Bakanı Yosuko Matsuoka ile Berlin'de yaptığı bir seri görüşmeler sırasında gelişi güzel bir vaatte bulunmuştu. Bu görüşmelerde tutulan ve sonradan ele geçen Alman tutanaklarından yararlanarak, Hitler'in anıtsal yanlış hesaplarından birinin daha nasıl gelişip ortaya çıktığını görebiliriz. Gerek bu tutanaklar ve gerekse o dönemin Nazi belgeleri göstermektedir ki Hitler Amerika'nın askerî gücünü anlayamıyacak kadar cahil, Goering ise küstah, ve Ribbentrop da ahmaktı - bu falsoyu I. Dünya Savaşında İkinci Wilhelm, Hindenburg ve Ludendorff da yapmışlardı.

Hitler'in Amerika'ya karşı güttüğü politikada başlangıçtanberi büyük bir çelişki vardı. Hitler Amerikan askerlerinin

yeteneklerinden şüphe ettiği, onları hor gördüğü halde, çatışmanın ilk iki yılında Amerika'yı savaş-dışı bırakmaya elinden geldiği kadar çalışmıştı. Yukarda gördüğümüz gibi, Washington'daki Alman Elçiliğinin ilk görevi buydu. Yine gördük ki, bu elçilik bu görevinde, Kongre Üyelerine rüşvet verecek, yazarlara para dağıtacak ve *Amerika First Committe*'ye paraca yardım edecek, Amerikan izalosyonistlerini destekleyecek ve böylelikle Amerika'nın Almanya düşmanları arasına katılmasını önleyecek kadar ileri gitmişti.

Führer'in birçok özel konuşmalarından çıkan sonuçlara göre, Amerika'nın başında Başkan Roosevelt olduğu süre Hitler'in dünya istilâsı ve dünyanın Üçlü Pakt devletleri arasında bölünmesi için hazırladığı plâna Başkanın karşı koyacağını Nazi diktatörü çok iyi anlamıştı. Eninde sonunda Amerika ile, kendi dediği gibi, "sert bir şekilde" karşılaşacağını biliyordu. Ama her ulusla teker teker karşılaşmak istiyordu. Stratejideki başarısının sırrı buradaydı. Elbette Amerika'ya da sıra gelecekti, ama ancak İngiltere ile Sovyetler Birliği yere serildikten sonra. O zaman, yalnız başına kalacak, tecrit edilmiş şımarık bir Amerika ile, Japonya ve İtalya'nın da yardımından yararlanarak, uğraşacak ve Amerika'yı zaferi kazanan *Mihver* devletlerinin önünde kolayca dize getirecekti.

Almanya'nın Amerika ile meşgul olabileceği zamana kadar Amerika'nın savaş-dışı bırakılması işinde Japonya, Hitler'in hesaplarının kilit noktasıydı. Ribbentrop'un 11 Martta Mussolini'ye söylediği gibi, Japonya, Amerika'nın, I. Dünya Savaşında olduğu gibi, Almanya'ya karşı Avrupaya yeniden müdahale etmesini önleyen bir karşı-ağırlıktı. (1)

Hitler ve Ribbentrop savaş sırasında, Japonya ile yaptıkları görüşmelerde, başlangıçta Amerika'yı tarafsızlıktan ayıracak herhangi bir kışkırtma yapılmaması üstünde önemle durmuşlardı. 1941'in başlarında, Japonya'yı Amerika ile değil, Rusya ile de değil, yenildiği halde hâlâ teslim olmayan İngiltere ile tutuşturmak için çok çalıştılar. 1941 başlarında

Almanların Japonya üstündeki baskısı arttı. Ribbentrop, 23 Şubatta, Salzburg yakınlarında Fuscl'da bulunan çalınmış malikânesinde, Naziden fazla Nazi taraftarı, ateşli ve çoşkun Japon elçisi General Hiroşi Oşima'yı kabul etti. Ribbentrop konuğuna, aslında savaşın kazanıldığını, ancak Japonya'nın "olabildiği kadar erken katılmasının kendi çıkarına olduğunu" söyledi.

«Japonya tarafından yapılacak ani bir mücadele (dedi) Amerika'yı savaş-dışı bırakacaktır. Bugün için silâhlanmamış olan ve donanmasını Havai adalarının batısında herhangi bir tehlikeye atmak istemeyen Amerika, böyle bir durumda çok az bir şey yapabilecekti. Hele Japonya Amerikan çıkarlarına saygı gösterecek olursa Roosevelt'in Amerikalılara savaşı kabul ettirebilmek için bir prestij kaybını ileri sürmesine de imkân kalmıyacaktır. Japonya Filipinleri alırken Amerika bir yana çekilir, yine de savaş ilân etmiyebilirdi.»

Ribbentrop, Amerika savaşa katılsa bile, "Üç-Devlet Paktına giren ülkelerin son zaferi tehlikeye düşmez," dedi. Çünkü Japon Donanması Amerikan Filosunu kolayca yenebilirdi ve İngiltere ile Amerika da çöktü mü savaş çarçabuk sona erer di. Bütün bu sözler karşısında ateşli Japon elçisi şaşkına döndükçe Ribbentrop dayandı. Washington'la yaptıkları son görüşmelerde azimli ve "açık konuşmalarını" tavsiye etti.

«Amerikalılar ancak sert bir kararlılıkla karşı karşıya bulunduklarını anlarlarsa geriye çekilirler. Amerikan halkı... evlâtlarını fedâ etmek niyetinde değil; onun için savaşa girmek istemiyor. Amerikan halkı, Roosevelt ile onun iplerini elinde tutan Yahudilerin, ortada hiçbir neden olmadan, kendisini *nasıl savaşa sürüklediğini* içgüdüsel olarak anlıyor. Bu bakımdan Amerika'ya karşı izleyeceğimiz politika açık ve azimli olmalıdır....»

Nazi Dış İşleri Bakanı, Franko'ya pek sökmeyen beylik uyarımını da yaptı:

«Eğer Almanya zayıflayacak olursa Japonya kısa bir süre içinde bir dünya koalisyonu ile karşılaşacaktı. Hepimiz aynı gemide idik. Her iki ülkenin de kaderi yüzyıllar boyunca belirleniyordu... Almanya'nın yenilmesi Japon Emperyalist fikrinin de sonu olacaktı...»

Hitler, komutanlarıyla Dış İşleri Bakanlığındaki yüksek memurlara yeni Japonya politikasını anlatmak için 5 Mart, 1941 de, "Japonya ile İşbirliği Konusunda 24 Sayılı Ana Emir" başlıklı çok gizli bir emir çıkarttı. (3)

«Üçlü-Pakta dayanan **işbirliğinin amacı** Japonya'yı olabildiği kadar erken **Uzak Doğuda aktif tedbirler almaya sürüklemek** olmalıdır. Böylelikle kuvvetli İngiliz birlikleri bağlanmış olacak ve Amerika'nın çıkar ağırlığı merkezi Pasifiğe kayacaktır...

Savaşın yürütülmesindeki **ortak amacın**, İngiltere'nin çarçabuk dize getirilmesi ve dolayısiyle Amerika'nın savaş-dışı tutulması olduğu belirtilmelidir .

Uzak Doğuda İngiltere'nin ana mevkii olan **Singapur'un alınması** Üç Devlet savaş stratejisinin en kesin başarısı olacaktır.» (*)

Hitler, aynı zamanda, Japonların, bütün öteki İngiliz deniz üslerini ve "Amerikanın savaşa girmesi önlenemediği takdirde" Amerikan deniz üslerini de ele geçirmesini istiyordu. Hitler, "Japonlara Barboros Harekâtı üstüne herhangi bir bilgi verilmemesini" de emrediyordu. Japon müttefik de, İtalyan müttefik gibi, Alman ihtiraslarının genişletilmesinde kullanılacaktı, ama her iki hükümet de Führer'in Rusya'ya hücum etmek niyetinden bahsedilmeye lâyık görülmüyordu.

On beş gün sonra, 18 Martta, Hitler, Keitel ve Jodl arasında yapılan bir toplantıda, Amiral Raeder, Japonların Singapur'a hücum etmesi konusunda Japonlar üstüne baskı yapılmasını şiddetle istedi. Raeder düşüncelerini açıklarken, durumun hiç bir zaman bu kadar elverişli olmıyacağını söyledi: "Bütün İngiliz donanması bağlıydı. Amerika, Japonya ile savaşa henüz hazır değildi ve Japon donanması da Amerikan donanmasına üstündü." Singapur'un alınması, dedi Amiral, "Amerika ve İngiltere ile ilgili Asya sorunlarını çözecek" ve böylelikle Japonya, eğer isterse, Amerika ile savaşa girmekten kaçınabilecekti. Amiral bu konuda yalnız bir tek engelin bulunduğu kanısındaydı. Bu engelin sözünü eder etmez Hitler'in

(*) Siyahlar Hitler'indir.

kaşlarını çatacağı belliydi. Raeder, Alman Donanma haberalmasının raporlarına göre, Japonların "yalnızca Almanya'nın İngiltereye çıkarma yapması halinde" Güney Doğu Asya'daki İngilizlere karşı harekâta girişeceklerini söyledi. Hitler'in bu söze ne cevap verdiği Donanma tutanaklarında yazılı değil. Raeder Yüksek Komutanın o yıl İngiltere'ye çıkarma yapmayı düşünmediğini ve böyle bir umudu olmadığını elbette biliyordu. Raeder başka bir şey daha söyledi ama Hitler onun bu sözüne de cevap vermedi: "Rusya planlarının" Matsuoka'ya "bildirilmesini tavsiye" etti (4)

Japon Dış İşleri Bakanı o sırada Sibirya ve Moskova üstünden Berlin'e geliyor, yol boyunca, Amerikan Dış İşleri Bakanı Hull'ın deyimiyle, dünyaya meydan okuyan *Mihver* nutukları çekiyordu (*). Japon Dış İşleri Bakanının 26 Martta Berlin'e gelişi kötü bir zamana rastladı. Yugoslavya'daki Alman taraftarı hükümet o gece bir darbe ile devrilmişti. Führer bu inatçı Balkan ülkesini ezmek için acele plânlar hazırlamakla meşguldü. Bu yüzden Japon ziyaretçinin kabulünü yirmi yedinci günü öğleden sonraya bırakmak zorunda kaldı.

Ribbentrop ertesi gün Japon Dış İşleri Bakanı ile konuştu; söz gelişi, bu gibi durumlarda bu çeşit konuklar için saklanan eski plâkları bir daha çaldı. Ama Ribbentrop her zamankinden daha budala olabildi ancak, mini mini Matsuoka'ya hiç söz bırakmadı. Dr. Schmidt'in tuttuğu uzun gizli tutanaktan belli bu. (tutanak ele geçen Dış İşleri Bakanlığı evrakı arasındadır) (5). Ribbentrop, "Aslında savaş *Mihver* tarafından kesin olarak kazanılmıştır" dedi, "şimdi yalnızca İngiltere'nin bunu ne zaman kabul edeceği sorunu kalmıştır." Ribbentrop bundan sonra hemen "Singapur'a karşı acele bir taarruz yapılması" sorununa geçti. Bu taarruz "İngiltere'nin bir an önce

(*) Hull bu sözü Washington'daki yeni Japon elçisi Amiral Nomura'ya, 14 Martta, Roosevelt'in yanında söyledi. Nomura bu söze Matsuoka'nın «Siyasî ihtirasları olduğundan bu nutukları kendi halkı için söylediği» cevabını verdi. (**The Memoirs of Cordell Hull**, II, s. 900-1.)

ortadan silinmesinde çok kesin bir etken" olacaktır, dedi. Bu çelişme karşısında minicik Japon en ufak bir tepki göstermedi. Schmidt'in sonradan anlattığına göre, "esrarlı bir şekilde orada oturup durdu ve bu garip sözlerin üzerinde nasıl bir izlenim bıraktığını hiç belli etmedi." (6)

Amerika'ya gelince:

Eğer Roosevelt, Churchill'e boyuna umut verip durmasaydı, (dedi Ribbentrop) İngilizlerin çoktan savaştan çekilecekleri kuşkusuzdu... Üç Devlet Paktının amacı her şeyden önce Amerika'yı korkutmak... Onu savaşın dışında bırakmaktı.. Amerika'nın savaşa aktif bir şekilde katılması ve İngiltere'ye etkili yardımlarda bulunması eldeki bütün olanaklarla önlenmeliydi. Amerikayı en çok Singapur'un alınması savaşdışı bıraktırabilirdi, çünkü Amerika'nın kendi donanmasını Japon sularına göndermesi ihtimali pek azdı... Roosevelt çok zor bir duruma düşerdi o zaman...»

Hitler, Matsuoka'ya yakında başlayacak Rusya taarruzunu açıklamadı — bu tedbir, haberin sızmaması için alınmıştı, ancak, sonradan göreceğimiz gibi, Almanya için çok kötü sonuçlar yarattı — ama Ribbentrop bu konuda bazı ipuçları verdi. Konuğuna, Sovyetler Birliği ile ilişkilerin yolunda gittiğini, ancak çok dostça olmadığını söyledi. Ayrıca, Rusya Almanyayı tehdit edecek olursa "Führer Rusya'yı ezerdi". Sözlerine şunu da ekledi: İş savaşa dökülürse "birkaç ay içinde Rusya diye bir şey kalmıyacağına" inanıyordu Führer.

Schmidt'in yazdığına göre, Matsuoka bu söz üstüne gözlerini kırpıştırdı ve heyecanlandı. Bunu gören Ribbentrop hemen atıldı ve "Stalin'in böyle bir akılsızca politika güdeceğine" inanmadığını kendisine temin etti. Schmidt'in yazdığına göre, bu sırada Hitler Yugoslav buhranını görüşmek üzere Ribbentrop'u yanına çağırdı ve Alman Dış İşleri Bakanı bu yüzden çekingen konuğunu yola getirmek için düzenlediği resmî öğle yemeğinde bulunamadı.

Öğleden sonra Hitler, yeni bir ülkeyi daha (Yugoslavya'yı) çiğnemeyi kararlaştırdıktan sonra Japon Dış İşleri Bakanının üzerinde çalışmaya başladı. "İngiltere aslında savaşı

kaybetmiş bulunuyor," diye girdi söze. "Yalnız iş bunu kabul etmek akıllılığını göstermesine kalmıştır. "İngiltere hâlâ iki yere umudunu bağlamış bulunuyordu: Rusya'ya ve Amerika'ya. Hitler, Sovyetler Birliği konusunda Ribbentrop'tan daha ihtiyatlı davrandı. Rusya ile bir savaş çıkacağına inanmadığını söyledi. Çünkü Almanya'nın "Rusya'ya karşı savunması için" elinde 160-170 tümen vardı. Amerika'ya gelince;

«Amerika üç ihtimalle karşı karşıya idi: Ya silâhlanacak, ya İngiltere'ye yardım edecek, ya da başka bir cephede savaş açacaktı. İngiltere'ye yardım ederse silâhlanamazdı. İngiltere'yi tek başına bırakırsa İngiltere yıkılır ve Amerika o zaman Üçlü-Devlet Paktının ülkeleriyle tek başına savaşmak durumuna düşerdi. Bununla birlikte, Amerika başka bir cephede savaş açamazdı.»

Führer, bu bakımdan, Japonya'nın Pasifikte bir darbe indirmesi için «İnsan hayalinin düşünebileceği» bundan daha iyi bir fırsat ele geçmez, diyerek sözlerini bitirirken arkasından hemen şunu ekledi: «Böyle bir an bir daha geri gelmez. Tarihte eşine rastlayamıyacağımız koşullar içinde bulunuyoruz». Matsuoka bunu kabul etti, ancak ne yazık ki «Japonya'ya hâkim olmadığını,» söyledi. «Şu anda Japonya'nın herhangi bir harekete girişeceği konusunda Japon İmparatorluğu adına bir taahhütte bulunamazdı.»

Ama Hitler, mutlak diktatör olduğu için, taahhütte bulunabilirdi ve Matsuoka Mussolini'yi gördükten sonra (*), Berlin'e döndüğü sırada, 4 Nisan tarihinde, Hitler — tamamiyle gelişi güzel ve kendisinden hiç istenmeden — Japonya'ya karşı böyle bir taahhüde girişti. Bu ikinci görüşme, Nazilerin iki mâsum ülkeye daha, yâni Yugoslavya ve Yunanistan'a, karşı saldırıya geçmelerinin arifesinde yapıldı. Yeni yeni kolay istilâlar peşinde koşan ve bir an önce Belgrad'dan intikam almak isteyen Führer'in o gün yine saldırganlığı üstündeydi.

(*) Mussolini kendisine, «Amerikanın bir numaralı düşman olduğunu, Sovyetlerin ise ancak ikinci geldiğini» söylemişti. Matsuoka Mussolini'nin bu sözünü Hitler'e ulaştırdı.

Amerika ile savaşa girmek «istememekle» birlikte, bunu da «esasen hesaplarına dahil etmiş olduğunu» söyledi. Amerikanın askerî gücüne pek kulak asmıyordu (*).

«Almanya hiçbir Amerikalının Avrupaya ayak basmaması için gereken hazırlıkları yapmıştı. Denizaltılarıyla, **Luftwaffe**'leriyle ve büyük tecrübesiyle Amerika'ya karşı çetin bir savaşa girişebilirdi. Amerika, Almanya ile başa çıkamazdı. Kaldı ki Alman askerlerinin Amerikan askerlerinden kat kat üstün olduğu bir gerçekti.»

Bu övünme onu önemli bir taahhüde sürükledi. Schmidt tutanağında şöyle yazıyor:

«Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ile herhangi bir çatışma durumuna girecek olursa Almanya hemen kendi hesabına gereken tedbirleri alacaktı.»

Führer'in yaptığı bu vaadin önemini Matsuoka'nın iyice kavrıyamadığı Schmidt'in notlarından açıkça anlaşılıyor. Bunun üzerine Hitler tekrar ediyor:

«Söylediğine göre, Almanya, Japonya ile Amerika arasında çıkacak herhangi bir çatışmaya hemen katılacaktı.» (**)

Hitler hem şöylece bir teminat vermekle, hem de Balkanları hemen işgal eder etmez Rusya'ya saldırmak niyetinde olduğunu Japonlara söylememekle Japonları aldatmasını çok pahalıya ödedi. Biraz çekingen olan Matsuoka 28 Martta yap-

(*) Amerika'nın hiçbir şeyine aldırdığı yoktu zaten. 1941 Ağustosunun sonuna doğru Rus cephesinde Mussolini ile yaptığı bir konuşma sırasında söylediği sözler — Hitler bu sırada kendi yaptığı Nazi Propagandasına kendisi de inanmıştı — Hitler'in Amerika konusundaki garip görüşünü yansıtır. Alman kayıtları, söylediklerini şöyle anlatıyor: «Führer, Roosevelt'in çevresini saran ve Amerikan halkını sömüren Yahudi kliğini uzun uzadıya ayrıntılarıyla anlattı. Hayat görüşü, cimri bir tüccar zihniyetine dayanan ve müzik gibi insan ruhunun en yüksek ifadelerini sevmeyen Amerika gibi bir ülkede katiyen yaşayamıyacağını söyledi.» (**Ciano's Diplomatic Papers**, s.449-52)

(**) Siyahlar yazarındır .

tığı görüşme sırasında, «dönüşünde Moskova'da kalıp Ruslar'la Saldırmazlık Paktı ya da Tarafsızlık Andlaşması görüşmeleri yapıp yapamıyacağını» Ribbentrop'dan sormuştu. Kalın kafalı Nazi Dış İşleri Bakanı, «bütünüyle günün koşullarına uymayacağı için Moskova'da mümkünse Matsuoka'nın bu sorunu ortaya atmaması» gerektiği cevabını vermişti. Bu sözlerinin nereye varacağını anlayamamıştı. Ama ertesi gün kalın kafasına söyledikleri dank etti ve o günkü görüşmesine bu sözlere değinmekle başladı. Hitler'in de 4 Nisanda yapacağı kadar gelişi güzel olarak, ortaya hemen bir Alman garantisi sorununu attı. Rusya Japonya'ya saldırırsa, «Almanya da Rusya'ya hemen hücum edecekti». «Japonya'nın Rusya ile herhangi bir çatışmaya girmeden önce güneyde Singapur'a doğru genişlemesi için» bu teminatı vermek istediğini söyledi. Matsuoka, görüşmenin sonunda, Berlin'e gelirken Moskova'da Ruslara bir saldırmazlık paktı teklif ettiğini ve Rusların da buna yanaştıklarını açıklayınca bizim Ribbentrop'un aklı yeniden karıştı. Matsuoka'ya, bu işi «şöylece» ele almasını tavsiye etmekle yetindi.

Buna karşın Japon Dış İşleri Bakanı, Moskova üstünden yurduna dönerken, Stalin ile bir tarafsızlık Andlaşması imzaladı. Bu andlaşmanın sonuçlarını önceden gören elçi von der Schulenburg'un Berlin'e acele çektiği telgrafta bildirdiğine göre, andlaşma iki ülkeden birinin savaşa katılması halinde ötekinin tarafsız kalmasını sağlıyordu. Japonya'nın, Almanların sonradan yaptıkları bütün baskılara karşın, sonuna kadar bağlı kaldıkları tek andlaşma — 13 Nisanda imzalandı — budur. Naziler 1941 yazından önce, Japonların, Singapur'a ya da Manila'ya değil, Vladivostok'a saldırmalarını isteyeceklerdi!

Hitler, Rus-Japon Tarafsızlık Paktının önemini başlangıçta pek anlıyamadı. 20 Nisanda bu konuda soru soran Amirel Raeder'e, Paktın «Almanya'nın onayı» ile imzalandığını ve kendisinin paktı iyi karşıladığını, «çünkü Japonya'nın şu

sırada Vladivostok'a karşı bir harekete geçmek istemediğini, ancak onun yerine Singapur'a hücuma razı edilebileceğini» söyledi (*) (7). Bu aşamada Hitler Rusya'yı o yaz ortadan kaldıracağından emindi. İtalya'nın Fransa istilâsına katılmasını nasıl istemediyse Japonya'yı da bu zengin şölene karıştırmak niyetinde değildi. Japonya'nın yardımına ihtiyacı olmıyacağını çok iyi biliyordu. Sahibinin sesini papağan gibi tekrarlayan Ribbentrop da, 29 Martta, Matsuoka'ya, Rusya'nın Almanya'yı «hücuma geçmeğe» zorlaması halinde, «Japon ordusunun, Rusya'ya karşı hücuma geçmesinin doğru olup olmıyacağını düşüneceğini» söyledi.

Ama Hitler'le Ribbentrop'un bu konudaki görüşleri olayın üstünden daha üç ay geçmeden birdenbire ve derin bir şekilde değişti. 28 Haziran 1941 de, Nazi Ordularının Rusya'nın içerlerine dalmasından altı gün sonra, Ribbentrop Tokyo'daki Alman elçisi General Eugen Ott'a bir telgraf çekti ve kendisinden Japonların Sovyet Rusya'ya arkadan saldırmalarını sağlamak için elinden gelen her şeyi yapmasını istedi. Japonların toprak isteklerini gıcıklamasını ve bunun Amerika'yı tarafsız tutmak için en iyi yol olduğunu Japonlara anlatmasını rica etti.

(*) Moskova'da bir Sovyet — Japon Tarafsızlık Paktının imzalandığı haberi Washington'da da heyecan yarattı. Roosevelt ile Hull da aşağı yukarı Hitler gibi düşünüyorlardı. Bu andlaşma gereğince Rusya ile bir savaş ihtimalini önleyen Japon kuvvetleri güneyde İngilizlere ve belki de Amerikan sömürgelerine karşı bir harekete girişebilirlerdi. Sherwood'un açıkladığına göre, paktın imzalandığı haberi 13 Nisanda alınır alınmaz, Başkan, Batı Atlantik'de Alman denizaltılarına karşı Amerikan gemileriyle bir saldırıya geçilmesi için hazırlanan plânı bir yana attı. Çıkarılan yeni bir emirde, Amerikan savaş gemilerine, İzlanda'nın batısındaki Alman gemi hareketlerinin rapor edilmesi, bu gemilere karşı ateş açılmaması bildirildi. Yeni Japon — Sovyet Tarafsızlık Andlaşması, Amerika'nın Pasifikteki durumunu Atlantikte üzerine çok fazla riziko alamıyacak kadar tehlikeli bir hale getirmişti. (Robert E. Sherwood, **Roosevelt and Hopkins**, s. 291)

«(Ribbentrop şöyle açıklıyordu görüşünü) Sovyet Rusya'nın çarçabuk yenilmesi — Özellikle Japonya'nın Doğuda harekete katılması halinde — Amerika'yı, dünyanın en kuvvetli ittifakı karşısında tamamiyle tecrid edilmiş duruma düşen Büyük Britanya ile birlikte savaşa katılmanın yararsız olduğuna inandırabilir.» (8)

Matsuoka hemen Rusya'ya karşı harekete geçmekten yanaydı, ama Tokyo'daki hükûmet onun bu görüşünü kabul etmedi. Japon hükûmeti şöyle düşünüyordu: Almanlar, iddia ettikleri gibi, Rusya'yı çarçabuk yenerlerse Japonların yardımına ihtiyaçları olmayacaktı. Ama Tokyo, Nazilerin çabuk bir zafer kazanacaklarından emin değildi. Tutumunun asıl nedeni de buydu.

Ancak, Ribbentrop direniyordu. 10 Temmuzda Rusya.daki Alman taarruzu hızla geliştiği sırada ve, yukarıda gördüğümüz gibi, Halder bile artık zaferin kazanıldığını düşünürken, Nazi Dış İşleri Bakanı Doğu cephesindeki özel treninden Tokyo'daki elçisine sert bir telgraf daha çekti:

«Moskova'daki Japon elçisinin gönderdiği raporda belirttiği gibi, Rusya çökmek üzere bulunduğundan. Japonya'nın Vladivostok ve Sibirya bölgesi konularını, askeri hazırlıklarını tamamlar tamamlamaz, çözmemesi imkânsızdır.

Japonya'nın en yakın bir tarihte Rusya'ya karşı savaşa girmesi için direnmenizi, bunun için elinizdeki bütün olanakları kullanmanızı rica ederim.. Ne kadar çabuk girerse o kadar iyi eder. Kış bastırmadan Trans-Siberian hattı üzerinde Japonya ile birleşmemiz hâlâ doğal amacımızdır.» (9).

Bu çeşit belli belirsiz bir ihtimal militarist Japon hükûmetinin bile başını döndürmedi. Dört gün sonra elçi Ott cevap verdi: Japonların Rusya'ya olabildiğince erken saldırmasını sağlamak için elinden geleni yapıyordu; Matsuoka da bundan yanaydı; ama kendisi, Ott olarak, Tokyo kabinesindeki "büyük engellerle" savaşmak zorundaydı (10). Nitekim körükörüne inad eden Matsuoka az sonra kabineden atıldı. Almanya Matsuoka'nın kabineden atılmasıyla en iyi dostlarından birini kaybetmiş oldu. İlerde göreceğimiz gibi, Berlin ile Tokyo

arasında sonradan daha yakın ilişkiler kuruldu, ama bu ilişkiler Japon Hükûmetini hiç bir zaman Rusya savaşında Almanya'ya yardım etmenin gerekliliğine inandıracak kadar güçlü olmadı. Hitler'i kurnaz müttefiklerinden biri daha kendi oyunu ile yeniyordu (*).

«A.BD. İLE ÇATIŞMAKTAN SAKININ »

Japonya'nın Rusya'da kestaneyi ateşten çıkarma oyununa gelmiyeceği artık iyice anlaşılınca — bu sırada Japonların da kendi kestaneleri pişiyordu — Hitler'in 1941 yazında söylediği gibi, Sovyetler Birliği yere serilinceye kadar Birleşik Amerika'nın savaş-dışı tutulması Almanlar için daha da büyük önem kazanmaya başladı.

Hitler'in, İngiltere'ye yapılan Amerikan sevkiyatının durdurulması ve Amerikan savaş gemilerinin Atlantikte seyreden Alman denizaltıları ile su-üstü gemilerine karşı artan tecavüz-

(*) Ribbentrob bütün o sonbahar ve ertesi iki yıl, Japonya'yı Rusya'nın gerisine saldırtmak için durmadan çalıştı, ama her müracaatında da Tokyo Hükümeti, kibarca «kusura bakmayın» cevabını verdi. Hitler de o yaz Japonya'nın Rusya'ya saldıracağını hep umdu durdu. 26 Ağustosto Raedere, «kuvvetlerini toplar toplamaz Japonya'nın Vladivostok'a hücum edeceğine» inandığını söyledi, «Bugünkü gevşeklik, kuvvetlerinin dikkati çekmeden bir araya getirmek ve ani olarak bücuma geçmek istediyle açıklanabilir» dedi. (11)

Japon arşivleri Tokyo'nun bu önemli Alman sorununu nasıl savsakladıklarını ortaya koymaktadır. Örneğin, 19 Ağustosta elçi Ott, Japon Dış İşleri Bakan yardımcısından Japonya'nın Rusya'ya müdahalesini istediği zaman, Bakan şu cevabı veriyor: «Japonya için Rusya'ya hücum etmek gibi bir şeye girişmek çok ciddi bir sorundur ve derin bir düşünmeyi gerektirir.» 30 Ağustosta çok sinirli olan Ott, Dış İşleri Bakanı Amiral Toyoda'ya «Japonya'nın Rus - Alman savaşına katılmasına herhangi bir imkân var mı?» diye sorduğu zaman, Toyoda «Japon hazırlıkları ilerlemektedir ve tamamlanması için zamana ihtiyaç vardır,» cevabını vermişti. (12)

lerinin önlenmesi konusundaki sıkıştırmaları Alman donanmasının canını sıkıyordu. Kara harekâtından başka bir şeye aklı ermeyen Hitler'den daha ilerisini gören Alman amiralleri ise daha baştanberi Amerika'nın savaşa kesinlikle gireceğini bildikleri için Yüksek Komutanlarını buna hazırlanmaya zorluyorlardı. 1940 da, Fransa'nın hemen düşmesinden sonra, Amiral Raeder, Goering'in teşvikiyle, Hitler'den yalnız Fransız Doğu Afrikasını değil, daha önemli olarak, İzlanda'nın yerine, Atlantik'deki Azores ve Kanarya adalarını da almasını ve böylelikle Amerika'nın buraları işgal etmesini önlemesini istediler. Hitler bu teklifle ilgilendi, ama önce İngiltere'yi işgal ve Rusya'yı istilâ etmek istiyordu. Ondan sonra da umutsuz duruma düşecek olan şımarık Amerikalılarla başa çıkacaktı. Genel Kurmaydan Binbaşı Freiherr von Falkenstein'nın yazdığı gizli bir rapor Hitler'in 1940 yazı sonundaki görüşlerini açıklıyor:

«Führer, ileri bir tarihte Amerika'ya karşı savaş yürütebilmek amaciyle bugün için Atlantik Adalarının işgali sorununu ele aldı. Düşünceler bu noktada toplanmaktadır.» (13)

Bu bakımdan sözkonusu olan nokta, Hitler'in Amerika Birleşik Devletlerine karşı savaş açıp açmaması değil, bu savaşa hangi *tarihte* başlanacağı sorunuydu. Gelecek ilkbahar tarihi Hitler'in kafasında belirmeye başlamıştı. Amiral Raeder, 22 Mayıs 1941 de, Yüksek Komutanla konuştu ve Donanmanın "Azores adalarının işgali fikrini reddedeceğini" üzülerek bildirdi. Bunun nedeni yalnızca eldeki gücün bu işe yeterli olmamasıydı. Ama Hitler bu kez proje ile ilgilenmişti ve Raeder'in gizli notlarına göre (14),

«Führer, Azores adalarının işgal edilmesinden yana. Böylece uzun menzilli bombardıman uçaklarının buradan Amerika'ya uçacaklarını umuyor. Bunun için gereken fırsat sonbaharda çıkabilir.» (*)

(*) Almanların elinde Azores kıyılarından kalkıp Amerika'ya kadar gelebilecek —hele geriye dönebilecek— uzun menzilli uçaklar yoktu.

Yâni, Sovyetler Birliğinin düşmesinden sonra. Sıra ancak o zaman Amerika'ya gelecekti. Amiral, Führer'i iki ay sonra, Rus taarruzu bütün hızıyla sürdüğü sırada, 25 Temmuzda gördüğü zaman, Hitler kendisine bunu açıkça söyledi. Raeder notlarında, "Doğu seferinden sonra A.B.D. ye karşı şiddetle harekete geçmek hakkını muhafaza ediyor," diyor (15). Ama Hitler, Donanma Başkanına, o zamana kadar "A.B.D. nin savaş ilân etmesi önlenmeli," demişti. "...çünkü Ordu bu sırada ağır bir savaşa tutuşmuş bulunmaktadır."

Bu tutum Raeder'i memnun etmedi. Nitekim Hitler'le yaptığı birçok görüşmelerden sonra defterine yazdığı notlardan anlıyoruz ki, Amiral, Hitler'in Alman Donanmasına yüklediği saçma sapan görevlerden artık bıkıp usanmıştı. Her görüşmede Lider'in fikirlerini değiştirmeye çalışmaktadır.

O yıl, 4 Şubatta, Raeder Hitler'e bir rapor sundu. Bu raporunda Raeder, Amerika'nın tarafsızlığını sürdürmesinin Almanya bakımından pek yararlı olmadığını sürdürüyordu. Nitekim Amiraller, Japonya Mihver'den yana savaşa katılırsa, "Almanya'nın savaş çabaları bakımından katılmasının yararlı" bile olabileceği kanısındaydılar (16). Ama Nazi Diktatör bu görüşe yanaşmadı.

Raeder'in canı çok sıkkındı. Atlantik savaşı bütün şiddetiyle devam ediyor ve Almanya bu savaşı kazanamıyordu. Amerika'nın Ödünç Verme - Kiralama Anlaşması gereğince İngiltere'ye yaptığı sevkiyat durmadan devam etmekteydi. *The Pan - American Neutrality Patrol* (Amerikalar-arası Tarafsızlık Devriye Harekâtı) Alman denizaltılarının harekâtını gün geçtikçe daha da zorlaştırıyordu. Raeder bütün bunları Hitler'e anlatmış, ama hiç bir sonuç alamamıştı. 18 Martta, Lideri bir daha gördü ve Amerikan savaş gemilerinin İngiltere'ye giden konvoylara İzlanda'ya kadar eşlik ettiklerini haber verdi. Bu gemilere, hiç bir uyarım yapmadan, hücum etmek için Hitler'den izin istedi. Amerika'nın Fransız Batı Afrikasında yerleşmesini önlemek için bir şeylerin yapılmasını rica etti. Bunun "çok tehlikeli" bir ihtimal olduğunu söyledi. Hitler Amirali dinledi ve bu konuları Dış İşleri Bakanlığı ile (Sanki başka bir yer yokmuş gibi!) konuşacağını söyledi. Amirallerin bir yana itilmesi demekti bu. (17)

Bu sırada Hitler'in mevcudu bulunmayan «uzun menzilli bombardıman uçakları» hayaline kendisini kaptırdığı anlaşılıyor.

Hitler bütün bir ilkbahar ve yaz mevsimi süresince Amiralleri bir yana itmekte devam etti. Raeder'in, "deniz ganimet nizamlarına göre, A.B.D. şileplerine karşı savaş açmak için" 20 Nisanda yaptığı müracatı dinlemedi bile (18). Amerikan ve Alman savaş gemileri arasındaki ilk çarpışma 10 Nisanda oldu: *Niblack* adındaki Amerikan muhribi, hücüm belirtileri gösteren bir Alman denizaltısına su-altı bombaları attı. 22 Mayısta Raeder elinde uzun bir raporla yeniden Berghof'ta göründü. Başkan Roosevelt'in dostluğa yakışmıyan davranışları karşısında tedbirler alınmasını istedi. Ama Yüksek Komutanı yine harekete geçiremedi.

«(Amiralin notundan) Führer, Amerika Birleşik Devletleri Başkanının tutumunu hâlâ kararsız buluyor. Amerika'nın savaşa girmesiyle sonuçlanacak herhangi bir olayın çıkarılmamasını istiyor.» (19)

Bu gibi olaylar Rusya seferi sırasında çıkarılmamalıydı. Taarruz başlamadan bir gün önce, 21 Haziranda, Hitler Raeder'le konuşurken bu nokta üzerinde önemle durdu. Grand Amiral, Almanya'nın Kuzey Atlantik abluka bölgesi ilân ettiği yerde U-*253* denizaltısının *Texas* adındaki Amerikan zırhlısıyle birlikte Kuzey Atlantik abluka bölgesi içinde seyreden bir muhribi nasıl tesbit ettiğini ve "bunlara hücüm etmeye kalkıştığını" uzun uzadıya anlattıktan sonra, "Amerika sözkonusu olduğu zaman sert tedbirlerin geri durmaktan daha iyi sonuçlar verdiğini," sözlerine ekledi. Führer prensip olarak bunu kabul etti, ama somut bir harekete girişmedi ve böylelikle Donanmaya bir uyarmada daha bulunmuş oldu.

«Führer, Barbaros harekâtı iyice gelişmeden A.B.D. ile herhangi bir

olay çıkarmak istemediğini uzun uzadıya anlattı. Birkaç hafta sonra durum daha açıkça belli olacak. A.B.D. ile Japonya üzerinde daha elverişli bir etki yaratılacağı umuluyor. O zaman Japon tehlikesi daha artacağından Amerika savaşa pek girmek istemeyecek. Bu bakımdan, önümüzdeki haftalarda kapalı bölgedeki gemilere yapılan hücumlar durdurulacak.»

Raeder geceleyin düşman gemilerini tarafsız gemilerden ayırmanın zor olduğunu söylediği zaman Hitler hemen sözünü kesti ve Amerika ile herhangi bir olayın çıkarılmaması için yeniden emirler vermesini söyledi. Sonuç olarak, Donanma Başkanı aynı gece yeni emirler çıkarttı ve İngiliz gemisi olduğu kesinlikle tesbit edilmedikçe, "kapalı bölge içinde ve dışında" seyredecek *herhangi* bir savaş gemisine hücüm edilmemesini emretti. *Luftwaffe*'ye de buna benzer bir emir verildi (20).

Başkan Roosevelt, 9 Temmuzda, İzlanda'daki İngiliz kuvvetlerinin yerine Amerikan kuvvetlerinin geçeceğini açıkladı. Bu çıkışın Berlin'deki tepkisi ani ve şiddetli oldu. Ribbentrop Tokyo'ya bir telgraf çekerek, "Amerikan askerî kuvvetlerinin İngiltere'ye yardım amacıyla tarafımızdan savaş bölgesi olarak ilân edilen bir toprağa resmen girmesi, Almanya'ya ve Avrupa'ya karşı girişilmiş bir saldırı hareketidir" (21).

Raeder hemen Wolfsschanze'ye koştu. Führer o sırada bu karargâhtan Rusya'daki Ordularını yönetiyordu. "İzlanda'nın A.B.D. tarafından işgal edilmesi bir savaşa girme hareketi mi yoksa göz yumulması gereken bir kışkırtma mı sayılacağı" konusunda Hitler'in kararını öğrenmek istediğini söyledi. Alman Donanması, İzlanda'daki Amerikan çıkarmasını bir savaş hareketi sayıyor ve Roosevelt Hükûmetince Almanya'ya karşı girişilen "saldırgan" hareketler iki sayfalık bir raporda sayılıp dökülüyordu. Bundan başka, Donanma, konvoy bölgesinde görülecek Amerikan şileplerini batırmak ve durum gerektirdiği takdirde Amerikan gemilerine hücum etmek hakkını istiyordu (*). Hitler reddetti.

(*) Şurasını belirtmek gerekiyor: Nuremberg mahkemede Amiral Raeder, Amerika'yı savaşa girmeğe zorlamamak için elinden gelen her şeyi yaptığını direnerek söylemiştir.

«(Raeder'in bu görüşme ile ilgili raporunda) Führer, Birleşik Amerika'nın savaşa girmesini bir iki ay daha geciktirmeyi çok istiyor. Bunu uzun uzadıya anlattı. Bir yandan Doğu seferi bütün hava kuvvetinin desteğiyle sürdürülecektir... Hava kuvvetlerini kısmen de olsa buradan ayırmak istemiyor; öteyandan, Doğu cephesinde zaferle bitecek bir sefer bütün durumu ve belki de A.B.D. nin durumunu etkileyecek. Bu bakımdan mevcut tâlimatın değiştirilmesini istemiyor, olayların önleneceğinden emin olmak istiyor.»

Raeder, Amerikan gemilerine ateş açılırsa Donanma komutanlarının "bir yanlıştan" sorumlu tutulamıyacaklarını söylediği zaman, Hitler Donanmanın, hiç olmazsa savaş gemileri konusunda, hücüma geçmeden önce bu gemilerin düşman gemileri olup olmadığını "kesinlikle tesbit" etmesini istedi. Görüşünü amirallere daha iyi anlatabilmek için 19 Temmuzda özel bir emir çıkardı. Emirde, "genişletilmiş harekât bölgesinde, tek olarak ya da İngiliz veya Amerikan konvoyları halinde seyreden ve ateş açılmadan önce böyle olduğu tesbit edilen Amerikan şileplerine hücum edilmiyecektir," deniyordu. Amerika Birleşik Devletleri tarafından da sınır dışı sayılan abluka bölgesinde görülecek Amerikan gemilerine hücum edilebilirdi, ama Hitler verdiği emirde bu bölgeye "A.B.D.-İzlanda deniz yolunun *dahil olmadığını*" özellikle belirtti. Kelimenin altı bizzat Hitler tarafından çizilmişti (22).

Ama, Raeder'in dediği gibi, "yanlışlıklar" önlenemezdi. 21 Mayısta bir Alman denizaltısı, Güney Afrika'ya giden ve Alman abluka bölgesinin dışında seyreden *Robin Moor* adındaki Amerikan şilebini batırdı. Yazın sonuna doğru iki Amerikan şilebi daha torpillendi. 4 Eylülde bir Alman denizaltısı *Greer* adlı bir Amerikan muhribine iki torpil salladı, ama isabet ettiremedi. 11 Eylülde, Roosevelt, verdiği bir demeçte, bu hücuma değindi ve Donanmaya "görüldüğünde ateş etme" emrini verdiğini, Amerikan savunma bölgesine girecek *Mihver*

savaş gemilerinin "tehlikeyi göze almaları gerektiğini" açıkladı.

Bu demeç Berlin'i küplere bindirdi. Nazi basınında Roosevelt'e "Bir Numaralı Savaş Kışkırtıcısı" diye hücum edilmeye başlandı. Ribbentrop, Nuremberg mahkemesinde, Hitler'in o sırada "çok sinirli olduğunu" söylemiştir. Amiral Raeder, "görüldüğünde ateş etme" emrine karşı şiddetli misilleme hareketlerine girişmek isteğiyle, 17 Eylül günü öğleden sonra, Doğu cephesindeki *Wolfsschanze* karargâhına girdiği zaman Hitler'in sinirleri yatışmış bulunuyordu. Amiralin, Amerikan gileplerine hücum konusunda Hitler'in Alman Donanmasına koyduğu sınırlamaların kaldırılmasıyla ilgili müracaatına Yüksek Komutan sert bir "Hayır" cevabı verdi.

«(Raeder'in bu görüşme üstüne yazdığı notlardan) Eylülün sonunda Rus seferi konusunda büyük bir karara varılacağı anlaşılıyor. Führer Ekimin ortalarına kadar gilep bakımından herhangi bir savaş olayından kaçınılmasını istiyor.»

Raeder çok üzgündür. Notunda şöyle diyor: "Bu yüzden, Donanma Başkomutanı, ve Denizaltılar Komutanı (Amiral Doenitz) tekliflerini geri aldılar. Eski emirlere, şimdilik neden uyulması gerektiği denizaltılara bildirilecek" (23). Hitler, o günkü durum yüzünden, hiç alışkın olmadığı halde, ister istemez kendini tutuyordu. Ama Kuzey Atlantiğin fırtınalı denizlerinde kol gezen, gittikçe etkili olmaya başlıyan ve arasıra da Amerikan gemilerinin katılmasıyla daha da güçlenen İngiliz denizaltı savunma tedbirlerinin sürekli tehdidi altında genç denizaltı komutanlarının kendilerini tutmaları çok zordu. Hitler, Temmuzda bir Amerikan gemisini "yanlışlıkla" batıracak bir denizaltı süvarisini sorguya çekmiyeceğini Raeder'e bildirdi. 9 Kasımda, Münih'de eski Nazi arkadaşları karşısında her yıl yaptığı konuşma sırasında Roosevelt'in demecine şu cevabı verdi.

«Başkan Roosevelt kendi gemilerine, Alman gemilerini görür görmez ateş etmek emrini verdi. Ben ise Alman gemilerine Amerikan gemilerini görür görmez ateş etmek emrini vermedim. Ancak hücuma uğrarlarsa kendilerini savunacaklar. Kendini savunmayan herhangi bir Alman subayını askeri mahkemeye vereceğim.»

13 Kasımda yeni bir emir çıkartarak, Amerikan savaş gemileriyle herhangi bir savaşa tutuşmaktan çekinilmekle birlikte, Alman denizaltılarının hücumlara karşı kendilerini savunmalarını emretti (24).

Bu işe çoktan başlanmıştı bile. 16-17 Ekim gecesi, Alman denizaltılarının hücümuna uğrayan bir konvoyun yardımına koşan *Kearny* adındaki Amerikan muhribi denizaltılardan birine su-altı bombaları fırlattı. Alman denizaltıları da muhribi torpillemekle cevap verdiler. Mürettebattan 12 si öldü. Ölenler, Almanya ile yapılan ilân edilmemiş savaşın ilk kurbanlarıydı (*). Artık kurbanlar hızla birbirlerini izleyeceklerdi. 31 Ekimde *Reuben James* adındaki Amerikan muhribi konvoy görevini yaparken torpillendi ve batırıldı. 145 kişilik mürettebatıdan 100 erle gemide bulunan yedi subayın hepsi öldü. Böylece, savaş ilânı için gereken son formaliteler tamamlanmadan çok önce ateş başlamış bulunuyordu.

JAPONYA DA KENDİ OYUNUNU OYNUYOR

Yukarıda gördüğümüz gibi Hitler, Japonlara Amerika'yı savaşa sürüklemek değil, hiç olmazsa bir süre savaş dışı tutmak görevini vermişti. Japonlar Singapur'u alır da Hindistanı tehdit ederse, bunun İngilizler için ağır bir darbe olacağını,

(*) Roosevelt, 27 Ekim Donanma Gününde yaptığı konuşmada bu olaya değinerek, «Tarih ilk olarak kimin ateş ettiğini kaydetmiş bulunuyor.» dedi. Su-altı bombası atarak ilk ateşi açan herhalde Amerikalılar oldu. Alman Donanmasının gizli kayıtlarına göre ilk kez olmuyordu bu. Resmi Amerikan Donanma tarihi, Niblack'in 10 Nisanda su-altı bombaları ile denizaltılara hücum ettiğini doğrulamaktadır. (Yukarda 1357 nci sahifeye bakınız) (Samuel Eliot Morison, **(History of the United States Naval Operations in World War II**, cilt I, s. 57.)

aynı zamanda, Amerika'nın dikkatini — ve enerjisinin bir kısmını — Atlantikten Pasifik'e çevireceğini biliyordu. Vladivostok'a hücüm etmelerini Japonlardan istemeye başladıktan sonra bile bunun Rusya'yı yenmesine ve Amerika'nın tarafsız kalmasına yarayacağına inanıyordu. Çok gariptir ki Japonya'nın da kendine göre hesapları olduğu ve Japonların, Rusya'ya hücüm etmek şöyle dursun, Amerika'nın Pasifik Donanmasını yenerek arkasını emniyete almadan Güney Doğu Asyada İngilizlerle Hollandalılara karşı büyük çapta bir taarruza geçmekten bile sakınacağı, ne Hitler'in ne de Almanya'da herhangi başka bir kimsenin aklında geçiyordu. Gerçi Nazi Fatihi, Japonların Amerika ile savaşa tutuşmaları halinde, Almanya'nın da savaşa katılacağı üzerine Matsuoka'ya söz vermişti ama, Japonlardan Amerika ile doğrudan doğruya bir çatışmadan kaçınmalarını ve çabalarını İngiltere ile Sovyetler Birliği üzerinde toplamalarını isteyip duruyordu. Bu son iki ülkenin direnmesi yüzünden savaşı kazanamıyordu. Japonya'nın Amerika ile çatışmaya öncelik tanıyabileceği Nazi yöneticilerinin akıllarından bile geçmemişti.

Berlin, Japonlarla Amerikalıların bir anlaşmaya varmalarını istemiyordu. Böyle bir hareket, asıl amacı Amerika'yı korkutarak onu savaş-dışı bırakmak olan Üçlü Paktı bozacaktı. Ribbentrop Nuremberg'teki bir sorgu yargıcına Führer'in bu konudaki düşüncelerini, belki de ilk defa olarak, doğru ve tam bir şekilde açıklamıştır:

«(Hitler) Amerika Birleşik Devletleri ile Japonya'nın kendi aralarında bir anlaşmaya varmalarından korkuyordu. O takdirde Amerika serbest kalacak ve sevaşa girmesi ya da ani bir hücuma geçmesi çabuklaşacaktı... Anlaşmaya varılmasından kuşkulanıyodru. Çünkü Japonya'da Amerika ile uzlaşmaya varmak isteyen birtakım guruplar vardı.» (25)

Bu gurupta bulunanlardan biri de Amiral Kiçisaburo Nomura idi. Nomura, 1941 Şubatında yeni Japon Elçisi sıfatıyla Washigton'a varmış ve iki ülke arasındaki ayrılıkları barışçı yollarla çözmek amacıyla Mart içinde Cordell Hull ile gizli

görüşmelere başlamıştı. Bu görüşmeler son dakikaya kadar sürmüş ve Berlin'i kuşkulandırmıştır (*).

Öteyandan Almanlar Washington'daki görüşmeleri sabote etmek için ellerinden geleni yapıyorlardı. Daha 15 Mayıs 1941 de Weizsaecker, Ribbentrop'a bir muhtıra vermiş, muhtırada "Japonya ile Amerika arasında herhangi bir siyasî andlaşmanın istenilir bir şey olmadığını" belirtmiş, böyle bir uzlaşma önlenmediği takdirde *Mihver*'in Japonya'yı kaybedeceğini iddia etmişti (26). Tokyo'daki Nazi elçisi General Ott, sık sık Dış İşleri Bakanlığını ziyaret ediyor, Hull-Nomura görüşmelerine dikkati çekiyordu. Bütün bu uyarmalara rağmen görüşmeler kesilmeyince Almanlar yeni bir manevra çevirmeye, bu görüşmelerin devamı için şart olarak Amerika'nın İngiltere'ye yaptığı yardımı kesmesini, Almanya'ya karşı takındığı düşmanca tutumdan vazgeçmesini Amerikalılardan istemeye Japonları kandırmaya çalıştılar. (27)

Bütün bunlar Mayıs ayı içinde oluyordu. Yaz aylarında durum değişti. Temmuzda Hitler Sovyetler Birliğine saldırması için Japonya'nın durmadan başının etini yiyordu. O ay Dış İşleri Bakanı Hull de, Nomura ile görüşmelerini kesti; Japonya Fransa'nın Çin Hindi sömürgesini ele geçirmişti. Japon hükümeti barışçı bir uzlaşmaya varılması amacıyla Başbakan Prens Konoye ile Başkan Roosevelt arasında özel bir toplantı yapılmasını teklif edince Ağustos ayının sonuna doğru görüşmelere yeniden başlandı. Bu durum Berlin'in hiç hoşuna gitmedi ve yılmayan Ott yeniden Tokyo'da Dış İşleri Bakanlığında belirdi, olayların bu şekli almasından Nazilerin memnun kalmadığını ifade etti. Gerek Dış İşleri Bakanı Amiral Toyoda ve gerekse Başbakan Yardımcısı Amau, teklif edilen Konoye-Roosevelt görüşmesinin Üçlü Paktın amacına yarayacağını

(*) Hull, sonradan yazdığı hâtıralarında, şunu söylüyor: «Nomura'nın kendi ülkesiyle A.B.D. arasında savaşı önlemek için namuslu ve samimi olarak çalıştığını iddia edebilirim.» (The Memoires of Cordell Hull, II, s. 897.)

kendisine açıkça anlattılar ve bu amacın "Amerika'nın savaşa katılmasını önlemek olduğunu" kendisine hatırlattılar. (28)

Hull- Nomura görüşmeleri sürerken, *Wilhelmstrasse* sonbaharda taktiğini yeniden değiştirdi ve ilkbahardaki taktiğine döndü. Amerika'da bulunan Nomura'ya aşağıdaki uyarımda bulunması için gereken talimatın verilmesini dirençle Tokyo'dan istedi: Amerika Avrupadaki *Mihver* üyelerine karşı dostça olmayan hareketlerini sürdürürse, Almanya ile İtalya Amerika'ya savaş ilân edebilirler ve Japonya da, Üçlü Pakt gereğince, onlara katılabilirdi. Hitler Amerika'nın savaşa girmesini hâlâ istemiyordu; nitekim Amerika'nın Atlantik'teki savaşçı durumunu gevşetmek için tedbirler alırken Washington'un savaş dışında kalması için birtakım blöfler yapmaktaydı.

Dış İşleri Bakanı Hull bu yeni Alman baskısını "Magic" denen yeni radyo dinleme tekniği sayesinde öğrendi. Amerika hükûmeti bu teknikle Tokyo'nun en gizli Japonca telgraf ve telsiz şifrelerini 1940'ın sonundanberi alıp çözüyordu. Çözülen mesajlar arasında yalnız Washington'dan gidip gelen telgraflar değil, Berlin'den ve öteki başkentlerden de gelip giden mesajlar vardı. Alman isteği 16 Ekim 1941 de Toyoda tarafından Nomura'ya telgrafla bildirildi, ve bu teklifin yumuşak bir şeklini Hull'a sunması için kendisine tâlimat verildi. (29)

Konoye hükûmeti o gün düştü. Yerine askerî bir kabine geçti. Kabinenin başında sinirli ve sert bir asker olan General Hideki Tojo vardı. Yine asker sınıfından olan Berlin Elçisi General Oşima da o gün *Wilhelmstrasse*'ye koşarak Alman hükûmetine bu iyi haberi ulaştırdı. Elçinin söylediğine göre, Tojo'nun Başbakan olması Japonya'nın *Mihver* ortaklarına daha yaklaşması ve Washington'daki görüşmelerin kesilmesi demekti. Bu görüşmelerin kesilmesiyle ortaya nasıl bir durumun çıkacağını, dolayısıyla Tojo kabinesinin Almanların işlerine gelmiyeceğini, bilerek ya da bilmeyerek, Nazi dostlarına anlatmadı; yâni, Washington'daki görüşmeler, Başkan Roose-

velt'in Japonya'ya serbestlik —Rusya'ya hücum konusunda değil, Güney Doğu Asyayı işgal konusunda serbestlik— tanımasıyla hemen sona ermediği takdirde yeni hükümetin Amerika ile savaşa girmek kararında olduğunu açıklamadı. Japonların böyle bir şey yapacakları Ribbentrop'la Hitler'in akıllarından bile geçmiyordu. Onlar Japonların yalnızca Sibirya ve Singapur'a saldırmakla ve Washington'u Pasifikte meşgul edip korkutarak savaş-dışı tutmakla Alman çıkarlarına yararlı ve yardımcı olabileceklerine inanıyorlardı. Führer ile Führer'in aptal Dış İşleri Bakanı, Washington'da Nomura ile Hull arasında yapılmakta olan görüşmelerin başarısızlığa uğraması halinde — bunu çok istiyorlardı — herhangi bir sonucun zamansız olarak ortaya çıkacağını, yâni o takdirde Amerika'nın dünya çatışmasına katılacağını akıllarının kenarından bile geçirmiyorlardı (*).

Ama İşler hızla yürüyordu.

Saburo Kurusu görüşmelerde Nomura'ya yardım etmek üzere 15 Kasımda özel elçi olarak Washington'a geldi, Dış İşleri Bakanı Hull, Berlin'de Üçlü Paktı imzalamış olan bu Alman dostu diplomatın yeni teklifler getirdiğini hemen anladı. Hull'e göre, Kurusu'nun amacı Washington'a Japon koşullarını hemen kabul ettirmek, bunu başarmazsa, Amerikan hükûmetini, Japonya'nın kuvvetli ve âni bir darbeye hazırlanacağı zamana kadar, oyalamaktı (30). 19 Kasımda Nomura'ya Tokyo'dan meş'um "Rüzgâr" mesajı geldi. Hull'in şifre uzmanları bu mesajı hemen çözdüler: Elçiliğin hergün dinlemekte olduğu Japon kısa dalga radyosunda günün haberleri okunurken "Doğu rüzgârı, yağmur" kelimeleri geçerse bu kelimeler Japon hükûmetinin Amerika ile savaşa karar verdiği anlamına gele-

(*) Prens Konoye'nin savaştan sonra yayımladığı hâtıralarına göre, Konoye 4 Ağustosta Ordunun bir isteğine boyun eğmek zorunda kalmıştı, yâni, eğer Roosevelt'le yapacağı görüşmede Başkan Japonya'nın koşullarını kabul etmezse «Amerika'ya savaş açılması kararıyla» toplantıyı terkedecekti. (Hull, Memoires, s. 1025-26.)

cekti. Nomura bu "Rüzgâr" uyarımını alır almaz bütün şifre lerini ve gizli evrakını imha edecekti.

Bu sırada Berlin de uyandı. 18 Kasımda, "Rüzgâr mesajı" verilmeden bir gün önce, Ribbentrop Tokyo'dan bir mesaj alınca şaşırdı: mesajda, Japonlar her iki devletin ortak düşmanlarıyla ayrı bir barış anlaşması yapmıyacaklarını taahhüt eden bir andlaşmanın imzalanmasını istiyorlardı. Japonların hangi düşmanları kastettikleri belli değildi, ama Nazi Dış İşleri Bakanı bu düşmanlardan ilkinin Rusya olabileceğini düşündü. Japonların sonunda Sibirya'dan Sovyetler Birliğine taarruz etmek için verdikleri sözü tutacaklarını sanmış olacak ki teklifi "prensip olarak" kabul etti. Tam zamanında yapılmış olduğu için çok iyi karşılandı bu teklif çünkü o sırada Kızıl Ordu geniş cephe boyunca korkunç bir direnme gösteriyordu. Rus kışı da o yıl çok erken başlamıştı. Japonların Vladivostok ve Pasifik denizi boylarında girişeceği bir hareket Sovyetleri hemen çökertecekti.

Ama Ribbentrop çarçabuk hayal kırıklığına uğradı. Almanya'nın Tokyo'daki Elçisi Ott, 24 Kasımda çektiği bir telgrafta, bütün belirtilerin, Japonların Thailand ile Hollandalıların elindeki Borneo petrollerini ele geçirmek amacıyla güneye doğru bir harekete geçeceklerini gösterdiğini haber vermiş ve Japonya bir savaşa girdiği takdirde Almanya'nın bunu ortak bir dâva sayıp saymıyacağını Japon hükûmetinin öğrenmek istediğini bildirmişti. Bu haber Japonya'nın Rusya'ya bir darbe indirmeyi değil, Güney Pasifik'te Hollanda ile İngiltere'ye karşı "bir savaşa başlamayı" düşündüğünü gösteriyordu. Böyle bir savaş Amerika ile silâhlı bir çatışmaya kadar gidebilirdi. Ama bu noktayı ne Ribbentrop ne de Ott kavrayabildi. O günlerde birbirlerine gönderdikleri telgraflara bakılacak olursa, bütün çabalarına rağmen, Japonların Rusya'ya hücüm etmiyeceklerini artık anlamış bulunuyorlardı. Ama Japonların da Güney'e doğru girişecekleri hareketin Amerika'ya değil, Hollanda ve İngiliz sömürgelerine karşı olacağına da

inanmışlardı. Sam Amca, Hitler'in de dediği gibi, sırası gelinceye kadar bir yanda bekletilebilecekti (31).

Nazilerin bu konudaki cehaletleri, daha çok, Japonların Amerika konusunda verdikleri önemli kararı Alman hükûmetine bildirmemelerinden ileri geliyordu. Dış İşleri Bakanı Hull, "Magic"ten yararlandığından, onlardan daha çok şey biliyordu bu konuda. Daha 5 Kasımda, yeni Japon Dış İşleri Bakanı Şigenori Togo'nun Nomura'ya bir telgraf çekerek, 25 Kasım tarihini Amerika hükûmeti ile — Japon koşullarına göre — bir anlaşmaya varılması için son tarih olarak tesbit ettiğinden Hull'in haberi vardı. Son Japon teklifleri Washington'a 20 Kasımda sunuldu. Hull ile Roosevelt de bunların son teklifler olduklarını biliyorlardı. Çünkü iki gün sonra "Magic", Togo'dan Nomura ve Kurusu'ya gelen mesajın şifresini çözmüş, bunların son teklifler olduğunu ve son tarihin de 29 Kasıma ertelendiğini bildirmişti.

«(Togo, temsilcilerine şu tâlimatı veriyordu) Japon - Amerikan ilişkilerinin ayın 25'ine kadar tesbit edilmesini istememizin tahmin edemiyeceğiniz nedenleri vardır. Ama imza 29'unda tamamlanacaksa... o tarihe kadar beklemeyi kararlaştırmış bulunuyoruz. Ancak bu son tarih hiçbir suretle değiştirilemez. Bundan sonra artık olaylar kendiliğinden cereyan edecektir.»

25 Kasım 1941 önemli bir gündü.

O gün Japon uçak gemileri Görev Gücü Pearl Harbour'a doğru yola çıkmıştı. Washington'da da Hull, Beyaz Saraya giderek, Japonların Amerika için artık tehlikeli olmaya başladıklarını Savaş Kuruluna haber verdi. Amerikan Ordu ve Donanma Başkanlarına Japonların âni bir hücuma geçmeleri ihtimali olduğunu açıkladı. Aynı gün Berlin'de garip bir tören yapılıyordu. Üç *Mihver* Devleti, muazzam gürültü patırdılar arasında, 1836 da imzaladıkları Anti-Komintern Paktı yeniliyorlardı. Birtakım Almanların da belirttikleri gibi aslında çok boş bir jestti bu. Çünkü Japonların Rusya'ya karşı taarruza geçmesine yaramamıştı. Yalnızca, kendini beğenmiş Ribben-

trop'a, Roosevelt'i "bu savaşın başlıca suçlusu" olarak yermesine ve bu sorumsuz lider tarafından aldatılmış olan "namuslu ve dindar... Amerikan halkı" için yalandan göz yaşı dökmesine fırsat vermişti.

Nazi Dış İşleri Bakanını kendi söylediği sözler zehirlemişti, anlaşılan. 28 Kasım günü Hitler'in Başkanlığında yapılan uzun bir Savaş Kurulu toplantısından sonra Ribbentrop, Oşima'yı Dairesine çağırdı. Oşima'nın bu görüşmeden hemen sonra Tokyo'ya radyo ile bildirdiğine göre, Ribbentrop bu görüşme sırasında Almanya'nın Amerika'ya karşı tutumunun "gittikçe sertleştiği" izlenimini yarattı elçide. Almanya'nın Amerika ile uğraşacağı zamana kadar bu ülkenin savaş-dışı bırakılması için herşeyin yapılması konusunda Hitler'in izlediği politikadan vazgeçilecek gibi görünüyordu. Ribbentrop birdenbire, Japonların İngiltere'ye karşı olduğu gibi Amerika'ya karşı da savaşa girmesini istemeye başlamıştı. Ribbentrop böyle bir hareketi destekliyeceğini vaat etti. Oşima'ya, "eğer Japonya... İngiltere ile Amerika'nın bütün kuvvetlerini Japonya'nın üstünde toplıyacaklarından korkuyorsa" — Avrupa'da savaş sürdüğüne göre buna elbette imkân yoktu — dedikten sonra sözlerine şunu ekledi:

«Bugün Hitler'in de dediği gibi, Almanya ile Japonya ve Amerika arasında var olmak hakkı bakımından aralarında temelli ayrılıklar vardır. Japon - Amerikan görüşmelerinin, Amerika'nın inadı yüzünden, başarıyla sonuçlanması umudu bulunmadığını bildiren raporlar almış bulunuyorum.

Eğer durum böyle ise, Japonya da İngiltere ve Amerika ile savaşa karar verirse, ben bunun yalnızca Almanya ile Japonya'nın ortak çıkarlarına olacağına değil, aynı zamanda Japonya için elverişli sonuçlar yaratacağına da inanıyorum.»

Ufak tefek, kibar bir adam olan elçi, bu sözlerden memnun kaldı, ama doğru anlayıp anlamadığından emin olmak istedi:

"Ekselansınız, Almanya ile Amerika arasında fiilen bir

savaş durumu yaratılabilir mi demek istiyorlar?" diye sordu.

Ribbentrop duraksadı. Belki de çok ileri gitmişti. "Roosevelt bağnaz bir adamdır," diye cevap verdi. "Bu bakımdan ne yapacağı belli olmaz."

Bu söz Dış İşleri Bakanının önce söylemiş olduğu sözlere bakılacak olursa garip ve doyurucu olmayan bir cevap gibi geldi Oşima'ya. Görüşmenin sonuna doğru yeniden bu noktaya döndü. Eğer savaş "İngiltere'ye yardım eden" ülkelere kadar fiilen yayılacak olursa Almanya ne yapacaktı?

«(Ribbentrop şu cevabı verdi) Eğer Japonya Ameirka'ya karşı savaşa girecek olursa Almanya da, elbette hemen katılacaktır. Bu gibi durumlarda Almanya'nın Amerika ile ayrı bir barış yapmasına imkân yoktur. Führer bu noktada kararlıdır.» (33)

Japon hükûmetinin beklediği açık garanti de işte buydu. Gerçi Hitler ilkbaharda Matsuoka'ya da buna benzer bir vaatte bulunmuştu, ama arada — yâni Hitler'in Japonya'nın Rusya'ya karşı savaşa girmemesinden dolayı kızdığı dönemde — bu vaat unutulmuş gibiydi. Şimdi artık, Japonlar için bütün yapılacak şey, Almanlardan bu garantiyi yazılı olarak almaktı. General Oşima 29 Kasımda raporunu Tokyo'ya sevinerek gönderdi. Ertesi gün kendisine yeni tâlimat geldi. Washington'daki görüşmelerin "şu anda kesildiği" bildiriliyordu.

«Bu bakımdan (deniyordu tâlimatta) lütfen Ekselânsınız hemen Şansöyle HİTLER ve Dış İşleri Bakanı RIBBENTROP ile görüşünüz ve kendilerine son gelişmelerin gizlice bir özetini yapınız. Gerek İngiltere'nin ve gerekse Amerika'nın son zamanlarda kışkırtıcı bir durum aldıklarını bildiriniz. Doğu Asyanın çeşitli yerlerinden askeri harekâta geçmeye hazırlandıklarını, bizim de bu hareketlere ister istemez karşı - askeri harekâtla cevap vereceğim'zi söyleyiniz. Japonya ile Anglo-Sakson uluslâri arasında birtakım silâhlı çarpışmalar sonunda birdenbire savaşın patlak vermesi ihtimali bulunduğunu onlara çok gizli olarak haber veriniz. Savaşın patlama zamanının umulandan çok daha çabuk gelebileceğini sözlerine ekleyiniz.» (*) (34)

(*) Hull bu mesajın bir kopyasını «Magic» den aldığını söylüyor. Bu bakımdan, Washington da, İngiltere gibi, Kasımın son gününde, Ja-

Japon uçak gemileri bu sırada Pearl Harbour'a doğru yol alıyorlardı. Tokyo, Almanya'nın anlaşmayı bir an önce imzalamasını istiyordu. Oşima'nın 30 Kasımda yeni tâlimat aldığı gün, Japonya Dış İşleri Bakanı da Tokyo'daki Alman elçisini kabul etmiş, Amerikalıların Üçlü Pakt'tan Japonya'nın çekilmesi için yaptığı teklifleri kabul etmediklerinden Washington'daki görüşmelerin kesilmiş olduğunu önemle kendisine belirtmişti. Japonlar ortak dâvâ için yaptıkları bu fedakârlığın Almanlar tarafından takdir edileceğini umuyorlardı.

Togo, General Ott'a, "önemli kararlar alınmak üzeredir," dedi. "Amerika ciddî olarak savaşa hazırlanmaktadır... Japonya görüşmelerin kesilmesinden korkmuş değildir. Bu durumda, Almanya ile İtalya'nın, Üçlü - Devlet Anlaşmasına göre, kendisiyle birlik olacaklarını ummaktadır".

«(Ott, Berlin'e bildiriyor) Almanya'nın gelecekteki tutumu üzerinde hiçbir kuşkuya yer olmadığı cevabını verdim. Bunun üzerine Japon Dış İşleri Bakanı benim sözlerimden, Almanya'nın böyle bir durumda Japonya ile olan ilişkilerini bir kader birliği şeklinde düşüneceği anlamını çıkardığını söyledi. Ben de, Almanya'nın, kendi görüşüme göre, bu durum üzerinde iki ülke arasında karşılıklı bir anlaşmaya varmaya elbette ki hazır olduğu cevabını verdim.» (35)

PEARL HARBBOUR ARİFESİNDE

General Oşima, Alman-Avusturya klasik müziğine hayrandı. Durumun çok gergin olmasına rağmen Mozart festivalinde bulunmak için Avusturya'ya gitti. Ama Avusturyalı büyük kompozitörün güzel müziğini uzun uzun dinlemesi nasib olmadı. 1 Aralık'da gelen acele bir telefon yüzünden hemen Berlindeki elçiliğe dönmek zorunda kaldı. Yeni gelen tâlimat üzerinde hemen çalışması ve Almanya'ya bir anlaşma imzalatması gerekiyordu. Kaybedilecek zaman yoktu.

ponların Amerika'ya «umulandan daha çabuk» bir darbe indireceklerini biliyordu. (Hull, **Memoirs**, s. 1092.)

Ama ne yapalım ki köşeye sıkıştırılan Ribbentrop işi boyuna savsaklayıp duruyordu. Japonlar'a birdenbire yaptığı vaadin sonuçlarını yeni yeni anlamaya başlayan Nazi Dış İşleri Bakanı çok soğuk ve atlatıcı bir tavır takınmıştı şimdi. 1 Aralık günü akşamüstü geç vakit Oşima'ya, kesin bir taahhüde girişmeden önce Führer'e danışması gerektiğini söyledi. Japon elçisi Çarşamba günü, yâni ayın üçünde, yeniden *Wilhelmstrasse*'ye başvurdu. Ama Ribbentrop bu kez de kendisini atlattı. Oşima'nın, durumun gittikçe kritik olmaya başladığı üzerindeki sözlerine Ribbentrop da, kendisinin şahsen yazılı bir anlaşmadan yana olduğu, ancak bunun için hafta sonunda Führer'in karargâhtan dönmesini beklemek gerektiği cevabını verdi. Aslında Hitler, Ciano'nun güncesinde biraz sevinerek kaydettiği gibi, General von Kleist'i görmek için Rusya'da güney cephesine uçmuştu.. Kleist'ın orduları "beklenmeyen bir taarruzun baskısı altında durmadan geriliyorlardı".

Bu sırada Japonlar, hiçbir cephede dövüşmeyen Mussolini'ye de başvurdular. 3 Aralıkta Roma'daki Japon elçisi Duce'yi ziyaret etti ve Amerika ile çatışma başlar başlamaz, Üçlü-Pakt gereğince, İtalya'nın Amerika'ya savaş ilân etmesini istedi. Elçi, aynı zamanda, ayrı bir barış yapılmayacağını taahhüt eden bir andlaşmanın da imzalanmasını istiyordu. Ciano'nun güncesinde yazdığına bakılacak olursa, Japon tercüman "bir yaprak gibi titriyordu". Duce'ye gelince, bu teklifi "memnunlukla" kabul edecekti, ancak Berlin'e danışmalıydı.

Ertesi gün Ciano, güncesinde yazdığına göre, Alman Başkentini aşırı derecede çekingen buldu.

«(4 Aralık tarihli günce kaydı şöyle başlıyor) Belki de çok ileri gidecekler, çünkü başka türlü yapamazlar. Ama Almanlar Amerikan müdahalesini kışkırtma fikrine pek yanaşmıyorlar. Mussolini ise memnun.»

Hitler, gariptir ki, Ribbentrop'un görüşlerini hâlâ biraz önemsiyordu; ama Almanya'nın Japonya'ya resmen bir garanti verip vermeyeceği konusundaki kararı yalnızca Nazi Başkomutanın kendisi alabilirdi. 4-5 Aralık gecesi, Nazi Dış İş-

leri Bakanı Führer'in onayını almış olacak ki, o gece saat üç de General Oşima'ya Japonların Almanya'nın imzalanmasını istedikleri andlaşma tasarısını sundu. Bu tasarı gereğince Almanya, Japonya'nın Amerika'ya karşı açacağı savaşa katılmayı ve ayrı bir barış yapmamayı taahhüt ediyordu. Bu büyük çıkışı yapan ve iki yıldır inatla izlenen bir politikanın tam tersine çevrilmesinde Liderini izleyen Ribbentrop'un, İtalyan Müttefikin de hemen Almanların arkasından geleceğinden şüphesi yoktu.

«(Ciano'nun 5 Aralık tarihli notu şöyle başlıyor) Ribbentrop'un sabırsızlığı yüzünden yarıda kesilen bir gece. İki gün bekliyor, sonra Japonlara cevap vermekte bir dakika bile gecikmek istemiyor ve gecenin üçünde Mackenzen'i (elçiyi) evime gönderip bana Japon müdahalesi halinde ayrı bir barış anlaşması yapılmıyacağını taahhüt eden bir Üçlü Pakt planı sunuyor. Duce'yi uyandırmamı istiyor, ama ben bunu yapmıyorum. Duce bundan çok memnun.»

Japonların ellerine, hem Hitler'in hem de Mussolini'nin onayladığı bir andlaşma tasarısı verilmişti, ama daha imzalanmamıştı. Bu yüzden Japonlar, Führer'in bir *quid pro puo* (karşılık) istiyeceği için imzayı uzattığından kuşkulanıyorlardı. Yâni, Almanya, Japonya'nın Amerika'ya karşı açacağı savaşa katılmayı kabul ederse, Japonya da Almanya'nın Rusya'ya karşı açtığı savaşa katılmalıydı. Japon Dış İşleri Bakanı, 30 Kasımda Oşima'ya gönderdiği telgraf tâlimatında, Almanlar'la İtalyanlar'ın bu dikenli sorunu ortaya atmaları halinde işi nasıl ele alacağını bildirmişti.

«Eğer Sovyetler'e karşı tutumumuz hakkında size bir soru sorulacak olursa, Ruslar karşısındaki durumumuzu Temmuzda yaptığımız açıklamada esasen belirtmiş olduğumuz cevabını veriniz. Güneye doğru girıştiğimiz harekâtın, Sovyetlere karşı yaptığımız baskının gevşeyeceği anlamına gelmediğini ve eğer Rusya, İngiltere ve Amerika daha sıkı bir işbirliğine gider ve düşmanca hareketlerle bize karşı koyarsa, bütün gücümüzle kendisine karşı harekete geçmeye hazır olduğumuzu bildiririz. Ama, bugün için, Güney üzerinde durmamız bizim çıkarımız gereğidir ve bir süre Kuzeyde doğrudan doğruya herhangi bir harekete girişmekten kaçınmayı tercih ederiz.» (36)

Bu sırada Aralığın 6 sı olmuştu. Jukov da tam o gün Moskova cephesinde karşı-taarruza geçmişti. Alman orduları kar ve acı soğuk altında gerileyip duruyorlardı. Hitler'in artık bir *quid pro puo* istemesi büsbütün gerekli olmuştu. Dolayısıyla, Tokyo'daki Dış İşleri Bakanlığında büyük bir tedirginlik vardı. Donanma Görev Gücü o sırada Pearl Harbour'a gemilerden uçak kaldıracak mesafeye kadar gelmişti. Amerikan gemileri ne de uçakları tarafından daha keşfedilmemeleri bir mucizeydi. Ama herhangi bir an da keşfedebilirlerdi. Bu sırada Tokyo'dan Washington'a Nomura ve Kurusu'ya radyo ile uzun bir mesaj gönderildi: Ertesi gün, 7 Aralık pazar günü, saat tam 1 de Dış İşleri Bakanına son Amerikan tekliflerini Japonya'nın reddettiği bildirilecek ve görüşmelerin "fiilen kesildiği" söylenecekti. Tokyo bu sırada Almanlardan yazılı bir garanti almak için son bir kez daha Berlin'e baş vuruyordu. Japon militarisleri ertesi gün Amerikalılara karşı girişecekleri taarruzu haber verecek kadar güvenemiyorlardı hâlâ Almanlara. Japonlar, yalnız Amerika ile İngiltere'ye karşı değil Sovyetler Birliğine karşı da harekete geçmeyi kabul etmedikçe Hitler'in o gün için böyle bir garanti vermek istemiyeceğinden korkuyorlardı. İşte böyle bir durumda Togo, Berlin'deki elçi Oşima'ya uzun bir mesaj gönderdi ve Rus sorununda Almanları oyalamasını, kesinlikle zorunlu olmadıkça aşağıdan almamasını bildirdi. Japon generalleri ve amiralleri, Amerikalılar ve İngilizlerle yaptıkları pazarlıklarda yeteneksizliklerini gösterdikleri halde, Ruslarla da aynı zamanda — Almanya yardım etse de — savaşamıyacaklarını anlayacak kadar akıllılık gösterdiler. Dış İşleri Bakanı Hull'ın şifre uzmanları tarafından alınıp çözülen mesajlar arasında bulunan Togo'nun 6 Aralık Cumartesi günü gönderdiği tâlimat, son dakikada Japonların Nazi Almanyasına karşı izledikleri diplomasiyi göstermesi bakımından çok ilginç bir belgedir.

«Stratejik durumlar izin vermedikçe Rusya ile silâhlı bir çatışmaya

girmekten... kaçınmak isteriz; bu bakımdan durumumuzu Alman Hükümetine anlatmaya çalışınız ve hiç olmazsa bugün için bu konuda diplomatik notalar alınıp verilmesinde direnmemelerini tartışınız.

Sovyet Rusya'ya sevkedilmekte olan Amerikan malzemesinin... yüksek nitelikte olmadığı gibi büyük sayıda da bulunmadığını, Amerika ile savaşa girmemiz halinde Sovyet Rusya'ya giden bütün Amerikan gemilerini yakalayacağımızı kendilerine uzun uzadıya anlatınız. Lütfen bu yolda bir anlaşmaya varmaya çalışınız.

Buna rağmen Ribbentrop bu konuda bir garanti vermemiz için direnecek olursa, bu durumda artık yapacak bir şeyimiz olmıyacağından... prensip olarak, Amerika'dan Sovyet Rusya'ya Japon sularından savaş malzemesi gönderilmesini önleyeceğimiz konusunda bir beyanda bulunuz ve stratejik nedenler bizi Sovyet Rusya ile çatışmaktan çekinmeye zorunlu kıldığı süre bizim bu görevi tamamiyle yerine getiremiyeceğimiz (yâni Sovyet gemilerini yakalıyamıyacağımızı demek istiyorum) üzerinde bir beyanda bulunmamıza imkân veren bir yönteme onları râzı ediniz.

Alman Hükümetinin (yukardaki noktaları) kabul etmemesi ve bizim savaşa katılmamızı ve ayrı bir barış yapılmaması için istediğimiz anlaşmanın imzalanmasının, bu konunun kabulü için kesin şart olarak ileri sürmeleri halinde bizim için böyle bir anlaşmanın imzasını ertelemekten başka bir çare kalmıyacaktır.» (37)

Ama Japonların bundan korkmaları yersizdi. Çünkü Hitler, Tokyo'daki militarislerin de, başka bir kimsenin de bilmediği, mantık ve anlayışa aykırı nedenlerden dolayı, Japonların Amerikalılar ve İngilizlerle birlikte Ruslara da saldırması için direnmedi. Oysa, direnseydi, savaşın izlediği yol bir hayli değişmiş olacaktı.

Böyle olmakla birlikte, Japonlar 6 Aralık 1941 Cumartesi günü akşamı Amerika'ya Pasifikte yaman bir darbe indirmeyi kararlaştırmışlardı. Ama bu darbenin tam yerini ve zamanını ne Washington'da ne de Berlin'de bilen vardı. O sabah İngiliz Amirallik Dairesi büyük bir Japon filosunun Siam Körfezini geçerek Kra Yarım adasına doğru gitmekte olduğunu gizlice haber verdi. Bu duruma göre Japonlar önce Thailand ve belki de Malaya'ya çıkacaklardı. Başkan Roosevelt gece saat 9 da Japon İmparatoruna özel bir mesaj gönderdi: "Kara

bulutları dağıtmanın yollarını" bulmak için kendisine katılmasını istedi ve aynı zamanda Japon askerî kuvvetlerinin Güney Doğu Asyada harekâta girişmesinin "düşünülemeyecek" bir durum yaratacağını bildirdi. Donanma Dairesindeki haberalma subayları Japon Donanmasındaki büyük savaş gemilerinin bulundukları yerleri gösteren son raporları hazırladılar: Bütün Japon uçak gemileri ile Görev Gücünün öteki savaş gemileri de dahil olmak üzere, çoğunun Japonya'daki limanlarda bulunduklarını bildirdiler. Oysa Japon filosu Pearl Harbour'a üç yüz mil yaklaşmış ve bombardıman uçaklarını şafak vakti havalanacak şekilde hazırlamıştı.

Aynı Cumartesi günü akşamı Donanma Dairesi, Japon elçiliğinin şifrelerini imha etmekte olduğunu Başkana ve Mr. Hull'a haber verdi. Önce Togo'nun o gün bütün öğleden sonra on dört bölüm halinde gönderdiği uzun mesajın şifresini çözmek gerekiyordu. Donanma şifre uzmanları mesaj geldikçe çabuk çabuk çözdüler ve bir deniz subayı bu mesajı on üç bölümünün çevirisiyle birlikte gece saat 9.30 da Beyaz Saraya getirdi. Çalışma odasında Harry Hopkins ile birlikte oturan Mr. Roosevelt mesajı okudu. "Bu savaş demektir," dedi. Ama mesajda savaşın nerede ve ne zaman başlıyacağı bildirilmiyordu. Başkan da bilmiyordu bunu. Amiral Nomura da bilmiyordu. Taa uzaklarda, Doğu Avrupa'da bulunan Hitler de bilmiyordu. Dahası Hitler'in bu işten Roosevelt kadar bile haberi yoktu.

HİTLER SAVAŞ İLÂN EDİYOR

Japonların 7 Aralık 1941 Pazar günü sabahın saat 7.30'unda (mahallî saat) Pearl Harbour'daki Amerikan Pasifik Donanmasına yaptığı baskın Washington'u olduğu kadar Berlin'i de tam anlamıyla şaşkına çevirdi. Hitler Matsuoka'ya Japonya'nın Amerika ile savaşa tutuşması halinde Almanya'nın da savaşa katılacağını sözlü olarak vaat etmişti. Ribbentrop

da elçi Oşima'ya aynı şekilde bir vaatte bulunmuştu. Ama taahhüt henüz imzalanmış değildi ve Japonlar Pearl Harbour'dan Almanlara bir kelime bile çıtlatmamışlardı (*). Ayrıca, Hitler de, bu sırada, moralleri bozulan generalleriyle ve Rusya'da gerileyen ordularıyla meşguldü.

Berlin'de, yabancı radyoları dinleme servisi Pearl Harbour'a yapılan sinsi baskının haberini aldığı sırada vakit geceydi. Dış İşleri Bakanlığındaki Basın Dairesinde çalışan bir memur dünyayı şaşırtan bu haberi Ribbentrop'a bildirdiği zaman Nazi Dış İşleri Bakanı önce inanmadı ve rahatsız edildiği için ayrıca kızdı da. Haberin "bir düşman propogandası olabileceğini" söyledi; sabaha kadar rahatsız edilmemesini emretti (38). Nuremberg'teki mahkemede aşağıdaki sözleri söylerken belki de ilk defa gerçeği açıklıyordu Ribbentrop: "Bu baskın bizim için tam bir sürpriz oldu. Japonya'nın Singapur'a ya da, belki, Hong Kong'a hücum edeceğini düşünüyorduk; ama Amerika'ya karşı hücuma geçilmesinin kendi yararımıza olduğunu hiç bir zaman düşünmemiştik" (39). Mahkemeye verdiği bu ifadeye karşın, kendisinin bu haberden çok memnun kaldığı anlaşılıyor, ya da Ciano'ya öyle söylüyor.

«(Ciano, 8 Aralık tarihli günce notuna şöyle başlıyor) Geceleyin Ribbentrop'dan bir telefon, Japonların Amerika'ya hücum etmesinden memnun. O kadar sevinçli ki kendisini tebrik etmek zorunda kaldım; ama ben bunun yararlı olduğunu sanmıyorum... Mussolini (de) memnun du. Uzun bir süredir Amerika ile Mihver arasındaki durumun aydınlatılmasını istiyordu.»

8 Aralık Pazartesi günü saat 1 de, General Oşima, *Wilhelmstrasse*'ye gitti. Ribbentrop'tan Almanya'nın tutumunu öğrenmek istiyordu. Amerika'ya "hemen" resmen savaş ilânını talep etti.

«(Oşima'nın Tokyo'ya radyo ile bildirdiği rapordan) Ribbentrop,

(*) Birçok kimseler uzun bir süre Hitler'in Pearl Harbour baskınının tam zamanını önceden bildiğine inanmışlardır, ama ben Alman gizli evrakı arasında bunu doğrulayan en ufak bir belgeye rastlamadım.

Hitler'in o sırada, Alman halkı üstünde iyi bir izlenim bırakacak şekilde savaşın nasıl ilân edilebileceğini kararlaştırmak için, genel karargâhta toplantı halinde bulunduğu, isteğimi hemen kendisine ulaştıracağı ve bu isteğin hemen yerine getirilmesi için elinden geleni yapacağı cevabını verdi.»

Elçinin Tokyo'ya gönderdiği mesaja göre, Nazi Dış İşleri Bakanı aynı günün sabahı "Hitler'in, nerede ve ne zaman görülürse Amerikan gemilerine hücum edilmesi için Alman Donanmasına emirler verdiğini" de söyledi (40). Ama diktatör savaş ilânını geciktiriyordu (*).

Führer, kendi günlük ajandasındaki notlara göre, 8 Aralık gecesi hemen Berlin'e koştu. Ertesi sabah saat 11 de Berlin'e vardı. Ribbentrop, Nuremberg mahkemesinde, Lidere Almanya'nın Üçlü Pakt hükümleri gereğince Amerika'ya savaş ilân etmek zorunda bulunmadığını, çünkü Japonya'nın açıkça saldırgan olduğunu söyledi.

«Üçlü Paktın metni ancak Japonya'ya bir tecavüz halinde bizi bu ülkeye yardım etmeye mecbur tutuyordu. Führer'i görmeye gittim; durumun hukukî yanını kendisine anlattım ve İngiltere'nin karşısında yeni bir müttefikimizin daha bulunmasına sevinmekle birlikte... savaş ilân edersek bir düşman daha kazanacağımızı söyledim.

Hücum edenin Japonya olduğu için, Üçlü Pakt hükümlerine göre, Amerika'ya resmen savaş ilân etmek zorunda olmadığımızı kendisine anlattım. Führer bu konuyu uzun bir süre düşündü ve sonra bana kararını çok açık olarak bildirdi: «Eğer Japonya'nın yanında yer almıyacak olursak,» dedi, «Pakt siyasî bakımdan ölür. Ama asıl neden bu değil. Asıl neden Amerika'nın aslında bizim gemilerimize saldırmakta olmasıdır. Amerika Birleşik Devletleri bu savaşta çok zorlu bir etken olmuş ve davranışlariyle bir savaş durumu yaratmıştır.»

Führer o sırada Birleşik Amerika'nın Almanya'ya karşı hemen savaşa girmesinin açık bir gerçek olduğu kanısındaydı. Bundan ötürü Amerikan temsilcisine pasaportlarını vermemi emretti.» (42)

Roosevelt ile Hull da Washington da gizliden gizliye bu

(*) Tokyo'da Dış İşleri Bakanı Togo, Elçi Ott'a şunları söylüyordu: «Japon Hükümeti Almanya'nın da Amerika'ya hemen savaş ilân etmesini istiyor.» (14)

kararı bekliyorlardı. 8 Aralıkta Japonya'ya savaş ilân ettikleri sırada Almanya ve İtalya'ya da Kongrenin savaş ilân etmesi için nüfuzlarını kullanmaları konusunda üzerlerine birtakım baskılar yapılmıştı. Ama onlar beklemeyi tercih etmişlerdi. Pearl Harbour baskınına uğramakla zaten büyük bir kazık yemişlerdi. Ellerindeki bilgilere göre, belâlı Nazi diktatörü de ikinci bir kazık atmaya hazırlanıyordu (*). Elçi Oşima'nın 29 Kasımda Berlin'den Tokyo'ya göndermiş olduğu mesa-

(*) O sırada benim Washington'da edindiğim izlenime göre, Başkan Roosevelt'in Kongre'de Almanya'ya karşı savaş ilân ettirmesi zor olabilirdi. Her iki Mecliste olduğu gibi, Ordu ve Donanmada da şöyle bir kuvvetli inanç vardı: Amerika bütün gücünü Japonya'yı yenmek için harcamalı, ayrıca Almanya'ya karşı savaşmak yükünü yüklenmemeli.

Washington'daki Alman maslahatgüzarı Hans Thomsen, bütün diğer şardaki Nazi temsilcileri gibi, Hitler ile Ribbentrop'un göremedikleri gerçekleri onlara hiç bildirmediği halde, bu eğilimi hemen Berlin'e yetiştirdi. Amerika Cumhurbaşkanının 8 Aralıkta Kongre'yi Japonya'ya savaş ilânına çağırdan konuşmasından hemen sonra Thomsen radyo ile şu mesajı gönderdi: «Kendisinin (Roosevelt'in) Almanya ve İtalya'dan bir kelime bile etmemesi gösteriyor ki Başkan önce Atlantikteki durumun sertleşmesini önlemeye çalışacaktır.» Aynı günün akşamı, Thomsen, aynı konuda bir haber daha gönderdi: «Roosevelt'in Almanya ile İtalya'ya karşı savaş ilânını isteyip istemiyeceği belli değil. Amerikan askerî liderlerinin görüşlerine göre iki cephede savaş ile sonuçlanabilecek herhangi bir şeyden kaçınılması akla uygun olacaktır.» Alman maslahatgüzarı Pearl Harbour'dan hemen önce gönderdiği raporlarda da Amerika'nın iki cephede savaşa hazır olmadığını belirtmişti. Chicago'da çıkan **Tribuna** gazetesindeki «Almanya ile **Müttefiklerini** Yenmek İçin Yapılacak Hazırlıklar ve İmkânlar üzerinde Amerikan Yüksek Komutanlığının Savaş Raporları» başlıklı yazıyı radyo ile Berlin'e bildirmişti.

Bu rapor (diyordu) Amerika'nın 1943 Temmuzundan önce savaşa bütün gücüyle katılamıyacağını göstermektedir. Japonya'ya karşı alınan tedbirler savunma niteliğindedir.

Thomsen 8 Aralık akşamı Berlin'e çektiği mesajında Pearl Harbour baskınının Amerika'nın Atlantikte Almanya'ya karşı girişmiş olduğu düşmanca hareketleri biraz azaltacağını belirtti.

Japon savaşı (diyordu) Amerika'nın bütün enerjisini **kendi** silâhlanmasına harcaması, dolayısiyle Kiralama ve Ödünç Verme Yardımının

jını (*) biliyorlardı. Mesajda Japonya'nın Amerika ile savaşa tutuşması halinde Almanya'nın da savaşa katılacağını Ribbentrop'un temin etmiş olduğu yazılıydı. Bu teminatta Alman yardımını saldırganlık şartına bağlayan bir madde yoktu. Açık bir bonoydu bu ve Amerikalılar, o sırada bu teminatın yerine getirilmesi için Japonların Berlin'e baskı yaptıklarından kuşkulanmıyorlardı.

Almanlar sözlerini tuttular, ama Nazi Kahraman yine bir süre duraksadıktan sonra. Hitler, Berlin'e geldiği gün, 9 Aralık da, *Reichstag*'ı toplantıya çağırdı. Sonra toplantıyı iki gün daha, ayın on ikisine erteledi. Ribbentrop'un sonradan açıkladığına göre, Hitler kararını bu arada vermiş olacaktı. Rocsevelt'in, kendisine ve Naziliğe karşı giriştiği saldırılardan bıkıp usanmıştı; Amerikan Donanmasının Atlantikteki Alman denizaltılarına karşı giriştiği düşmanca hareketler artık sabrını taşırmıştı. Amiral Raeder bu yüzden bir yıldanberi durmadan başının etini yiyordu. Amerika'ya ve Amerikalılara karşı kini gittikçe artmıştı. Ama işin kötüsü, Amerika'nın potansiyel gücünü küçümseme hastalığı da bu arada artmış bulunuyordu (**).

Öteyandan Japonya'nın askerî gücünü de gözünde çok bü-

azalması ve bütün faaliyetin Pasifiğe kayması demektir.

Bu dönemde **Wilhelmstrasse** ile Washington'daki Amerikan elçiliği arasında geçen yazışmaları, bu belgeleri incelememi sağlayan Amerikan Dış İşleri Bakanlığına borçluyum. Belgeler **Doiuments on German Foreign Policy** serisinde yayımlanacaktır.

(*) (1369 uncu sayfaya bakınız.)

(**) Bir ay sonra,7 Ocak 1962 de, Karargâhta dostlarına çektiği uzun bir nutuk sırasında şunları anlattı. «Amerikalılar için büyük bir gelecek görmüyorum. Çürümüş bir ülke. Bir de ırk ve sosyal eşitsizlik problemleri var... Benim Amerikanizm karşısındaki duygularım kin ve derin bir tiksintiden ibarettir... Amerikan toplumunun her tutumu, onun yarı yarıya yahudileşmiş ve yarı yarıya da zencileşmiş olduğunu gösteriyor. Böyle bir devlet nasıl bir birlik olabilir. Öyle bir ülke ki her şeyi ona göre ayarlanmış.» **(Hitler's Secret Conversaitous**, s. 155)

yültmüştü: Dünyanın en güçlü Donanmasına sahip olduğunu sandığı Japonya bir kere Pasifikte İngilizlerle Amerikalıların canlarına okudu mu hemen Rusya'ya dönecek ve Doğudaki büyük istilâyı tamamlamasına yardım edecekti. Birkaç ay sonra yanındakilere, "Japonya'nın savaşa girmesi bizim için eşsiz bir değer taşıyacaktı, eğer tarihini iyi tâyin etmiş olsaydı," demiştir.

«Japonlar bu çıkışlarını, Rus kışının yarattığı büyük sürprizin halkımızın morali üstüne ağır baskı yaptığı ve Almanya'da herkesin Amerika'nın ergeç çatışmaya müdahalede bulunmasından korktuğu zamana rastlattılar. Japon müdahalesi, bizim bakımımızdan, yerindedir.» (43)

Japonya'nın Pearl Harbour'da Amerikan Donanmasına indirdiği sinsi ve ağır darbenin, bu hayranlığı artırdığı da kesin. Çünkü, nihayet, bu da kendisinin sık sık başarmakla övündüğü cinsten bir "sürpriz" hareketiydi. Elçi Oşima'ya, 14 Aralıkta, Alman Kartalı Liyakat Rütbesi Büyük Haç altın nişanını verdiği sırada kendisine bu duygusunu açıkladı.

«Çok iyi bir şekilde savaş ilân ettiniz! Tek doğru olan yol da budur.»

"Kendi sistemine" benzediğini de söyledi.

«Yâni, olabildiği kadar uzun bir süre görüşmeler yapmak, ama karşındakinin seni yalnız atlatmaya, sana numara yapmaya ve seni hor görmeye uğraştığını, bir anlaşmaya varmak istemediğini görür görmez hemen vurmak —olabildiğince sert— savaş ilânı için vakit kaybetmeden Japonların ilk harekâtını işitince çok sevinmiş. O da, örneğin Polonyalılarla ve Ruslarla önce sonsuzcasına bir sabırla görüşmeler yapmış. Ama karşı yanın uzlaşmaya varmak istemediğini görünce birdenbire vurmuş, formaliteleri beklememiş, ileride de böyle yapmakta devam edecekmiş.» (44)

Hitler'in Amerika'yı düşmanları arasına almakta bu kadar acele etmesinin başka bir nedeni daha vardı. O hafta Başbakanlıkla Dış İşleri Bakanlığına durmadan girip çıkan Dr. Schmidt bu noktaya parmağını şöyle basıyor: "Ben şu izlenimi aldım: prestij hastası olan Hitler, Amerika'nın savaş ilân

etmesini bekliyeceği yerde savaşı önce kendisinni ilân etmesini tercih etti" (45). Kahraman Nazinin 11 Aralıkta *Reichstag*'da yaptığı konuşma bu görüşü doğruluyor.

Kendisini alkışlayan milletvekillerine : "Önce biz vuracağız," diye bağırmıştı, "İlk darbeyi biz indireceğiz!"

Gerçekten de Berlin 10 Aralıkta Amerika'nın kendisinden önce savaş ilân etmesinden o kadar korkuyordu ki, Ribbentrop böyle bir tehlikeyi düşünerek Washington'daki Alman Maslahatgüzarı Thomsen'e bir mesaj gönderdi ve Hitler'in ertesi gün yapmayı tasarladığı şeyi Amerikan Dış İşleri Bakanlığının aklına getirebilecek herhangi tatsız bir hareketten sakınmasını kendisine sıkı sıkıya tembih etti. Nazi Dış İşleri Bakanı, 11 Aralık günü öğleden sonra, tam saat 2.30 da, Berlin'deki Amerikan maslahatgüzarına sunacağı bildirinin metnini uzun bir radyo telgrafla Thomsen'e gönderdi. Thomsen se tam bir saat sonra, 3.30 da (Berlin saatiyle), Hull'i ziyaret edecek ve Amerika Dış İşleri Bakanına bildirinin metnini vererek, kendisi için pasaport ve Alman temsilciliğinin İsviçre'ye devredilmeden önce Dış İşleri Bakanlığı ile herhangi bir temasta bulunmamasını tenbih ediyor ve "oradaki hükümetin böyle bir adımı bizden önce atmasını her ne suretle olursa olsun önlemek istiyoruz," diyordu.

Hitler'i, *Reichstag* toplantısını ertelemeye götüren kararsızlıkların nedeni ne olursa olsun, Führer'in Amerika'ya savaş ilân etmeye 9 Aralıkta, yâni Rus cephesindeki karargâhından Başkente döndüğü gün, karar vermiş olduğu, ele geçen *Wilhelmstrasse* ve Washington Alman Elçiliği mesajlarından, ayrıca Dış İşleri Bakanlığının başka evrakından açıkça anlaşılıyor. Nazi diktatörü aradaki iki günü biraz daha düşünmek için değil, *Reichtag*'da yapacağı konuşmayı hazırlamak için istemiş olacak. Hitler bu söylevinin Alman halkı üstünde iyi bir etki bırakmasını istiyordu. Amerikanın I. Dünya Savaşında oynadığı son rolü Alman halkının daha unutmadığını çok iyi

biliyordu.

Her iki ülke, 1938 sonbaharında elçilerini geri çektikleri gündenberi *Wilhelmstrasse*'de pinekleyen ve hâlâ da resmen Almanya'nın Washington Elçisi olan Hans Dieckhoff 9 Aralık tarihinde yeniden hemen iş başına çağrıldı. Dieckhoff, Roosevelt'in o güne kadar Almanlara karşı giriştiği düşmanca hareketlerin uzun bir listesini hazırladı ve *Reichtag*'da yapılacak konuşmada kullanılmak üzere Führer'e verdi (*).

9 Aralıkta Washington'da bulunan Thomsen'e gizli şifrelerini ve evrakını yakması emredildi. O da o günün sabahı 11.30 da hemen Berlin'e cevap verdi: "Emredilen tedbirler alınmıştır." Berlin'de olup bitenlerden ilk defa haberdar oluyordu. Akşam üstü Amerikan Hükûmetinin de galiba bunları bildiğini *Wilhelmstrasse*'ye haber verdi. "Burada," diyordu. "Almanya'nın yirmi dört saat içinde savaş ilân edeceğine ya da diplomatik ilişkileri keseceğine inanılmaktadır" (**).

(*) Hassel'in «yaradılıştan yumuşak» saydığı Dieckhoff bir hafta önce Ribbentrop'un isteği üzerine uzun bir rapor hazırlamıştı. Raporun başlığı şuydu: «Amerikan Halkoyunu Etkileme Kuralları». On bir kural arasında şunlar vardı: «Amerika için asıl büyük tehlike Roosevelt'in kendisidir... Yahudilerin (Frankfurter, Baruch, Benjamin Cohen, Samuel Rosenman, Henry Morgenthau, vb. lerinin) Roosevelt üzerindeki etkisi... Her Amerikan annesi için aşağıdaki slogan kullanılmalıdır: 'Ben çocuğumu İngiltere için ölsün diye yetiştirmedim!'» (Henüz yayımlanmamış olan Dış İşleri Bakanlığı belgelerinden). Dış işleri Bakanlığındaki bir kısım Amerikalılar ile Berlin'deki elçiliğimizde bulunanlar Dieckhoff'dan oldukça saygıyla söz etmişler ve kendisini Nazi düşmanı saymışlardır. Benim edindiğim izlenime göre kendisi böyle bir şeyi göze olacak çapta bir adam değildi. Hitler'e sonuna kadar hizmet etti. 1943 ile 1945 yılları arasında Franco İspanyasında Nazilerin elçiliğini yaptı.

(**) Thomsen, Amerika'da bulunan bir avuç Alman gazetecisinin tutuklanmasına karşılık Almanya'daki Amerikan gazete muhabirlerinin de tutuklanmasını Berlin'den istedi. Sekreter yardımcısı Ernst Wiermann imzasını taşıyan 10 Aralık tarihli bir Dış İşleri Bakanlığı muhtırasında Almanya'da bulunan bütün Amerikan muhabirlerinin «rehine» olarak tutulduğu yazılıdır. New York Times'ın Berlin'deki başmuhabiri Guido

Hitler'in, Amerika'ya savaş ilânını savunmak amacıyla, *Reichstag*'daki robotlarının karşısında yaptığı konuşma, daha çok Franklin D. Roosevelt'e karşı savrulmuş kişisel küfürlerle, Başkanın New Deal'deki başarısızlıklarını örtmek için savaşı kışkırttığı iddialarıyla ve milyonerlerle Yahudilerin desteklediği bu adamın "II. Dünya Savaşının tek sorumlusu olduğu" sözleriyle doluydu. Başlangıçtanberi Hitler'in dünya hâkimiyeti yolunu tıkayan, ona durmadan hakaret eden, İngiltere'nin yıkılmak üzere bulunduğu bir sırada ada halkına büyük yardımlarda bulunan, Amerika Donanmasını Atlantikte başına belâ eden bir adama karşı biriktirilmiş ve açığa vurulamamış bir öfke büyük bir sel halinde ortaya dökülüvermişti.

«İzin verirseniz şu öteki dünyaya karşı tutumumu açıklıyayım: Bu öteki dünya dediğimiz ülkenin başında öyle bir adam var ki, askerlerimiz karlarda ve buzlarda dövüşürlerken şöminenin karşısına geçip rahat rahat lâf ediyor. Oysa savaşın tek suçlusudur. O.

Bu Başkan denen adamın bana karşı giriştiği tahkir edici hücumları burada anlatmıyacağım. Bana gangster demesi hiç ilginç değil... Eninde sonunda, bu deyim Avrupada değil Amerika'da icad edilmiştir, çünkü burada böyle gangsterler yoktur. Kaldı ki, Roosevelt tarafından tahkir edilmiş olmam imkânsız, çünkü ben kendisini deli sayıyorum, Wilson gibi...Önce savaşı kışkırtıyor, sonra dâvaları bozuyor, sonra iğrenç bir şekilde Hıristiyan iki yüzlülüğüne bürünüyor ve insanlığı yavaş yavaş, ama emin adımlarla, savaşa sürüklüyor, hem de giriştiği saldırının namuslu olduğuna Tanrıyı tanık olarak göstererek - Masonların eskiden beri yaptıkları gibi...

Roosevelt, uluslararası kanunlara karşı girişmiş olduğu bir sürü alçakça cinayetlerin suçlusudur. Gemilere İtalyan ve Alman uyrukluların mallarına kanunsuz olarak el konulması, enterne edilmek suretiyle özgürlüklerinden yoksun kılınanlara karşı konulan yasaklar, mal yağması ile birlikte yürütülmüştür. Roosevelt'in artan saldırıları artık o kadar

Enderis bundan hariç tutuldu. Wiermann'ın yazısına göre, «kendisinin Alman dostu olduğu anlaşılmıştı.» Enderis için kötü bir sonuç çıkabilir bundan. Ama kendisi o sırada hastaydı ve belki de bu yüzden tutuklanmamıştı.

ileri gitti ki, sonunda Amerikan Donanmasına, Alman ve İtalyan bayrağını taşıyan her gemiye, her yerde hücum etmek, onları batırmak emrini verdi. Uluslararası kanunun tüm olarak bozulmasıdır bu. Amerikan Bakanları, Alman denizaltılarını cânice imha etmekle övündüler. Amerikan kruvazörleri, Alman ve İtalyan şileplerine hücum ettiler, onlara el koydular, mürettebatını hapsettiler.

Başkan Roosevelt'in yıllardanberi yürüttüğü bu dayanılmaz derecedeki kışkırtıcı hareketlere rağmen, Almanya ile İtalya'nın savaşı önlemek ve Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkileri sürdürmek için harcadıkları içten çabalar böylece suya düşmüş oldu...»

Roosevelt'in, "Alman düşmanlığını savaşa kadar götürmekteki" amacı neydi? diye sordu Hitler. Bunu iki yoldan açıkladı.

«Roosevelt'in fikirleriyle benim fikirlerim arasında dünya kadar mesafe bulunduğunu çok iyi anlıyorum. Roosevelt zengin bir aileden geliyor. Demokrasilerin geliştirdiği bir sınıftan. Ben ise yalnızca küçük, yoksul bir ailenin çocuğuydum, hayatımı çalışarak kendi çabamla kazanmak zorunda bulunuyordum. Büyük Savaş geldiği zaman Roosevelt, ancak başkaları kan dökerken ticaretle para kazananların oturdukları güzel bir mevkide bulunuyordu .Ben ise yalnızca emir getirip götüren basit bir erdim. 1914 sonbaharında ne kadar yoksulsam savaştan sonra da yine öyle yoksuldum. Milyonların alınyazısını paylaştım. Franklin Roosevelt ise yalnızca Seçkin On Bin denen sınıfın alınyazısını paylaştı.

Savaştan sonra Roosevelt para spekülâsyonlarını denedi. Enflâsyondan ve başkalarının yoksulluklarından kârlar sağladı, ama ben... hastanede yattım...»

Hitler, bu eşsiz karşılaştırmasını epice sürdürdükten sonra ikinci noktaya geldi: Roosevelt Başkan olarak uğradığı başarısızlığın sonuçlarından kurtulmak için savaşa baş vurmuştu.

«Nasyonal Sosyalizm de Roosevelt'in başkan seçildiği yıl iktidara geldi... O, iktisadî durumu çok bozulmuş bir devleti devraldı, ben ise demokrasi yüzünden tam bir çöküntüye uğramış bir Almanya'nın başına geçtim...

Nasyonal Sosyalist liderliği altında Almanya'da iktisat, kültür ve sanat alanlarında o zamana kadar görülmemiş bir kalkınma olduğu halde Başkan Roosevelt kendi ülkesinde en ufak bir ilerleme kaydedemedi... Yardımına çağırdığı, ama daha çok onu yardıma çağıran adamların, çıkarlarını anarşide arayan ve hiçbir zaman düzen istemeyen Yahudi eleman olduğu düşünülürse bu sonuca şaşmamak gerekir...

Roosevelt'in New Deal kanunları tüm yanlıştı. Bu iktisadî politikanın sürmesi şüphesiz ki, kendisinin diyalektik zekâsına rağmen Başkanı barış zamanında yerinden edebilirdi. Bir Avrupa devletinde olsaydı ulusal serveti bile bile boş yere harcamaktan sanık olarak mahkemeye verilirdi; ve sivil bir mahkemede alçakça ticaret usulleri kullanmak suçundan mahkûm olmaktan kendisini zor kurtarırdı.»

Hitler, New Deal konusunda söylediği bu sözlere Amerikan İzolasyonistlerinin hiç olmazsa bir bölümü ile ticaret çevrelerinin büyük bir bölümünün katılacağını biliyor ve bundan yararlanmaya çalışıyordu. Ama Pearl Harbour baskınından sonra, bu grupların da, herkes gibi, Amerikada yurt savunması söz konusu olduğunda biraraya geldiklerini bilmiyordu.

«(Bu grupları imâ ederek sözlerini şöyle sürdürdü) Bu gerçeği, Amerikalıların çoğu anladı ce iyice değerlendirdi. Aralarında birçok tanınmış kimseler de var. Bu adam korkunç bir muhalefet fırtınasıyla karşılaşmak üzereydi. Tek kurtuluş yolunun, halkoyunun dikkatini yurt içinden dış politikaya çevirmek olduğunu düşündü.. Çevresindeki Yahudiler bu görüşünü desteklediler... Yahudilerin ne kadar şeytanca rezillikleri varsa bu adamın çevresinde toplandı ve o da bunlara ellerini uzattı.

Amerikan Başkanının çatışma çıkarmak için her gün biraz daha artan çabaları işte böyle başladı... Bu adamın yıllardanberi tek bir dileği var: Dünyanın neresinde olursa olsun bir çatışma çıkarmak.»

Bundan sonra Roosevelt'in 1937 de Chicago'da yaptığı "karantina" konuşmasındanberi, bu yöndeki çabalarını uzun uzadıya sayıp döktü. Hitler bir ara bağırdı: "Şimdi de Avrupada barış olacak da silâhlanmıya harcadığı milyonlar bir sahtekârlık sayılacak diye korkuyor. Çünkü o zaman herkes Amerika'ya kimsenin saldırmadığını görecektir. Onun için, yurduna hücüm edilmesini kendisi kışkırtmak zorunda bu gün".

Nazi diktatör Amerika ile arasının açılmasından memnun gibidir ve bu duygusunu Alman halkı ile paylaşmak istemektedir.

«Bir devletin, sonunda, gerçeğin ve hakkın tarihteki bu görülmemiş ve utanmaz derecedeki kötü kullanılışını protesto etmek için artık ilk adımı atmasından hepinizin memnun kaldığını sanıyorum. Yıllardan beri bu adamla görüşmeler yapan Japon hükümetinin sonunda kendisiyle bu kadar bayağı şekilde alay edilmesinden bıkmış olması, hepimizi, Alman halkını ve öyle sanıyorum ki, dünyadaki bütün namuslu insanları çok memnun etmiştir... Birleşik Amerika Cumhurbaşkanı en son şunu anlamalıdır ki —bunu yalnızca zekâsı kıt olduğundan söylüyorum— yürüttüğü mücadelenin amacı bir devletin ardından başka bir devleti yıkmaktan ibarettir.

Alman ulusuna gelince, ulusumuzun ne Mr. Roosevelt'in, ne Mr. Churchill'in, ne de Mr. Eden'in merhametine ihtiyacı vardır. O yalnızca haklarını istiyor. Binlerce Churchill'ler, Roosevelt'ler plân da kursalar o bu yaşama hakkını alacaktır...

Dolayısiyle bugün Amerikan maslahatgüzarının pasaportlarını hazırlattım ve yarın.....» (46)

Reichstag'daki milletvekilleri bu sırada bağırarak sevinçle ayağa fırladılar. Führer'in sözleri tımarhane gürültüleri arasında kaybolup gitti.

Aynı gün saat 2.30 dan az sonra Ribbentrop, Amerika'nın Berlin'deki maslahatgüzarı Leland Morris'i, en soğuk pozlarından birini takınarak kabul etti ve kendisini ayakta bekleterek Almanya'nın savaş ilânını okudu, bildirinin bir kopyasını verdi ve soğuk soğuk dışarı buyur etti.

«(Bildiride şöyle deniliyordu).... Almanya, Amerika ile olan ilişkilerinde ,uluslararası kanunların ilkelerini içinde bulunduğumuz savaş süresince kendi hesabına kesin bir şekilde uyguladığı halde, Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, sonunda, Almanya'ya karşı açıkça savaş hareketlerine girişmiş bulunmaktadır. Bu bakımdan fiilen bir savaş durumu yaratmış olmaktadır .

Dolayısiyle, Alman Hükümeti, Birleşik Amerika ile bütün diplomatik ilişkilerini kestiğini ve Başkan Roosevelt tarafından yaratılmış olan bu koşullar altında Almanya'nın bugünden itibaren kendisini Birleşik Amerika ile savaş durumunda saydığını ilân eder.»

Almanya, İtalya ve Japonya arasında, "Amerika Birleşik Devletleriyle İngiltere'ye karşı açılmış olan savaş, başarılı bir şekilde sona ermedikçe, silâhların bırakılmıyacağı," ve ayrı bir barış anlaşması yapılmıyacağı konusunda üç devletin sarsılmaz kararını belirten Üçlü Anlaşmanın imzası o gün oynanan dramın son perdesi oldu.

Daha altı ay önce kazanılmış saydığı bir savaşta, yalnızca kuşatılmış bir İngiltereyle karşı karşıya bulunan Adolf Hitler, şimdi, askerî gücünün eninde sonunda iktisadî güce dayandığı bir dünya savaşında kendi isteği ile ve bile bile dünyanın en büyük üç sanayi devletini karşısına almıştı. Bu üç düşman ülke insan gücü bakımından da üç *Mihver* Devletinden üstündü. 1941 yılının sonuna doğru, olaylarla dolu olan o Aralık gününde, bu ağır gerçekleri ne Hitler, ne generalleri, ne de amiralleri görüyorlardı.

Genel Kurmayın zeki başkanı General Halder bile 11 Aralık tarihinde güncesine Amerika'ya savaş ilân edildiğini yazmak zahmetine bile katlanmamış. Yalnızca, o akşam bir deniz yüzbaşısının "Japon-Amerikan Deniz Savaşının Dayandığı Temeller" konusunda verdiği bir konferansta hazır bulunduğunu yazıyor. Yazısının geri kalan bölümünde ise, belki de haklı olarak, zor durumdaki Rus cephesinin birçok kesimlerinden gelen kötü haberleri kaydetmiş; yakında gücünü yitirecek olan Ordularının bir gün Yeni Dünyadan gelecek taze kuvvetlerle karşılaşması ihtimaline düşüncelerinde en ufak bir yer bile vermemiş.

Amiral Raeder, Hitler'in bu çıkışından çok memnun kaldı. Ertesi gün, 21 Aralıkta, Führer'le görüştü. "Japonya'nın başarılı bir şekilde yaptığı müdahalenin Atlantik durumunu düzelteceğini" kendisine temin etti. Konuyu biraz daha canlandırmak için Hitler'e aşağıdaki sözleri söyledi:

«(Amerika'nın) Atlantikte bulunan savaş gemilerinden bir kısmını Pasifiğe naklettiğini bildiren raporlar alındı. Pasifikte hafif kuvvetlere, özellikle muhriplere olan ihtiyacın gün geçtikçe artacağı kesin. Nakliyat gemilerine de çok ihtiyaç duyulacak. Bu bakımdan Amerikan şileplerinin Atlantikten çekileceği umulabilir. İngiliz şileplerine de ihtiyaç artacaktır...»

Sonunu düşünmeksizin bu kadar büyük bir kabadayılığa kalkışan Hitler'i şimdi birdenbire bir düşüncedir almıştı. Grand Amiral'e birtakım sorular sormıya başladı: Acaba "düşman, Pasifikteki yenilgisinden sonra yitirdiği itibarını yeniden kazanmak için yakın bir gelecekte Azores'i, Cape Verdes'i işgâl etmek ve dahası Dakar'a karşı hücüma geçmek üzere gereken tedbirleri" almıyacak mıydı? Raeder sanmıyordu.

«Amerika (dedi) önümüzdeki birkaç ay içinde bütün gücünü Pasifikte toplayacaktır. İngiltere ise çok sayıda büyük gemi kaybettikten sonra yeni tehlikeleri göze almayacaktır. (*) Bu gibi işgal görevlerini başaracak ya da ikmal yapabilecek nakliye gemilerinin elinde bulunması ihtimali çok azdır. »

Hitler'in soracağı çok önemli bir soru vardı: "Amerika ile İngiltere önceden Almanya ile İtalya'yı ezmek üzere bir süre için Doğu Asya'dan vazgeçebilirler mi?" idi. Grand Amiral bu konuda kendisine teminat verdi.

«Düşmanın geçici olarak bile olsa (dedi) Doğu Asya'dan vazgeçmesi ihtimali yoktur; çünkü, bu takdirde, İngiltere, Hindistan'ı tehlikeye düşürmüş olur. Sonra Japon donanması üstün bir durumda oldukça Amerika Donanmasını Pasifikten çekemez.»

Raeder bundan sonra, altı "büyük" denizaltının Amerika Birleşik Devletlerinin Doğu kıyılarına doğru "hemen yola çıkmak" üzere olduğunu Hitler'e haber vererek Führer'i sevindirmeye çalıştı (48).

Rommel'in Kuzey Afrikadaki gerilemesinden başka, Rusya'da durumun gittikçe bozulması Alman Yüksek Komutanının ve askerî şeflerinin dikkatlerini hemen bu yeni düşmandan

(*) İki gün önce, 10 Aralıkta, Alman uçakları Malaya kıyıları açıklarında **Prince of Wales** ve **Repulse** adında iki İngiliz zırhlısını batırmışlardı. Amerika'nın 7 Aralıkta Pearl Harbour'da yediği darbenin arkasından indirilen bu ikinci darbeden sonra Japon Donanması Pasifikte, Çin Denizinde ve Hind Okyanusunda üstünlük sağladı. Churchill bu iki büyük geminin kaybından söz ederken şu sözü söyler: «Bütün savaş süresince bu kadar büyük bir sarsıntı geçirmedim.»

ayırdı. Bu son düşmanın taa uzaklarda, Pasifikte, başının iyice belâya girmiş olduğundan emindiler. Onu bir yıl hiç düşünmeyeceklerdi. Ama sonra, savaşın büyük dönüm yılı gelecekti. O yıl, Almanların, bütün 1941 yılı boyunca bittiğini ve kazanıldığını sandıkları çatışmanın hem sonucunu belirleyecek, hem de başlangıçta kazanılan zaferlerle bu kadar göz kamaştırıcı bir büyüklüğe çarçabuk erişen ve Hitler'in binlerce yıl süreceğine içtenlikle inandığı Üçüncü Alman İmparatorluğunun alın yazısını çizecekti.

Yeni Yıl, 1942 yılı, yaklaşırken Halder'in defterindeki yazılar da karamsar olmıya başladı.

30 Aralık, 1941 tarihindeki yazısı, "Bir karanlık gün daha!" diye başlıyor. Ve yılın son günü de aynı yazı. Alman Genel Kurmay Başkanı kötü günlerin yaklaşmakta olduğunu sezmektedir.

XXVI.

BÜYÜK DÖNÜM NOKTASI: 1942 STALİNGRAD VE EL ALEMEYN

KOMPLOCULAR YENİDEN CANLANIYOR

Hitler ordularının 1941-42 kışında Rusya'da dayak yemeleri, birçok Feld-Mareşalle Yüksek Generalin yerlerinden atılmaları, Nazi-düşmanı komplocuların umutlarını yeniden canlandırmıştı.

Alman Orduları zaferden zafere koşarlarken ve Alman İmparatorluğunun haşmeti bütün dünyanın gözünü kamaştırırken Yüksek komutanları bir başkaldırma hareketiyle ilgilendirememişlerdi. Ama şimdi, o zamana kadar kendilerini beğenmiş ve hiç yenilmemiş olan askerler karların ve acı soğuğun altında en aşağı onlar kadar kuvvetli olduklarını gösteren bir düşmanın karşısında durmadan geri çekiliyorlardı; altı ay

içindeki zayiat sayısı milyonun üstündeydi; en ünlü generaller boyuna yerlerinden atılıp duruyorlardı. Birkısmının —Hoepner ve Sponeck gibi— şerefleriyle açıkça oynanmıştı. Birçokları hakarete uğramış ve merhametsiz diktatörün yaptığı hâtâların kefaretini ödemişti (*).

Hassel, 21 Aralık 1941 de, güncesine yazdığı notu "durum aşağı yukarı olgunlaştı," diye umutla bitirmiş. Hem kendisi hem de komplo arkadaşları, Prusya subay çevrelerinin, yalnız kendilerine uygulanan ağır işlemlere karşı değil, aynı zamanda, kaçık Yüksek Komutanlarının, kendileriyle Ordularını Rusya'da bir bozgunun tam kıyısına getirmesine karşı da bir tepki göstereceklerinden emindiler. Yukarda gördüğümüz gibi, komplocular Nazi diktatörünü devirecek fizik gücün yalnızca birliklerin başındaki generallerde bulunduğuna inanıyorlardı. Artık zamanı gelmişti. Geç kalmamaları gerekiyordu, zaman çok önemliydi. Rusya'da işlerin ters gitmesinden ve Amerika'nın da çatışmaya katılmasınsan sonra savaşın kazanılacağın-

(*) Hatırlanacağı gibi, emekliye ayrılanlar arasında, Ordu Başkomutanı Feld-Mareşal von Brauchitsch, Güney ve Merkez Ordu Gruplarını yönetmiş olan Feld-Mareşal von Rundstedt ile von Bock, Panzer Kolordularının yaratıcısı General Guderian vardı. Bunları, az sonra, Kuzeydeki ordu grubunun komutanı Feld-Mareşal von Leeb izledi. 18 Şubat 1942 de görevinden alındı. Rundstedt'in yerine geçen Feld-Mareşal von Reichnau bir gün önce kalp sektesinden ölmüştü. Luftwaffe generali Udet 17 Kasım 1941 de kendisini tabanca ile öldürdü. Kış çekilmesi sırasında otuzbeş kadar kolordu ve tümen komutanı görevinden alındı.

Bu yalnızca başlangıçtı. Feld-Mareşal von Manstein, savaşlar kaybedilmeye başladıktan ya da generaller Hitler'e karşı gelecek cesareti kendilerinde bulmalarından sonra başlarına nelerin geldiğini Nuremberg mahkemesinde özet olarak şöyle anlatmıştır: «On yedi Feld-Mareşalden onu savaş sırasında geriye alındı ve bunlardan üçü 20 Temmuz, 1944 de (Hitler'e karşı hazırlanan komplo - W.L.S.) öldü. Yalnız bir tek Feld Mareşal savaşı sağlam olarak ve bulunduğu mevkide bitirdi. Altmış altı generalden (Generalobersten) on sekizi geriye alındı, beşi 20 Temmuz olayında öldü ya da şerefsiz bir şekilde ordudan atıldı. Savaşın sonunda yalnız üç general yerinde kalmıştı.» (1)

dan umutlarını kesmişlerdi. Ama savaş daha kaybedilmiş değildi. Berlin'de kurulacak Nazi-düşmanı bir hükümetin hâlâ barış şartları ileri sürebileceğini umuyorlardı: Almanya yine büyük bibr devlet olarak kalacak ve belki de Hitler'in almış olduğu Avusturya, Sudetland ve Doğu Polonya gibi yerleri de hiç olmazsa elinden çıkarmıyacaktı.

1941 yazının sonunda, Sovyetler Birliğini ortadan kaldırmak umudu hâlâ bulunduğu bir sırada, onlar bu düşünceler içindeydiler. Churchill ile Roosevelt'in 19 Ağustos'ta imzaladıkları Atlantik Anayasası onlar için büyük bir darbe olmuştu. Özellikle bu Anayasanın 8 inci maddesi çok canlarını sıkmıştı. Bu maddeye göre, savaştan sonra, genel bir silâhsızlanmıya varılıncaya kadar, Almanya'nın silâhları elinden alınacaktı. Hassell, Goerdeler, Beck ve muhalefet çevresinin öteki üyeleri, bu maddenin, Nazi hükûmetiyle Nazi-düşmanı bir hükûmet arasında *Müttefiklerin* bir ayırım yapmıyacakları anlamına geldiğini, ve Hassell'in yazdığı gibi "İngiltere ile Amerika'nın yalnız Hitler'e karşı savaşmadığını, aynı zamanda Almanya'yı ezmek ve savunmasız bir duruma düşürmek istediklerinin de isbatı" olduğunu anladılar. O sırada Hitler'e karşı ihanet ağı örmeye çalışan, ama Hitler'siz bir Almanya için olabildiği kadar çok şey koparmıya kararlı olan, bu aristokrat eski elçiye göre, 8 inci madde, güncesinde yazdığı gibi, "akla uygun her türlü barış fırsatını ortadan kaldırmıştı" (2).

Komplocuların Atlantik Anayasasından sonra hayal kırıklığına uğramalarına rağmen, bu Anayasanın yürürlüğe girmesinden hemen sonra harekete geçmelerinin nedeni, Almanya Avrupasının büyük bir bölümünü henüz elinde bulundururken ve Nazi-düşmanı bir rejim için elverişli bir pazarlığa girişmek olanağı henüz varken, Hitler'i bir an önce ortadan kaldırmak gerktiğine inanmış olmalarıdır. Ülkelerine en elverişli şartları elde edebilmek için Hitler'in o güne kadar aldığı yerleri koz olarak kullanmaktan vazgeçmiyorlardı. Hassel, Popitz, Oster, Dohnanyi ile Yurt İçi Ordusu Kurmay Başkanı General Friedrich Olbrich arasında Ağustosun son günlerinde Berlin'de yapılan bir seri görüşmelerde şöyle bir sonuca varılmıştı. Kendilerine "Alman Yurtseverleri" adını veren bu adamlar *Müttefikler* karşısında "çok ılımlı istekler" ileri süreceklerdi; ama, yine Hassell'in kelimeleriyle, "vazgeçemeyecekleri birtakım talepleri" de vardı. Bunların neler olduklarını söylemiyor Hassell; yalnız güncesinin öteki kayıtlarından, Almanya'nın 1914'deki Doğu sınırı ile Avusturya ve Sudetland üzerinde direnmek istediklerini anlıyoruz.

Ama zaman azdı, Hassel, Ağustosun sonunda arkadaşlarıyla yaptığı son bir görüşmeden sonra defterine şunu yazmış: "Az sonra çok geç kalınacağına hepsi de inanıyor. Zafer fırsatı açıkça elimizden gitikten ya da zafer çok zayıf bir ihtimal olduktan sonra, artık yapacak bir şey kalmıyacak." (3)

Rusya'daki yaz seferi sırasında Hitler'i yakalamak için generaller nezdinde birtakım teşebbüslere geçildi. Ancak, büyük komutanlar o sırada kendilerine parlak zaferler kazandıran adamı başlarından atmayı düşünmeyecek kadar meşgul olduklarından bu teşebbüslerden bir sonuç çıkmadı. Ama hiç olmazsa askerlerin kafalarına günün birinde yeşerecek birtakım tohumlar atıldı.

O yaz ordudaki komplonun merkezi Feld-Mareşal von Bock'un karargâhıydı. Burası Bock'un, Moskova'ya taarruz eden Merkez Orduları Gurubunu yönettiği yerdi. Başlangıçta Nasyonal Sosyalizme hayran olduğu halde sonradan komplocular arasına katılan ve Bock'un kurmaylarından olan Tuğgeneral Henning von Tresckow karagâhtaki faaliyetin elebaşısıydı. Kendisine yaveri Fabian von Schlabrendorff ile her ikisinin de Bock'un yanına yaver olarak verdikleri iki komplocu yardım ediyordu. Bunlardan biri Kont Hans von Hardenberg, öteki de Kont Heinrich von Lehndorff'du. İkisi de ünlü Alman ailelerinin çocuklarıydılar (*). Bu komplocuların kendi kendilerine yükledikleri görevlerden biri de Feld-Mareşal üzerinde çalış-

(*) Lehndorff 4 Eylül 1944 de Naziler tarafından idam edildi.

mak ve Hitler'i, Ordu Gurup Karargâhına yapacağı ziyaretlerin birinde yakalaması için Bock'u kandırmaktı. Ama Bock kolay kolay kandırılacak cinsten bir adam değildi. Nazilikten tiksindiğini söylüyordu, ama bu rejimde üzerine birçok sorumluluklar da almıştı. Dramın bu aşamasında birçok tehlikeleri göze alamıyacak kadar boş ve ihtiraslıydı. Bir ara Tresckow kendisine Führer'in ülkeyi felâkete sürüklediğini söyleyince Bock şöyle bağırmıştı: "Führer'e kimsenin saldırmasına izin veremem " (4).

Tresckow ile genç yaveri hayal kırıklığına uğradılar, ama yılmadılar. Kendi başlarına harekete geçmeye karar verdiler. Führer, 4 Ağustos 1941 de Borisov'daki Ordu Gurubu Karargâhına geldiği gün, otomobille hava alanından karargâha giderken kendisin yakalamayı tasarladılar. Ama komplocular daha pek amatördüler o sırada. Führer'in sıkı emniyet tertibatını hesaba katmamışlardı. Hitler geldiği gün çevresini kendi S.S. muhafızları sardı ve hava alanından gelirken Ordu Gurubunun emrine verdiği otomobillerden hiç birine binmedi. Bu iş için kendi otomobillerini önceden oraya göndermişti. Bu yüzden iki subay kendisine yaklaşmak fırsatını bulamadılar. Ordudaki komplocular bu fiyaskodan —buna benzer başka fiyaskoların da olduğu anlaşılıyor— birtakım dersler çıkardılar. Bu derslerden birincisi şuydu: Hitler'i yakalamak kolay değildi; çok iyi korunuyordu. İkincisi de Hitler'i yakalamakla iş bitmiyebilirdi. Çünkü kilit noktalarındaki generaller bu olaydan yararlanmayacak ve muhalefeti desteklemeyecek kadar korkaktılar. Yeminlerinden cayıp caymıyacakları belli değildi. Bu sırada, 1941 sonbaharında çoğu Schlabrendorff gibi sonradan subay olmuş sivillerden oluşan birtakım gençler istemiye istemiye şu sonuca vardılar: en basit ve belki de tek çözüm yolu Hitler'i öldürmekti. O zaman, Lidere verdikleri sözden kurtulacak olan çekingen generaller yeni rejime katılacaklar ve böylelikle muhalefet de Ordunun desteğini sağlamış olacaktı.

Ama Berlin'deki elebaşılar bu kadar ileri gitmeye hazır

değillerdi. "Tecrit edilmiş faaliyet" adını verdikleri aptalca bir plân hazırlamakla meşguldüler. Bu plânın, generallerin Hitler'e vermiş oldukları kişisel sözü bozdukları zaman generaller'den kurtulmak imkânlarını vereceği her nedense umuluyordu. Komplocuların bu plânla nasıl bir amaç güttüklerini anlamak, bugün bile, zor. Ama ana fikir şuydu: Gerek Doğu ve gerek Batıdaki yüksek askerî komutanlar, önceden hazırlanan bir sinyal üzerine, Ordu Başkomutanı olarak Hitler'in vereceği emirlere itaat etmiyeceklerdi. Bu sekilde davranmakla bile Führer'e itaat edecekleri üzerine verdikleri sözü bozmuş olacaklardı, ama Berlin'deki elebaşılar bunu görmezlikten geliyorlardı. Herhalde gerçek amaçlarının kargaşalık çıkarmak, bu kargaşalık arasında, Beck'in, Berlin'deki Anayurt Ordusunun yardımıyla, iktidarı ele alacağını, Hitler'i yerinden atacağını ve Nasyonal Sosyalizmi kanundışı ilân edeceğini düşünüyorlardı.

Oysa Anayurt Ordusu pek askerî bir kuvvet sayılamazdı. Bu ordu birtakım acemi erlerden kurulmuş bir örgüttü. Erlerin cepheye gönderilmeden önce, burada pek sağlam bir eğitim gördükleri de yoktu. Bu bakımdan, teşebbüsün gerçekten başarıya ulaşabilmesi için, her şeyden önce, Rusya'da ya da işgal edilmiş bölgelerde bulunan ve komuta ettikleri birliklerde sevilen birtakım yüksek generallerin kazanılması gerekiyordu. Münih günlerinde Halder'in Hitler'i yakalamak üzere hazırladığı komploya girmiş olanlardan biri elbetteki bu işin tam adamı olabilirdi; o adam da Feld-Mareşal Witzleben'di. O sırada Batı Cephesi Başkomutanlığında bulunuyordu. Komplocular 1942 Şubatının ortasında, hem kendini hem de Belçika'daki askerî komutan General Alexander von Falkenhausen'i yeni plânlarına almayı düşündüler. Bu konuda her iki generalle de görüşmek üzere Hassell'i gönderdiler. Gestapo'nun sürekli takibinde bulunan eski elçi, konferans gezisi "maskesi" altında yola çıktı. Alman subay guruplarına ve işgal memurlarına

"Yaşama Alanı ve Emperyalizm" konusunda bir seri konferanslar verdi. Konferanslar arasında, Brüksel'de iken Falkenhausen'le, Paris'te iken Witzleben'le görüştü. Her ikisinde de, özellikle ikincisinden, iyi izlenimlerle ayrıldı.

Öteki Feld-Mareşal arkadaşları Rusya'da büyük savaşlarla uğraşırken Fransa'da bir köşeye atılmış olan Witzleben gerçekten bir şeyler yapmak istiyordu. Hassel'e "tecrit edilmiş faaliyet" fikrinin hayal olduğunu söyledi. Tek çözüm yolu Hitler'i devirmek için doğrudan doğruya harekete geçmekti. Bu işde önemli bir rol oynamak istiyordu. Belki de böyle bir darbe için en iyi zaman 1942 yazında Almanların Rusya'da taarruza yeniden başlamaları olacaktı. O güne hazırlanmak için sağlığının tam yerinde olmasına çalışacak ve bunun için ufak bir ameliyat geçirecekti. Ne yazık ki bu karar gerek Feld-Mareşal ve gerekse komplo arkadaşları için çok kötü sonuçlar verdi. Witzleben'in de, Büyük Frederik —ve daha birçokları— gibi, basuru vardı (*). Bu acı veren, sıkıntılı durumun giderilmesi için yapılacak ameliyat basit bir operatör işiydi. Ama Witzleben bu ameliyat için ilkbaharda izin aldığını sırada Hitler bunu fırsat bildi ve Feld-Mareşali aktif görevden uzaklaştırdı. Yerine Rundstedt'i getirdi. Rundstedt'in ise, son zamanlarda kendisini oldukça çok haşlamış olan Hitler'e karşı herhangi bir komploya katılmaya niyeti yoktu. Böylece komplocular Orduda umutlarını bağladıkları tek adamın birdenbire emrinde asker bulunmayan bir Feld-Mareşal durumuna düşürüldüğünü gördüler, Asker olmayınca da hiç bir rejim kurulamazdı.

Komplo liderleri büyük bir umutsuzluğa düştüler. Gizli gizli toplanıyorlar, plânlar hazırlıyorlar, ama bir türlü cesaretlerini toplayamıyorlardı. Hassell, 1942 Şubatının sonunda, bir sürü toplantıdan sonra not defterine şunları yazmış: "Şu anda Hitler'e karşı bir şey yapılamıyacağı anlaşılıyor" (5).

Buna karşın, Hitler'in iktidardan atılmasından sonra Almanya'da kurulacak hükûmetin biçimi üzerindeki fikirlerini geliştirmek, karmakarışık ve oldukça verimsiz çalışan örgütlerini zamanı geldiğinde hükûmeti devralacak şekilde güçlendirmek için bir şeyler yapabilirlerdi.

(*) Prusya Kralı sık sık bu hastalıktan yakınır, hastalığın hem aklî yeteneklerini hem de fizik faaliyetini kasıtladığını söylerdi.

Çoğu tutucu olan ve bir hayli da yaşlanmış bulunan direnme liderleri her şeyden önce Hohenzollern monarşisinin yeniden kurulmasını istiyorlardı. Ama Hohenzollern'lerden hangi prensin tahta getirileceği üzerinde uzun bir süre aralarında anlaşamadılar. Çevrenin ileri gelen sivil üyelerinden Popitz, taht'a Veliaht'ın getirilmesini istiyordu. Oysa üyelerin çoğu bu adamdan tiksiniyorlardı. Schacht, Veliahtın en büyük oğlu Prens Wilhelm'den yanaydı. Goerdeler ise İkinci Wilhelm'in henüz hayatta bulunan en küçük oğlu Prusya Prensi Oskar'ı tutuyordu. Kayzer'in dördüncü oğlu August Wilhelm'in, ya da takma adıyle «Auwi» nin, koyu bir Nazi olması ve S.S. de *Gruppenführer*'lik yapması yüzünden sözkonusu olamıyacağında hepsi birliktiler.

Herşeye rağmen 1941 yazında hepsi de en uygun adamın Veliahtın ikinci oğlu Louis-Ferdinand olduğunda aşağı yukarı anlaştılar (*). Dearborn'daki Ford fabrikasında beş yıl çalıştıktan sonra şimdi de Lufthansa havayollarında memur olan ve komploculara karşı sempati besleyen bu otuz üç yaşındaki yakışıklı genç sonunda Hohenzollern'lerin en kuvvetli adayı olmuştu. Yirminci yüzyılın havasını anlamış, demokrat ruhlu, zeki bir insandı. Ayrıca, eski Rus Grand Düşeslerinden Prenses Kira adında güzel, akıllı ve cesur bir karısı da vardı. Komplocular için bu aşamada önemli olan başka bir nokta da kendisinin Başkan Roosevelt'in şahsî dostu olmasıydı. 1938 de karısıyla Amerika'da balaylarını geçirirlerken Başkan yeni çifti Beyaz Saraya dâvet etmişti.

Hassell ile dostları Louis-Ferdinand'ın ideal bir aday oldu-

(*) Veliaht'ın en büyük oğlu Prens Wilhelm Fransız savaşında aldığı yaralardan 26 Mayıs 1940 da ölmüştü.

ğundan yine de emin değillerdi. Hassell, 1941 Noelinde güncesine yazdığı yazıda şöyle diyor: «Vazgeçemiyeceği birçok huyları var». Ama sesini çıkarmadı.

Hassell'i daha çok gelecekteki Alman hükûmetinin biçimi ve niteliği ilgilendiriyordu. Bir yıl önce, General Beck, Goerdeler ve Popitz ile görüştükten sonra geçici aşamı için bir program hazırlamış, 1941'in sonunda yeni bir tasarı ile bu programı daha da geliştirmişti (6). Programa göre, Almanya'da kişi özgürlüğü yeniden kuruluyor, iktidar daimî anayasanın kabulüne kadar bir naibin eline bırakılıyordu. Devletin başına geçecek olan naip, bir hükümet ile bir Devlet Konseyi kuracaktı. Ama otoriter bir hükûmetten yana olanlarla, Goerdeler ile komplocular arasında bulunan birkaç sendikacı bu programı beğenmediler. Hitler'in devrilmesinden sonra hemen bir plebisit yapılmasını, böylelikle geçici rejime halkın desteğinin sağlanmasını, rejimin demokratik karakterinin bu şekilde daha başlangıçta belirtilmesini teklif ettiler. Ama elde daha iyi bir plân bulunmadığı için Hassell'in plânı, hiç olmazsa bir prensip açıklaması olarak, genellikle kabul edildi ve Kont Helmuth von Moltke'nin başında bulunduğu Kreisau Çevresi'nin baskısı altında 1943 de daha liberal ve geniş bir plân hazırlanıncaya kadar yürürlükte kaldı.

Sonunda, 1942 ilkbaharında komplocular kendilerine resmen bir lider seçtiler. Bu lider General Beck'di. Beck'in seçilmesinin nedeni yalnız generalin zekâsı ve karakteri değildi. Kendisinin ayrıca generaller arasında da büyük bir itibarı vardı; gerek içerde ve gerekse dışarda namuslu bir insan olarak tanınmıştı. Ama komplocular örgütlenme işinde çok uyuşuk davrandılar, ve Beck bir türlü fiilen işin başına geçemedi. Hassell gibi birkaç kişinin de, eski Genel Kurmay Başkanına hayran olmakla ve saygı duymakla birlikte, kendisi için birtakım kuşkuları vardı.

Hassell, 1941 Noelinden önce defterine şunu yazmış: «Beck'in kötü yanı çok kuramcı oluşu, Popitz'in dediği gibi,

bir taktik adamı, ama irade gücü az». Bu yargı, sonradan da görüleceği gibi, pek de yersiz değildi. Generalin bu karekter zaafı, harekete güç geçmesi, sonunda korkunç bir tragedya ve felâkete sebeb olacaktı.

Bunu karşın, 1942 Martında, bir sürü gizli toplantılardan sonra, Hassell'in yazdığı göre, «Beck'in ipleri elinde bulundurması,» na karar verildi ve o ayın sonunda, yine eski elçinin yazdığına göre, «Beck resmen gurubumuzun başı olarak tanındı» (7).

Ama komplocular yine de havalarda dolaşıyorlardı. Gurubun en aktif üyelerini bile saran hayal havasının sonu gelmez tartışmalara hâlâ hâkim olduğu bu aşama, komploculardan kalan yazılarda izlendiği zaman çok iyi anlaşılıyor. Hitler'in, o baharda toprak kurur kurumaz Rusya'da yeniden taarruza geçeceğini biliyorlardı. Bu taarruzun Almanya'yı yeniden bir uçuruma sürükleyeceğini anlamışlardı. Öyle olduğu halde boyuna konuşuyor, hiç bir şey yapmıyorlardı. 28 Mart 1942 de Hassell, Ebenhausen'deki yazlık evinde oturmuş güncesine şunları yazıyordu:

«Son günlerde Jessen (*) Beck ve Goerdeler ile Berlin'de uzun uzadıya görüştüm. Önümüzdeki günler pek iyi değil.» (8)

Nasıl iyi olabilirdi ki? Harekete geçmek için elllerinde bir plânları bile yoktu. Oysa o sırada, bu plânı hâlâ hazırlayabilirlerdi.

Ama o bahar, yâni savaşın üçüncü yılı başlarken, plânlarını hazırlamış, harekete geçmeği bekleyen biri vardı ki, o da Adolf Hitler'di. Hem onun plânlarını sonuna kadar yürütecek

(*) Jens Peter Jessen Berlin Üniversitesinde İktisat Profesörüydü ve çevrenin ileri gelen fikir adamlarındandı. 1931 ile 1933 yılları arasında koyu bir Nazi olmuş, partideki birkaç gerçek aydın arasına katılmıştı. 1933'den sonra birdenbire hayal kırıklığına uğradı ve az sonra koyu bir Nazi düşmanı oldu. 20 Temmuz 1944 de Hitler'e karşı hazırlanan komploya karıştığı için tutuklandı ve o yılın Kasımında Ploetzensee hapishanesinde idam edildi.

yaman bir iradesi de vardı.

SAVAŞIN SON BÜYÜK ALMAN TARRUZLARI

Führer'in Rusya'daki Alman Ordularına geri çekilmeyi tam zamanında yasaklaması, insan ve malzeme bakımından büyük kayıplara, birçok komutanlıklarda moral kırıklığına, Ocak ve Şubat 1942 aylarında birkaç hafta büyük bir felâketle bitecek bir durumun ortaya çıkmasına sebeb olmuştu. Ancak gerilemenin durmasında ve Sovyet akınlarına karşı konulmasında Hitler'in verdiği bu sert kararın büyük rolü olduğu da muhakkak. Bunda Alman askerlerinin geleneksel cesareti ve azmi de rol oynamış olsa gerek.

Rus Ordularının Baltık'tan Karadenize kadar uzanan cephe boyunca giriştikleri taarruzun hızı 20 Şubatta kesildi, Martın sonunda çamur mevsimi geldi. Uzun ve kanlı cepheye az çok bir hareketsizlik çöktü. İki yan da yorulmuştu. 30 Mart 1942 tarihli bir Alman Ordu raporundan, kış aylarındaki savaşların neye mal olduğu iyice anlaşılıyor: Doğuda savaş durumunda olan 160 tümenden yalnızca sekizi kışın sonunda taarruza geçecek durumdaydı. On altı zırhlı tümende kala kala 140 tank kalmıştı. Yâni bir zırhlı tümende bulunan tank sayısından daha az (9).

Ordular dinlenirken ve kendilerini toparlarlarken —bahardan çok önce, kış ortasında çekilirlerken bile revizyona başlanmıştı— o sırada hem Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komutanı hem de Ordu Başkomutanı olan Hitler yaz taarruzunun hazırlıklarıyla uğraşıyordu. Bu seferki plânlar bir yıl öncekiler kadar büyük tutulmuş değildi. Hitler Kızıl Orduyu bir tek seferde imha edemeyeceğini anlamıştı artık. O yaz, kuvvetlerinin büyük bir bölümünü Güneyde toplayacak, Kafkas petrollerini, Donetz havzasını, Kuban buğday tarlalarını ele geçirecek ve Volga üzerinde Stalingrad'ı alacaktı. Böylelikle birkaç önemli hedefe birden ulaşacaktı: Sovyetleri, savaşı yürütmek için

muhtaç oldukları petrol ve besin kaynaklarının büyük bir bölümünden ayıracak, Almanya'ya da çok gerekli olan petrol ve besin maddelerini sağlıyacaktı.

Hitler, yaz taarruzu başlamadan hemen önce, talihsiz Altıncı Ordunun Komutanı General Paulus'a şunu söyledi: «Maikop ve Grozni petrollerini alamazsam bu savaşa son vermem gerekir» (10).

Stalin de hemen hemen aynı şeyi düşünüyordu. Savaş sırasında Kafkas petrolleri ona da çok lâzımdı. Stalingrad'ın önemi de aslında buradaydı. Almanlar Stalingrad'ı alırlarsa Hazer Denizi ve Volga üzerinden Orta Rusya'ya giden son ana petrol yolunu da kesmiş olacaklardı.

Hitler'in, uçak, tank ve kamyonlar için benzine ihtiyacı olduğu gibi, sayıca azalan Orduları için de askerlere ihtiyacı vardı. Kış savaşları sırasında verilen zayiatın toplamı 1,167,835 e yükselmişti. Bu sayıya hastalar dahil değildi. Kayıpların yerini dolduracak sayıda insan yoktu elinde. Yüksek Komutanlık, Almanların Müttefiklerinden daha doğrusu uydularından— yeni askerler istedi. Kış ayları içinde General Keitel, yaz seferine Macar ve Romen askerleri toplamak üzere —tam teçhizatlı tümenler istemişti— Budapeşte ile Bükreş'e gönderildi. Goering, ve sonradan da Hitler, Mussolini'ye baş vurarak İtalyan kıtalarının da gönderilmesini istediler.

Goering 1942 Ocak ayının sonunda Roma'ya gitti. Niyeti Rusya'daki seferde İtalyan takviyeleri sağlamaktı. Mussolini'ye, Rusya'nın 1942 de yenileceğini, İngiltere'nin de 1943 de silâhları bırakacağını temin etti. Ciano, o sırada, göğsü madalyalarla dolu şişko Feld-Mareşali artık hiç çekilmez bulmuştu. İtalyan Dış İşleri Bakanı güncesinin 2 Şubat tarihli notunda şunu yazıyor: «Her zamanki gibi kurumundan geçilmiyor ve yukardan atıyor». İki gün sonraki yazı:

«Georring Roma'dan ayrıldı. Excelsior Otelinde akşam yemeği yedik ve yemekte Georring en çok mücevherlerini anlattı. Parmaklarında da güzel yüzükler var... İstasyona giderken üzerine samur bir kürk giy-

mişti. 1906 yıllarında otomobil kullananlarla yüksek orospuların opera-ya giderken giydikleri cinsten.» (11)

Nazi İmparatorluğunun İki Numaralı adamı gün geçtikçe daha da çabuk bozuluyordu.

Mussolini, Almanlar top verirlerse Mart ayında Rusya'ya iki İtalyan tümeni göndereceğini vaat etti. Ama Mussolini son zamanlarda Müttefikinin Doğu cephesindeki yenilgileriyle o kadar yakından ilgilenmiye başlamıştı ki, Hitler, ortağının moralini düzeltmek için, kendisine Almanya'nın henüz kuvvetli bulunduğunu anlatmak zamanının geldiğine karar verdi.

Görüşme, 29 ve 30 Nisan tarihlerinde, Salzburg'da yapıldı. Duce ile Ciano ve yanındakiler barok üslubundaki Klessheim Sarayında ağırlandılar. Bir zamanlar Prens-Baş papazların oturdukları bu saray o sırada Fransa'dan getirtilen avizeler, möbleler ve halılar restore edilmişti. İtalyan Dış İşleri Bakanı bu eşya için Almanların «pek fazla bir masraf yapmadıklarını» düşünüyordu. Hitler'i yorgun gördü ve defterine şunu yazdı: «Rusya'daki kış ayları onu çok yormuş olacak. İlk kez saçında aklar gördüm» (*).

Arkasından genel durum üzerine beylik uzun bir Alman nutku başladı. Ribbentrop'la Hitler, İtalyan konuklarına her şeyin çok iyi gittiğini temin ettiler —Rusya'da, Kuzey Afrika'da, Batıda da ve açık denizlerde de durum mükemmeldi. Doğuda başlayacak taarruzun hedefi Kafkasya petrolleri olacaktır, diyorlardı gizlice.

«(Ribbentrop'un sözlerinden) Rusya'nın elinden petrol kaynakları alınınca Rusya dize getirilecek. Sonra da İngiltere, yıkılmış imparatorluğundan kalanları kurtarmak için yerlere kapanacak.

Amerika dersen koskoca bir blöf...»

(*) Goebbels de Hitler'i bir ay önce karargâhta görmüş, durumunun kötülüğü karşısında hayretini şöyle ifade etmişti: «Saçlarının iyice ağarmış olduğu dikkatimi çekti.. Şiddetli baş dönmeleri geçirdiğini söyledi.... Führer bu kez gerçekten beni korkuttu.» Goebbels şunu da ekliyor yazısına: «Buza ve kara karşı allerjisi var... Führer'i en çok sinirlendiren ve üzen şey toprağın hâlâ karla kaplı olması.... (The Goebels Diaries, s. 131-37).

Ama Ciano, meslekdaşının Amerika konusundaki sözlerini epice bir sabırla dinlerken şu izlenimi aldı: aslında blöfü yapan Almanlardı ve akıllarına Amerika geldikçe «tepeden tırnağa kadar titriyorlardı».

En çok konuşan, her zamanki gibi, yine Hitler oldu.

«(Ciano'nun güncesinden) Hitler konuştu, konuştu, konuştu. Mussolini'nin canı sıkıldı — hep kendi konuşmak ister Mussolini — Oysa susmak zorunda kaldı. İkinci gün, öğle yemeğinden sonra, artık her şey anlatılıp bittiği halde, Hitler yine bir saat kırk dakika aralıksız konuştu. Değinmediği konu bırakmadı; Savaştan ve barıştan, dinden ve felsefeden ,sanattan ve tarihten sözetti. Mussolini ikide birde farkında olmadan kol saatine bakıyordu.. Almanlar —zavallılar— bunları her gün dinliyorlar. Eminim ki artık ezberlemedikleri bir jest, bir kelime ya da bir işaret kalmamıştır. General Jodl, kahramanca bir direnmeden sonra divanın üzerinde uyuklamaya başladı. Keitel sallanıyordu, ama başını dik tutmayı başardı. Kendisini sahvermiyecek kadar yakındı Hitler'e.» (12)

Bütün bu lâf salatasına rağmen, Hitler Rus cephesinde topun ağzına sürülecek yeni İtalyan birlikleri göndereceği üzerine Mussolini'den söz aldı. Hem kendisi hem de Keitel uydularının bu vaatlerinden çok memnundular. Alman Yüksek Komutanlığı yaz görevi için elinde 52 «*Müttefik*» tümeninin bulunacağını hesaplıyordu: 27 Romen, 13 Macar, 9 İtalyan, 2 Slovak ve 1 İspanyol tümeni. Doğudaki ortak *Mihver* kuvvetinin dörtte biri. Alman taarruzunun ağırlık merkezi olan Güney cephesini takviye edecek 41 taze tümenin yarısı —21 tümeni— Macarlardan (10), İtalyanlardan (6) ve Romenlerden (5) oluşacaktı. Halder ile öteki generallerin çoğu, dövüş nitelikleri —biraz daha yumuşak söylemek gerekirse— tartışılabilecek olan «yabancı» tümenlerine bu kadar güvenilmesinden hoşlanmadılar. Ama ellerindeki insan gücü azaldığından bu tümenleri istemiye istemiye kabul etmek zorunda kaldılar. Verdikleri bu karar az sonra başlarına büyük bir felâket getirecekti.

Başlangıçta, 1942 yazının başında, *Mihverin* talihi yâver gitti. Kafkaslar ve Stalingrad üzerine girişilecek taarruz başlamadan önce Kuzey Afrika'da büyük bir zafer kazanılmıştı. General Rommel çöldeki taarruza 27 Mayıs 1942 de başlamıştı (*). Ünlü *Afrika Korps* (iki zırhlı tümenle bir motorize piyade tümeninden oluşmuştu) ve biri zırhlı olmak üzere, sekiz İtalyan tümeni ile giriştiği akında İngilizlerin çöl ordusunu Mısır sınırına kadar püskürtmüştü. 21 Haziranda Rommel, Tobruk'u aldı. Burası İngiliz savunmasının kilit noktasıydı. 1941 de dokuz ay dayanmıştı. Rommel iki gün sonra Mısır topraklarına girdi. Haziranın sonunda El Alemeyn'i aldı. El Alemeyn İskenderiye'den ve Nil Deltasından ancak yüz kilometre uzaktaydı. Haritalarının üzerinde kötü kötü düşünmekte olan *Müttefik* devlet adamları Mısır'ı alarak İngilizlere büyük bir darbe indirmekten Rommel'i hiçbir şeyin alakoyamıyacağını sanıyorlardı. Ondan sonra da, eğer Mısır'ı alırlarsa, Kuzeydoğuya sarkarak Orta Doğu petrollerini ele geçirebilir ve oradan da Kafkaslara doğru ilerlemekte olan Alman ordularıyla birleşebilirdi.

Müttefikler en karanlık günlerindeydiler. *Mihver* ise en parlak günlerini yaşıyordu. Ama Hitler, yukarıda gördüğümüz gibi, dünya çapındaki savaşı hiç bir zaman kavrayamamıştı. Rommel'in Afrikada kazandığı büyük başarıdan nasıl yararlanacağını bilemedi. *Afrika Korps*'un başındaki gözüpek komutanın eline bir Feld-Mareşallik sopası tutuşturdu, o kadar. Malzeme ve takviye göndermedi (**). Zaten Führer baş-

(*) Rommel kuvvetleri Kasım ve Aralık 1941 aylarında İngilizlerle yaptıkları yabanca savaşlarda Cyrenaica'dan Batı sınırlarındaki El Egeila'ya kadar püskürtüldüler... Ama Rommel her zamanki hızıyla kendisini toparladı ve 1942 Ocak ayında kaybettiği yerlerin yarısını aldı. On yedi gün süren sınırlı sefer sırasında El Gazala''ya geldi. 1942 Mayısında yeni akınına buradan başladı.

(**) Rommel'in Tobruk'u almasından sonra Hitler'in ertesi gün Rommel'e Feld-Mareşallık vermesi Mussoliniyi «çok üzdü». Çünkü bu zafer, Ciano'nun yazdığına göre, savaşta «Almanların değeri»ni artır-

langıçta Amiral Raeder'in zoru ve Rommel'in direnmesiyle Libya'ya *Afrika Korps* ile küçük bir hava kuvveti göndermeye razı olmuştu. Bunu da yalnızca İtalya'nın Kuzey Afrikada büsbütün çökmesini önlemek için yapmıştı, yoksa Mısır'ın önemini anladığından değil.

Mısır'ın alınması için Malta'nın ele geçirilmesi gerekti. Malta Sicilya ile Libya'daki *Mihver* üsleri arasında küçük bir adaydı. İngilizler Kuzey Afrikaya malzeme ve asker taşıyan Alman ve İtalyan gemilerine bu adadaki üslerinden kalkan bombardıman uçakları, denizaltı ve deniz üstü gemileriyle büyük zayiat verdiriyorlardı. 1941 Ağustosunda Rommel'e malzeme ve takviye taşıyan gemilerden yüzde 35 kadarı batırılmıştı. Ekim ayında bu oran yüzde 65'e çıkmıştı. Kasım ayında Ciano şunları yazıyor, üzülerek:

«19 Eylüldenberi Libya'ya konvoy göndermekten vazgeçmiştik. Teşebbüs çok pahalıya mal oluyordu... Bu gece tekrar bir deneme yaptık. Yedi gemilik bir konvoy hareket ettirdik. Yanında on bin tonluk iki kruvazörle on muhrip vardı... Gemilerimizin hepsi —yanlış değil hepsi— batırıldı... İngilizler bizi yok ettikten sonra limanlarına (Malta'ya) döndüler.» (13)

Almanların akılları başlarına sonradan geldi. Denizaltılarından birkaçını Atlantik savaşından alarak Akdenize geçirdiler. Sicilya'da Kesserling'in emrine birkaç yeni hava bölüğü daha verildi. Sonradan Malta'nın tarafsızlaştırılması ve müm-

mıştı. Duce bu zaferden kendisine bir pay çıkarmak için hemen Libya'ya gitti. Ciano'nun yazdığına göre, «on beş gün içinde» İskenderiye'de olacağını umuyordu. 2 Temmuzda «Mısırda kurulacak hükümet sorunu» üzerine Hitlere bir telgraf çekti; Rommel'in askeri komutan ve bir İtalyanın da «sivil delege» olmasını teklif etti. Hitler bu konuyu «acele» saymadığı cevabını verdi. (Ciano Diaries, s. 5024)

Rommel'in Kurmay Başkanı General Fritz Bayerlein'in sonradan anlattığına göre, «Mussolini, Mihver tanklarını piramitlerin gölgesinde geçerlerken selâmlamak için» Derne'de (sınırın hemen önünde) sabırsızlıkla bekliyordu.» (The Fatal Decision, derleyen Freiden ve Richardson, s. 103)

kün olursa, İngilizlerin Doğu Akdeniz filolarının imha edilmesi kararlaştırıldı. Bu konuda çabuk bir başarı sağlandı. 1941 yılının sonunda İngilizler üç zırhlı, bir uçak gemisi, iki kruvazör ve birçok muhrip ile denizaltı kaybettiler ve filolarının geri kalan parçaları da Mısır'daki üslerine çekildi. Malta Alman bombardıman uçakları tarafından haftalarca gece gündüz bombardıman edildi. Sonunda Mihverin ikmal yolu açıldı —Ocak ayında bir gemi bile batırılmadı— ve Rommel Mısır üzerine girişeceği taarruz için gereken kuvvetleri toplamaya başladı.

Mart ayında Amiral Raeder, hem Rommel'in Nil taarruzu (Aida Harekâtı) hem de Malta'nın paraşütçü birlikler tarafından alınması (Herkül Harekâtı) için hazırlanmış olan plânları tasdik ettirmek için Hitler'le görüşme yaptı. Mayısta Libya'da taarruz başlıyacak ve Temmuzun ortalarında Malta'ya hücûm edilecekti. Ama 15 Haziranda Rommel, daha ilk başarılarını kazanırken, Hitler Malta hücûmunu birdenbire erteledi. Rus cephesinden ne bir piyade birliği ne de uçak ayıramıyacağını söyledi Raeder'e. Birkaç hafta sonra Herkül'ü yeniden erteledi. Doğudaki yaz taarruzu bitsin, Rommel de Mısır'ı alsın ondan sonra, dedi (14). Malta'nın o zamana kadar devamlı olarak bombardıman edilerek baskı altında tutulmasını tavsiye etti.

Ama Malta baskı altında tutulamadı ve Almanlar Maltanın tarafsızlaştırılmasında ya da alınmasında gösterdikleri bu başarısızlığı az sonra çok pahalıya ödediler. 16 Haziran büyük bir İngiliz konvoyu kuşatılan adaya gelmeyi başardı. Bu sırada birkaç savaş gemisi ve şilep batırıldı, ama Malta da bundan sonra yeniden çalışmaya başladı. *Wasp* adlı Amerikan gemisinden kalkan *Spitfire*'ler adaya gelmişler, *Luftwaffe*'nin bombardıman uçaklarını göklerden kovmuşlardı. Rommel bunun etkisini duydu. İkmal gemilerinin dörtte üçü batırılmıştı.

El Alemeyn'e yalnızca on üç tankla girdi Rommel (*).

(*) General Bayerlein'in savaştan sonra verdiği ifadeye göre, belki

3 Temmuzda güncesinde şöyle yazıyor: «Gücümüz eriyip bitmişti». Piramitler hemen hemen uzaklarda görünürken ve Piramitlerin ötesinde de Mısır ile Süveyş Kanalı gibi büyük bir kazanç dururken, Hitler Tanrının ve savaş talihinin kendisine bağışladığı son fırsatı da böylece kaçırdı.

ALMANLARIN RUSYA'DAKİ YAZ TAARRUZU: 1942

1942 yazının sonuna doğru Hitler sanki dünyanın tepesine yine çıkıp oturmuştu. Alman denizaltılarının Atlantikte batırdıkları İngiliz-Amerikan gemilerinin aylık tutarı 700,000 tonu buluyordu. Amerika'da, Kanada'da ve İskoçya'da harıl harıl çalışan gemi tezgâhlarının bu kaybı karşılaması imkânsızdı. Führer o yaz Rusya'nın hesabını görmek için Batıda bulunan askerlerinin, tanklarının ve uçaklarının çoğunu çekmişti, ama yine de, İngilizlerle Amerikalıların bir çıkarma yapacaklarını gösteren küçük de olsa, herhangi bir belirti yoktu. Fransızların elinde bulunan Kuzey Afrikayı bile işgal etmeye teşebbüs etmemişlerdi. Oysa ikiye bölünen Fransa böyle bir teşebbüsü önliyecek durumda değildi ve Almanların da İtalya ve Trablusta üslenmiş birkaç denizaltı ile uçağından başka bir şeyleri yoktu.

İngiliz Donanması ile hava kuvveti, Almanya'nın *Schornhorst* ile *Gneisenau* adındaki iki zırhlısı ile *Prinz Eugen* adındadaki ağır kruvazörünün güpe gündüz Manşı geçerek kolayca Brest'ten üssüne dönmesini önliyememişti (*). Hitler İngiliz-

de General, kayıpları fazla göstermiştir. Müttefik Haberalması Rommel'in 125 tankı olduğunu bildirmişti.

(*) Bu olay 11.12 Şubat 1942 de oldu. İngilizler şaşkına döndüler. Alman filosunu ancak hafif bir deniz kuvveti sardı ve Almanlara çok az bir hasar verdirebildi. Londra'da çıkan Times gazetesi şöyle yazıyordu : «küçük çarpışmayı yöneten) Vice Amiral Cilliax Duke of Medina Sidonia'nın başarısızlığa uğradığı yerde başarı kazandı. 17 inci yüzyıldanberi anavatan sularında İngiliz deniz kuvvetinin şerefine bu kadar öldürücü bir darbe indirilmedi.»

lerle Amerikalıların Kuzey Norveç'i istilâya kalkışmalarından korkuyordu. Üç ağır geminin Brest limanından geri çekilmesinin nedeni de buydu. Norveç sularının savunmasında kullanılacaktı bunlar. 1942 Ocak ayının sonlarında Raeder'e şunu söylemişti Hitler: «Norveç bu alınyazısı bölgesidir.» Her ne pahasına olursa olsun savunulacaktı. Ama sonradan bunun gereksiz olduğu anlaşıldı. İngilizlerle Amerikalılar, kendi sınırlı kuvvetleri için daha başka bir plân hazırlamışlardı.

Hitler'in 1942 de eline geçirmiş olduğu topraklar harita üstünde insanın gözlerini kamaştıracak kadar geniş görünüyordu. Akdeniz hemen hemen bir *Mihver* gölü olmuştu. İspanya'dan Türkiye'ye kadar bütün Kuzey Akdeniz kıyıları ile Tunus'tan Nil'e yüz kilometre bir mesafeye kadar uzanan Güney kıyıları Almanya ile İtalya'nın elindeydi. Kutup Okyanusundaki Kuzey Cape'ten Mısır'a, Atlantikte Brest'ten Orta Asya sınırındaki Volga nehrinin güney kıyılarına kadar hep Alman askeri nöbet bekliyordu.

Altıncı Ordunun Alman birlikleri 23 Ağustosta Stalingrad'ın hemen kuzeyine varmışlardı. Kafkas dağlarının en yüksek noktası olan (5.500 metre) Elbruz Dağına iki gün önce gamalı haç bayrağı dikilmişti. Yılda iki buçuk milyon ton petrol veren Maikop petrol alanı 8 Ağustosta ele geçirilmişti, ama Almanlar Maikop'a girdikleri zaman petrol kuyularının tamamiyle imha edilmiş olduklarını gördüler. Ayın yirmi beşinde Kleist'ın tankları, Grozni çevresindeki başlıca petrol merkezinden ancak yetmiş beş kilometre uzaklıkta bulunan Mozdok'a varmıştı. Hazer Denizine yüz elli kilometre kadar bir şey kalmıştı. Ayın otuz birinde Hitler Kafkas Orduları Komutanı Feld-Mareşal List'den bütün kuvvetleriyle Grozni üzerine son bir taarruza girişmesini ve oradaki «petrol kuyularını ele geçirmesini» istedi. Yine Ağustosun o son gününde Rommel Nil'e varmak amacıyle El Alemeyn'den taarruza geçti.

Hitler, komutanlarının çalışmalarından hiç memnun değildi. Bütün Güney taarruzuna komuta etmiş olan Feld-Mareşal von Bock'u 13 Temmuzda görevinin başından attı. Halder'in defterinden anlaşıldığına göre, öteki komutanların çoğunu ve Genel Kurmayı, gereğince hızlı ilerleyemediklerinden dolayı boyuna azarladı ve hepsine küfürleri yağdırdı —ama kesin zafere nerede ise artık ulaşacağına inanıyordu. Altıncı Orduya ve Dördüncü Panzer Ordusuna, Stalingrad alındıktan sonra, Volga boyunca kuzeyden aşağı doğru bir dönüş yapmalarını emretti. Bu büyük çevirme hareketi gerek doğudan ve gerek batıdan Orta Rusya'ya ve Moskova'ya doğru ilerleme imkânını sağlayacaktı. Rusların artık yenildiklerine inanıyordu. Halder, bu sırada Hitler'in, kuvvetlerinin bir kısmıyla İran üstünden İran Körfezine kadar inmeyi bile düşündüğünü söyler (15). Az sonra da Hint Okyanusunda Japon kuvvetleriyle birleşecekti. Ruslar'ın cephedeki bütün yedeklerini harcadıklarını bildiren 9 Eylül tarihli Haberalma raporunun doğru olduğundan en küçük bir kuşkusu yoktu. Ağustosun sonunda, Amiral Raeder ile yaptığı bir görüşme sırasında Hitler'in artık Rusya'yı pek umursamadığını görüyoruz. Rusya onun için artık İngilizler ve Amerikalılar tarafından abluka altına alınamıyacak bir *Lebensraum*'du ve yakında ötekilerini de «savaş şartlarını görüşmeye razı» edeceğinden emindi. (16)

General Kurt Zeitler'in sonradan söylediği gibi, görünüş pek parlaktı, ama aldatıcıydı. Gerek kıtada bulunan ve gerekse Genel Kurmayda çalışan generallerin hemen hepsi bu parlak görünüşün altındaki çatlakların farkındaydılar. Bu çatlaklar şöylece özetlenebilirdi: Almanların elinde Hitler'in direnerek istediği hedeflere varmayı sağlıyacak kaynaklar —asker, top, tank, uçak ve ulaşım araçları— yoktu. Rommel bu durumu, Mısır dolayısıyla, Başkomutana anlattığı zaman Hitler kendisine Semmering dağlarında bir süre dinlenmesini emretmişti. Halder ile Feld-Mareşal List, Rus cephesi için de aynı şeyleri anlatmayı çalışınca onları da görevlerinden uzaklaştırmıştı.

Kafkaslarda ve Stalingrad'da Rus direnişi artarken ve sonbahar yağmur mevsimi yaklaşırken en kötü amatör bir

stratejist bile güney Rusya'daki Alman Ordularının karşılaşacağı tehlikenin gün geçtikçe arttığını kolayca anlayabilirdi. Altıncı Ordunun uzun güney kanadı yukarı Don'dan, Stalingrad'dan Veronej'e kadar uzanan 525 kilometrelik hat boyunca tehlikeli şekilde açıktı. Hitler buraya üç uydu ordusu yerleştirmişti: Veronej'in güneyinde İkinci Macar Ordusu; daha güneydoğuda İtalyanların Sekizinci Ordusu; Stalingrad'ın hemen batısında, Don dirseğinin sağ kıyısında Üçüncü Romanya Ordusu. Romenlerle Macarlar arasında büyük bir düşmanlık olduğu için iki ordunun arasına İtalyanlar yerleştirilmişti. Stalingrad'ın güneyindeki steplerde ise dördüncü bir uydu ordu daha vardı: Romenlerin Dördüncü Ordusu. Bu orduların dövüşme yetenekleri şüpheli olduğu gibi teçhizatı da zayıftı. Zırhlı birlikleri, ağır topları ve hareket yetenekleri yoktu. Ayrıca, seyrek şekilde yayılmışlardı. Romenlerin Üçüncü Ordusu ise yalnızca altmış dokuz taburla 150 kilometrelik geniş bir cepheyi tutuyordu. Ama Hitler'in elindeki Müttefik orduları yalnızca bunlardan ibaretti. Boşlukları dolduracak kadar Alman birlikleri de yoktu elde. Halder'in dediği gibi, Rusların artık «işleri bittiğine» inandığı için Don kanadındaki bu uzun ve açık cepheden hiç kuşkulanmıyordu.

Ama bu uydular Stalingrad'daki Altıncı Ordu ile Dördüncü Panzer Ordusunun ve Kafkaslardaki A Ordu Gurubunun tutunması için çok önemliydiler. Don kanadı çökerse yalnız Stalingrad'daki Alman kuvvetleri kuşatılma tehlikesiyle karşılaşmıyacak, aynı zamanda Kafkaslardaki kuvvetlerin de irtibatı kesilecekti. Nazi Kahraman bir kumar daha oynadı. Yaz seferi sırasında oynadığı ilk oyun değildi bu.

23 Nisanda, taarruz en yüksek noktasına eriştiği bir sırada, zarını attı: Ruslar Donetz ile Yukarı Don nehirleri arasında bozguna uğramışlar, doğuda Stalingrad'a, güneyde aşağı Don'a doğru hızla çekiliyorlardı. Bir karar vermeliydi: Alman kuvvetleri Stalingrad'ı almak ve Volga nehrini tıkamak için bir araya mı toplanmalıydı, yoksa Rus petrolünü ele geçirmek için

ana taarruz yönünü Kafkaslara mı çevirmeliydi? Temmuz ayının başında Hitler bu önemli soru üstüne düşünüp taşınmış, bir karara varamamıştı. Başlangıçta petrol kokusu burnuna daha hoş gelmişti. 13 Temmuzda Don'dan aşağıya, nehrin kıvrımına ve oradan da Stalingrad'a doğru ilerlemekte olan B. Ordu Grubunun Dördüncü Panzer Ordusunu bu bölgeden almış, Kleist'ın Birinci Panzer Ordusuna yardım etmek için güneye göndermişti. Bu kuvvetler Rostov'un yakınlarında aşağı Don'dan geçecekler, Kafkaslara girerek petrollere varacaklardı. Oysa o sırada Dördüncü Panzer Ordusu, henüz geniş çapta savunma durumuna getirilmemiş olan Stalingrad'a sevkedilebilir ve şehir kolayca alınabilirdi. Hitler bu hâtâsını anladığı zaman artık çok geç kalmıştı. Yaptığı hâtâyı tâmire çalıştı. Dördüncü Ordu on beş gün sonra geriye alınıp Stalingrad'a sevkedildiği zaman Ruslar artık böyle bir taarruzu karşılayacak kadar güçlenmişlerdi. Dördüncü Ordunun Kafkas cephesinden ayrılması yüzünden Kleist'ın kuvvetleri de zayıflamış, Grozni petrolleri ne doğru giriştiği hareket yarıda kalmıştı (*).

Güçlü bir silâhlı birliğin yolunu değiştirerek yeniden Stalingrad üstüne çevrilmesi Hitlerin 23 Temmuzda verdiği yanlış bir kararın sonucuydu. Stalingrad'ın Kafkaslarla *aynı zamanda* alınacağına inanmıyan Halder ile kıta komutanlarının uyarmalarına karşın Hitler 45 sayılı emirde yer alan bu bağnazca kararı vermişti. 45 Sayılı emir Alman Ordusunun kayıtlarında önemli bir yer tutmuş, Hitler'in savaş içinde yaptığı çıkışların en uğursuzlarından biri olmuştur. Çünkü sonunda ve çok kısa

(*) Kleist bunu Liddell Hart'a da doğrulamıştır. «Dördüncü Panzer Ordusu... Temmuzun sonunda Stalingrad'ı hiç dövüşmeden alabilirdi , ama bu Ordu Don'u geçmeme yardım etmek için güneye gönderildi. Bu yardıma ihtiyacım yoktu. Yollarımı tıkadı o kadar. On beş gün sonra yeniden kuzeye dönünce Ruslar bu orduyu durdıracak kuvvet toplamış buldunuyorlardı.» O sırada Kleist'in yeni tank kuvvetlerine ihtiyacı oldu. «Eğer kuvvetlerim... Stalingrad için elimden alınmış olmasaydı hedefime (Grozni petrollerine) varırdım.» diye sözünü bitiriyor. (Liddell Hart, **The German Generals Talk**, s. 169-71.)

bir zamanda her iki hedefe de varılamıyacağı anlaşılmış, Alman Ordusu bu yüzden tarihin en utandırıcı yenilgilerinden birine uğramış, Almanya'nın savaşı kazanamıyacağı ve artık bin yıllık Nazi İmparatorluğunda günlerin sayılı olduğu ortaya çıkmıştır.

General Halder o sırada büyük bir kedere kapılmıştı. Hitler'in cepheye daha yakın olmak için 16 Temmuzda Ukrayna'da Vinnitsa dolaylarına taşıdığı «Werewolf» karargâhında aralarında şiddetli bir tartışma geçmişti. Genel Kurmay Başkanı o sırada asıl kuvvetlerin Stalingrad üstünde toplanmasını istemiş, Alman Ordusunun iki yönde iki kuvvetli taarruzu aynı zamanda başaracak güçte bulunmadığını Führer'e anlatmıya çalışmıştı. Hitler, Ruslar'ın artık «bittiğini» üsteleyince Halder, Ordu Haberalmasına göre, durumun hiç de öyle olmadığına kendisini inandırmaya uğraşmıştı.

«(Halder o gece defterine üzülerek şunları yazmıştı) Düşman olanaklarının hiç önemsenmemesi garip şekiller almaya ve tehlikeli olmaya başlamıştı. Burada artık ciddi bir iş yapmaya imkân yok. Çabuk izlenimlere karşı gösterilen patolojik tepki ve durumun ve olanakları hiç değerlendirilmemesi, 'Liderlik' denen şeye çok özgü olan bir karakter.»

O sırada Genel Kurmay Başkanı olarak günleri sayılı olan Halder sonradan bu sahneye yeniden dönmüş ve şunları yazmıştı:

«Hitler'in verdiği kararlar, geçmiş kuşakların kabul ettiği strateji ve harekât ilkeleriyle ilgisini büsbütün kesti. Bunlar, olanaklara sınır tanımayan, düşlerini eylemlerine kılavuz eden ve geçici itilimlerini izleyen şiddetli bir yaradılışın ürünleri.... »(17)

Halder, Yüksek Komutanın «kendi gücüne patolojik olarak aşırı derecede güvenmesi ve düşmanın hiç önemsenmemesi» dediği şeye sonradan yeniden dönmüş ve bu konuda şöyle bir öykü anlatmıştır:

«Stalin'in 1942 de Stalingrad kuzeyindeki ve Volga batısındaki bölgede hâlâ bir milyon ile bir milyon iki yüz elli bin kişilik taze bir kuvvet

toplıyabileceğini, buna Kafkaslardaki bir milyonun dahil olmadığını ve Rusların ileri hatlarda kullanılmak üzere ayda en az 1,200 tank yaptıklarını bildiren oldukça objektif yazılmış bir rapor bir ara kendisine okunduğu zaman Hitler ağzından köpükler saçarak, yumruklarını sıkarak raporu okuyanın üstüne yürüdü ve bu aptalca saçmalıkları artık kesmesini istedi» (18).

Halder şöyle diyor: «Stalin'in bu bir buçuk milyon askeri Don üzerine sürdüğü zaman durumun ne şekil alacağını kestirmek için peygamber olmak gerekmezdi (*). Bunu Hitler'e açıkca söyledim. Sonuç, Ordu Genel Kurmay Başkanlığından atılmam oldu».

Bu olay 24 Eylülde oldu. Ama ayın dokuzunda, Keitel, Kafkasyadaki ordulara komuta etmekte olan Feld-Mareşal List'in yerinden atıldığını kendisine söyleyince, Halder sıranın kendisine geleceğini aslında anlamıştı. Führer, kendisi için «durumun psikolojik ihtiyaçlarına artık cevap vermiyor» demişti. Hitler bu düşüncesini ayın yirmi dördünde Genel Kurmay Başkanı ile yaptığı veda görüşmesi sırasında daha ayrıntılı olarak açıkladı:

«Siz ve ben sinirlerimizden rahatsızız. Sinirlerimin bozuk olmasının yarı nedeni sizsiniz. Bu durumu sürdürmeye değmez. Bize şu anda gerekli olan profesyonel yetenek değil, Nasyonal Sosyalist ateş. Sizin gibi eski okuldan yetişmiş bir subaydan bunu bekliyemem».

Halder izlenimini sonradan şöyle anlatıyor. «Böylece sorumlu bir Başkomutan gibi değil... Koyu bir politikacı gibi konuştu benimle» (19).

Franz Halder görevinden böylelikle ayrıldı. Selefi General Beck gibi onun da birtakım hataları yok değildi. Çoğunlukla

(*) Halder o sırada Ukrayna'da iken, «tamamiyle rastlantı» olarak, eline Stalin'in İç Savaşta Don kıvrımı ile Stalingrad arasında General Denikin'i nasıl yendiğini anlatan bir kitabın geçtiğini anlatıyor. 1942'deki durumun o günkü duruma çok benzediğini ve Stalin'in, Denikin'in Don boyundaki zayıf kuvvetlerinden «ustaca» yararlandığını söylüyor. «Çariçin adı bu yüzden Stalingrad'a çevrilmiş» diyor.

kafası karışıktı ve harekete geçmek iradesi de uyuşup kalmıştı. Arasıra, o da çok zayıf olarak, Hitlere karşı koymuştu ama İkinci Dünya savaşında bütün öteki yüksek ordu subayları gibi, onunla birlik olmuş ve uzun bir süre onun saldırılarına ve istilâlarına yardım etmişti. Buna rağmen kendisinde hâlâ uygarlık zamanlarından kalma birtakım erdemler vardı. Nazi İmparatorluğu Ordusunun eski okuldan yetişme son Genel Kurmay Başkanıydı (*). Yerine General Kurt Zeitzler geçti. Zeitzler Batıda Rundstedt Ordusunda Kurmay Başkanlığı yapmış, ayrı soydan, genç bir subaydı. Alman Ordusunda en yüksek ve en güçlü mevki olan —özellikle I. Dünya Savaşında— Genel Kurmay Başkanlığında Führer'e uşaklıktan pek farkı olmıyan bir şekilde hizmet etti ve 1944 Temmuzunda diktatöre hazırlanan suikast teşebbüsüne kadar bu mevkide kaldı. (**)

Genel Kurmay şefleri arasındaki değişmeler Alman Ordusunun durumunda bir değişiklik yapmadı. Almanların Stalingrad ile Kafkaslara doğru giriştikleri hareket gittikçe artan Sovyet direnmesi karşısında durakladı. Bütün Ekim ayı içinde

(*) Halder'in atılması yalnız ordu için değil Nazi Almanya'sının tarihini yazanlar için de büyük bir kayıp oldu. Çünkü çok değerli güncesi 24 Eylül 1942'de bitti. Kendisi sonradan tutuklandı ve Dachau toplama kampına atıldı. Orada Schuscnnigg ve Schacht gibi ünlü mahpuslarla birlikte bulundu ve 28 Nisan 1945 de Güney Tirol'do Niederdorf'da Amerikan kuvvetleri tarafından kurtarıldı. O zamandan bu kitabın yazıldığı tarihe kadar İkinci Dünya Savaşına ait birçok askeri incelemelerde Amerikanın Ordusuna yardım etmektedir. Kendisinin bu kitap yazarının sorularına cevap vermek ve kaynaklar göstermek suretiyle yaptığı yardıma önce değinilmişti.

(*) Führer'e bağnazcasına bağlı olan OKW Harekât Dairesi Başkanı General Jodl da o sırada Hitler'in gözünden düşmüştü. Jodl, Feld-Mareşal List ile General Halder'in atılmalarına karşı koymuş, onları savunmuştu. Hitler bu yüzden kendisine o kadar kızmıştı ki, aylarca Jodl'un elini sıkmamış, kendisiyle ya da başka bir kurmay subayla yemek yememişti. Hitler 1943 Ocağının sonunda nerede ise Jodl'u atacak, yerine General Paulus'ü getirecekti. Ama geç kaldı. İlerde göreceğimiz gibi, General Paulus az sonra ortadan kayboldu.

Stalingrad sokaklarında şiddetli çarpışmalar oldu .Almanlar binadan binaya küçük küçük ilerlemeler kaydettiler, ama büyük kayıplar pahasına. Modern savaşı görenlerin bildiği gibi, büyük şehirlerin bina yıkıntıları sağlam ve uzun bir savunma bakımından birçok olanaklar taşıyordu. Her binada bir karış yer için sonuna kadar dövüşen Rus askerleri bu durumdan ellerinden geldiğince yararlandılar. Halder de, Halder'in yerine geçen General Zeitzler de, Stalingrad'da askerlerin erimekte olduğunu Hitler'e söylediler. Ama Yüksek Komutan askerlerin savaşı sürdürmeleri için direndi. Savaşa durmadan taze kuvvetler sürüyor ve az sonra kuvvetler de bu cehennemin içinde eriyip gidiyorlardı.

Stalingrad amacın aracı olacağı yerde —Alman kuruluşları şehrin kuzey ve güneyinde Volganın batı kıyılarına varmışlar ve nehrin trafiğini kesmişlerdi— amacın kendisi oldu. Bu şehrin alınması Hitler için artık kişisel bir onur sorunuydu. Zeitzler, Don boyundaki uzun kuzey kanadının tehlikeli bir durum göstermesi yüzünden bir ara Altıncı Ordunun Stalingrad'dan Don dirseğine alınmasını Hitler'e söyleyecek cesareti bulunca Hitler köpürmüş, «Alman askeri, ayağını attığı yerden çekmez!» diye bağırmıştı.

Altıncı Ordu komutanı General Paulus, işlerin kötü gitmesine ve büyük kayıplar verilmesine rağmen Stalingrad'ın alınmasını en geç 10 Kasımda tamamlıyacağını, 25 Ekimde, Hitler'e radyo ile bildirdi. Bu habere sevinen Hitler ertesi gün hemen bir emir çıkarttı ve Altıncı Ordu ile şehrin güneyinde çarpışan Dördüncü Panzer Ordusunun Stalingrad düşer düşmez Volga boyunca kuzey ve güneye doğru ilerlemeye hazırlanmalarını emretti.

Hitler Don kanadındaki tehlikeyi bilmiyor değildi. OKW günlük kayıtları Hitlerin bu durumdan bir hayli kuşkulanmış olduğunu açıkça gösteriyor. Ama aslında durumu pek ciddiye almıyor ve dolayısıyla, buradaki tehlikeyi önlemek için hiç bir şey yapmıyordu. Nitekim durumun kötü olmadığından o

kadar emin bulunmuş olacak ki, Ekimin son günü Ukrayna'da Vinnitsa karargâhında OKW Kurmayını ve Ordu Genel Kurmayını yanınla alarak Rastenburg'daki *Wolfsschanze*'ye döndü. Führer eğer herhangi bir Sovyet kış taarruzu olursa bunun merkez ve kuzey cephelerinden yapılabileceğine inanıyordu. Bu taarruzu Doğu Prusya'daki karargâhından daha iyi yönetebilecekti.

Hitler daha bu karargâha yeni dönmüştü ki başka ve uzak bir cepheden tatsız haberler geldi. Feld-Mareşal Rommel'in *Afrika Korps*'ları kötü durumdaydı.

İL KDARBE : EL ALEMEYN VE İNGİLİZ - AMERİKAN ÇIKARMASI

Cephenin her iki tarafında Çöl Tilkisi adıyla anılan Feld-Mareşal Rommel, İngilizlerin Sekizinci Ordusunu çevirmek ve İskenderiye ile Nil üzerine yürümek üzere 31 Ağustosta El Alemeyn'de yeniden tarruza geçmişti. Deniz ile Kattara Çöküntüsü arasında kalan 60 kilometre genişliğindeki çölün boğucu sıcağı altında şiddetli bir savaş oldu, ama Rommel cepheyi yaramadı ve 3 Eylülde hücûmdan vazgeçti, savunmaya başladı. Bu arada Mısır'daki İngiliz Ordusu asker, top, tank ve uçak (son iki malzemenin çoğu Amerika'dan gelmişti) bakımından takviyeler almıştı. 15 Ağustosta İngiliz kuvvetlerinin başına iki yeni komutan getirildi: Bunlardan biri Sekizinci Ordunun başına geçen Sir Bernard Law Montgomery adında, biraz acayip, ama yetenekli bir general, öteki de Orta Doğu Başkomutanlığına getirilen ve ileride parlak bir tâbiyeci ve yönetici olduğunu gösterecek olan General Sir Harold Alexander'di.

Rommel, çekilişden az sonra hastalık izni aldı. Burnu mikrop kapmıştı. Bu arada büyüyen karaciğerini de tedavi ettirmek üzere Viyana yakınlarındaki Semmering'e gitti. Orada tedavide iken 24 Ekimde Hitler'den bir telefon geldi: «Rommel, Afrikadan kötü haberler geliyor. Durum karanlığa benziyor. General Stumme'nin başına gelenleri bilen yok (*). Afrikaya dönerek yeniden komutayı ele alabilecek misin?» (20) Rommel hastaydı, ama hemen dönmeyi kabul etti.

Ertesi akşam El-Alemeyn'in batısındaki karargâhına döndüğünde Montgomery'nin 23 Ekim gece saat 9.30 da giriştiği taarruz sonunda kuvvetlerinin yenilmiş olduğunu öğrendi. Sekizinci Ordunun elinde çok sayıda top, tank uçak vardı. İtalyan - Alman askerleri dayanıyorlardı. Rommel de durmadan hücuma uğrayan tümenleri hücuma ve dahası karşı - hücuma kaldırmaya çalışıyordu, ama durumu umutsuzdu. Elinde yedek kuvvetleri yoktu. Ne asker, ne tank ne de benzin bakımından takviye almıştı. İngiliz Hava Kuvvetleri ilk olarak havada üstünlük sağlamışlardı. Askerlerinin, zırhlı araçlarının ve kalan malzemenin üstüne durmadan merhametsizcesine bomba yağdırıyorlardı.

Montgomery'nin piyade ve zırhlı kuvvetleri 2 Kasımda cephenin güney kesimini yardılar ve orada bulunan İtalyan kuvvetlerini kuşatmıya başladılar. O akşam Rommel, Hitler'in üç bin kilometre uzakta, Doğu Prusya'da bulunan karargâhına, daha fazla dayanamıyacağını ve henüz vakit varken batıda altmış kilometre gerideki Fuka mevkiine çekilmek istediğini radyo ile bildirdi.

Ertesi gün Yüksek Komutandan aşağıdaki uzun mesaj geldiği sırada çekilmeye başlamıştı bile.

«FELD-MAREŞAL ROMMEL'e

Ben ve Alman halkı, Mısır'da giriştiğimiz kahramanca savunma savaşını ,önderliğinizin gücüne ve emrinizdeki Alman - İtalyan askerlerinin cesaretine olan derin güvenimizle izlemekteyiz. Şu anda bulunduğunuz durumda yerinde kalmak, bir adım bile geri atmamak, bütün topları ve bütün insanları savaşa sürmekten başka bir şey düşünülemez...

(*) Rommel'in yokluğunda kendisine vekâlet eden Stumme, İngiliz taarruzunun başladığı gece bir İngiliz devriyesinin elinden koşarak kaçarken kalp sektesinden öldü.

Zafer ya da ölüme giden yoldan başka bir yol gösteremezsiniz askerlerinize.

ADOLF HİTLER» (21)

Bu aptalca emir yerine getirilseydi İtalyan - Alman Orduları çarçabuk imha edileceklerdi. Bayerlein'in anlattığına göre, Rommel Afrikada ne yapacağını bilemeyecek bir duruma düşmüştü. Vicdanı ile yaptığı kısa bir çekişmeden sonra, Alman *Afrika Korps*'un fiili kumandanı General Ritter von Thoma'nın, ne olursa olsun ben çekiliyorum demesine rağmen, (*) Yüksek Komutanına itaat etmeye karar verdi. Rommel sonradan şunu yazmış defterine: «Sonunda kendimi böyle bir karar almaya zorunlu hissettim. Çünkü ben de kendi askerlerimden her zaman kayıtsız şartsız itaat etmelerini istemişimdir. Dolayısıyla bu prensibi kendime de uygulamayı doğru buldum.» Güncesinin ilerdeki notlarından anlaşıldığına göre aklı sonradan başına geldi Rommel'in.

Rommel istemeye istemeye çekilişin durdurulmasını emretti. Ama, aynı zamanda da, hemen çekilmesine izin verilmediği takdirde her şeyin kaybedileceğini anlatmak için Hitler'e uçakla bir kurye gönderdi. Ama olaylar böyle bir girişimi aslında gereksiz kılmıştı. Rommel, 4 Kasım akşamı, emirlere itaatsizlikten ötürü askerî mahkemeye verilmeyi de göze alarak, elinde kalan son kuvvetleri kurtarmaya ve Fuka'ya çekilmeye karar verdi. Yalnızca zırhlı ve motorize birliklerin kalıntıları kurtarılacaktı. Çoğu İtalyan olan piyadeler orada kalacaklar düşmana teslim olacaklardı. İtalyanların büyük bir

(*) Ertesi gün, 4 Kasımda, —Bayerlein'e «Hitler'in emri görülmemiş bir delilikten başka bir şey değildi. Artık buna tahammül edemem.» dedikten sonra— General von Thoma temiz üniformasını giydi. Üzerinde rütbe işaretleri ve madalyaları da vardı. Savaş sırasında ateş alan tankının üstüne çıktı ve bir İngiliz birliği gelinceye kadar orada bekledi. Teslim oldu ve akşam üstü İngiliz kampının kantininde Montgomery ile birlikte yemek yedi.

kısmı teslim olmuştu zaten (*), 5 Kasımdan Führer'den kısa bir mesaj geldi: «Ordunuzun Fuka mevziine çekilmesini kabul ediyorum.» Ama Montgomery kuvvetleri bu mevzii geçmişlerdi bile. Rommel on beş gün içinde Afrika Ordusunun kalıntılarıyla birlikte —25,000 kadar İtalyan, 10,000 kadar Alman ve altmış tankla— bin kilometre geri çekildi. Bingazi'nin arkasına kadar geldi. Ama orada da durması olanaksızdı.

Bu savaş Adolf Hitler için sonun başlangıcı oldu. Düşmanlarının o güne kadar kazandıkları en kesin bir savaştı bu ve Güney Rusya'nın karlı steplerinde ikinci ve daha kesin bir savaş da başlamak üzereydi. Ama bundan önce Führer Kuzey Afrika'dan daha kötü haberler alacak ve dünyanın bu bölümünde artık *Mihverin* sonu geldiğini anlayacaktı.

3 Kasımda, Rommel bozgunu üstüne ilk raporlar geldiği sırada Führer'in karargâhı yeni bir şey daha öğrendi: Cebelüttarık'ta bir *Müttefik* Armadası görülmüştü. OKW'de bunun ne demek olduğunu kimse anlayamamıştı. Hitler bunun sadece Malta'ya giden büyük bir konvoy olduğunu düşünmek istiyordu. Çok ilginç bir tutum. Çünkü on beş gün önce, 15 Ekimde OKW kurmay şefleri «Anglo-Saksonların Kuzey Afrika'ya yakında bir çıkarma» yapacakları üstüne almış oldukları birçok raporları tartışmışlardı. Bu raporların Roma'dan geldiği anlaşılıyordu; çünkü, bir hafta önce, 9 Ekimde, Ciano askerî hizmet şefi ile yaptığı bir görüşmeden sonra güncesine şunu yazmıştı: "Anglo-Saksonlar Kuzey Afrika'ya kuvvet çıkarmaya hazırlanıyorlar." Haber Ciano'nun canını çok sıkmıştı. Bu çıkarmanın eninde sonunda İtalyaya doğrudan doğruya yapılacak bir taarruzla sonuçlanacağını tahmin etmiş ve tahmini de sonradan doğru çıkmıştı.

Rusların ardı arası kesilmeyen korkunç direnmesiyle uğraşan Hitler ilk raporları ciddiye almadı. 15 Ekimde yapılan

(*) Rommel'in El Alemeyn'deki kayıpları: 59.000 ölü, yaralı ve esir. Bunun 34.000'i Almandı. Kuvvetin tutarı 96.000'di.

OKW toplantısında Jodl, Vichy hükümetinin İngiliz - Amerikan çıkarmasını önlemek için Kuzey Afrika'ya takviye göndermesine izin verilmesini tavsiye etti. OKW'nin tuttuğu kayda göre, Führer bu tavsiyeyi kabul etmedi; çünkü böyle bir hareket, Fransa'yı kuvvetlendirecek herhangi bir şeyi kıskanan İtalyanları gücendirebilirdi. Bu konunun yüksek komutanlıkta 3 Kasıma kadar ele alınmadığı anlaşılıyor. 3 Kasımda Cebellüttarık'ın İspanya bölümünde çalışan Alman casusları büyük bir İngiliz - Amerikan filosunun oralarda toplanmakta olduğunu bildirdiği halde, Hitler El Alemeyn'de Rommel'in moralini düzeltmeye çalışıyor, görülen şeyin Malta'ya giden yenibir konvoydan başka bir şey olmadığını anlatmıya uğraşıyordu.

3 Kasımda, Alman casusları bir İngiliz Deniz kuvvetinin Cebellüttarık'tan geçerek doğuya gittiğini haber verdi. Ama 7 Kasım sabahına kadar, yâni Amerikan ve İngiliz kuvvetlerinin Kuzey Afrika'ya çıkarma yapmasından on iki saat öncesine kadar, Hitler son gelen haberalma raporlarını önemsemedi. O gün Doğu Prusya'daki karagâhına öğleden önce gelen raporlarda, Cebellüttarık'daki İngiliz Deniz Kuvvetlerinin Atlantik'ten gelen büyük bir nakliye ve savaş gemisi filosuyla birleştiği ve hep birlikte Akdenize geçtiği bildiriliyordu. Kurmay subaylarla Führer arasında uzun bir tartışma geçti. Bütün bunların anlamı neydi? Bu kadar büyük bir deniz kuvvetinin hedefi ne olabilirdi? Hitler, daha çok, Batılı Müttefiklerin, Rommel'i arkadan çevirmek için, Trablus ya da Bingazi'ye dört beş tümenlik bir çıkarma yapmak istediklerini düşünüyordu. OKW'deki deniz irtibat subayı Amiral Krancke de düşman tümen sayısının ikiden fazla olamıyacağını ileri sürmüştü. Öyle olsa bile, bir şeylerin yapılması gerekiyordu. Hitler Akdenizdeki Alman Hava Kuvvetlerinin hemen takviye edilmesini istedi, ama bunun "o an için imkânsız" olduğu kendisine anlatıldı. OKW defterinden anlaşıldığına göre, Hitler'in o sabah yaptığı bütün iş, Batı Başkomutanı Rundsted'e du

rumu bildirmek ve «Anton» için hazırlanmasını istemek oldu. «Anton» Fransa'nın geri kalan bölümünü işgal etmek için hazırlanan plânın parolasıydı.

Bundan sonra Hitler, bütün bu kötü haberlere boş vererek, İngilizlerle Amerikalıların Girit'e çıkarma yapmaları halinde Rommel'in tuzağa düşürülebileceğine, ya da Rusların Stalingrad'daki Altıncı Ordunun gerisinde, Don üzerinde yakında bir karşı taarruza geçeceklerini bildiren haberalma raporlarına aldırmadan, 7 Kasımda öğle yemeğini yedikten sonra, trene bindi ve Münih'e hareket etti. Orada ertesi akşam Birahane Darbesinin yıldönümünü kutlamak için toplanacak olan eski parti arkadaşlarının karşısında yılık konuşmasını yapacaktı! (*)

Halder'in yazdığı gibi, savaşın en kritik zamanında Hitlerin politikacılığı askerliğinden baskın çıkmıştır. Doğu Prusya'daki yüksek Karargâh Freiherr Treusch von Buttlar-Brandenfels adındaki bir albaya teslim edilmişti. OKW'nin en büyük subaylarından General Keitel ile General Jodl da Birahane Bayramına katılmak için kendisine eşlik ediyorlardı. O güne kadar geniş ve dağınık cephelerde savaşı tümenlere, alaylara, taburlara kadar yönetmek sevdasına kapılmış olan Yüksek Komutanın tam işlerin kötüye gitmeye başladığı bir sırada savaş alanlarından binlerce kilometre uzakta önemsiz siyasi bir yolculuğa çıkması çok gariptir. Hitler'de de bir değişme olmuş, bir bozulma, bir yozlaşma başlamıştı. Nitekim Goering de, kudretli *Luftwaffe*'si artık yavaş yavaş çökmeye başladıktan sonra, kendisini her gün biraz daha fazla mücevherlere, oyuncak trenlere vermiş ve artık uzayıp giden ve her gün biraz daha sertleşen savaşın acı gerçeklikleriyle uğraşa-

(*) Kutlama törenlerinin darbenin ilk yapıldığı Buergerbraukeller'den Münih'te daha kibar bir yer olan Loewenbraukeller'e nakledildiğini Hitler'in günlük ajandasından öğrendim. Buergerbraukeller'in 8 Kasım 1939 gecesi Führer'e atılan saatli bomba sonucunda harap olduğunu okuyucular hatırlayacaklardır.

cak zamanı azalmıştı.

General Eisenhower'in komutasındaki İngiliz - Amerikan kuvvetleri 8 Kasım 1942 de gece saat 1.30 da Fas ve Cezayir kıyılarına çıktı. Ribbentrop, Roma'da Ciano'ya durumu haber vermek için Münih'te sabah saat 5.30 da telefonun başına geçti.

(Ciano'nun güncesinden) Çok sinirli. Ne yapmak niyetinde olduğumuzu öğrenmek istiyor. Hazırlıklı olmadığım için uykumu açıp da doğru dürüst bir cevap vermediğimi itiraf etmeliyim.

İtalyan Dış İşleri Bakanı, Alman Elçiliğinden oradaki memurların "bu darbeden hemen hemen paniğe" kapıldıklarını öğrendi.

Hitler'in Doğu Prusya'dan hareket eden özel treni o gün öğleden sonra ancak saat 4.30 da Münih'e vardı. *Müttefiklerin* Kuzey Batı Afrika'da yaptıkları çıkarma konusunda iyimser bir rapor almıştı (22). Fransızlar her yerde sıkı bir direnme gösteriyor, Cezayir ile Oran'da yapılan çıkarmanın püskürtüldüğü bildiriliyordu. Alman dostu Amiral Darlan, Cichy Hükûmetinin onayı ile Cezayir'deki savunmayı örgütlüyordu. Hitler'in ilk tepkileri karışık oldu. Yeni savaş alanının oldukça dışında kalan Girit garnizonunun hemen takviye edilmesini emretti, bu tedbirlerin Afrika'ya takviye gönderilmesi için önemli olduğunu söyledi. Gestapo'ya, General Weygand ile General Giraud'un (*) Cichy'ye getirilmelerini ve orada göz hapsinde tutulmalarını emretti. Feld-Mareşal von Rundstedt'den "Anton"u uygulamasını istedi. Ancak, yeni emirler almadan Fransız sınırını geçmemesini de söyledi. Ve Ciano ile (**) o

(*) O sırada General Giraud Cezayir'e varmıştı. Giraud bir Alman esir kampından kaçmış, Fransa'nın güneyinde yerleşmiş bulunuyordu. 5 Kasımda bir İngiliz denizaltısı tarafından bulunduğu yerden gizlice alınmış ve çıkarmadan hemen önce Eisenhower'le görüşmek üzere Cebellüttarık'a getirilmişti.

(**) Ciano'nun 9 Kasım tarihli notu : «Geceleyin Ribbentrop telefon etti. Ya Duçe ya ben olabildiği kadar çabuk Münih'e gitmeliymişiz. La-

sırada Vichy Fransasının Başbakanı Pierr Laval'den ertesi gün Münih'e gelmelerini rica etti.

Hitler, Fransa'nın İngiltere ve Amerika'ya karşı savaşa girmesi konusunda bu ülkeyle bir ittifak yapabilmek ve o sırada Kuzey Afrika'da *Müttefik* çıkarmasına karşı koyma isteyen Pétain Hükûmetini takviye etmek düşüncesiyle yirmi dört saat kadar oyalandı. Pétain'in 8 Kasım günü sabahı Amerika Birleşik Devletleri ile diplomatik ilişkileri kesmek için verdiği karar ve ihtiyar Fransız Mareşalinin, Fransız kuvvetlerinin İngiliz - Amerikan istilâsına karşı koyacağı üzerine Amerikan maslâhatgüzarının söylediği sözler, belki de Hitler'in bu tutumunda rol oynamıştı. OKW defterinin o Pazar günkü kaydı, Hitler'in "Fransa ile geniş çapta bir işbirliği" yapmak istediğini gösteriyor. Önce Vichy'deki Alman temsilcisi Grug von Nidda, Almanya ile Fransa arasında sıkı bir ittifak yapılması konusunda Pétain'e bir teklif sundu. (23)

Führer ertesi gün, eski partililer karşısında yaptığı konuşmada, Stalingrad'ın "tamamile Almanların ellerine geçmiş" olduğunu ilân ettikten sonra fikrini değiştirdi. Ciano'ya Fransızların dövüşme niyeti üzerinde hayale kapılmadığını. "Fransa'yı büsbütün işgal etmeye, Korsika'yı almaya ve Tunus'da bir köprübaşı kurmaya" karar verdiğini söyledi. Bu karar, zamanı henüz tesbit edilmemiş olmakla birlikte, Laval'a 10 Kasımda otomobille Münih'e geldiği sırada bildirildi. Satılmış Fransız, Pétain'e hemen isteklerini kabul ettireceği üzerine Führer'e söz verdi. Ama Almanlara, bunak Mareşalin razı olmasını beklemeden plânlarını hemen uygulamaya geçmelerini tavsiye etti. Zaten Hitler'in de niyeti buydu. Savaştan sonra idam edilen Vichy Başbakanının Ciano'nun güncesinde güzel bir tanımı var.

«Laval beyaz boyunbağı ve Fransız köylü orta sınıfının giydiği el val de orada bulunacakmış. Duce'yi uykusundan uyandırdım. Pek git mek istemiyor: Kendisini pek iyi hissetmiyor. Ben gideceğim.»

bisesiyle bir sürü üniformalının bulunduğu büyük salonda pek yabancı kaldı. Yaptığı seyahati, otomobilde nasıl uzun uzun uyuduğunu mâlûm ses tonuyla anlatmıya çalıştı, ama dinleyen olmadı. Hitler kendisine soğuk bir nezaket gösterdi...

Zavallı adam Almanların kendisine hazırladıkları oldu-bittiyi hayalinden bile geçirmiyor. Yapılacak işten Laval'a bir kelime bile söz edilmedi — O sigarasını içerken ve öteki odada çeşitli insanlarla konuşurken Fransa'nın işgali için emirler veriliyordu. Hitler'in gece aldığı rapordan sonra ülkenin tamamiyle işgal edilmesine karar verdiğini ve bu kararın ertesi sabah saat 8 de Laval'a bildireceğini von Ribbentrop söyledi bana.» (24)

Fransa'nın işgal edilmemiş bölgesinin de, ateşkes anlaşmasının açıkça bozularak, alınması için gereken emri Hitler 10 Kasım günü gece saat 8.30 da verdi. Bu emir, Pétain'in boş yere yaptığı bir protesto dışında, herhangi bir olayla karşılaşılmadan yerine getirildi. İtalyanlar Korsika'yı işgal ettiler; Alman uçakları, Eisenhower kuvvetleri gelmeden önce, Fransızların elinde bulunan Tunus üzerinde uçmaya başladılar.

Bu sırada Hitler numaralarından birini daha yaptı: Führer, 13 Kasımda ne Almanların ne de İtalyanların, ateşkes anlaşmasındanberi Fransız Donanmasının bağlı bulunduğu Toulon Limanını işgal etmiyeceği üzerine Pétain'e teminat verdi. OKW defterinin 25 Kasım tarihli kaydına göre Hitler o gün "Lila" nın olabildiği kadar erken uygulanmasına karar vermiştir (*) "Lila" Toulon'un işgali ve Fransız donanmasının

(*) Burada şunu belirtmek gerekir ki, Hitler, pek haklı olarak, Fransız filosunun Cezayir'e kaçarak **Müttefiklere** katılmasından korkuyordu. O sırada hasta olan oğlunu görmek için Cezayir'e gitmiş olan Amiral Darlan'a, Amiralin Almanlara hizmet etmesine ve İngilizlere karşı nefret duymasına rağmen, Eisenhower tarafından Kuzey Afrikadaki Fransız kuvvetlerinin komutanlığı teklif edildi. Amiral, İngilizlerle Amerikalıların çıkarma yapmaları halinde, Fransız Ordusu ile donanmasına karşıkoyma emri verecek durumda tek subay sayılıyor, aynı zamanda, Tunus'daki Amiralin Toulon'daki Fransız Donanmasını Kuzey

ele geçirilmesi için hazırlanmış olan plânın parolasıydı. Ayın yirmi yedinci günü sabahı Alman kuvvetleri deniz üssüne hücum ettiler; ama Fransız deniz erleri Amiral Laborde'un verdiği emir üzerine bir yandan Almanları uzun bir süre oyalarlarken öte yandan bütün gemileri batırdılar. Böylece Fransız donanması *Mihverin* eline geçmekten kurtuldu. Oysa *Mihverin* bu gemilere Akdenizde çok ihtiyacı vardı. Donanma *Müttefiklerin* de eline geçmemişti. Oysa çok işlerine yarayacaktı.

Hitler, Eisenhower'den önce Tunus'u aldı. Ama kesin bir zafer değildi bu. Kendi direnmesiyle bu köprübaşını tutmak için Tunus'a iki yüz elli bin kişilik bir Alman ve İtalyan kuvveti gönderilmişti. Ama, eğer Führer bir ay önce bu kuvvetin beşte birini Rommel'e göndermiş olsaydı Çöl Tilkisi belki de o sırada Nil'i geçmiş olurdu; İngilizlerle Amerikalılar Kuzey Batı Afrika'ya çıkamazlar, Akdeniz Müttefiklere kesin olarak kapanır, böylece *Mihver*'in zayıf olan yerleri emniyet altına alınmış olurdu. Ama Hitler'in o kış Tunus'a alelacele gönderdiği her asker, her tank ve her top ve aynı zamanda *Afrika Korps* kalıntıları ilkbaharın sonunda elden çıktı, esir kamplarının tel örgüleri arkasına Stalingrad'dakinden fazla asker girdi (*) Şimdi biz Stalingrad'a dönelim.

STALİNGRAD FACİASI

Rusların 19 Kasım günü şafak vakti Don üzerinden kar

Afrikaya kaçırabileceği umuluyordu. Darlan bütün bu işleri yapmaya çalıştı, ama bütün umutlar boşa çıktı. Fransız Filosunu Toulon'dan kaçırması için Amiral de Laborde'a gönderdiği mesaja Amiral bir tek kelime ile ve biraz da kabaca bir cevap verdi : «**Merde**». (Bakınız, **Procés du M. Pétain**).

(*) General Eisenhower'e göre, 240.000 kişilik **Mihver** askerinden 125.000'i Alman, gerisi İtalyandı. Bu sayı yalnızca seferin son haftasında — 5 Mayıs ile 12 Mayıs 1943 arasında teslim olanların sayısıdır. (**Crusade in Europe**, s. 156.)

fırtınaları altında giriştikleri karşı-taarruz haberi birkaç saat sonra Hitler'e eriştiği sırada Führer, Brechtesgaden dolaylarında nefis Alp dağlarında OKW'nin Yüksek genarelleriyle birlikte gezinti yapıyordu. Don bölgesinde Sovyetlerin bir taarruza geçecekleri önce de düşünülmüştü, ama bu taarruzun, Führer'in 8 Kasım akşamı Münih'te eski partililer karşısında yaptığı iddialı konuşmadan sonra, Hitler ile başlıca askerî danışmanları Kitel ve Jodl'un hemen Doğu Prusya'daki karargâhlarına dönmelerini gerektirecek kadar şiddetli olacağı akla gelmemişti. Onun için Obersalzberg'de dolaşmak ve biraz dağ havası almak istemişlerdi.

Rastenburg'da kalmış olan yeni Ordu Genel Kurmay Başkanı General Zeitzler'den gelen acele bir telefon rahatlarını birdenbire kaçırmıştı. General telefonda, OKW defterine "Heyecanlı bir haber" diye geçen, şu olayları anlatmıştı: Taarruzun ilk saatlerinde büyük bir Rus zırhlı kuvveti Don üzerinde, Stalingrad'ın hemen kuzey batısında Serafimiviç ile Kletskaya arasındaki Romanya Üçüncü ordusunu yarıp geçmişti. Almanlar tarafından kuşatılmış olan şehrin güneyinde de başka bir Sovyet kuvveti Dördüncü Alman Panzer ordusu ile Dördüncü Romen Ordusuna şiddetle saldırıyor ve cephelerini dağıtacak gibi görünüyordu.

Haritaya bakan herhangi bir kimse gibi, düşmanın hedefine varması için güneyde on üç ordu ve binlerce tank topladığı üzerine ordu haberalmasından gelen raporu bilen Zeitzler de, Rusların ne yapmak istediklerini kolayca anlayabilirdi. Belliydi ki Ruslar Stalingrad'ı çevirmek için kuzeyden ve güneyden büyük kuvvetler sürüyorlardı. Stalingrad'da bulunan Alman Altıncı Ordusu, bu durumda ya hemen batıya çekilecek ya da kuşatılacaktı. Zeitzler, sonradan anlattığına göre, bu durumu görünce hemen Hitler'den Altıncı Ordunun Stalingrad'dan Don dirseğine çekilmesine izin vermesini istedi. Yarılan cephe Don dirseğinde yeniden kurulabilirdi. Böyle bir şeyin düşünülmesi bile Führerin sinir nöbetinin tutmasına

yetti.

"Volga'yı bırakmıyacağım! Volga'dan çekilmiyeceğim!" diye bağırdı, işte o kadar. Bir delilik nöbeti sırasında alınan bu karar hemen bir facia oluverdi. Führer Altıncı Ordunun Stalingrad'da direnmesini şahsen kendisi emretti. (25)

Hitler ile kurmayı 22 Kasımda karargâhlarına döndüler. Kuzeyden ve güneyden gelen iki Sovyet kuvveti Stalingrad'ın altmış kilometre batısında ve Don dirseğinde bulunan Kalaç'da birleşti. O akşam Altıncı Ordu Komutanı General Paulus'den bir telsiz geldi. Telsizde birliklerinin çevrilmiş olduğu doğrulanıyordu. Hitler hemen radyo ile cevap verdi: Paulus karargâhını şehre alacak ve bir kale savunması yapacaktı. Altıncı Ordu bu durumdan kurtarılıncaya kadar havadan beslenecekti.

Ama boş lâftı bu. O sırada Stalingrad'da kuşatılmış durumda yirmi Alman ve iki Romen tümeni bulunuyordu. Paulus bu tümenlere günde uçakla en az 750 ton ikmal yapılması gerektiğini radyo ile bildirdi. Elinde yeterince nakliye uçağı olmayan *Luftwaffe*'nin bunu başarmasına hiç imkân yoktu. Olsaydı da uçakların hepsi kar fırtınalarını geçerek Stalingrad'a gelemezler ve Rusların avcı uçağı bakımından üstünlük sağladıkları bu bölgeyi geçemezlerdi. Goering hava kuvvetlerinin bunu başaracağını Hitler'e temin etti. Ama harekâta başlanamadı bile.

Altıncı Ordunun kurtarılması daha çok pratik ve oyalayıcı bir imkândı. Hitler 25 Kasımda kıta komutanlarının en yeteneklilerinden Feld-Mareşal von Manstein'ı Leningrad'dan çağırdı ve kendisini Don Ordu Gurubu adını verdiği yeni bir kuruluşun başına geçirdi. Manstein güney batıdan harekete geçecek ve Stalingrad'da çevrilmiş olan Altıncı Orduyu kurtaracaktı.

Ama Führer yeni komutanını o sırada hiç olmayacak bir durumla karşı karşıya getirmişti. Manstein, tek başarı şansının ancak şöyle bir durumda olduğunu Hitler'e anlatmıya

çalıştı: Kendi kuvvetleri, başta Dördüncü Panzer Ordusu olmak üzere, iki Alman kuvveti arasında bulunan Rus Ordularına karşı kuzey doğuya doğru baskı yaparken Altıncı Ordu da Stalingrad kuşatmasını yarıp çıkacaktı. Ama Hitler Volga'dan çekilmeyi yine kabul etmedi. Altıncı Ordu Stalingrad'da kalacak ve Manstein ne yapıp yapıp oraya gidecekti.

Manstein'in Yüksek Komutana anlatmıya çalıştığı gibi, buna imkân yoktu. Ruslar çok kuvvetliydiler. Buna rağmen Manstein 12 Aralıkta üzülerek taarruza geçti. Bu harekâta, çok yerinde olarak "Kış Fırtınaları Harekâtı" adı verilmişti. Çünkü Rus kışı o sırada bütün azgınlığıyle stepleri kasıp kavuruyor, her yana dağlar gibi kar yağıyordu. Isı sıfırın altındaydı. Taarruz başlangıçta kötü gitmedi. General Hoth'un komutasındaki Dördüncü Panzer Ordusu Kotelnikovski'den Stalingrad'a giden tren yolunun her iki yanı boyunca kuzey doğuya doğru ilerledi, Stalingrad'ın yüz on kilometre yakınına kadar geldi. 19 Aralıkta şehrin güney çevresine altmış kilometre kadar yaklaştı. Ayın 21 inde şehre girmesine kırk kilometre kalmıştı. Altıncı Ordunun kuşatılan askerleri geceleyin karlı steplerin ortasında kurtarıcılarının pırıldak işaretlerini görüyorlardı.

İşte bu sırada, Alman generallerinin sonradan verdikleri ifadelere göre, Altıncı Ordu Stanligrad'dan çıkıp şehre doğru ilerlemekte olan Dördüncü Panzer Ordusuna doğru yürüseydi, bu teşebbüs hemen hemen kesin olarak başarıyla sonuçlanabilirdi. Ama Hitler böyle bir hareketi bir daha yasakladı. Zeitzler, 21 Aralıkta, Paulus kuvvetlerinin Stalingrad'ı da tutmak *şartıyla* kuşatmayı yarıp çıkmasına izin vermesini Liderden rica etti. Generalin sonradan anlattığına göre, bu aptalca fikir Hitleri hemen hemen deliye çevirdi.

Zeitzler sonradan şunu da ekliyor sözlerine: «Ertesi günü akşamında Hitler'den kuşatmanın yarılmasına izin vermesini rica ettim. Bunun Paulus ordusundaki iki yüz bin kişinin kurtarılması için kesinlikle son bir fırsat olduğunu söyledim.»

«Hitler razı olmadı. Kale denilen yerin içindeki durumu kendisine boş yere anlatmıya çalıştım; az kalan erlerin umutsuzluğunu, Alman Yüksek Komutanlığına olan güvensizlikerini, yaralılara gerekli tedavinin yapılamadığını, binlerce kişinin soğuktan öldüğünü söyledim. Ne bunlara ne de önce söylediklerime kulak astı.»

General Hoth, Rusların karşısında ve yanlarında direnmelerini gittikçe arttırmaları yüzünden önündeki elli kilometreyi aşıp Stalingrad'a varamadı. Altıncı Ordu kuşatmayı yararsa onlarla birleşerek Kotelnikosvki'ye çekileceğini hâlâ umuyordu. Böyle bir hareket en aşağı iki yüz bin Almanın hayatını kurtaracaktı (*). Bu hareket bir iki gün içinde — 21 aralıkla 23 Aralık arasında — belki yapılabilirdi. Ama bundan sonra artık imkânsızlaşırdı. Çünkü Hoth Kızıl Ordunun daha kuzeyde harekete geçtiğini ve Manstein'ın Don Gurubu Ordusunun sol kanadını tehlikeye düşürdüğünü bilmiyordu. Manstein 22 Aralık gecesi Hoth'a tatsız emirlere kendisini şimdiden alıştırmasını telefonla bildirdi. Tatsız emirler ertesi gün geldi: Hoth Stalingrad'a girmekten vazgeçerek, üç Panzer tümeninden birini kuzeydeki Don cephesine gönderecek ve geri kalan kuvvetleriyle kendisini elinden geldiği kadar savunacak.

Stalingrad'dakileri kurtarmak için girişilen harekât artık suya düşmüştü.

Manstein'ın verdiği bu tatsız emir 17 Aralık akşamı aldığı birtakım kötü haberlerin sonucuydu. O günün sabahı bir Sovyet Ordusu, Yukarı Don'da ve Boguçar'da bulunan İtalyan Sekizinci Ordusunu yarmış ve akşama doğru cephede kırk kilo-

(*) Feld-Mareşal von Manstein, savaştan sonra yazdığı hâtıralarında, 19 Aralıkta, Hitler'in emirlerini dinlemeyerek, Altıncı Orduya Stalingrad'ı yararak güney batıya yürümesi ve Dördüncü Panzer Ordusu ile birleşmesi için emir verdiğini söylemiş ve verdiği emirlerin metnini de yayımlamıştır. Ama emirde birtakım sakıncalar vardır. Kuşatmayı yarıp çıkmaması için Hitler'in verdiği emri dinleyen Paulus'ü bu emir büsbütün şaşırtmış olsa gerek. Manstein «bu emir Altıncı Ordunun kurtulması için son ve tek fırsattı» diyor. (Manstein, Lost Victories, s. 336-41,

metre derinliğinde bir delik açmıştı. Bu delik üç gün içinde yüz kırk kilometre genişledi. İtalyanlar paniğe uğramış kaçıyorlardı. Rus taarruzunun başladığı 19 Kasım günündenberi durmadan dayak yiyen güneydeki Üçüncü Romen Ordusu da darmadağın olmuştu. Manstein da işte bunun için Hoth'un ordularına yarmayı kapatmak emrini vermişti. Bundan sonra olaylar birbirini izleyecekti artık.

Yalnız Don'daki ordular değil Hoth'un Stalingrad'a yaklaşmış olan kuvvetleri de geriye püskürtüldüler. Bu çekiliş Kafkasya'daki orduları da tehlikeye düşürdü. Ruslar Azof Körfezinde Rostov'a varırlarsa bu kuvvetlerin de irtibatı kesilmiş olacaktı. Bir iki gün sonra Christmas Zeitzler, Hitler'e şunu söyledi: "Hemen Kafkaslar'dan çekilme emrini vermezseniz ikinci bir Stalingrad'la karşılaşacağız". Yüksek Komutan 29 Aralıkta Kleist'ın A Ordu Gurubuna istemeye istemeye çekilme emrini verdi. Kleist'ın gurubunda Birinci Panzer Ordusuyla On Yedinci Ordu bulunuyordu. Gurup görevini yerine getirememiş, Grozny petrollerini alamamıştı. Hedefine tam yaklaştığı sırada uzun bir çekiliş başlamıştı.

Almanların Rusya'da, İtalyan-Alman ordularının da Kuzey Afrika'da çekilmeleri Mussolini'yi kötü kötü düşündürüyordu. Hitler, Mussolini ile görüşmek için kendisini Aralık ayının ortasında Salzburg'a çağırdı. Midesinden rahatsız olduğu için perhiz yapan hasta Duce bu çağrıyı kabul etti. Ama Ciano'ya da bu çağrıya bir şartla gideceğini söyledi: Yemeklerini yalnız başına yiyecekti. "Çünkü öküz gibi yemek yiyen Almanlara sütle pirinç lapasına yatan bir hasta durumuna düşmüş olduğunu göstermek" istemiyordu.

Mussolini Hitler'e artık bazı şeyler söylemenin zamanı geldiğine karar vermişti: Hitler Doğudaki kayıplarına hemen bir son vermeliydi. Stalin ile bir çeşit pazarlığa girişmeli ve bütün *Mihver* kuvvetlerini Kuzey Afrikanın, Balkanların ve Batı Avrupanın savunması için bir araya toplamalıydı. Ciano'ya, "Bin dokuz yüz kırk üç yılının İngiliz-Amerikan taarruzları yılı" olacağını söylemişti. Hitler doğudaki karargâhından ayrılıp Mussolini ile görüşmeye gidemedi. Bu yüzden Ciano 18 Aralıkta Duce adına uzun bir seyyahate çıkarak Rastenburg'a geldi. Nazi liderine, Duce'nin tekliflerini anlattı. Hitler bu tekliflere güldü ve savunulmasını istediği Kuzey Afrika'ya bile Rus cephesini zayıflatmadan yeni kuvvetler gönderecek durumda olduğunu İtalyan Dış İşleri Bakanına temin etti. Ciano, Hitler'in bütün bu teminatına rağmen karargâhtaki Almanların moralini çok bozuk buldu.

«Hava ağır. Kötü haberlere bir de nemli ormanın verdiği keder ve barakalarda birarada yaşamanın bunalımı eklenmiş... Rus cephesindeki yarılmanın verdiği mutsuzluğu kimse benden saklamaya çalışmadı.. Suçu açıkça bize yüklemek isteyenler de var.»

Tam bu sırada Don'daki İtalyan Ordusunun kalıntıları canlarını kurtarmaya çalışıyorlardı. Ciano ile birlikte gelenlerden biri bir OKW subayına, İtalyanların çok kayıp verip vermediklerini sorduğu zaman subay şunu söyledi: "Hayır, hiç kayıp vermiyorlar: kaçıyorlar." (26)

Kafkaslar'daki ve Don'daki Alman askerleri pek kaçmasalar bile irtibatlarını kesmemek için olabildiği kadar hızla geri çekiliyorlardı. 1943 yılı başladığı sırada, her gün Stalingrad'dan biraz daha uzaklaşmaktaydılar. Artık Rusların, Stalingrad'da kalan Almanların işlerini bitirmeleri zamanı gelmişti. Böyle olduğu halde Ruslar, umutsuz durumda bulunan Altıncı Ordu askerlerine hayatlarını kurtarmak için son bir fırsat verdiler.

8 Ocak 1943 günü sabahı ellerinde beyaz bayrak, üç genç Kızıl Ordu subayı Stalingrad'ın kuzey bölgesinde bulunan Alman hatlarına geldi. General Paulus'e, Don cephesi Sovyet Kuvvetleri Komutanı General Rokossovski'nin bir ultimatomu-

nu sundu. Notada, Paulus'e irtibatının kesilmiş bulunduğu, kurtulmalarına ya da havadan ikmal almalarına imkân olmadığı belirtildikten sonra, şöyle deniliyordu:

«Askerlerinizin durumu umutsuzdur. Aç ve hastadırlar. Soğuktan donuyorlar. Korkunç Rus kışı daha yeni başlıyor. Önümüzde daha acı soğuklar, rüzgârlar ve kar fırtınaları var. Askerlerinizin üzerinde kış elbiseleri yok. Korkunç sağlık şartları altındadırlar... Durumunuz umutsuzdur, direnmeniz boştur.

(Yukardaki noktalar) gözönünde tutarak, gereksiz kan dökülmesini önlemek için, aşağıdaki teslim şartlarını kabul etmenizi teklif ediyoruz....»

Şartlar onur kırıcı değildi. Bütün esirlere "normal tayın" verilecekti. Yaralılar, hastalar ve soğuk vurmuş olanlar tedavi edilecekti. Bütün esirler rütbelerini, nişanlarını taşıyacaklar, özel eşyalarını yanlarına alabileceklerdi. Paulus'e cevap için yirmi dört saatlik bir süre bırakılıyordu.

Paulus ultimatomun metnini radyo ile hemen Hitler'e bildirdi ve kendisinden hareket serbestliği istedi. Yüksek Komutan bu isteğini hemen reddetti. Teslim teklifinin üstünden yirmi dört saat geçtikten sonra, yani 10 Ocak günü sabahı, Ruslar beş bin topun birden açtığı ateşle Stalingrad savaşının son aşamasına başladılar.

Savaş çok sert ve kanlı oldu. İki yan da şehrin donmuş boş topfakları üstünde kalan son bina yıkıntıları arasında görülmemiş bir cesaret ve inatla çarpıştı — ama çarpışmada uzun sürmedi. Altı gün içinde Alman cebi yarıya indi; Almanlar yirmi iki kilometre uzunluğunda ve on dört kilometre genişliğinde bir alana sıkıştılar. Bu alanda 24 Ocakta ikiye bölündü' son hava alanı da kaybedildi. Az çok yiyecekle cephane getiren, özellikle hasta ve yaralılara ilâç taşıyan, o güne kadar da 29,000 yaralıyı alıp hastahaneye götürmüş olan uçaklar artık inemez oldular.

Ruslar, cesur düşmanlarına teslim olmak için son bir fırsat daha verdiler. 24 Ocak günü Sovyet delegeleri Alman hat-

larına yeni bir teklif getirdiler. Paulus, deli Führer'ine itaat ederek görevini yapmak mı ya da son kalan askerlerinin hayatını kurtarmak mı gerektiği üstünde bir türlü karar veremiyordu. Yeniden Hitler'e başvurdu.

«(Ayın yirmi dördünde radyo ile şunu bildirdi) Askerlerin cephanesi ve yiyeceği kalmamıştır.., Komuta zinciri kırılmış, etkisini kaybetmiştir... Yiyecek bir şeyi, elbisesi ya da ilâcı olmoyan 18.000 yaralı vardır... Savunmanın sürdürülmesi anlamsızdır. Çöküntüden kaçınılamaz... Ordu, geri kalan askerlerin hayatının kurtarılması için teslime izin verilmesini istiyor.»

Hitler yine aynı cevabı verdi.

«Teslim olmak yasaktır. Altıncı Ordu son adamına ve son dakikaya kadar mevzilerini tutacaktır. Bu kahramanca direnmesiyle bir savunma cephesinin kurulmasına ve Batı dünyasının kuruluşuna unutulmıyacak yardımlarda bulunmuş olacaktır.»

Batı dünyası! Daha bir süre önce Fransa'da ve Flandes'da bu Batı dünyasına karşı çarpışmış olan Altıncı Ordu subayları bu koskoca acı dolmayı elbette yutmadılar.

Daha fazla direnmek yalnız anlamsız ve boş değil, aynı zamanda imkansızdı da. 1943 Ocak ayının son günleri yaklaşırken, bu kahramanca savaş da, erimiş bir mumun pıtır pıtır edip sönen alevi gibi, bitmeğe başladı. 28 Ocakta büyük bir ordunun son kalan parçaları da üç küçük cebe bölündü. General Paulus'ün karargâhı şehrin güneyinde, yıkılmış eski bir Üniversal deposunun bodrumundaydı. Bir görgü tanığının anlattığına göre Başkomutan bodrumun karanlık bir köşesinde portatif karyolasının üstüne oturmuş, bitkin düşünüyordu.

O sırada radyodan boyuna gelen tebrik mesajlarını ne kendisi ne de subayları dinliyecek durumdaydılar. Kış mevsiminin büyük bir kısmını İtalya'da, kürkünü ve parmaklarındaki yüzüklerini göstererek geçirmiş olan Goering, 28 Ocakta radyo ile şu mesajı gönderdi:

«Altıncı Ordunun yaptığı savaş tarihlere geçecek ve gelecek kuşak-

lar Langemarck'ı büyük bir cesaret, Alkazar'ı direnme, Narvik'i kahramanlık örneği olarak gösterecekleri gibi Stalingrad'ı da bir fedakârlık örneği olarak anacaklardır.»

Son gece — yâni 30 Ocak 1943 gecesi, Nazilerin iktidara gelişinin 10. yıl dönümünde — şişko Alman Mareşalinin dehşetli söylevini radyodan dinledikleri zaman da Stalingrad'dakiler pek sevinmediler.

«Almanlar bu savaşı (Stalingrad savaşını) binlerce yıl büyük bir saygı ile ve kendilerinden geçerek anacaklar ve her şeye rağmen son Alman zaferinin orada kararlaştırıldığını hatırlayacaklardır.... İlerdeki yıllarda Volga'daki kahramanca savaştan şöyle söz edilecektir: Almanya'ya gittiğimiz zaman şereflerinin ve Liderlerinin emrine uyarak, Almanya'nın büyük zaferi için Stalingrad'da yatanları gördük.»

Artık Altıncı Ordunun şerefi filân kalmamış, son saati gelmişti. Ocağın 30'unda Paulus Hitler'e radyo ile şunu bildirdi: "Son çöküntü yirmi dört saatten fazla geciktirilemez.,,

Yüksek Komutan bu haberi alır almaz Stalingrad'da umutsuz bir durumda bulunan subayları hemen birer birer terfi ettirmeye başladı.Herhalde subayların, böylelikle, bulundukları kanlı şavaş yerinde şerefleriyle ölmeye karar vereceklerini sanıyordu. Hitler Jodl'a, "Askerlik tarihinde bir Alman Feld-Mareşalinin teslim olduğu yazılı değildir," dedi ve sonra Paulus'a radyo ile Mareşallik âsasını verdiğini bildirdi. Bir ölüm jestinden başka birşey değildi bu.

Bundan sonra işlerin sonu kolayca alındı. Ocağın son günü Paulus Yüksek Karargâha son mesajını gönderdi:

«Altıncı Ordu, yeminine bağlı kalarak, görevinin yüce önemini bilerek, Führer ve vatanı için mevzilerini son adamına ve son dakikaya kadar tutmuştur.»

Altıncı Ordu Karargâhındaki radyo operatörü o akşam saat 7.45 de kendiliğinden şu mesajı gönderdi: "Ruslar sığınağımızın kapısında. Cihazımızı tahrip ediyoruz," ve mesajına "CL" harfini de ekledi CL, Uluslar arası bir şifredir, "İstasyonumuz yayını kesiyor," demektir.

Karargâh son bir savaş vermedi. Paulus ile kurmayı son adamına kadar dayanmadı. Ufak bir subayın komutasındaki bir manga Rus askeri Başkomutanın karanlık bodrumuna girdi. Ruslar karargâhtakilerden teslim olmalarını istediler. Altıncı Ordu Kurmay Başkanı General Schmidt teslim olmayı kabul etti. Paulus portatif karyolasında oturuyordu. Çok kederliydi. Schmidt kendisine seslendi: "Söylenecek başka bir şeyin kalıp kalmadığını Feld-Mareşalden sorabilir miyim?" Paulus bitkindi, cevap veremedi.

Daha kuzeyde, iki Panzer tümeniyle dört piyade tümeninin kalıntılarından oluşan küçük bir Alman cebi, bir traktör fabrikasının yıkıntıları arasında hâlâ dayanıyordu. 1 Şubat gecesi bu kuvvete Hitler'in karargâhından şöyle bir mesaj geldi:

«Alman halkı, güney kalesinde dayanan askerler gibi, sizin de görevinizi yerine getirmenizi bekliyor. Savaşı sürdürdüğünüz her gün, her saat, yeni bir cephenin kurulmasına yaramaktadır.»

2 Şubat günü, öğleden hemen önce, bu gurup da Yüksek Komutanın gönderdiği mesajdan sonra teslim oldu: "...çok üstün düşman kuvvetlerine karşı son erimize kadar döğüştük. Yaşasın Almanya!"

Sonunda karla ve kanla kaplı insan salhanesinin üstüne bir sessizlik çökmüştü. 2 Şubat günü öğleden sonra saat 2.46 da şehrin üzerinde bir Alman keşif uçağı uçtu ve radyo ile geriye şu haberi gönderdi: "Stalingrad'da hiç bir savaş belirtisi yok."

O sırada 91.000 Alman askeri buzların ve karların üstünde ayaklarını sürüye sürüye yürüyordu. Aralarında yirmi dört general vardı. Yarı yarıya açtılar. Soğuktan titriyorlardı. Bir çoğu yaralıydı. Hepsi de şaşkın ve bitkindiler. Sıfırın altında 24 derece soğukta başlarına kanlı battaniyelerini sarmışlar, Sibirya'nın soğuk ve korkunç esir kamplarına gönderiliyorlardı. Bütün bu esirler iki ay önceki 285,000 kişilik istilâ ordusunun kalıntılarıydı. Yalnızca havadan bu süre içinde 20,000 Romanyalı ile 29,000 yaralı geriye alınmıştı. Ve o kış günü uzun esir-

lik yolculuğuna çıkan 91,000 Almandan ancak 5,000 ni yurdunu bir daha görebildi. (*)

Bu sırada, inadı ve budalalığı yüzünden bu büyük faciaya sebep olan Nazi Komutan, Doğu Prusya'daki sıcak karargâhında, Stalingrad'daki generallerine nasıl ve ne zaman öleceklerini bilmedikleri için ağzına geleni söylüyordu. Hitler'in OKW generalleriyle 1 Şubatta yaptığı toplantıyla ilgili olarak ele geçen bir rapor, Nazi Diktatörünün bu zor dönemine, ordusunun ve ülkesinin o sıradaki durumuna ışık tutmaktadır.

«Teslim oldular — resmen ve kesinlikle. Oysa birbirlerine sokulacaklar, bir çekirdek teşkil edecekler ve son kurşunlarıyla da kendilerini vuracaklardı.. Dâvalarını kaybettiklerini görünce kılıçlarını kendilerine saplıyan eski komutanlar gibi (Paulus) kendisini vuracaktı.. Varus bile kölesine şu emri vermişti: (Artık beni öldür!..)»

Hitler böylece atıp tuttukça Paulus'a karşı olan öfkesi de artıyordu.

«Düşününüz: Şimdi alınıp Moskova'ya götürülecek — Orada nasıl aldatılacağını bir düşününüz. Orada herhangi bir şeyi imzalayacaktır. İtiraflarda bulunacak, açıklamalar yapacak. Görürsünüz. Manevi iflâsın en derinliklerine kadar sürüklenecekler... Görürsünüz — bir hafta geçmez Seydlitz, Schmidt dahası Paulus bile radyoda konuşmaya başlar (**)... Onları Liublanka'ya atacaklar. Onları orada fareler yiyecek. Nasıl oldu da bu kadar korkak davrandılar? Anlamıyorum...

Hayat nedir? Hayat ulusdur. Bireyler şu ya da bu şekilde ölebilirler .Birey hayatının ötesinde ulus vardır. Ama bir insan bu gözyaşı seline değil de görevine bağlanmışsa, kendisini berbat durumdan kurtaracak olan ölüm dakikasından neden korksun. Ha!

...Bir sürü insan ister istemez öldü.. Sonra, böyle bir adam çıkıyor son dakikada öteklerin yaptıkları kahramanlıkları kirletiyor. Oysa bütün kaderlerden kendisini kurtarmalı, sonsuzluğa ve ulusal ölümsüzlüğe erişmeliydi. O Moskova'yı seçti!...

Beni şahsen en çok üzen şey onu Feld-Mareşalliğe yükseltmektir. Onu son bir kez memnun etmek istedim. O, benim bu savaşta Feld-Mareşalliğe yükselteceğim son general olacaktır. Çayı görmeden paçayı sıvamıyacağım artık !..» (27)

(*) Bonn Hükümetinin verdiği sayı. Çoğu, o bahar çıkan tifüsten öldü.

(**) Hitler iyi tahmin etmiş yalnız zamanını kestirememişti. Ertesi Temmuz, Hür Almanya Milli Komitesi denen kurumun başkanları olan Paulus ile Seydlitz, Alman Ordusunn Hitler'e karşı isyana kışkırtmak amacıyla Moskova Radyosunda konuşmaya başladılar.

Sonra teslim haberinin Alman halkına nasıl duyurulacağı konusunda Hitler'le General Zeitzler arasında kısa bir görüşme oldu. Olaydan üç gün sonra, 3 Şubatta, OKW kısa bir bildiri yayımladı.

«Stalingrad savaşı bitmiştir. Son nefesine kadar verdiği yemine bağlı kalan Feld - Mareşal Paulus'ün örnek komutasındaki Altıncı Ordu düşmanın üstün kuvvetleri ve kuvvetlerimizin karşılaştığı elverişsiz şartlar karşısında bertaraf edilmiştir.»

Bildiri Alman radyosunda okunmadan önce trampetler ve arkasından da Beethoven'in Beşinci Senfonisinin ikinci kısmı çalındı. Hitler dört gün yas tutulmasını emretti ve bütün tiyatrolarla sinemalar ve gece kulüpleri dört gün kapalı kaldı.

Alman tarihçisi Walter Goerlitz, Alman Genel Kurmayı üzerine yazdığı eserinde, Stalingrad'ın "ikinci bir Jena ve Alman Ordusunun o güne kadar uğradığı en büyük yenilgi olduğunu" yazar. (28)

Ama dahası var. El Alemeyn'le ve Kuzey Afrika'daki İngiliz-Amerikan çıkarmalarıyla aşağı yukarı aynı zamana rasladığı için Stalingrad İkinci Dünya savaşında büyük bir dönüm noktası oldu. Avrupanın büyük bir bölümünde, Asya'da Volga'ya, Afrika'da hemen hemen Nil'e kadar yayılan Nazi seli, bundan sonra bir daha da dönmemecesine geri çekilmeye başladı... Nazilerin binlerce tank ve uçakla düşman hatlarına korku salarak ve ordularını paramparça ederek giriştikleri büyük yıldırım taarruzlarının artık sonu gelmişti. Sonradan Naziler daha bir çok küçük küçük akınlar yapmadılar değil — 1943 ilk-

baharında Harkov'da, 1944 Noel'inde Ardennesde — ama bunlar Almanların savaşın iki yılı, ve son yılları — içinde büyük bir azimle ve cesaretle yürüttükleri savunucu kavganın birer parçasıydılar. İnisiyatif Hitler'in elinden çıkmıştı artık, bir daha da geri gelmeyecekti. Şimdi insiyatifi düşmanlar ellerine almışlardı, bir daha da ellerinden bırakmıyacaklardı. Yalnız karada değil havada da. İngilizler bin uçaklık ilk büyük taarruzlarına daha 30 Mayıs 1942 de Colonge üzerinde başlamışlardı. — O yıl başka şehirlere de durmadan bu çeşit akınlar yaptılar. Alman halkı da, Stalingrad ve El Alemeyn'deki askerler gibi, başkalarının üstüne yağdırdıkları ölüm yağmurunun ne demek olduğunu o yıl anlamaya başladı.

Son olarak, büyük ve korkunç Nazi hülyası da Stalingrad'ın karları ve Kuzey Afrikanın kızgın kumları arasında böylece eriyip gitti. Nazi İmparatorluğunu, yalnızca Paulus ile Romdel'in başına gelen felâketler yıkmadı. Bu korkunç İmparatorluğu, aynı zamanda, Hitler ile S.S. canavarlarının istilâ edilen ülkelerde kurmaya çalıştıkları Yeni Düzen adındaki iğrenç terör rejimi de içinden kemirip bitirdi. Hikâyemizin son bölümüne başlamadan, yâni Nazi İmparatorluğunun çöküşüne geçmeden, biraz durmak ve bu düzenin — gerek kuramda ve gerekse barbarca eyleminde — nasıl bir şey olduğunu görmek, bu düzenin yarattığı ilk felâketlerin, kısa süren kâbusu geçtikten sonra Avrupa denen bu eski ve uygar kıtanın neleri kurtarabildiğini anlamak daha doğru olacaktır. Yeni Düzenin öyküsü bu kitap için olduğu kadar, o günleri yaşayan iyi yürekli birçok Avrupalılar ya da bu düzen geçmeden önce öldürülmüş olanlar için de, Nazi İmparatorluğu tarihinin en karanlık sayfalarıdır.

BEŞİNCİ KİTAP

SONUN BAŞLANGICI

XXVII.

YENİ DÜZEN

Yeni Düzenin bugüne kadar tam bir plânı çizilmemiştir; ama ele geçen belgelerden ve yapılan işlerden açıkça anlaşıldığına göre Hitler bu düzene vermek istediği biçimi önceden çok iyi biliyordu: Naziler Avrupaya hakim olunca, Avrupanın kaynakları Almanya'nın çıkarına sömürülecektir; Avrupa halkı efendi ırkın köleleri olacaktı, Avrupa yaşayan "istenmeyen unsurlar" — herkesten önce Yahudiler, sonra Doğudaki Slavlar, özellikle bunların aydınları — yok edilecekti.

Yahudilerle Slav halkları *Untermenschen*, yâni aşağı-insan'dılar. Hitler'e göre bunların yaşama hakları yoktu. Yalnız Slavların bir bölümü Alman efendilerinin köleleri olarak tarlalarda ve madenlerde çalışabileceklerdi. Doğunun Moskova, Leningrad ve Varşova gibi büyük şehirleri yeryüzünden sili-

necek (*), Rusla'la Polonyalıların ve öteki Slavların kültürleri yok edilecek ve eğitilmeleri yasaklanacaktı. Bu ülkelerde yeni yeni gelişmekte olan fabrikala rsökülecek, Almanya'ya taşınacak, buralardaki halk yalnızca tarımla uğraşacak, kendilerine sadece yaşayacak kadar bir yiyecek bırakılacaktı. Avrupa'nın kendisi de, Nazi Liderin dediği gibi Yahudilerden temizlenecekti.

Heinrich Himmler, Posen'de 4 Ekim 1943 de S.S. subayları karşısında yaptığı gizli bir konuşmada, "bir Rus'un, bir Çek'in başına gelenler beni zerrece ilgilendirmez," demişti. O sırada Himmler, S.S. lerin ve bütün Alman polis mekanizmasının başında olduğu için önem bakımından Hitler'den sonra geliyor, yalnız seksen milyon Almanın değil, Almanya'nın iki mislinden fazla nüfusu olan istilâ edilmiş ülkelerdeki halkın da kaderini elinde tutuyordu.

«(Himmler sözlerine şöyle devam etmişti) Ulusların bizim tipimizdeki insanların kanlarına verebilecekleri her iyi şeyi alacağız; bunun için gerekirse çocuklarını kaçıracak, onları burada kendi aramızda yetiştireceğiz. İnsanların refah içinde mi, yoksa koyunlar gibi yaşayıp açlıktan mı öldükleri, beni ancak bu insanların bizim **Kültür**'ümüze gerekli oldukları orantıda ilgilendirir. Aslında beni hiç ilgilendirmezler.

10.000 Rus kadınının tank hendeği kazarken yorgunluktan yere yıkılmaları beni ancak, Almanya için kazılan tanksavar hendeklerinin kazılması bitinceye kadar ilgilendirir...» (1)

Himmler'in 1943 de Posen'de yaptığı konuşmadan çok önce (bu konuşmaya sonradan yine döneceğiz, çünkü bu konuşma Yeni Düzenin başka yanlarını da verir) Nazi şefleri Doğu halklarının köle durumuna getirilmesi konusunda düşüncelerini ve plânlarını açıklamışlardı.

Hitler, 15 Ekim 1940 da, ilk eline geçirdiği Slav halkının,

(*) Hitler, daha 18 Eylül 1941 de, özellikle Leningrad'ın «dünya yüzünden silinmesini» emretmişti. Leningrad alındıktan sonra şehir bombardımanlarla «yerle bir edilecek» ve halkı (üç milyon) bu bombardımanların altında ölecekti .1446 ncı sahifeye bakınız.

yâni Çeklerin, geleceğini kararlaştırmıştı. Çek halkının yarısı köle şeklinde çalıştırılmak için Almanya'ya sevkedilecek ve böylece "massedilecek" di (emilecekti). Öteki yarısı da, "özellikle" aydınlar, bu konuda yazılan gizli raporun kullandığı deyimle, yalnızca "bertaraf edilecek" di (2). On beş gün önce de, yâni 2 Ekimde, Führer'in Slav halklarından ikinci olarak eline geçirdiği Polonyalılar hakkındaki düşünceleride belirgin hale gelmişti. Sadık sekreteri Martin Bormann'ın Nazi plânları üzerine yazdığı uzun bir raporda, Hitler'in, Polonya Genel Valisi Hans Frank'la öteki memurlar için açıkladığı Nazi plânının ana çizgileri bulunmaktadır. (3)

«(Hitler şunu **belirtiyor**)Polonyalılar özellikle aşağılık işler için yaratılmışlardır.... Onlar için bir kalkınma sözkonusu olamaz. Polonya"daki düşük hayat standardını sürdürmek ve bu standardın yükseltilmesine izin vermemek gerekir... Polonyalılar tembeldirler; onları çalıştırmak için zor kullanmalıdır... Genel Hükümet (Polonya) tarafımızdan yalnızca usta olmıyan işçiler için bir kaynak olmalıdır.... Almanya'nın her yıl ihtiyacı olan işçiler oradan sağlanmalıdır.»

Polonyalı Papazlara gelince:

«Halka ne söylemelerini istiyorsak onları söyleyeceklerdir. Eğer içlerinde başka türlü davranan çıkarsa hemen icabına bakacağız. Papazın görevi Polonyalıların uysallığını, aptallığını ve sersemliğini sürdürmektir.»

Polonya'da ele alınacak iki sınıf daha vardı. Nazi Diktatör yaptığı konuşmada onları da ihmal etmemişti.

«Polonya soylu sınıfının ortadan kaldırılması gerektiği katiyen unutulmamalı; bu iş ne kadar zâlimce sayılırsa sayılsın, bunlar nerede görülürse görülsün hemen yok edilmelidir...

Polonyalıların bir tek efendileri olacaktır: Almanlar. İki efendi, yanyana, bir arada yaşayamaz. Onun için Polonya aydın sınıfını temsil eden herkes yok edilecektir. Zâlimce bir iş, ama hayatın kanunu bu.»

Kendilerini efendi ırk sayan ve Slav'ların kendilerine kölelik etmeleri gerektiğini düşünen Almanların bu saplantıları Rusya'da büsbütün öldürücü bir şekil aldı. Ukrayna'daki Al-

man temsilcisi, kalın enseli Erich Koch, 5 Mart 1943 de, Kiev'de yaptığı bir konuşmada düşüncelerini şöyle açıklıyordu:

«Biz efendi ırkız. Rejimimiz sert ama âdildir... Bu ülkede ne varsa silip süpüreceğim. Ben buraya mutluluk dağıtmak için gelmedim... Halk çalışacak, çalışacak ve yine çalışacaktır... Biz buraya kendi nimetlerimizi vermek için gelmedik. Biz buraya zaferin temelini atmak için geldik.

Biz bir efendi ırkız; en düşük seviyedeki Alman işçisinin bile buradaki halktan ırk ve biyoloji bakımından bin kat daha değerli olduğunu unutmamalısınız.» (4)

Bundan hemen hemen bir yıl önce, 23 Temmuz 1942 de Alman Orduları Volga ve Kafkas petrollerine yaklaştıkları sırada, Hitler'in o zaman sağ kolu olan parti sekreteri Martin Bormann, Rosenberg'e uzun bir mektup yazmış, mektupta Führer'in görüşlerini tekrarlamıştı. Rosenberg'in bakanlığında çalışan bir memurun özetini çıkarttığı bu mektup şöyle bitiyordu:

«Slav'lar bizim için çalışacaklar. Onlara ihtiyacımız kalmadığı zaman ölebilirler. Bu bakımdan mecburi aşılamaya ve Alman sağlık ekiplerine lüzum yok. Slav'lar çoğalmamalıdırlar .Çocuk yapmayı önleyen ilâçlar alabilirler ya da çocuk aldırabilirler — bu daha iyidir. Eğitim tehlikelidir. 100'e kadar saysınlar yeter... Her okumuş insan yarının düşmanıdır. Dini, onlara bir oyalanma aracı olarak bırakacağız. Yiyeceğe gelince, gereğinden fazlasını almıyacaklardır. Efendi olan biziz. Önce biz geliriz.» (5)

Alman askerleri Rus topraklarına ilk girdiklerinde, Stalin'in teröründen bıkan halk bir çok yerlerde Almanları birer kurtarıcı gibi karşılamıştı. Başlangıçta Rus askerleri arasında kaçma olayları çoktu. Özellikle, kısa bir süredir Sovyet işgalinde bulunan Baltık ülkeleri ile bağımsızlık hareketi bir türlü önlenemiyen Ukrayna'da birçok kimseler Sovyet boyunduruğundan, Almanlar tarafından bile olsa, kurtulduklarına sevinmiştiler.

O sırada Berlin'de şöyle düşünenler de vardı: Eğer Hitler oyununu kurnazca oynar da, halka iyi muamele ederse ve Bolşeviklerin koydukları kanunları kaldırmayı (dinî ve iktisadî özgürlük vermeyi, kollektif çiftlikleri gerçek birer koperatif haline getirmeyi) vaat ederse, demokratik bir rejim kurarsa Rus halkını kendine bağlıyabilirdi. Böylece, yalnız istilâ edilen yerlerdeki halk Almanlarla işbirliği yapmakla kalmaz, istilâ edilmeyen yerler de Stalin'in sert rejiminden kurtulmaya çalışırdı. Bu durum gerçekleştiği zaman Bolşevik rejimi de kendiliğinden yıkılır, Kızıl Ordu da 1917 deki Çar Ordusu gibi, dağılırdı.

Ama Nazi işgâlindeki yerlerde uygulanan barbarlık ve Almanların, çoğu zaman kendilerinin de açıkça söyledikleri gibi, Rus topraklarını yağma etmeye, halkını köleleştirmeye ve Doğuyu Almanların sömürgesi haline getirmeye çalışmaları böyle bir gelişmeye imkân bırakmadı.

Bu kötü politikayı, bu yüzden kaçırılan fırsatları, Rosenberg'in yeni kurulan İşgâl Edilmiş Doğu Toprakları Bakanlığında, Siyasî Büronun ikinci başkanı, meslekten yetişme diplomat Dr. Brautigam'dan daha iyi hiç kimse özetleyememiştir. Brautigam, üstlerine verdiği 25 Ekim 1942 tarihli raporunda, Nazilerin Rusya'da yaptıkları hatalara parmağını basmak cesaretini gösteriyordu.

«Sovyetler Birliğine girdiğimiz zaman halkın Bolşevizmden bıkmış olduğunu gördük. Kendilerine daha iyi bir gelecek vaat eden yeni sloganlar bekliyorlardı. Bu sloganları bulmak Almanya'nın göreviydi, ama Almanya böyle bir slogan ortaya atmadı. Halk bizi kurtarıcı gibi karşılamış ve hizmetlerini sunmuştu.»

Aslına bakılırsa bir slogan yok değildi, ama Rus halkı bu sloganın ne demek olduğunu az sonra anladı.

«(Brotigam raporuna şöyle devam ediyordu) İlkel insan, Almanya'nın ortaya attığı 'Bolşevizmden kurtuluş' sloganının Doğu halklarını Alman usullerine göre köleleştirmek amacını örtmek için kullandığı bir maskeden başka bir şey olmadığını, Doğu halklarına özgü içgüdüsüyle, az sonra anladı.... İşçi ve köylü, Almanya'nın kendilerine eşit haklara sahip bir ortak saymadığını, onlara yalnızca birtakım siyasi ve iktisadî amaçlar gözüyle baktığını gördü... Görülmemiş bir anlayışsızlıkla bütün siyaset bilimini bir yana attık ve... işgâl edilen Doğu ülkelerindeki hal-

ka Tanrının yalnızca Almanya'ya köle olmak için yarattığı 'İkinci sınıf Beyaz Irk' işlemi yaptık...»

Brautigam'a göre Rusları Almanlara düşman eden iki olay daha vardı: Sovyet savaş esirlerine barbarca işlemler yapılması; Rus erkeklerinin ve kadınlarının köle olarak çalıştırılmak için evlerinden zorla alınarak Almanya'ya götürülmeleri.

«Yüz binlerce Rus savaş esirinin kamplarımızda açlıktan ya da soğuktan öldükleri artık ne dosttan ne de düşmandan saklanacak bir sırdır... Savaş esirleri açlıktan sinekler gibi öldükten sonra şimdi de işgâl ettiğimiz Doğu ülkelerinden milyonlarca işçi toplamak gibi korkunç bir işe girişmiş bulunuyoruz....

Bugün Slav insanlığı sınırsızcasına kötüye kullanılırken, bu «toplama işinde kölelik düzeninin en karanlık dönemlerindeki metodlar uygulanıyor. Sürekli bir insan avı başlamıştır. İnsanlar sağlık durumları ya da yaşları düşünülmeden Almanya'ya gönderilmektedirler..» (*)

Bu memur yazdığı raporunda şöyle bir sonuca varıyor: Almanların Rusya'da izledikleri politika ve yaptıkları işler "Doğu halklarını büyük bir direnmeye" sevketmiştir.

«İzlediğimiz politika Bolşeviklerle Rus milliyetçilerini bize karşı ortak bir cephe kurmaya zorlamıştır. Ruslar bugün namus ve şereflerini korumaktan başka bir şey olmayan bir davâ için görülmemiş bir cesaret ve fedakârlıkla savaşmaktadırlar.»

Dr. Brautigam bu on üç sayfalık uzun raporunun sonunda izlenen politikanın kökünden değiştirilmesini istiyordu: "Rus halkına kendi geleceği üstüne somut bir şey söylenmelidir." (6)

Nazilerin en azgın oldukları bir sırada bu sesi kim duyacak, kim anlayacaktı. Hitler, yukarda gördüğümüz gibi, daha taarruz başlamadan, Rusya'da Ruslara nasıl bir işlem yapılacağını gösteren emirlerini çoktan vermişti bile (*). Bir Almanın sözüne uyarak ufak bir değişiklik yapacak cinsten bir adam değildi Hitler.

(*) Ne Sovyet savaş esirlerinin toptan öldürülmeleri ve ne de Rus köle işçi sömürüsü Kremlin için bilinmiyen olaylar değildi.. Molotov daha 1941 Kasımında Rus savaş esirlerinin öldürülmesini diplomatik yollarla resmen protesto etmiş ve ertesi yılın Nisanında da Almanların köle işçi programı için ayrı bir protesto göndermişti.

16 Temmuz 1941 de, Rus seferine başlanalı daha bir ay olmadan, Sovyet topraklarının büyük bir bölümünün az sonra Almanların eline geçeceği ilk Alman başarılarından anlaşılmıştı. Hitler yeni istilâ edilen topraklarda güdeceği amacı bir daha hatırlatmak için Goering, Keitel, Rosenberg ve Lammers'i (Lammers Başbakanlık müsteşarıydı) Doğu Prusya'daki karargâhına çağırdı. *Kavgam*'da açıkça anlattığı amacına erişmek üzereydi. Artık Rusya'da Almanlar için geniş bir yaşama alanı, *Lebensraum*, sağlıyordu. Hitler bu toplantıda kendisine en yakın olan adamlarına Rusya'da ne yapmak niyetinde olduğunu iyice anlatmak istemişti. Borman'ın tuttuğu gizli tutanaktan böyle bir amaç güttüğü açıkça anlaşılıyor (tutanak Nuremberg'de ortaya çıkmıştır) (7). Hitler toplantıda niyetlerinin "açıklanmamasını" da istemişti.

«Bunun gereği yok (demişti Hitler), asıl olan bizim ne yapmak istediğimizi bilmemizdir... Kimse bunun son bir çözümü gerektirdiğini düşünmezlik edemez. Bu bizi gerekli tedbirleri almaktan — vurmaktan, sürmekten vb.— alakoymamalıdır. Biz bu tedbirleri alacağız.»

Hitler, sözüne devam ederek, prensip olarak,

«Şu anda aşağıdaki hususları sağlamak üzere kararlar vermek görevivle karşı karşıya bulunuyoruz :

önce, hâkim olacağız;
sonra, yöneteceğiz ;
daha sonra da, sömüreceğiz.»

Rusların, Alman hatları gerisinde çete savaşlarına başlanılması için verdikleri emre boş verdiğini söyledi. "Bundan yararlanır, bize karşı olan herkesi temizleriz."

Almanlar Rus topraklarını Urallara kadar ellerine geçire-

(*) 1282 nci sayfaya bakınız.

ceklerdi. Bu geniş topraklar üstüne Almanlar'dan başka hiç kimsenin silâh taşımasına izin verilmiyecekti. Sonra Hitler, Rusya'da ele geçireceği yerlerde neler yapacağını daha somut olarak açıkladı:

«Baltık ülkelerinin hepsi de Alman toprağı olacak... Kırım'da ne kadar yabancı varsa oradan atılacak; Kırım'a Almanlar yerleştirecek; orası bir Alman toprağı olacak... Kola Yarımadası da Almanların olacak, çünkü burada büyük nikel madenleri var. Finlandiya'nın federe bir devlet olarak ilhakına dikkatle hazırlanılacak.... Führer Leningrad'ı yerle bir ettikten sonra Finler'e bırakacak.»

Hitler, ayrıca, Bakû petrollerinin bir "Alman imtiyazı" haline getirileceğini, Volga'daki Alman kolonilerinin hemen Almanya'ya ilhak edileceğini söyledi. Görüşme, yeni toprakların hangi Nazi liderince yönetileceği konusuna gelince bir kavgadır koptu.

«Rosenberg Yüzbaşı von Petersdorff'u, özel meziyetlerinden dolayı kullanmak istediğini söyledi; genel bir hayret, oy birliğiyle red. Führer ile Reich Mareşal (Goering) von Petersdorff'un deli olduğundan hiç şüphe etmediklerini belirttiler.»

İstilâ edilen yerlerdeki Rus halkına uygulanacak en iyi politikanın ne olabileceği tartışıldı. Hitler Alman polisine zırhlı otomobil verilmesini tavsiye etti. Goering bunun gereği olmıyacağı kanısındaydı. Uçakları "herhangi bir başkaldırmaya" bomba yağdırabilirdi.

«(Goering ayrıca şunu da söyledi) Elbette bu kadar muazzam bir ülkenin olabildiğince çabuk huzura kavuşturulması gerekir. En iyi çözüm, yan bakan herkesi vurmaktır.» (*)

Goering, Dört Yıllık Plânın başında olduğu için Rusya'daki ekonomik sömürüyü de o yönetecekti (**). Goering, 6 Ağus-

(*) Hatırlanacağı gibi, Goering bir yıl önce Ciano'ya, «Bu yıl Rusya'da açlıktan yirmi ile otuz milyon arasında insan ölecek» ve «belki de böyle olması daha iyi» demişti. Rus savaş esirlerinin «daha şimdiden birbirlerini yediklerini» söylemişti. 1317 nci sahifeye bakınız.

(**) Goering'in başkanlığındaki «Ekonomik Kurmay»ın 23 Ma-

tos, 1942 de işgâl edilmiş topraklarda görev alan Alman temsilcileri karşısında yaptığı bir konuşmada, bu iş için "yağma" kelimesinin kullanılmasını daha doğru bulduğunu söyledi. "Buna yağma denilmeli," dedi. "Ama bakmayın, bugün buna daha insanca bir ad takılıyor. Buna rağmen, ben bu işlere yağma adını vermek ve bu görevi sonuna kadar yapmak niyetindeyim." (8). Goering, hiç olmazsa bu sözünü, yalnız Rusya'da değil, Avrupa'da işgâl ettiği bütün ülkelerde de, doğrusu sonuna kadar yerine getirdi. Yeni Düzenin bir yönü de buydu zaten.

NAZİLERİN AVRUPAYI YAĞMA ETMESİ

Almanların yağma ettiği malların tutarı hiçbir zaman bilinmeyecek. Bunun tam olarak hesaplanması da olanaksız. Ama bu konuda elde bazı bilgiler var; çoğu da Alman kaynaklarından. Bu kaynaklar, Goering'in memurlarına verdiği tâlimatın nasıl tam bir Alman disiplini ile yerine getirilmiş olduğunu gösteriyor.

«Nerede Alman halkının işine yarayacak bir şey bulursanız arkasından tazı gibi koşun, Alın... Ve Almanyaya getirin.» (9)

Çok şeyler alınıp getirildi Almanya'ya. Yalnız mal ve hizmet değil, banknot ve altın da. Hitler nereyi işgâl ederse oraya hemen maliye memurları gidiyor, ülkenin altınlarına ve banknotlarına el koyuyordu. Ama yalnızca başlangıç oluyordu bu. Arkasından hemen dehşetli bir "İşgal masrafları" hesabı çıkartılıyordu. 1944 Şubatının sonunda Nazi Maliye Bakanı Kont Schwerin von Krosigk bu çeşit masraflar için yapılan ödeme-

yıs 1941 tarihinde çıkarttığı bir emirde, Rus sanayi bölgelerinin tahrip edilmesi emredilmişti. İşçilerle aileleri olduğu gibi açlıktan ölüme terk edileceklerdi. Emirde şöyle deniliyordu: «Bu bölgelerde bulunan halkın açlıktan ölmemesi için kara-toprak bölgesinden (Rusya'da) besin maddeleri fazlası getirilmesini öngören herhangi bir teşebbüse girişilmesi yasaktır.» 1286 ncı sahifeye bakınız.

nin 48 milyar Markı bulduğunu söyledi (yaklaşık olarak 120, milyar Türk Lirası). Bu paranın yarısından fazlasını Fransa ödemiştir. Fransa ötekiler arasında en çok sağlan ülkeydi. Savaşın sonunda işgal masrafları olarak ödenen paraların 60 milyar Markı bulduğu tahmin edildi (yaklaşık olarak 150 milyar Türk lirası).

Fransa bu miktarın 31.5 milyarını ödemek zorundaydı. Yıllık ödeme tutarı 7 milyar Marktan fazlaydı. Bu miktar Almanya'nın I. Dünya Şavaşından sonra Dawes ve Young plânları gereğince tâmirat borçları olarak ödediği paraların dört katıydı. Oysa Hitler o zaman bu paranın ödenmesini iğrenç bir cinayet saymıştı. Bundan başka, Fransa Bankası Almanya'ya 4.5 milyar Mark "kredi" açmaya ve Fransız Hükûmeti de "ceza" olarak yarım milyar mark daha ödemeye mecbur tutulmuştu. Nüremberg'de, Almanların Belçika ulusal gelirinin üçte ikisini işgâl masrafları ve "kredi" olarak aldığı, Hollanda'dan aldığının da aynı orantıda olduğu tesbit edildi. *U.S. Strategic Bombing Survey'in* yaptığı bir araştırmaya göre Almanya'nın işgâl etmiş olduğu ülkelerden topladığı paraların tutarı 104 milyar Markı buluyordu (260 milyar Türk Lirası) (*).

Ama, en ufak bir ödeme formalitesine uyulmaksızın el konulup Almanya'ya gönderilen malların değeri hiç bir zaman tesbit edilemiyecektir. Bu konuda Nüremberg'e o kadar çok rakkam bildirilmiştir ki, benim bildiğim kadar, bu rakkamların içinden hiç bir uzman çıkamadı ve tutarı hesaplanamadı. Meselâ Almanların Fransada, ("aynî vergi" olarak), 9 milyon ton tahıl ile çavdar üretim tutarının yüzde 75'ini, petrolün yüzde 85'ini, çeliğin yüzde 75'ini v.b. alıp götürdükleri ve bunların

(*) Bu miktar resmî kurdan (2,5 Reichsmark = bir Dolar) 40 milyar dolar eder. Ben burada doların karaborsa kurunu kullandım. Bu hesap satınalma gücü bakımından daha doğrudur. (Çevirenin notu : Kitabın aslında bu rakamlar dolar olarak verilmiştir. Türkçeye çevirirken okuyucuya kolaylık olmak üzere bir dolar ortalama olarak 10 Türk Lirasından hesaplanmıştır.)

184.5 milyar Frank tuttuğu tahmin edilmiştir.

Ancak, savaştan ve Alman barbarlığından en çok zarar gören Rusya'yı soymak o kadar kolay olmadı. Nazi belgeleri arasında Sovyet "teslimatı" üzerine yazılmış bir sürü rapor var. Örneğin, Almanların 1943 de düzenlediği teslimat listesinde 9 milyon ton tahıl, 2 milyon ton saman ve kuru ot, 3 milyon ton patates, 662 bin ton et bulunmaktadır. Sovyet Araştırma Komitesi bu listeye — bütün işgal süresi içinde yapılmış teslimat olarak— bir çoklarından başka, 9 milyon sığır, 12 milyon domuz, 13 milyon koyun eklemiştir. Ama Rus "teslimatı" umulandan az olmuştur. Almanlar bu teslimatın net olarak 4 milyar mark (10 milyar Türk Lirası) kadar tuttuğunu hesaplamışlardır. (*)

Aç gözlü Naziler Polonya'da ne buldularsa alıp götürdüler. Genel Vali Dr. Frank, "Bu ilde hâlâ alınıp götürülmemiş bir şey kalmışsa onu da alıp götürmeye çalışacağım," demişti. Bunu 1942'nin sonunda söylemişti. İşgalden sonra üç yıl içinde de, her zaman övündüğü gibi, bir hayli şey buldu, özellikle Almanya'daki aç Almanları beslemek için ne kadar yiyecek varsa alıp götürdü. Böyle olacağını söylemişti zaten: "1943 Yılı için hazırladığımız Yeni Plân uygulanacak olursa yalnız Varşova ve dolaylarında yarım milyon kadar insan aç kalacaktır," demişti. (10)

Polonya daha alınır alınmaz Yeni Düzenin temeli atılmıştı. 3 Ekim 1939 da Frank, Hitler'in verdiği emirleri şöyle açıklıyordu:

«Polonya ancak ülkenin merhametsizce sömürülmesi, Alman savaş için önemli olan bütün malzemenin ,hammadde, makine, fabrika tesisatı vb. nin Almanya'ya gönderilmesi, Almanya'da çalıştırılacak işçi bulundurulması, bütün Polonya ekonomisinin halkın yaşayabileceği en asgarî seviyeye indirilmesi bütün eğitim kurumlarının, özellikle tek-

(*) Alexander Dallin'in Rusya'daki Alman yönetimi üzerine yaptığı geniş araştırmaya göre Almanlar normal ticaret yollarıyla Ruslardan bunun daha çoğunu alabilirlerdi. (Dallin, **German Rule in Russia.**)

nik okulların ve kolejlerin, yeni bir Polonya aydın sınıfının türemesini önlemek için, kapatılması yoluyla yönetilebilir. Polonya'ya bir sömürge işlemi yapılacaktır. Polonyalılar Büyük Almanya'nın köleleri olacaklardır. (11)

Nazilerin Führer adayı, Rudolf Hess, şunu da eklemişti bu emirlere: "Varşova bir daha kurulmayacak; Führer Genel Hükümette yeniden bir sanayi kurmak niyetinde değildir." (12)

Dr. Frank'ın çıkarttığı bir kararnameye göre, Polonya'da yalnız Yahudilere değil Polonyalılara da ait olan bütün mallar, karşılık ödenmeden müsadere edilebilecekti. Polonyalılara ait olan yüz binlerce çiftlik bu kararname gereğince sahiplerinin ellerinden alındı ve Almanya'dan gelen göçmenlere verildi. 31 Mayıs 1943 de, Almanya'ya ilhak edilen dört Polonya bölgesinde (Batı Prusya, Rosen, Zichenau, Silesia) 66 milyon dönüm (15 milyon acres) 700,000 kadar çiftliğe "el konuldu" ve 29 milyon dönüm (6,5 milyon acres) kadar tutan 950,00 çiftlik de "müsadere" edildi. Alman "Merkezî Çiftlik Bürosu" (13) nun hazırladığı güzel düzenlenmiş tabloda "el koymak" ile "müsadere" arasında neden ayırım gözetildiği bir türlü anlaşılmıyor. Aslında malları ellerinden alınmış olan Polonyalıları da ikisinin arasındaki ayırım ilgilendirmiyordu.

İşgâl edilen yerlerdeki sanat hazineleri de yağmaya uğradı ve bu yağma, sonradan ele geçen Nazi belgelerinden anlaşıldığına göre, Hitler ile Goering'in verdikleri açık emirlere uyularak yapıldı. Onlar da bundan yararlanarak "özel" kolleksiyonlarını zenginleştirdiler. Şişko Reich Mareşal'i kolleksiyonunun değerini, kendi tahminine göre, 50 milyon Reichsmark'a çıkartmıştı. Aslında da bu özel yağma alanının önderi Georing'di. Polonya istilâ edilir edilmez sanat hazinelerine hemen el konulması için emir veren oydu. Emrini yerine getirmek için tâyin ettiği özel temsilci, altı ay içinde "ülkenin bütün sanat eserlerini" teslim aldığını kendisine bir raporla bildirdi. (14)

Ama sanat hazinelerinin en büyükleri Fransa'daydı. Bu ülke Nazi istilâsına uğrar uğramaz, Hitler ve Goering, hemen bu

hazinelere el konulmasını emrettiler. Hitler bu özel yağmaya Rosenberg'i memur etti. O da *Einsatztab Rosenberg* adında bir örgüt kurdu. Kendisine Goering'den başka General Keitel de yardım ediyordu. Keitel'in Fransa'daki orduya gönderdiği bir emirde, Rosenberg'in "kendisince değerli sayılacak kültür mallarını Almanya'ya taşıyıp orada muhafaza etmekle görevlendirildiği" bildiriliyordu. "Bunların nasıl kullanılacağı Führer tarafından kararlaştırılacak"tı. (15)

Goering'in 5 Kasım 1940 da, Paris'deki Louvre müzesinden toplanacak eserlerin dağıtımı üzerine çıkarttığı emir Hitler'in "bunları nasıl kullanmak" istediği konusunda bir fikir verebilir :

1. Führer'in nasıl kullanacağına karar vereceği sanat eserleri,

2. Reich Mareşal'ının (yâni Goering'in) kolleksiyonunu tamamlıyacak sanat eserleri,

3. Alman müzelerine gönderilmeleri uygun bulunanlar... (16)

Fransız Hükûmeti, ülkesindeki sanat hazinelerinin yağma edilmesini, Lâhey Anlaşmasının bozulması sayarak, protesto etti ve Rosenberg'in memurlarından Herr Bunjes adında bir sanat uzmanı Goering'in dikkatini bu noktaya çekmeye cesaret ettiği zaman şişko şöyle cevap verdi:

"Sevgili Bunje, bırak bunu ben düşüneyim. Ben devletin en büyük hukukçusuyum. Kesin olan benim emirlerimdir ve siz ona göre hareket etmek zorundasınız."

Bunjes'in raporuna göre — Bunjes adı belgelerde ve Nazi Almanya'sının tarihinde ilk ve son defa geçmektedir. —

«Jeu de Paume'dan toplanmış olup Führer'e verilecek sanat eserleri ile, Reich Mareşalinin kendi koleksiyonu için istediği eserler, Mareşalin özel trenine eklenecek iki vagona konularak... Berlin'e sevkedilecektir.» (17)

Almanya'ya bundan sonra daha bir sürü vagonlar gönderildi. Gizli bir Alman resmî raporuna göre, 1944 Temmuzuna

kadar Batıdan Almanya'ya 137 vagon içinde 4174 sandık sanat eseri gitti. Sandıkların içinde, 10,890'nı yağlı boya olmak üzere, 21,903 eser vardı (18). Yağlı boya tablolar arasında Rembrandt'ın, Rubens'in, Hals'ın, Vermeer'in Velazquez'in, Murillo'nun, Goya'nın, Vecchio'nun, Watteau'nun, Fragonard'ın, Reynolds'un, Gainsborough'nun eserleri bulunuyordu. Daha 1941 Ocağında, Rosenberg, yalnız Fransa'da yağma edilen sanat eserlerinin değerini bir milyar mark olarak hesaplamıştı. (19)

Almanlar istilâ ettikleri ülkelerde buldukları mamul maddeleri ve yiyecek maddelerini zorla alıp götürmekle yerli halkı sefalete ve açlığa mahkûm ediyor ve devletlerin savaştaki tutumları konusunda imzalanmış olan Lâhey Anlaşmasını bozmuş oluyorlardı; ama beri yandan bu hareketin topyekûn savaşın bir gereği olduğunu düşünerek, kendilerini, haklı göstermeseler bile, hiç olmazsa mazur sayabiliyorlardı. Ancak sanat eserlerinin çalınması ile Hitler'in savaş makinası arasında en ufak bir ilişki yoktu. Bunun tek nedeni aç gözlülük ve Hitler ile Goering'in kendi ihtirasları'ydı.

İstilâ edilen ülkeler halkı bütün bu yağmalara ve soygunculuklara elbette katlanacaktı. Savaş ve düşman işgâli zamanlarında halk zaten birçok şeyleri göze alırdı. Bu çapulculuk da Yeni Düzenin yalnızca bir parçasıydı — hem de çok küçük bir parçası. Yeni Düzenin kısa süren korkunç hayatında en çok hatırlanacak olan şey eşyanın değil, insan hayatlarının yağma edilmesi olmuştur. Bu konuda Nazilerin yaptığı alçaklıklar insanların dünya yüzünde bugüne kadar pek az vardıkları bir noktaya çıkmıştır. Milyonlarca, kendi halinde, mâsum erkek ve kadın, mecburi iş yerlerine sürüklenmiş, milyonlarcası toplama kamplarında işkencelere uğratılmış ve milyonlarcası da — dört buçuk milyonu yalnız Yahudi olmak üzere— soğukkanlılıkla öldürülmüş, ya da bile bile aç bırakılmış, açlıktan ölenlerin cesetleri — iz kalmaması için — yakılmıştır.

Eğer bu işleri yapanlar arkalarında bazı belgeler bırakmamış ve kendileri de tanıklık etmemiş olsalardı, bu kadar korkunç bir terörün yapıldığına hiç kimse inanmazdı. Aşağıda anlatacaklarımız — bunlar da yalnızca özet; yer darlığı yüzünden binlerce korkunç ayrıntı kitaba alınamadı — bu terörden sağ kalan birkaç görgü tanığının da doğruladığı, inkâr edilmez belgelere dayanan gerçeklerdir.

YENİ DÜZENDE KÖLE ÇALIŞMASI

1944 yılının sonuna doğru, yedi buçuk milyon kadar yabancı, Nazi İmparatorluğu hesabına çalışıyordu. Hemen hemen hepsi de, istilâ edilen ülkelerden zorla toplanmış, yük vagonları içinde, genellikle aç ve susuz, hiç bir sağlık tedbiri alınmadan, Almanya'ya getirilmişlerdi; fabrikalarda, tarlalarda ve madenlerde çalıştırılıyorlardı. Almanlar bunları yalnız çalıştırmakla yetinmiyor, eziyet ediyor, aç ve susuz bırakıyorlardı. Çoğunlukla da yiyeceksiz, giyeceksiz ve yersiz kalıyor, ölüyorlardı.

Bundan başka, yabancı işçilere iki milyon da savaş esiri eklenmişti. Bunların en az yarısı silâh ve cephane yapımında çalıştırılıyordu. Oysa, savaş esirlerinin bu gibi işlerde çalıştırılmaları Lâhey ve Cenevre Anlaşmalarına aykırıydı (*). Askerî tahkimâta zorla sokulan, ileri hatlara cephane taşıyan, dahası, uçaksavar birliklerinde bile kullanılan yüz binlerce savaş esiri bu sayının dışındadır. Oysa bu davranış da Almanya'nın imzaladığı uluslararası anlaşmalara aykırıydı. (**)

Köleler kitleler halinde toplanıp da Almanya'ya gönderi-

(*) Silâh ve Savaş Üretimi Bakanı Albert Speer, savaş esirlerinden yüzde 40'ının silâh ve cephane sanayiinde ve bu sanayiin ikinci derecedeki kollarında çalıştırıldığını Nuremberg'de kabul etmiştir. (20)

(**) Hava Kuvvetlerinden Feld-Mareşal Milch'in uçaksavar toplarında çalıştırılan 30.000 Rusa ek olarak 1943 yılında 50.000 Rus esiri daha istediği ele geçen bir belgeden anlaşılmaktadır. Milch, «Rusların top başlarında çalıştırılmaları çok eğlenceli» diye gülüyordu. (21)

lirlerken, karılar kocalarından, çocuklar analarından ayrılıyorlar, Almanya'nın birbirinden uzak köşelerine gönderiliyorlardı. Çocuklar, kendi başlarına çalışacak yaşa gelmemiş olsalar bile, bundan kurtulamıyorlardı. Ordunun yüksek generalleri bile, köleler gibi çalıştırılmak için anayurda gönderilecek çocukların kaçırılmasına yardım ediyorlardı. Rosenberg'in 12 Haziran 1944 de yazdığı bir rapor Rusya'da işgâl edilmiş olan yerlerde bu işin nasıl yapıldığını açıklamaktadır.

«Merkez Ordu Gurubu... 10 ile 14 yaş arasında elli bin genci yakalamayı... ve Almanya'ya göndermeyi düşünmektedir. Bu tedbiri ilk olarak Dokuzuncu Ordu teklif etmiştir.... Bu gençler önce Almanların yanına çırak olarak verilecekler... Alman sanayii bu tedbirden çok memnun kalacak, çünkü böylelikle çırak azlığı önlenmiş olacak.

Bu tedbir doğrudan doğruya düşmanın güçlenmesini önlemek değil, aynı zamanda, onun biyolojik yeteneklerini de azaltmak amacını gütmektedir.»

İnsan kaçırma harekâtının da bir parolası vardı: "Saman Harekâtı". Raporda bu harekâtın, Feld-Mareşal Model'in başında bulunduğu Kuzey Ukrayna Ordusu tarafından da yürütüldüğü bildirilmektedir. (22)

Kurbanların toplanmasında gün geçtikçe daha fazla terör uygulanıyordu. Başlangıçta daha yumuşak birtakım metodlar kullanılmıştı. Kiliselerden ya da sinemalardan çıkanların üzerlerine saldırıyor, halk birer birer yakalanıyordu. Batıda ise, S.S. birlikleri şehrin bir kesimini kapatıyorlar, kesimin içinde bulunan çalışacak güçteki kadınları ve erkekleri yakalıyorlardı. Köylerde de, köy sarılıyor ve yine bu amaçla köyde arama yapılıyordu. Doğuda köle çalışmasına karşı direnme gösterildiği zaman köyler hemen yakılıyor, köylüler yakalanıp götürülüyordu. Rosenberg'in dosyaları Almanların bu gibi olaylar üzerine yazdıkları raporlarla dolu. Ama, hiç olmazsa Polonya'da, Alman memurlarından biri çıkmış da bu işlerde biraz fazla ileri gidildiğini düşünmüş.

«(Vali Frank'a şunu yazmış) Şehirlerde, köylerde, caddelerde, meydanlarda, istasyonlarda, dahası, kiliselerde ve geceleri evlerde her yerde girişilen barbarca ve merhametsizce insan avı buralarda oturanların güvenlik duygusunu çok sarsmış bulunmaktadır. Herkes herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda, birdenbire ve umulmayan bir anda.. yakalanmak ve bir toplama kampına gönderilmek korkusu içindedir. Götürülenlerin akrabaları gidenin başına neler geldiğini bilemez.» (23)

Ama köle işçilerin toplanması yalnızca ilk adımdı (*). Bir de bunların Almanya'ya gönderilmesi vardı. Dr. Gutkelch adında biri, 30 Eylül 1942 de, Rosenberg'in bakanlığına gönderdiği bir raporda gördüğü bir olayı yazmış. İşleri biten Doğu işçilerini geriye götüren, tıklım tıklım dolu bir trenin, Brest-Litovsk yakınlarındaki bir istasyonda Rusya'dan "yeni toplanmış", Almanya'ya götürülen işçilerle dolu başka bir trenle karşılaşmasını anlatıyor:

«İşçileri götüren trende cesetler bulunduğu için herhangi bir felâket olabilirdi... Bu trende kadınlar yolculuk sırasında çocuklarını doğurarak pencerelerden atmışlardı. Veremli ve zührevî hastalıklı olanlar öteki işçilerle aynı vagondaydılar. Ölmekte olan insanların altlarında kuru bir ot bile yoktu. Ölenlerden biri rampanın üzerine fırlatılıp atılmıştı. Herhalde işçileri geriye götüren öteki trenlerde de aynı şeyler oluyordu.» (25)

Almanya'ya çalışmaya götürülen *Ostarbeiter*'ler için

(*) Köle işçi programının başına Fritz Sauckel adında biri getirilmiş ve kendisine İşçi Tahsisi Yetkili Genel Başkanı ünvanı verilmişti. Sauckel ikinci derecede bir Naziydi. Thuringia'da Gauleiter'lik ve valilik yapmıştı. Yumuk gözlü, kaba ve sert bir adamdı. Goebbels güncesinde ondan söz ederken «aptalın aptalı» der. Bu kitabın yazarı da kendisini Nuremberg sanık sandalyesinde görmüş ve bomboş bir adam izlenimini almıştır. Başka zamanlarda Almanya'da yaşamış olsaydı küçük bir şehirde ancak bir kasap olabilirdi. İlk çıkardığı emirlerin birinde şöyle bir cümle vardı: «Yabancı işçilere «mümkün olan en az masraf yapılacak, onlar en fazla sömürülecek şekilde işleme tâbi tutulacaktır.» (24) Sauckel milyonlarca yabancı işçiden «200.000'inin bile kendi istekleri ile» gelmediklerini kabul etmiştir. Buna rağmen, Sauckel bu işçilere yapılan kötü işlemlerden sorumlu olduğunu mahkemede inkâr etti. Mahkeme kendisini suçlu buldu, ölüme mahkum etti .15-16 Ekim 1946 gecesi Nuremberg'de idam edildi.

elbette güzel bir manzara değildi bu, ama hiç olmazsa onları önlerindeki büyük imtihana hazırlıyordu. Açlık, dayak, hastalık ve soğuk bekliyordu Almanya'da onları. Sobasız yerlerde ipince, yırtık pırtık elbiseler içinde ayakta duramıyacak bir duruma gelinceye kadar çalıştırılacaklardı.

Almanlara top, tank ve cephane yapan büyük Krupp fabrikaları tipik bir iş yeriydi. Çok sayıda köle işçi çalışıyordu Krupp'da. Aralarında Rus savaş esirleri de vardı. Savaş içinde bir ara Krupp'ta çalışmak için Buchenwald toplama kampından altı yüz Yahudi kadını getirildi. Bunlar eskiden İtalyan savaş esirlerinin bulunduğu, bombardımandan harap olmuş bir iş kampına "yerleştirildiler". Krupp'daki kölelerin "baştabibi" Dr. Wilhelm Jaeger, Nüremberg'de verdiği yeminli ifadede bu kampta gördüklerini şöyle anlattı:

«İlk ziyaretimde, kadınların açık ve cerahatli yaralara bulanmış, bir sürü hastalıklara yakalanmış olduklarını gördüm. Bunları on beş gündenberi gören ilk doktor bendim... İlâç yoktu... Ayakları çıplaktı ve öyle geziyorlardı. Üzerlerine giydikleri tek şey, kolları ve başlarını çıkarmak için birer delik açtıkları çuvallardı. Saçları traşlıydı. Kampın etrafı dikenli telle çevrilmiş ve S.S. muhafızları tarafından sıkı bir kordon altına alınmıştı.

Kampta yiyecek çok az ve çok kötüydü. İçeri girenler bitlere bulanıyordu... Bu yüzden kollarımda ve vücudümde çıbanlar çıktı...»

Dr. Jaeger durumu Krupp'un müdürüne, dahası fabrikaların sahibi Gustav Krupp von Bohlen und Halbash'ın özel loktoruna haber verdi— ama boşunaydı. Doktorun Krupp'daki öteki köle işçi Kampları üzerine verdiği raporlar da durumda bir değişiklik yapmadı. İfade verdiği sırada Rus ve Polonya işçilerinin oturduğu sekiz kampın durumu hakkında verdiği raporların bazılarını hatırladı: Kamplar hastalığa sebep olacak kadar kalabalıktı; kamplarda bir insanı yaşatmaya yetecek kadar yiyecek yoktu, su yoktu, aptesane yoktu.

«Doğulu işçilerin üzerlerine giydikleri şeyler de yetersizdi. Doğudan hangi elbise ile gelmişlerse o elbiselerle çalışıyor, onlarla yatıp kalkıyorlardı. Hemen hemen hiçbirinin üzerinde palto yoktu. Soğuk ve yağmurlu havalarda üzerlerine battaniyelerini örtüyorlardı. Ayakkabı yokluğundan işçilerin çoğu, kışın bile, çıplak ayakla çalışmaya idiyordu...

Sağlık tesisleri bir rezaletti. Kramerplatz'da 1200 kişi için yalnızca on çocuk aptesanesi vardı... Aptesanelerde yerler pislikle kaplıydı... En kötü durumda olanlar Tatarlarla Kırgızlardı. Bu kötü şartlar altında yaşamaktan, yiyeceğin pisliğinden ve azlığından, çok çalışmaktan, yeterince dinlenememekten sinekler gibi ölüp gidiyorlardı.

Bir de leke bununa sarmıştı işçileri. Hastalık taşıyan bitlerden başka sayısız pire, tahtakurusu ve daha bir sürü hayvan bu kamplarda oturanları yiyip bitiriyordu... Zaman zaman kamplardaki su, sekiz ya da on dört gün arasında kesiliyordu...»

Genellikle Batıdan gelen köleler Doğudan gelenlerden daha iyi durumdaydılar— çünkü Almanlar Doğuluları aşağılık yaratık sayıyorlardı. Ama ayrım yalnızca göreseldi. Dr. Jaeger, Essen'de Nogerratstrasse'de bulunan Fransız savaş esirlerinin Krupp kamplarından birisine yerleştirilmeleri sırasında gördüğü durumu şöyle anlatıyor:

«Kamptakiler aşağı yukarı bir yıl köpek kulübelerinde, apteshanelerde ve eski fırınlarda kalmışlardı. Köpek kulübeleri bir metre yüksekliğinde, üç metre uzunluğunda ve iki metre genişliğindeydi. Her birinde beş kişi yatıyordu. Esirler bu kulübelerin içine dört bir yandan sürünerek giriyorlardı... Kampta su yoktu.» (*) (26)

(*) Krupp firması, Almaya'daki fabrikalarında, hem sivil hem de savaş esiri olarak, binlerce köle işçi çalıştırdığı gibi, Yahudilerin ölesiye çalıştırıldıkları ve sonra gazla öldürüldükleri Auschwitz imha kampında da büyük bir tapa fabrikası kurmuştu.

Müessesenin yönetim kurulu başkanı Baron Gustav Krupp von Bohaen und Halbach, Nüremberg'de başlıca savaş suçluları ile (Goering v.b. ile) birlikte mahkemeye verildi. Ancak «fizik ve akıl durumu» (bir şok geçirdiği için bunamıştı) yüzünden yargılanmadı. 16 Ocak 1950 de öldü. Savcılık, 1943 de firmanın tek sahibi olan oğlu Alfried'i onun yerine yargılamak istedi — ama mahkeme bu talebi reddetti.

Alfried Krupp von Bohlen und Halbach sonradan firmanın dokuz müdürü ile birlikte Nüremberg'de başka bir mahkemede (mahkeme yalnız Amerikalılardan kurulmuştu) yargılandı. 31 Temmuz 1948 de on iki yıl hapse ve bütün mallarının müsaderesine mahkum edildi. Amerikan

İki buçuk milyon kadar köle işçi de — çoğu Slav ve İtal yandı — Almanya'daki çiftliklerde çalışıyordu. Bunların yaşayışı, içinde bulundukları şartlar dolayısıyle, fabrikalarda çalışanlardan daha iyiydi, ama yine de pek mükemmel sayılmazdı — hele insanca işlem bakımından, hiç. Ele geçen belgeler arasında "Polonya Uyruklu Yabancı Çiftlik İşçilerine Yapılacak İşlem"le ilgili çıkarılmış bir emir, bu işçilerin durumu hakkında ufak bir fikir verir. Bu emirdeki kurallar — emrin tarihi 6 Mart 1941 dir; Rus işçileri henüz ortada yoktur — yalnızca Polonyalılara uygulanıyordu, ama sonradan öteki uyruklular için de bir kılavuz oldu.

«Polonya uyruklu işçilerin yakınma hakları bundan böyle kaldırılmıştır. Herhangi resmî bir makam yakınma dinlemeyecektir... Kiliseye gitmeleri kesinlikle yasaktır... Tiyatroya, sinemaya ya da başka kültür toplantılarına gitmeleri kesinlikle yasaktır...

Kadınları ve kızları ile **cinsel ilişki kesinlikle yasaktır.**»

Eğer bu ilişki Alman kadınları ile olursa, suçlular, Himmler'in 1942 de çıkardığı bir karara göre, ölümle cezalandırılacaklardı. (*)

Yüksek Komiseri John J. McCloy tarafından çıkarılan genel af üzerine 4 Şubat 1951 de Landsberg hapishanesinden çıkarıldı (Hitler, 1924, de mahkumiyetini bu hapishanede geçirmişti). Mallarının müsadere edilmesinden vazgeçildiği gibi, özel servetinin 10.000.000 doları da kendisine iade edildi. Müttefik hükümetleri büyük Krupp İmparatorluğunu dağıtmak istediler, ancak hapisten çıktıktan sonra fiilen firmasının başına geçen Alfried Krupp, bu kararı dinlemedi ve bu kitap yazıldığı sırada (1959) Bonn Hükümetinin de onayı ile, firmasının dağıtılamıyacağını ve kendisinin yeni bir sanayi kurmakta olduğunu açıkladı.

(*) Himmler'in 20 Şubat 1942 tarihinde çıkarttığı emir, özellikle Rus köle işçilerini ilgilendiriyordu. Emirde, «disiplini bozanların, çalışmak istemeyenlerin, işte dalga geçenlerin» «özel bir işleme» tâbi tutulacağı yazılıydı. Bu gibi durumlarda özel işlem yapılacaktır. Özel işlem asmaktır. Bu işlem kampın çok yakınlarında yapılmamalı, (ancak) özel işlem sırasında birkaç kişi bulunmalı. (27)

«Özel işlem» deyimi Himmler'in dosyalarında ve Nazilerin savaş

Köle işçilerin "demir yollarını, otobüsleri ya da öteki kamu araçlarını" kullanmaları yasaklanmıştı. Bunun nedeni herhalde kölelerin verildikleri çiftliklerden kaçmalarını önlemekti.

«(Emirde şöyle deniyordu) Bir kimsenin işini istediği gibi değiştirmesi yasaktır. Çiftlik işçileri bulundukları çiftliklerde işveren ne kadar isterse o kadar çalışacaklardır. Çalışma zamanının hiçbir sınırı yoktur.

Her işverenin çiftlik işçilerine beden cezası vermeye hakkı vardır... İmkân varsa aile arasından çıkarılıp ahırda v.b. de yatırabilirler. Herhangi bir vicdan azabı böyle bir davranışı sınırlayamaz.» (28)

Slavların kadınları da yakalanıp Almanya'ya gönderiliyor, ev hizmetlerinde köle gibi çalıştırılıyorlardı. Hitler, daha 1942 de, Alman ev kadınlarının işlerini kolaylaştırmak için yarım milyon kadın kölenin sağlanmasını Sauckel'e emretmişti. Köle işçiliği komiseri bunların Alman evlerinde nasıl çalıştırılacaklarını da bildiriyordu:

«İzin istenemez. Doğudan gelen kadın hizmetçiler ancak evin işlerini görmek için evden çıkabilirler... Lokantalara, sinemalara, tiyatrolara ve buna benzer yerlere gidemezler. Kiliselere gitmeleri de yasaktır...» (29)

Nazi köle işçiliği programında elbette kadınlar da erkekler kadar önemli bir yer tutuyordu. Almanların zorla çalıştırdıkları üç milyon kadar sivil Rus'un bir buçuk milyondan fazlası kadındı. Bunların çoğu ağır çiftlik işlerinde ve fabrikalarda çalıştırılıyorlardı.

İstilâya uğrayan topraklardaki milyonlarca erkek ve kadının Almanya için köle gibi çalıştırılmaları yalnızca savaş sırasında uygulanmak için alınmış geçici bir tedbir değildi: Hitler'in, Goering'in, Himmler'in ve öteki Nazilerin yukarda açıklanan sözlerinden —bu sözler yalnızca küçük birer örnektirler— açıkça anlaşılmaktadır ki, Nazi Almanyası kaldığı süre-

içindeki sözlerinde çok geçer Himmler, bu emirde, bu deyimi hangi anlamda kullandıysa, ötekiler de aynı anlamda kullanıyorlardı.

ce, Yeni düzen demek, Atlantikten Ural Dağlarına kadar yayılan büyük bir köle imparatorluğuna Alman efendinin hükmetmesi demekti. Elbette bu imparatorlukta en büyük kazığı yiyen Doğudaki Slav'lar oluyordu.

Hitler'in 1941 de, Sovyetler Birliği taarruzu üzerinden daha bir ay geçmeden belirttiği gibi, işgâl plânları "son bir çözüm" dü. Bir yıl sonra, Rus istilâları en yüksek noktasına vardığı sırada, adamlarına şu sözleri söyleyecekti.

«Yüz milyon gülünç Slav'a gelince : Biz bunların içinde en iyi olanlara kendimize göre biçim vereceğiz, geri kalanları kendi domuz ahırlarına kapatacağız; ve yerlileri korumak, onları uygarlaştırmaktan söz edenleri de dosdoğru toplama kamplarına göndereceğiz!.» (30)

SAVAŞ ESİRLERİ

Savaş esirlerinin silâh fabrikalarında ve savaşla ilgili işlerde çalıştırılmaları Lâhey ve Cenevre anlaşmalarının açıkça bozulması demek olduğu halde, Naziler bu anlaşmalara hiç aldırmadan esir ettikleri milyonlarca askeri buralarda, kitle halinde, çalıştırıyorlardı.

Onları ilgilendiren tek şey, savaşın yürütülmesiydi. Hele Rus esirlerine hiç aldırış ettikleri yoktu. Sovyet savaş esirlerinin sayısı bütün öteki esirlerin toplamından çoktu. Dört milyon yedi yüz elli bin kadardı. *Müttefik* Kuvvetleri 1945 de savaş esirlerini kamplardan kurtardıkları zaman bu sayının ancak bir milyonunu buldular. İki milyon Rus savaş esiri Alman esir kamplarında ölmüştü. Geri kalan ve açlıktan, soğuktan, hastalıktan ölen bir milyonun hesabı ise hiç meydanda yoktu. Bunlardan çoğunun yukardaki nedenlerden öldüğü ya da S.D. (S.S. Gizli Emniyet Servisi) tarafından öldürüldüğü Nüremberg'de anlaşılmıştır. Alman kayıtlarına göre, savaş sırasında 67,000 savaş esiri idam edilmiştir, ancak bu rakam öldürülenlerin yalnızca bir bölümüdür. (31)

Rus savaş esirlerinin çoğu, —3,800,000 kadarı— Rus sefe-

rinin ilk aşamasında, 21 Haziran ile 6 Ekim 1941 tarihleri arasında yapılan büyük çevirme savaşlarında alınmıştı. Bir ordunun, savaş sırasında hızla ilerlerken, bu kadar çok sayıdaki esire gereken özeni göstermesi elbette imkânsızdı. Ama Almanların da zaten böyle bir şeye niyetleri yoktu. Nazi kayıtlarına bakılacak olursa, Sovyet savaş esirleri 1941-1942 yılının sıfır altındaki korkunç kışı sırasında, bile bile ve istenerek açıkta, aç ve yersiz bırakılmışlardır.

Naziler bu konuda, «ne kadar çok savaş esiri ölürse bizim için o kadar iyi,» diyorlardı. Bunu söyliyen de Rosenberg gibi yetkili biriydi.

İşgâl Edilmiş Doğu Toprakları Bakanlığının hantal Bakanı, yukarda gördüğümüz gibi, özellikle, ülkelerinde yetiştiği Ruslara karşı hiç de iyi duygular beslemiyordu. Ama o bile 28 Şubat 1942 de OKW başkanı General Keitel'e yazdığı uzun bir mektupta Rus esirlerine karşı yapılan işlemi protesto etmişti. O sırada, Moskova ve Rostov önlerinden Almanları geriye püskürten Sovyet karşı taarruzu en yüksek noktasına varmış ve Almanlar, Rusyayı kısa ve topyekûn bir taarruzla yok etmek üzere başladıkları oyunun başarısızlığa uğradığını sonunda anlamış, düşmanları arasına, Rusya ve İngiltere'de başka Amerika da katıldığı için artık savaşı kazanacaklarından kuşkulanmaya başlamışlardı. Böyle bir şey olursa savaş suçlarından ötürü kendilerine hesap sorulabilirdi.

«(Rosenberg'in Keitel'e yazdığı mektuptan) Almanya'da Sovyet esirlerinin durumu geniş çapta bir fâciadır. 3,600,000 esirin ancak birkaç yüzü çalışabilecek durumdadır. Büyük bir kısmı açtır ve hava şartlarına dayanamıyarak ölmüşlerdir.»

Rosenberg mektubuna devam ederek bu durumun önlenmesini istiyordu. Rusya'da bunları besleyecek kadar yiyecek vardı.

«Böyle olduğu halde, birçok yerlerde kamp komutanları esirlere yiyecek verilmesini yasaklıyorlar. Esirleri açlıktan öldürmeyi daha doğru buluyorlar. Esirlerin kol halinde kamplara doğru götürülmeleri sırasın-

da sivil halkın esirlere yiyecek vermesine bile izin verilmiyor. Birçok kereler esirler açlıktan ve yorgunluktan yürüyemez hale geldikleri zaman, sivil halkın dehşet içindeki gözleri önünde, tabanca ile öldürülüyorlar. Cesetleri olduğu yerde bırakılıyor. Birçok kamplarda esirlerin barınacakları bir yer yoktur. Yağmur ya da kar altında açık havada yatmaktalar...

Son olarak da savaş esirlerinin öldürülmeleri konusu var. Bu tutumda... siyasî anlayıştan en ufak bir iz yoktur. Meselâ, birçok kamplarda bütün «Asyalılar» kurşuna dizilmişlerdir...» (32)

Yalnız Asyalılar mı? Rus seferi başladığından az bir zaman sonra, OKW ile S.S. Gizli Emniyet Servisi arasında şöyle bir anlaşmıya varılmıştı: Emniyet Servisi Rus esirlerini «maskeleyecek» ti. Bu anlaşmanın amacını, S.D. nin büyük cânilerinden Otto Ohlendorf verdiği bir ifadede açıklamış bulunuyor. Otto Ohlendorf da, Himmler'in çevresinde bulunan birçok kimseler gibi, mesleğinden ayrılmış bir aydındı. Hem hukuk hem de iktisat doktorası yapmış ve Tatbiki İktisat Bilimi Enstitüsünde profesörlük etmişti.

«(Ohlendarf'un ifadesinden) Bütün Yahudiler ve Komünist memurlar savaş esir kamplarından alınacak, idam edileceklerdi. Bildiğim kadar bu tedbir bütün Rus seferi boyunca uygulandı.» (33)

Ama bunu yapmak da kolay değildi. Rus esirleri çoğunlukla idam yerine gidemeyecek kadar bitkin oluyorlardı. Gestapo'nun ufak tefek, açıkgöz, ama soğuk ve katı yürekli memuru Heinrich Mueller bu durumdan yakınıyor. (*)

«Toplama kampları komutanları idam edilecek Sovyet esirlerinden yüzde 5 ile 10 unun idam yerine ölü ya da yarı ölü gelmelerinden yakınmaktadır... Meselâ, tren istasyonundan kampa kadar yürüyerek gelirlerken esirlerin çoğu yorgunluktan yere yuvarlanıyor, ölüyor ya da yarı ölü duruma geliyorlar. Bunları kolun arkasından gelen kamyona koymak gerekiyor. Alman halkının bu olayı görmemesine imkân yok.»

(*) Mueller savaştan sonra yakalanamadı. Kendisi son defa, 29 Nisan 1945 de, Hitler'in Berlin'deki sığınağında görüldü. Hayatta kalan arkadaşlarından kimileri bugün kendisinin ötedenberi hayran olduğu Sovyet Gizli Polisinde çalıştığını söylemektedirler.

Gestapo'nun Rus esirlerinin açlıktan ve yorgunluktan ölmelerine aldırdığı yoktu; ama idam yerine doğru dürüst gelmelerine çok önem veriyordu. Alman halkının bu sahneleri görmesini istemiyordu. Bu yüzden, Almanya'daki adı ile, «Gestapo Mueller» şu emri vermek zorunda kaldı:

«Bugünden sonra (9 Kasım 1941) öldürülmek üzere ayrılan ve kısa bir mesafeyi bile yürüyemiyecek olan Sovyet Rusyalılar idam için toplama kamplarına götürülmiyeceklerdir.». (34)

Ölmüş savaş esirleri, ya da açlıktan bitkin ve yürüyecek hali kalmamış olanlar, elbette iş göremezlerdi. Almanlar, 1942 de savaşın umduklarından fazla uzayacağını ve Sovyet esirlerinin, Almanya'nın çok ihtiyaç duyduğu insan gücü için yedek bir kaynak teşkil ettiğini anlayınca esirleri yok etmek politikasından vazgeçtiler, onları çalıştırmıya karar verdiler. Himmler, Posen'de, 1943 de S.S. ler karşısında yaptığı bir konuşmada bu politika değişimini açıkladı.

«O sırada (1941 de) insanları, bugünkü gibi, yâni bir çalışma maddesi olarak değerlendirmiyorduk. Yüz binlerce esirin halsizlikten ve açlıktan ölmüş olması, kuşaklar boyunca düşünüldüğü zaman, iş kaybı bakımından, yalnız, çok üzüntü duyulacak değil, aynı zamanda, çok acınacak bir olaydır da.» (35)

Esirlerin çalıştırılabilemeleri için onlara hiç olmazsa biraz yiyecek birşey veriliyordu. 1944 Aralığında, yedi yüz elli bin savaş esiri aralarında subaylar da olmak üzere, silâh fabrikalarında, madenlerde (200,000 ni madenlere verilmişti) ve çiftliklerde çalıştırılıyordu. Buralarda da esirlere çok kötü davranılmaktaydı, ama hiç olmazsa yaşamaları sağlanmıştı. Dahası, Rus esirlerinin, General Keitel'in teklifine uyularak dağlanmasından da vazgeçilmişti. (*)

(*) Keitel 20 Temmuz 1942 de şöyle bir teklif hazırladı:

1. Sovyet savaş esirleri özel ve çıkmayacak bir damgayla dağlanacaklardır.

2. Dağlama bir santimetre genişliğinde, 45 derecelik dar açıdan oluşacak, rektumdan bir karış uzakta sol kalçaya başaşağı vurulacaktır. (36)

Almanlar Batılı savaş esirlerine, özellikle İngilizlerle Amerikalılara Ruslardan daha iyi muamele ediyorlardı. Arasıra bunlar arasında da öldürmeler ve kıyımlar olmuyor değildi. Ama bu olaylar genellikle komutanın aşırı sadizminden ve zalimliğinden ileri geliyordu. 17 Aralık 1944 de, Bulge savaşı sırasında, Belçika'da Malmédy yakınlarındaki bir tarlada, yetmiş bir Amerikan savaş esirinin soğukkanlılıkla öldürülmesi bu çeşit olaylar arasındadır.

Batılı esirlerin öldürülmesini birkaç kere de Hitler'in kendisi emretmiştir. Meselâ, Sagan'daki kamptan kaçtıktan sonra 1944 baharında yakalanan elli havacı bizzat Hitler'in verdiği emirle öldürülmüşlerdir. Goering, Nüremberg'de, bu olayı "savaşın en ciddî olayı" saydığını söylemiş, Jodl da bu olay için "apaçık bir cinayet" demiştir.

Özellikle 1943 den sonra, yâni İngilizler ile Amerikalıların Almanya'ya yaptıkları hava akınları arttığı sırada, Almanya'da yere inen *Müttefik* havacıların öldürülmesi Alman politikasının bir parçası haline gelmeye başladı. Sivil halk yere paraşütle inecek havacıları linç etmeye çağırılıyordu. Nitekim savaştan sonra bunu yapanlardan kimileri yargılandı. 1944 de İngiliz-Amerikan bombardımanları en yüksek noktasına vardığı sırada, Ribbentrop yere inen havacıların hemen idam edilmesini istedi; ancak Hitler bu kadar sert davranmaktan yana değildi. Yalnız, 21 Mayıs 1944 de, Goering ile anlaşarak, yolcu trenlerini, sivilleri ya da Alman uçaklarını makinalı tüfek ateşine tuttuktan sonra yere inen ve yakalanan havacıların askerî mahkemeye verilmeden hemen kurşuna dizilmelerini emretti.

Yakalanan havacılar arasıra "özel işlem" yapılmak üzere doğruca S.D. ye teslim ediliyorlardı. Kırk yedi Amerikan, İngiliz ve Hollandalı havacı 1944 Eylülünde Mauthausen kampında bu şekilde barbarca öldürüldü. O sırada kampta bulunanlardan görgü tanığı Maurice Lampe bu cinayetin nasıl işlendiğini Nüremberg'de şöyle anlatır:

«Kırk yedi subay ayakları çıplak olarak taş ocağına getirildiler... Taş ocağından çıkan merdivenlerin en altında muhafızlar bu zavallı gençlerin sırtlarına taş yüklediler. Taşları ocağın tepesine kadar taşıttılar. İlk çıkışta sırtlarına aşağı yukarı otuz kiloluk taş koymuşlardı. Döve döve çıkarttılar ocağın tepesine... İkinci çıkışta taşlar daha ağırlaştırıldı. Zavallılar yüklerine dayanamayıp da düştükleri zaman muhafızlar tarafından tekmeleniyorlar, sopa yiyorlardı... Akşam üzeri merdivenin üstünde yirmi bir ceset vardı. Geri kalan yirmi altısı da ertesi sabah öldüler.» (37)

Mathausen'de alışılagelen "idam" şekli buydu. Bu idam şekli Rus savaş esirlerine de uygulandı.

1942 den sonra —yâni işler tersine dönmeye başlayınca— Hitler, özellikle Batıda, yakalanan *Müttefik* komondo askerlerinin imha edilmesini emretti. (Sovyet Partizanları elbette daha yakalanır yakalanmaz kurşuna diziliyorlardı) Führer'in çıkarttığı 18 Ekim 1942 tarihli "Çok gizli Komando Emri" elegeçen Nazi belgeleri arasındadır.

«Bundan böyle Afrika'da ya da Avrupa'da Alman askerlerine karşı komando görevi alan bütün düşmanlar, üniformalı da olsalar, hücum ya da kaçış halinde de bulunsalar, son erine kadar öldürüleceklerdir.» (38)

Hitler aynı gün çıkarttığı ek bir emirde, komutanlarına verdiği bu emrin nedenini açıkladı. *Müttefik* komandolarının sağladıkları başarılardan dolayı, dedi.

«Düşman sabotaj birliklerinin imha edilmeleri için kesin emirler vermek ve bu emirlere uymayanların şiddetle cezalandırılmalarını istemek zorunda kaldım... Bütün sabotaj birliklerinin, istisnasız son adamına kadar yok edileceğini düşmanın açıkça bilmesi gerekir.

Bu demektir ki, hayatlarını kurtarmalarına imkân yoktur... Kendilerine Cenevre anlaşmasına göre işlem yapılacağını hiçbir surette ummamalıdırlar... Başlangıçta sorgunun yürütülmesini sağlamak bakımından bir iki kişi sağ bırakılsa bile, sorgudan sonra bunlar da hemen kurşuna dizilmelidirler.» (39)

Bu özel cinayetin çok gizli tutulması gerekiyordu. General Jodl bu emrin altına şöyle bir not düşmüş ve altını çizmiş: *"Bu emir yalnız komutanlar içindir ve hiç bir suretle düşmanın*

etme geçmemelidir." Ayrıca emir not edildikten sonra bütün kopyaları imha edilecekti.

Bu emri komutanlar kafalarına çok iyi not etmiş olacaklar ki hemen uygulamaya geçtiler. Birkaç örnek verelim:

Amerikan ordusunun 267'inci Özel Keşif Taburundan iki subay ile on üç er Alman hatlarının çok gerisinde, La Spezia ile Cenova arasındaki demir yolu tünelini atmak için bir deniz motöründen İtalya kıyılarına çıkmışlardı. Hepsi de üniformalıydı. Yanlarında hiç sivil elbise yoktu. İki gün sonra yakalandılar ve doğrudan doğruya LXXV inci Alman Kolordusu komutanı General Anton Dostler'in verdiği emirle 26 Martta yargılanmadan bir manga asker tarafından kurşuna dizildiler. Savaştan hemen sonra bir Amerikan askerî mahkemesinde yargılanan General Dostler yalnızca Hitler'in komando emrine uymuş olduğunu ileri sürerek bu hareketini haklı göstermeye çalıştı. Bu emre itaat etmeseydi Hitler'in kendisini kurşuna dizdireceğini söyledi. (*)

İngiliz-Amerikan askerî misyonundan on beş kişi —aralarında *Associated Press*'in savaş muhabirlerinden biri de vardı ve üniformalıydılar— 1945 Ocak ayında Slovakya'ya paraşütle indiler ve hepsi de, Heydrich'den sonra S.D. nin başına geçen ve sonradan Nüremberg mahkemesinde sanık olan Dr. Ernst Kaltenbrunner'in (**) verdiği emirle Mauthausen kampında idam edildiler. Bu kampta yapılan kitle halindeki idamlara ait dosyalar imha edildiğinden idamı gözleriyle gören kamp yardımcılarından biri tanıklık etmeseydi bu cinayet de ortaya çıkmıyacaktı. (40)

İSTİLÂ EDİLEN ÜLKELER'DE NAZİ TERÖRÜ

Le Phare adındaki Fransız gazetesi, 22 Ekim 1941 de şu bildiriyi yayımladı:

(*) General Dostler Roma'da Amerikan askerî mahkemesince 12 Ekim 1945 de idama mahkûm edildi.

(**) Kalterbrunner 15-16 Ekim 1946 gecesi Nurembergde asıldı.

«İngiltere'den ve Moskova'dan para alan korkak caniler 20 Ekim günü sabahı Nantes şehri Feldkommandant'ını öldürmüşlerdir. Katiller şu ana kadar yakalanmamıştır.

Bu cinayetin karşılığı olarak önce 50 rehinenin kurşuna dizilmesini emretmiş bulunuyorum. Bugünden itibaren 23 Ekim gece yarısına kadar suçlular yakalanmazlarsa elli rehine daha kurşuna dizilecektir.»

Bundan sonra halk, Fransa'da, Belçika'da, Hollanda'da, Norveç'te, Polonya'da ve Rusya'da gazetelerde çıkan bu çeşit bildirilere ya da duvarlarda siyah çerçeve içinde kırmızı ilânlar görmeye alıştı. Almanların resmen ilân ettikleri değişmez orantı 100'e karşı 1'di. Her öldürülen Alman'a karşı yüz rehine alınacaktı.

Rehine kurumu, eski çağlarda, çoğunlukla Romalıların uyguladığı bir gelenekti. Bu geleneği Modern Çağda, I. Dünya Savaşında Almanlar'dan, Hindistan'da ve Güney Afrika'da da Boer savaşı sırasında İngilizlerden başka hiç bir ulus uygulamamıştır. Ama II. Dünya Savaşında Hitler'in yönetimindeki Alman Ordusu bu metodu geniş çapta kullandı. Nüremberg'de, rehinelerin alınmasını ve kurşuna dizilmesini emreden, General Keitel ile daha ufak komutanlar tarafından imzalanmış birçok gizli emirler ortaya çıktı. Keitel, 1 Ekim 1941 de çıkarttığı bir emirde şöyle diyordu: "Bunların arasında tanınmış kişilerin ya da tanınmış ailelere mensup kimselerin bulundurulması çok önemlidir". Fransa'daki Alman komutanı General von Stuelpnagel de bir yıl sonra şunu belirtmişti: "Kurşuna dizilenler arasında tanınmış kimseler ne kadar çok olursa bu hareketin failleri üzerindeki etkisi o kadar büyük olur."

Almanlar savaş içinde 29,660 Fransız rehinesi öldürdüler. Fransız hapishanelerinde "ölen" 40,000 kişi buna dahil değildir. Polonya'da bu sayı 8,000 ve Hollanda'da 2,000 kadardır. Danimarka da ise rehinelerin kurşuna dizileceği açıkça ilân edilmemiş, bunun yerine "temizleme cinayetleri" denen bir sistem uygulanmıştı. Hitler'in verdiği açık emir üzerine Danimar-

ka'da Almanların öldürülmesine karşılık alınan rehineler "binde bir oranında" gizli olarak öldürüleceklerdi (41). Meselâ, İskandinavya'nın en çok sevilen insanlarından rahip-şair-tiyatro yazarı büyük Danimarkalı Kaj Munk Almanlar tarafından bu şekilde öldürülmüştü. Cesedi yolun kenarına bırakılan büyük insanın elbisesine şöyle bir yazı iğnelenmişti: "Namussuz, böylece sen de Almanya'ya hizmet etmiş oldun."

General Keitel, Nüremberg'de, Hitler'in verdiği emirlere uyarak uygulamak zorunda kaldığı savaş cinayetlerinden "en kötülerini" *Nacht und Nebel Erlass* "Gece ve Sis Kararnamesi" ne göre işlediğini söyledi. Batıda istilâ edilen ülkelerin yurttaşlarına uygulanacak olan bu korkunç emir 7 Aralık 1941 de Hitler tarafından çıkartılmıştı. Emrin amacı, korkunç adından da anlaşılacağı gibi, "Alman güvenliğini tehlikeye sokan" ve hemen idam edilmesi mümkün olmayan kimseleri yakalamak ve Almanya'da bilinmezliğin gecesi ve sisi içinde hiç bir iz bırakmadan yok etmekti. Her zaman yapıldığı gibi, ailelerine haber verilmeyecek ve gömüldükleri yer bile bildirilmeyecekti.

Keitel, 12 Şubat 1945 de Führer'in bu emrini açıklayan başka bir emir daha yayımladı. "Prensip olarak," diyordu emirde, "Alman Devlerine karşı işlenen suçların cezası ölümdür."

«Bu gibi suçlar için hapis, dahası hayat süresince ağır çalışma cezası bile verilse, bu bir güçsüzlük belirtisi sayılabilir. İyi bir sindirme, ancak, ya idam cezası ile ya da akrabalarının ve halkın suçlunun başına gelenleri bilmemesiyle sağlanabilir.» (42)

O yılın Şubatında Keitel Gece ve Sis kararnamesini genişletti. Ölüm cezasının, suçlunun tutuklanmasından itibaren sekiz gün içinde uygulanmaması halinde,

«Mahpuslar gizlice Almanya'ya nakledilecekler... aşağıdaki tedbirlerin alınması bu gibi durumları önleyecektir, çünkü

(a) Mahpuslar hiç bir iz bırakmadan yok edileceklerdir ;

(b) bulundukları yer ya da ne oldukları, üzerine en ufak bir bilgi verilmeyecektir.» (43)

Bu korkunç ölüm işi ile S.D. görevlendirilmişti. Bu örgütün ele geçen dosyalarında "NN" *(yâni Nacht und Nebel)* işaretini taşıyan ve özellikle kurbanların gömüldükleri yerlerin çok gizli tutulması ile ilgili birçok emirler vardır. Kaç Batı Avrupalının "Gece ve Sis" emri gereğince ortadan yok edildiği Nüremberg'de kesin olarak bir türlü tesbit edilemedi, ancak bu tedbirden birkaç kişinin sağ çıkabildiği anlaşıldı.

Bununla birlikte, Rusya gibi istilâ edilmiş başka bir ülkede uygulanan başka bir terör harekâtının kurban sayısı üzerine S.D. kayıtlarından biraz aydınlatıcı bilgi edinmek mümkün olabildi. Bu özel harekâtı Almanya'da *Einsatsgruppen* adı verilen örgütler yürütmüştü. Bu örgüte Özel Harekât Grupları denebilir. Yaptıkları işlere bakılacak olursa, bunlara İmha Müfrezeleri adı da verilebilir. Bu müfrezelerin işledikleri cinayetlerin yaklaşık olarak tutarı Nuremberg'de bir raslantı sonunda ortaya çıktı.

Duruşmalara başlanmadan bir süre önce, bir gün, Amerikan savcılık memurlarından Komutan Teğmen Whitney R. Harris adında genç bir Amerikan deniz subayı, Otto Ohlendorf'u savaşta yaptığı işler üzerine sorguya çekmişti. Bu genç görünen —38 yaşındaydı— yakışıklı Alman aydınının Himmler'in Merkez Emniyet Bürosunda (R.S.H.R.) *Amt III.* ün başında bulunduğu, ancak savaşın son yıllarında daha çok İktisat Bakanlığında Dış Ticaret Uzmanı olarak çalıştığı biliniyordu. Ohlendorf sorguyu yürüten subaya, bir yıl hariç, bütün savaş dönemini Berlin'de geçirdiğini söyledi. O bir yıl içinde ne yaptığı kendisine sorulduğunda *"Einsatzgruppen* D nin şefiydim," diye cevap verdi.

O sırada Alman işleri üzerinde hemen hemen bir haberalma otoritesi sayılan hukuk eğitimi görmüş Harris'in, *Einsatz* üzerine aşağı yukarı bir fikri vardı. Bundan ötürü hemen sordu:

"Demek bir yıl *Einsatzgruppen D* şefliği yaptınız. Sizin gurubunuz ne kadar erkek, kadın ve çocuk öldürdü?"

Ohlendorf, sonradan Harris'in anlattığına göre, omuzlarını silkti ve en ufak bir duraklama gösteremedn şu cevabı verdi:

"Doksan bin!" (44)

Einsatz gurupları ilk olarak Himmler ve Heydrich tarafından örgütlenmişti. Bu guruplar 1939'da Alman Ordularının arkasından Polonya'ya girdiler ve Polonya'da ne kadar Yahudi varsa toplayıp Getto (*) lara tıktılar. İki yıl sonra da, Rus seferi başladığı sırada, bu guruplara Alman ordusunun onayı ile, hücum birliklerini izlemeleri ve "son çözüm" ün bir aşamasını uygulamaları emri verildi. Bu amaçla A.B.C.D. Gurupları adında dört *Einsatzgruppen* kuruldu Ohlendorf'un 1941 Haziranı ile 1942 Haziranı arasında komutanlığını ettiği gurup sonuncusuydu. Bu guruba Ukrayna'nın en güneyindeki kesim verilmiş ve gurup On İkinci Orduya bağlanmıştı. Albay John Harlan Amen, duruşma sırasında, Ohlendorf'a ne gibi bir tâlimat aldıklarını sorduğu zaman sanık şu cevabı verdi:

"Talimatta, Yahudiler ile Sovyet Siyasî Komiserlerinin tasfiye edileceği bildiriliyordu."

Amen sordu: "Tasfiye" sizce "öldürmek" mi demek?

Ohlendorf cevap verdi: "Evet öldürmek demek". Sonra buna erkeklerden başka kadınların ve çocukların da dahil olduğunu söyledi.

Rus yargıcı General I.T. Nikiçenko hemen sordu: "Çocukları neden öldürdünüz?"

«OHLENDORF: Verilen tâlimatta Yahudi halkın tamamiyle yok edilmesi emrediliyordu.
YARGIÇ: Çocuklar da buna dahil miydi?
OHLENDORF: Evet:
YARGIÇ: Bütün Yahudi çocuklarını öldürdünüz mü?
OHLENDORF: Evet.»

Ohlendorf, Amen'in sorduğu başka sorulara verdiği ce-

(*) Yalnız Yahudilerin oturdukları mahallere Avrupada bu ad verilmiştir (Çev)

vapta ve yeminli ifadesinde tipik bir öldürme sahnesini şöyle anlatmıştır:

«Einsatz birliği bir köye ya da şehre girince oranın ileri gelen Yahudi yurttaşlarını çağırır, onlara, bütün Yahudileri yeniden yerleştirmek için bir araya toplamalarını emrederdi (*). Yahudiler bir araya toplanınca, üzerlerinde bulunan bütün kıymetli şeyleri vermeleri ve idamdan az önce üzerlerinde iç çamaşırlarından başka ne varsa çıkarmaları emredilirdi. Kamyonlara bindirilip idam yerlerine götürülürlerdi. İdam yerleri genellikle tanksavar hendekleriydi. Olabildiği kadar çok insanın çarçabuk öldürülmesine çalışılırdı. Bu şekilde kurbanların başlarına gelecekleri bilmeleri ile fiilen idam edilmeleri arasında geçen zamanın olabildiği kadar kısa olması sağlanırdı.

Müfrezeler, askeri düzene göre sıralanır, diz çökerek ya da ayakta ateş ederler, cesetler hendeğe yuvarlanırdı. Ben şahsen teker teker ateş edilmesine izin vermez, erin kendi başına doğrudan doğruya sorumlu olmasını önlemek için birkaç kişinin aynı zamanda ateş etmesini emrederdim. Başka gurup liderleri, kurbanların yerlere yatırılıp enselerinden vurulmalarını emrederdi. Ben bu gibi usulleri hiç doğru bulmam.»

Amen sordu: "Neden?"

Ohlendorf cevap verdi: "Çünkü böyle bir durum hem kurbanlar hem de idamı uygulayanlar için psikolojik bakımdan çok ağır bir yük teşkil eder".

Sonra Ohlendorf, 1942 İlkbaharında, Himmler'den, kadınlara ve çocuklara uygulanan idam şeklinin değiştirilmesini isteyen yeni bir emir geldiğini söyledi (**). Bundan böyle kadınlar ve çocuklar, iki Berlin firması tarafından özel olarak yapılan "Gaz Arabalarının" içinde yok edileceklerdi. S.D. subayı bu hârika arabaların nasıl çalıştığını anlattı:

«Bu arabaların ne işe yaradığı dışardan belli olmuyordu. Kapalı kamyon gibi bir şeylerdi. Motör çalıştığı zaman motörden çıkan gaz (egsoz) arabanın içine veriliyor, arabanın içinde bulunanlar on on beş dakika içinde ölüyorlardı.

Albay merak etti: «Kurbanlar arabalara nasıl konuluyordu?»

(*) Yani Yahudilere başka bir yerde yerleştirilecekleri söylenirdi.
(**) Bunun ayrı bir nedeni vardı. 1476 ncı sahifedeki dipnota bakınız.

Ohlendorf cevap verdi: 'Sizi başka bir yere götüreceğiz' diyor. duk.» (*)

Gaz arabalarının içinde ölenlerin gömülmesi de *Einsatzgruppen* için "büyük bir dert" oluyordu, diye yakındı Ohlendorf. Kendisinin bu arabaların yapımcısı olarak mahkemede gösterdiği Dr. Becker de Nuremberg'de ortaya çıkan bir belgesinde bunu doğruluyor. Dr. Becker, karargâha yazdığı bir mektupta, Alman S.D. örgütünde çalışanların gazlanmış kadın ve çocuk cesetlerini arabalardan boşaltırken,

«Büyük bir psikolojik rahatsızlık duymalarını ve bu işin sağlıklarına dokunduğu (üzerindeki yakınmalarını yersiz bulmuştu)... Her boşaltmadan sonra başlarında bir ağrı hissettiklerinden yakınıyorlar.»

Dr. Becker üstlerini bu konuda uyarıyordu:

«Gaz mekanizmasını iyi kullanamıyorlar. Şoför olabildiği kadar çabuk sonuç alabilmek için gaz pedalına sonuna kadar basıyor. Bu yüzden idam edilecekler boğularak ölüyorlar. Oysa hafif bir uyuşukluktan sonra ölmeleri gerekir.»

Dr. Becker ne de olsa bir insanseverdi —kendisine göre— bu bakımdan tekniğin değiştirilmesini istiyor.

«Benim verdiğim talimata göre hareket edilir de pedal iyi ayarlanırsa ölüm daha çabuk olur ve mahkumlar da daha rahat kendilerinden geçerler. Bugüne kadar yüzlerde görülen bozukluklar ve cesetlerden çıkan ifrazat da ortadan kalkar.» (45)

Ama, Ohlendorf'un ifadesine göre, gaz arabaları bir defasında on beş nihayet yirmi beş kişi öldürebiliyordu. Bu bakımdan arabalar Hitler ile Himmler'in emrettiği ölçüdeki kıyımlara uygulanamazdı. Meselâ, resmî bir *Einsatz* raporuna göre,

(*) Ohlendorf, Nuremberg'de bir Amerikan Askeri Mahkemesi tarafından «Einsatzgruppen dâvası»nda yirmi bir kişi ile birlikte yargılandı. Bunlardan on dördü idama mahkûm edildi. İdama mahkûm edilenlerden yalnızca dördü, Ohlendorf ile üç kişi, karardan üç buçuk yıl kadar sonra 8 Temmuz 1911 de Landsberg hapishanesinde idam edildi. ler. Ötekilerin ölüm cezası başka cezalara çevrildi.

Ukrayna Başkenti Kiev'de iki gün içinde, 29 ve 30 Eylül 1941 günlerinde, çoğu Yahudi olmak üzere öldürülen 33,771 kişiyi böyle bir araba ile "idam" etmeye imkân yoktu. (46)

Ukrayna'da oldukça küçük çapta bir kitle idamının nasıl yapıldığını anlatan bir Alman görgü tanığının bu konudaki raporu, İngiliz Savcısı Sir Hartley Showcross tarafından Nuremberg'de okunduğu zaman bütün mahkeme salonunu büyük bir dehşet kapladı. Bir Alman inşaat firmasının Ukrayna'daki subesinde müdür ve mühendis olarak çalışmış olan Hermann Graebe adındaki bir adamın yeminli ifadesiydi bu. Tanık, 5 Ekim 1942 de *Einsatz*'ın, Ukraynalı milislerin yardımıyla, Ukrayna'da Dubno'da idam hendeklerinde bu işi nasıl yaptığını gözleriyle görmüştü. Şehirde 5,000 yahudi tasfiye edilecekti, diyor tanık.

«... Ustabaşımla birlikte doğruca hendeklere gittik. Toprak yığınlarından birinin arkasından ardarda silâh sesleri geliyordu. Kamyonlardan indirilen halk —her yaşta erkek, kadın ve çocuk— eli kamçılı bir S.S. in verdiği emir üzerine elbiselerini çıkarıyordu. Üzerlerinden çıkardıklarını ayrı ayrı yerlere koymak zorundaydılar. Ayakkabılar bir yere, elbiseler bir yere, iç çamaşırları başka bir yere konuluyordu. Bir yığında 800 ile 1000 çift kadar ayakkabı vardı. Başka bir yığında da iç çamaşırları birikmişti.

İnsanlar hiç bağırıp çağırmadan ya da ağlamadan üzerlerindekilerini çıkarıyorlar, aileler birbirlerine sokuluyorlar, birbirlerini öpüyorlar, vedalaşıyorlar ve hendeğin yakınlarında duran yine eli kamçılı başka bir S.S. in verceği işareti bekliyorlardı. Orada kaldığım on beş dakika içinde hiç kimsenin yakındığını ya da merhamet dilendiğini görmedim...

Beyaz saçlı ihtiyar bir kadının kucağında bir yaşında bir çocuk vardı. Çocuğun kulağına şarkı söylüyor, çocuğu gıdıklıyordu. Çocuk kıkır kıkır gülüyordu. Annesi ile babası, gözlerinde yaşlar, çocuğa bakıyorlardı. Babası da on yaşındaki oğlunun elinden tutmuş, ona alçak sesle bir şeyler söylüyordu; çocuk gözyaşlarını tutmaya çalışıyordu. Babası göğü gösterdi, çocuğun başına vurdu ve ona bir şeyler söyledi.

Bu sırada hendekteki S.S. öteki arkadaşına bir şeyler bağırdı. Arkadaşı yirmi kişi saydı ve toprak yığınının arkasına geçmelerini emretti... Çok iyi hatırlıyorum: İnce uzun boylu, siyah saçlı bir kız önümden geçerken kendisini göstererek şunu söyledi: 'Yirmi üç yaşındayd m.'

Toprak yığınının arkasına gittim ve muazzam bir mezarla karşılaştım. İnsanlar üstüste yığılmışlardı. Yalnızca başları görünüyordu. Hemen hemen hepsinin yüzlerinden akmakta olan kanlar omuzlarına kadar yayılıyordu. Kimileri hâlâ kıpırdanıyordu. Kimileri kollarını oynatıyor ve başlarını sallayarak halâ yaşadıklarını belli ediyordu. Hendeğin hemen hemen üçte ikisi dolmuştu. İçinde bin kadar insan bulunduğunu tahmin ettim. Ateş eden adama baktım. Bir S.S. di. Hendeğin köşesine oturmuş bacaklarını sallıyordu. Dizlerinin üzerinde bir makinalı tüfek vardı ve sigarasını içiyordu.

İnsanlar çırıl çıplak hendeğe indiler. Hendekte yatanların başlarına buna buna S.S. in gösterdiği yere kadar gittiler. Ölü ya da yaralı olanların üzerine uzandılar. Kimileri hâlâ yaşamakta olanların başlarını okşadı ve alçak sesle bir şeyler söylediler. Sonra makinalı tüfek sesi işittim. Hendeğe baktım. Vücutların çırpındığını, ya da başlarının öndekilerin üzerinde hareketsiz yattığını gördüm. Boyunlarından kanlar akıyordu.

Arkadan öteki gurup geliyordu. Hendeğe indiler, önceki kurbanların üzerine uzandılar ve öldürüldüler. »

Ve gurup gurup böylece devam edip gitti. Ertesi sabah Alman mühendisi aynı yere geldi.

«Hendeğin yakınlarında otuz çıplak insan gördüm... İçlerinden kimileri hâlâ yaşıyordu... Sonradan hâlâ yaşayan Yahudilere ölenlerin cesetlerini hendeğe atmaları emredildi. Sonra onlar da ötekilerin üzerine uzandılar, boyunlarından vurulmalarını beklediler... Bütün bunların doğru olduğuna Tanrı önünde yemin ederim.» (47)

Kızıl ordu, Almanları Rusya'dan kovmadan önce, Almanlar ne kadar Yahudi, ne kadar Komünist Partili (birincisi ikincisinden çok fazlaydı) öldürdüler? Bunun hesabı tam olarak Nuremberg'de çıkartılamadı; ama Himmler'in kayıtları, biraz dağınık olmakla birlikte, bu konuda kaba bir fikir verebiliyor.

Ohlendorf'un 90.000 kişi öldüren *Einstazgruppen D.* si öteki guruplar kadar iyi çalışmış sayılamazdı. Meselâ, 31 Ekim 1942 tarihli rapora göre, kuzeydeki Gurup A., Baltık bölgesinde ve Beyaz Rusya'da 229, 052 Yahudi "idam" etmişti. Bu gurubun komutanı Franz Stahlecker, Himmler'e yazdığı raporda, bu işe biraz geç, "donlar başladıktan sonra giriştikleri için zor-

luklarla" karşılaştıklarını, "buna rağmen yine de şimdiye kadar (Beyaz Rusya'da) 41,000 Yahudi öldürdüklerini" bildiriyordu. O yılın sonlarına doğru Sovyet partizanlarınca yakalanan Stahlecker'in üzerinde kendi bölgelerinde öldürülen insanların nerelerde, ne kadar öldürüldüğünü gösteren inceden inceye çizilmiş bir harita bulundu. Ölü sayısı tabutlarla gösterilmişti. Bu haritaya göre, yalnız Litvanya'da 136,421 Yahudi öldürmüştü; bunların içinde 34,000'i "gerektiğinde ilerde çalıştırılmak" üzere bir yana ayrılmıştı. Oldukça az sayıda Yahudinin bulunduğu Estonya "Yahudisiz" diye işaretlenmişti. (48)

Einsatzgruppen öldürme müfrezeleri, şiddetli kış ayları içinde işi biraz gevşettikten sonra, 1942 yazında yeniden azıttılar. 1 Temmuza kadar Beyaz Rusya'da 55,000 kadar Yahudi öldürüldü. Ekimde, Minsk getto'sunda oturan 16,200 kişi bir gün içinde yok edildi .Himmler Kasım ayında Hitler'e verdiği raporda, Rusya'da Ağustos ile Ekim ayı arasında, 363,221 Yahudinin öldürüldüğünü bildirdi. Ancak bu cinayetin kana susamış Hitler'i sevindirmek için biraz fazla gösterilmiş olması mümkündür. (49) (*)

Gestapo'nun Yahudi Dairesi Başkanı Karl Eicmann'a göre, Doğuda, hemen hemen hepsi Yahudi olmak üzere topu topu iki milyon insan öldürülmüştür. Ama bunun biraz şişirilmiş olduğu kesin, çünkü; şurası çok garip, ama bir gerçek ki, S.S kodamanları yaptıkları işlerle çok övündüklerinden, çoklukla Hitler ile Himmler'i memnun etmek için onlara şişirilmiş

(*) Himmler 31 Ağustosta **Einsatz**'ın idamları nasıl uygulandığını görmek için, Minsk hapishanesinde bulunan yüz mahpusun gözlerinin önünde öldürülmesini emretti. Bu emir yerine getirildiği sırada orada bulunmuş olan S.S. yüksek subaylarından Bach-Zalewski'nin anlattığına göre, mangânın ilk yaylım ateşinden sonra Himmler aşağı yukarı bir bayginlık geçirdi. Birkaç dakika sonra iki Yahudi kadının atılan kurşunlardan hemen ölmediğini görünce S.S. Führer'i çılgına döndü. Bu tecrübeden sonra Himmler, bundan böyle kadınlarla çocukların kurşuna dizilmemelerini, gazlı arabalarda öldürülmelerini emretti. (50) (1473 üncü sahifeye bakınız.)

sayıları bildirirlerdi. Himmler'in kendi istatikçisi Dr. Richard Korherr, 23 Mart 1943 de verdiği bir raporda Rusya'da "yeniden yerleştirilen" (kıyımlar için daha kibarca bir deyim olarak "yeniden yerleştirme" sözü kullanılıyordu) Yahudilerin toplamını 633,300 olarak bildirmiştir (51). Bu sayı birçok uzmanların uzun çalışmalardan sonra vardıkları sonuca çok uyuyor. Yukarıdaki sayıya savaşın son iki yılında öldürülen yüz bin kadar insanı da ekliyecek olursak gerçek rakkama belki de çok yaklaşmış oluruz. (*)

Oldukça yüksek bir sayı. Ama sıra "son çözüm"e geldiği zaman Himmler'in imha kamplarında öldürülenlerin yanında bu sayı çok küçük kalacaktır.

«SON ÇÖZÜM»

1946 Yılının güzel bir haziran günü Amerikan Savcılığının üç memuru, S.S Obergruppenführer Oswald Pohl'u sorguya çekmişti. Bu adam savaşta bir çok görevler almış, bu arada Nazi toplama kamplarındaki mahpuslar için hazırlanan çalışma projeleriyle meşgul olmuştu. Pohl S.S'e girmeden önce deniz subayıydı. Almanya yıkıldıktan sonra gizlenmiş, bir yıl —1946 Mayısına kadar— ele geçmemişti. Yakalandığı sırada bir çiftlikte işçi kılığında çalışıyordu. (**)

Pohl'ün bir sorguya cevap verirken kullandığı bir terim

(*) Einsatzgruppen'in Sovyet Komünist Partisinden kaç kişiyi öldürdüğü, bildiğim kadar, hiçbir zaman anlaşılamadı. S.D. raporlarının çoğunda Komünistlerle Yahudiler bir araya konulmuştur. A. Gurubunun 15 Ekim 1941 de verdiği raporda, idam edilen 121.817 kişiden 3387 sinin «komünist», gerisinin Yahudi olduğu bildiriliyordu. Ama aynı raporun başka listelerinde ikisi de bir araya konulmuştur.

(**) Pohl, Amerikan Askeri Mahkemesi tarafından açılan «Toplama Kampı Dâvası», sonunda 3 Kasım 1947 de idama mahkûm edildi. Ohlendorf ve ötekilerle birlikte Landsberg hapishanesinde 8 Haziran 1951 de asıldı.

aylardanberi ele geçen belgeler üzerinde çalışmakta olan Nuremberg savcılığını hemen aydınlattı. Pohl, sorgusu sırasında, Hoess adında bir iş arkadaşının Himmler tarafından, "Yahudi sorununun son çözümünde" çalıştırıldığını ağzından kaçırdı.

Pohl'e, "o nedir?" diye soruldu.

Pohl, "Yahudiliğin yok edilmesi," cevabını verdi.

Savaş devam ettiği sürece, başlıca Nazilerin sözlerinde ve dosyalarında geçen bu deyimin masum görünüşü' deyimin gerçek anlamını birbirlerine hatırlattıkları zaman içlerinde bir üzüntü duymaktan bu adamları koruduğu gibi, günün birinde evrak ortaya çıktığı zaman da suçlarını gizliyecek bir perde olacaktı. Nitekim Nuremberg duruşmalarında Nazi şeflerinin çoğu bunun ne demek olduğunu bilmediklerini söylediler. Goering bu deyimi hiç bir zaman kullanmadığını söyledi. Ama yalanı hemen ortaya çıktı. Reich Mareşalına karşı açılan dâva sırasında mahkemeye eski bir emir sunuldu. Emri Goering, 31 Temmuz 1941 de S.D. şefi Heydrich'e göndermişti. O sırada *Einsatzgruppen*'in Rusya'da işlediği cinayetler almış yürümüştü.

«(Goering'in Heydrich'e emri) Alman etkisinde bulunan Avrupa topraklarında Yahudi soyunun **topyekûn çözümü** bakımından gerekli hazırlıkların yapılmasına sizi memur ediyorum...

Ayrıca sizi, Yahudi sorununun düşünülen şekilde **son çözümünü** uygulamak üzere şimdiye kadar alınmış olan tedbirleri... gösteren bir raporun olabildiğince çabuk tarafıma verilmesi işi ile de görevlendiriyorum.» (52) (*)

Heydrich, Goering'in ne demek istediğini çok iyi biliyordu. Çünkü aynı deyimi kendisi de hemen hemen bir yıl önce, Po-

(*) Siyahlar yazarındır. Son cümlede geçen **Entloesung** kelimesi belgenin İngilizceye çevirisinde «**Son Çözüm**» yerine «**arzu edilen çözüm**» şeklinde yanlış olarak çevrildiğinden Almanca bilmeyen yargıç Jackson, Goering'in, sorgu sırasında, bu kötü deyimi hiçbir zaman kullanmadığı üzerindeki sözüne ses çıkarmamıştır (54 sayılı nota bakınız), Georing bir ara, «bu korkunç imha hareketini ilk olarak Nuremberg'de öğrendim» diye bağırdı.

lonya düştükten sonra yaptığı gizli bir toplantıda kullanmıştı. Bu konuşmasında "son çözümün ilk adımını" şöyle anlatmıştı: bütün Yahudiler büyük şehirlerin Yahudi mahallelerinde toplanacaktı, onları buralarda yok etmek kolay olacaktı. (*)

"Son çözüm" çok uzun süredenberi Hitler'in kafasında biçimlenmiş ve savaş başlamadan önce bu konudaki görüşünü açıklamıştı. 30 Ocak 1939 da, *Reichtag*'da verdiği söylevde şöyle demişti:

«Eğer uluslararası Yahudi milyonerler... insanları yeniden savaşa sürükleyecek olurlarsa, bunun sonucu... Yahudi ırkının Avrupa'da ortadan silinmesi olacaktır.»

Bunu şimdiden haber veriyorum, dedi Hitler, ve bu sözü sonradan halkın önünde yaptığı konuşmalarda beş kere daha tekrarladı. Dünyayı "Uluslararası Yahudi milyonerler" in değil, kendisinin silâhlı bir çatışmaya sürüklemiş olduğu önemli değildi onun için. Önemli olan o sırada dünyada bir savaşın olması ve bu savaşın, Avrupa Yahudilerinden çoğunun yaşadığı geniş Doğu bölgelerinin alınmasından sonra, Yahudileri "ortadan kaldırma" fırsatının eline geçmiş bulunmasıydı. Rusya savaşı artık başlamış ve gereken emirleri çıkartmıştı.

Yüksek Nazi çevrelerince "Führer'in Son Çözüm Emri" diye bilinen emir kâğıda geçirilmiş değildir, ya da, eldeki Nazi belgeleri arasında bu emrin bir kopyası bile bulunanamıştır. Ama eldeki tanıtlara bakılacak olursa, bu emrin Goering, Himmler ve Heydrich'e sözlü olarak bildirilmiş olması ve onların da bu emri 1941 yaz ve sonbahar aylarında aşağı kademelere geçirmiş bulunmaları çok muhtemeldir. Nuremberg'deki tanıkların bir çoğu bu emri "işittiklerini" söylemişlerdir, ama hiçbiri gördüğünü kabul etmemiştir. Alman Başbakanlığının budala Şefi Hans Lammers, mahkemede tanıklık ettiği sırada sıkıştırılınca şu cevabı vermişti:

Führer'in verdiği bu emri Goering'in Heydrich'e ulaştırdığını biliyorum... Emrin adı "Yahudi Sorununun Son Çözümü" idi. (53)

(*) 1021 inci sahifeye bakınız, (Cilt II).

Ama Lammers de, *Müttefik* kurulu bu konuyu Nuremberg'de açıklayıncaya kadar, sanık sandalyasında oturan birçokları gibi, emrin içindekileri gerçekten bilmediğini söyledi. (*)

1942 nin başlarında, Heydrich'in dediği gibi, "Son Çözüm ana problemlerini aydınlığa kavuşturmanın" zamanı gelmişti. Artık uygulanmalı ve sonuçlandırılmalıydı. Heydrich, bu amaçla, 20 Ocak 1942 de, Berlin'in güzel banliyölerinden biri olan Wannsee'de, çeşitli bakanlıkların temsilcilerinden ve S.S. ile S.D. şeflerinden oluşan bir toplantı yaptı. Bu toplantıda tutulmuş olan tutanak Nuremberg mahkemesinin sonraki duruşmalarında önemli bir rol oynadı (54). Alman Ordusunun o günlerde Rusya'da durmadan gerilemesine rağmen Nazi memurları savaşın artık Almanlarca hemen hemen kazanılmış olduğuna, ve Almanya'nın, İngiltere ve İrlanda da dahil olmak üzere, bütün Avrupa'ya yakında hükmedeceğine inanıyorlardı. Dolayısıyla, Heydrich, toplantıda bulunan on beş kadar yüksek memura, "Avrupa'daki Yahudi sorununa ilişkin son çözüm kapsamına aşağı yukarı on bir milyon Yahudi girmektedir," dedi. Sonra her ülkeye ait sayıları okudu: Bir kere Almanya'nın içinde halâ 131,800 Yahudi vardı (1939 da Alman-

(*) Lammers daha çok Yahudiler aleyhine verilen kararlardaki sorumluluğundan dolayı, Nuremberg'de bir Amerikan mahkemesince, 1949 Nisanında yirmi yıl hapse mahkum edildi. Amerikan makamlarınca öteki mahkumların mahkumiyetleri azaltıldığı gibi onun da mahkumiyeti 1951 de on yıl indirildi ve Landsberg hapishanesinde ilk hapse girişinden sonra toplam olarak altı yıl yattı. 1951'in sonunda serbest bırakıldı. Burada hemen şunu belirtmek gerekir ki, Batı Almanya Parlâmentosunda ortaya vurulan eğilimlere bakılırsa, Almanların çoğu Hitler'in adamlarına verilen oldukça hafif cezaları bile çok bulmuşlardı. Müttefikler tarafından Almanların nezaretine bırakılan mahkumların çoğu —kitle halinde yapılan cinayetlerden mahkum olanlar bile— kovuşturmaya uğramadılar ve bazıları Bonn Hükümetinde hemen işe bile girdiler.

ya'da bulunani ki yüz elli bin Yahudiden bu kadar kalmıştı), ama S.S.C.B. de beş milyon, Ukrayna'da üç milyon, Polonya Genel Hükûmetinde iki milyon iki yüz elli bin, Fransa'da yediyüz elli bin, İngiltere de ise bir milyonun üçte biri kadar Yahudi vardı. Yuvarlak olarak on bir milyon insanın yok edilmesi gerekiyordu. Heydrich bundan sonra oldukça geniş olan bu işin nasıl yürütüleceğini anlattı.

«Yahudiler, Son Çözüm uygulaması meyanında bugün için Doğuya götürülecekler.... Orada çalıştırılacaklar. Kadınlardan ve erkeklerden ayrı ayrı büyük iş taburları kurulacak, çalışabilecek Yahudiler bu bölgelere getirildikten sonra onlara yol yaptırtılacaktır. Bu sırada elbette büyük bir kısmı doğal bir azalma gösterecektir.

Sonunda bütün bu koşullar altında dayanıp ölmeyenlere —çünkü dayananlar elbette en kuvvetliler olacaktır — ona göre işlem yapılacaktır, çünkü doğal bir seçmeden geçen insanlar yeni bir Yauhdi gelişmesinin çekirdeği olabilirler.»

Başka bir deyişle, Avrupa'daki Yahudiler önce istilâ edilen bölgelere götürülecekler, orada ölesiye çalıştırılacaklar, sonra içlerinde dayanıklı çıkanlar olursa onlar da öldürülecekler di. Ya, Doğuda yaşayan o sırada Almanların eline geçmiş bulunan —milyonlarca Yahudiye ne yapılacaktı? Polonya Genel Valisini temsil eden Devlet Sekreteri Dr. Josef Buehler bu konudaki düşüncesini açıkladı; Polonya'da iki buçuk milyon kadar Yahudi bulunduğunu, bunların "büyük bir tehlike teşkil" ettiğini söyledi. "Mikrop taşıdıklarını, karaborsacılık yaptıklarını ve ayrıca çalıştırılmaya da elverişli olmadıklarını" anlattı. Bu iki buçuk milyon insan için bir ulaştırma problemi de yoktu. Oldukları yerlerde durup duruyorlardı.

«(Dr. Buehler sözlerini şöyle bitirdi) Sizden bir tek ricam var. Lütfen bölgem içindeki Yahudi problemini olabildiği kadar çabuk çözünüz.»

Bu kibar devlet sekreteri Yüksek Nazi çevrelerinde, Hitler'e kadar herkesin katıldığı bir sabırsızlığı böylece açığa vurmuş oluyordu. Bu sırada, hepsinin bildikleri bir şey vardı yalnızca (milyonlarca Yahudinin Almanya'da köle işçi olarak çalıştırılmasının daha iyi olacağı hiç birinin aklına gelmedi; 1942 nin sonunda bunu düşündüler ama iş işden geçmişti artık): Milyonlarca Yahudinin Rusya'daki yollarda ölesiye çalıştırılması oldukça uzun bir zaman alacaktı. Onun için, Hitler ile Himmler, bu talihsiz insanları ölesiye çalıştırmaktansa —birçok yerlerde buna teşebbüs bile— edilmedi daha çabuk birtakım usullerle ortadan kaldırmaya karar verdiler.

Prensip olarak iki yol vardı: Birincisine, yukarda gördüğümüz gibi, 1941 yazında, Rusya'nın işgalinden hemen sonra, başlanılmıştı. Bu usulü *Einsatzgruppen* gezici müfrezeleri yedi yüz elli bin kadar Rus ve Polonya Yahudisi öldürmek suretile uygulamıştı.

Himmler'in, 4 Ekim 1945 de, Posen'de, S.S. generalleri karşısında konuşmasını yaparken düşündüğü "Son çözüm" metodu da buydu.

«... Size çok önemli bir konuyu içtenlikle açmak istiyorum. Bunu kendi aramızda açıkça konuşmamız, ancak herkesin önünde hiç sözünü etmememiz gerekir...

Yahudi ırkının imhasından söz etmek istiyorum... 100, ya da 500 ya da 1000 cesed'n yanyana yatmasının ne demek olduğunu çoğunuzun bilmesi gerekir. Bu işi yürütmek ve aynı zamanda — zaafları olan aykırı insanlar dışında-- namuslu birer insan olarak kalmak... İşte bizi sert yapan bu... Tarihimizin şimdiye kadar yazmadığı ve bundan sonra da yazamıyacağı bir zafer sayfasıdır bu...» (55)

Aralarında kadınlar da olmak üzere, yüz Doğulu Yahudiyi kendi zevki için gözünün önünde idam ettirirken fenalıklar geçiren gözlüklü S.S. Führer'i, sonradan S.S. memurlarını imha kamplarının gaz odalarında çalışırlarken görünce, Alman tarihinde daha büyük zafer sayfalarının yazılmakta olduğunu anlayacaktı: Çünkü "Son Çözüm" en dehşetli başarısını bu ölüm kamplarında gösterecekti.

İMHA KAMPLARI

Bellişbaşlı Nazi kamplarından otuzunun hepsi de ölüm kam-

piydı. Bu kamplarda işkence ile ve açlıktan milyonlarca insan öldü (*). Bütün kamp yönetimlerinde defterler tutuluyordu, —her kampın resmî bir *Totenbuch* (ölüm defteri) vardı. Ama bu defterlerdeki kayıtlar tam değil. Birçokları *Müttefik* Kuvvetler yaklaştığı sırada imha edilmişti. Mauthaussen'de ele geçen *Totenbuch*'un bir bölümünde, 1939 Ocağı ile 1945 Nisanı arasında 35,318 ölüm vak'ası gösterilmiştir (**). Himmler, 1942 nin sonunda köle ihtiyacı kritik bir duruma geldiği sırada, toplama kamplarındaki ölüm orantısının "azaltılmasını" emretti. 1942 Haziranı ile Kasım ayı arasında, toplama kamplarına alınan 136,700 kişiden 70,610 unun öldüğünü, ayrıca 9,267 sinin idam edildiğini ve 27.846 sının da "naklolunduğunu" (57). Yâni gaz odalarına gönderildiğini, bildiren bir rapor geldiği zaman Himmler işçi azlığından ötürü bu durumdan hiç memnun olmadı. Bu yüzden elde çalıştırılacak adam kalmıyordu.

"Son Çözüm"ün en çok başarı sağladığı yerler imha kamplarıydı. Almanca adıyla, *Vernishtungslader*'lerdi. Bunların en büyüğü ve en namlısı Auschwitz'de idi. Kampın dört kocaman gaz odası ve birçok krematoryomu (ceset yakma fırınları) vardı. Bu sayede kampta, Polonya'daki Treblinka, Belsec, Sibibor ve Chelmno kamplardakinden çok insan öldürülüyor ve gömülüyordu. Riga, Vilna, Minsk, Kaunas ve Lwow'da da ikinci derecede imha kampları vardı. Ama bu kamplarda insanlar gazla değil, daha çok kurşunla öldürülüyorlardı.

Bir ara hangi gazın Yahudileri daha çabuk öldüreceği üzerinde S.S. liderleri arasında ufak bir rekabet başgösterdi. Bu işde en önemli etken çabukluktu. Meselâ Auschwitz kampında sona doğru gazla günde 6,000 kişinin öldürülmesi bir rekor teş-

(*) Kogon, bütün kamplarda bulunan 7.820.000 kişiden 7.125.000 inin öldürüldüğünü tahmin etmiştir. Ama bu sayı elbette çok yüksek. (Kogon, **The Tehory and Practice of Hell**, s. 227)

(**) Kamp komutanı Frans Zierels toplam sayısının 65.000 olduğunu söylemiştir. (56)

kil etmişti. Bu dönemde kamp komutanlığı yapmış olan cinayetten sabıkalı Rudolf Hoess, Nuremberg'de kendi kullandığı gazın üstünlüğünü övüp durdu. (*)

«Yahudi sorununun «Son Çözüm'ü Avrupa'daki bütün Yahudilerin imha edilmesi demekti. 1941 Haziranında Auschwitz'de imha tertibatı kurulmasını emrettim. O sırada Polonya Genel Hükümetinde üç imha kampı vardı: Belzec, Treblinka ve Wolzek!..

Treblinka'ya giderek imha işini nasıl yaptıklarını gördüm. Treblinka'daki kamp komutanı altı ay içinde 80.000 kişi tasfiye ettiğini söyledi. Onun işi daha çok Varşova getto'sundan getirilen Yahudileri tasfiye etmekti (**)

Monoksit gazı kullanıyordu. Ben bu usulü pek verimli bulmadım. Onun için Auschwitz'deki imha binasını kurduğum zaman Ziklon B. kullandım. Ziklon B. kristalize prosik bir asitti. Küçük bir delikten ölüm odasına damlatılıyordu. Ölüm odasında kaç kişi varsa, günün hava koşullarına göre, üç ile on beş dakika arasında ölüyordu.

İnsanların öldüklerini çığlıkların dinmesinden anlardık. Kapıları açmadan önce genellikle yarım saat kadar beklerdik. Sonra cesetleri çıkarırdık. Cesetler dışarı alındıktan sonra, özel komandolarımız, yüzük-

(*) Hoess 1900 de doğmuştur. Baden-Baden'de küçük bir bankalın oğluydu. Koyu Katolik olan babası onu papaz yapmak istedi. Papaz olacağı yerde 1920'de Nazi Partisine girdi. Ertesi yıl, Leo Schlageter hakkında ağır sözler söylediği iddia edilen bir öğretmenin öldürülmesinde parmağı olduğu anlaşıldı. Leo Schlageter, Ruhr'da çalışmış ve sonra Fransızlar tarafından yakalanarak idam edilmiş ve Alman sabotajcısıydı, Sonradan bir Nazi kahramanı olmuştu. Hoess bu cinayetten ötürü ömür boyu hapse mahkum edildi.

1928 de genel aftan yararlandı. İki yıl sonra S.S. lere katıldı. 1934 de S.S. lerin Ölü Başı gurubunun üyesi oldu. Bu gurubunun başlıca görevi toplama kamplarını muhafaza etmekti. İlk olarak Dachau kampında görev aldı. Böylece hemen hemen bütün gençliğini hapisanede mahpus olarak, sonraki hayatını da gardiyan olarak geçirmiş oldu. Gerek Nuremberg'deki duruşmalarda ve gerekse savcılığa verdiği yeminli ifadelerde çok serbestçe —dahası olayları büyülterek— ifade verdi. Sonradan Polonyalılara teslim edildi. Polonyalılar kendisini ölüme mahkûm ettiler ve cinayetlerin en büyüklerini işlediği Auscwitz'de 1947 Martında astılar.

(**) Çok sayıda Yahudi getirildiği ve sonuna doğru da silâhlı bir direnme ile karşılaşıldığı için bu iş (ilerde göreceğimiz gibi) 1943'e kadar tamamlanamadı.

leri ve bilezikleri toplarlar, dişlerden altın kronları çıkarırlardı.

Bizim Treblinka'dan bir üstünlüğümüz daha vardı : Gaz odalarımız her defasında 2.000 kişi alabilecek şekilde yapılmıştı. Oysa Treblinka'daki on gaz odasının her biri ancak 200 kişi alıyordu.»

Sonra Hoes gaz odalarına sokulacak kurbanların nasıl seçildiğini anlattı. Kampa gelenlerin hepsi imha edilmiyorlardı —hiç olmazsa hemen edilmiyorlardı. Çünkü birkısmının I.G. Farben kimya tesislerinde ve Krupp fabrikasında çalıştırılması gerekiyordu. Çalıştırılmak için ayrılanlar buralarda artık işe yaramıyacak hale gelince "son çözüm"e hazırlanmış oluyorlardı.

Auschwitz'de görevli iki S.S. doktorumuz vardı. Bunlar gelen mahkumları muayene ederlerdi. Gelenler doktorlardan birinin önünden yürüyerek geçerler, doktor önlerinden geçerken kararını hemen orada verirdi. Çalışmaya elverişli bulunanlar kampa gönderilirlerdi. Ötekiler de hemen imha tesislerine sevkedilirdi. Ufak yaşlardaki çocuklar her zaman imha edilirdi, küçük olduklarından çalıştırılmaları olanaksızdı.

Bay Hoess insanları toptan öldürme sanatında daima bir yenilik yapmayı severdi.

Bir yenilik daha yapmıştık: Trebalinka'daki kurbanlar öldürüleceklerini önceden daima biliyorlardı. Oysa bizim Auschwitz'e gelen kurbanlar bitlerden temizleneceklerine inanırlardı. Elbette gerek niyetlerimizi anladıkları da olurdu, arasıra karışıklıklar ve zorluklarla da karşılaşırdık. Kadınlar genellikle çocuklarını elbiselerinin altına saklarlardı, ama biz onları keşfeder çocukları imhaya gönderirdik.

Bu imhaları gizli tutmamız istenirdi, ama vücutların devamlı olarak yanmasından çıkan pis ve mide bulandırıcı koku bütün bölgeye sinmişti. Bu yüzden dolaylarda oturanlar Auschwitz'de insanların imha edildiklerini pekalâ biliyorlardı.»

Hoess bazı "özel mahkûmların" —bunların Rus savaş esirleri oldukları anlaşılıyor— yalnızca benzin enjeksiyonu yapılmak suretiyle öldürüldüklerini söyledi. "Doktorlarımıza," dedi, "bunlar için basit bir ölüm mazbatası düzenlemeleri ve ölüm nedeni olarak herhangi bir şey göstermeleri emredilmişti." (*) (58)

Hoess'in açık açık anlattıkları, kamptan sağ çıkanların ve gardiyanların da verdikleri ifadelere eklenecek olursa Auschwitz'deki ölümlerin ve olayların toplu olarak şöylece bir hikâyesi düzenlenebilir: Hangi Yahudilerin çalıştırıldığını, hangilerinin hemen gaz odasına gönderileceğini kararlaştıracak "seçim", kurbanları getiren trenin istasyona gelmesinden sonra, yük vagonlarının boşaltılması sırasında yapılırdı. Çoğu, Fransa, Hollanda ve Yunanistan gibi uzak ülkelerden gelen bu kurbanlar yük vagonlarının içinde kilitli olarak bir haftaya yakın aç ya da susuz seyahat etmiş olurlardı. Kadınların kocalarından ve çocuklarından ayrılmaları gibi birtakım acı sahneler geçmekle birlikte, Hoess'in ifadesine ve sağ kalanların da doğruladıklarına göre, esirler başlarına geleceği bilmezlerdi. Birçoklarına üstlerinde "Waldsee" yazılı güzel kart postallar verilir, bunları imzalayarak akrabalarına göndermeleri söylenirdi. Kartların arkasına şöyle bir yazı basılmıştı:

«Burada çok rahatız. İş bulduk. Bize çok iyi muamele ediyorlar. Siz de gelmenizi bekliyoruz.»

Gaz odalarıyla yanlarındaki fırınlara bakıldığı zaman hiç de kötü bir manzara görülmezdi. Ne olduklarını anlamaya imkân yoktu. Üstleri, çiçekli ve çimli, çok güzel ve bakımlı bir bahçe ile örtülmüştü. Giriş kapılarının üstlerinde yalnızca HAMAMLAR diye yazılıydı. Hiç bir şeyden kuşkulanmayan Yahudiler, her kampa girerken yapıldığı gibi, buradaki kampa da öyle gireceklerini, hamamda yıkanıp bitlerinin temizleneceğini sanırlardı. Ve sonra tatlı bir müzik başlardı!

Hafif müzik çalınırdı. Kamptan sağ çıkanlardan birinin

(*) Genellikle «kalpten» diye yazılırdı. Buchenwald'da sekiz yıl kalmış olan Kogon örnekler veriyor : «... hasta... tarihinde... saatte uzun bir ıstıraptan sonra ölmüştür. Ölüm nedeni zatürre ile karışık kalp yetersizliği» (Kogon **The Theery and Practice of Hell**, s. 218). İnsanlar kitle halinde öldürmeye başlandıktan sonra artık bu gibi formalitelere lüzum kalmadı. Çoğu zaman bir günde ölenleri saymak bile olanaksızdı.

anlattığına göre, mahpuslar arasında "genç ve güzel kızlardan bir orkestra kurulmuştu. Hepsinin üzerinde beyaz elbiseler ve mavi denizci gömlekleri vardı." Gaz odaları için seçme yapıldığı sırada bu eşi görülmedik müzik topluluğu, *Şen Dul* ve *Hoffman'ın Masalları*'ndan neşeli parçalar çalardı. Beethoven'in ciddî ve ağır parçaları hiç çalınmazdı. AuschWitz'deki ölüm marşları Viyana ve Paris operetlerinden alınmış canlı ve neşeli parçalardı.

Kadınlar, erkekler ve çocuklar bu müziği dinleyerek mutlu ve avare günlerini hatırlaya hatırlaya "hamamlara" götürülürler, duş yapacakları için üzerlerinde ne var ne yoksa çıkarmaları söylenirdi. Arada sırada havlu da verilirdi. "Duş Odası"na girer girmez —belki de ilk olarak burada başlarına bir şey geleceğinden kuşkulanırlardı; çünkü iki bin kişi, sardalya kutusu gibi bir yere tıkılmışlardır; duş yapmak olanaksızdır— koskoca kapı kapanır, kilitlenir ve iyice sıkıştırılır. Yukardaki temiz ve bakımlı bahçenin ve çiçek yataklarının içinde ölüm odasından çıkan bacaların mantar biçimindeki kapakları gizlidir. Bacaların yanında emirerleri durmaktadır. Erler, piyasada kuvvetli bir dezenfektan olarak satılan, Bay Hoess'in, ise yukarda gördüğümüz gibi, yeni bir kullanma yeri bulmakla övündüğü hidrojen siyanürün ametist-mavi kristallerini, ya da başka adıyla, Ziklon B. sini, bacalardan dökmeye hazırdırlar.

Bir ara Çavuş Moll adında birinin emirerlerine bacalardan kristalleri dökme emrini, *Na, gib ihnen schon zu fressen* (Hadi bakalım, güzel bir şeyler verin de vakit geçirsinler) gülerek nasıl verdiğini ve kristallerin bacalardan nasıl döküldüğünü, sonra bacaların nasıl kapatıldığını, kamptan sağ çıkmış olanlar ve o sıralarla bütün bunları yakınlardaki binalardan görenler anlatmışlardır.

İdamı uygulayanlar kalın camlı deliklerden içerde olup bitenleri seyrederlerdi. Aşağıdaki çıplak mahkûmlar herhalde başlarını kaldırmış bir türlü su akmıyan duşlara bakmakta ya da yerde neden bir su oluğu ve kanal bulunmadığına şaşmaktadırlar. Gazların etkisini göstermesi için birkaç dakika gereklidir. Ama içerdekiler az sonra gazın bacalardan gelen borulardan çıktığını anlarlar. İşte genellikle bu sırada paniğe kapılırlar. Borulardan uzaklaşmıya çalışırlar, büyük madeni kapıya yığılırlar, Reitlinger'in anlattığına göre "masmavi, ıslak ıslak kanlar içinde, bir tek piramit gibi üstüste yığılırlar, ölürlerken birbirlerini tırmalarlar ve yumruklarlardı."

Çıplak vücutların çırpınmaları yirmi ya da otuz dakika sonra kesilince, pompalar zehirli havayı dışarıya atar. Büyük kapı açılır ve *Sonderkommando*'lar işe başlar. Bunlar da erkek Yahudilerdir. Bu iğrenç işi yapmalarına karşılık hayatları bağışlanmış ve biraz da yiyecek bulmuşlardır (*) Yüzlerinde gaz maskeleri, ayaklarında lâstik ayakkabılar ve ellerinde hortumlarla işe girişirler. Reitlinger yapılan işi şöyle anlatıyor.

«İlk iş her yanını tırmalamış olan ölüyü iple ve çengelle çekip ayır madan önce kanını ve pisliklerini temizlemekti. Bu iş, cesette altın bilezik ve yüzük aramak, diş sökmek, saçını kesmek gibi iğrenç bir işe başlangıç olurdu. Almanlar bunları stratejik maddeler sayarlardı. Sonra cesetler asansöre ya da tekerlekli arabalara konularak fırınlara götürülürdü. Oradan çıkan cüruf değirmende öğütülerek ince kül haline getirilir, sonra küller kamyonlara yüklenerek Sola Deresine dökülürdü.» (**)

Eldeki kayıtlar, bu ölüm mekanizmalarını kurmak ve öldürücü mavi kristal siparişleri alabilmek için Alman iş adamları arasında şiddetli bir rekabet bulunduğunu gösteriyor. Auschwitz'deki klamatoryum (insan yakma fırını) ihalesini Erfurt'da ısıtma cihazları yapan I.A. Topf ve Oğulları adında bir fir-

(*) Bunlar da belli zamanla gaz odalarına gönderilir, yerlerine aynı kaderi paylaşacak ekipler getirilirdi. S.S. ler arkada kimsenin kalmamasını ve yapılanların kimseye anlatılmamasını isterlerdi.

(**) Nurembergdeki birtakım ifadelere göre küller arasıra gübre olarak satılırdı. Rus savcısının ortaya çıkardığı bir belgeye göre, Danzig'li bir firma insan yağlarından sabun imâl etmek için elektrikle ısınan bir tank yapmıştı. Sabunun imâl reçetesi şuydu: «Altı kilo insan yağı, 10 Litre su, 250 gramdan yarım kiloya kadar kostik soda... Hepsi iki üç saat kadar kaynatıldıktan sonra soğutulacaktır.» (51)

ma kazanmıştı. Kampın evrakı arasında bulunan birçok mektuplar bu ticarî teşebbüsün içyüzünü ortaya çıkarmış bulunuyor. Firmanın 12 Şubat 1943 tarihli mektubu işin havasını yansıtıyor.

«S.S. ve POLİS MERKEZ İNŞAAT BÜROSUNA,
AUSCHWİTZ

KONU: Kampın 2 ve 3 sayılı krematoryumları,

Cesetlerin yukarıya çıkarılması için gerekli iki elektrikli asansör ve bir alârm asansörü ile birlikte beş adet üçlü fırın siparişinizi aldığımızı teyid ederiz. Bu arada kömür atmak için gereken pratik bir tesisatla birlikte küllerin nakli için gereken tesisat da sipariş edilmiş bulunmaktadır.» (60)

Topf ve Oğulları bu korkunç ticarete katılan tek firma değildir. Nuremberg'deki duruşmalarda, iki firma daha yazdıkları mektuplarla birlikte, ortaya çıktı. Öteki kamplarda cesetlere yapılan işlemler tüccarlar arasında rekabeti arttırmıştı. Meselâ, Berlin'de Didier Werke adındaki firma Belgrad'daki bir Nazi kampı için verdiği teklifte mallarını şöyle övüp duruyordu:

«Cesetlerin fırınlara atılmasında kullanılmak üzere silindirler üzerinde hareket eden madenî bir çatal teklif ediyoruz.

Her fırında, kefen kullanılmadığına göre, 72 ve 54 santim boyunda bir ocak bulunacaktır. Cesetlerin toplandıkları yerden fırınlara naklinde tekerlek üzerinde yürüyen hafif arabalar teklif ediyor ve bunların plânlarını mikyaslı olarak ekte sunuyoruz.» (61)

C.H. Kori adında başka bir firma da Belgrad ihalesine katılmış, bu işde tecrübesi olduğunu ileri sürerek, Dachau'da dört Lublin'de beş fırın kurduğunu, ve "hepsinin de çok iyi çalıştığını" bildirmişti.

«Cesetlerin yakılması için basit bir tesisatın teslimi hususundaki şifahi konuşmamıza atfen, kömürle işleyen ve bugüne kadar çok iyi sonuçlar vermiş bulunan yeni krematoryum fırınlarımıza ait plânları ekli olarak takdim ediyoruz.

Plânları hazırlanmış olan bina için iki krematoryum teklif etmekteyiz: ancak iki fırının ihtiyacınıza yetip yetmiyeceğinden emin olmanız

için yeniden incelemenizi tavsiye ederiz.

Teklif ettiğimiz krematoryum fırınlarının verimliliğini, devamlılığını olduğu gibi bunların yapımında da en iyi malzemenin ve kusursuz bir işçiliğin kullanılacağını garanti ederiz.

Cevabınızı bekler, yeni emirlerinize âmade bulunduğumuzu arzederim.

Heil Hitler!

C.H.KORİ, G.M.B.H.» (62)

Ama Alman özel teşebbüsünün bütün geceli gündüzlü çalışmasına, en iyi malzeme ve en iyi işçilik kullanmasına karşın, yapılan teslimat cesetlerin yakılmasına yine de yetmedi. Çok üstün kalitede yapılan Krematoryumlar birçok kampların ihtiyacını karşılayamadı. Özellikle Auschwitz'de günde 6,000 cesedin yakılması gerekiyordu (Hoess bu sayıyı 16,000 e çıkartmıştı). Meselâ 1944 yazının kırk altı gününde bu kampta yalnız 250,000 ile 300,000 arasında Macar Yahudisi öldürülmüştü. Gaz odalarında bile istenilen verim alınamıyor, *Einsatzkommando* usulü kitle halinde kurşuna dizmeyi uygulamak gerekiyordu. Öldürülenler hendeklere atılıyor, yakılıyor, kimileri kısmen yanıyor, sonra üstlerinden buldozerler geçiriliyordu. Daha sonra kamp komutanları krematoryumların yalnız yetersiz değil, "iktisadî olmadığını" da iddia ettiler.

Kurbanları en iyi öldüren Ziklon B. kristallerini, patenti I.G. Farben'den almış olan iki Alman firması veriyordu. Bunlardan biri Hamburg'da, Tesch ve Stabenow, öteki de Dessau'da, Degesch firmasıydı Birinci firma ayda iki ton, ikincisi de dörtte bir ton siyanür kristali teslim ediyordu. Bu teslimata ait konşimentolar Nuremberg mahkemesinde ortaya çıkmıştır.

Her iki firmanın müdürleri, mallarını yalnız dezenfekte işlerinde kullanılmak için sattıklarını, böyle öldürücü işlerde kullanıldığından haberdar olmadıklarını iddia ettiler, ama bu savunu tutmadı. Tesch ve Stabenow firmasında yalnız gaz kristalleri değil, imha odaları için havalandırma ve ısıtma cihazları da teklif eden mektuplar bulundu. Bundan başka, Hoess bir ara itiraflarında o kadar ileri gitti ki, Tesch şirketinin iki milyon insanı imha edecek kadar mal verdikten sonra bu malların

nerede kullanıldığını bilmemezlik edemiyeceğini söyledi. İngiliz Askerî Mahkemesi, firmanın iki ortağı, Bruno Tesch ile Karl Weinbacher'i 1946 da ölüme mahkûm etti. Her ikisi de asıldılar. Dessau'daki Degesch firmasının müdürü Dr. Gerhard Peters yakasını ucuz kurtardı. Bir Alman mahkemesi kendisini beş yıl hapse mahkûm etti. (63)

Savaşın sonunda, mahkemeler başlamadan önce, Almanya'da kitle halinde yapılan bu cinayetlerin birkaç bağnaz S.S. liderinin eseri olduğuna genellikle inanılıyordu. Ama duruşma tutanakları, yalnız Krupps'un ve İ.G. Farben kimya tröstü müdürlerinin değil, dışardan çok kibar ve kendi halinde insanlar gibi görünen ve toplumun gözbebeği sayılan iş adamlarının —her yerde iyi iş adamları böyle sayılır— ve birçok küçük teşebbüs sahiplerinin de bu işe katılmış olduklarına şüphe bırakmamaktadır.

Yalnız Auschwitz kampında ne kadar suçsuz zavallı insan —çoğu Yahudiydi bunların, aralarında çok sayıda başkaları da, özellikle Rus savaş esirleri de, vardı— öldürüldü? Tam sayı hiç bir zaman bilinemiyecek, Hoess'in kendi yeminli ifadesine göre, "gazla boğulmak ve yakılmak suretiyle 2,500,000 insan idam ve imha edilmiştir, ve en az da yarım milyon insan açlıktan ve hastalıktan ölmüştür ki ikisinin tutarı aşağı yukarı 3,000,000 eder". Sonra Varşova'daki mahkemesi sırasında bu sayıyı 1,135,000 e indirdi. 1945 Ocak ayında Kızıl Ordunun kampa girmesinden sonra, burada inceleme yapan Sovyet Hükûmeti bu sayının dört milyon olduğunu bildirdi. Reitlinger ise, kendi yaptığı uzun inceleme sonunda, Auschwizt'de gazla öldürülen insan sayısının "yedi yüz elli bini bile bulmadığını" iddia etmiştir. Kendi yaptığı hesaba göre, gaz odalarında 600,000 kadar insan öldürülmüştür. Buna bir de "bilinmeyen orantıda" 300,000 sayısını ya da "kaybını" eklemiştir. Bunlar ya kurşuna dizilmiş ya da açlıktan ve hastalıktan ölmüşlerdir. Ne olursa olsun gerçek sayı bir hayli yüksektir. (64)

Cesetler yakılıyordu, ama dişlerdeki altın kronlar kalıyordu. Gaz odalarından çıktıktan sonra özel mangalar tarafından cesetlerin daha ıslak bulunduğu sıralarda sökülmeyip kalan kronlar küllerin arasından çıkarılıyordu (*). Toplanan altınlar eritiliyor ve Yahudilerden alınan öteki kıymetli şeylerle birlikte Reichbank'a gönderiliyordu. Banka, Himmler ile bankanın başkanı Dr. Walter Funk arasında varılan gizli bir anlaşma gereğince, bunları "Max Heiliger" uydurma adı altında ayrı bir hesapta S.S. için muhafaza ediyordu. İmha kamplarından gelen bu zengin yağma mallar arasında yalnız dişlerden çıkarılan altınlar değil, altın saatler, küpeler, bilezikler, yüzükler, gerdanlıklar, altın gözlük çerçeveleri de vardı. Çünkü Yahudilere "yeniden yerleştirilecekleri" yerlere giderlerken değerli şeylerini de yanlarına almaları söyleniyordu. Oldukça çok sayıda mücevher, özellikle elmas ve gümüş eşya da birikmişti. Tomar tomar paralar da vardı.

Reinchsbank'daki "Max Heilinger" hesabına dünyanın mevduatı yağıyordu. Her şeyden önce bankanın çıkarını düşünen işletmeci müdürler, daha 1942 de kasaların tıklım tıklım dolduğunu görünce bunları belediyelerin emanet sandıklarına vererek paraya tahvil etmeye karar verdiler. Reichsbank'dan Berlin belediye emanet sandığına yazılan 15 Eylül tarihli bir mektupta, "ikinci bir sevkiyat" ın sözü geçiyor. Mektup, "Aşağıdaki değerli eşyayı en iyi şekilde kullanılmak üzere size tevdi ediyoruz," diye başlıyor. Liste uzun ve cins cins ayrılmış. İçinde 154 altın saat, 1601 altın küpe, 132 pırlanta yüzük, 784 gümüş cep saati ve "160 muhtelif takma diş, kısmen altın" var. 1944'ün başında Berlin emanet sandığı da bu çeşit çalınmış eşya ile

(*) Kronlar kurbanlar öldürülmeden önce de çıkarılırdı. Minsk'deki hapishanenin Alman gardiyanlarından birinin yazmış olduğu gizli rapordan anlaşıldığına göre, kampta bir Yahudi dişçi zorla çalıştırılıyor, bütün Yahudilerin ağızlarındaki «altın briçler, kronlar ve dolgular çıkartılıyor ya da kırılıyordu Bu iş özel işlemden bir iki saat önce yapılıyordu.» Gardiyan, 1943 ilkbaharında altı haftalık bir dödnem ilnde bu hapishanede 516 Yahudi ve Rus'un idam edildiğini, 336'sının dişlerinden altın söküldüğünü bildirmektedir. (65)

dolmuştu. Sonra belediye bunları artık kabul edemiyeceğini Reichsbank'a bildirdi. *Müttefikler* Almanya'ya girdiklerinde, Nazilerin bazı dosyalarını ve eşyalarını sakladıkları eski bir tuzlada "Max Heilinger" hesabından kalma birçok eşya buldular. Bu eşya Reichsbank Frankfurt şubesinin üç muazzam kasasına zor sığdı. (66)

Acaba bankacılar bu eşsiz "mevduatın" kaynağını biliyorlar mıydı? Reichsbank'ın değerli Madenler Dairesi Müdürü, Nuremberg'de verdiği ifadede, eşyanın daha çok Lublin ve Auschwitz'den gelmesinin, gerek kendisinin ve gerekse iş arkadaşlarının dikkatini çektiğini söyledi.

«Buralarda toplama kampları olduğunu hepimiz biliyorduk. Altın dişler 1943 Kasımında yapılan onuncu sevkiyat arasında çıktı. Altın diş sayısı görülmemiş derecede çoktu.» (67)

S.S. lerin ekonomik işlerine bakan S.S. İktisat Bürosu Şefi ünlü Oswald Pohl, Nuremberg'de, Dr. Funk ile Reichsbank memur ve müdürlerinin emanete vererek işletmeye çalıştıkları eşyanın kaynağını çok iyi bildiklerini özellikle belirtti. "Ölmüş Yahudilere ait değerli eşyanın Reichsbank'a verilmesi konusunda Funk ile S.S. arasında yapılan ticarî alış verişin" bir çok ayrıntılarını anlattı. Bankanın ikinci başkanı Dr. Emil Pohl ile arasında geçen bir görüşmeyi hatırladı.

«Bu görüşme, verilecek eşyanın toplama kamplarında öldürülen Yahudilerden (geldiğine) hiç şüphe bırakmıyordu. Sözkonusu olan eşya, yüzük, saat, gözlük, çubuk halinde altın, broş, iğne, altın dolgu ve başka değerli şeylerdi.»

Bir ara Pohl, Dr. Funk'un "ölü Yahudilerden" gelen değerli eşyanın saklı bulunduğu Reichsbank kasalarında bir denetleme yaptıktan sonra, partiye büyük bir öğle yemeği verdiğini ve bu yemekteki görüşmelerin yağmanın eşsiz kaynakları çevresinde döndüğünü anlattı. (68) (*)

(*) Dr. Funk'a Nuremberg'de ömür boyu hapis cezası verildi.

Görgü tanıklarından birçoğunun anlattığına bakılacak olursa, Yahudiler Nazi gaz odalarında ya da *Einsatz*'ın büyük idam hendeklerinde ölüme büyük bir tevekkülle gitmişlerdi. Ama Yahudilerin hepsi de imha kamplarına bu kadar kolaylıkla teslim olmadılar. Varşova Gettosu'nun duvarları içinde çevrilmiş olan 60,000 kadar Yahudi —1940 da sürüler halinde getirilip buraya tıkılan 400,000 kişiden o sırada bu kadar kalmıştı— Nazilere karşı ayaklandı ve dövüştü.

Varşova Getto ayaklanmasının en iyi hikâyesini, bu ayaklanmayı bastıran kendini beğenmiş S.S. subayından daha korkunç —ve daha yetkili— olarak belki hiç kimse anlatmamıştır (*). Bu subay S.S. Brigadeführer ve Polis Tuğ Generali Juergen Stroop adında bir Almandır. Olaydan sonra özenerek hazırladığı, en iyi cins kâğıt üzerine daktilo ile yazılmış bol resimli yetmiş beş sayfalık deri kaplı resmi raporu, ele geçen Nazi belgeleri arasında bulunmaktadır (**). Raporun başlığı şudur: *Varşova Getto'su artık yoktur.* (69)

1940 yazının sonuna doğru, Nazilerin Polonya'yı işgalinden bir yıl geçtikten sonra, S.S. ler 400,000 kadar Yahudiyi toplayıp Orta Çağdan kalma eski getto'nun çevresinde, Varşova şehrinden yüksek bir duvarla ayrılmış ve yaklaşık olarak dört buçuk kilometre uzunluğunda ve bir buçuk kilometre genişliğinde bir bölgeye tıktılar. Normal zamanlarda 160,000 kişinin oturduğu bölge birdenbire kalabalıklaştı. Ama zorluk-

(*) John Hersey'in **The Wall** (Duvar) adlı eseri bu ayaklanmanın Yahudilerden kalan belgelere dayanılarak yazılmış epik bir hikâyesidir.

(**) Ama Stroop kaçmıştı. Savaştan sonra yakalandı. Dachau'da kurulan bir Amerikan Mahkemesi tarafından Yunanistan'daki rehineleri kurşuna dizdiği için 22 Mart 1947 de ölüme mahkum edildi. Sonra Polonya'ya gönderildi. Orada da Varşova getto'sunda Yahudileri öldürmekten yargılandı. Yeniden ölüme mahkûm edildi ve 8 Eylûl 1951 de cinayetlerini işlediği yerde asıldı.

ların en hafifiydi bu. Vali Frank 400,000 kişiden yarısının bile yaşamasına güçlükle yetecek kadar yiyecek veriyordu. Buradan çıkmak yasaktı. Çıkanlar hemen vurulup öldürülüyorlardı. Buradaki Yahudiler, *Wehrmacht* ile köle işçiliğinin büyük bir kazanç kaynağı olduğunu anlıyan açıkgöz Almanların işlettikleri birkaç silâh fabrikasında çalışmak zorundaydılar. En az 100,000 Yahudi, bütün gün başkalarının yardım olarak sağladıkları, çoklukla samanla kaynatılmış bir tabak çorba içerek yaşıyordu. Umutsuz bir yaşama savaşıydı bu.

Ama ne yazık ki getto halkı açlıktan ve hastalıktan çarçabuk ölüp Himmler'i memnun edemedi. Himmler de Varşova getto'sunda bulunan tüm Yahudilerin "güvenlik sakıncalarından" dolayı ortadan kaldırılmalarını emretmek zorunda kaldı. 22 Temmuzda büyük bir "yeniden yerleştirme" hareketine girişildi. Stroop'un yazdığına göre, o tarihten 3 Ekime kadar 310.322 Yahudi "yeniden yerleştirildi," yâni imha kamplarına gönderildi. Çoğu Treblinka'ya gitti ve orada gaz odalarına sokuldu.

Himmler yine de memnun olmadı. 1941 Ocak ayında Varşova'ya birdenbire yaptığı bir ziyaret sırasında 60,000 Yahudinin getto'da hâlâ yaşadığını görünce "yeniden yerleştirme" hareketinin 15 Şubata kadar bitirilmesini emretti. Ama bunu yapmak kolay değildi. Kışın sert olması, Ordunun Stalingrad'da yenilmesi ve Rusya'nın güneyinden çekilmesi, ulaştırma araçlarına olan ihtiyacı arttırdığı için S.S. ler son "yerleştirme" yi yürütecek trenleri sağlamakta güçlük çekiyorlardı. Ayrıca, yine Stroop'un raporunda belirttiği gibi, Yahudiler son tasfiyeye "ellerinden geldiğince" karşı koyuyorlardı. Himmler'in emri bu yüzden ilkbahara kadar yerine getirilemedi. O baharda getto'nun üç gün sürecek "özel bir harekât" ile temizlenmesi kararlaştırıldı. Ama harekât dört hafta sürdü.

Almanlar 300,000 den çok Yahudiyi sürdükten sonra yalnızca duvarın içinde sıkışıp kalan getto'yu daha da küçültmüştüler. S.S. Generali Stroop, 19 Nisan 1943 günü sabahı, tank-

ları, topları, alev püskürtme makinaları ve dinamit müfrezeleriyle saldırdığı zaman getto 900 çarpı 300 metrelik bir bölgeye sıkışmış bulunuyordu. Ama, su yolları, lağımlar, mahzenler ve bodrumlarla delik deşik edilmiş olan bu bölgenin altını Yahudiler bir müstahkem mevki haline getirmişlerdi. Ellerinde pek fazla silâh yoktu. Birkaç tabanca ile tüfek, güçlükle kaçırılmış on onbeş makinalı tüfek ve elde yapılmış el bombaları. Ama o Nisan günü sabahı bütün bunları sonuna kadar kullanmaya karar vermişlerdi. Nazi Almanya'sı tarihinde Yahudiler ilk ve son defa Nazilere karşı silâhlı bir direnme göstereceklerdi.

Stroop'un elinde 2090 asker vardı. Bunun aşağı yukarı yarısı muvazzaf ordu ya da S.S. *Waffen* askeriydi. Gerisi, Litvanya milisinden ve biraz da Polonya polis ve etfaiye kuvvetlerinden 335 kişi ile takviye edilmiş S.S. polisiydi. İlk hücumda hiç ummadıkları bir direnme ile karşılaştılar.

«(Stroop teleksle gönderdiği bir sürü günlük raporların ilkinde şöyle diyor) Harekâta başlar başlamaz Yahudilerin ve haydutların kuvvetli yaylım ateşiyle karşılaştık. Bir tank ve iki zırhlı otomobil Molotov kokteyli yedi... Düşman karşı-taarruzu karşısında çekilmek zorunda kaldık.»

Alman hücumu tekrarlandı, ama işler bu kez de kolay yürümedi.

«Bir bina blokunda, makinalı tüfek ateşi de dahil olmak üzere, aşağı yukarı 1730 saat süren bir direnme ile karşılaştık. Özel bir akıncı gurubu düşmanı yendi, ama direnenleri yakalayamadı. Yahudiler ve katiller adım adım direndiler ve son dakikada kaçtılar. İlk hücumda kaybımız: 12 kişi.»

İlk birkaç gün böyle sürüp gitti. Silâhları az olan savunucular tankların, alev püskürtme makinalarının ve topların hücumu karşısında gerilediler, ama direnmekten vazgeçmediler. General Stroop, raporlarında "süprüntü ve aşağılık insanlar" dediği bu kuşatılmış Yahudilerin neden direnmekten vazgeçmediklerini ve tasfiye edilmeye razı olmadıklarını bir türlü an-

layamıyordu.

« (Raporunda şöyle diyor) Yahudilerin artık kendi istekleriyle yeniden yerleştirilmeye razı olmıyacakları, direnmeye karar verdikleri birkaç gün içinde belli oldu... İlk günlerde doğuştan korkak olan bir hayli Yahudiyi yakalayabildikse de, harekâtın ikinci yarısında haydutların ve Yahudilerin yakalanmaları gittikçe güçleşti. 20 ile 30 kişilik Yahudi erkeklerinden oluşan yeni yeni savaş guruplarıyla birlikte aynı sayıda kadınlar yeni direnmeler gösteriyordu.»

Stroop'un yazdığına göre, kadınlar Çalutzim gurubuna bağlıydılar. "İki elleriyle de ateş edebiliyorlar" ve pantolonlarında sakladıkları el bombalarını çıkarıp atabiliyorlardı.

Savaşın beşinci günü duruma içerleyen ve gittikçe sabırsızlanan Himmler, getto'yu "azami sertlikle ve acımadan taramasını" Stroop'a emretti.

«(Stroop son raporunda şöyle yazıyor). Bunun üstüne bütün bina bloklarını ateşe vererek Yahudi bölgesinin tümünü ortadan kaldırmaya karar verdim.»

Bundan sonra olanları yine kendisi şöyle anlatıyor:

«Yahudiler yanan binaların içinde sonuna kadar kalıyorlar, sonra canlı canlı yanmamak için kendilerini üst katlardan atıyorlardı. Kemikleri kırıldığı halde yine de caddeyi geçip daha ateşe verilmemiş binaların içine kaçmaya çalışıyorladı. Canlı canlı yanmak tehlikesi olduğu halde Yahudiler ve haydutlar bizim elimize düşmektense kendilerini yeniden alevlerin içine atmayı tercih ediyorlardı.»

Gaz odalarında rahat rahat ölmek dururken erkeklerin ve kadınların neden alevlerin içinde ölmeyi tercih ettikleri Stroop gibi bir adam için hiç anlaşılacak şey değildi. Ne yapıyordu yâni? Öldürmeden yakaladıklarını toplayıp Treblinka'ya gönderiyordu. 25 Nisanda S.S. karargâhına bir teleks çekerek 27,464 Yahudinin yakalandığını bildirdi.

«Yarın için T2 ye (Treblinka'ya) bir tren bulmaya çalışacağım Yoksa tasfiye ister istemez yarın burada yapılacak.»

Aslında, çoğunlukla tasfiye hemen olduğu yerde yapılı-

yordu. Stroop ertesi gün üstlerine şu haberi gönderdi: "1330 Yahudi yeraltı sığınağından çıkarılmış ve hemen imha edilmiştir. 562 Yahudi savaş sırasında öldürülmüştür."

Ayaklanmanın sonuna doğru savunucular kanalizasyona girdiler. Stroop buraya kaçanları ana boruları açarak dışarı çıkartmaya çalıştı. Ama Yahudiler ana borudan gelen suyu kestiler. Almanlar bir gün 183 kanalizasyon kapağından gaz bombaları attılar, ama Stroop bunun "istenilen sonucu" vermediğini üzülerek bildirdi.

Ancak sonuçtan şüphe edilemezdi. Köşeye sıkıştırılan Yahudiler tam bir ay görülmemiş bir cesaretle savaştılar. Stroop günlük raporlarının birinde durumu başka türlü görüyor, "Yahudilerin ve haydutların kullandıkları kurnazca dövüşme metodlarıyla hilelerini" kınıyordu. 26 Nisanda savunuculardan bir çoğunun "sıcaktan, dumandan ve patlamalardan delirdiğini" bildirdi.

«Bütün gün birkaç yeni bina bloku daha ateşe verildi. Bu süprüntüler ve aşağılık insanlar ancak böyle meydana çıkarılabiliyor.»

Son gün 16 Mayıstı. Stroop son raporunu o gün gönderdi.

«Yüz seksen Yahudi, haydut ve aşağılık insan imha edildi. Varşova'nın eski Yahudi mahallesi artık yoktur. Geniş çapta girişilen harekât saat 20.15 de Varşova Sinegoğunun uçurulmasiyle sona ermiştir.

İşlem gören Yahudilerin toplam sayısı; 56.065 dir. Bu sayıya yakalanan ve imha edildikleri isbat edilebilecek olan Yahudiler dahildir»

Bir hafta sonra bu sayının açıklanması kendisinden istendiğinde şu cevabı veriyor:

«Yakalanan 56.065 kişiden, 7 000'i geniş çaptaki harekât sırasında, eski getto'nun bulunduğu yerde, 6.929'u Treblinka'ya gönderilmek suretiyle imha olunmuştur. Bu bakımdan imha edilen Yahudilerin toplam sayısı 13.929'dur. Bunun dışında kalan Yahudilerden beş ile altı bini bombalar altında ya da alevler içinde can vermişlerdir.»

General Stroop'un aritmetiği pek iyi olmasa gerekti. Çünkü cevapta 36,000 Yahudinin hesabı yoktu. Ama güzel ciltlen-

miş raporunda "toplam olarak imha edildiği isbat edilebilecek 56,065 Yahudi" bulunduğunu söylerken yalan söylemiş değildi. 36,000 Yahudinin gaz odalarına gönderildiği kesindi.

Stroop'a göre, Almanlar on altı ölü, doksan yaralı vermişlerdi. Generalin de en korkunç ayrıntılarına kadar anlattığı şekilde evden eve yabanca savaşmalar yapıldığına bakılacak olursa, gerçek sayının bunun çok üstünde olması gerekir. Ama herhalde Himmlerin ince duygularını incitmemek için harekât sırasında verilen zayiat sayısını bile bile aşağı göstermişti. Stroop raporuna şöyle son veriyor: Alman askerleri ve polisleri "görevlerini tam bir arkadaşlık havası içinde yorulmadan yapmışlar ve örnek bir asker olduklarını göstermişlerdir."

«Son Çözüm» savaşın son gününe kadar devam etti. Bütün savaş süresince öldürülen Yahudinin sayısı kaçtı? Bu konu tartışmalı. Nuremberg'de iki S.S. tanığının verdiği ifadeye göre, öldürülen Yahudilerin sayısı beş ile altı milyon arasındadır. Bu sayıyı, "Son çözüm"ün yaratıcısı Heydrich'in emrinde yürütmüş olan Gestapo Yahudi Bürosu Şefi ve bu konunun uzmanı Karl Eichmann vermiştir (*). Nuremberg'deki iddianamede ise 5,700,000 sayısı verilmiştir. Bu sayı Dünya Yahudi Kongresinin bulduğu sayıya uymaktadır. Reitlinger "Son Çözüm" üstündeki uzun incelemesinin sonunda bu sayının 4,194,200 ile 4,581,200 arasında olduğunu söyler (71)

1939 yılında Hitler'in aldığı yerlerde on milyon kadar Yahudi yaşıyordu. Almanlar, yapılan tahminlere göre, bunların hemen yarısını imha etmişlerdir. İşte Nazi diktatörünün Viyana'da geçirdiği serserilik günlerinde yakalandığı ve sonradan Almanya'daki uşaklarına aşıladığı —ya da onlarla paylaştığı—

(*) Eichmann, adamlarından birinin anlattığına göre, Almanya düşmeden önce «beş milyon insanın vicdanında yarattığı duygunun kendisi için olağanüstü bir huzur kaynağı olduğu için mezarına gülerek gireceğini» söylemiştir. Echmann 1945'de Amerikan kampından kaçtı. Ancak bu kitabın birinci baskısından sonra Güney Amerika'da yakalanabildi. Savaş suçlarından ötürü İsrail'de yargılandı ve 1963'de idam edildi.

sapıklığın dehşetli ve korkunç sonucu ve tüyler ürpertici bilânçosu.

TIP DENEYLERİ

Yeni Düzenin kısa süren hayatında, halkın kitle halinde öldürülmesi isterisinden çok, düpedüz sadizmden doğan birtakım işler de vardı. Bir ruh doktoru için iki delilik de ayrı ayrıdır. ama bizce iki delilik arasındaki asıl büyük ayırım öldürülen insan sayısındadır.

Nazilerin tıp alanında yaptıkları deneyler birer sadizm örneğidir, çünkü toplama kamplarında bulunanlarla savaş esirlerinin kobaylar gibi kullanılmaları bilime çok bir şey kazandırmış değildir. Bu deneyler birer dehşet ve korku hikâyesidir. Alman tıp bilimi bunlarla hiçbir zaman öğünemez. Gerçi bu "deneyler" iki yüz kadar şarlatan katil doktorun eseriydi — ve bunların arasında tıp dünyasının ünlü kişileri de vardı— ama bunların yaptığı cânice işleri Almanya'daki binlerce doktorun hepsi biliyordu. Elimizdeki kayıtlara göre, içlerinden biri çıkıp da, bu ne rezalet, dememiştir. (*)

(*) Ünlü operatör Dr. Ferdinand Sauerbruch bile, sonradan Nazilere düşman olduğu ve direnme komplosuna katıldığı halde, bu cinayet-

Bu alandaki cinayetlerin kurbanları yalnızca Yahudiler değillerdi. Nazi doktorları Rus savaş esirlerini de, Polonya'daki toplama kamplarında bulunan erkekleri ve kadınları da, dahası Almanları bile kullanıyorlardı. "Deneyler" oldukça çeşitliydi. Mahpuslar yüksek basınçlı odalara konuluyor, solukları kesilinceye kadar yüksek irtifa testlerine tâbi tutuluyorlardı. Teste tâbi tutulanlara öldürücü dozlarda tifüs ve sarılık mikrobu da şırınga ediliyordu. Soğuk buzlu sulara daldırılarak "donma" deneyleri yapılıyor ya da açık havada kar altında çıplak olarak soğuktan nasıl öldüklerine bakılıyordu. Zehirli mermiler ve zehirli gazlar deneniyordu. Ravensbrueck'deki toplama kampında bulunan yüzlerce Polonyalı kadın mahpusun vücudunda —bunlara "kız tavşanlar" deniyordu— gaz kangrenleri açılmış, birçokları üzerinde de kemik yapıştırmak "deneyleri" yapılmıştı. Dachau ve Buchenwald kamplarında insanların tuzlu suda ne kadar ve nasıl yaşayabileceklerini anlamak için yapılan deneylerde çingeneler kullanılmışlardı. Bir çok kamplarda çeşitli araçlarla hem kadın hem de erkekler üzerinde kısırlaştırma deneyleri de yapıldı; bir ara Dr. Adolf Pokorny, bir S.S. doktoru olarak, "düşmanın yalnız ele geçirilmesiyle yetinilmemesi, imha edilmesi gerektiğini" de Himmler'e yazmıştı. Eğer düşman öldürülemiyorsa —savaşın sonuna doğru, yukarda gördüğümüz gibi, köle işçiliğine ihtiyaç arttıkça düşmanın öldürülemiyeceği daha da iyi anlaşılmıştı— hiç olmazsa düşmanın çoğalması önlenmeliydi. Dr. Pokorny'nin Himmler'e yazdığına göre, *Calcium sequinum* adındaki bir bitki insanda döl yetiştirme yeteneğini ölünceye kadar kesiyordu.

ler karşısında herhangi bir protestoda bulunmamıştır. Sauerbruch, katil doktorların ileri gelenlerinden Karl Gebhardt ve Fritz Fischer'in 1943 Mayısında Berlin Askeri Tıp Akademisinde mahpuslar üstünde yapılan gaz kangrenleri deneyleri konusunda verdikleri konferansı hiç ses çıkartmadan dinlemiştir. Sauerbruch'un bütün yaptığı şey, ameliyatın sülfanilamitten daha iyi olduğunu söylemek olmuştur! Profesör Gebhardt «Doktorlar Dâvası»nda yapılan yargılama sonunda ölüme mahkûm edildi ve 2 Haziran 1948 de asıldı. Dr. Fischer'e ömür boyu hapis cezası verildi.

«İyi kalpli doktor, S.S. Führer'ine şunu da yazmıştır : «Almanlara esir düşmüş üç milyon Bolşevik'in çalıştırılması, öteyandan çoğalmalarının önlenmesi fikri bile muazzam ufuklar açmaktadır.» (72)

"Geniş ufuklara" sahip olan başka bir Alman doktoru da Strasbourg Üniversitesi Anatomi Enstitüsü Müdürü Prof. August Hirt'ti. Bu profesörün ihtisası ötekilerindeki pek benzemiyordu. Himmler'in yaveri S.S. Generali Rudolf Brandt'a 1941 Noelinde yazdığı mektupta ihtisası şöyle anlatıyordu:

«Elimizde hemen hemen her ırktan ve her ulustan yüzlerce kafatası var. Yahudi ırkına ait kafatası örnekleri ise çok az... Doğudaki savaş şimdi bize bu eksiğimizi gidermek olanağı veriyor. İğrenç, ama karakteristik aşağılık-insan örneğini temsil eden Yahudi - Bolşevik komiserlerinin kafatasları sağlanacak olursa gerekli bilimsel malzemeyi toplamak fırsatı elimize geçmiş olacaktır.»

Profesör Hirt, ölmüş "Yahudi - Bolşevik komiserlerin" kafataslarını istemiyordu. Bunların kafatasları öldürülmeden önce ölçülecekti. Sonra,

«Yahudi, başı zedelenmeyecek şekilde öldürüldükten sonra, doktor başı vücuttan ayıracak ve teneke bir kutunun içine hava almıyacak şekilde kapatıp gönderecektir.»

Dr. Hirt, bundan sonra, yeni bilimsel ihtiyaçlar üzerinde de çalışacağını vaat ediyordu (73). Himler bu projeden çok memnun kaldı. Profesör Hirt'te "araştırmaları için gereken bütün kolaylıkların gösterilmesini" emretti.

Kendisine gereken kolaylıklar bol bol gösterildi. Bu kolaylıklardan birini sağlayan da, Nuremberg mahkemesinde önce tanık, sonra da "Doktorlar Dâvasında" sanık olan Wolfram Sievers adında ilginç bir Naziydi (*). Eskiden kitapçılık yapmış olan Sievers, S.S. Albaylığına kadar yükselmiş ve Ahme-

(*) İkinci mahkeme kendisini ölüme mahkûm etti ve astı.

nerbe'nin yürütme sekreteri olmuştu. Ahnenerbe, yâni Soya çekim Araştırma Enstitüsü, Himmler'in birçok zirzopluklarını gerçekleştirmek için kendisi tarafından kurulmuş gülünç "kültür" örgütlerinden biriydi. Sievers'e göre, bu örgütün elli "araştırma kolu" vardı. Sievers bu kollardan "Askerî Bilimsel Araştırma Enstitüsü" adındaki kolun başında bulunuyordu. Tilki kadar kurnaz, koyu siyah sakallı bir adamdı. Nuremberg'de, kendisini ünlü Fransız katiline benzettiler ve ona "Nazi Mavi Sakalı" adını verdiler. Bu tarih kitabında adı geçen birçok tipler gibi bu adam da bir günce tutmuş, işlerini en ince ayrıntılarına kadar defterine not etmişti. Kendisi, hem bu defterin, hem de yazdığı mektupların ortaya çıkması üzerine hapisaneyi boyladı.

Sievers, Strasbourg Üniversitesindeki Profesör Dr. Hirt'in verdiği "bilimsel ölçülere" uyan iskeletlere yarıyacak kadın ve erkekleri 1943 Haziranında Auschwitz'den topladı. Sievers gönderdiği raporda, "79 erkek Yahudi, 30 kadın Yahudi, 4 Asyalı ve 2 Polonyalı, toplam olarak 115 kişiye işlem yapıldığını" bildiriyor ve bunların Auschwitz'den Strazburg yakınlarındaki Natzweiler toplama kampına nakledilmesi için gereken aracın sağlanmasını Berlin'deki S.S. merkezinden istiyordu. İngiliz Sorgu Yargıcı, Nuremberg'de ,'işlem" kelimesi ile ne demek istediğini sorduğu zaman Sievers,

"Antropolojik ölçüler demek istedim," cevabını verdi.

"Yani öldürülmeden önce antropolojik bakımdan ölçüleri mi alınıyordu? Bütün işlem bundan mı ibaretti?"

Sievers ifadesini tamamladı: "Kalıpları da alınıyordu."

Luenburg'taki bir İngiliz mahkemesi tarafından idama mahkûm edilen, Auschwitz, Mauthausen, Dachau ve öteki kampların imhacıbaşısı ve bütün dünyada "Belsen Canavarı" diye nam salan S.S. Yüzbaşı Joseph Kramer bundan sonra yapılan "işlemi" şöyle anlatıyor:

«Strasbourg Anatomi Enstitüsünde Profesör Hirt, Auschwitz'ten bir mahpus kafilesi geleceğini söyledi. Bunların Natzweiler kampındaki

gaz odasında zehirli gazla öldürülmesini, sonra cesetlerinin Anatomi Enstitüsünde kendisine getirilmesini istedi. Elime bir şişe verdi. İçinde yarım litre kadar tuz vardı. Her halde siyanür tuzuydu. Auschwitz'ten gelenleri zehirlemek için aşağı yukarı ne kadar kullanacığını anlattı.

1943 Ağustosu başlarında Hirt'in bana verdiği gazla öldürülecek seksen kişi geldi. Bir gece, ilk defasında küçük bir arabaya binerek on kadınla birlikte gaz odasına gittim. Kadınlara dezenfekte edilmek üzere odaya girmelerini söyledim. Ama gazla öldürüleceklerini söylemedim.»

Nazi kasabı o sırada tekniğini ilerletmiş bulunuyordu.

«(Kramer devam etti) Birkaç S.S. in yardımıyle kadınları tamamiyle soydum ve büsbütün çıplak olunca gaz odasına soktum.

Kapı kapanınca bağırmaya başladılar. Boruya az miktarda tuz döktüm... ve bir delikten odanın içinde olup bitenleri seyrettim. Kadınlar yarım dakika kadar soluk aldıktan sonra yere düştüler. Vantilâtörleri işlettikten sonra kapıyı açtım. Kadınlar yerde canısız yatıyorlardı. Pislik kaplamıştı her yanlarını.»

Yüzbaşı Kramer bu işi seksen kişi üzerinde tekrarladığını ve cesetleri profesör Hirt'in "isteğine uyarak" kendisine verdiğini söyledi. Sorgu yargıcı, bu sırada neler duyduğunu sordu. Kramer bu soruya, Nazi Almanyasın'daki olayların kaynağını çok iyi gösteren, insan kafasının almıyacağı, unutulmaz bir cevap verdi: ,

«Bunları yaparken bir şey duymazdım, çünkü seksen kişinin size anlattığım şekilde öldürülmesi için emir almıştım.

Ne yapayım, ben böyle yetişmişim.» (74)

Bundan sonra olanları da başka bir tanık anlattı. Bu tanık, *Müttefikler* gelinceye kadar Strasbourg Anatomi Enstitüsüde Profesör Hirt'in lâboratuar asistanlığını yapmış olan Henry Herypierre adında bir Fransızdı.

«Aldığımız ilk sevkiyat otuz kadın cesediydi... Bu otuz kadın bize geldikleri zaman daha soğumamışlardı. Gözleri tamamiyle açık ve parlaktı. Kırmızı kanlı ve oyluklarından fırlamışlardı. Burun ve ağız çevresinde kan izleri de vardı. Hiç bir **rigor mortis** izi yoktu.»

Herypierre bunların öldürülmüş olmasından kuşkulanmış-

tı. Sol kollarında dövme ile vurulmuş hapisane numaralarını bir yanına yazdı. Asistan doktorun söylediğine göre, elli altı erkekten oluşan ikinci parti de aynı durumda geldi. Cesetler Dr. Hirt'in uzmanca yönetimi altında alkole kondu. Ama Profesör de bütün bu işlerden biraz sinirlenmişti. Herypierre'e, "Peter," dedi, "Eğer dilini tutmazsan sen de bunlara dönersin.»

Buna rağmen Dr. Hirt işine devam etti. Sievers'in mektuplarına bakılacak olursa, Profesör başları vücutlardan ayırıyor, "vücutları olmıyan iskelet kolleksiyonunu tamamlıyordu." Ama bu işin birçok zorlukları vardı. Ahnennerbe müdürü bu konuda Dr. Hirt'i dinledikten sonra — Sievers'in tıp ya da anatomi bilgisi yoktu — durumu 5 Eylül 1944 de Himmler'e bildirdi.

«Yapılacak bilimsel araştırmanın büyüklüğü sebebiyle, cesetlerin sedüksiyonu daha tamamlanmamış bulunuyor. 80 cesedin bu duruma getirilmesi için zaman ister.»

Oysa zaman geçiyordu. Amerikan ve Fransız askerleri Strasbourg'a yaklaşmaktaydılar. Hirt, "kolleksiyonun durumu hakkında tâlimat" istedi.

«(Sievers'in Dr. Hirt adına merkeze yazdığı rapordan) Cesetlerin etleri çıkartıldıktan sonra tanınmaz hale getirilebilir, ama bu yüzden bugüne kadar yapılmış olan çalışma kısmen boşa gider ve bilim bu eşsiz kolleksiyondan yoksun kalır, çünkü sonradan plâstik kalıplar yapmak olanaksızdır.

Bu şekildeki iskelet kolleksiyonu farkedilemez. Etli yerlerin, Anatomi Enstitüsünü teslim aldığımız zaman Fransızlar tarafından bırakılmış olduğunu (*) ve kremasyon için saklandığını söyleriz. Aşağıdaki teliflerden hangisinin uygulanacağını lütfen bana bildiriniz: 1. Kolleksiyon bütün olarak muhafaza edilecektir; 2. Kolleksiyon kısmen dağıtılacaktır; 3. Kolleksiyon tamamiyle dağıtılacaktır.»

İngiliz savcısı Nuremberg mahkeme salonunun sessizliği

(*) Almanya, Fransa'nın 1940 da düşmesi üzerine Alsace'ı ilhak etti. Strasbourg Üniversitesini Almanlar devraldılar.

içinde sordu: "Vücutların etlerini neden çıkartmak istiyordunuz, bay tanık? Neden suçu Fransızların üzerine atmak istiyordunuz?"

"Nazi Mavi Sakal" cevap verdi: "Ben basit bir adamım, bu işleri bilmem. Ben yalnızca Profesör Hirt'in bana söylediklerini ulaştırdım. Bu adamların öldürülmeleriyle hiçbir ilgim yok. Ben yalnızca postacılık yaptım."

Savcı alay etti: "Demek siz postahane gibi bir şeydiniz. Yani tanınmış Nazi postahanelerinden biri, öyle mi,"

Sanığın kendisini savunmak için ileri sürdüğü nedenler, birçok Nazilerin savunuları gibi, tutmadı ve savcı birçokları gibi, onun da yalanını ortaya çıkardı. (75)

Ele geçen S.S. dosyalarına göre, Sievers, 26 Ekim 1944 tarihli raporunda, "Strasbourg'daki kolleksiyonun, alınan em üzerine tamamiyle dağıtıldığını" bildiriyor. "Bu durum kasında yapılacak en iyi şey budur," diyor. (76).

Herypierre izlerin ortadan kaldırılması için — perılamadı ya— yapılan teşebbüsü şöyle anlatıyor:

«1944 Eylülünde Müttefikler Belford'a ilerliyorlardı. P Gong ile Herr Maier'e cesetleri doğramalarını ve krema malarını emretti... Ertesi günü Herr Maier'e bütün ceset dığini sordu. Maier şöyle cevap verdi: 'Cesetlerin hepsi uzun iş. Depoda bıraktık.'»

Bir ay sonra Amerikan Altıncı Ordusu önlerinde Fransızların 2 nci Zırhlı Tümegirdikleri zaman cesetleri orada buldular

Yeni Düzenin efendileri yalnız iskede toplamaya meraklıydılar. Ancak limsel olduğu söylenemezdi. Topların, özellikle bu korkunç merak dekorasyon bakımından çok d

(*) Profesör Dr. Hirt o sıra ayrılırken kendisini kimsenin car çekten de öyle oldu. Yaşıyor m

lar yapılıyordu bunlardan. Birkaç tane de Buchenwald kampındaki mahpuslar tarafından "Buchenwald orospusu" diye anılan kamp komutanının karısı bayan İlse Koch için yapılmıştı (*). En değerli insan derileri, üzerlerinde dövme olanlardı. Andreas Pfaffenberger adındaki bir Alman mahpusu Nuremberg'de şöyle tanıklık etti:

«... Vücutlarında dövme olan bütün mahpusların dispansere gelmeleri emredildi. Mahpuslar önce muayeneden geçirildiler. En güzel dövmeleri olanlar bir yana ayrıldı. Bunlar enjeksiyon yapılarak öldürüldü. Sonra cesetler patoloji bürosuna götürüldü. Orada vücutlardan istenilen dövme parçaları çıkarılıp alındı ve işlendi. İşlendikten sonra Koch'un karısına verildi. Koch'un karısı da bunlardan abajur ve başka süs eşyası yaptı.» (78)

Bayan Koch'un en çok sevdiği parça, üzerinde dövme ile *Haenselund Gretel* yazılı deriydi.

Dachau kampı istekleri karşılamakta güçlük çekiyordu. Dr. Frank Blaha adındaki mahpus Çek doktor gördüklerini Nuremberg'de şöyle anlattı:

«Bazan güzel derili vücutlar bulmakta güçlük çekiyorduk. Dr. Rascher o zaman şöyle diyordu: 'Peki yarın bulur getiririz.' Ertesi günü yirmi ya da otuz genç vücudu geliyordu. Ya boyunlarından ya da başlarından vurulup öldürülmüş oluyorlardı. Onun için derileri de bozulmuyordu... Derilerin sağlam ve hastalıksız insanlardan alınması gerekti.» (79)

Dr. Sigmund Rascher denen bu adamın sadist tıp deneyle-

(*) Bayan Koch'un Buchenwald mahpuslarının hayatları üstünde geniş ölçüde yetkisi vardı. Ufak bir kaprisi mahpusa büyük cezalara mal olurdu. Bayan Koch «Buchenwald Dâvasında» ömür boyu hapse mahkûm edildi. Ama sonradan cezası dört yıla indirildi ve az sonra serbest bırakıldı. 15 Ocak 1951 de, bir Alman mahkemesi kendisini adam öldürmekten yeniden ömür boyu hapse mahkûm etti. Kocası, savaş içinde, asayişe davranışlarından ötürü bir S.S. mahkemesi tarafından ölüme mahkûm edilmişti. Ama isterse, Rus cephesinde hizmet edebilecekti. Böylece S.S. şefi Prens Waldeck, cepheye gitmesine vakit bırakmadan kocasını idam ettirdi. İtalya Kral ve Kraliçesinin kızı Prenses Mafialda ile Hessen Prensi Philip'in karısı, Buchenwald'da ölenler arasındadır.

rinden birinci derecede sorumlu olduğu anlaşılıyor. Himmler'in merakları arasında bir de üstün Nordik kuşakları yetiştirmek ideali vardı. Dr. Rascher denen bu korkunç şarlatan, Himmler'in bu merakından yararlanmak için, S.S. şefine bir mektup yazmış, karısının kırk sekiz yaşından sonra üç çocuk doğurduğunu bildirmiş, böylece Himler'in dikkatini çekmişti. Oysa Rascher ailesi bu çocukları ayrı ayrı zamanlarda yetimhaneden almıştı.

1941 İlkbaharında Alman Hava Kuvvetleri tarafından Münih'te açılan bir tıp seminerine devam eden Dr. Rascher'in aklına o sırada birden bir fikir geldi. Düşüncesini, 15 Mayıs 1941 de Himmler'e yazdı: Yüksek irtifaların pilotlar üstündeki etkisi konusunda yapılan araştırmaların bir yere gelip dayandığını korkuyla görmüştü. Çünkü, "Bugüne kadar insan malzemesiyle deneyler yapılamamış, bu gibi deneyler çok tehlikeli görülmüş ve bu işler için gönüllü bulunamamıştır."

«Bu deneyler için iki üç profesyonel suçlu gönderebilir misiniz... Deneyler benim işbirliğimle yapılacak ve gönderilenler deneyler sırasında öleceklerdir.» (80)

S.S. Führeri bu mektubu hemen bir hafta içinde cevapladı ve "Yüksek irtifa araştırmaları için gereken mahpusları elbette memnunlukla vereceğini" bildirdi.

İstenilen adamlar gönderildi ve Dr. Rascher de işe başladı. Nuremberg'de ve sonradan yapılan S.S. doktorları dâvasında ortaya çıkan, kendisi ve başkaları tarafından yazılmış raporlar bu işden nasıl bir sonuç elde edildiğini göstermektedir

Dr. Rascher'in buluşları birer gârâbet örneğidir. Dr. Rascher Hava Kuvvetlerinde bulunan basınç odasını, yüksek istifa testleri yapmak için, Dachau toplama kampının yakınlarına getirtti. Burada kobay insanlar bulmak daha kolaydı. Test odasında yüksek irtifalardaki oksijen ve hava basıncı azlığını yaratabilmek için cihazın içindeki hava pompa ile boşaltılıyordu.

Dr. Rascher bu odada deneylerini yapıyor ve gözlemlerini yazıyordu. İşte gözlemlerinin belirgin bir örneği:

«Üçüncü test, 29.400 feet irtifaa tekabül edecek oksijenli bir odada, 37 yaşında sağlam durumda bir Yahudi üzerinde yapıldı. Solunum 30 dakika sürdü. Dört dakika sonra TP (test person, yâni teste alınan kişi) terlemeye başladı ve başını eğdi...

Beş dakika sonra ıspazmozlar başladı. Altıncı ile onuncu dakika arasında terleme gittikçe arttı. TP bilincini kaybetmeye başladı. On birinci ile on üçüncü dakikalarda solunum dakikada üçe indi ve ancak bu dönemin sonunda bitti... Solunum kesildikten aşağı yukarı yarım saat sonra otopsiye başlandı.» (81)

Dr. Rascher'in bürosunda çalışmış olan Anton Pacholegg adında bir Avusturyalı mahpus bu "deneyleri" daha az bilimsel açıdan şöyle anlatıyor:

«Bir mahpusun, ciğerleri parçalanıncaya kadar, havasızlığa nasıl dayandığını basınç odasının gözlem penceresinden kendi gözlerimle gördüm... Çıldırırlar ve basınçtan kurtulmak için saçlarını yolmaya çalışırlardı. Çıldırdıkları sırada kendilerini parçalamak için parmakları ve tırnakları ile başlarını ve yüzlerini paralarlardı. Elleriyle, kafalarıyla duvarlara vururlar, bağırırlar, kulaklarındaki basınçtan kurtulmaya çalışırlardı. Bu olaylar çoklukla mahpusun ölümüyle sonuçlanırdı.» (82).

Dr. Racher bu deneyleri iki yüz kadar mahpus üzerinde tekrarladı. "Doktorlar Dâvâsı"nda verilen ifadelere ve eldeki tanıtlara göre, deneye tâbi tutulanlardan sekseni öldü. Geri kalanlar da, gördüklerini sonradan anlatmasınlar diye idam edildiler.

Bu eşsiz araştırma 1942 Mayısında bitti. *Luftwaffe* Feld-Mareşali Erhard Milch, Dr. Rascher'in öncü deneylerinden ötürü Goering'e "teşekkürlerini" bildirdi. Daha sonra, 10 Ekim 1942 de, Alman Hava Kuvvetleri Tıp Müfettişi General Dr. Hippke, "Dachau deneylerinden" ötürü "Alman Hava Kuvvetleri tıp araştırmaları" adına "sonsuz minnetlerini" Himmler'e bildirdi. Ama kendi görüşüne göre deneylerde bir şey unutulmuştu: Uçman, yüksek irtifalarda aşırı soğuklarla da karşılaşıyordu. Bu eksiği gidermek için, Luftwaffe'nin "yüz bin fe-et'e tekâbül edecek soğuk yapan tam soğutma tertibatlı" bir basınç odası hazırlamakta olduğunu Himmler'e bildirdi. "Dachau'da çeşitli şekillerde donma tecrübeleri yapılacağını" da yazısına ekledi. (83).

Yapıldı da. Ve işin öncüsü yine Dr. Rascher'di. Ama bazı doktorlarda bir vicdan âzabı başlamıştı: Dr Rascher'in yaptığı işler acaba Hıristiyanlığa uygun muydu? Alman Hava Kuvvetlerinde çalışan birkaç doktorun bunu düşünmeye başladığı anlaşılıyor. Himmler bunu işitince küplere bindi. Hemen Feld-Mareşal Milch'e bir mektup yazarak Hava Kuvvetlerindeki "Hıristiyan tıp çevresinin" çıkardığı zorluklardan yakındı. Rascher'in hava doktorları arasından çıkartılıp S.S. lere verilmesini *Luftwaffe* Kurmay Başkanlığından istedi. Dr. Rascher'in değerli çalışmalarını sürdürmek için "bir bilgin'in saygıya değer işini yürütecek, Hıristiyan olmıyan" başka birini bulmalarını tavsiye etti. Bu arada şunu da belirtti:

«Bu gibi deneylerde ölmeye elverişli kimselerin ve canlerin toplama kamplarından sağlanması için gereken sorumluluğu şahsen ben üstüme almış bulunuyorum (dedi).»

Dr. Rascher'in "dondurma deneyleri" iki çeşitti: Birincisinde, insan vücudunun ölmeden önce ne kadar soğuğa dayanabileceğini anlıyor; ikincisinde ise, aşırı soğuğa bırakıldıktan sonra, daha yaşarken bir insanın ne ile yeniden ısınabileceğini araştırıyordu. İnsanları dondurmak için iki metod kullanılıyordu: Ya buzlu suya atılıyor, ya da kışın çırılçıplak kara bırakılıyordu. Rascher "donma" ve "ısıtma" deneyleri konusunda Himmler'e bir sürü raporlar göndermişti. Bir iki örnek bu mektupların havasını vermeye yeter. 10 Eyllü 1942 tarihini taşıyan ilk mektuplardan biri şöyle:

«TP'ler pilot üniformasıyla... başlıkla birlikte suya daldırıldılar. Paraşüt ceketi batmayı zorlaştırdı. Deneyler 2 ile 12 santigrad derecedeki sularda yapıldı. İlk test serilerinde başın arkası ve beyin suyun üstündeydi. Öteki testlerde ense ve küçük beyin suya daldırıldı. Elektrik-

le, midede 26, rektumda26,5 ısı ölçüldü. Ölüm ancak murdar ilik ve beyin soğuduğu zaman olmaktadır.

Bu gibi ölümler üzerinde yapılan otopsilerde kafatası boşluğunun içinde her zaman yarım litreye kadar serbest kan bulundu. Kalbin sağ gözünde her zaman aşırı büyüme görülüyor. TP'ler bu gibi testlerde, vücut ısısı 28 dereceye düştükten sonra, kurtarılmaları için yapılan bütün teşebbüslere rağmen, ölmektedirler. Bu otopsi bulguları hâlen hazırlanmakta olan köpük elbisede, başa ve boyna gelen yerlerin ısıtılmasının ne kadar önemli olduğunu göstermektedir.» (84)

Dr. Rascher'in mektuba eklediği bir çizelgede 6 "ölüm vakası" var. Her "vakanın" su ısıları, sudan çıkarıldığı sıradaki vücut ısısı, ölüm sırasındaki vücut ısısı, suda ne kadar zaman kaldığı ve hastanın ne kadar zamanda öldüğü gösteriliyordu. En sağlam insan buzlu suda yüz dakika, en zayıf adam ise elli üç dakika kadar dayanabilmekteydi.

Dr. Rascher'in emirerliğini yapan Walter Neffe adında bir mahkûm "Doktorlar Dâvasında" su ile dondurma testlerinden birini kendi basit görüşü ile şöyle anlattı:

«O zamana kadar yapılan deneylerin en kötüsü yapılacaktı. Hapisane barakalarından iki Rus subayı getirtildi. Rascher bunları soydurttu. İki subay tekneye çırıl çıplak girdiler. Saatler geçti. Her zaman en geç altmış dakika sonra bilinçsizlik başladığı halde, bu iki adam iki saat sonra bile cevap verebiliyorlardı. Dr. Rascher'e, bunların artık uyutulması için yapılan ricalar boşa çıktı. Kabul etmedi. Üç saat sonra Ruslardan biri ötekine şunu söyledi: 'Yoldaş, lütfen subaya söyle bizi vursun.' Öteki Rus, Faşist köpekten merhamet beklenmeyeceği cevabını verdi. El sıkıştılar ve birbirlerine 'Hoşça kal yoldaş' dediler... Genç bir Polonyalı bu sözleri biraz değiştirerek Rascher'e tercüme etti. Rascher bürosuna gitti. Genç Polonyalı iki zavallıya kloroform vermeye çalıştı. Ama Rascher hemen içeri girdi, bizi tabancayla tehdit etti... Ölüm ancak beş saat sonra oldu ve test o zamana kadar devam etti.» (85)

Başlangıçta soğuk su deneylerinde resmî "şef" Kiel Üniversitesi tıp profesörlerinden Dr. Holzloehner adında biri ile Dr. Finke adındaki asistanıydı. Bu iki adam Rascher ile birlikte iki ay çalıştıktan sonra artık yapılacak deney kalmadığı kanısına vardılar. Üç doktor Hava Kuvvetlerine "İnsan Varlıkları Üzerinde Yapılan Donma Deneyleri" adlı otuz iki sayfalık gizli bir rapor sundu. Alman bilginlerini, bulgularını sunmak ve tartışmak için, 26 - 27 Ekim 1942 de Nuremberg'de bir toplantıya çağırdılar. Toplantının konusu "Denizdeki Tıbbî Sorunlar ve Kış Yardımları" idi. "Doktorlar Dâvası"nın bir tanığına göre, toplantıya, aralarında ünlüler de olmak üzere, doksan beş Alman bilim adamı katıldı. Üç doktorun toplantıda yaptıkları konuşma deneyler sırasında birçok insanın öldürüldüğüne şüphe bırakmadığı halde kimse çıkıp da bu konuda bir soru sormadı ve itirazda bulunmadı.

Profesör Holzloehner (*) ile Dr. Finke bundan sonra deneylerden çekildiler. Ama inatçı Dr. Rascher 1942 Ekiminden ertesi yılın Mayısına kadar deneylere tek başına devam etti. Bir sürü şeyler isteyip duruyordu. Bu sırada "kuru donma" deneyleri yapmayı düşündü. Himmler'e yazdığı mektupta Auschwitz'in,

«Bu gibi deneylere Dachau'dan daha elverişli olduğunu (bildirdi). Çünkü orası daha soğuktur ve arâzi geniş olduğu için de kampta bir heyecan yaratılmamış olur (deneye alınanlar dondukları zaman bağırıyorlardı).»

Deney yeri her nedense değiştirilemedi. Dr. Rascher de araştırmalarını yine Dachau'da sürdürmek zorunda kaldı. Şiddetli bir kış olmasını bekliyordu.

«Tanrıya şükür Dachau'a yeniden şiddetli bir soğuk dalgası geldi (1943 baharının başında Himmler'e yazdığı mektuptan). Birtakım kimseler 25 derecelik bir iç ısısı sağlıyarak —6 derecede 14 saat dayanıyor. Birkaç mevzi soğuk vurmasıyla yetiniyorlar...» (86)

Tanık Neff, "Doktorlar Dâvasında" şefinin yaptığı "kuru dondurma" deneylerini şöyle anlattı:

«Mahkûm akşamdan barakalardan alınıyor, çırılçıplak ambulânsa

(*) Profesör Holzloehner vicdan azabı çekmiş olacak. İngilizler tarafından yakalanıp ilk sorgusu yapıldıktan sonra intihar etti.

yatırılıyordu. Üstüne bir bez örtülüyordu. Sonra saatte bir üzerine soğuk su dökülüyordu. Teste alınan kimse sabaha kadar bu şekilde açık havada yatıyordu. Isıları devamlı olarak alınıyordu.

Sonradan Dr. Rascher mahkûmun üzerine bez örtülmesinin ve su atılmasının yanlış bir iş olduğunu söyledi... Bundan böyle teste alınacaklar örtülmeyecekti. Bundan sonra on mahkûm üstünde de böyle çıplak şekilde test yapıldı.»

Mahkûmlar yavaş yavaş donarlarken, ya Dr. Rascher ya da yardımcısı, sürekli olarak derecelerini alıyorlar, kalp atışlarını, solunumları vb. ni kaydediyorlardı. Acı çeken mahkûmların çığlıkları geceleyin her yandan işitiliyordu.

«(Neff'in mahkemeye anlattıklarından) Önceleri Rascher bu deneylerin anestezi yapılarak yürütülmesini yasaklamıştı. Ama teste alınan insanlar o kadar çok gürültü ettiler ki Rascher anestezi yapmadan testlerine devam edemedi.» (87)

TP'ler (Test Personeli) buzlu su doldurulmuş teknelerde ya da kış geceleri Dachau kampının dışında çırılçıplak yatırılmakla, Himmler'in deyimiyle, hak ettikleri ölüm cezasına çarptırılmış oluyorlardı. Eğer testten sağ çıkarlarsa hemen yok ediliyorlardı. Ama Kuzey Okyanusunun buzlu sularına düşecek, ya da Norveç'de, Finlândiya'da ya da Kuzey Rusya'da kutup kuşağının üzerinde donmuş bir arâziye inecek Alman pilotları ve denizcileri bu deneyler sâyesinde belki kurtulacaklardı. Bizim eşsiz Dr. Rascher de yine bu amaçla "ısıtma deneylerine" başladı. Donmuş bir adamı ısıtmak ve mümkün olursa hayatını kurtarmak için uygulanması gereken en iyi usul hangisiydi?

Çalışkan bilginlerine "pratik" yollar göstermekten hiçbir zaman geri kalmıyan Heinrich Himmler, Rascher'e "hayvan sıcaklığını" denemesini tavsiye etti. Ama başlangıçta doktor bu fikre pek yanaşmadı. S.S. şefine yazdığı mektupta, "hayvan sıcaklığı ile —hayvan ya da kadın vücutlarıyla— ısıtma çok yavaş bir iştir," diyordu. Ama Himmler görüşünde direndi.

«(Rascher'e yazdığı mektuptan) Hayvan sıcaklığı ile yapılacak deneyleri çok merak ediyorum. Ben şahsen bu deneylerin çok iyi ve çok sürekli sonuçlar vereceği kanısındayım.»

Dr. Rascher pek öyle her şeye kolay kolay kanmazdı, ama S.S. liderinden gelen bir fikre de boş verecek kadar enayi değildi. Hemen "deneylerinin" en korkunçlarına başladı ve yaptığı bu deneyleri, ileride yararlanılmak üzere, en küçük ayrıntılarına kadar kaydetti. Ravensbrueck'daki kadın toplama kamplarından, emrine verilmek üzere, Dachau'ya dört kadın gönderildi. Ama gönderilenlerden birinin durumu —bunların fahişe oldukları söylenmişti— doktoru tedirgin etti ve o da durumu üstlerine bildirdi:

«Gönderilen kadınlardan biri kusursuz bir Nordik ırkı karakteri taşıyordu... Neden umumhane görevi için gönüllü yazıldığını kıza sordum. Kız şu cevabı verdi: 'Toplama kampından kurtulmak için.' Bir umumhane kızı olarak gönüllü yazılmanın ayıp bir şey olduğunu söylediğim zaman bana şöyle dedi: 'Altı ay toplama kampında kalacağıma, altı ay umumhanede kalırım daha iyi...,

Açıkça saf Nordik karakter gösteren bir kızın ırk bakımından aşağı insanların bulunduğu toplama kamplarına gönderilmiş olması benim ırk vicdanıma azap verdi... Bu bakımdan bu kızı deneylerimde kullanmaktan vazgeçtim.» (88).

Ama saçları daha az sarı ve gözleri daha az mavi olan öteki kızlar kullanıldı. Bulgularını 12 Şubat 1942 tarihli "gizli" mektubuyla Himmler'e bildirdi. (89)

«Teste tâbi tutulanlar belli şekilde —giyinik ya da giyinik olmıyarak— soğuk suda çeşitli ısılarda üşütüldüler... Rektum dereceleri 30 santigrat olunca sudan çıkarıldılar.

Sekiz vakada teste tâbi tutulanlar geniş bir yatakta iki çıplak kadının arasına konuldu. Kadınlara, üşüyen şahsa olabildiği kadar sarılmaları emredildi. Sonra üç şahsın üzerine battaniyeler örtüldü...

Teste tâbi tutulanlar yeniden bilinçlerini toplar toplamaz, bir daha bilinçsizliğe dönmediler. Hemen bulundukları durumu anlayarak kadınların çıplak vücutlarına sarıldılar. Teste tutulanların üstlerine battaniyeler örtüldükten sonra içerisi ısındıkça vücut ısısı da hemen hemen aynı hızla yükselmeye başladı... Teste tâbi tutulanlardan dördü, bir is-

tisna olayı olarak, 30 ile 32 dereceler arasında cinsel ilişki yaptılar. Çiftleşmeden sonra bu şahısların vücut ısısı, sıcak su banyosu yapmış gibi, hızla yükseldi.»

Dr. Rascher bir de şunu hayretle gördü: Bir kadın donmuş bir insanı iki kadından daha hızlı ısıtıyordu.

«Ben bunu şuna yoruyorum: Tek kadınla ısınmada kişisel çekingenlikler kalmıyor ve kadın üşümüş kimseye daha iyi sarılıyor. Bu gibi durumlarda bilincin yerine gelmesi de çabuk oluyor. Yalnız bir tek vakada bilinç geri dönmedi ve hafif bir ısınma oldu. Teste alınan bu kimse beyin kanaması arâzı göstererek öldü ve böyle olduğu da otopside meydana çıktı.

Bu rezil câni doktor, mektubunun sonunda, "üşümüş" bir adamın kadınlarla ısıtılması "çok yavaş oluyor," diyor ve sıcak banyoların daha iyi olduğu sonucuna varıyor.

«Yalnız fizik durumları cinsel ilişkiye elverişli olanlar görülmemiş bir hızla ısınmışlar ve bütün bünyeleri hızla kendilerine gelmiştir.»

"Doktorlar Dâvasında" ortaya çıkan tanıtlara göre, üç yüz kişi üzerinde dört yüz kadar "donma" deneyi yapılmıştır. Bunlardan seksen ve doksanı doğrudan doğruya bu deneylerin sonunda ölmüşlerdir. Geri kalanlar da, birkaçı hariç, vurulup öldürülmüştür. Bazıları da çıldırmıştır. Ne yazık ki Dr. Rascher bu dâvada bizzat bulunamadı. Dr. Rascher 1944 Mayısına kadar yeni yeni kanlı projeler üzerinde çalıştı. Bu projeler o kadar çok ki hepsini burada anlatmak imkânsız. 1944 Mayısında S.S. ler, kendisini de karısını da yakaladılar. Yaptığı kanlı "deneylerden" ötürü değil, çocukları üzerine uydurduğu yalandan ötürü. Alman analarına hayran olan Himmler onlardan birinin uydurduğu yalana göz yumamadı. Bayan Rascher'in kırk sekiz yaşında üç çocuğu olduğuna gerçekten inanmıştı. Bunları bir yetimhaneden aldığını öğrenince küplere bindi. Dr. Rascher, çok iyi tanıdığı Dachau kampının siyasî bölümüne atıldı. Karısı da Ravensbrueck'a gönderildi. Hatırlanacağı gibi, kocası "ısıtma" testleri için gereken orospuları buradan

getirtmişti. Karı - koca ikisi de savaştan canlı çıkmadılar. Himmler'in son günlerinde yaptığı işlerden birinin de bunların idamlarını emretmesi olmuştur, diyenler var. Sağ kalsalardı çok iyi tanıklık edeceklerdi.

Ama olayların birçok tanıkları yaşadı ve mahkeme önüne çıktı. Bunlardan yedisi ölüme mahkûm edildi ve asıldı. Hepsi de son dakikalarına kadar yurt görevi yaptıklarını iddia ettiler ve cinayetlerini savundular. "Doktorlar Dâvasının" tek kadın sanığı Dr. Herta Oberheuser'e yirmi yıl hapis cezası verildi. Bu kadın doktor Ravensbrueck'da yapılan çeşitli "deneyler"de işkencelere uğratılan yüzlerce kadından "beş altısına" öldürücü enjeksiyonlar yaptığını kabul ediyordu. Milyonlarca düşmanı kısırlaştırmak isteyen Pokorny de dahil olmak üzere, birçokları beraat etti. Birkaç tanesi de yaptıklarına pişman oldu. Tıp araştırmaları üzerine yürütülen ikinci bir dâvada da, Amerika'da *Harvard Medical Scholl*'un eski öğretim üyelerinden Dr. Edwin Katzenellenbogen, kendisine ölüm cezası verilmesini mahkemeden istedi. "Alnıma katillik yazısını yazdınız," diye bağırdı. "Suçlandırıldığım cinayetleri işleyen bir doktorun hakkı ölümdür." Ömür boyunca hapse mahkûm edildi. (90)

HEYDRICH'İN ÖLÜMÜ VE LİDICE'İN SONU

Yeni Düzeni uygulayan gangsterlere, istilâ ettikleri ülkelerde işledikleri cinayetlerin cezasını daha savaş bitmeden çektiren bir tek olay vardır. Gizli polis ve S.D. şefi, Gestapo şef yardımcısı Reinhard Heydrich, istilâ edilen ülkelerde Kasap Heydrich adı ile anılan uzun burunlu, soğuk bakışlı ve hain yaradılışlı otuz sekiz yaşındaki bu "son çözüm" dâhisi, hakettiği sona savaş içinde kavuştu.

Bu adamın daha fazla yükselmek ve şefini de atlatmak için durmadan entrikalar çevirdiğini sezen Himmler, kendisini, öteki görevlerine ek olarak, Bohemia ve Moravia Protek-

tör Vekilliğine tâyin etti. Hitler ihtiyar Protektör Neurath'a 1941 Eylülünde, bilinmeyen bir süre için hastalık izni vermişti. Heydrich ona vekâlet etmek üzere Prag'a gidince Bohemia kralларının Hradşin şatosundaki eski tahtlarına yerleşti. Ama tahtta fazla kalamadı.

Heydrich, 29 Mayıs 1942 günü sabahı yazlık villâsından Prag'daki şatosuna spor Mercedes arabasıyla giderken otomobilinin önünde İngiliz yapısı bir bomba patladı. Otomobil parçalandı. Heydrich'in belkemiği kırıldı. Bombayı İngiltere'de kurulan hür Çekoslovak ordusundan Jan Kubins ile Josef Gabeik adında iki kişi atmıştı. İki Çek bir İngiliz uçağından paraşütle gizlice atlamışlardı. Üzerlerinde böyle bir görevi başarmak için gereken bütün teçhizat vardı. Bombayı attıktan sonra çıkan dumanlardan yararlanarak kaçtılar. Prag'daki Karl Borromaeus Kilisesi papazları onları sakladı.

Heydrich 4 Haziranda aldığı yaralardan ötürü öteki dünyayı boyladı. Bunun üzerine Almanlar eski töton âyinelerindekine benziyen hayvanca bir kıyıma girişerek kahramanlarının öcünü aldılar. Bir gestapo raporuna göre, 201'i kadın olmak üzere, 1331 Çek hemen idam edildi (91). Karl Borromaeus Kilisesine sığınan asıl katiller ile Çek direnme hareketinin 120 üyesi S.S. ler tarafından kuşatıldı ve son adamına kadar öldürüldü (*). Efendi ırka karşı kafa tutmanın cezasını en çok çekenler yine Yahudiler oldu. Üç bin Yahudi Theresienstdt "imtiyazlı" gettosundan alındı ve imha edilmek üzere Doğuya gönderildi. Bombanın atıldığı gün Goebbels Berlin'de son kalan 500 Yahudiyi de yakalattı ve Heydrich'in öldüğü gün bunlardan 152'sini "rehine" olarak idam ettirdi.

Ama Heydrich'in ölümü yüzünden Kladno adında bir madenci kasabasının yakınlarındaki küçük Lidice köyünün başına gelen felâketi uygar dünya uzun bir süre unutmıyacaktır. Küçük, kendi halinde bir köye bu kadar büyük bir yabanlığın uygulanabilmesi için, istilâ edilen ülkelerde yaşayan uluslara, Alman şeflerinin hayatlarıyla oynamaları halinde, başlarına neler geleceğini göstermekten başka bir neden yoktu ortada.

9 Haziran 1942 günü sabahı, Yüzbaşı Max Rostock (*) adındaki birinin komutasında on kamyon dolusu Alman gizli emniyet polisi Lidice'e geldi. Köyü kuşattı. Kimsenin köyden çıkmasına izin verilmedi. Ancak köyde oturan ve o sırada dışarda bulunanlar köye girebileceklerdi. Paniğe kapılan on iki yaşında bir çocuk kordonun dışına kaçmak istedi. Hemen vurulup öldürüldü. Başka bir köylü kadın tarlasına koşmak istedi. O da arkasından silâh atılarak öldürüldü. Bütün köy erkekleri Horak adlı köy muhtarının anbarlarına, samanlıklarına, ahırlarına ve mahzenlerine kapatıldılar.

Ertesi gün şafaktan akşamın saat dördüne kadar mahzenden ya da anbarlardan onar kişi onar kişi alınarak samanlığın arkasındaki bahçede gizli emniyet polis müfrezeleri tarafından kurşuna dizildiler. 172 erkek ve on yedi yaşının üstünde delikanlılar öldürüldü. Kıyım sırasında Kladno madenlerinde çalışan on dokuz erkek de daha sonradan yakalanarak Prag'da idam olundu.

Lidice'de yakalanan yedi kadın Prag'a getirilerek kurşuna dizildi. Köyün 195 kadını Ravensbrueck toplama kampına gönderildi. İçlerinden yedisi orada gaz odasına konuldu. Üçü "kayboldu" ve kırk ikisi de kötü işlemden öldü. Çocuk doğurmak üzere olan dört Lidice kadını da önce Prag'da hastaneye götürüldü. Orada çocukları doğurtuldu. Sonra çocuklar aynı yerde öldürüldü ve kadınlar da Ravensbrueck'a gönderildi.

Şimdi artık ortada babaları öldürülmüş, anaları da hapse gönderilmiş bir sürü çocuk kalmıştı. Doğrusu şurasını itiraf edelim ki Almanlar bu çocuklardan erkek olanları bile öldür-

(*) O sırada orada bulunmuş olan Schellenberg'e göre, Gestapo asıl katillerin kilisede öldürülenler arasında bulunduğunu hiçbir zaman öğrenemedi. (Schellenberg, **The Labyrinth**, s. 292).

(*) 1951 Ağustosunda Prag'da asıldı.

mediler. Çocuklar Gneisenau'daki toplama kampına gönderildi. Doksan çocuğun içinde bir yaşından ufak olan yedisini, Himmler'in "ırk uzmanları" tarafından yapılan muayeneden sonra, Naziler aldı. Alman adıyla Alman olarak yetiştirilmek üzere Almanya'ya gönderildi. Ötekilere de sonradan buna benzer işlemler yapıldı.

Nuremberg mahkemesine Lidice için resmî bir rapor sunan Çekoslovak hükümeti, raporunun sonunda, "Bundan sonra çocukların izleri kayboldu," diyor.

Neyse ki hiç olmazsa birkaçının izi sonradan bulundu. 1945 Sonbaharında *Müttefikler*'in kontrolunda bulunan Alman gazetelerinde sağ kalan Lidice kadınlarından birinin çağrısını okumuştum; çocuklarının bulunması ve kendisine gönderilmesi için Alman halkına yalvarıyordu. (*)

Lidice de dünya yüzünden silindi. Erkekler toptan öldürüldükten ve kadınlarla çocuklar da sürüldükten sonra Emniyet Polisi köyü ateşe verdi, kalan binaları dinamitledi ve köyü dümdüz etti.

Lidice bu çeşit Nazi barbarlığının en çok bilinen bir örneğidir. Ama Alman işgali altında yabanca saldırıya uğrayan tek köy değildir. Çekoslovakya'da bir de Lezhaky köyü, Polonya, Rusya, Yunanistan ve Yugoslavya'da da daha bir sürü köyler vardır. Yeni Düzenin pek cânice davranmadığı Batıda bile Almanlar Lidice örneğini tekrarlamışlardır. Ama çoğunda, Norveç'teki Televaag'da yaptıkları gibi, kadınları erkekleri ve çocukları ayrı ayrı toplama kamplarına gönderdikten sonra bütün binaları dümdüz etmekle yetinmişlerdi.

10 Haziran 1944 de, Lidice kıyımı üzerinden iki yıl geçtikten sonra Fransa'da Limoges yakınlarında Oradour · sur · Glane adındaki köyde de yine korkunç bir olay geçti: Rusya'da yaptığı terörle —döğüşmesiyle değil— ün salan *Das Reich* adındaki S.S. tümeninin bir birliği Fransız kasabasını sardı ve halka kasaba meydanında toplanmalarını emretti. Komutanın söylediğine göre köyde patlayıcı madde bulunduğu ihbar edilmişti. Arama yapılacak, kimlik kartları kontrol edilecekti. Meydana 620 kişi toplandı. Erkekler ambarlara, kadınlar kiliseye kapatıldılar. Bütün köy ateşe verildi, Alman askerleri sonra köylülerin üzerlerine saldırdılar. Ambarlarda yanıp ölmeyen erkekler makinalı tüfek ateşine tutuldular ve öldürüldüler. Kilisedeki kadınlarla çocuklar da makinalı tüfekle biçildiler. Ölmeyenler de kilise ile beraber yandılar. Üç gün sonra Limoges başpapazı kilisenin yanmış mimberi arkasında on beş çocuğun kömür olmuş cesedini buldu.

Dokuz yıl sonra, 1953 de kurulan bir Fransız askerî mahkemesi Oradour kıyımında —245'i kadın, 207'si çocuk, 190'ı erkek olmak üzere— 642 kişinin öldürüldüğünü tesbit etti. Yalnız 10 kişi sağ kalmıştı. Bunlar da ağır şekilde yanmış oldukları halde ölmüş gibi yaparak kurtulmuşlardı. (*)

Oradour da Lidice gibi, bir daha kurulmadı. Köyün kalan yıkıntıları Hitler'in Avrupada kurduğu Yeni Düzeni temsil eden bir anıt olarak hâlâ muhafaza ediliyor. Göz alabildiğince uzayıp giden tarlaların ortasındaki kilise harabesi, o güzel Haziran günü harmandan önce köylülerin nasıl birdenbire ortadan yok olduklarını hatırlatmakta. Eskiden kilise penceresinin bulunduğu bir yerde şöyle bir yazı var: "Kiliseden tek sağ çıkan Madam Rouffance bu pencereden kaçmıştır." Ve arkada paslanmış bir demir haçın üzerinde küçük bir İsa heykeli...

(*) UNRRA 2 Nisan 1947 de çocuklardan on yedisinin Bavyera'da bulunduğunu ve Çekoslovakya'da annelerinin yanlarına gönderildiklerini bildirmiştir.

(*) Mahkeme S.S. birliğinden yirmi kişiyi ölüme mahkûm etti, ama içlerinden ancak ikisi asıldı. Geri kalan on sekiz kişiye beş yıl ile on iki yıl arasında hapis cezası verildi. **Das Reich** tümeninin komutanı S.S. Tuğgenerali Heinz Lammerding gıyaben ölüme mahkûm edildi. Bildiğim kadar, kendisi bulunamadı. Kıyım sırasında birliğin başında bulunan Binbaşı Otto Dickmann birkaç gün sonra Normandiya harekâtında öldü.

İşte Hitler'in Yeni Düzeni bu bölümde ana çizgisini sunduğumuz biçimde kurulmıya başlanmıştı; Nazi gangster imparatorluğu Avrupada ilk olarak böyle göstermişti kendini. Ama insanlığın yine büyük bir talihi varmış ki bu barbarlık çağı daha başlangıçta kapatıldı. Bu başarı Alman halkından gelen bir isyanla değil, Alman ordularını fiilen yenilgiye uğratmakla ve Nazi İmparatorluğunu resmen çökertmekle sağlandı. Şimdi de bu çöküşün hikâyesini anlatacağız.

XXVIII

MUSSOLİNİ'NİN DÜŞMESİ

Savaş yılları içinde yaz geldikçe Avrupada büyük taarruzlara girişen her zaman Almanya olmuştu. Ama 1943 yılında işler tersine döndü.

O yılın Mayıs ayı başında, Kuzey Afrikada bir zamanlar büyük bir kuvvet olan *Mihver* birliklerinden arta kalanların da Tunus'da esir edilmesinden sonra, General Eisenhover komutasındaki İngiliz - Amerikan kuvvetleri elbette doğrudan doğruya İtalya'ya savaşa girmesini, komşu Fransa'nın tamamiyle Almanların eline geçmesine ve İngiliz seferî kuvvetinin de Manş ötesine atılmasına kadar geciktirmişti. Aynı kâbus şimdi yine başlamıştı, hem de bu kez hızla gerçekleşmek üzere...

Mussolini hastaydı da. Umutsuzdu ve korkuyordu. Bütün

halka ve silâhlı kuvvetlerine bir bozgunculuk havası yayılmıştı. Milâno ve Turin gibi sanayi şehirlerinde büyük grevler oluyor, aç işçiler "ekmek, barış ve hürriyet" diye gösteriler yapıyorlardı. Halkın gözünden düşen ve yozlaşan faşist rejimi ise hızla çöküyordu. Kont Ciano o yılın başında Dış İşleri Bakanlığından alınmış, Vatikan'a elçi tâyin edilmişti. Almanlar, Ciano'nun da, Romanya diktatörü Antonescu gibi, *Müttefikler*le ayrı bir barış yapmağa çalışacağından korkuyorlardı.

Mussolini aylardanberi Hitler'e başvurup duruyor, Stalin'le barış yapmasını, böylece Akdenizdeki İngiliz - Amerikan kuvvetlerine, Manş'ı geçmek için İngiltere'de toplandığını sandığı aynı kuvvetlerin artan tehdidine karşı, İtalyanlarla birlikte ortak bir savunmaya geçmesi için Ordularını Batıya getirmesini istiyordu. Hitler sallanan ortağını hizaya getirmek için kendisiyle yeni bir görüşme yapmak zamanının geldiğini anladı. 7 Nisan 1943 tarihinde Salzburg'da bir görüşme düzenledi. Duce bu görüşmeye artık kararını vermiş —ya da hiç olmazsa düşündüklerini söylemeye karar vermiş— olarak gittiği halde yine Führer'in lâf seli altında boğulup gitti. Hitler bu başarısını sonradan Goebbel'e anlatmış, Goebbels de Hitler'in söylediklerine defterine şöyle geçirmiş:

«Bütün çabasını harcamış ve Mussolini'yi yeniden yola getirebilmiş... Duce'de büyük bir değişme olmuş... Oysa trenden indiği zaman Führer kendisini artık yürüyecek hali kalmamış ihtiyar bir adam sanmış; (dört gün sonra) ayrılırken dipdiriymiş, ve herhangi bir işi başaracak durumdaymış.» (1)

Ama aslında Mussolini, birbirini hızla kovalayacak olayları karşılamaya hazır değildi. *Müttefikler,* Mayısta Tunus'u aldıktan sonra, 10 Temmuzda Sicilya'ya çıktılar. İtalyanlar kendi yurtlarında savaşmaya pek niyetli değillerdi. Az sonra Hitler'e İtalyan Ordusunun "çökmek üzere bulunduğunu" bildiren raporlar gelmeye başladı ve Hitler bu durumu OKW'deki danışmanlarına haber verdi.

«(Hitler 17 Temmuzda topladığı bir savaş kurulunda şunları söy-

ledi) Yalnız Stalin'in 1914 de ya da Fransızların 1917 de uyguladıkları tedbirlere benzeyen barbarca tedbirler bir ulusu kurtarabilir. İtalya'da istenmiyen unsurları atmak için bir çeşit mahkeme ya da askeri mahkeme kurulmalıdır.» (2)

Durumu konuşmak için Mussolini'yi bir daha çağırdı. Görüşme Kuzey İtalya'da Feltre'de 19 Temmuzda yapıldı. Ne gariptir ki bu toplantı iki diktatörün yaptığı on üçüncü toplantı oluyordu. Tabiî bu da ötekiler gibi geçti. Hitler yine durmadan konuştu. Mussolini yine dinledi— bu durum öğle yemeğinden önce üç, yemekten sonra da iki saat sürdü. Bağnaz Alman lideri zavallı dostunun ve müttefikinin bozulan moralini pek düzeltemedi. Bütün cephelerde savaşı sürdüreceklerdi. Üzerlerine aldıkları görevleri "başka kuşaklara" bırakmıyacaklardı. "Tarihin sesi" onları hâlâ çağırıyordu. Sicilya ile İtalya tutulabilirdi, eğer İtalyanlar da döğüşecek olurlarsa. İtalyanlara yeni Alman takviyeleri gönderilecekti. Yakında yeni tip bir denizaltı indirilecek ve İngilizler bir "Stalingrad"la karşılaşacaklardı.

Dr. Schmidt'in söylediğine bakılırsa Hitler'in bütün vaatlerine ve övünmelerine rağmen hava çok ağırdı. Mussolini sevgili dostunun uzun tiratlarını dinleyemiyecek kadar sersem bir durumdaydı. Sonunda Schmidt'den tuttuğu notları rica etti. Toplantı sırasında *Müttefikler*'in Roma'ya ilk olarak bir gündüz hava akını yaptıkları haberi gelince Mussolini'nin durumu büsbütün kötüleşti. (3)

Avrupa sahnesinde yirmi yıldır çalımından geçilmeyen Benito Mussolini daha altmış yaşına gelmediği halde ihtiyarlamış, bunamış ve çökmüştü. Roma'ya döndüğü zaman şehri ilk bombardımandan sonraki durumundan daha kötü buldu. Faşist Partisindeki en yakın arkadaşlarının, dahası damadı Ciano'nun, isyanıyla karşılaştı. Bütün bunların ardında kendisini devirmek için hazırlanmış, ucu taa Kırala kadar giden ve geniş bir çevreyi kapsayan bir komplo da vardı.

Başlarında Dino Grandi, Giuseppe Bottai ve Ciano'nun

bulunduğu âsi Faşist liderleri 1939 Aralık ayındanberi toplanmayan Büyük Faşist Kurulunun toplanmasını istiyorlardı. Aslında bu kurul da Duce'nin her söylediğine evet diyen bir kuklaydı. Kurul 24-25 Temmuz 1943 gecesi toplandı. Mussolini ilk olarak şiddetli bir muhalefetle karşılaştı ve ülkesini felâkete sürüklemekle suçlandırıldı. 8'e karşı 18 oyla, demokratik parlâmentolu ve anayasalı bir monarşinin kurulmasını öngören bir karar alındı. Kararda silâhlı kuvvetlerin başkomutanlığı yine Kırala veriliyordu.

Grandi'den başka bütün Faşist âsilerin bundan daha ileriye gitmeye niyetleri yoktu. Ama bazı generallerle Kıralın hazırladığı ikinci ve daha geniş bir komplo vardı. Mussolini ise fırtınayı atlattığını sanıyordu — çünkü eninde sonunda İtalya'da kararları kendisi değil Büyük Kurul verecekti. Bu bakımdan 25 Temmuz akşamı Kıral tarafından saraya çağırılıp da kendisine Başbakanlıktan atıldığı kısaca bildirilince ve sonra tutuklanıp ambulânsa konularak bir polis karakoluna götürülünce çok şaşırdı. (*)

Yirminci Yüzyılın karışıklıklarından ve umutsuzluklarından yararlanmasını bilen, cafcaflı görünüşüne rağmen elinden doğru dürüst bir iş gelmeyen Yüzyılın büyük palavracısı, Modern Romalı Sezar, işte böyle rezilcesine yuvarlanıp gitti. Kişi olarak pek aptal sayılmazdı. Çok tarih okumuştu, okuduklarından da ders aldığını sanıyordu. Ama halkı, Almanlar gibi, saçma sapan tutkular peşinde koşmıyacak kadar uygar, açıkgöz

(*) Mussolini saraydan çıkarıldığı sırada hissettiklerini anlatırken «Herhangi bir önsezim yoktu,» diyor. Kıral Viktor Emmanuel, Mussolini'yi yere vurmak için bu fırsattan yararlanmak istemişti.

Mussolini, Kıralın daha başlangıçta şöyle söylediğini anlatıyor: «Sevgili Duce, artık işler kötüye gidiyor. İtalya parçalandı... Askerler dövüşmek istemiyor... Şu anda İtalya'da en nefret edilen insansınız...»

Mussolini şöyle cevap verdiğini söylüyor: «Çok önemli bir karar vermektesiniz.» Ama kendi anlattığına bakılırsa Kıralı kararından vazgeçirmeye çalışmadı. Halkına «iyi şanslar» dileyerek sözünü bitirdi. (Mussolini, **Memoires, 1942-1943**, s. 80-81)

ve toprağına bağlıydı. Gerekli sanayi kaynaklarından yoksun bir ülkeyi, bir diktatörlük yönelimi altında, savaşçı, emperyalist büyük bir devlet yapmaya çalışmak gibi büyük bir hata işlemişti. İtalyan halkı, Faşizmi, hiçbir zaman Almanlar gibi yürekten benimsemedi. Bunun geçici bir dönem olduğunu düşünerek katlandı, Mussolini de herhalde bunu anladı. Bütün diktatörler gibi iktidar onu da ister istemez sarhoş etti, bozdu, sersemletti ve yargısını zehirledi. Bu arada ikinci büyük hatasını yaparak, kendi kaderini de, İtalya'nınkini de Nazi Almanyasının kaderine bağladı. Hitler'in ölüm çanları çalmaya başladığı zaman Mussolini İtalyasının da ölüm çanları çalmaya başladı. 1943 yazı girerken İtalya lideri bu çanların çalındığını iyiden iyiye işitiyordu. Ama alınyazısından kaçmak için yapacağı bir şey kalmamıştı. O sırada Hitlerin elinde bir esirdi artık.

Bir tek kurşun bile atılmamıştı. Bir Faşist Milisi bile çıkıp bir tek el silâh atmamıştı. Kimse çıkıp onu temize çıkaracak bir söz etmemişti. Rezilce atılışına kimsenin aldırdığı yoktu, yalnız Kıralın yanından alınıp ambulânsa konulmuş, doğruca hapishaneye gönderilmişti. Tersine, herkes bayram yapıyordu. Faşizm de, kurucusu kadar kolaylıkla çökmüştü. Mareşal Pietro Badoglio generallerden ve memurlardan oluşan partisiz bir hükümet kurdu. Faşist Partisi dağıtıldı. Kilit noktalarındaki Faşistler görevlerinden atıldı. Faşizm düşmanları hapisanelerden çıkartıldılar.

Mussolini'nin düşüş haberi Hitler'in karargâhına ulaşır ulaşmaz, karargâhın bu habere nasıl bir tepki gösterdiği pek âlâ kestirilebilir. Kestirmenin de gereği yok zaten. Elimizdeki yüzlerce belge bu tepkinin nasıl olduğunu çok iyi anlatıyor (4). Korkunç bir bomba gibi indi bu haber karargâha. Nazilerin akıllarına birtakım paraleller geldi. Roma'da olup bitenlerin korkulu bir başlangıç olması tehlikesi Dr. Goebbels'i çok tedirgin etmeye başladı. 26 Temmuzda Goebbels hemen acele Rastenburg karargâhına çağırıldı. Güncesinden anladığımıza gö-

re, Propaganda Bakanının düşündüğü ilk şey şuydu: Mussolini'nin düştüğünü Alman halkına nasıl haber verecekti? "Ne diyeceğiz şimdi halka?" diye soruyordu kendi kendine. Şimdilik, Duce'nin "Sağlık nedenlerinden" ötürü çekildiğini söylemeye karar verdi.

«(Güncesinde şöyle yazıyor) Bu olaylar öğrenildiği zaman Almanya'da bulunan birtakım uygunsuz unsurlar, Badoglia ile adamlarının Roma'da yaptıklarını burada da yapabileceklerini düşünebilirler. Führer böyle bir tehlikenin görülmesi halinde en sert polis tedbirlerini almasını Himmler'e emretti.»

Aslında Hitler, Goebbels'in yazdığına bakılırsa, ortalıkta böyle bir tehlike görmüyordu. Propaganda Bakanı, sonunda, Alman halkının "Roma'daki buhrana bir başlangıç gözü ile bakmıyacağı" sonucuna vardı ve rahatladı.

Führer, on beş gün önce buluştukları zaman Mussolini'nin halinde bir çöküntü sezmişti. Bunu bildiği halde 25 Temmuz öğleden sonra Roma'dan karargâha haberler gelmeye başlayınca yine de şaşırdı. İlk gelen haber Faşist Büyük Kurulunun toplanmış olduğu haberiydi. Hitler, Kurul neden toplanıyor, dedi. "Bu çeşit kurullar neye yarar?" diye sordu. "Bu kurullarda lâk lâk etmekten başka ne yapılır?"

O akşam korktuğu başına geldi. Gece saat 9.30 da toplantı başladığı zaman askerî danışmanlarına "Duce'nin istifa ettiği" haberini verdi. "En korkunç düşmanımız Badoglio hükümetin başına geçti," dedi.

Hitler bu haber karşısında savaş sırasındaki son soğukkanlı tepkilerinden birini daha gösterdi. İlk zamanlardaki buhranlarda ve daha başarılı olduğu günlerde de böyle buz gibi soğuk yargılara varmıştı. General Jodl, Roma'dan daha ayrıntılı haberler gelinceye kadar beklenilmesini istediği zaman Hitler hemen sözünü kesti.

«Elbette (dedi). Ama önceden hazırlıklı olmalıyız. İhanet edenler elbette b'ze hâlâ bağlı olduklarını ilân edecekler. Ama bu yalandır. Tabii, bağlı kalmıyacaklar... Birileri (Badoglio) savaşa devam edileceğ'ni

hemen ilân edecektir. Ama bunu söylesinler ya da söylemesinler hiç fark etmez. Bunu söyliyebilirler, ama ihanet de yine olduğu gibi kalır. Biz de aynı şeyi yapacağız. Ama öteyandan bütün bu takımı bir darbede alaşağı etmek, bu serserileri yakalamak için gereken bütün hazırlıkları tamamlıyacağız.»

Hitler'in ilk düşüncesi şuydu: Mussolini'yi devirenleri yakalayacak, Duce'yi yeniden iktidara getirecekti.

«Yarın (diye devam etti) oradaki Üçüncü Panzergrenadier Tümeni komutanına bir adamla emirler göndereceğim — özel bir amaçla Roma'ya yürüsün ve bütün hükümeti yakalasın. Kıralı ve daha başka kimler varsa. Herşeyden önce veliahtı ve bütün takımı tutuklasın. Badoglio ve bütün ötekileri yakalasın. İçeri tıksın, bir iki gün sonra da başka bir hükümet darbesi olsun.»

Hitler OKW Harekât Dairesi Başkanına döndü.

«HİTLER: Jodl, emirleri hazırla...Sahra toplarıyla Roma'ya yürüsünler... Hükümeti, Kıralı ve bütün takımı olduğu gibi yakalasınlar. Veliahtı istiyorum ben hepsinden önce.

KEITEL: İhtiyardan daha önemli o.

BODENSCHATZ: (Bir ***Luftwaffe*** generali): Bunu o şekilde düzenlemeli ki hepsini bir uçağa koyup kaçırıvermeli.

HİTLER: Uçağa koysunlar kurtulsunlar.

BODENSCHATZ: Bambino hava alanından kaçmasın.»

Geceyarısından sonra yapılan son bir toplantıda Vatikan'a ne yapılacğı sorunu ortaya atıldı. Hitler cevap verdi:

«Doğruca Vatikan'a girerim. Vatikan bana hoşgeldin mi diyecek sanıyorsunuz? Hemen orayı da elimize geçiririz... Bütün kordiplomatik orada... Pis herifler... O deyyusları da oradan çıkarıp atarız... Sonra özür dileriz...»

Hitler o gece hem İtalya ile Almanya ve hem de Fransa ile İtalya arasındaki Alp geçitlerinin kapatılmasını emretti. Bu amaçla Fransadan ve Güney Almanyadan sekiz tümen kadar toplandı. B Ordu Gurubu adında yeni bir kuruluş yaratıldı, başına da enerjik komutan Rommel getirildi. İtalyanlar, Goebbelsin güncesinde yazdığı gibi, Alp tünellerini ve köprülerini

atmış olsalardı, bir bölümü Sicilya'da Eisenhower ordusuyla şiddetli bir savaşa tutuşmuş olan İtalya'daki Alman askerleri ikmal kaynaklarından yoksun kalır, uzun zaman dayanamazlardı.

Ama İtalyanlar Almanların aleyhine birdenbire dönecek durumda değillerdi. Badoglio'nun, önce *Müttefikler*le ilişki kurması, bir ateşkes anlaşmasına varıp varamıyacağını, Alman tümenlerine karşı döndüğü zaman *Müttefikler*den yardım görüp göremiyeceğini anlaması gerekiyordu. Hitler, Badoglio'nun bütün bunlara girişeceğini doğru olarak tahmin etmişti. Ama bu kadar uzun zaman alacağını sanmamıştı. 27 Temmuzda Führer'in karargâhında yapılan savaş toplantısının ana konusu bu tahmindi. Toplantıda, Nazi hükümetinin ve silâhlı kuvvetlerinin birçok kodamanları, bu arada Goering, Goebbels, Himmler, Rommel, Grand-Amiral Raeder'in Ocak ayında gözden düşmesinden sonra (*) onun yerine Donanma Başkanı olan Amiral Karl Doenitz bulunuyordu. Başta Rommel olmak üzere, Generallerin çoğu dikkatli davranılmasını, İtalya'da girişilecek herhangi bir hareketin çok iyi düşünülerek hazırlanmasını istediler. Hitler, ilk Rus yaz taarruzunun başladığı (15 Temmuz) Doğu Cephesinden önemli panzer tümenlerinin çekilmesi pahasına da olsa hemen harekete geçilmesini istiyordu. Bu toplantıda generallerin kendi görüşlerini ilk olarak Hitler'e kabul ettirdikleri anlaşılıyor. Führer'i hareketi ertelemeye kandırdılar. Bu arada olabildiğince çok Alman askeri toplanacak, Alpler üzerinden İtalya'ya sevkedilecekti. Goebbels generallerin kararsızlıklarını pek beğenmemişti.

(*) Hitler 1928 denberi Alman Donanmasının başında bulunan Raeder'e, Kutup Okyanusundan Rusya'ya giden Müttefik konvoylarını imha edemediği ve burada çok kayıp verdiği için kızmıştı. 1 Ocak günü, karargâhta büyük bir kızgınlık sırasında, Savaş Kahramanı Alman Büyük Denizler Filosu Komutanının hemen görevinden uzaklaştırılmasını emretti. Gemiler sökülüp atılacaktı. 6 ocakta Wolfschanze karargâhında Hitler ile Raeder arasında çok şiddetli bir tartışma geçti. Führer Donanmayı uyuşuklukla, dövüşmek istememekle ve tehlikeleri göze almamakla suçladı. Bunun üstüne Raeder komutanlıktan affedilmesini istedi. 30 Ocakta istifası resmen kabul ve ilân edildi. Rader'den sonra Donanmanın başına geçen Doenitz, Denizaltılar Komutanıydı. Deniz-üstü gemilerinin problemlerini çok az bildiği için daha çok denizaltı savaşı üzerinde durdu.

«(Savaş görüşmelerinden sonra güncesine şunu yazmış) Düşmanın yaptığını hiç hesaba katmıyorlar. Biz harekete geçmeyi düşünelim ve hazırlanalım diye elbette İngilizler bir hafta daha beklemiyecekler.»

Ne kendisinin ne de Hitler'in üzülmesi gereksizdi. Çünkü *Müttefikler* bir hafta değil, altı hafta beklediler. O sırada da Hitler plânlarını ve bu plânları uygulamak için gereken kuvvetleri hazırladı.

27 Temmuzda savaş kurulunu topladığı zaman durumu deli kafasıyla birdenbire kavramış ve plânlarını hazırlamıştı. Dört plân uygulayacaktı: (1) *Eiche* (Meşe) Harekâtı; eğer Mussolini bir adaya hapsedildiyse kendisini Donanma, eğer İtalya'da bir yerdeyse Luftwaffe paraşütçüleri kurtaracaktı; (2) *Student* (Öğrenci) harekâtında ise Roma birdenbire işgal edilecek ve Mussolini hükümeti yeniden kurulacaktı; (3) *Schwarz* (Siyah) harekâtı da tüm İtalya'nın Alman askerleri tarafından işgali için girişilecek harekâtın parolasıydı; (4) *Achse* (Mihver) harekâtı da İtalyan Donanmasının elegeçirilmesini ya da imha edilmesini amaçlıyordu. Son iki harekât sonradan «*Mihver*» parolası altında birleştirildi.

1943 Eylülünün başlarında iki olay Führer'e plânlarını uygulama fırsatını verdi: 3 Eylülde *Müttefikler* İtalyan çizmesinin güneyine çıktılar. 8 Eylülde, İtalya ile Batılı Devletler arasında bir ateşkes anlaşması imzalandığı açıklandı (3 Eylülde gizlice imzalanmıştı).

Hitler o gün Doğuda sarkan Alman cephesini düzeltmek için Ukrayna'da Zaporoje'ye uçmuştu. Ama, Goebbels'in yazdığına göre, "içinde tuhaf bir sıkıntı vardı." O akşam Doğu Purusya'da Rastenburg'daki karargâhına döndü ve döner dön-

mez de büyük müttefikinin kendisinden ayrıldığı haberini aldı. Bunu bekliyordu, ona göre de hazırlanmıştı. Ama tam zamanını kestiremediği için şaşırdı. Karargâh saatlerce birbirine girdi. Almanlar, İtalyanların ateşkes anlaşması imzaladıklarını Londra'nın B.B.C. radyosundan öğrenmişlerdi. Jodl, Rastenburg'dan Roma yakınlarında Frascati'de bulunan Feld-Mareşal Kesselring'e telefon ederek bu haberin doğru olup olmadığını sorduğu zaman, Güney İtalya Alman Orduları Komutanı bu haberi kendisinin de yeni duyduğunu itiraf etti. Kesselring'in karargâhı o sabah *Müttefikler* tarafından bombardımanla tahrip edilmişti. Kesselring de Batı kıyısının herhangi bir yerinde yapılacak yeni bir *Müttefik* çıkarmasını karşılamak için askerlerini toplamakla uğraşıyordu. Buna rağmen Kesselring yine de, İtalyan Ordusunun elinden silâhlarının alınmasını ve ülkenin işgalini öngören plâları uygulayacak, «*Mihver*» parolasını yürütebilecek durumdaydı.

İtalya'nın merkezindeki ve Güneyindeki Alman kuvvetleri bir iki gün çok zor duruma düştüler. Roma yakınlarında bulunan beş İtalyan tümeni ile iki Alman tümeni karşı karşıya geldiler. Eğer 8 Eylülde Napoli'ye gelen büyük *Müttefik* Filosu, Kesselring ile kurmayının düşündükleri gibi, kuzeye ilerleyip de başkentin yakınlarında karaya çıkmış olsaydı ve bu çıkış dolaylardaki hava meydanlarına indirilecek paraşütçülerle takviye edilseydi, İtalya savaşı bambaşka bir biçim alır ve Nazi İmparatorluğu bir yıl önce yıkılırdı. Kesselring'in sonradan söylediğine göre, Hitler ile OKW sekizinci günü akşamı elinde bulunan sekiz tümenin hepsini "defterden silmişti" (5). İki gün sonra Hitler Güney İtalya'nın kaybedilmiş olduğunu ve Roma'nın kuzeyinde Apeninlerde yeni bir hattın kurulması gerektiğini Goebbels'e söyledi!

Ama *Müttefik* Komutanlığı, kendisine hemen hemen İtalya'nın her iki kıyısında da herhangi bir yere çıkarma yapmak olanağını sağlayan deniz üstünlüğünü kullanmadığı gibi, Almanların korktukları ezici hava üstünlüğünden de yararlanmadı. Bundan başka, Eisenhower'in de büyük İtalyan kuvvetlerini, özellikle Roma yakınlarında bulunan beş İtalyan tümenini, kendi kuvvetleri ile birlikte kullanmak için hiçbir çaba göstermediği anlaşılıyor. Eğer Eisenhower bunu yapmış olsaydı —hiç olmazsa Kesselring ile Kurmay Başkanı Siegfried Westphal'in sonradan söyledikleri gibi— Alman Orduları kötü bir duruma düşerlerdi. Bunların söylediklerine bakılacak olursa, Almanlar, Montgomery'nin «çizme» nin yukarısına doğru ilerleyen ordusuyla çarpışacak ve aynı zamanda da General Mark Clark'ın herhangi bir yerde karaya çıkacak ordusunu geriye püskürtecek ve ayrıca ortada ve gerilerde bulunan büyük İtalyan kuvvetleriyle başedecek durumda değillerdi. (*) (6)

Amerikan Beşinci Ordusu Roma yakınlarına değil de Napoli'nin Güneyinde Salerno'ya çıkınca ve Müttefik paraşütçüleri de Roma hava alanlarında görünmeyince her iki general

(*) Eisenhower'in Donanma İşleri Yardımcısı Yüzbaşı Harry C. Butcher'e göre, hem Amerikan kuvvetleri Kurmay Başkanı General George C. Marshall, hem de İngiliz kuvvetleri Kurmay Başkanı Feld-Mareşal Sir John G. Dill, Eisenhower'in İtalya'da ilerlemek bakımından yeterince inisyatif göstermediğinden yakınmışlardır. Butcher, bu konuda şefini savunmuş ve yeterli sayıda çıkarma gemileri olmayışının Eisenhower'in plânlarını sınırladığını, Roma'nın yakınlarına uzanacak kadar kuzeyde denizden girişilecek bir istilâ hareketinin Sicilya'dan havalanacak Müttefik avcı uçaklarının menzili dışında kalacağını belirtmiştir. Eisenhower ise Sicilya'yı aldıktan sonra Manş'ta yapılacak istilâ hareketine hazırlık olmak üzere, dördü Amerikan, üçü İngiliz, yedi tümenin İngiltereye gönderilmesinin kendisine emredildiğini, bu yüzden askerlerinin azaldığını söylemiştir. Butcher, Eisenhower'in aslında İtalyanların başkentini Almanlara karşı korumalarına yardımı etmek üzere Roma'daki hava alanlarına hava piyadesi indirmeyi düşündüğünü, ancak Badoglio'nun son dakikada bu hareketin «şimdilik durdurulmasını» istediğini açıklamıştır. Büyük kişisel bir tehlikeyi göze alarak Badoglio ile görüşmek için gizlice Roma'ya giden General Maxwell D. Taylor İtalyanlarda «bozgunculuk» ve Almanlarda ise «güç» olması yüzünden Amerikan hava piyadesinin Roma'ya indirilmesinin intihar demek olacağını bildirmiştir. (Bakın Eisenhowover, **Crusade in Europe**, s. 189, ve Butcher, **My Three Years with Eisenhower**, s. 407-25).

de rahat bir soluk aldılar. İtalyan tümenleri hemen hemen bir kurşun bile atmadan teslim olup da silâhlarını bırakınca daha da rahatladılar. Demek ki Roma'yı ve bir süre için de Napoli'yi kolaylıkla ellerinde tutabileceklerdi. Böylelikle İtalya'nın üçte ikisine sahip olacaklar, bu bölgenin kuzeyinde bulunan fabrikaları Almanya hesabına silâh yapımı için çalıştırabileceklerdi. Hitler'in eline hemen hemen mucizeye benzeyen büyük bir fırsat geçmişti. (*)

İtalya'nın savaştan çıkması Hitler'in çok canını sıktı. O sırada yeniden Rastenburg'a çağrılmış olan Goebbels'e bunun "bir hayvanlık örneği" olduğunu söyledi. Bundan başka, Mussolini'nin düşmesinden sonra kendi durumunu da düşünmeye başlamıştı. Goebbels, 11 Eylülde güncesine şöyle yazmış: "Führer aynı gelişmelerin bizde de olmasını derhal ve büsbütün önliyecek son tedbirlerin alınmasını istedi."

Goebbels'in ricası üzerine Hitler —Propaganda Bakanı, "Bunalım zamanında halkın Führer'inden, cesaret alacak ve avunacak bir söz duymağa hakkı vardır." demişti— 10 Eylül günü akşamı radyoda yaptığı konuşmada bu konuda meydan okurcasına konuşmuştu:

«Burada da hatalerin bulunabileceği umudu Nasyonal Sosyalist devletin karakterini bilmemekten ileri geliyor. Almanya'da da bir 20 Temmuz yaratılabileceği inancı, benim kişisel durumum üstünde olduğu kadar, siyasî iş arkadaşlarım, Feld-Mareşallerimle generallerimin davranışları üzerinde yürütülen hayalî tahminlere dayanmaktadır.»

Aslında, ileride göreceğimiz gibi, birkaç Alman generali ile bir avuç eski politikacı, askerî yenilgiler çoğaldıkça, yeni yeni ihanet tasarılarıyla uğraşıyorlardı. Bu tasarılar ertesi yılın Temmuzunda, çok şiddetli, ama Mussolini'ye karşı girişilen hareketten daha az başarılı olarak, uygulanacaktı.

(*) Kıral, Badoglio ve Hükümet Roma'dan kaçtı ve az sonra Müttefikler tarafından kurtarılan Güney İtalya bölgesinde yerleşti. Hitler çok kızdı buna. Ayrıca, Amiral Doenitz'in İtalyan Donanmasını yakalamak ya da tahrip etmek için hazırladığı planlara rağmen Donanmanın da bir kısmı Malta'dan kaçtı.

Hitler'in herhangi bir ihaneti önlemek için aldığı tedbirlerden biri de bütün Alman Prenslerinin Ordudan atılması oldu. Eskiden Führer ile Mussolini arasında gidip gelen Hesse Prensi Philip tutuklandı ve Gestapo'nun nâzik ellerine teslim edildi. Karısı, İtalyan Kıralının kızı Prenses Mafalda da tutuklandı. Kocasıyla birlikte toplama kampına gönderildi. İtalyan Kıralı da, Norveç ve Yunanistan Kıralları gibi Hitler'in pençesinden kaçmış, Hitler de öcünü almak için kızını tutuklamıştı. (*)

Führer'in günlük toplantılarında, Hitler'in kafasını kemiren bir problem haftalar boyunca tartışıldı: Mussolini nasıl kurtarılacaktı? Hatırlanacağı gibi, bu plânın parolası "Meşe Harekâtı" idi. Karargâhta yapılan toplantılarda tutulan notlarda Mussolini'nin adı hep "değerli eşya" olarak geçmektedir. Generallerin çoğu, Goebbels bile, eski Duce'nin hâlâ çok değerli bir eşya olup olmadığından kuşkuluydular. Ama Hitler değeri olduğunu düşünüyor ve Duce'nin kurtarılması için direniyordu.

Hitler hâlâ şahsen sevdiği eski dostuna yalnızca bir yardımda bulunmakla kalmak istemiyordu. Onu, aynı zamanda, Kuzey İtalya'da kuracağı yeni Faşist hükümetin başına da geçirmek niyetindeydi. Böylelikle Almanlar bu bölgeyi yönetmek zahmetinden kurtulmuş olacaklardı. Bundan başka, düşman bir halkın arasından şimdiden çıkmaya başlayan pis partizanlara karşı uzun ikmal ve ulaşım yolları da korunmuş olacaktı.

(*) Hitler şahsen kendisiyle hiçbir zaman ilgilenmedi. O yıl Mayıs ayında karargâhta yaptığı askerî bir konferansta generallerine, «Mafalda benden üstün mü?» demişti. «Bana ne Mafalda'dan... Büyüleyecek bir zekâsı mı var, hiç sanmıyorum.» (Felix Gilbert'in, **Hitler Directs His War**, adlı kitabından, s. 37 Hitler'in günlük askerî toplantılarında tutulan gizli notlardan.)

Amiral Doenitz Donanmanın Mussolini'yi Ventotene adasında keşfettiğini 1 Ağustosta haber verdi. Ağustosun ortasında ise Himmler'in av köpekleri Mussolini'nin, Sardinia'nın kuzey ucuna yakın Maddalena adlı başka bir adada bulunduğundan emin olduklarını bildirdiler. Muhripler ve paraşütlerle adaya girilmesini öngören ince plânlar hazırlandı. Ama daha bu plânların uygulanmasına geçilmeden Mussolini yeniden başka bir yere kaçırıldı. Ateşkes anlaşmasının gizli bir maddesine göre kendisinin *Müttefiklere* teslim edilmesi gerekiyordu. Ama bilinmeyen bir nedenden dolayı Badoglio Mussolini'nin teslimini geciktiriyordu. "Değerli eşya" Eylülün başlarında Abruzzi Appenin dağlarının Gran Sasso d'İtalia denen tepesindeki bir otele götürüldü. Buraya dişli dağ treniyle çıkılıyordu.

Almanlar az sonra bunu da haber aldılar. Dağın tepesinde havadan bir keşif yaptılar. Pervanesiz uçaklarla sessizce inerek İtalyan *carabinieri* muhafızlarını susturduktan sonra Duce'yi küçük bir *Ficsler - Storch* uçağıyla kaçırmaya karar verdiler. Bu gözüpek plân Himmler'in güvendiği sıkı S.S. aydınlarından Otto Skorzeny adında bir Avusturyalının başkanlığında 13 Eylülde uygulandı (*). Skorzeny önceden kaçırmış olduğu bir İtalyan generalini motörsüz uçağına aldıktan sonra dağ oteline yüz metre yakın bir yere kuvvetlerini indirdi. Duce'nin ikinci kat penceresinden çevresine bakındığını gördü. Alman askerlerini gören *carabinieri*'lerin çoğu uzaklara kaçtılar. Kaçmayanları da Skorzeny ile Mussolini kandırdı. Silâhlarını kullandırtmadılar. S.S. komutanı, bir İtalyan generaline ateş etmeyin, diye bağırıyordu — o sırada esir aldığı İtalyan generalini Alman askerlerinin önünde götürüyordu. Bir görgü tanığının anlattığına göre de, Mussolini pencereden

(*) Otto Skorzeny'nin adı bu kitabın sonuna doğru başka bir ilginç serüvene karışacaktır. Skorzeny, Mussolini düştükten bir gün sonra, ilk olarak Führer'in yanına çıkarılmış ve kendisi şahsen Hitler tarafından bu iş için görevlendirilmişti.

böyle bağırmaktaydı: "Kimseye ateş etmeyin! Aman kan dökmeyin!" Gerçekten de bir damla kan akmadı.

Mussolini, sonradan söylediğine bakılırsa, *Müttefiklerin* eline düşmekten ve New York'un Madison Meydanında teşhir edilmektense kendisini öldürmeye yemin etmişti (*). O sırada sevincinden yerinde duramayan eski Faşist Lideri ufak bir *Ficsler Storch* uçağına sokuldu ve uçak otelin altındaki küçük taşlı çayırda tehlikeli bir kalkış yaptıktan sonra havalandı. Mussolini, önce Roma'ya, sonra oradan, aynı akşam, bir *Luftwaffe* nakliye uçağıyla Viyana'ya uçuruldu. (7)

Mussolini çok sevindi kurtulduğuna. Birkaç gün sonra Rastenburg'da buluştukları zaman Hitler kendisini hararetle karşıladı, ama Mussolini artık eski Mussolini değildi. Hayata küsmüştü. İçindeki eski ateş sanki yanıp kül olmuştu. Hitler, Mussolini'nin, İtalya'nın Almanlar tarafından işgal edilmiş bölgesinde Faşist rejimini yeniden diriltmek niyetinde olmadığını üzülerek gördü. Führer Eylülün sonuna doğru Goebbels'le yaptığı uzun görüşme sırasında eski İtalyan dostunun kendisini hayal kırıklığına uğrattığını gizlemedi.

«(Goebbels bu görüşmeden sonra defterine şunu yazmış) Duce, İtalyan felâketinden, Führer'in umduğu moral sonuçları çıkarmamış... Führer, Duce'nin yapacağı ilk şeyin kendisine ihanet edenlerden öc almak olacağını sanmış. Ama hiç de böyle bir belirti yokmuş. Bu bakımdan gerçek sınırları ortaya çıkmış.Mussolini, Führer ya da Stalin çapında bir devrimci değil. Üstelik İtalyan halkındaki devrimcilik ve ihtilâlcilik yoksunluğu da var onda da.»

Hitler ile Goebbels, Mussolini'nin Ciano ile de barışmasına kızıyorlar, kızı Edda'nın yâni Ciano'nun karısının —her

(*) Yüzbaşı Harry Butcher'in anlattığına göre, Mussolini kaçırılmazdan az önce Eisenhower'in karargâhına Cape Town'daki tiyatroların birinden telgrafla bir teklif gelmiş. Teklifte «Mussolini'nin üç haftalık bir angajmanla Cape Town sahnelerinde görünmesi sağlandığı takdirde» on bin İngiliz lirası bağışta bulunacağı bildiriliyormuş. (Butcher, **My Three Years With Eisenhower**, s. 423)

ikisi de Münih'e kaçmışlardı— Mussolini'yi parmağında oynattığını tahmin ediyorlardı (*). Mussolini'nin Ciano'yu astırması, kızını da, Goebbels'in yazdığı gibi, dövmesi gerektiği kanısındaydılar (**). Bu yüzden Ciano'yu —Goebbels Ciano'ya "zehirli türedi" diyordu— yeni Faşist Cumhuriyetçi Partisinin başına getirmesine de itiraz ettiler.

Hitler, Duce'nin hemen böyle bir parti kurmasını istemiş, Mussolini de Hitler'in direnmesi üzerine Eylülün 15'inde yeni İtalyan Sosyal Cumhuriyetini ilân etmişti.

Hiçbir sonuç alınamadı bundan. Mussolini'nin de zaten gönlü yoktu bu işte. Belki de Hitler'in tam bir kuklası olduğunu, kendisinin ve "Faşist Cumhuriyetçi Hükümeti" nin Almanya'nın kendi çıkarına verdiği yetkiden başka bir iktidara sahip olmadığını, İtalyan halkının bir daha kendisini ve Faşizmi kabul etmiyeceğini artık anlamıştı.

Bir daha Roma'ya dönmedi. İtalya'nın çok kuzeyine düşen Gargnano yakınlarında, Garda Gölü kıyılarında Rocca delle Caminate denilen ücra bir yerde yerleşti. Özel bir S.S. *Leibstandarte* kıtası kendisini sürekli olarak koruyordu. Eski S.S. fedailerinden Sepp Dietrich de Rusya'daki 1 inci Zırhlı S.S. kıtasından gelmiş, Mussolini'ye ünlü metresi Clara Pettacci'yi getirmişti — böyle dönüyordu işler Nazi Almanya'sında... Mussolini biricik sevgilisini yeniden kollarının arasında bulunca artık dünyayı unuttu. Bir tek değil bir sürü metresleri olan Goebbels bu işe şaşırıp kaldığını söylüyor.

«(Goebbels'in 9 Kasım tarihinde defterine yazdığı nottan) Duce'nin Sepp Dietrich'in getirdiği kız arkadaşıyla geçirdiği hayat hiç de hoş bir şey değil.»

Birkaç gün önce de Goebbels, güncesine Hitler'in "Duce'yi siyasî bakımdan defterden" silmeye başladığını yazıyordu. Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, Führer Mussolini'yi defterden silmeden önce, kendisine, ileride Venedik'i eklemek üzere, Triyeste, İstriye ve Güney Tirol'u Almanlara bıraktırmıştı. Bir zamanlar çalımından geçilmeyen diktatörün artık yapmıyacağı kepazelik yoktu. Damadını tutuklanması için Hitler'in yaptığı baskıya da Kasım ayında boyun eğdi ve Ciano'yu 11 Ocak 1944 de Verona hapisanesinde idam ettirdi. (*)

Hitler, 1943 sonbaharının başında, Nazi Almanya'sının karşısına çıkan büyük tehlikeleri atlatmış sayılabilirdi. Mussolininin düşmesi ve İtalya'da Badoglio hükümetinin kayıtsız şartsız teslim olması, Hitler ile generallerinin ilk buhranlı haftalarda korktukları gibi, Almanya'nın güney sınırlarını *Müttefik* hücumlarına açabilir ve —kuzey İtalya'dan— Balkanlara giden zayıf yolu da açarak, güney Rusya'da bir ölüm - kalım savaşı vermekte olan Alman Ordularının gerilerini tehlikeye düşürebilirdi. Duce'nin hiç sesini çıkarmadan Roma'da iktidarı bırakıvermesi Führer'in, gerek ülke içindeki ve gerekse dı-

(*) Aslında ya da daha çok, Ciano'nun sonradan Kıral Victor Emmanuel'e yazdığı bir mektuba göre, Ağustos ayında Almanlar onları aldatmışlardı. Çocuklarının tehlikede olduğunu ve Alman hükümetinin kendisiyle birlikte ailesini de Almanya üzerinden İspanya'ya memnunlukla kaçıracaklarını söylemişlerdi. **(The Ciano Diares,** s.v.)

(**) Gobbels'in güncesine göre: «Edda Mussolini Bavyera'daki villâsında çok hırçınlaşmıştı. En ufak bir söz üzerine vazoları ve eşyayı kırıp geçiriyordu.» **(The Goebbels Diaries,** s. 479).

(*) Ciano'nun defterine yazdığı son yazı, (23 Aralık 1943, Verona Hapisanesi, 27 No. lu Hücre» tarihini taşımaktadır. Çok acıklı bir parçadır bu. Son yazı ile aynı tarihte İtalya Kıralına yazdığı mektubu ölüm hücresinden nasıl çıkarttığını bilmiyorum. Ama güncesinin geri kalan kısmını Almanların eline geçmeden önce bir yere saklamış olduğunu söylüyor. Kâğıtlarını Alman işgali altındaki İtalyan bölgesinden Edda Ciano kaçırmıştır. Edda ,bir köylü kadını kıyafetine girmiş, kâğıtları entarisinin altına saklıyarak İsviçre sınırını geçmişti.

Büyük Kurulda Duce aleyhine oy kullanmış olan ve Duce'nin eline geçen ne kadar Faşist lideri varsa onlar da özel bir mahkemede vatana ihanet suçuyla yargılandılar ve biri hariç, hepsi de Ciano ile birlikte idam edildiler. Bunlar arasında Mussolini'nin iktidara geçmesiyle sonuçlanan ünlü Roma üzerine yürüyüşe katılmış olanlarla, Mussolini'nin eski adamlarından Mareşal Emilio de Boni da vardı.

şındaki prestiji için büyük bir darbe olmuş, bu yüzden *Mihver* hapı yutmuştu. Ama bütün bunlara rağmen, Hitler gözüpek bir darbeyle Mussolini'yi —hiç olmazsa dünyanın gözünde— yeniden meydana çıkarmış, yerine oturtmuştu. İtalyanların Balkanlar'da, Yunanistan'da, Yugoslavya ve Arnavutluk'ta işgal ettikleri yerler herhangi bir *Müttefik* taarruzuna karşı emniyet altına alınmıştı; OKW yazın sonlarına doğru, *Müttefik*lerin buralara herhangi bir gün çıkarma yapacağını sanmıştı. Bu ülkelerde bulunan birçok İtalyan erleri esir olmuştu. Hitler, başlangıçta yaptığı gibi, Kesselring'in kuvvetlerini kuzey İtalya'ya çekeceği yerde, bu kuvvetlerin Roma'nın güneyinde İngiliz - Amerikan - Fransız askerlerinin ilerleyişlerini kolayca durdurduğunu görünce bundan vazgeçmişti. Alman askerlerinin gösterdikleri cesaret, beceriklilik ve atılganlık Hitler'in güneydeki işlerin epey yola sokmuştu. Bu hiç şüphesiz böyleydi.

Ama başka yerlerde işler büsbütün sarpa sarmıştı.

Hitler' Ruslara karşı son büyük taarruzuna 15 Temmuz 1943 de girişti. Alman Ordusunun en seçkin askerlerini —yeni ağır *Kaplan* tanklarıyla teçhiz edilmiş en azından on yedi panzer tümeniyle 500.000 kişiyi— Kursk'un batısındaki büyük Rus çıkıntısına karşı saldırttı. "Kale Harekâtı" adını verdiği bu harekâtta Rus Ordularının en seçkin askerlerden oluşmuş bir milyonluk ordusunu —bunlar kışın Almanları Stalingrad'tan ve Don'dan atan askerlerdi— hem tuzağa düşüreceğini, hem de bu kuvvetleri Don'a kadar ve belki de Volga'ya kadar püskürteceğini ve Moskova'yı güney doğudan saracağını umuyordu.

Kesin bir yenilgiyle sonuçlandı bu harekât. Ruslar bu taarruzu aslında bekliyorlardı. Hazırdılar. 22 Temmuzda tanklarının yarısını kaybeden panzerler zınk diye durdu ve sonra gerilemeye başladı. Ruslar kendi kuvvetlerinden o kadar emindiler ki, bu taarruzun sonucu alınmadan, onlar da Kursk'un

kuzeyinde Orel'de Alman çıkıntısına karşı Temmuzun ortalarında yeni bir taarruza geçtiler ve cepheyi yardılar. Rusların savaşta giriştikleri ilk yaz taarruzu oldu bu. Bundan sonra da Kızıl Ordu savaşın sonuna kadar inisiyatifi elinden bırakmadı. 1941 Aralık ayında Moskova'ya doğru Almanların giriştikleri taarruzda dayanak noktası olan Orel'i 4 Ağustosta aldılar.

Artık Sovyet taarruzu bütün cepheye yayılmıştı. 23 Ağustosta Harkov düştü. Bir ay sonra, yâni 25 Eylülde, Almanların da Napolyon'un *Grande Armée*'si gibi Rus seferinin ilk aylarında ele geçirmiş oldukları Moskova yolu kavşağındaki Smolenks, Almanlardan geri alındı. Eylülün sonuna doğru Alman Orduları baskıya dayanamıyarak Dinyeper hattına kadar çekildiler. Nehrin dirseğinde bulunan Zaporoje'den güneyde Azov Denizine kadar uzanan bir savunma hattı kurdular. Donetz sanayi bölgesi kaybedilmiş, Almanların Kırım'da bulunan On Yedinci Ordusu irtibatını kaybetme tehlikesiyle karşılaşmıştı.

Alman Ordularının Dinyeper'de ve Zaporoje'nin güneyinde kurdukları ve ikisine birden "Kış Hattı" adını verdikleri tahkim edilmiş mevzilerde tutunacaklarından Hitler emindi. Ama Ruslar yeniden guruplaşmak için bile durmak niyetinde değillerdi. Ekimin ilk haftasında Kiyev'in kuzeyinde ve güney doğusunda Dinyeper'i geçtiler. Kiyev 6 Kasımda düştü. 1943 yılının sonuna doğru, güneydeki Sovyet Orduları, Hitler'in 1941 yılında Rusya'nın içerlerine dalarak ilk zaferlerini kazandığı savaş alanlarını geçtiler, Polonya ve Romanya sınırlarına gelip dayandılar.

Hitler'in başına gelenler bununla da bitmedi.

O yıl işleri tersine döndüren iki yenilgiye daha uğradı. Atlantik savaşını kaybetti ve Almanya'ya gece gündüz yapılmakta olan büyük hava akınları gittikçe arttı.

Yukarıda gördüğümüz gibi, Alman denizaltıları 1942 de 6.250.000 ton tutarında *Müttefik* gemisi batırmıştı. Bu gemi-

lerin çoğu İngiltere'ye ve Akdenize gidiyordu. Batı gemi tezgâhları bu kaybı kolay kolay karşılayacak durumda değillerdi. Ama 1943 başlarında denizaltılarla başa çıkmaya başladılar. Uzun menzilli uçaklarda ve uçak gemilerinde yeni bir teknik uyguluyorlardı. Su-üstü gemilerine radar [illegible]lardı. Düşman denizaltılarının geldiğini daha görünmeden anlayabiliyorlardı. Yeni Donanma Komutanı ve büyük denizaltı Doenitz birçok denizaltılarının *Müttefik* konvoylarına daha yaklaşmadan pusuya düşürülerek tahrip edilmelerini [illegible] sabotaj hareketi sonucu sandı. Ama büyük kayıplara sabotajın değil radarın sebep olduğunu hemen öğrendi. Şubat, Mart ve Nisan aylarında kayıpları elliye yükseldi; yalnız Mayıs ayında otuz yedi Alman denizaltısı batırıldı. Alman Donanması bu kayıplara daha fazla dayanamadı. Doenitz, Mayıs ayı çıkmadan önce kendi inisiyatifiyle bütün denizaltılarını Kuzey Atlantikten çekti.

Denizaltılar Eylülde yeniden Atlantiğe açıldılar. Ama yılın son dört ayında altmış dört denizaltı kaybına karşılık ancak altmış yedi *Müttefik* gemisi batırabildiler. Bu orantı denizaltı savaşının sonu demekti. Böylece Atlantik savaşının sonucu kesinlikle belirlenmiş oldu. I. Dünya Savaşında 1917 de her iki tarafın da orduları ilerleyemez duruma girdikleri sırada, Alman denizaltıları İngiltere'ye neredeyse pes dedirteceklerdi. Hitler'in Orduları da 1942 de Rusya'da ve Güney Afrika'da artık ilerleyemez duruma geldikleri ve Amerika ile İngiltere Güney Doğu Asya'da Japon ilerleyişini durdurmaya ve aynı zamanda Hitler'in Batıdaki Avrupa İmparatorluğunu istilâ etmek için asker, silâh ve cephane yığmaya başladıkları sırada Alman denizaltıları yine bu amaçlarına yaklaşmak üzereydiler.

1943 yılında Kuzey Atlantikten geçen denizyollarını kesememeleri kötü bir haberdi, ama Hitler'in karargâhında bu haber sanıldığından daha büyük felâketler yarattı (*). Çünkü

(*) Doenitz 31 Mayısta denizaltılarını Kuzey Atlantikten çektiğini

büyük sayıda silâh ve malzeme o yılın içinde hemen hemen hiç bir engele rastlamadan Atlantiği geçti ve ertesi yıl Avrupa Kalesine ancak bu sayede çıkılabildi.

Alman halkı da modern savaşın tadını o yıl tattı — savaşın felâketleri kapılarına kadar geldi dayandı. Halk, denizaltıların başlarına gelenleri pek bilmiyordu. Rusya'dan, Akdenizden ve İtalya'dan gelen haberler gittikçe kötüleşmekteydi, ama eninde sonunda bunlar anayurttan binlerce kilometre uzaklardan gelen haberlerdi. Şimdi ise geceleri İngiliz, gündüzleri Amerikan uçaklarının attıkları bombalar Almanların yurdunu, çalıştıkları daireleri ve fabrikaları yerle bir etmeye başlamıştı.

Hitler, bombalanmış hiçbir şehri gidip gezmedi. Bu görev dayanamıyacağı kadar acı geliyordu ona. Goebbels buna çok üzülüyordu. Her gün yüzlerce mektup alıyor, bu mektuplarda "Führer'in hava bombardımanlarından yıkılan bölgeleri neden gezmediği, Goering'in neden ortaya çıkmadığı" soruluyordu. Hava akınlarının Alman şehirlerinde ve sanayiinde yaptığı büyük tahribat Propaganda Bakanının güncesinde çok iyi görülüyor.

16 Mayıs 1943... Amerikan bombardıman uçaklarının gündüz yaptıkları akınlar korkunç zorluklar yaratıyor. Kiel'de... Donanmanın askeri ve teknik tesislerinde büyük hasar var... Böyle sürerse sonunda dayanılamıyacak ciddî sonuçlarla karşılaşacağız.

25 Mayıs. İngilizlerin Dortmund'a yaptıkları gece akını çok ağır oldu, belki de bir Alman şehrine karşı girişilen akınların en kötüsü... Dortmund'dan gelen raporlar oldukça korkunç... Sanayi ve silâh yapımı te-

---

Hitler'e haber verdiğinde Hitler, «Denizaltı savaşından vazgeçmek diye bir şey olamaz,» diye bağırdı. «Atlantik benim Batıdaki ilk savunma hattımdır.»

Söylemesi kolaydı ama yapması güçtü. Doenitz 12 Kasımda güncesine üzülerek şöyle yazıyor: «Bütün kozlar düşmanın elinde. Uzun menzilli hava devriyeleri bütün bölgeleri kapsıyor ve hiç bilgimiz olmayan kestirme metodlarını kullanıyorlar... Düşman bizim bütün sırlarımızı biliyor, bizse onların hiçbir sırrını bilmiyoruz.» (8)

sişlerinde büyük hasar var... Seksek-yüz bin kadar insan açıkta kalmış... Batıda yaşayanlar yavaş yavaş cesaretlerini yitiriyorlar. Böyle bir cehenneme kolay kolay katlanılamaz... Akşamüstü Dortmund'dan (yeni) bir rapor aldım. Hemen hemen her yer harap olmuş. Oturulacak bir tek ev kalmamış.

26 Temmuz. Hamburg'a geceleyin ağır bir akın yapıldı... Sivil halk ve silâh fabrikaları üstünde ciddî sonuçlar yarattı... Gerçekten felâket...

29 Temmuz. Geceleyin Hamburg'a, bugüne kadar yapılan hava akınlarının en büyüğü yapıldı... Uçak sayısı 800 ile 1000 arasında... Kaufmann (mahalli Gauleiter) ilk raporunu verdi... Felâketin genişliği insanın aklını şaşırtıyor. Bir milyon insanın yaşadığı bir şehir, tarihte eşi görülmemiş bir biçimde tahrip edildi. Hemen hemen çözülmesi imkânsız problemlerle karşı karşıyayız. Bu bir milyon insana yiyecek bulmamız gerek. Oturacak yer sağlamalıyız. Halk olabildiğince uzaklara götürülmeli. Giyecek de gerek. Kısacası birkaç hafta önce aklımızdan bile geçmeyen problemlerle karşı karşıyayız... Kaufmann, 800.000 yersiz yurtsuz insanın caddelerde ne yapacaklarını bilmeksizin aşağı yukarı dolaştıklarını bildiriyor...»

Bazı sanayi dallarında, özellikle avcı uçakları, bilyeli rulman, savaş gemileri yapan fabrikalarda, yeni jet uçaklarına çelik ve yakıt sağlıyan tesislerde ve Hitler'in büyük umutlar bağladığı Peenemunde'deki roket deney istasyonlarında (*) büyük hasarlar oldu. Demiryolları ile kanal ulaşımları aksadı, ama Alman silâh üretiminin tümü, 1943 yılında İngiliz - Amerikan bombardımanlarından büyük bir zarar görmedi. Bunun nedeni daha çok işgal edilen bölgelerde, özellikle bombar-

(*) Polonya yeraltı harekâtının verdiği gizli bilgi üzerine İngiliz Hava Kuvvetlerine mensup bir keşif uçağının 1943 Mayısında Peenemunde'den çektiği fotoğraflardan burada jetle işleyen pilotsuz bir uçak (sonradan V-1 ya da sesli bomba adını aldı) ile bir roket (V-2) üstünde çalışıldığı anlaşıldı. İngiliz uçakları Ağustosta Peenemunde'ye hücum ettiler. Tesislere büyük hasarlar verdiler ve araştırmalar ile testleri birkaç ay geriye attılar. Kasım ayında İngiliz ve Amerikan Hava Kuvvetleri Manş kıyısında altmış üç V-1 rampası tesbit ettiler ve Şubat ayında doksan altıya çıkan rampalardan yetmiş üçünü bombalayarak yok ettiler. «V-1» ve «V-2» kelimeleri Almanca **Vergeltungswaffen**'den gelir. Misilleme silâhları demektir. Dr. Goebbels 1944 yılında bunların bir hayli propagandasını yaptı.

dıman edilmeyen Çekoslovakya, Fransa, Belçika ve Kuzey İtalya gibi ülkelerdeki fabrikaların üretimi artırmış olmalarıydı.

İngiliz-Amerikan hava akınlarından, Goebbels'in güncesinde belirttiği gibi, en çok Alman halkının morali ile yaşadığı yerler zarar gördü. Savaşın ilk yıllarında, bu kitap yazarının da çok iyi hatırladığı gibi, Alman halkı, *Luftwaffe*'nin düşmana, özellikle İngilizlere, karşı yaptığı akınlarla ilgili korkunç haberleri rahatlıkla okuyup geçiyordu. Bu akınlar sayesinde savaşın bir an önce —ve zaferle— biteceğine emindiler. Şimdi, 1943 yılında ise, hava savaşının acılarını, *Luftwaffe*'nin başka uluslara, hele 1940-41 da Londra halkına çektirdiğinden çok daha korkunç bir şekilde tadıyordu. Alman halkı da bu akınlara İngiliz halkı kadar cesaretle ve sabırla katlandı. Ama dört yıllık savaştan sonra bunlara katlanmak daha zordu. 1943 yılının sonuna doğru, bir yandan Rusya'da, Kuzey Afrika'da ve İtalya'da umutlar suya düşerken, öte yandan Alman anayurdundaki şehirler bir uçtan öteki uca durmadan bombardıman ediliyordu. Alman halkı artık umutsuzluğa kapılmaya ve durumun ancak yenilgiyle bitecek bir sonun başlangıcı olduğunu anlamaya başlamıştı.

O sırada işsiz kalmış olan General Halder sonradan şöyle yazacaktır: "En geç 1943'ün sonuna doğru savaşın askerî bakımdan kaybedilmiş olduğu, yanılmaya meydan bırakmayacak şekilde ortaya çıkmıştı." (9).

General Jodl, 7 Kasım 1943 de —Birahane Darbesi yıldönümünün arifesinde— Nazi Gauleiter'leri karşısında yaptığı resmî olmayan biraz kötümser konuşmada bu kadar ileri gitmedi. Ama savaşın beşinci yılı başlarken çizdiği görünüm yeterince karanlıktı.

Anayurt cephesinde ve tepkisi dolayısiyle cephede de, bugün için en ağır basan olay (dedi) düşmanın havadan evlerimize, karılarımıza ve çocuklarımıza karşı giriştiği terör akınlarıdır. Bu bakımdan... savaş, yalnızca İngiltere'nin hatâsı yüzünden, ırk ve din savaşlarından sonra

artık bir daha olmıyacağını sandığımız şekilleri almış bulunuyor.

Bu terör akınlarının, psikolojik, moral ve maddi bakımdan etkisi tamamiyle önlenemezse bile hiç olmazsa zayıflatılmalıdır.»

1943 yılındaki yenilginin ve bombardımanların Almanların moralinde yarattığı durumu, o günlerdeki yıldönümü dolayısıyla Führer'in adına konuşan yetkili kaynak çok canlı olarak şöyle anlatıyor:

«Ülke içindeki yıkıcı faaliyet canavarı büyüyor. Bütün korkaklar bir yol, ya da... kendi deyimleriyle — siyasî bir çözüm arıyor. Elde henüz bir şeyler kalmışken görüşmelere başlayalım diyorlar...» (*)

Yalnız korkaklar mı arıyordu ya? Dr. Goebbles'in kendisi, Hitler'in en bağnaz en sadık adamı bile, güncesine bakılacak olursa, 1943 yılı sona ererken bir yol arıyordu. Yalnız, Almanya barış görüşmelerine başlasın mı başlamasın mı diye değil, kiminle —Rusya ile mi, Batı ile mi— başlasın diye düşünüp duruyordu. Birçoklarının yaptıkları gibi, barış diye Hitler'in arkasından laf etmiyordu. Düşüncelerini liderine açacak kadar cesareti ve kendisine güveni vardı. İtalya'nın teslim olduğu haberi üzerine çağırıldığı Führer'in Rastenburg'taki karargâhında Goebbels, 10 Eylül 1943 de, barış görüşmeleri ihtimalini defterinde ilk olarak ele almaktadır.

«Problem ilk olarak hangi yana dönmemiz gerektiği şeklinde orta-

(*) Jodl'un «Savaşın Beşinci Yılı Başlarken Stratejik Durum» adı altında verdiği konferans Hitler ile generallerinin 1943 yılı sonunda Almanya'nın durumunu nasıl gördüklerini gösteren en iyi belgedir. Bu belge Nazi siyasî liderlerine gizli olarak verilmiş olan bir konferanstan daha ileri bir şeydir. Bu konferansa bağlı birçok muhtıralar ve belgeler vardır ve üstlerinde «Führerin Genel Karargâhı» damgası bulunmaktadır. Jodl konferans sırasında bunlara değinmiştir. Hitler'in nezareti altında hazırlandığı anlaşılan konferans, belgeleriyle birlikte Führerin savaş hakkındaki görüşünü yansıtır. Jodl o günkü durum üzerinde karamsardır, ama geleceğe daha karamsar olarak bakmakta ve İngilizlerle Amerikalıların Batıda girişecekleri istilâ hareketinin «savaşı kararlaştıracağını» ve «elimizdeki kuvvetlerin bunu püskürtmeye yeterli olmadığını» doğru olarak tahmin etmektedir. (10)

ya çıkıyor. Moskoflara mı yoksa İngilizlerle Amerikalılara mı? İki yana karşı başarılı bir savaş devam ettirmenin çok zor olacağını açıkça anlamalıyız.»

Batıda bir Müttefik çıkarması ihtimalinin ve Rusya cephesindeki "kritik" durumun Hitler'i "biraz üzdüğü"nü görmüştür.

«En kötüsü Stalin'in yedek olarak [illegible] üstünde en ufak bir fikrimiz yok. Bu şartlar altında tüm [illegible]ğ[illegible]n alıp Avrupada bulunan öteki savaş alanlarına götüreb[illegible] [illegible]ün şüpheliyim.»

Özel defterine kendi görüşlerini yazdıktan sonra —birkaç ay önceye kadar bu fikirler kendisi için ihanet ve bozgunculuktu— Goebbels düşüncelerini Hitler'e açtı.

«Stalin ile ergeç bir şey yapılıp yapılamıyacağını Führere sordum. Hiçbir zaman, dedi... Führer İngilizlerle pazarlığa girişmenin Sovyetlerle pazarlığa girişmekten daha kolay olduğunu ve İngilizlerin günün birinde akıllarının başlarına geleceğine inanıyor... Oysa ben Stalin'le daha iyi anlaşabileceğimiz kanısındayım. Çünkü Stalin Churchill'den daha pratik bir politikacıdır. Churchill romantik bir serüvencidir. İnsan doğru dürüst konuşamaz onunla.»

İşlerin bu kadar kötüye gittiği sırada Hitler ile adamları umutlarını ufak bir ihtimale bağlamışlardı: *Müttefikler* geriye çekileceklerdi; İngiltere ile Amerika Kızıl Ordunun Avrupa'yı istilâ etmesinden korkacak ve sonunda eski kıt'ayı Bolşevizmden korumak için Almanlara katılacaklardı. Hitler, Ağustos ayında Doenitz ile yaptığı bir görüşmede bu ihtimal üstünde uzun uzadıya durmuştu. Şimdi de Eylül ayında Goebbels'le bu ihtimali görüşüyordu.

«(Goebbels güncesine şu sözleri ekliyor) İngilizler, Avrupanın Bolşevik olmasını hiçbir şekilde istemezler... Bolşevizmle Nasyonal Sosyalizm karşısındaki tutumlarından birini gevşetmek zorunda olduklarını anladıkları zaman bizimle uzlaşmaya gideceklerine şüphe yok... Churchill'in kendisi eski bir Bolşevik düşmanıdır ve bugün yalnızca kendi çıkarı için Moskova ile işbirliği yapmaktadır.»

Gerek Hitler ve gerekse Goebbels, Moskova ile önce kimin

işbirliği yapmış olduğunu, kimin Rusya'yı savaşa sürüklediğini unutmuş görünüyordu. Goebbels barış ihtimalleri üstünde Hitler'in söylediği sözleri özetledikten sonra yazısını şöyle bitiriyor:

«Ergeç düşmanlardan birine yanaşmak sorunuyla karşılaşacağız. Almanya'nın iki cepheli savaşta hiçbir zaman talihi olmamıştır; buna uzun zaman dayanamıyacaktır.»

Ama artık bunu düşünmek için çok geç değil miydi? Goebbels, 23 Eylül'de, karargâha döndü ve Hitler'le yaptığı bir saatlik gezintisi sırasında tek cephede savaşmayı sağlamak için bir yanla barış görüşmelerine başlamak konusunda kendisini on beş gün öncesinden daha karamsar buldu.

«Führer bugün için görüşmelerle herhangi bir şeyin başarılacağına inanmıyor. İngiltere daha yeterince sersemlemiş değil...Doğuda ise durum çok elverişsiz... Stalin bugün avantajlı durumda.»

O akşam Goebbels Hitler'le başbaşa yemek yedi.

«Churchill ile görüşmeye hazır olup olmadığını Führer'e sordum... Churchill ile yapılacak görüşmelerin bir sonuca varmayacağına kendisinin düşmanca görüşlere çok saplanmış olduğuna, ayrıca aklın değil kin'in kendisine kılavuzluk ettiğine inanıyor. Führer Stalin'le görüşmeyi tercih edecek ,ama görüşmelerin başarılı olacağına inanmıyor...

Durum ne olursa olsun, şu ya da bu yanla bir anlaşmaya varmamız gerektiğini Führer'e söyledim. Almanya hiçbir zaman iki cephede birden savaş kazanmamıştır. Onun için iki cepheli savaştan nasıl kurtulabileceğimizi araştırmamız gerekir.»

Bunu gerçekleştirmek göründüğünden daha zordu. Almanya'yı iki cepheli savaşa sürüklemeye benzemiyordu. Ama 1943 yılının o Eylül akşamı, Nazi Savaş Kahramanı hiç olmazsa birkaç dakika için karamsarlığı bir yana bıraktı ve barışın ne kadar tatlı bir şey olacağı hülyasına kapıldı. Goebbels'in yazdığına göre, barışı "özlediğini" bile söyledi.

«Sanat çevreleriyle yeniden ilişki kurabilseydi, akşamları tiyatrolara gidebilseydi, sanatçılar kulübüne uğrayabilseydi ne kadar mutlu olacağını söyledi.» (11)

Savaş beşinci yılına girerken, Almanya'da barış yollarını arayan yalnızca Hitler'le Goebbels değildi. Beceriksiz, çok konuşan, sayıları artmış olmakla birlikte yine de çok dar bir çevreyi kapsayan Nazi aleyhtarı komplocular da bu sorun üstünde yeniden düşünmeye başlamıştır, Hitler Ordularının hâlâ yabancı topraklarda savaşmalarına rağmen artık savaşı kaybettiklerini anlamışlardı. Çoğu, hepsi değil, istemiye istemiye ve ancak büyük vicdan muhasebelerinden sonra, şu conuca varmışlardı: Anayurda normal bir yaşama olanağı sağlıyacak bir barış getirebilmek için, Hitler'i öldürerek ondan kurtulmaktan ve Nasyonal Sosyalizmi ortadan kaldırmaktan başka çare yoktu.

1944 yılının başında, İngiliz-Amerikan Ordularının çok geçmeden Manş kıyılarında istilâ hareketlerine girişecekleri, yakında Kızıl Ordunun Alman sınırlarına dayanacağı, ve Almanya'da ne kadar büyük şehir varsa hepsinin de *Müttefik* bombardımanları altında birer yıkıntı haline geleceği (*) kesinlikle anlaşılınca, komplocular, Nazi diktatörü ile rejiminin Almanya'yı tam bir felâketin uçurumuna atmadan, Hitler'i öldürmek ve rejimini devirmek için son bir teşebbüse daha girişmeye karar verdiler.

Artık çok zamanları kalmadığını anlamışlardı.

(*) Goerdeler Batıda bombalanan bölgeleri gezdikten sonra 1943 Temmuzunda Feld-Mareşal von Kluge'ye yazdığı mektupta: «Binlerce yıllık emek bugün bir yıkıntı,» diyor. Goerdeler mektubunda, kararsız generalden, komploculara katılmasını ve Hitler'in yaptığı «deliliğe» bir son verilmesi için yardımda bulunmasını, rica ediyordu.

XXIX

MÜTTEFİKLERİN BATI AVRUPA'YI İSTİLA ETMELERİ VE HİTLER'İ ÖLDÜRME TEŞEBBÜSÜ

Komplocular 1943 yılında en aşağı altı kez Hitler'i öldürmeye teşebbüs ettiler. Bir keresinde uçağına bomba koydular, ama bomba patlamadı.

Direnme hareketinde o yıl oldukça önemli bir değişme olmuştu: Komplocular artık Feld-Mareşallerden umutlarını kesmişlerdi. Mareşaller mevkilerini ve askerî güçlerini Yüksek Komutanı yerinden atmak için kullanamıyacak kadar korkak —ya da kalın kafalı— idiler. Direnme hareketinin can damarı olan Goerdeler, 1942 Kasım ayında Smolensk ormanında, Doğu'daki Merkez Ordu Grubunun komutanı Feld-Mareşal von Kluge ile yaptığı gizli görüşme sırasında, Hitler'i devirme hareketinde faal bir rol oynamasını kendisinden rica etmişti. Führer'in gü-

zel bir hediyesini daha yeni kabul etmiş bulunan (*) kararsız general o sırada buna razı olacak gibiydi, ama birkaç gün sonra su koyuverdi ve Berlin'de General Beck'e bir mektup yazarak kendisini hesaba katmamalarını rica etti.

Birkaç hafta sonra da komplocular, Stalingrad'da kuşatılan Altıncı Ordunun Komutanı General Paulus üstünde çalışmaya başladılar. Orduyu bu duruma düşüren Liderine karşı generalin acı bir kırgınlık duyacağını sanıyorlardı. Generalden, iki yüz elli bin Alman askerini bu korkunç felâkete sürükleyen müstebiti atması için Orduya bir çağrıda bulunmasını rica ettiler. General Beck'in bu konuda Paulus'e yaptığı çağrıyı bir hava subayı kuşatılmış şehre ulaştırdı. Paulus ise bu çağrıya, yukarıda gördüğümüz gibi, Führer'ine radyo ile bağlılık mesajları göndermekle karşılık verdi ve ancak Rusların eline esir düşerek Moskova'ya gittikten sonra aklı başına geldi.

Paulus'ten ağızlarının payını alan komplocular birkaç gün de umutlarını Kluge ile Manstein'e bağladılar. Bu iki Feld Mareşal Stalingrad faciasından hemen sonra Rastenburg'a uçmuş, ve galiba da, Führer'den Rus Cephesi komutanlığının kendilerine bırakılmasını istemişlerdi. Eğer bu çıkış başarıyla sonuçlansaydı Berlin'de bir hükümet darbesinin işareti sayılacaktı. Komplocular bir daha, kendilerine göre yaptıkları yorumun kurbanı olmuştular. Evet, her iki Feld-Mareşal Hit-

(*) Kluge, 30 Ekim 1942 de, altmışıncı doğum gününde, Führer'den 250.000 marklık bir çek aldı (resmi kurdan aşağı yukarı 1.000.000 Türk Lirası). Kendisine bu paranın yarısını malikânesinin onarımına harcamak izni verildi. Bu davranışın, bir Alman subayı olarak namus ve şerefine sürülmüş bir leke olması gerekirken Feld- Mareşal her iki hediyeyi de kabul etti. (Schlabrendorff, **They Almost Killed Hitler**, s. 40) Kluge sonradan Hitler'in aleyhine döndüğü zaman Führer karargâhtaki subaylara şunu söyledi: «Ben şahsen kendisini terfi ettirdim, en yüksek nişanları verdim, büyük bir malikâne hediye ettim... ve Feld- Mareşal olarak aldığı maaşlardan başka büyük bir miktar da para verdim...» (Gilbert, **Hitler Directs His War**, s. 101.2, Hitler'in 31 Ağustos 1944 de karargâhta verdiği konferansın stenoyla tutulmuş notu).

ler'in karargâhına gitmişti, ama yalnızca Yüksek Komutana bağlılıklarını tekrarlamak için.

Beck, acı acı, "Yalnız kaldık," dedi.

Hem kendisi hem de arkadaşları cephedeki yüksek subaylardan doğru dürüst bir yardım göremiyeceklerini artık anlamışlardı. Bu umutsuzlukla askerî kuvvetin tek kalan kaynağına, yani *Ersatzheer*'e, Anayurt ya da Yedek Ordu'ya, döndüler. *Ersatzheer* pek ordu sayılmazdı. Buradaki kuvvetler, daha çok eğitim gören acemi askerlerle yurt içinde inzibat görevi yapan çeşitli garnizonlardaki yaşlı erlerdi. Ama eninde sonunda ellerinde silâhları vardı. Eğitim görmüş askerlerle Waffen - S.S. birlikleri uzaklarda, cephelerde bulundukları için bu kuvvetler Hitler'in öldürülmesi sırasında komplocuların Berlin'i ve öteki ana şehirleri ele geçirmelerine yeterdi.

Ama öldürme hareketinin zorunluluğu —dahası bunun istenilen birşey olup olmadığı— konusunda muhalefet arasında tam bir anlaşma yoktu.

Kreisau çevresi, örneğin, böyle bir şiddet hareketine kesinlikle karşıydı. Bu grup, Almanya'nın en ünlü aristokrat ailelerinden iki genç aydın idealistin çevresinde toplanmış, çeşitli insanlardan oluşan bir topluluktu. Baştaki gençlerden biri, 1870 de Prusya Ordusunu Fransa'da zafere ulaştıran Feld-Mareşalin yeğen torunlarından Kont Helmuth James von Moltke; öteki de, Clausewitz ile birlikte Çar Birinci Aleksandr' la Tauringen Anlaşmasını imzalayarak Prusya Ordusuna taraf değiştirtmiş ve Bonapart'ın yıkılmasına yardım etmiş olan o çağın ünlü generallerinden von Wartenberg'in torunlarından Kont Peter Yorck von Wartenberg'ti.

Adını Motke ailesinin Silezya'da Kreisau'daki malikânesinden alan Kreisau Grubu bir komplo kuruluşu olmaktan çok bir tartışma çevresiydi (*). Bu grubun üyeleri Nazilerden

(*) Moltke idamından az önce karısına yazdığı mektupta şöyle diyor: «Birarada düşündüğümüz için asılıyoruz.»

önceki Alman toplumunun ufak bir örneğiydi. Bunlar Hitler kâbusu geçtikten sonra da Alman toplumun aynı şekilde kalacağını umuyorlardı. Grupta iki Cizvit, iki Luther papazı, tutucular, liberaller, sosyalistler, zengin toprak sahipleri, eski sendika liderleri, profesörler ve diplomatlar vardı. Aralarında yetişme ve düşünme bakımından ayrılıklar olduğu halde yine de geniş ortak bir zemin bulabilmişler, bundan yararlanarak Hitler'e karşı direnmek için gereken birtakım fikirler, ruh, ahlâk, felsefe ve bir dereceye kadar da, siyasî görüş geliştirmişlerdi. Bunlardan kalan —savaş bitmeden önce bu adamların hemen hemen hepsi asılmıştı— ve gelecekteki hükümet şekli ile yeni toplumun ekonomik, sosyal ve ruhsal yapısı üzerindeki görüşlerini yansıtan belgelere bakılacak olursa, gurubun amacı bir çeşit Hıristiyan Sosyalizmini gerçekleştirmekti. Toplumda bütün insanlar kardeş olacak ve modern zamanların bütün korkunç kötülükleri —insan ruhunun sapıklıkları— ortadan kaldırılacaktı. Ülküleri soyluydu. Bulutlar kadar yüksekteydiler ve ülkülerine biraz da Alman mistisizmi karışmıştı.

Bu yüksek ruhlu gençler inanılmayacak kadar sabırlıydılar. Hitler'den ve Hitler'in Almanya ile Avrupaya getirdiği bozuklukların hepsinden tiksiniyorlardı, ama Hitler'in devrilmesiyle ilgili değillerdi. Almanya'nın yakında yenilmesi bunu kendiliğinden yapacak diyorlardı. Dikkatlerini yalnızca bundan sonraki olaylar üstünde toplamışlardı. Moltke bu sırada şunu yazıyordu: "Bizim için... savaş sonu Avrupası, kendi yurttaşlarımızın göğsünde, insanın yeniden nasıl yaşatılabileceği sorunudur."

Almanya'da uzun yıllar kalmış olan ve Almanya'yı çok iyi tanıyan, Moltke'nin eski arkadaşlarından ünlü kadın gazeteci *Amerikalı Dorothy Thomson, Moltke'den hayali bırakıp* ayağını yere basmasını rica etmişti. 1942 yazısında New York'dan yaptığı kısa dalga yayınlarında korkunç diktatörden kurtulmaları için bir şeyler yapmalarını "Hans"tan ve arkadaş-

larından istiyordu. "Ermişler çağında yaşamıyoruz, insanların bulunduğu çağda yaşıyoruz," diyordu.

«Hans ile son buluşmanızda göle bakan nefis bir taraçada karşılıklı çaylarımızı içtik... Günün birinde tutumunuzu eylemle, kökü işlerle ortaya koymak zorunda kalacaksınız, dedim... Kendisinin ve arkadaşlarının harekete geçmeye cesaretleri olup olmadığını kendisine sorduğumu hatırlıyorum...» (1).

Temel sorundu bu. Cevabı da şuydu: Moltke ile arkadaşlarına lâf bakımından diyecek yoktu. Cesurdular bu konuda — nitekim bu yüzden asıldılar sonradan—, ama işe gelince, sıfırdılar.

Yüreklerinden değil —çünkü hepsi de korkunç sonlarını büyük bir cesaretle karşıladılar— daha çok akıllarından gelen bu bozukluk, Kreisau çevresiyle Beck-Goederler-Hassell Gurubundaki komplocular arasındaki ayrılığın başlıca nedeniydi. Bundan başka, Nazi rejiminin yerine geçecek hükümetin niteliği ve kuruluşu bakımından da aralarında bir çatışma vardı.

22 Ocak 1943 de, Peter Yorck'un evinde, General Beck'in başkanlığında yapılan büyükçe bir toplantıdan sonra daha birkaç kez toplandılar. İlk toplantıda Beck, Hassell'in defterinde yazdığına göre, "biraz zayıf ve çekingendi." (2). Toplantıda, gelecekte izlenecek ekonomik ve sosyal politika üstünde "genç ler" le "yaşlılar" arasında —Hassell'in kullandığı terimler bunlar— ateşli bir tartışma geçti. Moltke, Goerdeler'le çatıştı. Hassel defterinde, eski Leipzig Belediye Başkanı Goerdeler'i epeyce "tutucu" bulduğunu, Moltke'yi ise, "İngiliz - Amerikan ve pasifist eğilimli" gördüğünü yazıyor. Toplantıda geçenleri Gestapo not etmişti. Toplantıya katılanların sonradan yargılanmaları sırasında, bu tartışmalar olduğu gibi, en ince ayrıntılarına kadar ortaya çıktı.

Himmler komplocuları çok yakından izliyordu. Hiç biri farkında değildi bunun. Kitabımızdaki hikâyenin bu noktada, yani 1943 yılında, görülen garipliklerinden biri de, Nazi İmparatorluğu polis-başının —bu yumuşak görünüşlü, ama kana susamış S.S. Führer'inin—, zaferin kaybedildiğini ve yakında

yenilgiyle karşılaşacağını anlar anlamaz, aralarında birçok dostları bulunan direnme hareketine karşı şahsen ve büsbütün ters olmayan bir ilgi göstermeye başlamış olmasıdır. Komplocular arasında birkaç kişinin, özellikle Popitz'in, Himmler'i Hitler'in yerine geçecek adam sayması, komplocuların zihni yetini göstermesi bakımından çok ilginçtir. Dışardan Führer'e bağnazcasına bağlı sanılan S.S. Şefi de, kendisini o sırada başka türlü görmeye başlamıştı, ama ikili oyununu hemen hemen sonuna kadar oynadı, ve bu arada birçok mert komplocunun hayatını söndürdü.

Direnme hareketi o sırada üç alanda yürüyordu: Kreisau, binlerce yıllık bir refah çağını hazırlamak üzere sonu gelmez tartışmalara dalmıştı. Ayağını daha sağlam bir toprağa basan Beck grubu ise şu ya da bu şekilde Hitler'i öldürmeye ve iktidarı ele almaya çalışıyordu. Ayrıca demokrat *Müttefikler*'in ne yapmak istediklerini ve yeni bir Nazi düşmanı hükümetle ne çeşit bir barış anlaşmasına yanaşacaklarını anlamak için Batıyla ilişki kurmaya çalışıyordu (*). Görüşmeler Stockholm' de ve İsviçre'de yapılıyordu.

Goerdeler sık sık İsveç başkentine gidiyor, Marcus ve Jakob Wallenberg adındaki bankerlerle görüşüyordu. Eski bir dostluğu vardı bu adamlarla. Onların da Londra'da gizli işleri ve özel ilişkileri vardı. Goerdeler, 1942 Nisanında Jakob Wallenberg ile yaptığı görüşme sırasında kendisinden Churchill'le

(*) Almanların yazdığı hâtıraların bir kısmında 1942 ile 1943 yıllarında Nazilerin muhtemel barış görüşmeleri üzerinde Ruslarla ilişki kurduklarından ve dahası Stalin'in de ayrı bir barış anlaşması için görüşmelere başlamaya razı olduğundan söz edilmektedir. Ribbentrop Nuremberg'teki mahkemede Ruslarla temas kurmak için kendi başına harcadığı çabaları bir hayli anlatmış ve kendisinin bizzat Stockholm'de Sovyet ajanlarıyla ilişki kurduğunu söylemiştir. Stockholm'de Ribbentrop adına hareket eden Peter Kleist hâtıralarında buna değinir (3). Almanların bütün gizli evrakı tarandığı zaman bu olay üstünde daha yeni gerçeklerin bulunabileceğini sanıyorum.

görüşmesini rica etti. Komploculuğun Hitler'i tutuklamaları ve Nazi rejimini devirmeleri halinde *Müttefikler*'in Almanya ile barış yapacaklarını İngiliz Dış İşleri Bakanı peşin olarak temin etmeliydi. Wallenberg, İngiliz hükümetinin, bildiği kadar, böyle bir teminat veremiyeceğini söyledi.

Bir ay sonra iki Luther papazı, Stockholm'de İngilizlerle doğrudan doğruya temasa geçti. Bunlardan biri, Alman Evangeli Kilisesi Dış İlişkiler Bürosu üyelerinden Dr. Hans Schoenfeld, öteki de aktif komploculardan ünlü din adamı Papaz Dietrich Bonhoeffer'di. Chichester İngiliz Kilisesi Başpiskoposu Dr. George Bell'in Stockholm'e geldiğini işitince oraya koşmuşlardı. Bonhoeffer, *Abwer*'de çalışan Albay Oster'in sağladığı sahte pasaportla seyahat ediyordu.

Her iki papaz da Piskoposa komploculuğun plânlarını anlattılar. Onlar da Goerdeler'in yaptığı gibi, Hitler'in atılmasından sonra, Müttefikler'in Nazi olmayan bir hükümetle namuslu bir barış yapıp yapmıyacaklarını öğrenmek istediler. Bu konuda bir cevap verilmesini rica ettiler. Bu cevap ya gizli bir mesajla ya da resmî bir açıklamayla verilebilirdi. Bonhoeffer, Hitler aleyhtarı komplonun ciddî bir iş olduğuna Piskoposu inandırmak için Liderlerin adlarını bildiren bir liste verdi. Ama akılsızca hareket, sonradan kendi hayatlarına mal olduktan başka birçok kimselerin de başını yedi.

Alman muhalefeti ve plânları konusunda *Müttefikler*'in o güne kadar elde ettikleri en sağlam ve yeni bilgi buydu. Piskopos Bell, Haziran ayında Londra'ya dönünce bu bilgiyi hemen İngiliz Dış İşleri Bakanı Anthony Eden'e verdi. Ama Chamberlain'in Hitler'i yatıştırma politikasını protesto etmek için 1938 yılında Dış İşleri Başkanlığından istifa etmiş olan Eden bu bilgiye pek inanmadı. Çünkü Münih zamanından beri Alman komploculuğu olduklarını iddia eden birtakım kimseler İngiliz hükümetine buna benzer bir sürü bilgi vermiş, ama hiç birinden bir şey çıkmamıştı. Buna da cevap verilmedi. (4).

Alman yeraltı faaliyetinin *Müttefikler*'le olan ilişkisi bir

de, 1942 Kasımından savaşın sonuna kadar İsviçre'de Amerikan Stratejik Servisler Bürosu Başkanlığını yapmış olan Allen Dulles'in kanalıyla sağlanabiliyordu. Yukarıda gördüğümüz gibi, komploculuğun aktif üyelerinden Hans Gisevius sık sık Berlin'den Bern'e geliyor, Allen Dulles'ı ziyaret ediyordu. Gisevius, Abwehr hesabına çalışıyordu ve resmen Zürich'teki Alman Konsolosluğuna Konsolos Yardımcısı olarak tâyin edilmişti... Başlıca görevi, Beck ile Goerdeler'in gönderdiği mesajları Dulles'a ulaştırmak ve Hitler'e karşı hazırlanan çeşitli komplolar üzerinde Dulles'a bilgi vermekti. Dulles'la görüşen Almanlar arasında Dr. Schoenfeld ile Trott zu Solz da vardı. İkincisi hem Kreisau Çevresine hem de Komplo Grubuna dahildi. Bir keresinde yine İsviçre'ye geldiği sırada Dulles'ı görmüş, batılı demokrasilerin Nazi aleyhtarı bir Alman rejimi ile âdil bir barış yapmak istemedikleri takdirde komploculuğun Sovyet Rusya'ya dönecekleri konusunda "uyarım" da bulunmuştu. Dulles şahsen komploculara sempati duyduğu halde bu konuda herhangi bir teminat verecek durumda değildi. (5).

Batıdan elverişli bir barış anlaşması koparabilmek için bu kadar direnen Alman komploculuğunun, bunu elde etmedikçe Hitler'i başlarından atmaktan neden bu kadar çekindiklerini anlamak kolay değil. Madem ki her zaman iddia ettikleri gibi — bu iddiaların içtenliği kuşkusuzdur— Nazizmi o kadar korkunç bir rejim sayıyorlardı, o halde neden Batının yeni rejime karşı alacağı tutumu düşünmeden, bütün çabalarını Hitler'i devirmek konusu üstünde toplayamıyorlardı? Bunun nedeni şuydu: bu "iyi yürekli" Almanların çoğu, I. Dünya Savaşından sonra Almanya'nın başına gelen felâket sırasında ve dahası Hitler'in ortaya çıktığı sırada, yaptıkları gibi, kendi başarısızlıklarının suçunu dış dünyaya yüklemek gibi büyük bir hataya rahatça düşmüşlerdi.

ŞİMŞEK HAREKÂTI

Goerdeler 1943 Şubatında Stockholm'de bulunduğu sırada

Jakob Wallenberg'e "Mart ayında uygulamak üzere bir hükümet darbesi hazırladıklarını" haber vermişti.

Gerçekten de hazırlamışlardı.

Şimşek Harekâtı denen bu harekâtın hazırlıklarını. Ocak ve Şubat aylarında, Genel Ordu Dairesi Başkanı *(Allgemeines Heersamt)* General Friedrich Olbricht ile Kluge'nin Rusya'daki Merkez Ordular Grubu Kurmay Başkanı General von Tresckow yapmışlardı. Koyu dindar bir adam olan Olbricht komploya son zamanlarda katılmış, bulunduğu mevki dolayısıyla komplonun kilit adamlarından olmuştu. Yedek Ordunun Komutanı General Friedrich Fromm'un yardımcısı olduğu için Berlin'de ve Almanya'nın büyük şehirlerinde bulunan garnizonların desteğini sağlıyabilirdi. Fromm da, Kluge gibi, son zamanlarda Führer'i sevmiyordu, ama kendisine pek güvenilemezdi ve komploya dahil edilemezdi.

Olbricht, Şubatın sonunda Tresckow kurmayında ikinci derecede bir subay olan Fabian von Schlabrendorff'a "Hazırız. Şimşeğin zamanı geldi," dedi. Martın başında komplocular Smolensk'te, Merkez Orduları karargâhında son bir toplantı yaptılar. *Abwehr* (Askerî Haberalma) Başkanı Amiral Canaris harekâta katılmıyordu, ama bütün olup bitenlerden haberdardı. Görünüşte *Wehrmacht* Haberalma subaylarının bir toplantısına katılmak için Kurmayında bulunan Hans von Dohnanyi ile General Erwin Lahousen'i yanına alarak Smolensk'e uçmuştu. *Abwehr*'de çalışan komplocudardan savaş sonunda tek sağ kalan, Avusturya Ordusunun eski Haberalma subaylarından, Lahousen beraberinde birtakım bombalar getirmişti.

Schlabrendorff ile Treckow uzun uzun denemeler yaptıktan sonra Alman bombalarının işlerine yaramıyacağı sonucuna varmışlardı. Genç subayın sonradan anlattığına göre (6), yeni bir tapa üzerinde çalışmışlardı, ancak bu tapa ateşlendiği zaman bir hışırtı çıkardığı için onları ele verebilirdi. Oysa İngilizler daha iyi bir bomba yapmışlardı. Schlbrendorff'un söylediğine göre, "patlamadan önce hiç sesi çıkmıyordu." İngiliz Hava Kuvvetleri Avrupa'daki *Müttefik* ajansları tarafından kullanılmak için bunlardan Avrupaya bir sürü atmıştı. Nitekim Heydrich de bu bombalardan biriyle öldürülmüştü. *Abwehr* bunlardan birçoğunu toplamış komploculara vermişti.

Smolensk toplantısında hazırlanan plân şuydu: Hitler Ordu Gurubu karargâhına çağırılarak, orada icabına bakılacaktı. Berlin'de girişilecek bir hükümet darbesine işaret sayılacaktı bu.

Büyük Komutanı, o sırada generallerinin çoğundan şüphelendiği için kapana kıstırmak o kadar kolay değildi. Ama Tresckow o sırada generalliğe terfi etmiş olan Hitler'in yaveri Schmundt'u kandırdı. Schmundt, şefi üzerinde çalışmaya razı oldu. Birçok kararsızlıklardan ve birkaç iptalden sonra Führer 13 Mart 1943 de Smolensk'e gitmeyi kesin olarak kabul etti. Schmundt'un komplodan haberi yoktu.

Bu arada Tresckow yeniden kendi komutanını kandırmaya çalışıyor, Hitler'in devrilmesine önderlik etmesini kendisinden rica ediyordu. Karargâhtaki süvari birliklerinden birinin komutanı olan Albay Freiherr von Boeselager'e (*), Hitler'in geldiği sırada Hitler'le muhafızlarını temizlemesine izin vermesini Feld-Mareşalden istedi, Beeselager bu işe çok hevesliydi. Bütün istediği şey Feld-Mareşalin emir vermesiydi. Ama kararsız komutan bir türlü emir veremiyordu. Bunun üzerine Tresckow ile Schlabrendorff işi kendi ellerine almaya karar verdiler.

Bütün yapacakları şey İngiliz yapısı bombaları Hitler dönerken uçağına gizlice yerleştirmekti. Schlabrendorff sonradan şöyle demiştir: "Bu işin bir kazaya benzemesi cinayetin yaratacağı siyasî sakıncaları önliyecekti. Çünkü o günlerde Hitler'in arkasından hâlâ bir sürü insan gidiyordu. Böyle bir

(*) Naziler tarafından idam edilmiştir.

olaydan sonra isyanımız şiddetli bir direnme ile karşılaşabilirdi.»

13 Martta Hitler karargâha geldiği gün, iki Nazi düşmanı subay, öğleden sonra ve akşam üstü olmak üzere, iki kez plân değiştirdiler. Önce bombaları Kluge'nin odasına koymayı düşündüler. Hitler Ordu Grubu Yüksek generalleriyle burada görüşecekti Sonra da subay kantinine koymak istediler. Toplantıda bulunanlar burada akşam yemeği yiyeceklerdi (*). Ama o zaman birçok subay ölecekti. Oysa Hitler'in ölümünden sonra yeminlerinden kurtulacak olan bu generaller komploculorın iktidara geçmelerine yardım edebilirlerdi.

Asıl iş, akşam yemeğinden hemen sonra hareket edecek olan uçağa bombayı gizlice yerleştirebilmekti. Schlanbrendorff, "iki patlayıcı maddeyi" bir araya getirdi ve ikisini de bir paket yaptı. Dışarıdan bakıldığı zaman iki içki şişesine benziyordu. Yemek sırasında, Tresckow, Hitler'le birlikte seyahat eden Ordu Kurmay Subaylarından Albay Heinz Brandt'a, Yüksek Komutanlık Örgüt Şubesi'nde arkadaşı Albay Helmuth Stieff'e (**) iki şişe içki göndermek istediğini söyledi. Acaba götürebilir miydi? Hiç bir şeyden kuşkulanmayan Brandt memnunlukla götüreceği cevabını verdi.

Hava alanında Schlabrendorff paketin kenarındaki ufak bir delikten parmağını soktu. Bombanın mekanizmasını harekete getirdi. Führer'in uçağına binerken "şişeleri" Brandt'a verdi. Bomba çok güzel hazırlanmıştı. Bombanın içinde kurgulu bir saat mekanizması yoktu. Genç subay bir düğmeye basınca şişenin içinde bulunan daha küçük başka bir şise kırılmış, bu şişeden çıkan eritici kimyasal bir madde yaya bağlı bir teli eritmeye başlamıştı. Tel eriyince yay bir tetiğe basacak, tetik de bombayı ateşleyen kapsüle vuracaktı.

(*) Schlabrendorff ilk toplantıda Hitler'in başına büyük gelen kasketini muayene etmek fırsatını bulduğunu söylüyor. Kasketin ağırlığı dikkatini çekmiştir. Kasketi incelediği zaman içinde çepçevre iki kiloya yakın çelik levha bulunduğunu görmüştür.

(**) Naziler tarafından idam edilmiştir.

Schlabrendorff'un anlattığına göre, bomba uçağın Smolensk'ten kalkmasından aşağı yukarı otuz dakika sonra Minsk üzerinde patlıyacaktı. Uçak kalktıktan sonra heyecanla telefona yapıştı, Berlin'i aradı. Şimşeğin başladığını, aralarında kararlaştırılmış olan parolaya göre, komploculara haber verdi. İlk haberin, Führer'in uçağına eşlik eden avcı uçaklarının radyolarından verileceğini umuyorlardı. Soluk soluğa dakikaları saydılar: yirmi dakika, otuz dakika, kırk dakika, bir saat... hâlâ haber yok. İki saat sonra haber geldi. Normal bir mesaj: Hitler Rastenburg'a inmiştir.

«Şaşırıp kaldık (diyor sonradan Schlabredorff). Başarısızlığın neden ileri geldiğini bir türlü anlıyamıyorduk. Hemen telefonla Berlin'i aradım ve teşebbüsün başarısızlığa uğradığını bildiren parolayı söyledim. Sonra Tresckow'la başbaşa verdik, ne yapmamız gerektiğini düşünmeye başladık. Çok sarsılmıştık. Teşebbüsün başarısızlığa uğraması oldukça ciddi bir durum yaratmıştı. Ama en kötüsü, bomba bulunacak olursa elbette ki bizi de yakalıyacaklardı. Teşebbüs, işe'rliği yaptığımız geniş çevredekilerin ölümü ile sonuçlanacaktı.»

Bomba ortaya çıkmadı. O gece Tresckow, Albay Brandt'a telefon etti. Lâf arasında paketi General Stieff'e verip vermediğini sordu. Daha vermeye vakit bulamadığı cevabını aldı. Tresckow şişeleri vermemesini, saklamasını rica etti — bir yanlışlık olmuştu. Schlabrendorff ertesi gün resmî bir görevle oraya gelecek, asıl göndermek istediği içkileri kendisine verecekti. Schlabrendorff inanılmaz bir cesaretle Hitler'in karargâhına uçtu. Bombaları alıp içki şişelerini verdi.

«(Schlabrendorff sonradan anlatıyor) Brandt bombayı bana verirken duyduğum korkuyu hiç unutamam. Bomba o sırada patlayabilirdi. Sanki aldığım şey bomba değilmiş gibi, rahat bir poz takındım. Hemen otomobile atladım. Yakınlardaki Korschen istasyonuna gittim.»

Schlabrendorff geceleyin oradan trene binerek Berlin'e gitti ve yataklı vagonda tek başına kalmasından yararlanarak bombayı söktü. Hemen ne olduğunu, daha doğrusu neden bir

şey olmadığını anladı.

«Mekanizma çalışmıştı; küçük şişe kırılmıştı; eritici sıvı teli eritmişti; tetik vurmuştu; ama kapsül ateş alınamıştı.»

Berlin'deki komplocular acı bir hayal kırıklığına uğradılar; ama cesaretlerini yitirmediler. Hitler'i öldürmek için bir teşebbüse daha geçmeye karar verdiler. Az sonra güzel bir fırsat daha çıktı. Berlin'de Zeughaus'da 21 Martta yapılacak Kahramanları Anma Gününde *(Heldengedengtag)* Goering, Himmler ve Keitel'le birlikte Hitler de bulunacaktı. Yalnız Führer'den değil, belli başlı yardımcılarından kurtulmuş olacaklardı. Kluge'nin kurmayında Haberalma Şefi olarak görevli bulunan Albay Freiherr von Gersdorff'un sonradan söylediği gibi, "bir daha ele geçmiyecek bir fırsattı." Tresckow bu iş için Gersdorff'u seçti. Bu sefer suikastı yapan da ölecekti. Bir intihar göreviydi bu. Albay paltosunun cebine bomba koyacaktı. Fitilleri ateşliyecek, tören sırasında Führer ile arkadaşlarına olabildiğince sokulacaktı. Bomba patlayınca ötekiler de kendisiyle birlikte havaya uçacaklardı. Gersdorff görülmemiş bir cesaretle hemen bu görevin gönüllüsü olmuştu.

20 Mart günü akşamı Berlin'de Eden Hotel'de Schlabrendorff'un odasında görüştüler. Schlabrendorff fitilleri ona dakika içinde patlayacak iki bomba getirmişti. Ama bu bombalar Zeughaus'daki taş avlunun donma derecesine yaklaşan ısısında belki de on beş dakikada patlardı. Hitler konuşmasını yaptıktan sonra bu avluda yarım saat kalacak, Gersdorff'un düzenlediği Ruslardan alınan Savaş Hâtıraları Sergisini gezecekti. İşte Albay ancak burda Hitler'i öldürmek için kendisine olabildiğince yaklaşabilecekti.

Gersdorff olup bitenleri sonradan şöyle anlattı. (7)

«Ertesi gün kaputumun cebine, fitili on dakikada patlayacak bir bomba koydum. Hitler'in olabildiği kadar yakınına sokulacaktım. Böylece bomba patladığı zaman Hitler de hiç olmazsa param parça olacaktı. Hitler... sergi salonuna geldiği zaman Schmundt doğruca yanıma geldi ve Hitler'in sergi ile ancak sekiz ya da on dakika meşgul olabileceğini

söyledi. Hitleri öldürme imkânı böylece ortadan kalkmış oluyordu. Isı normal bile olsa fitilin ateşlenmesi için en az on dakika gerekti. Hitler'in her zaman kullandığı bu kurnazca emniyet tedbiri, yani son dakikada programını değiştirmesi, hayatını bir kere daha kurtarmıştı.» (*)

Gersdorff'un anlattığına göre, General von Tresckow, Smolensk'te "elinde kronometre" radyonun başında heyecanla töreni dinliyormuş. Spiker Hitler'in sergiyi gezdikten sekiz dakika sonra salondan çıktığını işitince bir teşebbüsün daha suya düştüğünü anlamış.

Hitler'in hayatında en az üç, komplocunun deyimiyle *'kaput'* teşebbüs daha vardır. Hepsi de ileride göreceğimiz gibi, suya düşmüştür.

1943'ün başında Almanya'da kendiliğinden küçük bir ayaklanma oldu. Aslında küçük bir başkaldırmaydı bu. Ama Hitler'i öldürmek için giriştikleri her teşebbüste başarısızlığa uğrayan komplocuların gittikçe bozulan morallerini hiç olmazsa düzeltmeye yaradı. Bundan başka, Nazi makamlarının en ufak bir muhalefeti bile ne kadar merhametsizce bastıracaklarını da gösterdi.

Kitabın başında gördüğümüz gibi, Almanya'da 1930'larda, Nazilerin en bağnazları üniversite öğrencileri arasından çıkıyordu. Ama on yıllık Hitler yönetimi büyük hayal kırıklığı yaratmış, Almanya'nın savaşı kazanamaması ve özellikle 1943 başındaki Stalingrad bozgunu bu hayal kırıkığını büsbütün artırmıştı. Nazizmin doğduğu Münih şehri Üniversitesi

(*) Komplocuların yaptıkları işleri toplamak zor. Çünkü sağ kalan birkaç kişinin de bellekleri (hâfızaları) pek yerinde değil. Bu bakımdan anlattıkları şeyler birbirini tutmuyor ve çelişmeli. Örneğin, bombaları Gersdorff'a getirmiş olan Schlabrendorff, yazdığı kitapta daha kısa zamanda ateş alacak bir fitil bulamadıkları için Zeughaus teşebbüsünden ister istemez «vazgeçildiğini» yazmaktadır. Gersdorff'un görevini yapmak üzere Zeughaus'a resmen gittiğini bilmezlikten geliyor, ya da unutmuş görünüyor. Oysa Albay, bir gece önce elindeki fitillerle bu görevi yapmaya «kararlı» olduğunu Schlabrendorff'a bildirdiğini söylüyor.

öğrenci başkaldırmasının fesat yuvası haline gelmişti. Hareketin başında yirmi beş yaşında Hans Scholl adında bir tıp öğrencisi ile biyoloji okuyan yirmi bir yaşında Sophia adındaki kız kardeşi vardı. Akıl hocaları Felsefe Profesörü Kurt Huber'di. "Beyaz Gül Mektupları" denilen yazılarla Nazi aleyhtarı propagandalarını öteki üniversitelere kadar yayıyorlardı. Bunlar, aynı zamanda, Berlin'deki komplocularla da ilişki kurmuşlardı.

Şubat ayında bir gün, Gestapo'dan bir sürü rapor alan Bavyera Gauleiter'i Paul Giesler, öğrenci birliğini topladı ve vücut bakımından yetersiz öğrencilerin yararlı savaş işlerinde çalıştırılacağını vücutça sağlam olanlar askere alınacaktı— söyledi ve çapkın çapkın bakarak, kız öğrencilerin de yurdun selâmeti için her yıl bir çocuk doğurmaları gerektiğini sözlerine ekledi.

"Bir eş bulacak kadar güzel olmayanlara ben kendi yaverimi vereceğim... ve söz veriyorum memnun kalacaklar.»

Bavyeralılar kaba şakalarıyla tanınmıştırlar. Ama öğrenciler için bu kadarı fazlaydı. Gauleiter'i tuhalarla kürsüden indirdiler ve muhafız olarak kendisiyle birlikte gelen Gestapo adamlarıyla S.S. leri salondan çıkarttılar. O gün öğleden sonra Münih sokaklarında Nazi aleyhtarı gösteriler yapıldı. Hitler zamanında yapılan ilk gösteriydi bu. Baştа Scholl olmak üzere bütün öğrenciler Alman gençliğini açıkça ayaklanmaya çağıran beyannameler dağıtmaya başladılar. 19 Şubatta bir kapıcı Hans ile Sophie'nin üniversite balkonundan beyanname attıklarını gördü ve Gestapo'ya haber verdi.

Çok çabuk geldi bu zavallı iki gencin sonu. Barbarca öldürüldüler. Hemen Halk Mahkemesinin önüne çıkarıldılar. Başkan Roland Freiser'di. Hydrich'ten sonra en alçak ve en kana susamış adam. (Bu kitapta adı bir daha geçecektir) İki genç yurda ihanetten suçlu görüldü ve ölüme mahkûm edildi. Sophie Schill'a, sorgusu sırasında Gestapo tarafından o kadar işkence yapılmıştı ki zavallı kız mahkemeye koltuk değneğiyle gelmek zo-

runda kalmıştı. Ama morali yerindeydi. Freiserin sert sorularına büyük bir soğukkanlılıkla şu cevabı verdi: "Savaşın kaybedildiğini bizim kadar siz de biliyorsunuz. Neden bunu kabul etmeyecek kadar korkaksınız?"

İdam sehpasına koltuk değneğiyle geldi ve o da kardeşi gibi yüce bir cesaretle öldü. Profesör Huber ile birkaç öğrenci de birkaç gün sonra idam edildiler. (8)

Komplo liderlerinden birkaçının yaptığı boşboğazlıklara kızıldığı bir sırada böyle bir olayın geçmesi Berlin'deki komploculara nasıl bir tehlikenin kendilerini beklemekte olduğunu gösterdi. Örneğin, Goerdeler çok konuşuyordu. Hele Popitz'in ,Himmler ile öteki yüksek S.S. subaylarına komployа katılmaları için teşebbüse geçmek istemesi büsbütün tehlikeli bir durum yaratıyordu. Savaştan sonra kendisini esaslı bir direnici olarak tanıtmaya çalışan eşsiz Weizsaecker'in bu sırada ödü kopmuştu. Yakın arkadaşı Hassel'i "çok boşboğaz" olmakla suçladı ve onunla (ve karısı von Hassel'le) selâmı sabahı kesti. Kendisine, ayrıca, Gestapo'nun kendisini takip ettiğini de söyledi. (*)

Gestapo gerçekten birçoklarını gözlüyordu. Özellikle şen ve neşeli bir adam olan ve kendisine çok güvenen Goerdeler'in peşindeydi. Ama komplocuların Hitler'i öldürmek için giriştikleri iki teşebbüsün de 1943 Martında suya düşmesinden hemen sonra, Gestapo'nun indirdiği darbe, gariptir ki, sıkı bir polis takibinin sonucu değildi. İki gizli haberalma servisi ara-

(*) Hassell bu acı sahneyi güncesinde şöyle anlatıyor: «Yanında bulunmamın verdiği üzüntüden kendisini kurtarmamı rica etti. Ben itiraz edince sözümü hemen kabaca kesti.» (The von Hassell Diaries, s. 256 - 57). Ancak Weizsaecker, Vatikan'a elçi tâyin edildikten sonra komploculari teşvik etmeye başladı. Hassell, «Bunu Vatikan'dan yapmak, kolaydı,» diyor. Weizsaecker savaştan sağ çıktı ve hâtıralarını oldukça dağınık olarak yazdı. Hassell'in güncesi idamından sonra yayımlandı.

sındaki rekabetin sonucuydu. *Abwehr* (Ordu Gizli Haberalma Servisi) ile S.S. gizli servisini yöneten ve Amiral Canaris'i atarak yerine geçmek isteyen Himmler'e bağlı R.S.H.A — Merkez Emniyet Bürosu— arasında eskidenberi bir çekişme vardı.

1942 sonbaharında Schmidthuber adında Münihli bir iş adamı İsviçre sınırından döviz kaçırırken yakalandı. Aslında bu adam bir Abwehr ajanıydı, ama uzun zamandanberi sınırdan kaçırdığı paraları İsviçre'de yaşayan birtakım Yahudi mültecilere götürüyordu. Hitler [illegible]minde bir Alman, Abwehr ajanı bile olsa, bundan daha büyük bir suç işleyemezdi. Canaris Schmidthuber'i koruyamayınca casus da Abwehr üzerine ne biliyorsa hepsini Gestapo'ya anlatmaya başladı. Hans von Dohnanyi'nin, Albay Oster'le birlikte komplocuların başı olduğunu söyledi. Dr. Josef Mueller'in 1940 da Vatikan'a yaptığı seyahati, Papa'nın aracılığıyla İngilizlerle kurduğu ilişkiyi Himmler'in adamlarına anlattı. Papaz Bonhoeffer'in *Abwehr*'in çıkarttığı sahte pasaportlarla 1942 de Stockholm'de Chichester Baş Piskoposunu gördüğünü açıkladı. Oster'in Hitler'i ortadan kaldırmak için birçok plânlar hazırladığını söyledi.

Gestapo, aylarca kovuşturma yaptıktan sonra harekete geçti. Dohnanyi, Mueller ve Bonhoeffer 5 Nisan 1943 da tutuklandılar. Suç teşkil edecek evrakı zamanında imha eden Oster ise Aralık ayında *Abwehr*'den istifa etmeye mecbur edildi. Sonra Leipzig'te hapse atıldı. (*)

Böylece komplocular ağır bir darbe yemiş oldular. Schlabrendorff'un dediği gibi, doğuştan temiz kalpli, dürüst, aklı başında, soğukkanlı ve tehlike karşısında şaşırmayan Oster, 1938'denberi Hitler'i devirmek için girişilen her teşebbüse ön ayak olmuş bir adamdı. Tam bir hukukçu olan Dohnanyi ise

(*) Bonhoeffer, Dohnanyi ve Oster, 9 Nisan 1945 de, Almanya'nın teslim olmasına bir aydan az bir zaman kaldığı sırada S.S. ler tarafından idam edildiler. Himmler'in bir intikamı gibi gurünüyor bu. Yalnız Mueller sağ kaldı.

güvenilen bir yardımcıydı. Protestan Papazı Bonhoeffer ile Katolik Papazı Mueller direnme hareketine yalnız büyük manevî bir güç sağlamakla kalmamışlar, dışarda yaptıkları çeşitli gezilerle de —hele yakalanmalarından sonra yapılan bütün işkenceye rağmen arkadaşlarını ele vermemekle— tam bir cesaret örneği vermişlerdi.

Ama en önemlisi *Abwehr*'in çözülmesi oldu. Komplocular bu yüzden "maskelerini", birbirleriyle ve çekingen generallerle ve Batıdaki dostlarıyla olan başlıca haberleşme araçlarını kaybettiler.

Himmler'in hafiyeleri yeni yeni ipuçları buldukça *Abwehr* ile *Abwehr*'in başındaki Canaris birkaç ay içinde işten uzaklaştırıldılar.

Nazi çevrelerinde "Frau Solf'un Çay Partisi" denen başka bir olay da 10 Eylül 1943 de ortaya çıktı. *Weimer Cumhuriyeti* zamanında Japon Elçiliği yapmış olan İkinci Wilhelm devri Sömürge Bakanının dul karısı Frau Anna Solf, Berlin'de Nazi aleyhtarı bir sosyete toplamıştı çevresinde. Evine birçok kimseler gelip gidiyordu. Bunlar arasında, Bismarck'ın torunu Kontes Hanna von Bredow, Birinci Dünya Savaşında Amerika'daki Alman Elçisinin yeğeni Kont Albrecht von Bernstroff, ünlü Cizvit Papazı Erxleben, bir ara New York'ta Profesör Einstein onuruna verilen büyük bir ziyafette Alman Konsolosu olarak bulunduğu için Dış İşleri Bakanlığından atılan, ama sonradan yolunu bulup yeniden diplomasî mesleğine giren Otto Kiep, Heildelberg yakınlarında Weiblingen'de ünlü bir kız okulunu yöneten çok zeki ve dindar bir kadın olan Elisabeth von Thadden vardı.

Fraulein von Thadden, 10 Eylülde Frau Solf'un çayına, Berlin Charité Hastahanesinde Profesör Sauerbruch'un yanında çalışan Dr. Reckse adında genç ve yakışıklı biriyle geldi. Dr. Recksse de, birçok İsviçreliler gibi, Nazilere attı tuttu. Salonda bulunanlar, özellikle Kiep, kendisine hak verdi. Çay toplantısı bitmeden iyi yürekli Doktor, Frau Solf'un ya da ko-

nuklarının İsviçre'deki dostlarına, ya da Nazi düşmanı Alman göçmenlerine ve İngiliz, Amerikan diplomatlarına göndermek istedikleri herhangi bir mektubu memnunlukla götüreceğini söyledi. Salonda bulunanların çoğu hemen teklifi kabul ettiler.

Ama ne yazık ki Dr. Reckse bir Gestapo ajanıydı ve kendisine böylece suç teşkil edecek bir sürü mektupla birlikte bir de çay toplantıları üzerine rapor verilmiş oluyordu.

Kont von Moltke, Hava Bakanlığındaki bir dostunun aracılığıyla öğrendi durumu. Bunu kendisine haber veren arkadaşı, doktorla Gestapo arasında geçen bir telefon görüşmesini dinlemişti. Von Moltke de durumu hemen arkadaşı Kiep'e haber verdi. O da Solf çevresinde bulunanların hepsinin kulağını büktü. Ama Himmler istediği belgeleri elde etmişti. Harekete geçmek için, belki de ağını daha da genişleteceğini düşünerek dört ay bekledi. 12 Ocakta çay toplantısında bulunanların hepsi tutuklandı, yargılandı ve Frau Solf ile kızı Kontes Ballestrem'ın dışında hepsi idam edildi (*). Solf'lar Ravensbrueck toplama kampına konuldular ve nasılsa ölümden kurtuldular (**). Dostu Kiep yüzünden Kont von Moltke de bu arada tutuklandı. Kiep'in yakalanmasıyla daha birçokları da yakayı ele verdiler. İşler Türkiye'ye kadar uzandı. *Abwehr*'in tasfiyesi ve görevlerinin Himmler'e devredilmesiyle sona erdi.

Kiep'in Nazi düşmanı arkadaşları arasında bir de Erich Vermehren ile çok güzel karısı Kontes Elisabeth von Plettenberg vardı. Rejime düşman olanlardan birçoğu gibi onlar da *Abwehr*'e girmişler, ajan olarak İstanbul'a gönderilmişlerdi. Her ikisi de Kiep dâvâsında sorguya çekilmek üzere Gestapo tarafından Berlin'e çağırıldılar. Başlarına geleceği bildikleri için Almanya'ya dönmediler. 1944 Şubatının başında İngiliz Gizli Servisi ile ilişki kurdular ve uçakla Kahire'ye, oradan İngiltere'ye gittiler.

Vermehrens'lerin *Abwehr*'e ait bütün gizli şifreleri alarak kaçtıkları ve bunları İngilizlere verdikleri sanılıyordu. Bu yorumun doğru olmadığı sonradan meydana çıktı. Bu son olay, Dohnanyi, ile *Abwehr*'deki öteki kimselerin de tutuklanmalarından sonra artık Hitler'in sabrını taşırdı. Canaris'ten büsbütün kuşkulanıyordu artık. 18 Şubat 1944 de *Abwehr*'i dağıttı ve görevlerini E.S.H.A. ya devretti. Subaylara karşı düşmanlığı General von Fritsch'e 1938'de yaptığı suçlamalarla besleyen Himmler, böylece üzerine bir yük daha almış oldu. Ordunun kendi haberalma servisi kalmamıştı artık. Himmler'in generaller üstündeki gücü artmıştı. Ayrıca bu yüzden komplocular da yararlanabilecekleri gizli bir servisten yoksun kalmışlardı. (*)

Komplocular Hitler'i öldürmekten yine vazgeçmediler. 1943 Eylül ile 1944 Ocak ayı arasında daha birçok suikastler düzenlediler. Ağustos ayında Jakop Wallenburg, Goerdeler'i görmek için Berlin'e geldi. Eylülde bir hükümet darbesi yapılması için gereken hazırlıkların tamamlanmış olduğunu ve Schlabredorf'un o sırada Mr. Churchill'in bir temsilcisiyle

(*) Aradaki dört ay içinde Himmler'in ağını genişletmiş olduğu anlaşılıyor. Reitlinger'e göre Dr. Reckse'nin yaptığı casusluğun sonunda hemen hemen yirmi dört kişi tutuklandı. (Reitlinger, **The S.S.** s. 304)

(**) Önce Japon Elçisi yargılamanın geciktirilmesi için mücadelede bulundu. Sonra 3 Şubat 1945 de Amerika Hava Kuvvetlerinin yaptığı bir gündüz akınında mahkemeye bomba düştü. Mahkemeye başkanlık eden Roland Frisler öldüğü gibi Solf'lerin dosyaları da yok oldu. Buna rağmen duruşma 27 Nisana bırakıldı. O gün Ruslar Berlin'e girmişlerdi. Ama bu arada Solf'ler, herhalde bir yanlışlık olarak, 23 Nisanda hapisaneden çıkarılmış bulunuyorlardı. (Wheeler - Bennet, Nemesis s. 595 n, ve Pechel'in, **Deutscher Widerstand**, s. 88-93)

(*) Canaris, Ticarî ve İktisadî Savaş Dairesi Başkanlığına getirildi. «Küçük Amiral» boş işe atandıktan sonra Alman tarihinden silinip gitti. Canaris o kadar arka plânda bir adamdı ki kişiliği hakkında aynı şeyi söyleyen iki yazara, ya da hangi şeye —varsa— inandığını açıklayan bir kimseye rastlamak mümkün değildir. Hiçbir şeye inanmayan, kaderci, Weimar Cumhuriyetine düşman bir adam olduğu, Cumhuriyete karşı alttan alta çalıştığı, sonra Hitler rejimine karşı savaştığı kesin. İleride göreceğimiz gibi Abwehr'in, biri hariç (General Lahousen), bütün ileri gelenleri gibi onun da günleri sayılıydı.

görüşmek için Stockholm'e gideceğini Goerdeler'e söyledi.

Allen Dulles sonradan İsveçli bankere şunu söyledi: «Eylül ayını büyük bir heyecanla bekledim. Hiç bir şey çıkmadı.» (9)

Tresckow'un iki şişe «içki» gönderdiği ve Himmler'in de sonradan «zehirlenmiş cüce» dediği tok sözlü, kanbur general Stieff bir ay sonra Hitler'in Rastenburg'ta yaptığı bir askerî toplantıda patlatılmak için saatli bir bomba hazırladı. Ama son dakikada suikastten vazgeçti. Birkaç gün sonra Abwehr'den alıp karargâhtaki saat kulesinin altında sakladığı İngiliz bombaları patladı. Hitler bomba olayını tahkik için *Abwehr* subayı Albay Werner Schrader'i görevlendirdi. Ancak Albay da komploya dahil olduğu için bombayı koyanı bulamadı.

Kasım ayında bir *kaput* suikastı daha yapıldı. Komplocular bu iş için Axel von dem Bussche adında yirmi dört yaşında bir piyade yüzbaşısını seçtiler. Yüzbaşı, Hitler'in yapımını emrettiği yeni kaput ile arka çantasının, yapıma geçilmeden önce bir «örneğini» görmek istiyordu. Bu örneği alıp Hitler'e götürecekti. Bussche, Gersdorff'un düştüğü hâtâya düşmemek için fitilin ateşlenmesinden hemen birkaç saniye sonra patlayacak iki Alman bombası alacak, götüreceği «örneğin» cebine koyacaktı. Hitler kaputu incelerken o da Hitler'i yakalayacak, o sırada ikisi de havaya uçacaklardı.

Örnekler, Hitler'e gösterilmeden bir gün önce, *Müttefikler*'in bir bombardımanı sırasında harap oldu ve Busche Rus Cephesindeki bölüğüne döndü. Yeni örnekleri göstermek için Aralık ayında yeniden Hitler'in karargâhına geldi. Ama Führer o sırada Noel tatilini geçirmek için birdenbire Berchtesgaden'e hareket etmişti. Bussche az sonra cephede ağır surette yaralandı. Onun yerine ileri hatta bulunan başka bir piyade subayı seçildi. Bu subay en eski komploculardan Ewald von Kleist'in oğlu Heinrich von Kleist'dı. Yeni kaputun 11 Şubat 1944 de gösterilmesi kararlaştırıldı. Ama Hitler her nedense —Dulles'ın söylediğine göre, hava bombardımanı yüzünden— gelmedi. (*)

O sırada, Hitler'in programını durmadan değiştirmesi yüzünden komplocular da plânlarını değiştirmek zorunda kaldılar (**). Hitler'in kesin olarak bulunduğu tek yer günde iki kere OKW ve OKH generalleriyle yaptığı askerî toplantılardı. Bu toplantılardan birinde öldürülebilirdi. 26 Aralık 1943 de, General Olbricht'in yardımcılarından Stauffenberg adında genç bir subay, ordu yedekleri üzerine bir rapor okumak için o günkü sabah toplantısına katılacaktı. Evrak çantasında saatli bir bomba vardı. Toplantı iptal edildi. Hitler Noel'i geçirmek üzere Obersalzberg'e hareket etmişti.

Yakışıklı genç yarbayın ilk teşebbüsü oldu bu. Ama sonuncusu değildi. Çünkü Nazi düşmanı komplocular Kont von

(*) Baba oğul Kleist'ler sonradan tutuklandılar. Baba Kleist, 16 Nisan 1945 de idam edildi. Oğlu sağ kaldı.

(**) Hitler bu tekniğini eski parti arkadaşlarına anlatmıştır. 3 Mayıs 1942 de karargâhta söylediği uzun bir monoloğun steno ile tutulmuş notunda şunlar var: «Tarihteki suikastlardan yüzde doksanının neden başarıya ulaştığını çok iyi biliyorum. Bundan kaçınmanın tek çaresi düzensiz yaşamaktır. Düzensiz ve umulmıyan zamanlarda yürümek, otomobile binmek ve seyahat etmek... Otomobille bir yere gideceğim zaman hiç umulmıyan bir zamanda ve polise haber vermeden yola çıkarım.» (**Hitler's Secret Conversations**, s. 366.)

Hitler, yukarda gördüğümüz gibi her zaman suikasta uğrayacağını biliyordu. Polonya taarruzunun arifesinde, 22 Ağustos 1939 da, yaptığı savaş toplantısında, «Herhangi bir budala ya da cani tarafından ortadan kaldırılabileceğini» generallerine söylemişti.

3 Mayıs 1942 şundan bundan lâf ederken bu konuda da şunları söylemişti: «Bağnazlar ve idealistler karşısında hiçbir zaman kesin bir emniyet sağlanamaz... Eğer bir bağnaz beni vurmak ya da bomba ile öldürmek isterse, ha oturmuşum ha ayakta durmuşum hepsi birdir.» Bununla birlikte şuna inanıyordu: «İdealist nedenlerden ötürü beni öldürmek isteyenlerin sayısı gittikçe azalıyor... Gerçekten tehlikeli olanlar, korkak papazların kışkırtmasıyla harekete geçecek bağnazlar ya da işgal ettiğimiz ülkelerin milliyetçileridir. Geçmiş yıllardaki deneylerim bu gibi işlere girişecekler için oldukça büyük zorluk teşkil edecektir.» (Aynı kitap, s. 367).

Stauffenberg adını kullanan Klaus Philip Schenk'de sonunda aradıkları adamı bulmuşlardı. Bu genç subay bundan böyle, tek çare olduğu anlaşılan Hitler'i öldürme işini yalnız kendi üstüne almakla kalmayacak, aynı zamanda, komployа yeni bir hayat, yeni bir umut ve canlılık da getirecekti. Komplocuların, resmen olmamakla birlikte, gerçek lideri o olacaktı.

KONT VON STAUFFENBERG'İN GÖREVİ

Kont von Stauffenberg, muvazzaf bir subay olarak, büyük meziyetlere sahip bir insandı. 1907 de doğmuştu. Güney Almanya'da yaşamış eski ve tanınmış bir ailenin çocuğuydu. Annesi Kontes von Uxkull - Gyllenbrand, Napolyon'a karşı açılan kurtuluş savaşının kahramanlarından ve Scharnhorst'la birlikte Prusya Genel Kurmayını kuranlardan Gneisenau'un torunuydu. Ayrıca Bonapart döneminin ünlü generallerinden Yorck von Wartenburg'un da soyundandı. Klaus'un babası, son Wuerttemberg Kıralının Mabeyincisiydi. Bütün aile koyu Katolikti ve çok kültürlüydü.

Klaus ovn Stauffenberg böyle bir ortam ve hava içinde yetişti. Vücut yapısı bakımından çok güzel ve, kendisini tanıyanların anlattıklarına göre, göze çarpacak derecede yakışıklıydı. Zeki, araştırıcı ve çok dengeli bir kafası vardı. Ata ve spora olduğu kadar sanat ve edebiyata da düşkündü. Çok okumuştu. Gençliğinde dâhi şair Stefan George'un romantik mistizminin etkisinde kalmıştı. Bir ara meslek olarak müziği seçmek istedi. Sonra mimar olmaya karar verdi. Ama 1926 da on dokuz yaşındayken 17 inci Bamberg Süvari Alayına —*Bamberger Reiter* diye ün salmıştı— subay adayı olarak girdi.

1936 da Berlin'de Harp Akademisine gönderildi. Orada gösterdiği yetenek hem öğretmenlerinin hem de yüksek komutanlığın dikkatini çekti. İki yıl sonra genç bir kurmay olarak Akademiyi bitirdi. Mensub olduğu sınıfın birçok insanları gibi, o da içten içe kıralcıydı. Ama, o sıralarda, Nasyonal Sosyalizme karşı değildi. 1938 de Yahudilere karşı yapılan kıyım kendisinde ilk olarak Hitler'e karşı şüpheler yarattı. 1939'da, Führer'in Almanya'yı uzun sürecek ve birçok insanın hayatına mal olacak, sonunda da kaybedilecek bir savaşa sürüklediğini görünce bu şüphesi büsbütün arttı.

Buna rağmen, savaş başlayınca, o da kendisine özgü bir enerjiyle, savaşa sarıldı. Polonya ve Fransa seferlerinde, General Hoepner'in 6 ıncı Panzer Tümeninde parlak bir Kurmay subay olarak kendisini gösterdi. Ama Stauffenberg'in Rus seferi sırasında Hitler rejimine büsbütün düşman kesildiği anlaşılıyor. 1940 Haziranında, Dunkerk hücumundan hemen önce, Ordu Yüksek Komutanlığına (OKH) nakledilmişti. Rus seferinin ilk on sekiz ayında genellikle Sovyet topraklarında bulundu. Bu arada Rus savaş esirleri arasında Rus «gönüllülerinin» örgütlenmesine yardım etti. Arkadaşlarının anlattıklarına bakılacak olursa, Stauffenberg'e göre, bir yandan Almanlar Hitler'i başlarından atmıya çalışırlarken, öteyandan Rus askerleri Stalin'i devirmeliydiler. Bu görüş belki de Stefan George'un birtakım hayalî fikirlerinin sonucuydu.

Hitler'in Bolşevik Komiserlerinin kurşuna dizilmeleri için verdiği emirden başka S.S. lerin de Rusya'da yaptıkları barbarlık Stauffenberg'e nasıl bir insana hizmet ettiğini açıkca gösterdi. Bir talih eseri olarak, Rusya'da bu despotu yok etmek isteyen bellibaşlı komplocuIardan ikisine rastladı: Bunlar General von Tresckow ile Schlabrendorff'du. Bu iki kişi Stauffenberg ile yaptıkları iki konuşmadan sonra gencin tam aradıkları adam olduğunu anladılar. Stauffenberg hemen aktif komplocular arasına katıldılar.

Ama henüz ikinci kademede bir subaydı. Stauffenberg, az sonra Feld-Maraşallerin Hitler'i devirmek ya da cephe gerisinde Yahudilerin, Rusların ve savaş esirlerinin toptan öldürülmesini önlemek için birşey yapamıyacak kadar —korkak değilseler bile— kararsız olduklarını gördü. Ayrıca Stalingrad'da gereksizcesine başlarına gelen felâket de onu hasta etti

1943 Şubatında Stalingrad savaşı biterbitmez cepheye gönderilmesini istedi. Tunus'ta 10'uncu Panzer Tümeninde Harekât subayı oldu. Kasserine geçidi savaşlarının son günlerine katıldı. Başında bulunduğu birlik Amerikalıları geçitten püskürttü.

7 Nisanda otomobili mayın tarlasına düştü —kimileri aynı zamanda alçaktan uçan *Müttefik* uçaklarının hücumuna uğradığını söylerler— ve Stauffenberg ağır yaralandı. Sol gözünü, sağ elini ve öteki elinin iki parmağını kaybetti. Sol kulağından ve dizinden yara aldı. Yaşarsa büsbütün kör kalacağı sanıldı birkaç hafta. Ama Münih hastanesinde Profesör Sauerbruch'un gösterdiği dikkat sayesinde yeniden hayata kavuştu. Başkası olsaydı bu durumdan Ordudan ve komplodan çekilirdi. Ama yaz ortalarında —sarılı olan sol kolunun kalan üç parmağıyla uzun bir süre yazı yazdı ve üç ay içinde aktif göreve başlamak istediğini bildirdi. Geçirdiği uzun nekahat sırasında bol bol düşündü ve şu sonuca vardı: sağlık durumu iyi değildi, ama kutsal görevini tamamlayacaktı.

Dört çocuk annesi olan karısı Kontes Nina, kendisini hastanede ziyaret ettiği gün Stauffenberg karısına, «Artık Almanya'yı kurtarmak için birşeyler yapmam gerektiğini sanıyorum,» dedi. «Biz, kurmay subaylar, bu sorumlulukta payımızın olduğunu kabul etmeliyiz.» (10)

1943 Eylülün sonunda yarbay olarak Berlin'e döndü ve Genel Ordu Dairesinde General Olbricht'in Kurmay Başkanı oldu. Az sonra sağlam kalan elinin üç parmağıyla *Abwehr*'den sağlanan İngiliz yapısı bombaların bir çengelle nasıl işletilebileceğini öğrenmeye başladı.

Daha başka işler de görüyordu. Hareketliliği, sağlam kafası, geniş görüşlülüğü ve üstün yetenekleri bir örgütçü olarak komploculara yeni bir hayat ve direnme gücü aşılamıştı. Aralarında birtakım ayrılıklar yok değildi. Beck, Goerdeler ve Hassell gibi, eski paslanmış kafalı yaşlı liderlerin Nasyonal Sosyalizmden sonra kurmayı düşündükleri durgun, tutucu, renksiz rejimi Stauffenberg beğenmiyordu. Kreisau çevresindeki dostlarından da daha pratik olduğu için yeni, dinamik bir Sosyal Demokrasi istiyor ve düşünülen Nazi düşmanı kabineye yeni dostlarından akıllı bir sosyalist olan Julius Leber ile eski sendikacılardan Wilhelm Leuschner'in alınmasını istiyordu. Her iki adam da komplonun içindeydiler ve çok aktiftiler. Bir sürü tartışmalar oldu, ama Stauffenberg komplonun siyasî liderleri üstünde hâkimiyetini hemen kurdu.

Birçok askerler arasında da başarılar sağladı. General Beck'i resmî lider olarak tanıyor ve eski Genel Kurmay Başkanına büyük bir hayranlık duyuyordu. Ama Berlin'e döndüğü sırada, ağır bir kanser ameliyatı geçiren Beck'in artık eski Beck olmadığını gördü. Yorgundu, morali de bozuktu. Bundan başka, Beck politikadan da anlamıyor, Goerdeler ne derse onu kabul ediyordu. Ama darbenin başarılması için Beck'in asker çevrelerindeki adından yararlanabilirdi. Dahası, zorunluydu bu. Ama daha çok aktif görevlerde bulunan genç subayların, ileride gerekecek askerleri ve malzemeyi sağlamaları bakımından, seferber edilmesi gerekti. Stauffenberg az sonra kilit noktalarında bulunan birçok kimseleri çevresinde topladı.

Bunlar arasında, kendi başkanı Olbricht'ten başka şunlar vardı, OKH Örgütleme Dairesi Başkanı General Stieff; Ordu Birinci Karargâh Komutanı General Eduard Wagner; OKW Muhabere Başkanı General Erich Fellgiebel; Ordonat Dairesi Başkanı General Fritz Lindemann; Berlin *Kommandantur* Başkanı General Paul von Hase (Berlin'i işgal edecek kuvvetleri sağlıyacaktı); Yabancı Ordular Şubesi Başkanı Albay Freiher von Roenne ile onun Kurmay Başkanı Yüzbaşı Kont von Matuschka.

Kilit noktalarında üç ya da iki general daha vardı. Bunların en önemlisi Fritz Fromm'du. Fromm fiilen ve resen Yedek Ordunun komutanıydı. Ama o da Kluge gibi hem nalına hem mıhına konuşuyordu. Kendisine güvenmeye pek gelmezdi.

Komplocular arasında olup da aktif görevde bulunan bir

mareşal yoktu. İlk komploculardan Feld-Mareşal von Witzleben Silâhlı Kuvvetler Başkomutan adayı idi. Ama o sırada fa al olmayan subaylar listesinde bulunuyordu. Emrinde hiç bir birlik yoktu. Yine o sırada Batıda bulunan bütün birliklerin komutanı Feld-Mareşal von Rundstedt'a başvuruldu. Ama Rundstedt, Führer'e verdiği sözü geri almadı ya da, en azın dan, tutumunu böyle yorumladı. Parlak, ama oportünist bir komutan olan Feld-Mareşal Manstein da aynı sözü söyledi.

Bu sırada —1944 başlarında— çok aktif ve çok sevilen bir Feld-Mareşal komploculara katılmış bulunuyordu. Başlangıçta Stauffenberg'in de bundan haberi yoktu. Komploculara yeni katılan bu Feld-Mareşal Rommel'di. Rommel'in Hitler'e karşı hazırlanmakta olan komploya katılması, direnme liderleri için büyük bir sürpriz oldu. Birçokları kendisini aralarına almak istemediler. Çünkü «Çöl Tilkisi» bir Nazi, bir oportünist sayılıyordu.. Hitler'e açıkca kavuk sallamıştı. Şimdi de savaşın kaybedildiğini görünce ondan uzaklaşıyordu

1944 Ocak ayında Rommel Batıda Ordu Gurubunun komutanı oldu. Bu gurup, İngiliz-Amerikalıların Manş kıyılarında yapacağı çıkarmayı püskürtmekle görevli başlıca kuvvetti. Rommel Fransa'da, Belçika ve Kuzey Fransa Askerî valisi, eski arkadaşlarından General Alexander von Falkenhausen ve Fransa askerî valisi General Karl Heinrich von Stuelpnagel ile ara sıra buluşmaya başladı. Her iki general de Hitler'e karşı hazırlanan komploya girmişlerdi. Rommel'i de girmeye kandırdılar. Rommel'in eski sivil arkadaşlarından Stuttgard Belediye Başkanı Dr. Karl Stroelin kendilerine yardım ediyordu. Stroelin de, bu kitaptaki birçok tipler gibi, eskiden koyu bir Naziydi. Şimdi ise, yenilgi zamanı yaklaşırken ve Alman şehirleri, bu arada kendi evi de, *Müttefik* borbardımanları altında yerle bir olurken aklı başına gelmişti. Bu konuda kendisine Goerdeler'in öncülük ettiği anlaşılıyor. Dr. Goerdeler 1943 Ağustosunda Stroelin'i kandırmış, İç İşleri Bakanlığına —o sırada Bakanlığın başında Himmler vardı— bir rapor hazırlama

işine katılmaya razı etmişti. Raporda Yahudilere ve Hıristiyan kiliselerine karşı girişilen hareketlerin durdurulması, in san haklarının geri verilmesi ve parti ile S.S.- Gestapo'dan ayrı bir adalet mekanizmasının kurulması isteniyordu. Stroelin, Rommel'in karısının aracılığıyla bu raporu Feld-Mareşalin dikkatine sundu. Raporun Mareşal üzerinde büyük bir etki bıraktığı anlaşılıyor.

İki adam, 1944 Şubatının sonuna doğru Rommel'in, Ulm yakınlarında Herrlinge'de bulunan evinde buluştular ve başbaşa konuştular.

«(Belediye Başkanının sonradan anlattığı) Doğudaki orduda bulunan kimi yüksek subayların Hitler'i esir etmeyi ve çekildiğini radyoda ilân etmeye zorlamayı düşündüklerini anlattım. Rommel bu fikri doğru buldu.

Kendisinin en büyük ve en çok sevilen generallerden biri olduğunu, diğer ülkelerde kendisine saygı gösterildiğini söyledim. 'Almanya'da bir iç savaşı önliyebilecek gücü olan tek insan sizsiniz. Harekete adınızı vermelisiniz!» (11)

Rommel durakladı ve sonunda kararını verdi.

Stroelin'e «Almanya'nın yardımına koşmak görevimdir sanıyorum,» dedi.

Gerek bu toplantıda ve gerekse komplocularla yapılan öteki toplantılarda Rommel, Hitler'in öldürülmesi fikrine karşı koydu. Tabiî ahlâk bakımından değil, pratik nedenlerden dolayı. Hitler'in Ordu tarafından tutuklanmasını, hem kendi halkına hem de işgal ettiği ülkelerdeki uluslara karşı işlediği cinayetlerden yargılanmasını istiyordu. (12)

Bu sırada kader, General Hans Speidel'i kullanarak komploculara bir yardımda bulundu. Speidel 15 Nisan 1944 de Feld- Mareşalin Kurmay Başkanı oldu. Speidel de, komplocu arkadaşı Stauffenberg gibi —ikisi de ayrı guruptaydılar— çok üstün yetenekli bir subaydı. Yalnız asker değil, filozoftu da. 1925 yılında Tuebingen Üniversitesinde felsefe doktorası yapmıştı. Speidel hemen kendi komutanının üzerinde işlemeye

başladı. Bir ay geçmeden, 15 Mayısta, Paris yakınlarındaki bir evde Rommel, Stuelpnagel ve kurmay başkanları arasında bir toplantı düzenledi. Speidel'in anlattığına göre, toplantının amacı «Batıda savaşı bitirmek ve Nazi rejimini yıkacak tedbirleri» tesbit etmekti. (13)

Büyük bir işti bu. Speidel, bunun hazırlanması için anayurttaki Nazi düşmanlarıyla, özellikle Beck-Goerdeler gurubuyla acele ilişki sağlanması gerektiğini anlıyordu. Sinsi Goerdeler Rommel ile Neurath arasında —herkesten önce— gizli bir görüşme sağlamaya çalışıyordu, Neurath, yukarıda gördüğümüz gibi, önce Dış İşleri Bakanı, sonra da, Bohemya Alman Protektoru olarak, Hitler'in pis işlerine karışmış, ama şimdi yurdunu bekleyen büyük felâketin karşısında uyanmaya başlamıştı. Neurath ve Stroelin ile yapılacak görüşmenin Rommel için çok tehlikeli olacağına karar verildi. Bu yüzden Feld-Mareşal, Freudenstadt'daki evinde 27 Mayısta yapılan toplantıya gitmedi. Yerine Speidel'i gönderdi. Toplantıda bulunanların üçü de, Speidel, Neurath ve Stroelin, Rommel gibi, Güney Batı Almanya'da Swabia eyaletinden gelmeydiler. Bu beraberlik görüşmeye bir çeşit aile toplantısı havası verdiği gibi, aralarında da kolaylıkla anlaşmalarına yaradı. Hitler hemen alaçağı edilecekti. Rommel ya devletin geçici başkanı ya da Silâhlı Kuvvetler Başkomutanı olacaktı. Ancak bunu belirtmek gerekir ki, Rommel'in bu mevkilerin hiç birinde gözü yoktu. Toplantıda bütün ayrıntılar tesbit edildi. Bunlar arasında, bir ateşkes anlaşması için Batılı Müttefiklerle ilişki kurulması ve Almanya'daki komplocularla Rommel karargâhı arasında yapılacak görüşmelerde kullanılacak şifrenin tesbiti de vardı.

General Speidel, Rommel'in, hem Batıdaki komutanı Feld-Mareşal von Rundstedt'e hazırlıkları açıkca anlattığını, hem de Feld-Mareşalin kendisiyle «tam bir anlaşma» halinde bulunduğunu kesinlikle iddia etmiştir. Bununla birlikte, von Rundstedt'in karakterinde bir çatlak vardı.

«(Speidel'in sonradan yazdığına göre) Hitler'e karşı ileri sürülebilerek ortak isteklerin formülleştirilmesi konuşulurken Rundstedt, Rommel'e şöyle demiş :'Gençsiniz. Durumu biliyorsunuz ve halkı seviyorsunuz. Siz yapınız.'» (14)

İlkbaharın sonlarına doğru aşağıdaki plân üzerinde anlaşmaya varıldı. (Batıdaki komplocular arasında sonradan sağ kalan ve bu kararı anlatan yalnızca Speidel'dir.)

Batılı Müttefiklerle hemen bir ateşkes anlaşmasına varılması, kayıtsız şartsız teslime gidilmemesi, Almanların Almanya'ya çekilmesi; *Müttefikler*'in Almanya üzerindeki bombardımanlarına hemen son vermeleri, Hitler'in bir Alman mahkemesinde yargılanmak için tutuklanması; Nazi rejiminin yıkılması; Almanya'da yürütme gücünün geçici olarak General Beck, Goerdeler ve sendika temsilcisi Leuschner'in önderliğinde bütün sınıfların direnme güçleri tarafından ele alınması; hiç bir şekilde askerî diktatörlüğe gidilmemesi; Birleşmiş Avrupa Devletleri çerçevesinde «yapıcı bir barış» için gereken hazırlıklara geçilmesi; Doğuda savaşa devam edilmesi; Tuna ağzıyla Karpat Dağları, Vistül Nehri Memel üzerinden geçen kısaltılmış bir hattın tutulması. (15)

Generallerin, söylediklerine bakılacak olursa, İngiliz-Amerikan Orduları Avrupayı Bolşeviklikten kurtarmak için Rusya'ya karşı açtıkları savaşa katılacaklardı. Bundan emindiler.

Berlin'de Beck bu plânı beğendi. Yalnız Doğuda savaşa devam edilmesi fikrine katılmadı. Mayısın başında Gisevius'un aracılığıyla, İsviçre'de Dulles'e bir muhtıra gönderdi. Muhtırada garip plânın ana çizgisi vardı: Batıdaki Alman generalleri İngiliz-Amerikan istila hareketinin başlamasından sonra kuvvetlerini Alman sınırına kadar çekeceklerdi. Beck'in yazdığına göre, bu sırada Batılı Müttefikler üç taktik harekâta girişeceklerdi: Başkentteki komploculara yardım etmek için Berlin bölgesine havadan üç tümen indireceklerdi; Hamburg ve Bremen yakınlarında Alman kıyılarına denizden geniş çapta çıkarma yapacaklardı; Fransa'da Manş kıyılarına büyük

kuvvetler çıkaracaklardı. Yine bu sırada güvenilir Nazi düşmanı birlikler Münih bölgesini ele geçirecekler, Hitler'in Obersalzberg'teki dağ villâsını saracaklardı. Rusya'ya karşı savaşa devam edilecekti. Dulles'e göre, kendisi Berlin'deki komplocuların ayaklarını yere bastırmak için elinden geleni yaptı. Batı ile ayrı bir barış yapılamıyacağını kendilerine bildirdi. (16)

Stauffenberg ile Kreisaunun çevresindeki dostları ve komplonun Stauffenberg gibi üyeleri bunu aslında biliyorlardı. Aralarında Stauffenberg'in de bulunduğu bu komploculara «Doğulular» deniyordu. Bunlar Rusya'dan yanaydılar, ama aynı zamanda Bolşevik düşmanıydılar da. Bir süre Rusya ile barış yapmanın Batıyla barış yapmaktan daha kolay olduğuna inandılar. Stalin radyoda yaptığı propaganda konuşmalarında Rusların Alman halkına karşı değil, «Hitlercilere» karşı savaştığını söylememiş miydi? Oysa Batılılar «kayıtsız şartsız teslim» deyip duruyorlardı (*). Ama bu hayali düşüncelerden 1943 Ekiminde vazgeçtiler. Çünkü o sırada Sovyet Hükümeti Moskova'da yapılan Müttefik Dış İşleri Bakanları Konferansında, Casablanca'da yayımlanan kayıtsız şartsız teslim bildirisine katılmış bulunuyordu.

Ve işte uğursuz 1944 yazına girildiği sırada, Kızıl Ordu Alman sınırına yaklaşırken, İngiliz ve Amerikalılar da Manşın karşı kıyılarında büyük çapta bir istila hareketine hazırlanıyorlardı. İtalya'daki Alman direnişi de Alexander'in *Müttefik* kuvvetleri karşısında geriye çekilirken, Almanya'yı belki de yıkılmaktan ve ortadan silinmekten kurtaracak bir barış yapılabilecekse, bunun ancak Hitler'den ve Nazi rejiminden olabildiğince çabuk kurtulmakla sağlanabileceğini komplocular artık anlamışlardı.

(*) Churchill ile Roosevelt, Casablanca'da yaptıkları görüşme sonunda 24 Ocak 1943 de Almanya'nın kayıtsız şartsız teslimine ait bildiriyi yayımladılar. Goebbels Alman halkının toptan direnişini kamçılamak amacıyla bu bildiriden epice yararlandı. Bu kitap yazarının görüşüne göre, Goebbels'in bu konudaki başarısı Batılı yazarların büyük çoğunluğunca büyütülmüştür.

Stauffenberg ve arkadaşları artık plânlarını iyice geliştirmiş bulunuyorlardı. Bütün plânlar *Valkyrie* parolası altında birleştirilmişti. Tam bu işe uygun bir addı bu. Bilindiği gibi, *Valkyrie*, kuzey Almanya mitolojisinde güzel, ama korkunç bir kızdı. Savaş alanlarında dolaşır, öldürülecekleri seçerdi. Bu savaşta öldürülecek olan da Hitler'di. Amiral Canaris de, yerinden atılmadan önce, *Valkyrie* fikrini Führer'e aşılamış, Berlin'de ve öteki büyük şehirlerde çalışan milyonlarca yabancı işçilerin isyan etmeleri halinde bu şehirlerin güvenliğini Anayurt Ordusunun üzerine alması için hazırlanan plâna bu adı vermişti. Oysa böyle bir ayaklamanın olmasına ihtimal yoktu —daha doğrusu olanaksızdı bu— çünkü yabancı işçiler silâh ve örgütten yoksundular. Büyük bir kuşku içinde yaşayan Hitler, o günlerde her yanda tehlike görüyordu. Sağlam, işe yarayan askerler ya cephede ya da uzak işgal bölgelerinde bulundukları için Anayurt Ordusunun elinde Almanya'nın iç güvenliğini aç köle sürülerine karşı koruyacak bir plânın bulunması fikrini Hitler beğenmişti. Böylece *Valkyrie* adı komplocular için iyi bir maske olmuş. komplocuların Hitler öldürüldükten hemen sonra Anayurt Ordusunun başkent ile Viyana, Münih, ve Cologne gibi şehirleri eline geçirmesi için gerekli plânları rahat rahat ve açıkca hazırlamalarını sağlamıştı.

Berlin'de karşılaştıkları en büyük zorluk ellerinde çok az asker bulunması, ve sayılarının S.S. lerden az olmasıydı. Bundan başka, şehrin içinde ve çevresindeki uçaksavar kuruluşlarında bir hayli *Luftwaffe* birlikleri vardı. Ordu çabuk hareket etmediği takdirde bu birlikler Goering'e bağlı kalırlar, Hitler öldürülse bile komutanlarının emirlerini dinliyerek Nazi rejimini yaşatmak için dövüşebilirlerdi. Uçaksavar topların ordu birliklerine karşı kullanabilirlerdi. Öteyandan, Berlin'deki polis kuvveti komplocuların ellerindeydi. Polis Müdü-

rü Kont von Helldorf komploculara katılmıştı.

S.S. ve Hava Kuvvetleri birliklerinin güçlü olduklarını bilen Stauffenberg başkenti ele geçirmek için girişilecek harekâtın zaman ayarlamasına çok önem veriyordu. İlk iki saat çok önemliydi. Bu kısa zaman içinde Ordu birlikleri ulusal radyo emrkezini ve şehrin iki radyo istasyonunu, telgraf ve telefon santrallerini, Başbakanlığı, Bakanlıkları ve S.S. Gestapo karargâhını el egeçirmeliydiler. Berlin'den çok seyrek ayrılan Nazi kodamanlarından Goebbels de S.S. subaylarıyla birlikte tutuklanacaktı. Bu arada, Hitler öldürülür öldürülmez, Rastenbug'taki karargâhı bütün Almanya'dan tecrit edilecekti. Böylelikle ne Goering, ne Himmler, ne de Keitel ve Jodl gibi Nazi generallerinden hiçbiri yönetimi eline geçiremiyecek polisi ve askerleri toplayıp Nazi rejimini yaşatamıyacaktı. Führer'in karargâhında bulunan Muhabere Başkanı General Fellgiebel sağlıyacaktı bunu.

Darbenin ilk iki saatinde, bütün işler başarıldıktan sonra, radyo, telefon ve telgrafla öteki şehirlerin Anayurt Ordularına, komutanlara, cephede ve işgal edilen ülkelerde bulunan yüksek generallere, önceden hazırlanmış ve dosyalara konulmuş mesajlar gönderilecek, Hitler'in öldüğü ve Berlin'de Nazi aleyhtarı bir hükümetin kurulduğu bildirilecekti. İsyan yirmi dört saat içinde bitecek —ve başarılacak— yeni hükümet böyleyerleşmiş olacaktı. Bu yapılmadığı takdirde kararsız yüksek generaller birtakım ard düşüncelere sapabilirlerdi. Goering ile Himmler bunları biraraya getirebilir, bu yüzden iç savaş çıkabilirdi. O zaman cepheler çöker, komplocuların önlemek istedikleri anarşi ve çöküntü kaçınılmaz olurdu.

Herşey, Hitler'in öldürülmesinden sonra —bunu Stauffenberg'in kendisi başaracaktı— komplocuların Berlin'in içinde ve çevresinde bulunan Ordu birliklerini kendi amaçları için azami hızla ve enerjiyle kullanmakta gösterecekleri ustalığa bağlıydı. Problemin düğüm noktası buradaydı.

Anayurt Yedek Ordusunun Başkomutanı General Fritz Fromm, normal olarak *Valkyrie* emrini verebilirdi. Ama Fromm her zaman için bir sorundu. Bütün 1943 yılı içinde komplocular Fromm üzerinde çalışmışlar ve sonunda şu sonuca varmışlardı: Bu çekingen subaya ancak isyan başarıldıktan sonra kesinlikle güvenilebilirdi. Başarıdan emin oldukları için, Fromm'un haberi olmadan onun adına çıkarılacak bir çok emirler hazırladılar. Fromm tam kritik zamanda kararsız durum alırsa yerine, 1941 de Moskova savaşlarından sonra Hitler tarafından görevinden uzaklaştırılan ve üniforma giymesi yasaklanan zeki tank komutanı General Hoepner getirilecekti.

Berlin'deki kilit noktaların birinde bulunan başka bir general ile de başları dertteydi. Bu adam, Berlin ve Bransenburg da dahil olmak üzere, *Wehrkreis III*'e komuta eden, sapına kadar Nazi, General von Kortzfleisch'di. Kendisinin hemen tutuklanmasına, yerine General Freiherr von Thuengen'in getirilmesine karar verildi. Berlin komutanı General Paul von Hase de komplodaydı ve şehrin alınmasına önemli bir adım olarak mahallî garnizon birliklerine komutanlık edecekti.

Stauffenberg ile Tresckow, Goerdeler, Beck, Witzleben ve başkalarıyla işbirliği yaparak, Berlin'in işgali için ayrıntılı plânlar hazırlamışlar, bölge askerî komutanlarına bölgelerinde yürütme gücünü nasıl ele geçireceklerini, S.S. leri nasıl bastıracaklarını, bellibaşlı Nazileri nasıl tutuklayacaklarını ve toplama kamplarını nasıl işgal edeceklerini bildiren yönetmelikler hazırlamışlardı. Ayrıca, zamanı gelince basın ve radyoda, silâhlı kuvvetlere, Alman halkına yayımlanacak birçok ateşli bildiriler de hazırlamışlardı. Bazılarını yeni hükümet Başkanı olarak Beck, bazısını da *Wehrmacht* Başkomutanı olarak Feld-Mareşal von Witzleben ve yeni Başbakan olarak da Goerdeler imzalamışlardı. Emirleri ve çağrıları geceleyin geç saatlerde Bendlerstrasse'de komploya dahil olan iki cesur kadın yazıyordu. Bunlardan biri komploya çok yardım eden

General Tresckow'un karısı Frau Erika von Tresckow, öteki de eskiden iki Ordu Başkanına, General von Hammerstein ile General von Fritsch'e sekreterlik yapmış, emekli bir general kızı olan Margarete von Oven'di. Hazırlanan evrak Generai Olbricht'in kasasında saklanıyordu.

Plânlar hazırdı artık. 1943 yılının sonunda daha da geliştirilmişti, ama uygulanması için aylarca beklenildi. Yalnız olaylar komploculara beklemiyordu. 1944 Haziranına girildiği sırada zamanın artık geçmekte olduğunu anladılar. Herşeyden önce Gestapo, çevrelerindeki dairesini daraltmaktaydı. Yakalananlar her hafta çoğalıyordu. Bu arada Kont von Moltke ile Kreisau çevresindekiler tutuklanmışlardı. Birçok kişi idam edilmişti. Komplonun iç çevresinde bulunan Beck, Goerdeler, Hassell, Witzleben ve başkalarını, Himmler'in gizli polisi çok yakından izliyordu. Bu yüzden biraraya gelip görüşmek de gün geçtikçe zorlaşmıştı. Himmler, o bahar, generallerle sivil dostlarının bir isyan hazırlamakta olduklarını çok iyi bildiğini, o sırada görevinden alınmış olan Canaris'e söylemişti. Beck ile Goerdeler'i de hiç gözünden ayırmıyordu. Canaris, Himmleri'n bu uyarımını Olbricht'e haber verdi. (17)

Askerî durum da komplocular için bir felâket halini almıştı. Rusların Doğuda genel bir taarruza geçecekleri söyleniyordu. Roma, *Müttefik* kuvvetlerine bırakılmak üzereydi. (4 Haziranda düştü) Batıda İngiliz-Amerikan çıkarması neredeyse başlıyacaktı. Almanya'nın askerî bakımdan çökmesine çok az bir zaman kalmıştı. Almanya, Nazilik yıkılmadan önce yıkılacaktı. Komplocuların çoğu, Kreisau çevresinin etkisinde kalarak bu plânlardan vazgeçilmesinin ve felâketin sorumluluğunu Hitler'le Nazilere yüklenmesinin daha doğru olacağını düşünüyorlardı. Hitler'i ve Nazileri atmak, I. Dünya Savaşından sonra Almanları kızdıran yeni bir «arkadan vurma» masalı yaratacaktı.

Stauffenberg Batılı Müttefiklerin o yıl Fransa'ya çıkarma yapacaklarına inanmıyordu. *Abwehr*'den Himmler'in askerî haberalma bürosuna geçmiş olan Albay Georg Hansen, istilânın Haziranda herhangi bir gün başlayabileceğini Mayıs başında kendisine söylediği zaman bile görüşünü değiştirmemişti.

Alman Ordusu da bir sürü kuşkular içindeydi. En azından, taarruzun ne zaman ve nerede yapılacağını bilmiyordu. Mayıs ayında havanın, denizin, med ve cezirin çıkarmıya elverişli bulunduğu on sekiz gün geçmiş, Almanlar General Eisenhower'in bu günlerden yararlanmadığını görmüşlerdi. Batı Başkomutanı Rundstedt. 30 Mayısta, Hitler'e istilânın «çok yakında başlayacağını gösteren» belirtiler bulunmadığını bildirdi. 4 Haziranda Paris'deki Hava Kuvvetleri meteorolojisi havaların sert gitmesinden dolayı en az on beş gün bir *Müttefik* hareketi beklenemeyeceğini söyledi.

Rommel, bu duruma ve eline geçen az bir bilgiye güvenerek — bu sırada İngiltere'nin güney kıyılarında Eisenhower birliklerinin gemilere bindirildiği limanlarda *Luftwaffe*'nin keşif uçuşları yapmasının önüne geçilmiş ve Alman Donanması da denizin sert olması yüzünden Manş'daki keşif motörlerini geriye çekmişti — 5 Haziran günü sabahı Rundstedt'e bir durum raporu verdi ve yakında istilâya başlanmıyacağını bildirdi. Otomobiline binerek geceyi ailesinin yanında geçirmek için Herrlingen'e gitti. Ertesi gün de Hitler'le görüşmek üzere Berchtesgaden'e gidecekti.

5 Haziran, Rommel'in Kurmay Başkanı General Speidel'in sonradan hatırladığına göre, «durgun bir gün» dü. Rommel'in Almanya'ya rahatça gitmemesi için ortada herhangi bir neden yok gibiydi. Alman casuslarından, yine her zamanki gibi, *Müttefikler*'in çıkarma yapmaları ihtimali bulunduğunu bildiren raporlar geliyordu. Bu kez de 6 Haziran ile 16 Hazi-

ran tarihlerini bildirmişlerdi. Ama Nisandan beri bu çeşit yüzlerce rapor geldiği için artık ciddiye alınmıyordu bu raporlar. Nitekim *Müttefikler*'in çıkarma yapacakları Normandiya kıyılarında, Yedinci Ordunun Komutanı General Friedrich Dollmann, ayın altısında alarm durumunun geçici olarak gevşetilmesini emretmiş, emrindeki yüksek subayları bu kıyıların 185 kilometre güneyinde, Rennes'de, bir harita tatbikatına çağırmıştı.

Almanlar hem çıkarma gününü, hem de bu çıkarmanın nerede yapılacağını bilmiyorlardı. Rundstedt ile Rommel bunun Manşın en dar yeri olan Pas-de-Calais'de yapılacağından emindiler. Bu yüzden o bahar, ondan on beş piyade tümenine çıkarılmış olan Onbeşinci Orduyu, yâni en güçlü kuvvetlerini, burada toplamışlardı. Ama Martın sonunda, Adolf Hitler'in garip sezgisi çıkarma ağırlık noktasının belki de Normandiya kıyıları olabileceğini söylüyordu. Nitekim ertesi haftalarda Seine ile Loire nehirleri arasına büyük takviyeler gönderilmesini emretti. «Normandiya'dan gözünüzü ayırmayın», diyordu generallerine.

Buna rağmen, gerek piyade ve gerek panzer tümeni olarak, Alman kuvvetlerinin büyük bir bölümü Le Havre ile Dunkerk arasında, Seine'in kuzeyinde bulunuyordu. Rundstedt ile generalleri Normandiya'dan çok Pas-de-Calais'yi gözlüyorlardı. İngiliz-Amerikan Yüksek Komutanlığı Nisan ve Mayıs aylarında buralarda birtakım yalancı manevralar yapınca tahminlerinde yanılmadıklarını sandılar.

Onun için 5 Haziran günü oldukça durgun geçti, tabiî Almanlar bakımından. Yalnız o gün yine İngiliz-Amerikan uçaklarının Almanların depolarına, radar istasyonlarına, V-I rampalarına muhabere ve nakliye araçlarına yaptıkları hava akınları eskisi gibi devam etti. Ama bunlar zaten haftalardanberi gece gündüz sürüp giden olaylardı. O günün ötekilerden bir farkı yoktu.

Karanlık bastıktan az sonra Rundstedt'in karargâhına bir

haber geldi: Londra B.B.C. radyosu Fransız direnme hareketine şimdiye kadar görülmemiş şekilde şifreli bir takım mesajlar gönderiyordu. Le Havre ile Cherbourg arasındaki Alman radar istasyonlarının çalışmaları bozuluyordu. Onbeşinci Ordu geceleyin saat 10 da B.B.C. nin Fransız direnme hareketine gönderdiği bir mesajı aldı. Çıkarmanın başlamak üzere olduğu anlaşılıyordu. Onbeşinci Ordu alarm durumuna geçirildi. Ama Rundstedt Yedinci Ordunun da alarma geçirilmesi gerektiğine inanmıyordu. Yedinci Ordu daha batıda, Caen ile Cherbourg arasındaki sektördeydi ve o sırada —geceyarısına doğru— bin kadar gemiye bindirilmiş *Müttefik* kuvveti bu kıyıya doğru yaklaşıyordu.

Yedinci Ordunun komutanları Rennes'deki harita tatbikatından daha dönmemişlerdi. Yedinci Ordu olaylardan haberdar olduğu zaman gece saat 1'e on iki dakika vardı. İki Amerikan ve bir İngiliz tümeni ordu sektörünün ortasına havadan indirilmeye başlanmıştı. Genel alarm gece saat 1.30 da verildi.

Kırk beş dakika sonra Yedinci Ordu Kurmay Başkanı Tuğgeneral Max Pemsel, Rommel'in karargâhında bulunan General Speidel'i telefon başına çağırdı ve bunun «geniş çapta bir harekâta» benzediğini söyledi. Speidel inanmadı. Ama aldığı haberi Rundtsedt'e ulaştırdı. O da pek inanmadı. Her iki general de paraşütçülerin indirilmesini Calais dolaylarında yapılacak asıl çıkarmayı örtmek için *Müttefikler*'in giriştikleri yalancı bir hareket sanıyorlardı. Gece saat 2.40 da Rundstedt'in «bunu büyük bir harekât saymadığı» Pemsel'e bildirildi (18). Kalabalık bir *Müttefik* filosu, 6 Haziran sabahı gün ağardıktan sonra, Vire ile Orne nehirleri arasında kalan Normandiya kıyılarına, büyük bir savaş donanmasının ağır topları tarafından açılan korkunç baraj ateşinin himayesinde binlerce asker boşaltırken bile Alman Batı Cephesi Başkomutanı bu harekâtın *Müttefik* taarruzunun kuvvet merkezi olabileceğine inanmıyordu. Speidel'in söylediğine göre, bu çıkarmanın asıl taarruz olduğu ancak 6 Haziran günü öğleden sonra an-

laşılabildi. Ama o sırada Amerikalılar artık iki kumsalda, İngilizler de bir üçüncü kumsalda köprübaşı kurmuşlar, içerlere doğru üç ile dokuz kilometre arasında girmişlerdi. Speidel sabahleyin saat 6 da Rommel'in evine telefon etti. Feld-Mareşal Hitler'i göremeden hemen arabasına atladı ve yola çıktı. B Orduları Gurubunun karargâhına ancak öğleden sonra varabildi (*). Bu arada Speidel ile Rundstedt ve Rundstedt'in kurmay başkanı General Blumentritt, o sırada Berchtesgaden'de bulunan OKW ile görüşmüş bulunuyorlardı. Hitler'in verdiği aptalca bir karar yüzünden batıdaki bir başkomutan bile Führer'in emri olmadan panzer tümenlerini kullanamıyordu. Üç general 6 Haziran sabahı Normandiya'ya hemen iki tank tümeni gönderilmesine izin verilmesini istedikleri zaman Jodl, Hitler'in önce durumun nasıl geliştiğini görmek istediği cevabını verdi. Hitler, bundan sonra uyumaya gitti ve Batıdaki generallerin çılgınca çağrılarına rağmen öğleden sonra saat 3'e kadar rahatsız edilmemesini emretti.

Uyandığı zaman, gelen kötü haberleri duyunca Nazi savaşçısı sonunda harekete geçti. Normandiya'da bulunan Panzer Lehr ile 12 inci S.S. Panzer tümenlerinin savaşa sürülmesini emretti. Ama, sonradan anlaşılacağı gibi, çok geç kalınmıştı. Aynı zamanda, ilerde lâzım olur diye Yedinci Ordunun arşivlerinde saklanmış olan şu ünlü emri de yayımladı:

6 Haziran 1944, saat 16.55

«Batı Komutanlığı Kurmay Başkanlığı, Yüksek Komutanlığın, düşmanın elde ettiği köprübaşının 6 Haziran günü akşamı imha edilmesi konusundaki isteği üzerinde duracaktır, çünkü köprübaşını desteklemek için denizden ve havadan yeni çıkarmalar yapılması ihtimali vardır... Köprübaşının imhası bu geceyi geçmemelidir.»

Hitler o güne kadar girdiği savaşların en önemlisini —aylardanberi Almanya'nın alınyazısı batıda kararlaştırılacak de-

(*) Hitler, **Müttefikler**'in Batıdaki hava üstünlüğünü düşünerek, yüksek komutanların uçakla seyahat etmelerini yasaklamıştı.

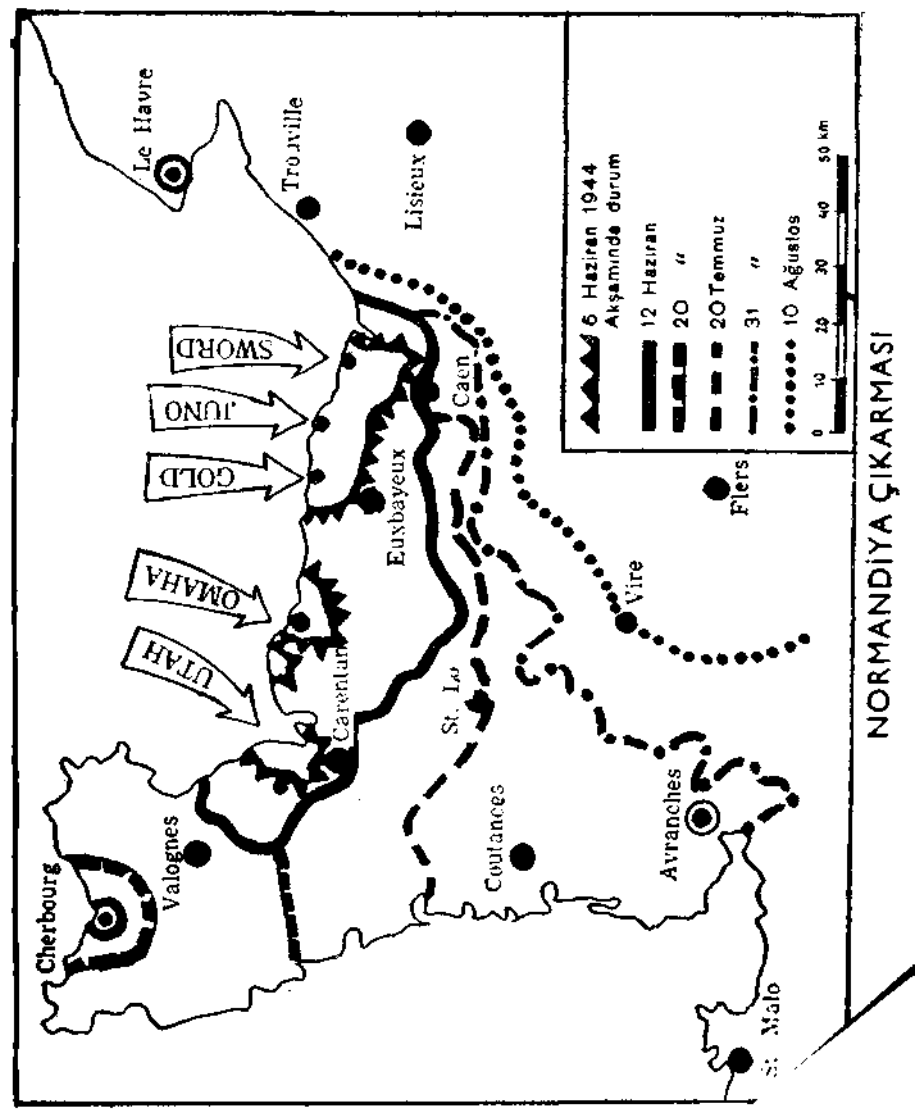

yip duruyordu— o sırada Oberzalberg'in büyülü dağ havasından yönetmeye çalışıyordu. Bu garip emrin de, Keitel ve Jodl'un onayı ile ve büyük bir ciddilikle, buradan verildiği anlaşılıyor. O gün Almanya'dan döndükten bir saat sonra akşamüstü saat 5 den hemen önce, telefonla bu emri alan Rommel bile bu işin başarılacağına inanmış gibiydi. Çünkü Yedinci Ordu karargâhına, "takviyelerin gelip gelmediğine bakılmaksızın" 21 inci Panzer tümeninin hemen hârekete geçirilmesini emretti Bu tümen Almanların o bölgede bulunan tek zırhlı birliğiydi.

Tümen, Rommel'in emrini beklemeden zaten harekete geçmiş bulunuyordu. Rommel, Yedinci Ordu karargâhı ile görüştüğü sırada telefon hattının öteki ucunda bulunan General Pemsel, *Müttefikler*'in kumsalda tutmuş oldukları köprübaşının —o sırada üç köprübaşı tutmuşlardı— "en geç gece yarısına kadar temizlenmesi" için komutanlığın verdiği emre hemen şu açık cevabı kondurdu:

"İmkânsız."

Hitler'in çok şişirilen Atlantik Duvarı birkaç saat içinde yıkılıvermişti. Bir zamanlar övüle övüle bitirilemeyen *Luftwaffe* artık göklerde görülmez olmuş, Alman Donanması ortadan silinmiş, Ordu ise şaşkına dönmüştü. Savaşın bitmesine daha çok vardı, ama sonuç besbelliydi. Speidel, "9 Hazirandan sonra inisiyatif *Müttefikler*'in ellerine geçti," diyor.

Rundstedt ile Rommel bu durumu artık Hitler'in yüzüne söylemenin ve sonuçlara katlanmasını kendisinden istemenin zamanı geldiğine karar verdiler. Hitler'i Soisson'un kuzeyinde Margival'de, 17 Haziranda yapılacak bir toplantıda bulunmaya razı ettiler. Burada, 1940 yazında İngiltere istilâsı sırasında, Führer'in karargâhı olarak kullanılmak üzere mermi işlemeyen bir korugan yapılmıştı, ama hiç kullanılmamıştı. Toplantı bu koruganda yapılacaktı. Nazi Komutan dört yaz sonra ilk olarak buraya gelecekti.

«(Speidel'in sonradan yazdığına göre) Rengi soluk ve uykusuzdu. Gözlükleriyle ve parmaklarının arasında tuttuğu bir sürü renkli kalemlerle durmadan sinirli sinirli oynuyordu. Feld-Mareşal ayakta dururken o kamburunu çıkarmış, oturuyordu. İpnotizma gücü kaybolmuş gibiydi. Herkese kısa ve soğuk bir selâm verdi. Sonra **Müttefiklerin** çıkarmayı başarmalarına çok üzüldüğünü yüksek sesle ve acı acı söyledi. Bu sonuçtan cephe komutanlarını sorumlu tuttu.» (19)

İlerde daha büyük bir yenilgeye uğramaları ihtimali generallerin, ya da hiç olmazsa Rommel'in, cesaretini arttırmıştı. Hitler, generalleri şiddetle eleştirdiği sırada, bir ara durunca, Rommel hemen atıldı. Toplantıda bulunan Speidel sahneyi şöyle anlatıyor: "Rommel merhametsiz bir açıklıkla... (Müttefiklerin) havada, denizde ve karadaki üstünlüğü ile savaşın imkânsız olduğunu söyledi." (*) (20). Ama, pek de imkânsız sayılmazdı, ancak Hitler her karış toprağı savunmak ve sonra *Müttefikler*'i denize dökmek gibi saçma bir düşünceden vazgeçmeliydi. Rommel, Rundstedt'in de onayı ile, Almanların düşman donanmasının açtığı korkunç top ateşi menzilinin gerisine çekilmesini, panzer birliklerinin hat gerisine alınmasını, bu birliklerin "düşman gemilerindeki topların menzili dışında" girişilecek bir savaşta *Müttefikler*'i yenecek şekilde yeniden düzenlenmesini teklif etti.

Ama Yüksek Başkomutan herhangi bir çekilme teklifini kabul edemezdi. Alman askerleri yerlerinde kalacak ve dövüşeceklerdi. Bu konudan pek hoşlanmamıştı zaten. Hemen başka işlere geçti. Speidel'in "garip bir horgörü ve yanlış bir sezgi karışımı" dediği hava içinde, ilk olarak bir gün önce Lond-

(*) Rommel iki ay önce, 23 Nisanda, General Jodl'a şunları yazmıştı: «Eğer, düşmanın hava üstünlüğüne karşın, ilk saatlerde tehdit altında bulunacak kıyı savunma sektörlerimizin hareketi (mobil) kuvvetlerinden büyük bir bölümünü savaşa sokabilirsek, eminim ki, düşmanın kıyıya yapacağı hücum daha ilk gününden tamamiyle kırılmış olacaktır.» (**The Rommel Papers,** derleyen Liddell Hart, s. 468.) Hitler'in kesin emirleri «ilk saatlerde» ya da ilk günlerde zırhlı tümenlerin hemen savaşa sokulmasını imkânsızlaştırmıştı. Sonradan bu tümenler geldikleri zaman savaşlara teker teker girmişler ve başarı sağlayamamışlardır.

ra'ya atılan yeni V-I silâhını "İngiltere'ye indirilmiş son bir darbe olacağını... ve İngiltere'yi barışa zorlayacağını" generallerine temin etti. İki Feld-Mareşal *Luftwaffe*'nin batıdaki açık başarısızlığına Hitler'in dikkatini çektiği zaman, "binlerce jet uçağının" —*Müttefikler*'de jet uçağı yoktu, oysa Almanlar yapıma başlamışlardı— yakında İngiliz-Amerikan uçaklarını göklerden sileceğini söyledi. O zaman İngiltere yıkılacak, dedi. Tam bu sırada *Müttefik* uçakları geldiği için Führer'in sığınağına inmek zorunda kaldılar.

Yeraltı sığınağında kendilerini emin hisseden generaller görüşmeye devam ettiler (*). Bu sırada Rommel sözü politikaya getirdi.

«(Speidel anlatıyor) Normandiya'daki Alman cephesinin çökeceğini **Müttefiklerin** Almanya'ya sızmasının önlenemiyeceğini söyledi... Rus cephesinin de tutulacağından şüpheliydi. Almanya'nın tamamiyle tecrit edilmiş durumda bulunduğunu belirtti... Savaşın biran önce bitirilmesi isteğiyle sözlerine son verdi.»

Rommel'in sözünü birkaç kez kesen Hitler, sonunda şunu söyledi: "Siz savaşın geleceğini düşünmeyin, kendi çıkarma cephenize bakın."

İki Mareşalin de açıkladığı askerî ve siyasî görüşler herhangi bir sonuç vermedi. Jodl sonradan Nuremberg'de, verdiği ifadede, "Ne söylerlerse söylesinler Hitler aldırmadı," dedi. Sonunda generaller Yüksek Komutandan Rommel'in B Ordu Gurubu karargâhını ziyaret etmesini ve Normandiya'daki durum üzerine kıt'a komutanlarıyla görüşmesini istediler. Hitler istemeye istemeye razı oldu. İki gün sonra, yani Haziranın 19'unda gelecekti.

Gelmedi. Feld-Mareşaller 17 Haziran günü ikindi üzeri

(*) Görüşmeler sabahın saat 9'undan akşamın saat 4'üne kadar sürdü. Yalnız yemek için ara verildi. Speidel şöyle anlatıyor: «Yemekte Hitler önce başkasına tattırdıktan sonra, tabağını pilâv ve sebze ile doldurdu. Tabağının çevresinde bir sürü haplar ve sular vardı. Sıra ile hepsinden aldı. İskemlesinin yanında iki S.S. ayakta duruyordu.»

Margival'den ayrıldıktan az sonra Londra'ya atılan bir serseri V-I yönünü değiştirdi ve Führer'in korugarına düştü. Ölen ya da yaralanan olmadı, ama Hitler'in ödü koptu, hemen daha emin bir yer aradı ve soluğu Berchtesgaden dağlarında aldı.

Az sonra daha kötü haberler gelmeğe başladı. Merkez Cephesinde uzun zamandanberi beklenen Rus taarruzu başlamıştı. Taarruz birkaç gün içinde ezici bir hızla gelişti. Hitler'in en güçlü birliklerini topladığı Alman Merkez Ordsu Gurubu olduğu gibi bozguna uğradı. Cephe tamamiyle yarılmış, Polonya yolu açılmıştı. Ruslar 4 Temmuzda, 1939 Polonya sınırını geçtiler. Doğu Prusya'ya yaklaştılar. Yüksek Komutanlığın elindeki bütün yedek kuvvetleri hemen toplanıp anayurdun savunmasına —II. Dünya Savaşında ilk olarak— gönderildi. Bundan böyle büyük bir takviye beklenemezdi artık.

Rundstedt ile Rommel 29 Haziranda, gerek Batı ve gerek Doğudaki gerçekleri anlaması ve Alman Ordusunun büyük bir bölümü henüz elde dururken savaşa son vermeye çalışması için Hitler'e yeniden başvurdular. Toplantı Obersalzberg'te yapıldı. Yüksek Başkomutan bu toplantıda her iki Feld-Mareşale de çok soğuk davrandı. İsteklerini hemen reddetti, sonra yeni "mûcize silâhlarla" savaşın nasıl kazanılacağı üzerine uzun bir söyleve başladı. Speidel'in anlattığına göre, söylev "garip garip ara lâflar içinde yitip gitti."

İki gün sonra Batı Başkomutanlığına Rundstedt'in yerine Feld-Mareşal von Kluge tâyin edildi (*). 15 Temmuzda Rom-

(*) Rundstedt'in atılması bir gece önce Keitel'e söylediği acı sözler yüzünden olabilir. Keitel kendisini aramış, durumu sormuştu. S.S. Panzer Tümenlerinin İngiliz hatlarına yaptıkları son hücum da yenilgiye uğramıştı ve Rundstedt'in morali çok bozuktu.

Keitel, «Ne yapacağız,» diye bağırdı.

Rundstedt, «Barış yapın, budalalar,» diye cevap verdi. «Başka ne yapabilirsiniz?»

Birçok kıta subaylarınca «dalkavuk hafiye» denen Keitel'in bu sözleri doğruca Hitler'e yetiştirdiği anlaşılıyor. O sırada Hitler Kluge ile görüşüyordu. Kluge, bir otomobil kazası sırasında aldığı yaralardan ötü-

mel, Hitler'e uzun bir mektup yazdı ve ordu teleksiyle gönderdi. "Askerler her yanda kahramanca savaşıyorlar, ama eşit olmayan savaşın sonu yaklaşıyor." Mektubun sonuna da kendi el yazısıyla şu notu ekledi:

«Gerekli sonuçları vakit geçirmeden çıkarmanızı rica ediyorum. Ordu Gurubunun Başkomutanı olarak bunu size açıkça söylemeyi görevim saymaktayım». (21)

Rommel, Speidel'e "Son bir fırsat veriyorum ona," dedi. "Eğer yaralanmıyacak olursa harekete geçeceğiz." (22)

İki gün sonra, yâni Temmuzun 17'sinde, öğleden sonra Rommel'in kurmay otomobili Normandiya cephesinden karargâha dönerken, alçaktan uçan bir *Müttefik* uçağının hücumuna uğradı. Rommel ağır surette yaralandı. Bir gün bile yaşayamıyacağı sanıldı. Olay komplocular için büyük bir felâket oldu. Çünkü Rommel o sırada —Speidel yemin ederek söylüyor (23)— Almanya'yı birkaç gün içinde Hitler rejiminden kurtarmaya (ama Hitler'in öldürülmesine hâlâ karşıydı) kesin olarak karar vermiş bulunuyordu. Alman Orduları o yılın 1944 Temmuzunda Doğu ve Batıda çözülürlerken artık Hitler'i ve Nasyonal Sosyalizmi ortadan kaldırmak için son bir teşebbüse geçmeye karar veren subaylar için, Rommel'in enerjisinden ve cesaretinden yoksun kalmak büyük bir kayıp oldu.

Speidel, komplocular "güçlerinin büyük bir dayanağından yoksun kaldıklarını anladılar," diyor. (*) (24)

---

rü aylardanberi izinli bulunuyordu. Hitler Rundstedt'in yerine Kluge'yi tâyin etti. Nazi Başkomutan, yüksek komutanlarının tâyinlerini işte böyle yapıyordu. Bu telefon görüşmesi General Blumentritt tarafından, hem Wilmot'a (**The Struggle for Europe**, s. 347) hem de Liddell Hart'a (**The German Generals Talk**, s. 205) anlatılmıştır.

(*) Nazi Almanyasında bir ara çok tutulan, sonradan Naziler aleyhine dönen yazar Ernst Juenger de komplonun Paris ucuna katılmıştı. Speidel kendisinin şöyle söylediğini yazıyor: «17 Temmuzda Livarot yolunda Rommel'e indirilen darbe bizi hem savaşın hem de iç savaşın korkunç yükünden kurtaracak tek adamı aramızdan aldı.» (Speidel, **Invasion 1944**, s. 119

Müttefikler'in Normandiya'da yaptıkları çıkarmanın başarıyla sonuçlanması Berlin'deki komplocuları büyük bir şaşkınlığa uğrattı. Yukarıda gördüğümüz gibi, Stauffenberg *Müttefikler*'in 1944 de bu işe teşebbüs edeceklerine inanmıyor, teşebbüs etseler bile, başarı şansının yarı yarıya olduğuna inanıyordu. Teşebbüs, bu kadar kanlı ve pahalı bir şekilde başarısızlığa uğrayınca da, Amerikan-İngiliz hükümetleri yeni kurulacak Nazi düşmanı hükümetle elbette Batıda bir barış yapmak için görüşmelere başlamak isteyecekler, o zaman Almanya'da Almanlar daha iyi barış koşulları elde edebileceklerdi.

Çıkarmanın başarıldığı ve Almanya'nın büyük bir yenilgiye daha uğradığı, Doğuda da yeni bir çekilmeyle karşılaşıldığı anlaşılınca Stauffenberg, Beck ve Goerdeler plânlarını uygulamak için ortada hâlâ bir neden kalıp kalmadığını düşünmeye başladılar. Eğer başarıya ulaşacak olurlarsa son felâketi hazırlamakla suçlandırılacaklardı. Bu felâketin kaçınılmaz olduğunu onlar da biliyorlardı, ama Alman halkı, hemen hemen tümüyle, bunu daha anlamış değildi. Beck şu sonuca vardı: Nazilere karşı girişilecek başarılı bir isyan Almanya'yı düşman işgalinden kurtarmıyacaktı, ama savaşa son verecek, daha fazla kan akıtılmasını ve yurdun daha fazla yıkılmasını önliyecekti. Barış olursa Ruslar Almanya'ya giremiyecekler, Almanya'yı Bolşevikleştiremiyeceklerdi. Ayrıca bütün dünyaya, Nazi Almanyasından "başka bir Almanya" olduğu da gösterilmiş olacaktı. Ve belki de —kim bilir?— Batılı *Müttefikler* kayıtsız şartsız teslimde direnmelerine rağmen, işgal edilmiş Almanya'ya karşı pek o kadar sert davranmıyacaklardı. Goerdeler, Batılı demokrasilere büyük umutlar bağlıyordu. Churchill'in "tam bir Rus zaferi" inden ne kadar korktuğunu çok iyi biliyordu.

Stauffenberg'in başlarında bulunduğu gençlerse bu görüşe pek katılmıyorlardı. O sırada Rus cephesinde gerilemekte

olan İkinci Ordunun Kurmay Başkanı Tresckow'a danıştılar. Generalin verdiği cevap kararsız komplocuların akıllarını başlarına getirdi.

«Her ne pahasına olursa olsun suikaste teşebbüs edilmeli. Suikast başarısızlığa uğrasa bile başkentte iktidarın ele geçirilmesine teşebbüs edilmeli. Alman direnme hareketinde bulunanların kesin bir adım atmaya cesaretleri olduğunu ve hayatlarını tehlikeye atabildiklerini dünyaya ve gelecek kuşaklara ispat etmeliyiz. Bu amaç karşısında öteki sakıncaların hiçbir önemi yoktur.» (25)

Bu güzel cevap işi çözdü, moralleri düzeltti ve Stauffenberg ile genç arkadaşlarının kuşkularını dağıttı. Rusya, Fransa ve İtalya'da bulunan cephelerin çökmesi ihtimali komplocuları hemen harekete geçmeye zorladı. Başka bir olay da hızını artırdı onların.

Beck-Goerdeler-Hassell çevresi daha başlangıçtanberi Komünistlerin yeraltı hareketleriyle herhangi bir ilişki kurmak istememişler, Komünistler de bu çevreye yaklaşmamışlardı. Komünistlere göre komplocular da Naziler kadar gericiydiler. Başarı kazanırlarsa, Nasyonal Sosyalist Almanya'dan sonra Komünist Almanya kurulamıyacaktı. Beck ile arkadaşları Komünistlerin böyle düşündüklerini çok iyi biliyorlardı. Ayrıca Komünist yeraltı hareketinin Moskova'dan yönetildiğinden ve Komünistlerin Ruslara casusluk ettiklerinden de haberdardılar (*). Bundan başka bu harekete Rus NKVD örgütünün hayranı Gestapo şefi Heinrich Mueller'in "V" adını verdiği Gestapo ajanlarının sızmış olduklarını da biliyorlardı.

(*) Bu durum 1942 de «Rote Kapelle» olayında ortaya çıktı. O sırada **Abwehr**, stratejik yerlerde Ruslar hesabına çalışan, aralarında birçok eski ve tanınmış aile çocuklarının da bulunduğu geniş bir casusluk şebekesi ortaya çıkardı. Almanya'da ve Batıda işgal edilmiş ülkelerde 100 kadar verici radyo Moskova'ya haber gönderiyordu. «Rote Kapelle» (Kızıl Orkestra) nın başında Harold Schulze-Boysen adında bir genç vardı. Schulze-Boysen, Grand Amiral von Tirpitz'in torunuydu. Bu genç I. Dünya Savaşından sonra «kaybedilmiş kuşak» denen gençlerin tipik bir örneğiydi. Siyah sveteri, sık uzun sarı saçları, ağzından düşürmediği ihtilâl edebiyatı ve politikasıyla Berlin'in bohem hayatında tanınmıştı. O sıralarda hem Naziliğe hem de komünizme karşıydı. Ama yine de kendisini solcu sayıyordu. Savaşın başında annesinin yardımıyla **Luftwaffe**'ye teğmen olarak girdi. Goering'in «araştırma» **Forschungsamt** Bürosuna kadar yükseldi. (**Anschluss** bölümünde gördüğümüz gibi, bu büronun ihtisası telefonlar dinlemekti) Schulze-Boyren az sonra Moskova hesabına geniş bir casusluk şebekesi kurdu. Şebekedekilerin Berlinde her Bakanlıkta ve her askerî dairede adamları vardı. Şebekede bulunanlardan kimileri şunlardı: Ekonomi Bakanlığının parlak genç iktisatçılarından ünlü din adamının yeğeni Arvid Harnack, (Harnack Amerika'da Wisconson Üniversitesindeyken tanıştığı Mildred Fisk adında bir kadınla evliydi); Dış İşleri Bakanlığı memurlarından Franz Scheliha; Propaganda Bakanlığından Horst Heilmann; Çalışma Bakanlığından Kontes Erika von Brockdorff.

«Rote Kapelle» Almanya'ya paraşütle indirilen iki Sovyet casusu yüzünden yakayı ele verdi. Arkasından geniş tutuklamalar yapıldı.

Lider kadrosunda bulunan yetmiş beş kişi vatana ihanetle suçlandırıldılar. Bunlardan ellisi ölüme mahkûm edildi. Aralarında Schulze-Boysen ile Harnack da vardı. Mildred Harnack ile Kontes von Brockdorff'a hapis cezaları verildi. Ama Hitler idam edilmeleri için direndi. Onlar da idam edildiler. İhanete kalkacak olanlara ibret olsun diye suçluların asılarak öldürülmeleri emredildi. Ama Almanya'da idamlar baltayla yapıldığından Berlin'de darağacı bulunamadı. Mahkûmlar boyunlarına (mezbahada getirtilen) kasap çengellerine bağlı halatlar geçirilmek ve çengeller yavaş yavaş yukarıya doğru çektilmek suretiyle boğduruldu. Bundan böyle Hitler'e karşı gelmeye cesaret edenler için, özel bir işkence şekli olmak üzere, bu asılma usulü uygulandı.

Komplocular, Goerdeler'in ve eski üyelerin sözlerinin dinlemiyerek, Haziran ayı içinde Komünistlerle ilişki kurdular. Bu ilişkinin kurulmasını Sosyalist kanat, özellikle Adolf Reichwein istemişti. Reichwein Sosyalist bir filozoftu ve ünlü bir *Wandergoval'di.* O sırada Berlin Folklor Müzesi Müdürü bulunuyordu. Komünistlerle birtakım ilişkileri vardı. Stauffenberg komünistlere karşı çekingendi, ama Reichwein ve Leber adındaki Sosyalist dostları bu adamlarla bir ilişki kurmanın gerekliliği üzerinde onu kandırmışlardı. Bakalım onlar ne yapıyorlardı? Darbe başarılırsa ne yapacaklardı? Nazi düş-

manı direnme hareketinin temeli son dakikada genişletilmek istenirse onlardan yararlanabilirler miydi? Stauffenberg, Leber ve Reichwein'in isteklerine istemiye istemiye boyun eğdi. Yeraltı Komünist liderleriyle 22 Haziranda bir görüşme yapılması kararlaştırıldı. Ancak Stauffenberg Komünistlere olabildiği kadar az şey anlatacağını Sosyalist dostlarına söyledi.

Toplantı Doğu Berlin'de Sosyalistleri temsil eden Leber ve Reichwein ile Komünist yeraltı liderleri olduklarını iddia eden —belki de gerçekten öyleydi— Fransız Jacob ve Anton Saefkow arasında yapıldı. Komünistlerin yanında "Rambow" diye tanıtılan üçüncü bir yoldaş daha vardı. Konuşma sırasında Komünistlerin Hitler'e karşı hazırlanan komplo üzerinde bir hayli bilgileri olduğu anlaşıldı. Ama daha çok şey de bilmek istiyorlardı. 4 Temmuzda komplonun askerî liderleriyle bir toplantı yapmak istediklerini söylediler. Stauffenberg bu isteği kabul etmedi, ama o tarihte yapılacak yeni bir toplantıda kendisini temsil etmek için Reichwein'i göndermeye razı oldu. Reichwein toplantı yerine geldiği zaman, Jacob ve Saefkow ile birlikte tutuklandı. "Rambow"un bir Gestapo ajanı olduğu sonradan anlaşıldı. Stauffenberg'in yeni hükümette esaslı bir siyasî kuvvet olarak kullanmak istediği Leber de ertesi gün tutuklandı. (*)

Yakından dost olduğu ve yeni hükümette bulunmasını çok istediği Leber'in yakalanması Stauffenberg'i yalnız üzmekle kalmadı, aynı zamanda, Himmler'in bütün komployu yakından izlediği de anlaşıldı. Leber ile Reichwein gözüpek insanlardı ve ikisine de güvenebilirdi. İşkence altında ağızlarından bir şey kaçırmaları olanaksızdı. Ama acaba dayanabilecekler miydi? Komploculların bazıları dayanacaklarını pek sanmıyorlardı. En cesur insanın bile dayanılmaz işkenceler altında susmasının bir sınırı vardı.

(*) Dördü de, Leber, Reichwein, Jacob ve Saefkow idam edildiler.

Onun için Leber ile Reichwein'in tutuklanması da komploculları bir an önce harekete geçmeye zorladı.

20 TEMMUZ 1944 DARBESİ

Haziranın sonuna doğru komplocuların çok işine yarayan bir olay oldu: Stauffenberg kıdemli ablaylığa terfi etti ve Anayurt Ordusunun Başkanı Fromm'un Kurmay Başkanlığına getirildi. Böylelikle hem Fromm'un adına Anayurt Ordusuna emir verecek duruma geçti, hem de Hitler'e sık sık ve doğrudan doğruya görüşmek olanağı buldu. Gerçekten de, Führer Yedek Ordu Şefini ya da yardımcısını haftada iki kere karargâha çağırmaya ve Rusya'da azalan tümenleri için taze takviyeler istemeye başlamıştı. Stauffenberg işte bu görüşmelerden birinde bombasını koymak istiyordu.

Stauffenberg artık o sırada komplonun kilit adamlarından biriydi. Komplonun tek başarı şansı yalnızca onun omuzlarına yüklenmişti. Çok sıkı bir muhafaza altında bulunan Führer'in karargâhına giren tek komplocu oydu. Bu bakımdan, Hitler'i öldürmek te ona düşüyordu. Yedek Ordunun da Kurmay Başkanı olduğundan —Fromm da büsbütün kazanılmadığından ve kendisine pek güvenilmediğinden— Hitler'in öldürülmesinden sonra birliklere Berlin'i işgal etmek emrini verecek de oydu. Her iki amacı da aynı günde gerçekleştirmek zorundaydı. Führer, Obersalzberg'te de olsa, Rastenburg'ta da olsa, Berlin'le karargâhı arasında üç yüz dört yüz kilometre kadar bir mesafe vardı. Birinci hareketle ikinci hareket arasında üç dört saatlik bir ara olacaktı. Bu sırada uçakla Berlin'e dönerken hiç bir şey yapamazdı. Ama Berlin'deki arkadaşlarının plânlarını enerjik olarak yürüteceklerini umuyordu. Az sonra göreceğimiz gibi, karşılaştığı zorluklardan biri bu oldu.

Başka zorluklar da vardı. Bunlardan biri, o sırada umut-

suz durumda bulunan komplocuların akıllarına birdenbire ge liveren, ama o güne kadar hemen hemen gereksiz sayılan başka bir noktaydı. Adolf Hitler'i öldürmekle iş bitmiyecekti. Goering ile Himmler'i de öldürmeleri, böylece bu iki adamın emrindeki askerî kuvvetlerin kullanmasına imkân vermemeleri gerekiyordu. Ayrıca, bu iki adam temizlenirse o güne kadar kazanamadıkları cephedeki yüksek generalleri de kendilerine daha çabuk katabilirlerdi. Goering ile Himmler çoğu zaman Hitler'in karargâhında yapılan günlük askerî toplantılarda bulundukları için bir tek bomba ile üçünün de hesabı görülebilirdi. Bu yanlış hesap yüzünden Stauffenberg iki güzel fırsatı kaçırdı.

Stauffenberg, o günlerde şiddetle ihtiyaç duyulan yeni takviyeler hakkında Führer'e rapor vermek için 11 Temmuzda Obersalzberg'e çağırıldı. Uçakla Berchtesgaden'e giderken *Abwehr*'den sağlanan İngiliz yapısı bombaları da yanına aldı. Komplocular bir gece önce Berlin'de yaptıkları toplantıda artık Hitler'i ve Hitler'le birlikte Goering ve Himmler'i öldürmenin zamanı geldiğine karar vermişlerdi. Ama Himmler o gün toplatıya gelmedi. Bir ara toplantıdan çıkan Stauffenberg durumu Berlin'de General Olbricht'e bildirdi. Ama Hitler'le Georing'in işini tamamlayabilirdi. General, üçünün de bir arada bulundukları başka bir günü beklemesini söyledi. Stauffenberg o gece Berlin'e döndüğünde Beck ve Olbricht'le buluştu ve bir daha giderse Goering'le Himmler toplantıda bulunsun bulunmasın Hitler'i öldürmeye teşebbüs edeceğini onlara söyledi. Kabul ettiler.

Az sonra bir fırsat daha çıktı. 14 Temmuzda Stauffenberg'e, ertesi gün Führer'e yedek durumu üzerinde bir rapor vermesi emredildi. Elde ne kadar yeni alınmış asker varsa Rus cephesine gönderilecekti. Bu cephede yirmi yedi tümen kaybeden Mefkez Orduları Gurubu dövüş gücünü yitirmişti. O gün —ayın on dördünde— Hitler, Merkez cephesinin yeniden kurulması ile şahsen uğraşmak için Rastenburg'taki *Wolfsschanze*

karargâhına dönmüştü. O sırada Kızıl Ordu Doğu Prusya'dan ancak doksan kilometre uzakta bulunuyordu.

15 Temmuz günü Stauffenberg, evrak çantasına bir bomba koyarak Führer'in karargâhına gitti (*). Bu kez komplocular başarıdan emindiler. Öğleden sonra saat 1 de başlıyacak olan toplantıdan iki saat önce *Valkyrie* işaretinin verilmesi kararlaştırıldı, yâni askerler Berlin üzerine yürüyecekler, tanklar da Krampnitz'deki panzer okulundan başkente doğru yürüyüşe geçeceklerdi. Geç kalmamak gerekti.

General Olbricht 15 Temmuz Cumartesi günü sabah saat 11 de Berlin'de *Valkyrie* emrini verdi. Öğleden önce Wilhelmstrasse mahallesini işgal etmek emrini alan birlikler başkentin merkezine doğru yürümeye başladılar. Stauffenberg öğleden sonra saat 1 de çantası koltuğunda Führer'in toplantı odasına girdi Yedekler üzerinde hazırladığı raporu verdi. Bir ara uzun bir süre dışarıya çıkarak Berlin'de Olbricht'e telefon etti ve —aralarında kararlaştırılan parolaya göre— Hitler'in orada bulunduğunu, bombayı kurarak yeniden toplantıya gireceğini söyledi. Olbricht askerlerin Berlin üzerine yürüyüşe geçtiklerini haber verdi. Artık büyük teşebbüs başarıya ulaş-

(*) Stauffenberg'in Rastenburg'a mı yoksa Obersalzberg'e mi gittiği üzerinde tarihçiler arasında görüş ayrılığı vardır. Bu konuda en yetkili iki Alman tarihçisi Eberhard Zeller ile Profesör Gerhard Ritter hikâyeyi başka başka anlatmaktadır. Zeller, Hitler'in o sırada hâlâ Berchtesgaden'de bulunduğunu, Ritter ise bunun yanlış olduğunu, Führer'in o sırada Restenburg'a döndüğünü söylemektedir. Buraya kadar bu yazara kılavuzluk eden Hitler'in ajandası da ne yazık ki ele geçmemiş bulunuyor. Bu dönem üzerine bir kayıt yok. Ama 22 Temmuzda Führer'in karargâhına Stauffenberg'in faaliyetleri üzerine verilmiş olan rapordan Hitler'in 15 Temmuzda Rastenburg'ta olduğu ve Stauffenberg'in kendisini öldürmeyi tasarladığı anlaşılıyor. Hitler'in savaşı yürüttüğü her iki yer de —Berlin çok bombalandığı için oraya çok seyrek gidiyordu— başkentten aynı uzaklıktaydı. Ancak Berchtesgaden daha merkezî ve Münih'e daha yakındı. Münih'teki Ordu Garnizonunun Beck'e bağlı olduğu sanıldığından komplocular Berchtesgaden'i daha elverişli buluyordu.

mak üzereydi. Ama Stauffenberg toplantı odasına döner dönmez Hitler'in gittiğini ve bir daha da dönmiyeceğini öğrendi. Fena halde üzülen Stauffenberg hemen telefona koştu ve Olbricht'e haber verdi. General hemen *Valkyrie* alârmını iptal etti. Askerler çarçabuk ve olabildiğince göze batmadan kışlalarına döndüler.

Bu yeni başarısızlık komplocular için ağır bir darbe oldu. Stauffenberg Berlin'e dönünce hemen toplandılar ve bundan sonra ne yapacaklarını düşünmeye başladılar. Goerdeler "Batı çözümü" dediği şeyin uygulanmasını istiyordu. Beck ile bir likte Paris'e gitmelerini, Batı ile bir ateşkes imzalanması için Feld-Mareşal von Kluge'yi kandırmalarını teklif ediyordu. Ateşkes imzalnmasında *Müttefikler* Fransız-Alman sınırını geçmemeye razı edilecekler, bundan sonra Batıdan alınacak kuvvetler Almanya'yı Ruslardan ve Bolşevizmden kurtarmak için Doğuya sevkedilecekti. Beck'in kafası daha sağlamdı. Batı ile ayrı bir barış imzalamasına varmanın tastamam bir rüya olduğunu söyledi. Almanya'nın şerefi kurtarılmak isteniyorsa, Hitler'i öldürmek ve Naziliği ortadan kaldırmak plânı her ne pahasına olursa olsun uygulanmalıydı. Stauffenberg de bu fikre katıldı. Bir dahaki sefere bu işi başaracağına yemin etti. Askerlerini Berlin üzerine yürüttüğü için Keitel'den ivice bir zılgıt yiyen General Olbricht bir daha sefere aynı şeyi göze almıyacağını söyledi. Çünkü o zaman bütün komplo ortaya çıkabilirdi. Şimdiki halde, Keitel'e ve Fromm'a bir tatbikat yaptığını söyliyerek ellerinden kurtulabilmişti. Hitler'in öldürüldüğü kesinlikle belli olmadan birliklerin harekete geçirilmemesi ertesi Perşembe büyük bir felâkete sebep olacaktır.

16 Temmuz Pazar günü akşamı Stauffenberg, Wannsee'deki evine arkadaşlarını ve akrabalarını çağırmıştı. Gelenler arasında şunlar vardı: Donanma karargâhında Uluslararası Hukuk Danışmanı olarak çalışan, kardeşi Berthold; kendi halinde, kafalı, bilgili bir genç, Stauffenberg'lerin Batıdaki generallerle irtibatını sağlayan, Stauffenberg'in kuzenlerinden

Yarbay Caesar von Hofacker; o sırada Berlin Polis Yardımcısı bulunan eski Nazilerden Kont Fritz von der Schulenburg; ve Trott zu Solz. Hofacker Batıdan daha yeni dönmüştü. Batıda birçok generalle — Falkenhausen, Stuelpnagel, Speidel, Rommel ve Kluge ile görüşmüştü. Batı Alman cephesinin yakında çökeceğini söylüyordu. Ancak daha önemlisi, Rommel Hitler'i öldürmek fikrine karşı olduğu halde, Kluge ne olursa olsun komployu desteklemeye karar vermişti. Ama genç komplocular uzun bir tartışmadan sonra tek çıkar yolun Hitler'in öldürülmesi olduğu sonucuna bir daha vardılar. Artık hayale kapılmak niyetinde değillerdi. Almanya'yı kayıtsız şartsız teslim olmaktan ancak son bir hareket kurtarabilirdi. Barış teklifinin yalnız batılı demokrasilere değil Ruslara da yapılması üstünde anlaşmaya vardılar. Almanlar için — yabancılar için değil— önemli olan, diyorlardı, Almanya'yı Hitler'in zulmünden kurtarmaktır. (26)

Ama çok geç kalmışlardı. Nazi zulmüne on iki yıldanberi katlanmışlardı; ancak Almanya'nın açtığı ve onların da pek karşı koymadığı —birçok durumlarda hiç karşı koymadıkları— bir şavaşın yenilgiye doğru gittiği kesinleşince harekete geçmişlerdi. Ama yine de hiç harekete geçmemekten iyiydi. Çok az zamanları kalmıştı. Cephedeki generaller hem Doğuda hem Batıdaki çöküntünün belki de birkaç haftalık iş olduğunu söylüyorlardı.

Komplocular, harekete geçmek için önlerinde ancak birkaç gün kaldığını anlamışlardı. OKW, 15 Temmuzda, Berlin'de askerlerin zamansız olarak yürüyüşe geçmelerinden kuşkulanmıştı. O gün de komplonun Batıdaki liderlerinden General von Falkenhausen'in Beçika ve Kuzey Fransa askerî valiliğinden birdenbire atılmış olduğu haberi geldi. İçlerinden birinin kendilerini ele vermiş olmalarından kuşkulanıyorlardı. 17 Temmuzda Rommel'in ağır surette yaralandığını duydular. Kendisini bilinmiyen bir süre plân dışı bırakmak gerekiyordu. Ertesi gün Goerdeler'in polisteki arkadaşları Himmler'in kendi-

sini tutuklamak üzere emir çıkarttığını haber verdiler. Goerdeler, Stauffenberg'in direnmesi üzerine istemeye istemeye saklandı. Aynı gün, özel dostlarından ve komploya girmiş birkaç deniz subayından biri olan Yüzbaşı Alfred Kranzfelder, Berlin'de Führer karargâhının birkaç gün içinde uçurulacağı üstüne söylentiler dolaştığını haber verdi. Komploda bulunanlardan birinin boşboğazlık ettiği anlaşılıyordu. Gestapo'nun komplonun iç halkasına yaklaşmakta olduğu herşeyden belliydi.

19 Temmuz günü öğleden sonra Stauffenberg yeniden Rastenburg'a çağırıldı. Yedek Ordunun, çözülen Doğu cephesine hemen sürülmek üzere alelacele eğitmekte olduğu yeni *Volksgrenadier* tümenlerinin durumu hakkında rapor verecekti. Ertesi gün, yâni 20 Temmuzda, saat 1 de Führer'in karargâhında yapılacak ilk günlük toplantıda raporunu sunacaktı (*). Berlin'den biraz uzakta bulunan Feld-Mareşal von Witzleben ile General Hopner'e haber gönderildi. O sırada şehirde bulunmalıydılar. Stauffenberg bu korkunç işi başardıktan sonra uçakla dönünceye kadar General Beck darbe hazırlıkları için gereken emirleri verecekti. Berlin'in içinde ve çevresinde bulunan garnizonların kilit noktalarında bulunan subaylara 20 Temmuzun *Der Tag* (beklenen gün) olduğu bildirildi.

Stauffenberg, Bendlerstrasse'de Hitler'e vereceği rapor üzerinde geç vakitlere kadar çalıştı. Gece saat sekizden az sonra Wannsee'deki evine gitmek için dairesinden çıktı. Yolda, Dahlem'de, bir Katolik kilisesine girdi, dua etti (**). Evde

(*) Yüksek Komutanlık Harekât Dairesi Başkanı General Adolf Heusinger, 19 Temmuzda Ukrayna Cephesinden çok kötü haberler geldiğini, Yedek Ordunun elinde Polonya'da Doğu Cephesine sürülmek üzere eğitilmiş askerler bulunup bulunmadığını OKW'den sorduğunu söylemişti. Keitel durumu anlamak üzere onlara, ertesi gün Stauffenberg'i çağırmalarını tavsiye etmişti. (Heusinger, **Befehl im Widerstreit**, s. 350)

(**) Fritz Gibbon (**20 July**, s. 150) diyor ki: «Önceden itirafta bulunduğuna, ama günahının çıkarılmadığına inanılıyor.» Yazar aynı zamanda şunu da açıklıyor: Stauffenberg Berlin Başpiskoposu Kardinal Kont Preysing'e ne yapmak istediğini anlatmıştır. Kardinal, genç adamın nedenlerini doğru bulmuş, dinsel sakıncalardan ötürü kendisini önlemeye bir hakkı olmadığını söylemiştir. (**Aynı kitap**, s. 152)

kardeşi Berthold ile neşeli neşeli konuştu ve erkence gidip yattı. O gün öğleden sonra ve akşamüstü kendisini görenler sanki olağanüstü hiç bir şey yokmuş gibi çok rahat olduğunu ve yüzünün güldüğünü hatırlamaktadırlar.

20 TEMMUZ 1944

Sıcak ve güneşli bir yaz sabahı. Saat 6'yı biraz geçiyordu. Albay Stauffenberg ve yaveri Teğmen Werner von Haeften birlikte otomobile bindiler. Berlin'in bombardımanlardan yıkılmış binaları arasından geçerek Rangsdorf hava alanına gittiler. İçi tıklım tıklım dolu olan evrak çantasında yeni *Volksgrenadier* tümenleri üzerine bir sürü evrak vardı. Hitler'in Doğu Prusya'da Rastenburg'da, "Kurt İni" karargâhında öğleden sonra saat 1 de bu konuda konferans verecekti.

Bomba, Tresckow ile Schlabrendorf'un bir yıl önce Führer'in uçağına koydukları, sonradan patlamayan bombanın aynı idi. Bildiğimiz gibi, İngiliz yapısı olan bu bomba cam bir kapsülün kırılmasıyla harekete geçiriliyordu. Kapsülden çıkan asit küçük bir teli eritiyor, tel eriyince de serbest kalan tetik kapsüle çarparak bombayı ateşliyordu. Bombanın patlama zamanı telin kalınlığına göre değişiyordu. O sabah bombaya ince bir tel konulmuştu. Hemen on dakika içinde patlayıverecekti.

Hava alanında General Stieff'e rastladı. Bombayı bir gece önce bulup getiren oydu. Alanda onları bir uçak bekliyordu. Ordu karargâh komutanı General Eduard Wagner'in özel uçağıydı. General, komplonun elebaşılarındandı ve bu önemli iş için kendi uçağını vermeyi daha doğru bulmuştu. Uçak saat

7 de havalandı. Saat 10 dan az sonra Rastenburg'a indi. Haeften, pilota öğleden sonra herhangi bir zamanda dönmeye hazır olması için emir verdi.

Bir personel arabası gelenleri alarak Doğu Prusya'nın loş, nemli, sık ormanlık bir bölgesinde kurulmuş olan *Volkfsschanze* karargâhına götürdü. Stauffenberg buraya girmenin de, buradan çıkmanın da kolay olmadığını elbette biliyordu. Karargâhın çevresinde üç halka vardı. Her halka, ayrı ayrı mayın tarlalarıyla, istihkâmlarla, elektriklenmiş dikenli tellerle korunmuştu. Bağnaz S.S. ler gece gündüz burada nöbet tutuyorlardı. En yüksek generaller bile, çok sıkı muhafaza altında bulunan Hitler'in oturduğu ve çalıştığı en iç bölmeye girebilmek için özel bir izin kâğıdı almak zorundaydılar. İzin kâğıtları yalnızca bir ziyaret için geçerliydi. Bundan başka, ziyaretçiler içeri girerlerken Himmler'in yardımcılarından Emniyet Şefi ve S.S. Muhafız Alayı Komutanı S.S. Oberführer Rattenhuber tarafından şahsen muayene ediliyorlardı. Ancak Stauffenberg'in gelmesini Hitler'in kendisi emrettiği için, yaveri ile birlikte üç kontrol noktasını geçmekte zorluk çekmedi. Stauffenburg Kamp Komutan Yaveri Yüzbaşı von Moellendorff ile kahvaltı ettikten sonra OKW Haberleşme Başkanı General Fritz Fellgiebel'i aradı.

Fellgiebel komplonun kilit noktasında bulunan kimselerdendi. Stauffenberg, Generalin bomba haberini Berlin'e hemen göndermeye ve böylece orada derhal harekete geçilmesini sağlamaya hazır olup olmadığını inceledi. Fellgiebel, suikast olur olmaz telefon, telgraf ve radyo haberleşmelerini kesecek, Führer'in karargâhını tecrit edecekti. Bu işi OKW Haberleşme Şebekesi Başkanından daha iyi yapacak kimse yoktu. Komplocular böyle bir adamı kazanmış oldukları için kendilerini talihli sayıyorlardı. Komplonun başarıya ulaşması için ona kesinlikle ihtiyaç vardı.

Stauffenberg, OKW'de Orduyu temsil eden General Buhle'yi de gördükten ve kendisiyle Yedek Ordu işlerini görüştükten sonra Keitel'in Dairesine gitti. Kasketini ve palaskasını antrede bırakarak OKW Şefinin yanına girdi. Düşündüğünden daha çabuk hareket etmek zorunda bulunduğunu anladı. O sırada saat 12'yi pek az geçiyordu. Keitel, 2.30'da trenle Mussolini geleceği için Führer'in hergün saat 1 de başlayan toplantısının 12.30'a alındığını bildirdi. Keitel Albaydan raporunu kısa kesmesini rica etti. Hitler toplantının erken bitmesini istemişti.

Bomba patlamadan önce mi? Stauffenberg talihsizliğin kendisini bir daha, ve belki de son bir defa daha başarısızlığa uğratmasından herhalde korkmuştur. Bundan başka Stauffenberg toplantının Führer'in yeraltı sığınağında yapılacağını ummuştu. Bir bombanın bu sığınakta patlaması yer üstündeki bir binada patlamasından çok daha büyük bir etki yaratırdı. Ama Keitel toplantının *Lagebaracke* - toplantı barakasında yapılacağını söyledi (*). Bu yer, her zaman söylendiği gibi, dayanıksız, tahta bir kulübe değildi. Hitler, bir yıl önceki kış, eski tahta duvarlara elli santim kalınlığında beton kaplatmış, böylece kulübe dolaylarda havadan atılacak bombaların çıkaracağı yangınlara ve atacağı topraklara karşı korunmuştu. Bununla birlikte bu kalın duvarlar da Stauffenberg'in atacağı bombanın etkisini artırabilirdi.

Biraz sonra bombayı işletmeliydi. Hitler'e vereceği raporu kısaca Keitel'e anlattı. Sözlerinin sonuna doğru OKW şefinin sabırsızlıkla saatine bakmakta olduğunu gördü. Keitel

(*) Birçok yazarlar, Hitler'in günlük toplantıları Rastenburg'taki yeraltı sığınağında yaptığını, ancak sığınaktaki onarımdan, havanın da sıcak ve nemli olmasından ötürü 20 Temmuzda toplantının yer üstüne alındığını yazarlar. Bullock, «raslantı olarak yapılan bu değişimin Hitlerin hayatını kurtardığını» yazar. (**Hitler**, s. 68) Ama raslantı olarak değiştirildiği şüphelidir. Benim anladığım kadar, **Lagebaracke**, adından da anlaşıldığı gibi, genellikle toplantıların yapıldığı yerdi. Yalnız hava akımı tehlikesi olduğu zaman yeraltı sığınağına gidiliyordu. Her halde sıcak günlerde sığınak daha serin olurdu. (Bakınız, Zeller **Greist der Freiheit**, s. 360, n. 4)

12.30 dan birkaç dakika önce toplantıya gitmek üzere odadan çıkmaları gerektiğini, yoksa geç kalacaklarını söyledi. Dairesinden çıktılar. Birkaç adım yürüdükten sonra Stauffenberg kasketiyle palaskasını antrede bıraktığını, hemen dönüp alması gerektiğini söyledi. Keitel'in, yanlarında yürüyen yaveri Teğmen von John'un gidip getirebileceğini söylemesine vakit bırakmadan koştu.

Antrede hemen çantasını açtı. Kalan üç parmağıyla çengeli yakaladı ve kapsülü kırdı. Mekanik bir ârıza çıkmazsa bomba on dakika içinde patlıyacaktı.

Astlarının karşısında aslan kesilen, üstlerinin karşısında ise dalkavukluğun çeşidini yapan Keitel, Stauffenberg'in gecikmesine kızdı. Dairesine dönerek çabuk ol diye bağırdı. Geç kalıyorlardı. Stauffenberg özür diledi. Keitel, Albay gibi sakat bir adamın palaskasını normal bir insan kadar çabuk takamıyacağını herhalde anlamıştı. Hitler'in kulübesine doğru giderlerken Stauffenberg neşeli görünüyordu, Keitel'in de öfkesi geçmişti. O sırada daha hiç bir şeyden şüphelenmemişti.

Ama, Keitel'in tahmin ettiği gibi, gerçekten geç kalmışlardı. Toplantı başlamıştı bile. Stauffenberg, Keitel ile birlikte odaya girmeden önce antrede bir an durdu. Telefon santralinin başındaki Başçavuşa Berlin'den acele bir telefon beklediğini, gelecek bilginin raporunda son durumu yansıtmaya yarayacağını (Keitel'in işitmesi için söylemişti bunu), telefon gelir gelmez kendisini çağırmasını söyledi. Bu sözler olağanüstü olduğu halde —çünkü dışarı buyur edilmeden, ya da konferans bitmeden ve Yüksek Komutan çıkmadan *önce* hiç kimse, bir Feld-Mareşal bile Nazi Komutanın yanından çıkamazdı— Keitel durumdan kuşkulanmadı.

İki adam toplantı odasına girdiler. Stauffenberg'in çengelleriyle çantasını açarak kapsülü kırmasının üzerinden dört dakika kadar geçmişti. Daha altı dakika vardı. Oda biraz küçüktü. On metreye beş metre kadar bir şey. On penceresi vardı. Hava sıcak olduğu için hepsi de ardına kadar açıktı. Bu

kadar çok açık pencere bombanın etkisini elbette ki azaltacaktı. Odanın ortasında bir buçuk metre eninde, üç buçuk metre boyunda uzun bir masa duruyordu. Kalın meşe ağacından yapılmıştı. Garip bir masaydı: bacakları üzerinde duracağı yerde kalın desteklere oturtulmuştu. Destekler masanın iki başına doğru ve hemen hemen masanın bütün enini kaplayacak şekilde konulmuştu. Bu garip yapılış şeklinin ileride büyük etkisi olacaktı.

Stauffenberg odaya girdiği sırada Hitler uzun masanın ortasında oturmuş, arkasını kapıya vermişti. Sağ yanında Harekât Dairesi Başkanı ve Ordu Kurmay Başkan Yardımcısı General Heusinger ile Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Korten ve Heusinger'in Kurmay Başkanı Albay Heinz Brandt oturmuştu. Keitel Hitler'in hemen solundaki yerine geçip oturdu. Onun yanında General Jodl vardı. Toplantıda ayrıca üç silâhlı kuvvetten on sekiz subay bulunuyordu. Masanın çevresinde S.S. ler ayakta bekliyorlardı. Goering ile Himmler yoktu. Hitler elindeki büyülteçle oynuyor —o sırada önüne serili haritalardaki ufak yazıları okumak için büyülteç kullanıyordu— ve iki steno da not tutuyordu

Heusinger, Rus cephesinin merkezinde hâsıl olan son yarığı ve bu yüzden Alman Ordularının yalnız bu cephede değil, kuzey ve güney cephelerinde de düştükleri tehlikeli durumu anlatan acıklı raporunun ortasına gelmişti. Keitel, Albay von Stauffenberg'in geldiğini ve neden geldiğini bildirdi. Hitler, bir gözü bantla kapatılmış olan tek kollu Albaya baktı, kendisini hafifçe selâmladı, raporunu dinlemeden Heusinger'le işini bitirmek istediğini söyledi.

Stauffenberg, Korten ile Brandt'ın arasına geçip oturdu. Hitler'den bir buçuk metre ötede bulunuyordu. Çantasını yere koydu. İleri doğru sürdü. Kalın meşe ayağın iç kenarına dayadı. Çanta Führer'in ayaklarından iki metre uzaktaydı. O sırada saat 12.37 idi. Heusinger konuşmasına devam ediyor, masanın üzerindeki durum haritasında adı geçen yerleri gös-

teriyordu. Hitler'le subaylarda haritanın üzerine eğilmişler, bakıyorlardı.

Stauffenberg'in dışarıya çıktığının kimse farkına varmadı. Yalnız Albay Brandt gördü. Bu subay o sırada generalinin anlattıklarını dinlemekteydi. Bir ara haritayı daha iyi görebilmek için masanın üzerine eğildi. Ayağı Stuffenberg'in çantasına takıldı. Ayağıyla çantayı bir kenara itmeye çalıştı. Sonra bir eliyle uzandı ve çantayı ağır masa ayağının öteki tarafına kaldırıp koydu. Şimdi bombayla Hitler arasında kalın bir ayak vardı (*). Hitler'in hayatını belki de, görünüşte çok önemsiz olan, bu hareket kurtarmıştır. Yalnız bu hareket Brandt'ın hayatına maloldu. Olayda sanki anlaşılmayan bir alınyazısı var gibidir: Albay Brandt, hatırlanacağı gibi, 13 Mart akşamı Tresckow'un verdiği "içki şişelerini" Hitler'in uçağında Smolensk'ten Rastenburg'a götüren zavallı subaydı. O zaman bu şişelerin içinde bomba olduğundan hiç şüphelenmemişti. Şimdi de, yine aynı çeşit bombayı masanın altında, farkına varmadan Başkomutandan uzaklaştırmıştı. O sırada bombanın içindeki kimya maddesi tetiği tutan teli eritiyordu.

Stauffenberg'i toplantıya getiren Keitel Albayın bulunması gereken yere baktı. Heusinger karamsar raporunun sonuna yaklaşıyordu. OKW Başkanı rapora hazırlanmasını Stauffenberg'e işaret edecekti. Belki de evrakını çantasından çıkartması için kendisine yardım edilmesi gerekecekti. Ama genç Albayın yerinde olmadığını görünce çok kızdı. Stauffenberg'in içeri girerken telefoncuya söylediğini hatırladı. Garip genç subayı bulup getirmek üzere odadan çıktı.

Stauffenberg santralde yoktu. Başçavuş kendisinin hızla binadan çıktığını söyledi. Keitel şaşkınlık içinde yeniden toplantı salonuna girdi. Heusinger artık, günün kötü durumunu

(*) Toplantıda bulunan Amiral Kurt Assmann'ın **Müttefik** sorgu yargıçlarına verdiği ifadeye göre, Stauffenberg, Brandt'ın kulağına şunı fısıldamıştı: «Hemen gidip telefon etmeliyim. Çantama göz kulak ol. İçinde gizli evrak var.»

belirten raporunun sonuna gelmişti. "*Ruslar,*" diyordu, "*Dunanın batısından kuzeye doğru büyük kuvvetlerle ilerliyorlar. Şu anda öncüleri Dunaburg'un güney doğusuna varmış bulunuyor. Eğer Peipus Gölü çevresindeki Ordu Gurubu hemen geri çekilmeyecek olursa bir felâket...*" (27)

Cümlesi bitmedi.

Bomba tam 12.42 de patladı.

Stauffenberg olup bitenleri gördü. Bir iki yüz metre ileride 88 sayılı koruganda General Fellgiebel'in Dairesinde generalle birlikte ayakta duruyor, ikide birde saatine bakarak saniyeleri sayıyor ve toplantı kulübesine bakıyordu. Bu sırada barakaya 155-mm'lik bir mermi isabet etmiş gibi birden büyük bir gürültüyle birlikte dumanların ve alevlerin çıktığını gördü. Pencerelerden insanlar fırladı, havaya parçalar yükseldi. Stauffenberg o heyecanla, toplantı salonunda ölmeyen ya da ölüm halinde bulunmayan bir tek kişinin kalmadığını sandı. Acele Fellgiebel'e vedâ etti. Fellgiebel de o sırada Berlin'e telefon ediyor, teşebbüsün başarıyla sonuçlandığını bildiriyordu. Sonra komplocular başkenti alarak yeni hükümet ilân edinceye kadar bir daha açmamak üzere karargâhın bütün dış irtibatını kesti. (*)

Stauffenberg'in şimdi yapacağı ilk iş Rastenburg kampından olabildiği kadar çabuk ve ölmeden çıkmaktı. Kontrol noktalarında bulunan muhafızlar Hitler'in konferans salonun-

(*) Birçok yazarlar bu sırada General Fellgiebel'in haberleşme merkezini havaya uçurması gerektiğini, bunu yapmamasının komplo için çok kötü sonuçlar doğurmuş olduğunu iddia ederler. Nitekim **Wheeler Bennet** de (**Nemesis**, s. 643), «General Fellgiebel bu görevini ne yazık ki yapamadı,» der. Yeraltı koruganlarında S.S. ler tarafından sıkı sıkıya muhafaza altında bulundurulan birçok haberleşme merkezleri olduğu için bunların uçurulması Stauffenberg'in planına herhalde dahil değildi. Zaten General de bunu yapamazdı. Fellgiebel yalnızca, Berlin'e patlamayı haber verdikten sonra iki üç saat hariçle haberleşmeyi kesebileceğini söylemişti. Kendisi, birkaç kaçınılmaz atlama hariç, bu görevini tamamiyle yerine getirmiştir.

dakı patlamayı görmüş ya da işitmişler, bütün çıkış yerlerini kapatmışlardı. Fellgiebel'in bulunduğu koruganın bir iki metre ilerisindeki ilk nokta Stauffenberg'in otomobilini durdurdu. Stauffenberg otomobilden atladı ve muhafızların odasındaki nöbetçi subayı ile görüşmek istediğini söyledi. Nöbetçi subayının yanında başka birine telefon etti —kime ettiği bilinmiyor—, kısaca konuştu, telefonu kapattı ve subaya döndü; "Teğmen, geçmeme izin verildi," dedi.

Yalandı bu. Ama işe yaradı. Sonra teğmen görevini yaparak defterine şu kaydı düştü: *"12.44, Albay Stauffenberg geçti."* Sonraki kontrol noktasına telefon ederek gelecek arabayı bırakmalarını emretti. Üçüncü ve son engeli geçmek daha zordu. Stauffenberg gelmeden önce buraya bir alarm verilmiş, demir indirilmiş, muhafızlar arttırılmıştı. Kimsenin girip çıkmasına izin verilmiyordu. Stauffenberg ile yardımcısı Teğmen Haeften'in bulunduğu araba Kolbe adındaki inatçı bir Başçavuş tarafından durduruldu. Stauffenberg bir daha telefon etmek istedi. Kamp Komutanının yaveri Yüzbaşı von Moellendorff'u aradı. "Patlama yüzünden" muhafızın kendisini bırakmadığını söyledi. "Çok acele işim var. General Fromm beni hava alanında bekliyor," dedi. Bu da yalandı. Fromm, Stauffenberg'in de çok iyi bildiği gibi, Berlin'deydi.

Telefonu kapattıktan sonra çavuşa döndü: "İşittin işte. Geçmeme izin verildi." Ama çavuş bu yalanı yutmadı. Moellendorff'a kendisi telefon ederek sordu. Yüzbaşı izin vermişti. (28)

Sonra son süratle hava alanına koştular. Teğmen Haeften bu sırada kendi çantasında getirmiş olduğu ikinci bombayı söktü, parçalarını yolun kenarına fırlattı. Bu parçaları Gestapo sonradan orada buldu. Hava alanı komutanı alarmı daha almamıştı. İki adam alana gelince pilot hemen motörleri işletti. Bir iki dakika içinde havalandılar.

Saat hemen hemen 1'i geçiyordu. Bundan sonraki üç saat herhalde Stauffenberg'in hayatında bir türlü geçmek bilmeyen en uzun zaman olacaktı. Yavaş giden *Heinkel* uçağı, kumlu, dümdüz Alman ovasının üzerinden batıya doğru uçarken Fellgiebel'in Berlin'e önemli işaretleri verdiğini, başkentteki arkadaşlarının hemen şehri ele geçirmek üzere işe başladıklarını, Almanya'daki ve Batıdaki askerî komutanlara, hazırlanan mesajları gönderdiklerini düşünüyor, alarma geçirilen Alman uçakları ile Doğu Prusya üzerinde hareketlerini artıran Rus uçakları tarafından yere inmeye mecbur edilmiyeceğini umuyordu. Uçakta uzun mesafeli radyo olmadığından Berlin'den haber alamıyor, komplocuların radyodan vermekte olduğunu sandığı heyecanlı haberleri işitemiyordu. Yine bu yüzden başkentteki arkadaşlarıyla görüşemiyor, General Fellgiebel'in belki de onlara ulaştıramadığı işareti veremiyordu.

Uçağı havalarda uçup duruyordu. 3.45 de Rangsdorf hava alanına indi. Stauffenberg büyük bir sevinçle alandaki en yakın telefona koştu. Geçen üç saat içinde neler yapıldığını Olbricht'ten öğrenmek istedi. Ama hiç bir şeyin yapılmadığını hayret ve korkuyla öğrendi. Fellgiebel saat 1'den hemen sonra telefon etmiş, patlamanın olduğunu bildirmişti. Ama hatlar bozuktu, Hitler'in öldürülüp öldürülmediği anlaşılamamıştı. Onun için hiç bir şey yapılmamıştı. *Valkyrie* emirleri Olbricht'in kasasından çıkarılmış, ancak gönderilmemişti. Bendlerstrasse'de ellerini kollarını kavuşturmuşlar, Stauffenberg'in dönmesini bekliyorlardı. Hazırlanmış olan emirleri, yeni hükümetin Başkanı ve *Wehrmacht*'ın Başkomutanı olarak hemen çıkartacak ve radyoda Almanya'da yeni bir çağın başladığını haber verecek olan General Beck ile Feld - Mareşal von Witzleben ise ortalıklarda yoktu.

Stauffenberg, Rangsdorf'da, Olbricht'e telefon ederken Hitler'in öldüğüne kesinlikle inandığını söylemişti, ama Hitler ölmemişti. Albay Brandt'ın hemen hemen bilmeden çantayı meşe ayağın berisine sürmesi Hitler'in hayatını kurtarmıştı. Hitler çok sarsılmıştı, ama ağır yaralı bile değildi. Saçı kavrulmuş, bacakları yanmış, sağ kolu çürümüş ve koluna geçici

olarak felç gelmişti. Kulak zarı patlamış, tavandan düşen bir kalas sırtını incitmişti. Durumunu gözleriyle gören birinin anlattığına göre, Keitel'in koluna yaslanmış olarak, yanan binadan çıkarken tanınmaz haldeydi. Yüzü kapkara olmuştu. Saçından dumanlar çıkıyordu. Pantalonu paramparça olmuştu. Keitel, mucize olarak yaralanmamıştı. Ama masanın bomba patlayan ucunda bulunanların çoğu ya ölmüştü, ya ölmek üzereydi. ya da ağır yaralıydı. (*)

İlk heyecan arasında patlamanın nereden geldiği üzerine birtakım tahminler yürütüldü. Hitler, önce bunun düşman avcı uçaklarından birinin hücumu sandı. Başından kanlar akan Jodl —başına ayrıca avize düşmüştü— kulübeyi onaran işçilerden birinin döşemenin altına saatli bir bomba koyduğundan emindi. Stauffenberg'in koyduğu bombanın açtığı büyük delik bu görüşü doğrular gibiydi. Ancak bir süre sonra Albaydan şüphelenildi. Patlamadan sonra koşup gelen Himmler çok şaşırdı. İlk yaptığı iş —Fellgiebel'in irtibatı kesmesinden bir iki dakika önce— Berlin'de cinayet masası şefi Arthur Nebe'ye telefon etmek ve yerinde inceleme yapmak üzere hemen uçakla karargâha polis gönderilmesini istemek oldu.

Bu kargaşalık ve şaşkınlık arasında Stauffenberg'in patlamadan az önce odadan çıkmış olduğu kimsenin aklına gelmedi. Önce binanın içinde bulunduğu ve öteki ağır yaralılarla birlikte hastahaneye koştuğu sanıldı. Hitler kendisinden daha şüphelenmemişti. Yalnız hastahaneye bakılmasını söyledi.

İki saat sonra ipuçları bulunmaya başladı. *Lagebaracke*deki telefon santralinin başında bulunan çavuş Berlin'den şehirlerarası bir telefon beklediğini söyleyen "tek gözlü bir albayın" toplantı odasından çıktığını, telefon beklemeden hızlı hızlı binadan çıkıp gittiğini söyledi. Toplantıda bulunanlardan

(*) Resmî steno Berger ölmüştü. Albay Brandt, Hitler'in yaveri Schmundt, General Korten aldıkları yaralardan öldüler. Bütün ötekiler de, General Jodl, Bodenschatz (Goering'in Kurmay Başkanı) da dahil olmak üzere hepsi ağır yaralıydılar.

bazıları Stauffenberg'in çantasını masanın altında bıraktığını hatırladılar. Kontrol noktalarındaki nöbetçiler Stauffenberg ile yardımcısının patlamadan hemen sonra çıkıp gittiklerini söylediler.

Hitler işte o zaman şüphelendi. Rastenburg hava alanına telefon edildi. Stauffenberg saat 1'den hemen sonra büyük bir acele ile gelmiş, Rangsdorf hava alanına gideceğini söylemişti. Himmler alana iner inmez kendisinin hemen tutuklanmasını emretti. Ama emri Berlin'e ulaşamadı. Fellgiebel her şeyi göze alarak bütün irtibatı kesmiş bulunuyordu. Berlin'de birtakım ters işlerin olabileceği o dakikaya kadar kimsenin aklına gelmiyordu. Herkes, Stauffenberg'in bu işi kendi başına yaptığına inanıyordu. O takdirde, Stauffenberg'in, bazılarının dediği gibi, Rus hatlarının gerisine ineceğini tahmin etmek zor değildi. Bu gibi durumlarda genellikle soğukkanlı davranan Hitler'in aklı ise daha başka bir yerdeydi: saat 4 de gelmesi gereken Mussolini'nin treni gecikmişti.

İki Faşist diktatörün 25 Temmuz 1944 günü akşamüstü yaptıkları son görüşmenin komedi ile karışık bir tragedya havası vardı: Toplantı odasının yıkıntılarına bakıyorlar, Avrupa kıtasına hükmetmek üzere kurdukları *Mihver*'in hâlâ sapasağlam ayakta durduğunu söyliyerek birbirlerini kandırıyorlardı. Bir zamanların kendini beğenmiş, çalımından geçilmeyen Duce'si, şimdi Nazi fedailerinin hapisten kurtardığı, S.S. lerin ayakta tuttuğu bir Lombardiya Valisinden başka bir şey değildi. Buna rağmen Führer'in düşük İtalyan diktatörüne saygısı ve kendisine karşı beslediği dostluk azalmış değildi. Onu, fizik durumunun imkân verdiği kadar, iyi karşılamış, birkaç saat önce az kalsın öleceği yeri, *Lagenbaracke*'ın, hâlâ duman tüten yıkıntılarını göstermiş, bütün gerilemelere rağmen ortak dâvâlarının ergeç zaferle sonuçlanacağını söylemişti.

Görüşmede tercümanlık yapan Dr. Schmidt sahneyi şöyle anlatıyor : (29)

Mussolini çok korkmuştu. Karargâhta böyle bir olayın

nasıl olabileceğini bir türlü aklı almıyordu...

«(Hitler şunları söyledi) 'Şurada duruyordum. Bomba ayağımın dibinde patladı... Artık bana bir şey olmayacağını açıkça anlıyorum; yoluma devam etmek ve görevimi tamamlamak benim alnıyazım, kesinlikle... Bugün burada olan şey artık olayların en yüksek noktası! Şimdi ölümden kurtulmuş bulunuyorum... Hizmet ettiğim büyük davanın bugünkü tehlikeleri atlatacağına ve her şeyin sonunda iyi olarak biteceğine bugün artık eskisinden daha çok inanıyorum.'»

Genellikle Hitler'in söylediği sözlerin etkisinde kalan Mussolini, Hitler'le aynı görüşte olduğunu söyledi.

«Durumumuz kötü (dedi). Umutsuz bile denebilir. Ama bugün burada olup bitenler bana cesaret verdi. (Bu) Mucizeden sonra davamızın talihsiz bir sonuca varacağı düşünülemez.»

Sonra iki diktatör, çevresindekilerle birlikte, çay içmeye gittiler. O sırada —saat aşağı yukarı 5'di— gülünç bir sahne oldu. Bu sahne şaşkın ve perişan Nazi Şeflerinin Nazi İmparatorluğunun büyük buhranlarından birinde nasıl davrandıklarını göstermesi bakımından, ilginç olmasa bile, güzel bir örnektir. Bu sırada Rastenburg'daki haberleşme şebekesi Hitler'in doğrudan doğruya verdiği emirle yeniden işletilmeye başlanmıştı. Bu sırada Berlin'de ve belki de Batı cephesinde bir askerî isyanın başladığını gösteren ilk raporlar gelmeye başladı. Führer'in adamları hemen, uzun zamandanberi içlerinde sakladıkları suçlamalara başladılar. Duvarların arkasından gelen gürültülerden Mussolini kıpkırmızı oldu, ama hiç sesini çıkarmadı, yerinde oturdu.

Attentat işareti üstüne hemen uçakla Rastenburg'a koşan Doenizt, çay başladığı sırada Rastenburg'a varmış bulunuyordu. Çay sırasında Ordunun yaptığı ihanete attı tuttu. Goering Hava Kuvvetleri adına kendisini destekledi. Doenizt sonra *Luftwaffe*'nin başarısızlıklarına kızdı. Şişko Alman Mareşali kendisini savunduktan sonra ötedenberi kızdığı Ribbentrop'a yüklendi. Alman dış politikasının iflasından onu sorumlu tuttu. Bir ara mareşal sopasını Dış İşleri Bakanının kafasına vurmak için üzerine yürüdü: "Namussuz şampanya tüccarı! Kapa şu pis ağzını!" diye bağırdı. Ama, Alman Mareşalinden bile biraz saygı bekleyen Ribbentrop için bu kadarı artık fazlaydı: "Ben hâlâ Dış İşleri Bakanıyım," diye bağırdı, "adım da *von* Ribbentrop'dur!" (*)

Sonra içlerinden biri Nazi rejimine karşı girişilmiş olan başka bir isyanı, yani 30 Haziran 1934'deki Roehm "komplosunu", hatırladı. Bu konu ortaya atılır atılmaz Hitler —o sırada şarlatan Doktor Theodor Morelli'in verdiği renk renk hapları yutuyordu— birden köpürdü. Görenlerin anlattıklarına göre, ağzı köpürerek sandalyasından fırladı, bağırıp çağırmaya başladı. Roehm'ün yaptıklarının bugünkü hainlerin yaptıklarının yanında hiç kaldığını haykırarak söyledi. Köklerini kazıyacaktı. Mahvedecekti onları. Ocaklarını söndürecekti. "Karılarını da çocuklarını da toplama kamplarına atacağım," dedi. "Hiç merhamet etmiyeceğim." Gerçekten de, bu konuda da, buna benzer konularda olduğu gibi, dediğini yapacaktı.

Kısmen yorulduğu için, kısmen de Berlin'deki askerî ayaklanma ile ilgili yeni yeni haberler geldiği için, nutkunu yarıda kesti, ama sinirleri yatışmamıştı daha. Mussolini'yi trene kadar götürdü. Son ayrılışları oldu bu ve sonra karargâhına döndü. Akşamüstü saat 6 da darbenin henüz bastırılmadığı haberini alınca telefona yapıştı ve Berlin'deki S.S. lere en ufak şekilde şüphelendikleri şahısları bile vurmaları için emirler vermeye başladı. "Himmler nerede? Neden buraya gelmiyer?" diye bağırdı. Bir saat önce çaya otururlarken S.S. Şefine hemen uçakla Berlin'e gitmesini ve isyanı merhametsizce bastırmasını emrettiğini, polisbaşının o sırada daha Berlin'e varmamış olacağını unutmuştu. (30)

(*) Ribbentrop eskiden şampanya tüccarıydı. O sırada Almanya'nın en büyük şarap tüccarının kızı ile evli bulunuyordu. 1925'de otuz iki yaşındayken Fraulein Gertrud von Ribbentrop adındaki halası kendisini evlâtlığa kabul ettikten sonra «von» olmuştu.

Berlin'de uzun zamandanberi özenle hazırlanan isyan, Stauffenberg'in saat 3.45 de Rangsdorf alanına indiği sırada üzülerek öğrendiği gibi, daha yeni başlıyacaktı. Führer karargâhının dünya ile ilişkisinin kesilmiş bulunduğu çok değerli ve önemli üç saat kaybedilmişti..

Ne kendi hayatını bu işe koyan Stauffenberg, ne de sonradan o günün olaylarını bir araya getirip yazan tarihçiler bunun nedenini bir türlü anlayamadılar. Belki havanın sıcak ve boğucu olmasının da bunda rolü vardı. Komplo şefleri, Stauffenberg'in saat 1 de Führer'in toplantısında bulunmak üzere Rastenburg'a "dolu çantayla" hareket edeceğini biliyorlardı. Bunu Hoeper kendilerine bildirmişti. Ama içlerinden pek azı, çoğu ikinci derecedeki subaylar olmak üzere, Yedek Ordunun —ve tabiî komplonun— Bendlerstrasse'deki karargâhına ancak öğleye doğru sallana sallana gelmeye başladılar. Hatırlanacağı gibi, Stauffenberg'in Hitler'i öldürmek için 15 Temmuzda giriştiği bir önceki teşebbüste, General Olbricht Berlin garnizonunda, bombanın patlamasından iki saat önce yürüyüşe geçme emrini vermişti. Berlin'de ve dolaylarda bulunan Doeberitz, Jueterbog, Krampnitz ve Wuensdorf eğitim merkezlerindeki birlik komutanlarının kulaklarına ayın yirmisinde belki de *Valkyrie* emrinin verileceği bir gece önce fısıldanmıştı. Ama Olbricht bu sefer askerlerini harekete geçirmeden önce Rastenburg'da Fellgiebel'den kesin bir haber gelmesini bekledi. General Hoepner, Hitler'in yasakladığı üniformasını çantasına koymuş, saat yarımda Bendlerstrasse'ye gelmişti —tam Stauffenberg'in kapsülü patlattığı sırada—. Sonra, Olbricht'le birlikte yemeğe çıktılar, yemekte teşebbüsün başarıya ulaşması şerefine yarım şişe şarap içtiler.

Olbricht'in odasına dönmelerinden az sonra OKH Haberleşme Başkanı General Fitz Thiele hızla içeri girdi. Soluk soluğa Fellgiebel ile konuştuğunu, hattın kötü çalışmasına, generalin söylediklerine çok dikkat etmesine rağmen ancak patlama olduğunu, ama Hitler'in ölmediğini anlayabildiğini söyledi. Thiele bu durumda *Valkyrie* emirlerinin çıkarılmaması gerektiği sonucuna vardılar. Olbricht ile Hoeper bu fikri doğru buldular.

Dolayısıyla aşağı yukarı 1.15 ile Stauffenberg'in Rangsdorf'a ayak bastığı saat olan 3.45 arasında hiç bir şey yapılmadı. Ne askerler toplandı, ne öteki şehirlerdeki komutanlara emirler gönderildi, ve ne de, en garibi, radyo evini ya da telefon santralini ele geçirmek kimsenin aklına geldi. İki askerî lider, Beck ile Witzleben, daha ortalıklarda görünmemişlerdi.

Sonunda Stauffenberg'in gelmesi komploculara harekete getirdi. Stauffenberg, Rangsdorf'tan telefon ettiği sırada Bendlerstrasse'ye gelmesi beklenmeden —alandan oraya gitmek kırk beş dakika sürüyordu— hemen *Valkyrie*'ye başlanmasını söyledi. Artık komploculara emir verecek biri vardı. İsyan durumunda olsa bile Alman subayları komutan olmadan harekete geçeceğe benzemiyorlardı. Sonunda harekete geçmeye başladılar. Olbricht'in yakın arkadaşlarından olan Kurmay Başkanı Albay Mertz von Quirheim, *Valkyrie* emirlerini getirdi. Emirler teleksle ve telefonla verilmeye başlandı. Birinci emir Berlin çevresindeki askerî birlikleri alarm durumuna soktu. "*Wehrmacht* Başkomutanı" sıfatıyla Witzleben'le Kont von Stauffenberg imzasını taşıyan ikinci emirde de —emir iki ay önce hazırlanmıştı— Führer'in öldüğü, Witzleben'in "yönetme yetkisini" yurttaki Ordu Bölge Komutanlıklarıyla Cephede çarpışmakta olan Orduların Başkanlarına devrettiği bildiriliyordu. Feld · Mareşal von Witzleben, Bendlerstrasse'ye daha gelmemişti. Berlin'in otuz kilometre güney doğusunda Zossen'e gitmiş, orada Karargâh Komutanı Wagner'le çene yarıştırıyordu. Kendisine de, General Beck'e de haber gönderildi. Komplonun iki yüksek generali bu kadar önemli bir günde çok gevşek davranıyorlardı.

General Fromm'dan habersiz olarak onun imzasını taşıyan bir sürü emirler çıkartan Olbricht doğruca Yedek Ordu Komutanının Dairesine gitti. Fromm'a Fellgiebel'den Hitler'in

öldürüldüğünü bildiren bir haber aldığını söyledi. Kendisinden *Valkyrie*'yi üzerine almasını ve devletin emniyetini sağlamasını rica etti. Komplocular Fromm'un vereceği emirlere itirazsız itaat edileceğini biliyorlardı. O dakikada Fromm kendileri için çok önemliydi. Ama Fromm da, Kluge gibi, iki tarafı idare etmekte çok ustaydı. Hangi tarafın ağır basacağını iyice bilmeden kararını verecek takımdan değildi. İşe girişmeden önce Hitler'in öldürüldüğünü kesin olarak öğrenmek istedi.

Olbricht, bu sırada, komplocuların o günkü büyük hâtâlarından birini daha yaptı. Stauffenberg hava alanından Hitler'in öldüğünü söylemişti. Onun için Führer'in öldüğünden emindi. Fellgiebel'in de o gün öğleden sonra Rastenburg telefon konuşmalarını kestiğini biliyordu. Hiç çekinmeden telefona yapıştı ve santralden Keitel ile bir "yıldırım" konuşması istedi. Birdenbire Keitel'in telefonda sesini işitince —yukarıda gördüğümüz gibi o sırada telefonlar işlemeye başlamıştı, ama Olbricht'in bundan haberi yoktu— şaşırdı.

«FROMM : Genel karargâhta neler oluyor? Berlin'de korkunç söylentiler var.

KEİTEL: Ne olsun? Her şey normal burada.

FROMM: Führer'e suikast yapıldığını haber verdiler şimdi.

KEİTEL: Yalan. Evet bir teşebbüs yapıldı, ama neyse ki başarılamadı. Führer hayatta. Yalnız hafifçe yaralı Ama sizin Kurmay Başkanınız Albay Kont Stauffenberg nerede?

FROMM: Stauffenberg daha dönmedi.» (31)

Komplocular o dakikadan sonra Fromm'u kaybettiler ve ileride göreceğimiz gibi, bunun sonucu çok korkunç oldu. Bir an şaşırıp kalan Olbrich ağzını açamadan odadan çıkıp gitti. Bu sırada General Beck, üstünde siyah bir sivil elbise —bes belli isyanın askerî niteliğini saklamak için giymişti— isyana önderlik etmek için çıkageldi. Ama herkesin bildiği gibi isyanın gerçek önderi Stauffenberg'ti ve Stauffenberg o sırada, yâni saat 4.30 da, başı açık, soluk soluğa eski Savaş Bakanlığının merdivenlerini çıkıyordu. Patlama olayını kısaca anlattı. Patlamayı birkaç yüz metre uzaktan kendi gözleriyle gördüğünü söyledi. Olbricht, Keitel'in telefona geldiğini ve Hitler'in ölmediğini, yalnızca hafif yaralandığını yeminle söylediğini bildirince Stauffenberg, Keitel'in yalan söyliyerek zaman kazanmaya çalıştığı cevabını verdi. Hitler'in ölmese bile ağır şekilde yaralanmış olacağını söyledi. Ne olursa olsun, o anda artık yapacakları tek şey şuydu: Önlerindeki her dakikayı Nazi rejimini devirmek için kullanmak... Beck de bu görüşe katıldı. Diktatörün hayatta olup olmamasının kendisi için büyük bir farkı olmadığını söyledi. İleri atılmalı ve bu alçak rejimi yıkmalıydılar.

Ama işin en kötü yanı, bu kadar büyük bir gecikmeden ve o ândaki kargaşalıktan sonra, her şeyi plânladıkları halde, ne yapacaklarını bilmemeleriydi. Bir ara General Thiele gelip Hitler'in hayatta olduğunun Alman Millî Radyosunda az sonra bütün dünyaya ve Almanya'ya duyurulacağını söylediği zaman bile ilk yapacakları şeyin hemen gidip radyo istasyonunu ele geçirmek, Nazileri radyoda konuşturmamak, bu arada yeni hükümetin çıkardığı bildirileri yayımlamak olduğunu, anlaşılan hiç hatırlarına getiremediler. Ellerinde bunu yapacak askerleri olmasa bile Berlin polisi bu işi pekâlâ başarabilirdi. Komploya kendisini adamış olan Polis Müdürü Kont von Helldorf, alarma geçirdiği büyük kuvvetlerle harekete başlamak üzere öğledenberi sabırsızlanıyordu. Ama telefon bir türlü gelmiyordu. Saat 4 de sabrı tükendi ve ne olup bittiğini anlamak üzere Bendlerstrasse'ye koştu. Olbricht kendisine, elindeki polis kuvvetinin Ordu emrine geçtiğini söyledi. O kadar. Peki ya isyan? Ortada, emrinde asker olmayan ve karargâhta oraya buraya şaşkın şaşkın koşuşan birtakım subaylardan başka kimse yoktu.

Stauffenberg bu durumu ele alacağı yerde hemen yeğeni Yarbay Caesar von Hofacker'e acele telefon etti. General von Stuelpnagel'in Paris'teki karargâhında bulunan komplocula-

rın harekete hazır olmalarını söyledi. Elbetteki doğruydu bu yaptığı. Çünkü komplo Fransa'da daha iyi hazırlanmış ve Berlin dışında da önemli subayların desteği yalnız orada sağlanmıştı. Stuelpnagel'in, isyan merkezindeki generallerden daha enerjik davranacağı kesindi. Nitekim Paris'te bulunan 200 S.S. ve S.D. subayını ve erini karanlık basmadan tutukladı ve hapse attı. Tutuklananlar arasında korkunç S.S. Generali Karl Oberg de vardı. Eğer Berlin'dekiler de aynı enerjiyi, aynı yönde göstermiş olsalardı işler çok değişir, tarih başka bir yol izlerdi.

Stauffenberg Paris'i alarma geçirdikten sonra dikkatini inatçı Fromm'a çevirdi. Fromm'un Kurmay Başkanıydı. Keitel'den Hitler'in sağ olduğunu öğrenir öğrenmez isyancılara katılmayı reddetmesi komployu gerçekten tehlikeye düşürmüştü. Beck, daha işin başlangıcında, Fromm ile kavga etmek istemiyordu. Onun için Stauffenberg ve Olbricht'le birlikte Fromm'u görmeye gitmedi. Olbricht Fromm'a, Stauffenberg'in Hitler'in öldürüldüğünü kesin olarak doğruladığını söyledi.

Fromm, "İmkânsız," diye ters cevap verdi. "Keitel bana bunun tamamiyle tersini söyledi."

Stauffenberg atıldı: "Keitel yalan söylüyor. Hitler'in cesedi çıkarılıyordu. Gözlerimle gördüm."

Kurmay Başkanının ve bir görgü tanığının söylediği bu sözler Fromm'u biraz düşündürdü ve bir an hiç bir şey söylemedi. Ama Olbricht, bu kararsızlık anından yararlanmaya çalışarak, her ihtimale karşı *Valkyrie* emirlerinin zaten çıkarılmış olduğunu söyleyince Fromm yerinden fırladı ve bağırmaya başladı: "Disiplini bozmaktır bu. Emri kim çıkarttı?" Olbricht emirleri Albay Mertz von Quirnheim'in çıkardığını söyleyince, Fromm hemen bu subayı çağırttı ve kendisine tutuklu olduğunu bildirdi.

Stauffenberg komutanını kazanmak için son bir çıkış daha yaptı: "Generalim," dedi. "Hitler'in toplantısına bombayı koyan benim. Patlama elli milimetrelik mermi kadar etki yarattı. Odada bulunanlardan hiç kimse sağ kalmamıştır."

Ama Fromm blöfe pabuç bırakacak adam değildi: "Kont Stauffenberg," dedi. "Teşebbüs başarısızlığa uğramıştır. Yapacağınız şey hemen kendinizi öldürmektir." Stauffenberg soğukkanlılıkla reddetti. İri yarı, kuvvetli ve kırmızı yüzlü bir adam olan Fromm o anda her üç ziyaretçinin de, yâni Stauffenberg, Olbricht ve Mertz'in de, tutuklu olduklarını söyledi.

Olbricht, "Aldanıyorsunuz," dedi. "Sizi tutuklayacak bizleriz."

Subaylar arasında başlayan zamansız çekişme sırasında Fromm, kimilerinin anlattıklarına göre, tek kollu Stauffenberg'in suratına bir tokat indirdi. General hemen yakalandı ve yaverinin odasına hapsedildi. Başına da muhafız olarak Binbaşı Ludwig von Leonrod bırakıldı (*). Âsiler ne olur ne olmaz diye telefon hatlarını da kestiler.

Stauffenberg dairesine döndüğünde, Oberführer Piffraeder ile bir Nazi fedaisinin kendisini tutuklamak üzere gelmiş olduğunu öğrendi. Piffraeder, Rusların Baltık bölgesine gelmelerinden önce bu bölgede *Einsatzgruppen* tarafından öldürülmüş 221,000 Yahudi cesedinin topraktan çıkartılarak imha edilmesine nezaret etmiş, bu yüzden son zamanlarda ün salmıştı. Piffraeder ile S.D. elbiseli iki adamı yandaki boş odaya kilitlediler. Sonra Berlin - Brandenburg bölgesindeki (Wehrkreis III) askerlerinin komutanı General von Kortzfleisch durumu öğrenmeye geldi. Koyu bir Nazi olan General Kortzfeisch, Fromm'u görmek için direndi. Ama kendisini Olbricht'in yanına götürdüler. Olbricht'le konuşmadı. Sonra kendisini Beck kabul etti. Kortzfleisch komploya katılmamakta direnince o

(*) Leonrod birkaç hafta önce arkadaşlarından Hermann Wehrle adlı bir Ordu papazına, Katolik kilisesinin zalimleri öldürenleri affedip etmediğini sormuş, bu sorusuna olumsuz cevap almıştı. Bu olay Leonrod'un Halk Mahkemesinde yapılan yargılanması sırasında ortaya çıkınca, Papaz Wehrel de olayı hükümet makamlarına bildirmediği için tutuklanmış ve o da Leonrod gibi idam edilmişti.

da bir odaya kilitlendi. Plân gereğince yerine General von Thuengen getirildi.

Piffzeader'in dairesine kadar elini kolunu sallayarak girdiğini gören Stauffenberg bina çevresine muhafız konulmasının unutulduğunu anladı. Bunun üzerine görevine başladığı sanıldığı halde görevinde bulunmayan *Grossdeutschland* Muhafız Taburundan bir müfreze girişe konuldu. Saat 5'i pek az geçtiği bir sırada isyancılar hiç olmazsa kendi karargâhlarını ellerine geçirmişlerdi, ama daha bütün Berlin vardı ele geçirilecek. Başkenti işgal edecek ve Berlin'de yeni Nazi aleyhtarı hükümetin muhafızlığını yapacak ordu birlikleri nerelerdeydi?

Stauffenberg'in dönüşünden sonra komplocular artık harekete geçmişlerdi. Saat 4 sularında Berlin Komutanı General von Hase, Doeberitz'de bulunan kuvvetli *Grossdeutschland* Muhafaza Taburu Komutanına telefonla birliğini alarma geçirmesini emretti ve durumu da Unter den Linden'deki *Kommandantur*'a hemen bildirmesini söyledi. Taburun komutanı Binbaşı Otto Remer bu göreve daha yeni tâyin edilmişti. Komplocular kendilerini pek hesaba katmamışlardı, ama Otto o günkü olaylarda önemli bir rol oynayacaktı. İsyan sırasında bu tabura çok önemli görevler düşeceği için komplocular kendisini önceden incelemişler, Binbaşının üstlerinden gelecek emirlere gözü kapalı itaat edecek politika - dışı bir subay olduğu sonucuna varmışlardı. Gözüpek biri olduğundan şüphe yoktu. Sekiz kez yaralanmıştı. Son zamanlarda da Meşe Yapraklı Şövalye Nişanını Hitler kendisine kendi eliyle takmıştı. Pek az kimseye verilirdi bu nişan.

Remer aldığı emre uyarak taburunu alarma geçirdi ve asıl emirleri almak üzere hemen Hase'ye koştu. General kendisine Hitler'e suikast yapıldığını, S.S. lerin bir darbeye teşebbüs ettiklerini söyledi ve *Wilhelmstrasse*'deki Bakanlıklarla dolaylarındaki Anhalt istasyonu mahallesinde bulunan S.S. Başmüdürlüğünü kordon altına almasını emretti. Hemen harekete

geçen Remer, 5.30 da emri yerine getirmişti. Durumu Unter den Linden'e haber vererek yeni emirleri bekledi.

Bu sırada ikinci derecedeki başka bir tip daha soktu burnunu drama ve Remer'i komplocuların başına belâ etti. Remer'in taburunda, Nasyonal Sosyalist eğitim için tabura tâyin edilmiş Dr. Hans Hagen adında çok heyecanlı, kendini beğenmiş bir teğmen vardı. Propaganda Bakanlığında Dr. Goebbels'in de yanında çalışmıştı. O günlerde, aslında Hitler'in Sekreteri Martin Bormann'ın yazmak istediği "Nasyonal Sosyalist Kültür Tarihi" adlı kitap üstünde çalışmak için Bayreuth'a gönderilmişti. O gün Berlin'de bulunması tümüyle bir raslantıydı. Cephede ölmüş, tanınmayan bir yazar üzerine bir konuşma yapmak için gelmiş, bu fırsattan yararlanarak, öğleden sonra da —hava sıcak ve boğucuydu— kendi taburunda "Nasyonal Sosyalist Önderlik Problemleri" üzerine bir konferans vermek istemişti. Kalabalık karşısında söz söylemeyi pek seviyordu.

Heyecanlı Teğmen, Doeberitz'e gelirken yanından geçen bir askerî otomobilde üniformalı bir yüksek subay gördü. Bunun Feld - Mareşal Brauchitsch olduğundan emindi. Hemen aklına yaşlı generalin bir dalavere peşinde olması ihtimali geldi. Oysa, Hitler'in uzun bir süre önce komutanlıktan attığı Brauchitsch o gün, ne üniformalı ne de üniformasız olarak Berlin'e gelmiş değildi. Ama Hagen kendisini gördüğüne yemin etti. Kuşkularını Remer'e açtı. Binbaşı *Wilhelmstrasse*'yi işgal emrini aldığı sırada ikisi de bunu konuşuyorlardı. Gelen emir Teğmeni büsbütün kuşkulandırdı ve Binbaşıdan sepetli bir motosiklet alarak doğruca Propaganda Bakanlığına gitti. Durumu Goebbels'e anlattı.

Bakan, telefonda Hitler'le biraz önce konuşmuştu. Hitler yapılan suikasti anlatmış, suikastin başarısızlığa uğradığını söylemiş ve bu haberi olabildiğince çabuk duyurmasını emretmişti. Genellikle kuşkulu bir adam olan Propaganda Bakanı, Rastenburğ'taki olayları ilk önce o sırada öğrenmişti. Sonra

Hagen gelerek Berlin'de muhtemel olayları anlatmıştı. Goebbels önce pek inanmadı kendisine. Hagen'i biraz sıkıcı bulurdu. Ziyaretçisini tam kapı dışarı edeceği sırada, bir anlatıma göre, Teğmen kendisine hemen pencereye giderek durumu kendi gözleriyle görmesini söyledi. Gördüğü şeyler Hagen'in saçma sapan sözlerinden daha inandırıcı oldu: Ordu birlikleri Bakanlık binasını sarıyorlardı. Goebbels budalaca bir adamdı, ama durumları çabuk kavradı. Hagen'e hemen gidip Remer'i kendisine göndermesini söyledi. Hagen bu emri yerine getirdi ve böylece de tarih sayfalarından adı silinip gitti.

Bu sırada, Bendlerstrasse'deki komplocular bütün Avrupadaki generallerle ilişki kurarken, ve öteyandan, görevi dolayısıyla önemli sayılması gereken Remer gibi ikinci derecedeki bir subayıguzden kaçırırlarken, Goebbels alt kademede de olsa böyle bir zamanda en çok yararlanılacak bir adamsürekli bir ilişki kuruyordu.

Bu ilişki zaten zorunluydu, çünkü Remer Propaganda Bakanını tutuklamak emrini almıştı. Böylece, bir yandan Goebbels'i tutuklamak emrini almış olan Binbaşı, öteyandan Goebbels tarafından da çağrılmış bulunuyordu. Remer yirmi a skerle birlikte Propaganda Bakanlığına girdi. Askerlerine, Bakanın odasından birkaç dakika içinde çıkmadığı taktirde Bakanı gelip yakalamaları emrini verdi. Yaveriyle birlikte tabancalarını çekerek Berlin'de o gün bulunan Nazilerin en önemlisini tutuklamak üzere Bakanın odasına girdi.

Joseph Gobbels'i Nazi rejiminde bu kadar yüksek mevkilere çıkartan yeteneklerinden biri de, bu gibi zor durumlarda çok hızlı konuşmasıydı. O sırada da fırtınalı hayatının en zor ve en tehlikeli bir zamanını yaşıyordu. Genç Binbaşıya, Başkomutanına verdiği sözü hatırlattı. Remer Hitler'in öldüğünü söyledi, sert sert Hitler'in bir şeyi yok, cevabını verdi Goebbels. Az önce telefonda kendisiyle görüşmüştü. Bunu isbat edebilirdi. Hemen telefona yapıştı ve kendisini hemen Rastenburg'a bağlamalarını emretti. Komplocuların Berlin telefon

santralını ele geçirilmemiş ya da hiç olmazsa santrale giden telleri kesmemiş olmaları bir kere daha felâket yarattı (*). Bir iki dakika içinde telefona Hitler'i bağladılar. Goebbels hemen telefonu Remer'e verdi. Binbaşı bu sesi tanıyormu? diye sordu. Nazi Savaş Kahramanı, telefonda. Yüzlerce kez radyoda işitilmiş olan bu boğuk sesi Almanya'da tanımayan var mıydı? Bundan başka Remer daha birkaç hafta önce Führer'den nişan aldığı zaman doğrudan doğruya duymuştu bu sesi. Söylendiğine göre, Binbaşı hemen esas vaziyete geçti. Hitler kendisine ayaklanmayı hemen bastırmasını ve Goebbels'le Himmler'in verecekleri emirleri yerine getirmesini emretti. Himmler'i Yedek Ordu Komutanı tâyin etmişti. Yoldaydı. Berlin'e geliyordu. Bundan başka, başkentte bulunan ve şehirdeki askerî birliklerin komutanlığına getirilen General Reinecke'yi de dinlemiyecekti. Führer Binbaşıyı hemen Albaylığa da terfi ettirmişti.

Remer'e bu kadarı yetti. Emirlerini çok yüksek yerden almıştı. Bendlerstrasse'de bulunmayan bir enerjiyle hemen aldığı emirleri yerine getirmeye başladı. Taburunu Wilhlemstrasse'den çekti. Unter den Linden'deki *Kommandantur* binasını işgâl etti. Şehre yürümesi ihtimali olan birlikleri durdurmak için devriyeler çıkarttı. Kendisi de komplocuların elebaşılarını yakalamak üzere karargâhlarını aramaya başladı.

Âsi generaller ve albaylar, bu kadar kilit bir noktada bulunan Remer gibi bir adama neden, böyle önemli bir günde, böyle bir görev vermişlerdi? Neden son dakikada onun yerine yürekten dâvâya bağlı başka bir subay getirmemişlerdi? Neden Remer'in emirlere itaat edip etmediğini kontrol etmek için Muhafız Taburuna güvenilir bir subay göndermemişlerdi? Bütün bunlar 20 Temmuzun bir türlü çözülmeyen yanlarıdır. Sonra Berlin'deki Nazilerin en önemlisi ve en tehlikelisi olan

(*) «Bu ihtilâlcilerin telefon tellerini kesecek kadar bile akılları yoktu!» demiştir sonradan Goebbels. «Bunu benim küçük kızım bile düşünebilirdi.» (Curt Reisse, Joseph Goebbels; The Devil's Advocate, s. 280)

Goebbels neden hemen tutuklanmamıştı? Kont von Helldorf'un emrindeki birkaç polis bu işi hemen yapabilirdi, çünkü o sırada Propaganda Bakanlığı sımsıkı kordon altına alınmış değildi. Sonra komplocular neden Prinz Albrechtstrasse'deki Gestapo karargâhını ele geçirerek gizli polisi baskı altına almadılar ve orada, aralarında Leber de olmak üzere, hapis yatan birçok komplo arkadaşlarını kurtarmadılar? Gestapo merkeziyle S.D. ve S.S. in beyni olan R.S.H.A. Merkezi hemen hemen hiç muhafaza altında olmadığı halde neden burayı ilk olarak işgâl edilecek yerler arasına katmadılar? Bütün bu sorulara cevap vermek olanaksızdır.

Remer'in birden cephe değiştirmiş olduğunu Bendlerstrasse karargâhı bir süre öğrenemedi. Anlaşılıyor ki karargâh Berlin'de olup bitenleri ancak çok geç ve çok az öğrenebiliyordu. Bugün bile olup bitenlerin hepsini öğrenmek zor. Görgü tanıklarının ifadeleri birbirini tutmuyor. Tanklar neredeydi? Dolaylardaki istasyonlardan gelecek askerî birlikler nerede kalmışlardı?

Avrupanın her yanından dinlenebilecek kadar kuvvetli bir radyo istasyonu olan Deutschladsender'in akşamüstü saat 6.30 dan az sonra kısa bir haber yayınlayarak, Hitler'e bir suikast yapıldığını, ancak teşebbüsün başarıya ulaşamadığını bildirmesi Bendlerstrasse'deki tedirgin adamların başlarına bir balyoz gibi indi.Bu haber, aynı zamanda Rundfunkhaus'ı da işgâl edecek askerlerin işlerini başaramadığının gösteriyordu. Goebbels, bir yandan Remer'in dönmesini beklerken, öteyandan radyoevince yayımlanacak bildiriyi telefonla söylemişti. Saat yediye çeyrek kala Stauffenberg Ordu Komutanlarına bir teleks gönderdi. Radyoda söylenilenin yalan olduğunu, Hitler'in öldürüldüğünü bildirdi. Ama açılan bu deliği kapatmaları hemen hemen imkânsızdı. S.S ve Nazi Parti Liderlerini tutuklamaya başlayan Prag ve Viyana Askerî Komutanları aldıkları tedbirlerden hemen vazgeçtiler. Bundan sonra Keitel saat 8.20 de Führer'in karargâhından bütün Ordu

Komutanlıklarına, Ordu teleksiyle bir mesaj gönderdi. Mesajda, Himmler'in Yedek Ordu Başkanı tâyin edildiği ve "ancak kendisinin ve Himmlerin vereceği emirlerin dinleneceğini" bildirdi. Şunu da ekledi. "Fromm'un, Witzleben'in ya da Hoepner'in vereceği herhangi bir emir geçersizdir." Alman radyosunun, Hitler'in hayatta bulunduğunu bildirmesi ve Keitel'in de komploculârın değil, yalnız kendisinin vereceği emirlere itaat edileceğini sert bir dille bildirmesi, ileride göreceğimiz gibi, Fransa'da komploculara yardım etmek için neredeyse harekete geçecek olan Feld - Mareşal von Kluge'yi de kesin olarak etkiledi. (*)

Âsilerin çok güvendikleri tanklar bile gelmemişti. Büyük bir panzer komutanı sayılan Hoepner'in tank birliklerinin başına getirilmesi düşünülebilirdi. Ama kendisi buna kandırılamadı. Komplocular tankların sağlanacağı Krampnitz'deki Panzer Okulunun Komutanı Albay Wolfgang Glaesemer'e, araçlarını şehre doru yola çıkarması için emir vermişler ve yeni

(*) Berlin radyosunun neden ele geçirilmediği üzerine çelişik hikâyeler anlatılıyor. Bir anlatıma göre, Doebritz'deki Piyade Okulundan bir birlik bu işle görevlendirilmişti. Komploya dahil olan Okul Komutanı General Hitzfed başaracaktı bunu. Ama komplocular tesbit edilen günün 20 Temmuz olduğunu Hitzfeld'e önceden bildirmeyi unuttular. Bu yüzden o da bir akrabasının cenazesinde bulunmak üzere Baden'e gitti. Yardımcısı Müller askeri bir görevle okul dışında bulunuyordu. Müller o gece saat 8 de döndüğünde en iyi taburlarının gece tâlimine çıkmış olduğunu gördü. Gece yarısına doğru hepsini topladı, ama geç kalmıştı. Başka bir anlatıma göre, Binbaşı Jacob adında bir subay Piyade Okulunun askerleriyle radyo evini sardı, ama Olbricht'ten ne yapılacağı üzerine kesin bir emir gelmedi. Goebbels ilk bildirinin metnini telefonla söyleyince Jacob bildirinin yayımlanmasına itiraz etmedi. Binbaşı sonradan, eğer Olbrirht kendisine gerekli emirleri vermiş olsaydı Alman radyo şebekesinin Nazilere kolayca cephe alacağını ve komploculârın tarafına gececeğini söylemiştir. Birinci hikâyeyi, 20 Temmuz komplosu konusunda en yetkili Alman tarihçilerinden Zeller (**Geist der Freiheit**, s. 267-68); ikincisini de Wheeler Bennett (**Nemesis**, s. 654-00n) ile Rudolf Sammler (**Goobbels : The Mun Next to Hitler**, s. 138) anlatmıştır. Son ikisi Binbaşı Jacob'un bu ifadeyi verdiğini söylemiştir.

emirler almak üzere Bendlerstrasse'ye gelmesini istemişlerdi. Ama tank Albayı Nazilere karşı girişilen bir darbeye katılmak niyetinde değildi. Olbricht kendisiyle boşuboşuna tartıştıktan sonra onu da odaya kilitlemek zorunda kaldı. Ama Glaesemer bu arada tutuklanmamış olan yaverinin kulağına fısıldayarak tank kuruluşlarının üzerinde hukukî yetkisi olan Berlin'deki Panzer Birlik Müfettişliği karargâhına gitmesini ve başına gelenleri anlatmasını, yalnız şu Müfettişliğin vereceği emirlere uymasını emretti.

Şehrin göbeğinde Tiergarten'deki Zafer Sütununa kadar gelmiş olan bazı tanklara, tam ihtiyaç duyulduğu bir sırada, tanklar bu yüzden âsileri desteklemedi. Albay Glaesemer bir hileye başvurarak hapsedildiği yerden kaçtı : Muhafızlarına, Olbricht'in verdiği emirleri yerine getirmeye karar verdiğini, hemen tankların başına geçeceğini söyledi ve çıkıp gitti. Tanklar az sonra şehirden büsbütün ayrıldılar.

Komploya katılmadıkları için birer odaya gelişigüzel ve kibarca hapsedildiler arasında yolunu bulup kaçan yalnız Albay değildi. Bu karışık durum yüzünden isyan daha da çabuk bastırıldı.

Gece saat 8 den az önce, Alman Orduları yeni Başkomutanı olarak görevinin başına geçmek üzere, üniformasını giymiş, elinde asasıyla teşrif eden Feld - Mareşal von Witzleben durumu görünce darbenin başarısızlığa uğradığını hemen anladı herhalde. Beck'e ve Stauffenberg'e, bütün işi yüzünüze gözünüze bulaştırdınız, diye bağırdı. Sonradan, yargılandığı sırada, radyoevinin bile işgal edilmemiş olduğunu öğrenince teşebbüsün suya düştüğünü hemen anladığını söyledi. Ama, Berlin'de ve Berlin'in dışında isyana çok sayıda komutanın katılmasını sağlamak için Feld-Mareşal olarak kendi otoritesine en çok ihtiyaç duyulduğu bir sırada, elini hiç bir şeye sürmemişti. Bendlerstrasse'deki binaya geldiğinden kırk beş dakika sonra aynı binadan —başarısızlığa uğrayacağı artık kesinlikle belli olan komplodan— ayrıldı; Mercedes'ine binerek

yeniden Zossen'e döndü ve o gün çok önemli olan yedi saatini boşuboşuna orada geçirdi. Karargâh Komutanı General Wagner'e isyanın bastırıldığını söyledi. Sonra eili iki kilometre ilerdeki mâlikânesine gitti. Ertesi gün orada Linnertz adındaki bir General arkadaşı tarafından tutuklandı.

Oyunun son perdesi başlamıştı.

Gece saat 9 dan az sonra Alman radyosu Führer'in gece geç vakit radyoda Alman halkına sesleneceğini bildirince bizim şaşkın komplocular büsbütün apışıp kaldılar. Birkaç dakika sonra da Binbaşı —şimdi Albay olmuştu— Remer'i büyük serüvenine gönderen Berlin Askerî Komutanı General von Hasc'in tutuklandığını, S.S. ler tarafından desteklenen Nazi Generali Reinecke'in Berlin'deki bütün askerî birliklerin komutasını ele aldığını ve Bendlerstrasse üzerine yürümeye hazırlandığını öğrendiler.

S.S. ler de artık kendilerini toparlamışlardı. Bunu daha çok Mussolini'yi esaretten kurtaran gözüpek, yaman S.S. lideri Otto Skorzeny'ye borçluydular. Skorzeny o gün olaylardan büsbütün habersiz, akşamüstü saat 6 da gece trenine binmiş, Viyana'ya hareket etmişti. Ama tren Lichterfelde banliyösünde durunca S.S. Generali Schllenberg'in verdiği bir emirle S.D. nin iki numaralı adamı trenden indirildi. Muhafaza altında bulunmayan S.D. karargâhında büyük bir şaşkınlık olduğunu gördü. Ama çok soğukkanlı ve çok iyi bir örgütçü olduğundan hemen silâhlı adamlarını topladı ve işe koyuldu. Tank Okulu kuruluşlarını Hitler'e bağlı kalmaya kandıran odur.

Rastenburg Karargâhının enerjik şekilde harekete geçmesi, Goebbels'in hemen aklını başına toplayarak Remer'i kendi tarafına çekmesi, radyoyu kullanması, Berlin'de S.S. lerin uyanması, beri yandan Bendlerstrasse'de âsiler arasındaki kargaşalık ve hareketsizlik, komploculara katılmak üzere bulunan, hattâ katılmış olan, birçok subayları düşündürdü. Ka-

rarsız subaylardan biri de tutuklanmış olan Kortzfleisch'in Kurmay Başkanı General Otto Ferfurt'tu. Birlikleri harekete geçirmek için önce Bendlerstrasse ile işbirliği yapmış, sonradan işlerin sarpa sardığını anlayınca yan değiştirmiş, gece saat 9.30 da Hitler'in karargâhına telefon ederek askerî darbeyi bastırmakta olduğunu bildirmişti. (*)

İsyana katılmamakla hareketi daha başlangıçta tehlikeye atan, bu yüzden tutuklanan General Fromm yerinde duramıyordu. Yaverinin odasına hapsedildikten dört saat sonra, gece saat sekiz sularında, alt kattaki özel dairesine çekilmek için izin istedi. Kaçmaya teşebbüs etmiyeceğine ya da dışarıyla ilişki kurmayacağına subay namusu üzerine söz verdi. General Hoepner razı oldu. Fromm karnının acıktığını ve susadığını da söyledi. Hoepner kendisine sandviç ile şarap gönderdi. Az önce Fromm'un kurmayından üç general geldi, isyana katılmıyacaklarını bildirdiler ve başkanlarını görmek istediler. Bu subaylar her nedense, tutuklandılar, öte yandan da, her nedense, Fromm'un Özel Dairesine alındılar. Az sonra Fromm kendilerine odada çok az kullanılan gizli bir yol bulunduğunu, buradan kaçabileceklerini söyledi. Hoepner'e verdiği sözü tutmadı ve generallerine yardım örgütlemelerini, binaya hücum etmelerini, kendisini kurtarmalarını ve isyanı bastırmalarını emretti. Generaller hiç görünmeden binadan çıkıp gittiler.

Başlangıçta âsilere katılmış olan, ya da isyanın ne şekil alacağını görmek üzere Bendlerstrasse'de dolaşan bir gurup küçük subay o sırada isyanın başarısızlığa uğradığını anlamaya başladı. İçlerinden birinin sonradan dediği gibi, eğer isyan bastırılır da onlar da zamanında isyancılara karşı cephe almamış olurlarsa asılacaklarını biliyorlardı. Bunların içinde koyu bir Nazi olan eski polis subayı Yarbay Franz Herber

(*) Bu ihaneti, komploya katılmış olmasından ötürü tutuklanarak asılmasını önleyemedi.

adında biri Spandau'daki silâh deposundan bir miktar makinalı tüfekle cephane almış, ikinci kata saklanmıştı. Bu subaylar gece saat 10.30 sularında Olbricht'in yanına çıktılar ve kendisiyle arkadaşlarının ne yapmak niyetinde olduklarını tam olarak öğrenmek istediler. General kendilerine amaçlarını anlattı ve onlar da hiç ses çıkarmadan odadan çıktılar.

Yirmi dakika sonra ellerinde makinalılarla döndüler— altı ya da sekiz kişiydiler; başlarında Herber ile Yarbay Bodo von der Heyde vardı. Olbricht'ten hareket hakkında daha fazla bilgi vermesini istediler. Stauffenberg bu gürültü nedir diye başını kaldırıp bakınca hemen onu yakaladılar. Kapıdan fırlayarak koridora çıkmak isteyince kolundan yaraladılar — zaten tek kolu vardı. Âsilere gelişigüzel ateş etmeye başladılar. Ama anlaşılan Stauffenberg'ten başkasını yaralamadılar. Bundan sonra Komplo karargâhını dolaşarak komploculari birer birer yakalamaya başladılar. Beck, Hoepner, Olbricht, Stauffenberg, Haeften ve Mertz'i Fromm'dan boşalan odaya tıktılar. Az sonra Fromm tabancasını sallayarak odaya girdi.

"Evet Bay'lar," dedi. «Şimdi de bana yaptıklarınızı ben size yapacağım." Ama yapmadı.

"Silâhlarınızı atınız," emrini verdi ve kendisini yakalamış olanlara tutuklu olduklarını bildirdi.

Beck tabancasını uzatarak soğukkanlılıkla, "Eski komutanına böyle bir emir veremezsin," dedi. "Bu kötü durumdan kendim için gereken sonuçları çıkaracağım.»

Fromm "Tabancanızı kendinize çeviriniz," dedi.

Zeki ve kibar eski Kurmay Başkanının anlaşılmayan gevşekliği sonunda hayatının en yüksek imtihanında onu yere sermişti. Bu beceriksizliği ölümüne kadar sürdü.

"Şu anda eski günleri hatırlıyorum da..." diye söze başladı. Ama Fromm hemen sözünü kesti.

"Bu sözleri dinleyecek zamanda değiliz. Lâfı kesmenizi ve bir şey yapmanız rica ediyorum."

Beck bir şey yaptı sonunda: tetiği çekti. Ama mermi ba-

şını sıyırıp geçti yalnızca. Saçlarını karıştırdı. Kanıyordu.

Fromm iki genç subaya emretti: "Yaşlı Baya yardım ediniz." Ama subaylar Beck'in elinden silâhını almak isteyince Beck karşı koydu. Bir daha denemesine izin verilmesini istedi. Fromm razı oldu.

Sonra öteki komploculara döndü : "ve siz Baylar, eğer mektup filân yazacaksanız sizlere birkaç dakika daha müsaade edebilirim. " Olbricht ile Hoepner kâğıt kalem istediler; masaya oturup karılarına birkaç kelime yazdılar. Stauffenberg, Mertz, Haeften ve ötekiler ayakta durmuş, seslerini çıkarmıyorlardı. Fromm odadan çıktı.

Tutukladıklarını hemen öldürmeye karar vermişti. Komployа fiilen katılmamakla birlikte, aylardanberi komployu bildiği halde komploculara yataklık etmiş ve plânlarını haber vermemişti. İşlediği bu suçun izlerini böylece örtmek, isyanı bastıran adam olarak Hitler'in gözüne girmek istiyordu. Ama Nazi gangsterlerinin evreninde bu gibi davranışlar çok geç kalmış sayılırdı. Ne yazık ki Fromm'un bundan haberi yoktu.

Beş dakika sonra odaya döndü ve "Führer adına" bir "Askerî mahkeme" toplandığını (böyle bir mahkemenin toplandığını gösteren en ufak bir tanıt yok) bildirdi ve dört subaya ölüm cezası verdi. Subaylar şunlardı: "Kurmay Albay Mertz, General Olbricht, artık adını bilmek bile istemediğim bu Albay (Stauffenberg) ve teğmeni (Haeften)."

İki general, Olbricht ile Hoepner, hâlâ karılarına mektup yazıyorlardı. General Beck kendisini koltuğa salıvermişti. Yarasından sızan kanlar yüzünden akıyordu. Ölüme "mahkûm" edilen dört subay hiç ses çıkarmıyorlar, dimdik duruyorlardı.

Fromm, Olbricht ile Hoepner'e, "Evet Baylar," dedi. "Hazır mısınız? Çabuk olun da ötekilerin işini de zorlaştırmayın."

Hopner mektubunu bitirdi ve masaya bıraktı. Olbricht zarf istedi, Mektubunu zarfa koydu ve kapattı. O sırada yavaş yavaş kendine gelen Beck başka bir tabanca istedi. Yaralı tek kolundan kanlar akan Stauffenberg ile üç "mahkûm" dışarı

çıkartıldılar. Fromm, Hoepner'e de onların arkasından gitmesini emretti.

Dört subay, bir askerî otomobilin hava hücumlarına karşı maskelenmiş farları altında bir manga asker tarafından kurşuna dizildi. O sırada orada bulunmuş bir görgü tanığının anlattığına göre, ortalıkta büyük bir gürültü vardı. Muhafızlar bombardıman tehlikesi olduğu için oraya buraya koşuşuyorlardı. O yaz İngiliz uçakları hemen hemen her gece Berlin'e akınlar yapıyordu. Stauffenberg ölürken şöyle bağırmıştı: "Yaşasın Kutsal Almanya'mız!" (32).

Bu sırada Fromm, General Hoepner'e bir şans tanıdı. Hoopner zindanda yattığı sırada üç hafta sonra Mahkeme önüne çıkarılınca bu olayı şöyle anlattı:

«(Fromm şunu söyledi) Evet, Hoepner, bu iş gerçekten üzüyor beni. İyi dosttuk, iyi arkadaştık, biliyorsun. Bu işlere karıştın. Onun için sonuçlarına da katlanacaksın. Beck gibi yapmak ister misin? Yoksa hemen tutuklayacağım seni.»

Hoepner hiç bir "suçluluk duymadığını," "haklı" olduğunu isbat edebileceğine inandığını söyledi.

Fromm' "Anlıyorum", dedi. Elini sıktı. Hoepner'i Moabit'deki askerî hapishaneye gönderdi.

Hoepner'i götürürlerken öteki odadan Beck'in bitkin sesini işitti: "Bu sefer de olmazsa, lûtfen bana yardım ediniz." Bir tabanca sesi. Beck'ın kendisini öldürmek için giriştiği ikinci teşebbüs de başarısızdı. Fromm kapıdan başını uzattı ve subaya bir kere daha şunu söyledi: «Yaşlı Baya yardım ediniz.» Adı bilinmiyen bir subay bu son işi yapmak istemedi. Bir çavuşa bıraktı. Çavuş, aldığı yaradan sonra bilincini yitiren Beck'i sürükliyerek odadan çıkardı ve ensesine bir kurşun sıkarak işini bitirdi. (33)

Vakit gece yarısını geçiyordu. Nazi İmparatorluğunun on iki buçuk yıl süren hayatında Hitler'e kaşı girişilen tek ciddî isyan da böylece on iki buçuk saat içinde bastırılmış oldu. Skorzony silâhlı S.S. lerle Bendlerstrase'ye geldi. Yeni idam-

ları yasakladı —polis olduğu için, komplonun yaygınlığı üzerine işkence altında daha iyi bilgiler verebilecek insanların öldürülmemesi gerektiğini biliyordu — geri kalan komplocuların ellerine kelepçe vurdu ve Prinze Albrechtstrasse'deki Gestapo zindanına götürdü. Komplocuların imha etmeye vakit bulamadıkları kâğıtları toplattırdı. Himmler Berlin'e az önce varmış, Goebbels'in Bakanlığında geçici bir karargâh kurmuştu. Binayı Remer'in Muhafız taburu koruyordu. Himmler az önce de Hitler'e telefon etmiş, isyanın bastırıldığını haber vermişti. Radyo idaresi, Doğu Prusya'da Königsberg'den Rastenburg'a bir uçak göndermişti. Alman Radyosunun saat 9 dan beri Führer'in konuşacağı üzerine her beş dakikada bir verdiği anonsun yerine getirilmesine çalışılıyordu.

Gece yarısı saat 1 den az önce Adolf Hitler'in kaba sesi sıcak yaz havasının içinde çın çın öttü.

«Alman arkadaşlarım!,

Eğer bugün sizlere sesleniyorsam bunun nedeni her şeyden önce benim sesimi duymanız ve benim yaralı olmadığıma, durumumun iyi olduğuna inanmanız, sonra da Alman tarihinde bir eşi daha olmayan bir ihanetin işlendiğini bilmeniz içindir.

İhtiraslı, sorumsuz, aynı zamanda akılsız ve budala küçücük bir subay kliği beni ve benimle birlikte **Wehrmacht**'ın Yüksek Komuta Heyetini ortadan kaldırmaya teşebbüs etmiştir.

Albay Kont Stauffenberg'in koyduğu bomba iki metre sağımda patladı. Bomba bana bağlı iyi yardımcılarımdan birçoğunu ağır yaraladı, birini de öldürdü. Bana ise hiçbir şey olmadı. Yalnız ufak tefek çizikler, sıyrıklar ve yanıklar aldım. Bunu Tanrının bana verdiği görevin bir tanıtı sayıyorum...

Bu zorbaların çevresi çok küçüktür ve Alman **Wehrmacht**'ının —hepsinin de üstünde— Alman halkının ruhuyla hiçbir ortak yanı yoktur. Bunlar birtakım unsurlardan oluşmuş bir çetedir ve merhametsizce imha edilecektir.

Bundan ötürü, hiçbir askerî otoritenin... bu zorbalar ekibine itaat etmemesi için emir vermiş bulunuyorum. Sonra da bu gibi emirler veren ya da bu gibi emirlerle uğraşanları tutuklamanın ya da direnmeleri halinde öldürülmelerinin herkesin görevi olmasını emrediyorum...

Bu sefer onlarla Nasyonal Sosyalistlerin alıştıkları şekilde hesaplaşacağız.»

Hitler sözünü tuttu doğrusu.

Nazilerin kendi Alman yurttaşlarına uyguladıkları yabanlık en yüksek noktasına vardı. Barbarca tutuklama dalgası sardı her yanı. Arkasından kokunç işkenceler, acele yagılamalar ve ölüm kararları, idamlar. Mahkûmlar genellikle mezbahalardan, kasaplardan getirilen et çengellerine bağlı piyano telleriyle yavaş yavaş boğdurularak öldürüldü. Sanıkların binlerce dostu ve akrabası toplanıp kamplara gönderildi. Birçokları kamplarda öldüler. Kaçakları saklayan birkaç gözüpek namuslu insan da aynı yolu tuttu.

Büyük bir öfkeyle ve sonsuz bir intikam hırsına kapılan Hitler, Himmler ile Kaltenbrunner'e haydi dedi, ve kendisine karşı komplo hazırlamaya cesaret edenleri son adamına kadar yakalamaları için bütün çabalarını harcamalarını emretti. Bunları öldürmek için uygulanacak metodları da bizzat kendisi hazırladı.

Rastenburg suikastından sonra yaptığı ilk toplantılardan birinde, "Bu sefer," demişti, "Günahları çabuk çıkartılacak. Askerî mahkemelere lüzum yok. Onları Halk Mahkemesinde yargılayacağız. Uzun uzun konuşmalarına izin vermiyeceğiz. Mahkeme kararlarını şimşek gibi verecek, ve kararlar iki saat sonra uygulanacak. Asmak suretiyle — hiç acımadan." (34)

Yukarda verilen bu emri Halk Mahkemesi (Volksgerichtshof) Başkanı Ronald Freisler adında ağzı bozuk, rezil bir deli, harfi harfine yerine getirdi. Ronald Freisler I. Dünya Savaşında Ruslara esir düşmüş, sonra İhtilâlde koyu bir Bolşevik olmuş, sonra da 1924 de aynı yobazlıkla Nazilerden yana geçmişti. Sovyet terör metodlarına hayrandı. Onların uyguladıkları metodları yakından incelemişti. 1930 larda "Eski Bolşevikleri" ve bellibaşlı generalleri Moskova'da yargılamış olan Başsavcı Andrei Vişinski'nin tekniğini yakından incelemiş, sanıkların nasıl "ihanetle" suçlandırılarak tasfiye edil-

diklerini öğrenmişti. Hitler. yukarda sözü geçen toplantıda, "Fresiler bizim Vişinski'mizdir," demişti.

20 Temmuz komplocularının ilk duruşması 7 ve 8 Ağustosta Berlinde Halk Mahkemesi önünde yapıldı. Sanıklar, Feld-Mareşal von Witzleben, General Hoepner, General Stieff ve General von Hase ile Hagen, Klausing, Bernardis ve Stauffenberg'in hayranı ve onunla işbirliği yapmış olan Kont Peter Yorck von Wartenburg adında ikinci kademedeki subaylardı. Gestapo zindanlarında yapılan işkenceden sonra zaten bitkin durumdaydılar. Goebbels askerlere ve halka bir örnek —ve bir ders— olsun diye duruşmanın baştan aşağı filme alınmasını emretmişti. Onun için sanıkların olabildiğince perişan ve bitkin gösterilmesi için gerekeh her şey yapılmıştı. Üzerlerine, anlatılamıyacak kadar pis ve eski elbiseler, yırtık kaputlar ve süveterler giydirilmişti. Traşları uzamıştı. Yakalıksız ve boyunbağsızdılar. Pantolonlarını tutacak askıları ve kemerleri yoktu. Hele bir zamanların mağrur Feld-Mareşali olduğu gibi çökmüş, dişsiz, ihtiyar bir adam olmuştu. Takma dişlerini vermemişlerdi. Kötü yürekli Başyargıç, kendisini sanık yerinde bile bile ayakta tutuyor, o da, düşmesin diye, pantalonunu tutmak zorunda kalıyordu.

Freisler, "Pis herif," diye bağırdı, "Pantolonunla oynama."

Sanıklar, herşeyin önceden kararlaştırılmış olduğunu bildikleri halde, Freisler'in kendilerini küçük düşürmek ve gülünçleştirmek için harcadığı sonsuz çabalara büyük bir vekar ve cesaretle karşı koyuyorlardı. Stauffenberg'in yeğeni genç Peter Yorck içlerinde belki en cesur olanıydı. En hakaret dolu sorulara bile soğukkanlılıkla cevap veriyor, Nasyonal Sosyalizme karşı duyduğu tiksintiyi saklamaya çalışmıyordu.

Feisler kendisine, "Neden partiye girmedin?" diye sordu.

Kont, "Çünkü ben Nazi değilim ve hiç bir zaman olmıyacağım."

Freisler sanığın verdiği cevaba aldırmadan yine bu nok-

ta üzerinde direnince, Yorck anlatmaya çalıştı: "Bay Başkan, sorgum sırasında da anlattığım gibi, Nazi ideolojisi..."

Yargıç sözünü kesti, "Kafana uymuyor... Nasyonal Sosyalistlerin adalet, meselâ, Yahudilerin kökünü kazımak, gibi prensiplerini kabul etmiyorsun, değil mi?"

Yorck cevap verdi: "Bütün bu sorular şu önemli noktada toplanıyor, totaliter devlet bireyi tanrıya karşı olan ahlâksal ve dinsel görevlerinden vazgeçmeye zorluyor."

Freisler, "Saçma!" diye bağırarak gencin sorusunu yarıda kesti. Bu konuşma Dr. Goebbels'in filmini bozabilir ve "uzun uzadıya konuşmalarına izin verilmiyecek" diyen Führer'i kızdırabilirdi.

Mahkemenin tâyin ettiği savunma avukatları da komik mi komiktiler. Duruşma zaptı okunduğu sırada gösterdikleri korkaklık inanılacak gibi değildi. Meslâ, Witzleben'e avukat olarak verilmiş olan Dr. Weissmann adında biri konuştuğu zaman savcıyı bile geride bıraktı ve o da bir Freisler oldu. Müvekkilinin "katil" olduğunu, tamamiyle suçlu bulunduğunu ve en ağır cezayı hakettiğini söyledi.

Duruşma 8 Ağustos günü bitince avukatın istediği ceza da verildi. Hitler "Hepsinin asılmasını" emretmişti. Öyle de oldu. Sekiz mahkûm Ploetzensee zindanından alınarak küçük bir odaya tıkıldılar. Odada tavandan sekiz kasap çengeli sarkıyordu. Hepsini bellerine kadar soydular. Boyunlarına, et çengellerine bağlanmış piyano tellerinin ilmikleri geçirildi. Böylece havada asılı kaldılar. Adamlar boşlukta çırpınarak boğulurlarken, kemersiz pantolonları ölüm çırpınışları arasında düşerek çırılçıplak kalıyorlardı. Odadaki sinema makinası da bu feci sahneyi durmadan filme alıyordu (35). Çekilen filim, hemen banyo edildi. O akşam duruşma filimleriyle birlikte Hitler'e gönderildi. Goebbels'in filmi seyrederken, bayılmamak için iki eliyle gözlerini kapattığı söylenir. (*) (36).

(*) **Müttefikler** duruşma filmini buldular. (Filim Nuremberg'de

Bütün bir yaz, sonbahar ve kış ayları, ve 1945 yılının ilk ayı, korkunç Halk Mahkemesi ardarda idam hükümleri vererek ölüm saçan duruşmalarına devam edip giderken, günün birinde, 3 Şubat 1945 sabahı, tam Schlabrendorff'un mahkeme salonuna alınması sırasında, mahkemenin tepesine Amerikan uçağından atılan bir bomba düştü; hem Freisler öldü, hem de sanık dosyaları yok oldu. Schlabrendorff mûzice olarak kurtuldu —kendisi talihin yüzüne güldüğü birkaç komplocudan biridir— sonradan da Tirol'e giren Amerikan askerleri tarafından Gestapo'nun elinden kurtarıldı.

Şimdi de ötekilerin başlarına gelenleri anlatalım.

Yeni rejimin Başbakanlığına getirilecek olan Goerdeler 20 Temmuzdan üç gün önce, Gestapo'nun kendisi için bir tutuklama kararı aldığını öğrenince, gizlendi. Berlin ile Potsdam ve Doğu Prusya arasında üç hafta dolaşıp durdu. Bir yerde iki geceden fazla kalmıyordu. Kendisini saklayarak ölümü göze alan dostlarının ya da akrabalarının evlerinde kalıyordu. Hitler başını getirene bir milyon mark vaadetmişti. 12 Ağustos gecesi Doğu Prusyada gece gündüz yaya yürümekten bitkin ve aç bir halde Marienwerder yakınlarında Kondradswalde adlı bir köyün küçük bir gazinosuna girdi. Yemek beklediği sırada *Luftwaffe* üniformalı bir kadının dikkatle baktığını gördü. Yemeğin gelmesini beklemeden usulca dışarı çıktı ve yakınlardaki ormana doğru yürümeye başladı. Ama çok geç kalmıştı. Kadın Goerdeler ailesinin eski tanıdıklarından Helene Schwaerzel adında biriydi. Goerdeler'i hemen tanımış, durumu yanında oturan hava kuvvetleri erlerine söylemişti. Goerdeler ormanda çarçabuk yakalandı.

Halk Mahkemesinde 8 Eylül 1944 de ölüme mahkûm edildi. Ama idamı 2 Şubat 1945 e kadar geciktirildi. O gün Popitz ile birlikte asıldı (*). Öyle anlaşılıyor ki, Himmler, batan devlet gemisinin başına geçtiği taktirde bu iki adamın İsveç ve İsviçre'deki ilişkilerinden yararlanabileceğini ummuştu. O sırada kafasından böyle şeyler geçiyordu Himmlerin. (37)

Yeni kurulacak Nazi aleyhtarı rejimin dış politikasına yön verecek eski Moskova elçisi Kont Friedrich Werner von Schulenburg 10 Kasımda, eski Roma elçisi Hassell 8 Eylülde idam edildi. Kont Fritz von der Schulenburg 10 Ağustos'da hapiste öldü. 20 Temmuzda oynadığı rolü yukarda anlattığımız OKW Haberleşme Başkanı General Fellgiebel aynı gün idam edildi.

Ölüm listesi çok uzundur. Bir kaynağa göre listede 4980 ad vardır (38). Gestapo kayıtları 7000 kişinin tutuklandığını gösteriyor. Bu kitapta adı geçenler arasında idam edilenler şunlardır: General Fritz Lindemann, Albay von Boeselager, Papaz Dietrich Bohoeffer, *Abwehr*'den Albay Georg Hansen, Kont von Helldorf, Albay von Hofacker, Dr. Jens Peter Jessen, Otto Kiep, Dr. Carl Langbehn, Julius Leber, Binbaşı von Leonrod, Wilhelm Leuschner, Artur Nebe (polis cinayet masası şefi), Profesör Adolf Reichwein, Klaus'un kardeşi Kont Berthold von Stauffenberg, OKH Haberleşme Başkanı General Thiele ve darbe günü Beck'in general von Kortzfleisch'in yerine tâyin ettiği General von Thuengen.

Himmler'in iktidarı ele alması ve barış yapması halinde işine yarayacağını umarak idamlarını geciktirdiği anlaşılan

gösterildi. İlk görenler arasında bu kitabın yazarı da vardır.) Ama idam filmi bulunamadı. Belki de düşmanın eline geçmesin diye Hitler tarafından imha edilmiştir. Allen Dulles'e göre, iki filim de —aslı doksan metreydi, kesilerek on iki metreye indirilmişti— Goebbels tarafından birleştirildi. Bir ders ve uyarma olmak üzere Ordunun belli yerlerinde gösterildi. Ama askerler filme bakmak istemediler Lichterfelde'deki askeri okulda filim gösterilmeye başlayınca öğrenciler dışarı çıktılar— ve az sonra gösterilmesinden vazgeçildi. (Dulles, Germany's Underground, s. 83.)

(*) Kreisau Çevresinin Cizvit Papazı Alfred Delp de o gün onlarla birlikte idam edildi. Goerdeler'in kardeşi Fritz de birkaç gün sonra asıldı. Kreisau Çevresinin lideri Kont von Moltke, suikaste katılmadığı halde, 23 Ocak 1945 de idam edildi. Çevrenin ve komplonun en akıllılarından Trott zu Solz 25 Ağustos 1944 de asıldı.

yirmi kişilik bir gurup da Rusların Başkent merkezinde çarpışmaya başlamaları üzerine, 22-23 Nisan gecesi idam edildi. Mahkûmlar o gece Lehrterstrasse'deki hapishaneden Gestapo'nun Prinz Albrechtstrasse'deki zindanına yaya olarak götürülürken —Nazi İmparatorluğunun bu son günlerinde birçok mahpuslar kaçabilmişlerdir— bir S.S. müfrezesine rastladılar. Müfreze hemen oracıkta mahpusları duvara dayıyarak biçti. Yalnız iki kişi kaçabildi ve sonradan başlarından geçenleri anlattılar. Kont Albrecht von Bernstorf, papazın kardeşi Klaus Bonhoeffer, Hess'in yakın arkadaşlarından, ünlü Geopolitikçinin oğlu Albrecht Haushofer ölenler arasındaydı. Haushofer'in babası sonradan intihar etti.

General Fromm'u, o uğursuz 20 Temmuz akşamı yaptığı hareket idamdan kurtaramadı. Yedek ordunun başkanı olarak yerine geçen Himmler'in verdiği emir üzerine tutuklandı. 1945 Şubatında Halk Mahkemesi önünde "korkaklık" suçundan yargılandı ve ölüme mahkûm edildi (*). Ancak Nazi rejiminin kurtarılmasına yardımı dokunduğu anlaşılmış olacak ki, 20 Temmuz gecesi tutuklularına uygulanan kasap çengeli usulü kendisine uygulanmadı, yalnızca 19 Mart 1945 de bir manga askerin önünde kurşuna dizildi.

Komploculara bir hayli yardımı dokunan, ama 20 Temmuz olaylarına doğrudan doğruya katılmayan eski *Abwehr* başkanının ölümünü saran esrar perdesi, hayatını saran esrar perdesi gibi, yıllarca kalkmadı. Hitler'e yapılan suikast'tan sonra tutuklandığı biliniyor. Ama Keitel, OKW'deki hayatının birkaç namuslu jestinden birini yaparak, Canaris'i Halk Mahkemesinin önüne çıkartmamayı başardı. Gecikmeye kızan Hitler sonunda Canaris'in bir S.S. mahkemesinde kısaca yargılanmasını emretti. Bu yargılama da geciktirildi. Ama sonunda Canaris, eski yardımcısı Albay Oster ve daha dört kişiyle birlikte, savaşın bitmesinden bir ay önce, 9 Nisan 1945 de, Flossenburg toplama kampında yargılandı ve ölüme mahkûm edildi. Ama Canaris'in idam edilip edilmediği yakın zamanlara kadar kesin olarak bilinmiyordu. Bu sır on yıl bir türlü çözülemedi. 1955 yılında bu dâvada bulunmuş olan Gestapo Savcısı mahkemeye getirildi. Birçok tanıklar Canaris'in 9 Nisan 1945 de asıldığına tanıklık ettiler. Albay Lunding'in emrinde çalışmış Danimarkalı bir görgü tanığı Canaris'i, hücresinden idam yerine kadar çırılçıplak sürüklene sürüklene getirilirken gördüğünü söyledi. Oster de aynı gün idam edilmişti.

Tutuklananlardan kimileri yargılanmaktan kurtuldu. Bunlar sonradan ilerleyen *Müttefik* Orduları tarafından Gestapo'nun elinden de kurtarıldılar. Bunların arasında, General Halder ile Dr. Schacht da vardır. Mahkûmlar 20 Temmuz isyanına katılmamışlardı, ama Schacht Nuremberg mahkemesinde, isyanla "gizli ilgisi" olduğunu söyledi. Halder aylardanberi tek karanlık bir hücreye kapatılmıştı. Bu iki kişiyle birlikte, Schuschnisg, Léon Blum, Schlabrendorff ve General von Falkenhausen gibi Alman ve yabancı birçok ünlüler güney Tirol'da Gestapo tarafından toptan kurşuna dizilecekleri sırada 4 Mayıs 1945 de Amerikan askerleri tarafından kurtarıldılar. Falkenhausen sonradan Belçikalılar tarafından savaş suçlusu olarak yargılandı ve dört yıl hapiste bekledikten sonra 9 Mart 1951 de on iki yıl ağır hapse mahkûm edildi. Ama on beş gün sonra serbest bırakıldı ve Almanya'ya döndü.

Birçok subaylar da Halk Mahkemesinin nazik ellerine düşmektense intihar etmeyi tercih ettiler. Doğu cephesindeki subaylardan komplonun yüreği ve ruhu olan General Henning von Tresckow, 21 Temmuz sabahı, arkadaşı ve yardımcısı Schlabrendorff'un sonradan hatırladığına göre, şu sözleri söyliyerek komutanlıktan ayrıldı:

«Şimdi herkes bizim aleyhimize dönecek ve ağzına geleni söyliyecek. Ama benim inancım sarsılmış değil. Doğru yaptık. Hitler yalnız

(*) Fromm'u Prinz Albrechtrasse'deki Gestapo zindanında birçok kereler görmüş olan Schlabrendorff'un sonradan anlattığına göre, «İdam kararı ona çok koymuştu. Hiç ummuyordu bunu.» (Schlabrendorff, **They Almost Killed Hitler**, s. 121.)

Almanya'nın bir numaralı düşmanı değildir. Bütün dünyanın da bir numaralı düşmanıdır. Birkaç saat sonra Tanrının huzuruna çıkacak, yaptığım işlerin ve kusurlarımın hesabını vereceğim. Hitler'e karşı giriştiğim savaşta yaptıklarımın hesabını temiz bir vicdanla verebileceğimi sanıyorum...

«Direnme hareketine katılan herkes Nessu'un gömleğini giymiş demektir. Bir insanın değeri, inançları için hayatını feda etmeye hazır olup olmadığı ile ölçülür.» (39)

O sabah Tresckow otomobiline binerek 28'inci Piyade Tümenine gitti; iki cephe arasındaki boş araziye girdi ve el bombasının pimini çekti. Bomba kafasını darmadağın etti.

Beş gün sonra da Ordu Birinci Karargâh Komutanı Wagner hayatına son verdi.

Batıdaki yüksek subaylardan iki feld-mareşal ve bir general de intihar etti. Yukarıda gördüğümüz, gibi, Fransa Askerî Valisi General Heinrich von Stuelpnagel bütün S.S., Gestapo ve S.D. yi tutuklamak suretiyle iyi bir başlangıç yapmıştı. Artık bütün iş yeni Batı Cephesi Başkomutanı von Kluge'nin tutumuna kalmıştı. Rus cephesinde bulunduğu iki yıl içinde, Tresckow onu komplocular arasına aktif olarak katmak için durmadan çalışmıştı. Kluge bu çabalar karşısında çok soğuk davranmıştı. Ama sonunda Hitler ölür ölmez isyanı destekliyeceğine söz vermişti — ya da komplocular buna razı olduğunu sanmışlardı.

Rommel'in başına gelen kazadan sonra Kluge Ordu Gurubu komutanlığını da üzerine almıştı ve karargâhının bulunduğu La Roche-Guyon'da 20 Temmuz akşamı kurmayı ile birlikte yemek masasında toplanmış konuşuyorlardı. Kluge, Hitler'in ölüp ölmediği üzerine gelen çelişmeli raporları başdanışmanları olan kendi Kurmay Başkanı General Guenther Blumentritt, Ordu B Gurubu Kurmay Başkanı General Speidel, General Stuelpnagel ve Albay von Hofacker ile görüşüyordu. Stauffenberg o gün öğleden sonra Albay von Hofacker'e telefon etmiş, bomba olayını ve Berlin'deki hükûmet darbesini haber vermişti. Subaylar akşam yemekte toplandıkları sırada

çekingen Feld-Mareşalin sonunda isyancılara katılmaya karar verdiğini sandılar. Yemekten az önce Beck de kendisine telefon etmiş, Hitler ölmüş olsun olmasın kendilerini desteklemesini rica tmişti. Bundan sonra da Feld-Mareşal von Witzleben tarafından imzalanmış ilk genel emir gelmişti. Kluge gerçekten etkilenmişti.

Ama durumla ilgili yeni yeni bilgiler edinmek istiyordu. Âsiler bakımından büyük bir şanssızlık eseri olarak yeni bilgiyi General Stieff vermiş bulunuyordu: General Stieff o sabah Stauffenberg ile Rastenburg'a gitmiş, ona başarılar dilemiş, patlamayı görmüş ve Hitler'in ölmediğini tahmin ettiği için akşamüstü izleri örtmeye başlamıştı. Blumentritt kendisiyle telefonda görüşmüş ve Stieff de olup bitenleri, daha doğrusu olmayanları, ona anlatmıştı.

Kluge, «Öyle ise suya düştü,» diye Blumentritt'e gerçekten üzülmüş gibi yaptı, Teşebbüs başarılsaydı ateşkes istemek için vakit kaybetmeden Eisenhower'le ilişki kurmaya çalışacaktı.

Yemekte Kluge —Speidel'in sonradan anlattığına göre «sanki ölüm havası esen bir odada oturmuş gibiydik»— Stuelpnagel ile Hofacker'in, Hitler ölmemiş bile olsa isyana devam etmek gerektiği üzerine söyledikleri heyecanlı sözleri dinledi. Sonra ki olayları Blumentritt şöyle anlatıyor:

«Sözlerini bitirdikleri zaman Kluge üzüntüsünü belirterek şunları söyledi: 'Evet baylar, teşebbüs başarısızlığa uğramıştır. Her şey bitmiştir.' Bunun üzerine Stuelpnagel bağırdı: 'Planları siz de biliyorsunuz, Sayın Feld-Mareşalim. Birşeyler yapmalısınız.'» (40)

Kluge bunun üzerine herhangi bir plândan haberdar olmadığını söyledi. Pariste tutuklanan S.S. -S.D.'leri serbest bırakmasını Stuelpnagel'e emrettikten sonra kendisine şu öğüdü verdi: «Bana bak, yapacağın bir tek şey var: hemen sivil elbiselerini giy ve saklan.»

Ama Stuelpnagel gibi kendini beğenmiş bir general böyle bir şey yapmazdı. Paris'te Hotel Raphael'de bütün gece ver-

diği şampanya partisi sırasında, başlarında General Oberg olmak üzere, bütün S.S. ve S.D. subaylarını serbest bıraktı. Kendilerini tutuklamış olan —ve tabiî isyan başarılsaydı kurşuna dizecek olan— Ordu liderleriyle onları barıştırdı ve Berlin'e durumu bildirmek emrini aldığı için otomobiline binerek Almanya'ya doğru yola çıktı. Verdun'den geçerken I. Dünya Savaşında burada bir tabura komutanlık ettiğini hatırladı. Ünlü savaş alanında biraz dolaşmak için arabasını durduttu. Ayrıca, verdiği bir kararı da yerine getirecekti: Az sonra şoför ve bir nöbetçi bir tabanca sesi işitti. Stuelpnagel'i bir kanalın içinde çırpınırken buldular. Mermi gözünün birini kör etmiş, ötekini ağır yaralamıştı. Hemen Verdun askerî hastahanesine götürdüler. Hastahanede mermi alındı.

Ama bu durum Stuelpnagel'i korkunç bir sondan kurtaramadı. Hitler'in verdiği acele emir üzerine, gözleri görmeyen ve bitkin bir durumda olan Stuelpnagel Berlin'e getirildi. Hemen Halk Makkemesinin önüne çıkarıldı. Freisler duruşmada kendisine ağzına gelen küfürleri savururken o sedyenin üzerinde boylu boyunca yatıyordu. 30 Ağustosta Ploetzensee zindanında boğdurularak öldürüldü.

Feld-Mareşal von Kluge'nin de son anda isyana katılmamaya karar vermesi, Berlin'de aynı şekilde davranmış olan Fromm gibi, onu da kurtaramadı. Speidel bu kararsız general üzerine şu sözü söylemişti: «Kader, inançlarını hemen uygulamaya hazır olanlar kadar kuvvetli inançlara sahip olmayanları affetmez.» Eldeki tanıtlara göre, Albay von Hofacker — 0 Aralığa kadar idam edilmedi— korkunç işkenceler altında, Kluge, Rommel ve Speidel'in de komploya dahil olduklarını açıklamıştı. Blumentritt'in söylediğine göre, Oberg, Hofacker'in daha ilk sorgusunda Kluge'yi «ele verdiğini» kendisine söylemişti. Oberg bu durumu Feld-Mareşale söyleyince «Mareşali bir düşüncedir aldı.» (41)

Cepheden gelen haberler de morali düzeltecek gibi değildi. 26 Temmuzda General Bradley'in komutasındaki Amerikan kuvvetleri St. -Lô'daki Alman hattını yardı. Dört gün sonra da General Patton'un yeni kurulan Üçüncü Ordusu, bu açıktan hızla ilerledi, Avranches'a vardı. Güneyde Brittany ve Loire'a doğru yürümeye başladı. *Müttefik* istilâsının dönüm noktası oldu bu. Kluge 30 Temmuzda Hitler'in karargâhına şu haberi gönderdi: «Bütün Batı cephesi açılmıştır... Sol kanat çökmüştür». Ağustosun ortalarında Normandiya'daki Alman Ordusu kalıntıları Falaise'in çevresindeki dar cepte kilitlendiler. Çünkü Hitler buradan çekilmelerini yasaklamıştı. Führer, Kluge'ye kızıyordu artık. Batıdaki tersliklerden onu sorumlu tutuyor, kuvvetlerini Eisenhower'e teslim etmesinden korkuyordu.

17 Ağustosta Kluge'nin yerine Feld-Mareşal Walther Model geldi. Model'in karargâhta birdenbire görünüvermesi Kluge'nin gözden düştüğünü açıkça gösteriyordu. Hitler, Kluge'den Almanya'da nerelerde bulunacağını bildirmesini istemişti. Kluge bundan, 20 Temmuz isyanı ile ilgisinden ötürü suçlandırılacağı sonucunu çıkardı. Ertesi gün Hitler'e uzun bir mektup yazdı ve sonra arabasına binerek evine doğru yola çıktı. Metz yakınlarında zehir yuttu.

Führer'e yazdığı veda mektubu ele geçen Alman arşivlerinde bulunmuştur.

«Bu yazıyı okuduğunuz sırada artık ben dünyada yokum... Yaşamanın artık benim için bir anlamı kalmamıştır... Gerek Rommel ve gerekse ben... bugünkü durumu daha önceden gördük. Bizi dinleyen olmadı.

Her alanda denenmiş olan Feld-Mareşal Model'in duruma hâkim olup olmıyacağını bilmiyorum... Ama eğer hâkim olamaz ve sizin de geliştirdiğiniz yeni silâhlar başarı kazanamazlarsa o zaman, Führer'im, savaşa son vermeyi kararlaştırınız. Alman halkı anlatılamıyacak acılara katlanmıştır. Onun için bu korkunç işe artık bir son vermenin zamanı gelmiştir...

Ben sizin büyüklüğünüze her zaman hayran kaldım... Ama eğer kader sizin iradenizden ve dehânızdan daha kuvvetli ise bu da Tanrının bileceği bir iş... Umutsuz bir savaşa gerektiğinde son verecek kadar büyüklük gösteriniz...»

Hitler mektubu okudu. Jodl'un Nuremberg'te verdiği ifadeye göre, hiç ses çıkarmadan ve bir yorumda bulunmadan Jodl'a verdi. Birkaç gün sonra, 31 Ağustos'ta yaptığı askerî toplantıda Yüksek Savaş Kahramanı şunları söyledi: «Kluge kendisini öldürmeseydi tutuklanacaktı. Bunu gösteren kuvvetli nedenler var.» (42)

Bundan sonra sıra, Alman halkının taptığı Feld-Mareşal Rommel'e geldi.

General von Stuelpnagel, başarısızlığa uğrayan intihar teşebbüsünden sonra, Verdun hastahanesinde ameliyat masasında gözleri kör ve kendini bilmez bir durumda yatarken Rommel'in adını ağzından kaçırmıştı. Sonradan da Albay von Hofacker, Berlin'de Prinz Albrechtsrasse'deki Gestapo zindanlarında yapılan işkenceler sırasında çözülmüş ve Rommel'in komplodaki rolünü anlatmıştı. Feld-Mareşalin, «Berlin'dekilere söyleyin, bana güvenebilirler,» dediğini açıklamıştı. Bu söz Hitler'in kulağına gider gitmez Führer çarpılmış ve Almanya'da halkın en çok tuttuğu sevgili generalin ölmesi gerektiğine karar vermişti.

Rommel o sırada, kafatasında, şakaklarında ve elmacık kemiklerinde derin çatlaklar, sol gözünde ağır bir yara, başı mermi parçalarıyla delik deşik, Bernay'daki sahra hastahanesinde yatıyordu. *Müttefikler* ilerleyince ele geçmemesi için hemen St. Germain'e nakledildi. Oradan da, 8 Ağustosta, Ulm yakınlarında Herrlingen'deki evine götürüldü. Eski Kurmay Başkanı General Speidel kendisini Herrlinge'de ziyaret ettiğinin ertesi günü, yani 7 Eylülde, yakalanınca başına gelecekleri ilk olarak o zaman anladı.

Ziyaret günü söz Hitler'e geldiği sırada Rommel, Speidel'e «bu yalancılık hastası» diye bağırmıştı, «şimdi artık büsbütün delirdi. Sadizmini 20 Temmuz komplocularıyla doyuruyor. Bu kadarla da kalacak değil.» (43)

Rommel, S.D. lerin evini gözetlediğinin farkındaydı.

Uçaksavar bataryasından izinli gelen on beş yaşındaki oğlu ile yakınlardaki ormanda gezinirlerken ikisi de tabanca taşıyorlardı. Hitler de o sırada Rastenburg'taki karargâhında Hofacker'in Rommel'i ele veren ifadesinin bir suretini okumuştu. Hemen öldürülmesini emretti. Ama çok özel bir şekilde. Keitel'in sonradan, Nuremberg'teki sorgusu sırasında söylediğine göre, Führer «Alman halkının en çok sevdiği ünlü bir Feld-Mareşalin yakalanmasının ve Halk Mahkemesi önüne çıkarılmasının Almanya'da büyük bir skandal yaratmasından korkuyordu». Bunun üzerine, Hitler'le Keitel, aleyhine verilen ifadelerin Rommel'e anlatılmasına, intihar ya da Halk Mahkemesi önüne çıkarılma yollarından birini seçmesinin kendisine bırakılmasına karar verdiler. Eğer birinci yolu seçecek olursa kendisine büyük bir askerî cenaze töreni yapılacak ve ailesine dokunulmayacaktı.

Bundan sonra Hitler'in karargâhından iki general 14 Ekim 1944 günü öğleden sonra Rommel'in evine geldiler. Bu sıradaki evin etrafı boş zırhlı otomobille takviyeli S.S. kuvvetlerince çevrilmiş bulunuyordu. Gelen generallerden biri Wilhelm Burgdorf adında, uşaklıkta Keitel'e taş çıkartan mosmor yüzlü bir alkolikti. Yanındaki yardımcısı da Ordu Personel Dairesinde çalışan aynı tipte Ernst Maisel adında bir generaldi. Rommel'e haber göndererek, «kendisine bundan sonra verilecek görevi» görüşmek için bizzat Hitler tarafından gönderildiklerini bildirdiler.

Keitel sonradan verdiği ifadede şöyle diyor: «Führer'in isteği üzerine, Burgdorf'a Rommel'in aleyhinde verilen ifadeleri verdim ve onlarla Rommel'e gönderdim. İfadeler doğruysa sonuçlarına katlanacaktı. Eğer değilse Mahkeme tarafından beraat ettirilecekti.»

Keitel'e soruldu: «Burgdorf'a yanında bir zehir bulundurmasını da emrettiniz mi? Ettiniz değil mi?»

«Evet. Burgdorf'a yanına bir zehir almasını, gerekirse zehiri Rommel'e vermesini söyledim.»

Burgdorf ile Maisel'in, Rommel'le yeni verilecek görevi görüşmek için gelmedikleri hemen anlaşıldı. Feld-Mareşal ile yalnız başlarına görüşmek istediler. Sonra Rommel'le birlikte çalışma odasına çekildiler.

Oğlu Manfred Rommel'in sonradan verdiği ifade: «Birkaç dakika sonra babamın üst kata çıkarak annemin odasına girdiğini işittim». Sonra,

«Odama girdik. Yavaş sesle şunları söyledi babam: 'Şimdi annene anlattım. Bir çeyrek sonra ölmüş olacağım... Hitler beni yurda ihanetle suçluyor. Afrika'daki hizmetlerimi gözönünde tutarak bana zehirle ölmek fırsatını veriyor. İki general yanlarında zehir getirmişler. Bir iki saniye içinde öldürür insanı. Eğer kabul edersem herkese yapılan benim ailemle yapılmayacak, size dokunulmayacak. Bana büyük bir askeri cenaze töreni yapılacak. Tören en ufak ayrıntısına kadar şimdiden hazırlanmış. Bir çeyrek sonra Ulm hastahanesinden size bir telefon gelecek. Toplantıya giderken beyin kanamasından öldüğümü söyliyecekler.»

Nitekim öyle de oldu.

Rommel Afrikada kullandığı deri ceketini giydi ve eline Feld-Mareşallik asasını aldı. İki generalle birlikte otomobile bindi. Araba bir ormanın kenarındaki şosede üç dört kilometre gitti. Sonra durdu. General Maisel ile S.S. şoför otomobilden atladılar. Rommel ile General Burgdorf'u arkada yalnız bıraktılar. İki adam bir dakika sonra otomobile döndüler. Rommel arkada kendisini salıvermişti. Ölmüştü. Burgdorf dışarıda yukarı aşağı gezinip duruyordu. Öğle yemeğine ve içkisine geç kalmıştı. Rommel'in karısıyla vedalaşmasından on beş dakika sonra beklenen telefon geldi: Başhekim, iki generalin Feld-Mareşalin cesedini getirdiklerini, sayın Feld-Maraşalin belki de kafatasındaki çatlaklardan ötürü beyin kanamasından ölmüş olabileceğini söyledi. Burgdorf otopsi yapılmamasını emretmişti. «Cesede dokunmayın,» diye bağırmıştı. «Berlin'de her şey hazır.»

Hazırdı da gerçekten.

Feld-Mareşal Model, Rommel'in «17 Temmuzda almış olduğu yaralardan» öldüğünü tantanalı bir günlük emirle bildirdi ve «ulusumuzun en büyük komutanlarından birini kaybettik,» dedi.

Hitler de Rommel'in karısına bir telgraf çekti: «Kocanızın ölümüyle uğradığınız büyük felâket karşısında duyduğum içten yakınlığı lûtfen kabul ediniz. Feld-Mareşal Rommel'in adı Kuzey Afrikadaki kahramanca savaşlardan hiçbir zaman ayrılmıyacaktır. » Georing de gönderdiği telgrafta, «sessiz acısını» bildiriyordu.

«Kocanızın, Alman halkının yanında kalacağını umduğumuz bir sırada, aldığı yaralardan kahramanca ölmesi beni derinden müteessir etti.»

Hitler millî bir cenaze töreni yapılmasını emretmişti. Törende Alman Ordusunun en kıdemli subayı olarak Feld-Mareşal Rundstedt bir cenaze söylevi verdi. Rommel'in gamalı haça sarılı tabutunun başında konuşurken: «Yüreği,» dedi. «Führer'e bağlıydı.» (*)

Speidel'in anlattığına göre: «Çevrede bulunanlar eski askerin üzerinde çok bitkin ve sinmiş bir hal görüdüler.. Kader kendisine Mark Antuvan rolünü nasip etmişti. Moral duygusuzluğunu bozmadı» (**) (45)

(*) Şurasını belirtmeliyiz ki Rundsdedt, belki de Rommel'in nasıl öldüğünü bilmiyordu ve belki de gerçeği Keitel'in Nuremberg'de verdiği ifadeden öğrendi. Sanık yerinde Rundstedt şunu söyledi: «Ben bu söylentileri duymadım. Yoksa millî cenaze alayında Führer'i temsil etmezdim. Aklın almıyacağı kadar büyük bir alçaklık olurdu bu.» (44). Böyle olduğu halde, bu eski kuşaktan kalma kibar insanın, cenazeden sonra yapılan tahnitte bulunmaması, başka millî cenazelerden sonra generallerin dul karılarına başsağlığına gidilmesi âdet olduğu halde Rommel'in evine gitmemiş olması ailesinin gözünden kaçmamıştır.

(**) General Speidel Gestapo'nun Berlin'deki Prinz Albrechtstrasse zindanlarında kaldığı sırada sonu gelmeyen sorgulara tâbi tutulduğu halde ne çözüldü, ne de korktu. Belki de asker olduğu kadar filozof olmasının da bunda yardımı olmuştur. Hiçbir suçlamayı kabul etmedi ve kimseyi ele vermedi. Böylece kendisine işkence eden S.D. leri atlatmayı başardı. Yalnız bir keresinde Albay von Hofacker'le yüzleştirildiği zaman

Çok övülen Alman subaylarının utancı sonsuzdu. Üç ünlü Feld-mareşal, Witzleben, Kluge ve Rommel, Yüksek Savaş Kahramanını devirmek üzere hazırlanan komploya karıştıkları için yok edilmişlerdi. Biri asılmış ikisi de intihar etmek zorunda bırakılmıştı. Bir sürü yüksek general Gestapo zindanlarına tıkılırken, Halk Mahkemesinin önünde yapılan maskaraca duruşmalar sonunda resmen öldürülürlerken Ordu bir yanda, bütün bunlara seyirci kalmıştı. Alman subayları, bütün övündükleri geleneklerine karşın, tarihte bir eşi daha olmayan bu durumda bir araya gelememişler, bir dayanışma gösterememişlerdi. Tersine, yabancı bir gözlemcinin, en azından, namussuzca ve soysuzca diyebileceği bir tutumla, sanki «şereflerini» muhafaza etmeye çalışmışlardı. Ordu liderleri eski Avusturyalı Çavuşun önünde yerlere kapanıyor, ellerinden geldiğince ona yaranmaya çalışıyorlardı.

Bu bakımdan Feld-Mareşal von Rundstedt'in Rommel'in cenazesi başında söylev verirken üzerinde bitkin ve sinmiş hâlin bulunmasına şaşmamak gerekir. Hitler, öteki subaylara acı şarabını nasıl sonuna kadar içirtmişse, onu da bu yola sürüklemiş, aşağılık bir duruma sokmuştu. Rundestedt o sırada

---

zor duruma düştü. Speidel'in anlattığına bakılırsa, Albaya yalnız işkence yapılmakla kalınmamış, ilâç verilerek konuşturulmuştu da. Ama yüzleştirildiği sırada Hofacker kendisini ele vermedi ve önce söylediklerini inkâr etti.

Speidel mahkemeye çıkarılmadı, yalnız yedi ay Gestapo nezaretinde tutuldu. Amerikan askerleri Güney Almanya'da Konstance Gölü yakınlarında bulunan hapishanesine yaklaştıkları sırada, yirmi kişiyle birlikte, bir dalavere yaparak kaçtı. Kaçanlar bir Katolik papazının yanına sığındılar. Papaz kaçanları Amerikan kuvvetleri gelinceye kadar sakladı. Speidel hayatının bu dönemini kitabında anlatmamıştır. Yazdığı kitap çok tarafsızdır ve üçüncü kişi ağzından yazılmıştır. Bu son hikâyeyi Desmond Young'a anlatmış, o da **Rommel-The Desert Fox** (s. (251-52, ciltsiz baskı) adlı kitabına almıştır.

Mesleğine saygı duyularak kendisine 1950'lerde NATO'da önemli bir komutanlık verilmiştir.

Askerî Şeref Mahkemesi denilen örgütün başkanlığını kabul etmiş bulunuyordu. Hitler bu kurulu, kendisine karşı hazırlanan komploya katıldıklarından şüphelendiği subaylar için icat etmişti. Bu mahkemeye onları üye tâyin etmekle askerî mahkemeye sevkedilmekten, ya da Halk Mahkemesinin önünde rezil olmaktan kurtarmıştı. Şeref Mahkemesinin sanık bir subayın savunusunu dinlemeye hakkı yoktu; kararlarını yalnızca Gestapo'nun sağladığı «tanıt» lara göre vermek zorundaydı. Ne Rundstedt ne kurulun herhangi başka bir üyesi bu sınırlamaya itiraz etti. Ancak General Guderian —bomba atıldığı günün ertesi Ordu Gnel Kurmay Başkanı olmuştu— hâtıralarında, bunun «tatsız bir iş» olduğunu itiraf etmiş ve kurul toplantılarının «ağır bir hava» içinde geçtiğini ve «çözülmesi çok zor vicdan problemleri» ortaya çıkardığını söylemiştir. Gerçek de böyleydi. Çünkü Rundstedt, Guderian ve öteki yargıçlar —hepsi de generaldi— yüzlerce arkadaşını bu mahkemede verdikleri kararlarla Ordudan atmışlar, şerefleriyle oynamışlar ve sonra idam sehpalarına göndermişlerdir.

Hele Guderian bu işde çok ileri gitmişti: Subayların Nazi Komutana sonuna kadar bağlı olduklarını göstermek için, Genel Kurmay Başkanı sıfatıyla, iki şatafatlı emir çıkarmıştı. Bu emirlerden biri 23 Temmuz tarihliydi. Emirde, komploculaın« cesaretlerini yitirmiş, kimileri emekli, korkaklık, ve güçsüzlükleri yüzünden namuslu bir askere açık olan yolu —yâni görev ve namus yolunu— seçeceği yerde şerefsizliğe sapmış birkaç subay» olduğu bildiriliyordu. Bundan sonra, «generallerin, subayların ve erlerin Führer'in arkasında birlik halinde» bulunduklarına yemin ediliyordu.

Bu sırada görevinden daha önce atılmış olan Feld-Mareşal von Brauchitsch de hemen gazetelerde gürültülü bir açıklama yayımladı. Darbeyi suçladı. Führer'e bağlılığını yeniledi ve Himmler'in —Brauchitsch de dahil, tüm subayları horgören Himmler'in— Yedek Ordu Başkanı olmasını çok iyi karşıladığını bildirdi. Ordudan çıkarılmış olan Grand Amiral Rae-

der de, komploculara hiç olmazsa sempati beslediğinden şüphe edilmesin diye, hemen Rastenburg'a koştu ve bağlığını Hitler'e şahsen söyledi. 24 Temmuzda, «Ordunun Führer'e olan sarsılmaz bağlılığını ve Ordu ile Parti arasındaki sıkı birliği göstermek için» orduda eski askerî selâm kaldırıldı, yerine Nazi selâmı konuldu.

Guderian, 29 Temmuzda, bütün kurmay subaylara bundan böyle sağlam birer Nazi olmak bakımından başkalarına önderlik etmeleri gerektiğini, Liderlere gerçekten bağlı olmalarını bildirdi.

«Her Kurmay Subay... yalnız siyasi sorunlar karşısındaki tutumuyla değil, aynı zamanda, genç komutanların siyasî doktrin bakımından Führer prensiplerine göre yetiştirilmelerine aktif olarak katılmak için de birer Nasyonal Sosyalist subay-önder olmalıdır....

Üstler, Kurmay Subaylar üzerinde yargıya varırlarken ve bunları seçerlerken akıldan çok, karakteri ve ruhu hesaba katmalıdırlar. Alçak bir insan kurnaz olabilir, ama gerektiği zaman iş beceremez, çünkü alçaktır.

Her Kurmay Subayın benim görüşlerime katıldığını ya da görüşlerimi benimsediğini ve bu konuda herkesin önünde hemen bir açıklama yapacağını umuyorum. Bunu yapamıyanlar kurmaylıktan ayrılmak için hemen başvurmalıdırlar.» (*)

Tabiî kimse baş vurmadı.

Bir Alman askerî tarihçisinin dediği gibi, «Genel Kurmayın taşıdığı bağımsız varlığın böylece sona ermiş olduğu söylenebilir» (46). Ulusun en sağlam dayanağı olmak üzere, Scharnhorst ve Gneisenau tarafından temeli atılmış ve Moltke tarafından kurulmuş olan, I. Dünya Savaşında Almanya'yı yöneten, *Weimar Cumhuriyeti* zamanında da Almanya'ya hâkim olan ve Hitler'i bile S.A. ların tasfiyesine ve liderlerini öldürmeye zorlayan bu seçkin subaylar gurubu, 1944 yazında korkak, dalkavuk birtakım insanlardan oluşan zavallı bir kuruluş

(*) Hâtıralarında Hitler'e karşı nasıl direndiğini ve kendisini nasıl acı acı eleştirdiğini durmadan söyleyen Guderian çıkardığı bu günlük emirlerin hiç sözünü etmiyor.

olmuştu. Artık Hitler'e muhalefet eden kimse kalmadığı gibi onu eleştiren de yoktu. Nazi Almanya'sında yaşayan her kurum gibi, Hitler'le birlikte çöküp gidecek olan, bir zamanların kudretli Ordusunun yetiştiği o günkü liderler, artık iyiden iyiye vurdum duymaz olmuşlardı. Hem kendilerini hem de Alman halkını, tarihlerinde görülmedik bir felâkete hızla sürüklediği artık iyice anlaşılan bir tek adamı durdurmak için seslerini bile yükseltememişler —başka şeylerden vazgeçtik— bir avuç komplocunun gösterdiği cesareti gösterememişlerdi.

Birer Hıristiyan olarak yetişen, ve herhalde eski erdemlerin disiplinini almış, namus ve şerefe bağlılıklarıyla övünen, savaş alanlarında ölüm karşısında gösterdikleri cesaretle ün salan bu koskoca adamların akıl ve iradelerindeki bu donukluk anlaşılır gibi değildir; ama bu kitabın daha başındaki bölümlerinde ana çizgisini verdiğimiz Alman tarihî ve bu tarih boyunca Almanların dünyadaki egemenliğe körü körüne itaat etmeyi en yüksek saydıkları, egemenlere köle olmayı daha kazançlı buldukları düşünülecek olursa, durumun anlaşılması herhalde pek zor olmaz. O sırada generaller, önünde yerlere yattıkları adamın nasıl bir insan olduğunu artık iyice anlamış bulunuyorlardı. Guderian 20 Temmuzdan sonra Hitler'in durumunu anlatırken şunları yazıyor:

«Bu durumda, bir yandan disiplin bir zulüm haline gelirken, öte yandan blöf eğilimi de açıkça namussuzluk olmuştu. Hiç çekinmeden yalan söylüyor, başkalarının da kendisine yalan söylediğini sanıyordu. Artık kimseye inanmıyordu. Kendisiyle çalışmak imkânsız hale gelmişti Gittikçe artan bir işkence olmuştu. Sık sık iradesini kaybediyor, daha sert konuşuyordu. Yakın çevresinin yatıştırıcı bir etkisi olmuyordu.» (47)

Buna karşın, durmadan dayak yiyen ve çekilen Alman Ordularını, 1941 kışında Moskova önünde olduğu gibi, yine toparlayan, umutsuzluğa düşen ulusu yeniden cesaretlendiren yalnız, vücudu ve kafası gitgide çürüyen bu yarı deli adam oldu. Almanya'da herkesin —Ordunun, hükümetin ve halkın— iradesini yitirdiği bir sırada inanılmaz bir irade gücüyle sa-

vaşı hemen hemen tek başına bir yıl daha uzattı.

20 Temmuz 1944 isyanının başarısızlığa uğramasının nedeni yalnızca Ordudaki üstün yetenekli insanlardan bazılarının anlaşılmaz davranışları değildir. Fromm ve Kluge'nin karakter zaafları, komplocuların boyuna ters giden talihleri de bu sonucu yaratmıştır. Bu büyük ülkeyi yöneten, general olsun sivil olsun herkesin, üniformalı olsun olmasın her Almanın, bir ihtilâle hazır olmayışı da bu sonucu doğurmuştu— gerçekten de, bütün sefaletlerine, yenilmelerine ve yabancı işgaline uğramak ihtimalleri olmasına rağmen ihtilâli istemiyorlardı. Almanya'yı ve Avrupayı yozlaştırdığı halde, Nasyonal Sosyalizmi kabul ediyor, tutuyor ve Adolf Hitler'i de hâlâ ülkenin kurtarıcısı sayıyorlardı.

«(Guderian sonradan şöyle yazıyor) O sırada —şurası tartışılmaz bir gerçek gibiydi ki— Alman halkının büyük bir bölümü hâlâ dolf Hitler'e inanıyordu. Onun öldürülmesiyle savaşı hâlâ elverişli bir sonuca vardırabilecek tek adamın ortadan kaldırılmış olduğunu sanabilirdi.» (48)

Komploya katılmayan, ama komutanı Kluge'den sonra katılmaya hazırlanan General Blumentritt, savaşın bitmesinden sonra bile sivil halktan hiç olmazsa «yarısının, Alman generallerinin Hitler'i neden devirmeye teşebbüs ettiklerini anlayamadığını ve bundan dolayı generallere kızdığını— aynı duyguyu Orduda da gördüğünü,» söylüyor. (49)

Hitler bu garip halkı, anlaşılmayan —en azından bir yabancının anlayamıyacağı— bir ipnotizmayla sonuna kadar kendisine bağlamış, büyülemişti. Onlar da, elbette bir öküz gibi, ama biraz da onları hayvan sürülerinden ayıran inanç ve saygıyla karışık olarak, uçurumdan aşağı hep birlikte yuvarlanıncaya ve toptan mahvoluncaya kadar Hitler'in ardından ayrılmıyacaklardı.

ALTINCI KİTAP

NAZİ İMPARATORLUĞUNUN ÇÖKÜŞÜ

XXX

ALMANYA'NIN İSTİLÂSI

Savaş, Almanların anayurduna kadar gelip dayanmıştı.

Fransa ve Belçika kaybedilmiş, Doğuda büyük istilâlar başlamıştı, ama Hitler 20 Temmuz suikastının sersemliğinden daha kurtulmamıştı. Bu sırada ezici sayıda düşman kuvvetleri Almanya'da neredeyse birleşeceklerdi.

10 Haziranda başlayan ve durmadan gelişen Rus yaz taarruzunun sonunda, Kızıl Ordu 1944 Ağustosunun ortalarında, Doğu Prusya sınırına gelip dayanmış, Baltık bölgesinde elli Alman tümenini sarmış, Finlandiya'da Vyborg'a girmiş, Merkez Ordu Gurubunu yok etmiş ve altı hafta içinde altı yüz kilometrelik cepheyi Varşova'nın karşısında Vistül nehrine ilerletmişti. 20 Ağustosta güneyde başlayan yeni taarruz ay sonunda Romanya'nın ve Alman Ordularının tek büyük doğal kaynağı olan Ploesti'nin alınmasıyla sonuçlanmıştı. 26 Ağus-

tosta Bulgaristan resmen savaştan çıktı. Almanlar Bulgaristan'ı hızla boşaltmaya başladılar. Eylülde Finlandiya teslim oldu ve Finler topraklarından çıkmak istemiyen Alman kuvvetleriyle çarpışmaya başladılar.

Batıda Fransa çarçabuk kurtarıldı. Yeni kurulan Üçüncü Amerikan Ordusunun Komutanı General Patton, Rommel kadar yetenekli bir tank generali olduğunu ispat etti. 30 Temmuzda Avranches'ı aldıktan sonra, Britanya'yı geride bıraktı ve güney doğuda Loire Nehri üzerinde Orleans'a sonra Paris'in güneyinde Seine'e doğru ilerleyerek Normandiya'daki Alman Ordularını çevirmeye başladı. 20 Ağustosta başkentin güney doğu ve kuzey batısında Seine'e ulaşıldı. 2 gün sonra da Fransa'nın göz bebeği büyük şehir dört yıllık Alman işgalinden kurtarıldı. 2 inci Zırhlı Tümen Komutanı General Jaquse Leclerc ile 4 üncü Amerikan Piyade Tümeni şehre girdi. O sırada Fransa direnme birlikleri de şehri ele geçirmiş bulunuyorlardı. Çokları birer sanat eseri olan Seine köprüleri sağlam olarak ele geçirildi. (*)

Fransa'da bulunan Alman Ordusunun kalıntıları artık tabana kuvvet kaçıyorlardı. Afrikada Rommel'i yenen ve 1 Eylülde Feld-Mareşalliğe yükselen Montgomery emrindeki Birinci Kanada Ordusu ile İkinci İngiliz Ordusu, Aşağı Seine'den, 1914-18 ve 1940 savaşlarının yapıldığı alanları geçerek, dört günde üç yüz kilometre ilerledi ve Belçika'ya girdi. 3 Eylülde Brüksel, ertesi gün de Anvers alındı. İlerleme o kadar hızlı oldu ki Almanlar Anvers'teki liman tesislerini imha etmeye

(*) Speidel'e göre, Hitler 23 Ağustosta Paris'teki bütün köprülerin ve öteki önemli tesislerin «Sanat eserleri de olsa tahrip edilmelerini» emretti. Speidel emri yerine getirmedi. Büyük Paris'in yeni komutanı General von Choltitz de birkaç el silâh atarak şerefini kurtardıktan sonra teslim oldu. Choltitz 1945 Nisanında ihanet suçundan yargılandı. Ama subay arkadaşları duruşmaları savaşın sonuna kadar uzattılar. Speidel'in söylediğine göre, Paris alınır alınmaz şehrin ağır toplarla ve V-1 uçak bombalarıyla tahribini Hitler emretti, ama bu emre de itaat edilmedi. **(Speidel, Invasion, 1944, s. 143-45)**

vakit bulamadılar. *Müttefikler* için büyük bir şans oldu bu. Çünkü bu liman, şehrin dolayları da temizlendikten sonra, İngiliz-Amerikan Ordularının başlıca ikmal üssü oldu.

İngiliz-Amerikan kuvvetlerinin daha güneyde, General Courtney H. Hodges'ın komutasındaki Amerikan Birinci Ordusu aynı hızla güneydoğu Belçika'ya yürüdü, 1940 da büyük Alman yarmasının yapıldığı Meuse nehrine vardı. Almanların savunma için toplanmalarına vakit bırakılmadan, Namur ve Liège müstahkem mevkilerine girildi. Daha güneyde de Patton'un Üçüncü Ordusu Verdun'ü aldı, Metz'i kuşattı, Moselle nehrine vardı ve Belfort'ta Fransız-Amerikan Yedinci Ordusuyla birleşti. General Alexander Patch'in komutasındaki Yedinci Ordu 15 Ağustosta Fransa'nın güneyinde Riviera kıyılarında karaya çıkmış, Rhone Vâdisi boyunca hızla ilerlemişti.

Ağustosun sonuna doğru Batıdaki Alman Orduları 500,000 kayıp vermiş bulunuyordu. Bunun yarısı savaş esiriydi. Tanklarının, toplarının ve kamyonlarının hemen hemen hepsini kaybetmişlerdi. Ellerinde anayurdu korumak için pek az silâh kalmıştı. Yıllardanberi şişirilen *Sigfried Hattı*'nda hemen hemen kimse kalmamıştı. Top yoktu. Batıdaki generallerin çoğu artık son günlerin geldiğine inanıyorlardı. Speidel, «artık ne karada ne de havada bir kuvvetimiz kalmıştı,» diyor (1). 4 Eylülde yeniden Batı kuvvetleri Başkomutanlığına getirilen Rundstedt, savaştan sonra kendisini sorguya çeken *Müttefikler*'e şunları söyledi: «Benim görüşüme göre savaş Eylülde bitmişti.» (2)

Ama Adolf Hitler için bitmemişti. Ağustosun son günü generallerinden bir kısmına karargâhında uzun bir nutuk çekerek damarlarına yeniden kan verdi ve umutlarını tazelemeye çalıştı.

«Gerekirse Rhine'de savaşacağız. Hiç fark etmez. Hangi koşullar altında olursa olsun, Büyük Frederik'in dediği gibi, pis düşmanlarımızdan biri artık yorulup da dövüşemiyecek duruma gelinceye kadar bu savaşa devam edeceğiz. Alman ulusunun hayatını elli ya da yüz yıl için

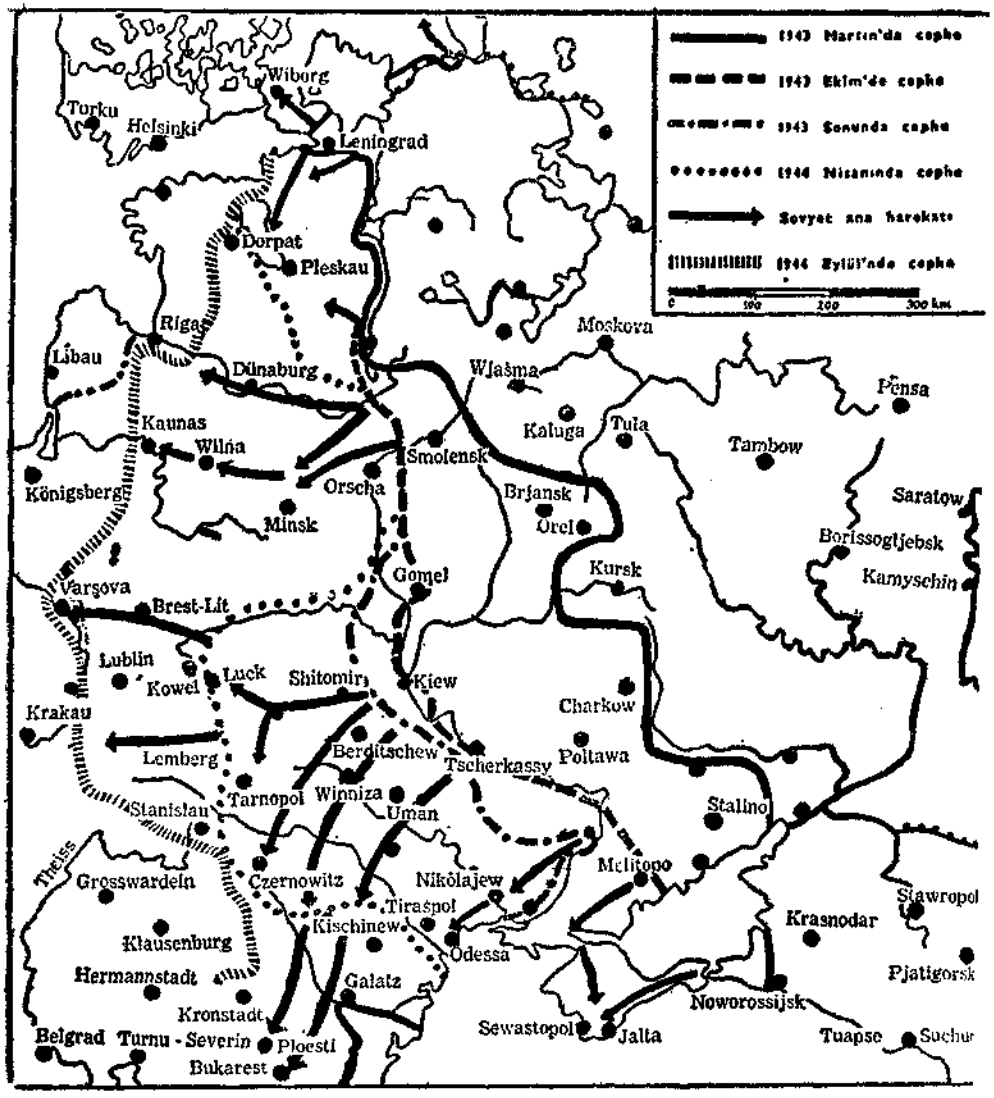

DOĞU CEPHESİ 1943-1944

teminat altına alacak ve her şeyden önce 1918 de olduğu gibi namusumuzu ikinci kere kirletmiyecek bir barış elde edinceye kadar savaşacağız... Ben yalnızca bu savaşı yürütmek için yaşıyorum, çünkü demir bir irade olmadan kazanılamaz bu savaş.»

Genel Kurmayı demir irade yoksunluğu ile suçladıktan sonra generallerine değişmez umudunun birtakım gerekçelerini açıkladı.

«**Müttefikler** arasındaki gerginlik bir gün o kadar artacak ki o zaman ister istemez birbirlerinden ayrılacaklar. Tarihteki bütün koalisyonlar ergeç dağılmışlardır. Bütün yapılacak şey, ne kadar zor olursa olsun, zamanını beklemektir.» (3)

Goebbels'e «topyekûn seferberlik» i örgütleme işi verildi. Yedek Ordunun yeni şefi Himmler batı savunması için yirmi beş *Volksgrenadier* yetiştirmeye başladı. Nazi Almanya'sında «topyekûn» savaş için hazırlanan plânlara ve yapılan görüşmelere rağmen ülkenin kaynakları «topyekûn» örgütlenmiş değildi daha. Savaş boyunca Hitler'in verdiği emre uyularak halk ihtiyacı için üretime devam edilmişti. Herhalde Hitler halkın moralini bozmamak istiyordu. Ayrıca, Hitler, kadınların fabrikalarda çalışma seferberliğine katılmaları için savaştan önce hazırlanan plânların uygulanmasına da engel olmuştu. Speer, 1943 Martında kadınların sanayide çalıştırılmasını istediği zaman, «en kutsal saydığımız ülkülerimizi feda etmek biraz fazla karşılık ödemek olur,» demişti (4). Nazi ideolojisine göre Alman kadınının yeri fabrika değil evdi ve kadınlar evde oturuyorlardı. Savaşın ilk dört yılında İngiltere'de silâh sanayiinde iki milyon iki yüz elli bin kadın çalışırken, Almanya'da aynı sanayi kolunda yalnızca 182,000 kadın çalışmaktaydı. Almanya'da barış zamanındaki hizmetçi sayısı savaş sırasında da değişmemiş, bir buçuk milyon olarak kalmıştı. (5)

Düşman kapıya dayanınca Nazi liderlerinin de aklı başına geldi. On beş ile on sekiz yaşları arasındaki delikanlılarla elli ile altmış arasındaki erkekler silâh altına alındılar. Üniver-

siteler, yüksek okullar, devlet daireleri ve fabrikalar tarandı. 1944 Eylülünde ve Ekiminde orduya yarım milyon asker daha bulundu. Ama fabrikalardan ve dairelerden toplananların yerleri boş kaldı. Silâhlanma ve Savaş Üretimi Bakanı Albert Speer usta işçilerin askere alınmasının silâh üretimine çok zararı dokunduğunu Hitler'e bildirdi.

Alman askerleri kutsal anayurtlarını Napolyon zamanındanberi savunmak zorunda kalmamışlardı. Gerek Prusya ve gerek Almanya, Napolyondan sonraki savaşlarını hep başka ulusların topraklarında yapmış— ve bu toprakları yakıp yıkmıştı. Sıkışık durumda bulunan askerlere artık öğüt üzerine öğüt veriliyordu:

BATI CEPHESİ ASKERLERİ

«...Kutsal Alman toprağını... sonuna kadar savunacağımızı umuyorum...»

Heil Führer

VON RUNDSTEDT
Feld-Mareşal

ORDU GURUBU ASKERLERİ

«...Yaşadığımız sürece hiçbirimiz Almanya'nın bir karış toprağını vermeyeceğiz... Savaştan çekilenler halkına ihanet etmiş demektir.

Askerler! Yurdumuzun, karılarımızın ve çocuklarımızın hayatı tehlikededir!

Führer'imiz ve sevdiklerimiz askerlerine güveniyorlar!..

Yaşasın Almanya'mız, yaşasın sevgili Führer'imiz!»

MODEL,
Feld-Mareşal

Bütün bu öğütlere rağmen, gemi su aldıkça, cepheden kaçan askerlerin sayısı da artıyordu. Himmler kaçakları önlemek için şiddetli tedbirler aldı. 10 Eylülde şu emri çıkarttı:

«Güvenilmez birtakım unsurlar düşmana teslim olurlarsa savaşın biteceğini sanıyorlar...

Her asker kaçağı... hakettiği cezaya çarptırılacaktır. Ayrıca bu alçakça davranışının ailesi üzerinde çok acı sonuçları olacaktır. Hepsi kur-

şuna dizilecektir.»

18 inci Piyade Tümeninin Komutanı Albay Hoffmann-Schonforn adında bir subay birliğine şunları söylemişti:

«Aramızda bulunan vatan hainleri düşman tarafına kaçmışlardır... Bu namussuzlar önemli askerî sırları ele vermişlerdir... Yalancı Yahudi puştlar size beyannameler atıyor ve sizleri de kendileri gibi birer namussuz yapmaya çalışıyorlar... Bırakın zehirlerini istedikleri kadar kussunlar!... Namussuzluk eden iğrenç vatan hainlerine gelince... ihanetlerinin kefaretini aileleri ödeyecektir.» (6)

Birtakım Alman generallerinin "mucize" dedikleri şey Eylülde oldu. Speidel'e göre, bu olay, Almanlar için, Fransızların 1914 deki bir çeşit "Marne mucizesi" idi, *"Müttefikler'in* çılgınca ilerleyişi birdenbire duruvermişti."

İlerleyişinin neden durduğu bu güne kadar, General Eisenhower de başta olmak üzere, bütün *Müttefik* komutanları arasında bir çatışma konusudur; Alman generalleri ise bunun nedenini bir türlü anlayamamışlardır. Eylülün ikinci haftasında Amerikan birlikleri Aachen önünde ve Moselle'de Alman sınırına varmışlardı. Almanya Müttefik kuvvetlerine apaçıktı. Eylülün başında Montgomery, Eisenhower'den bütün malzemesini ve yedeklerini İngiliz ve Kanada ordularına tahsis etmesini, Amerikan Dokuzuncu ve Birinci ordularının kendi komutasında Kuzeyde kuvvetli bir taarruza geçerek Ruhr'a hemen girmesini, Almanları başlıca silâh deposundan ayırmasını, böylece Berlin yolunu açarak savaşa son vermesini istedi. Eisenhower bu teklifi reddetti (*). "Geniş bir cephe" üzerinde Rhine'a doğru ilerlemek istiyordu.

Ama orduları ikmalini yitirmişti. Cephane ve petrolün her tonu Normandiya kumsallarına ya da o bölgenin tek limanı

(*) Eisenhower, hâtıralarında şunu yazıyor (**Crusade in Europe**, s. 305) : «Feld-Mareşal Montgomery'nin, olayların ışığında, görüşünün yanlış olduğunu kabul edeceğinden eminim.» Montgomery'nin hâtıralarını okuyanların çok iyi bildikleri gibi, durum hiç de öyle değildi.

olan Cherbourg'a çıkarılıyor, oradan beş altı yüz kilometre ilerde durmadan ilerleyen bir cepheye yetiştiriliyordu. Eylülün ikinci haftasında Eisenhower'in orduları ikmalsizlik yüzünden ilerleyemez duruma düştüler. Ayrıca ummadıkları bir Alman direnmesiyle de karşılaştılar. Rundstedt, Eylülün ortalarında, elindeki kuvvetleri iki önemli noktada toplayarak, Patton'un Üçüncü Ordusunu Moselle'de ve Hodges'un Birinci Ordusunu Aachen önünde, hiç olmazsa geçici olarak durdutmayı başardı.

O zaman Eisenhower, Montgomery'nin de zoruyla, Aachen'in aşağısındaki Rhine üzerinde bir köprübaşı tutulması ve böylelikle *Siegfried Hattı*'nı kuzeyden kuşatacak bir durumun sağlanması plânına razı oldu. Bu plân Montgomery'nin Rurhr'a hızla ilerlemek ve oradan Berlin'e girmek hülyasına hiç benzemiyordu; ama böylelikle ilerde girişilecek yeni bir hareket için stratejik bir üs sağlanmış olacaktı. İngiltere'deki üslerden kalkan uçakların naklettiği yeni büyük Amerikan tümeni ile bir İngiliz tümeninin havadan indirilmesiyle 17 Eylülde başlayan taarruz, kötü hava koşulları, askerlerin yanlışlıkla iki S.S. Panzer tümeninin tam ortasına indirilmesi ve güneyden baskı yapacak yeterince kara kuvveti bulunmaması yüzünden başarısızlığa uğradı. *Müttefikler* on gün süren şiddetli çarpışmalardan sonra Arnhem'den çekildiler. Şehre yakın bir yere indirilen İngiliz Birinci Piyade Tümeni, 9000 kadar askerinden 2163 ünü kaybetti. Eisenhower için bu gerileme, "ilerde daha şiddetli çarpışmaların olacağının açık bir tanıtıydı". (7)

Buna rağmen Almanların Noel'e doğru Batı Cephesinde büyük bir sürpriz yaratacak kadar kendilerini toparlayabileceklerini sanmıyordu.

HİTLER'İN OYNADIĞI SON KUMAR

12 Aralık 1944 günü akşamüstü, bazı Alman generalleri ile

Batı Cephesinin yüksek komutanları Rundstedt'in karargâhına çağırıldılar. Tabancaları, çantaları ellerinden alındı. Bir otobüse doldurüldular. Otobüs karanlıkta karlar içinde yarım saat kadar yol aldı. Böylece otobüstekiler yönlerini kaybettiler. Sonunda otobüs yerin altında derinliklerde kazılmış bir sığınağın kapısında durdu. Burası Hitler'in Frankfurt yakınlarında Ziegenberg'deki karargâhıydı. Generaller burada, ancak bir kaç yüksek kurmay subayın ve ordu komutanının bir aydan fazla bir zamandanberi bildikleri bir şeyi öğrendiler: Führer Batıda dört gün içinde büyük bir taarruza girişecekti.

Eisenhower'in orduları Eylülün ortalarında Rhine'in batısındaki Alman sınırında durduğundanberi Hitler boyuna bunu düşünüp duruyordu. Amerikan Dokuzuncu, Birinci ve Üçüncü Orduları, Eisenhower'in deyimiyle, Rhine'a doğru "yavaş yavaş" ilerlemek amacıyla yeniden taarruza geçmeye çalışmışlardı. Ama ilerleyiş zor ve yavaş olmuştu. Şarlman İmparatorluğunun Başkenti Aachen, sert bir savaştan sonra, 24 Ekimde kuşatılmış —*Müttefikler'in* eline düşen ilk Alman şehri—, ama Amerikalılar Rhine'a sızmayı başaramamışlardı. Yine de, bütün cephe boyunca —kuzeyde İngilizler ile Kanadalılar da olmak üzere— gücünü gittikçe yitiren savunucuları, yıpratma savaşlarıyla yoruyorlardı. Hitler, savunma durumunda kaldıkça hesaplaşma gününü uzatmaktan başka bir şey yapmadığını anladı. İnisiyatifi yeniden ele geçirmek ve bir darbe indirmek için deli kafasında atılgan ve geniş bir plân hazırladı: Amerikan Üçüncü ve Birinci Ordularını ikiye ayıracak, Anvers'i alarak Eisenhower'i başlıca ikmal merkezinden edecek, İngiliz ve Kanada ordularını Belçika-Hollanda sınırında kuşatacaktı. Böyle bir taarruzun sonunda, hem İngiliz-Amerikan ordularını ezici bir yenilgiye uğratacak ve Almanya'nın batı sınırındaki tehlikeyi ortadan kaldıracak, hem de, Balkanlarda hâlâ ilerlemesine rağmen, Ekim ayı içinde Polonya'da Vistül nehrinde ve Doğu Prusya'da doldurulan Ruslara dönebilecekti. 1940'daki büyük yarmanın yapıldığı

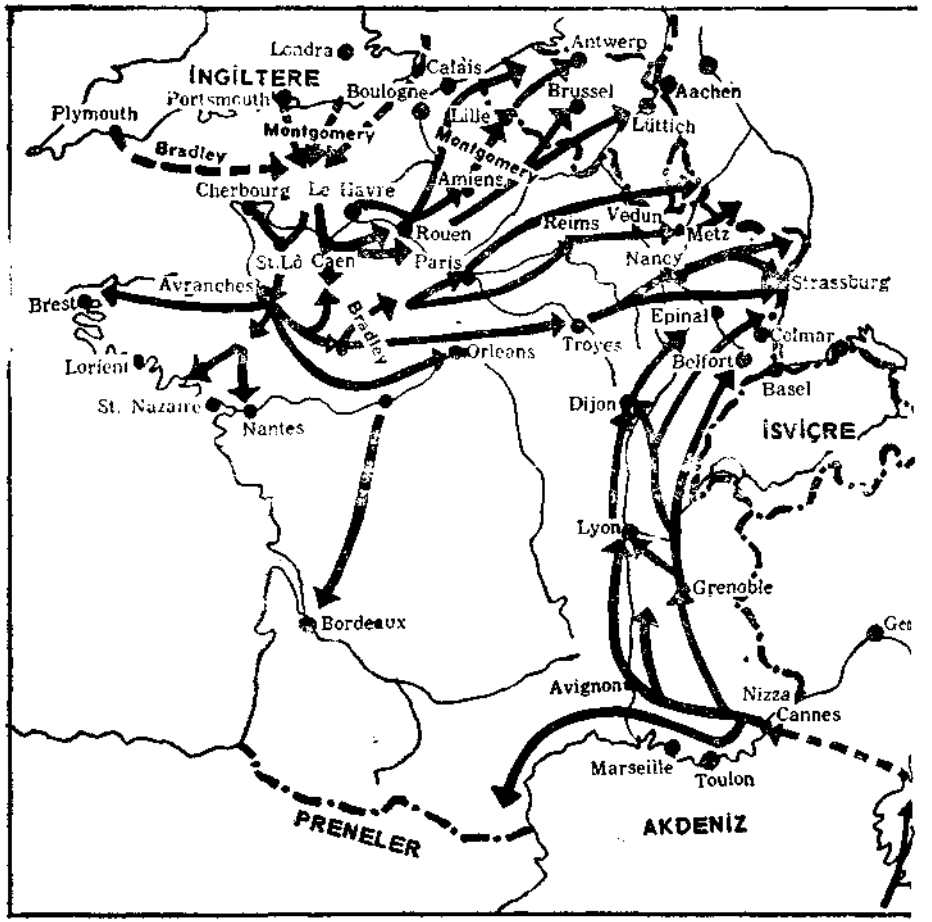

FRANSANIN KURTULUŞU

Ardennes'de hemen taarruza geçilecekti. Alman haberalma kaynaklarına göre burayı yalnızca iki Amerikan piyade tümeni koruyordu.

Atılgan bir plândı bu. Hitler, *Müttefiklerin* gâfil avlanacaklarına ve toparlanmalarına vakit kalmıyacağına inanıyordu (*). Ama bu işin bir tek kötü yanı vardı: Alman Ordusu, özellikle havada, hem 1940 dakinden çok daha güçsüzdü, hem de, olanakları çok daha fazla ve daha iyi silâhlanmış bir düşmanla karşı karşıya bulunuyordu. Alman generalleri bu duruma hemen Führer'in dikkatini çektiler.

Rundstedt sonradan şunları anlatıyor: "Kasımın başında bu plânı aldığım zaman şaşırdım. Hitler bana danışmaya lüzum görmemişti.. Elde bulunan kuvvetlerin bu kadar büyük bir plânı gerçekleştirmeye yetmiyecek kadar az olduğunu biliyordum". Ama Hitler ile tartışmanın yararsız olduğunu bildikleri için Rundstedt ile Model başka bir plân teklif ettiler. Taarruz üzerinde direnen Büyük Savaş Kahramanı bu yeni plânı beğenebilirdi. Ancak plânın amacı Aachen çevresindeki Amerikan çıkıntısını sıkıştırmaktan ibaretti (8). Böyle olduğu halde, Alman Batı Cephesi Başkomutanı, Führer'i kararından vazgeçireceğini yine de ummadığı için, 2 Aralıkta Berlin-

(*) Hitler'in kafasından çıktığı anlaşılan «Greif Harekâtı» nın çok ilginç bir yanı vardı. Führer, plânın liderliğine Otto Skorzeny'yi tâyin etmişti. Mussolini'yi kaçırdıktan sonra, 20 Temmuz 1944 gecesi Berlin'deki harekât sırasında gösterdiği yararlık ve sonra da, ilerleyen Rus kuvvetlerine Macaristan'ı teslim etmeye çalışan Macar Naibi Amiral Horthy'yi 1944 Ekiminde Budapeşte'den kaçırması, Otto Skorzeny'yi Hitler'in gözünde büsbütün büyütmüştü. Ekorzeny'nin bu plândaki görevi şuydu: İngilizce bilen Almanlardan oluşan iki bin kişilik özel bir tugay örgütleyecek, bunlara Amerikan askeri elbisesi giydirecek, ele geçirilen Amerikan tanklariyle ciplerinin içine bu askerleri koyarak Amerikan hatlarının gerilerine gönderecekti. Askerler telefon tellerini kesecekler, habercileri öldürecekler, trafiği bozacaklar ve genellikle cephegerisinde kargaşalık yaratacaklardı. Küçük küçük birlikler de Meuse köprüsüne sızacaklar, asıl Alman Panzer askerleri gelinceye kadar köprüleri bozmadan muhafaza edeceklerdi.

de yapılan toplantıya kendisi gitmedi, yerine Kurmay Başkanı Blumentritt'i gönderdi. Nitekim toplantıda bulunan Blumentritt, Feld-Mareşal Model, General Hasso von Manteuffel ve S.S. generali Sepp Dietrich (son ikisi yarma sırasında iki büyük Panzer Ordusuna komuta edeceklerdi) Hitler'i kararından caydıramadılar. Bu son kumarını oynamak için bütün sonbahar boyunca Almanya'yı boydan boya tarayıp durmuştu. Kasım ayında aşağı yukarı 1500 yeni ya da revizyondan geçirilmiş tank ve sahra topu bulmuştu. Aralık ayında 1000 tane daha topladı. Yirmi sekiz tümen kurmuştu. Bunların dokuzu panzer tümeniydi ve Ardennes yarmasında kullanılacaktı. Ana taarruzdan sonra Alsace'da girişilecek ikinci taarruz için de altı tümen daha ayırdı. Goering 3000 avcı uçağı vereceğini vaadediyordu.

Bu kuvvet, Rundstedt'in 1940 da aynı cephede kullandığı kuvvete göre çok azdı, ama yine de önemli sayılabilirdi. Ancak böyle bir kuvveti yaratabilmek için Rusların Ocak ayında girişecekleri sanılan kış taarruzunu püskürtecek Alman takviyelerinin Doğuya gönderilmesinden vazgeçilmesi gerekiyordu. Doğu cephesinden sorumlu olan Kurmay Başkanı Guderian buna itiraz ettiği zaman Hitler kendisine sert ve uzun bir nutuk çekti.

«Bana ders vermenize lüzum yok. Beş yıldanberi Alman Ordularına savaş alanlarında ben komuta ediyorum ve bu süre içinde Genel Kurmaydaki herhangi bir bayın kazanabileceğini sandığından çok daha pratik tecrübeler kazanmış bulunuyorum. Clausewitz'i, Moltke'yi inceledim ve bütün Schlieffen evrakını okudum. Ben durumu sizden daha iyi görüyorum.»

Guderian Rusların ezici bir kuvvetle taarruza geçmek üzere olduklarını söyleyerek itiraz edince ve Sovyet birliklerinin sayısını anlatmaya başlayınca Hitler, "Cengiz Han'dan beri yapılan blöfler bunlar!" diye bağırdı. "Bütün bu saçmaları kim icadediyor?" (9)

12 Aralık günü akşamı Führer'in Ziegenberg'deki karargâhında toplanan, çantaları ve tabancaları alınmış generaller, Manteuffel'in sonradan anlattığına göre, Büyük Nazi Savaş Kahramanının "kanburu çıkmış", solgun ve bitkin bir adam durumuna düşmüş olduğunu gördüler. "Sandalyasında iki büklüm oturuyor, elleri titriyor, sol kolu ikide birde oynuyor, bunu saklamaya çalışıyordu... Yürüdüğü zaman bir ayağını sürçüyordu." (10)

Ama yine de eskisi gibi ateşliydi. Generaller, taarruzun bütün askerî yönü üzerinde kendilerine bir açıklama yapacağını ummuşlardı. Oysa Savaş Kahramanı onlara siyaset ve tarih konusunda durmadan nutuklar çekmiştı.

«Tarihte hiçbir zaman, düşmanlarımızınkine benzeyen, bu kadar ayrı amaçlar güden ve birbirleriyle bağdaşmayan unsurlardan oluşan bir koalisyin görülmemiştir... Bir yanda ültra-kapitalist devletler; öteyanda ültra-Marksist devletler. Bir yanda ölmekte olan bir İmparatorluk, İngiltere; öteyanda onun mirasına konmaya çalışan bir sömürge, Amerika Birleşik Devletleri... Her ortak kendi siyasî emellerini gerçekleştirmek umuduyla bu koalisyona girmiştir... Amerika İngiltere'nin mirasçısı olmaya çalışıyor; Rusya Balkanları ele geçirmek istiyor... İngiltere... Akdeniz'deki sömürgelerini bırakmak istemiyor... Bu devletler daha şimdiden aralarında hırlaşıyorlar, bir örümcek gibi bu ağın ortasında oturan bir insan bu çelişkilerin saatten saate ne kadar arttığını kendi gözleriyle görebilir.

Eğer şimdi bir iki darbe daha indirecek olursak, zaten zorla ayakta duran bu ortak cephe herhangi bir zamanda muazzam bir gürültüyle birdenbire çökebilir... Ancak Almanya tarafında hiçbir zaman bir zayıflama olmaması şart.

Düşmana zaferin kesin olduğu inancını verdirmemeli... Savaşları sonunda, taraflardan birinin savaşı kazanamıyacağını anlaması kararlaştırır. Ne yaparsa yapsın, (bizim) hiçbir zaman teslim olmıyacağımızı düşmana her an göstermemiz gerekir. Dümşan hiçbir zaman teslim olmıyacağımızı bilmelidir. Hiçbir zaman! Hiçbir zaman!» (11)

Bu ateşli sözleri dinledikten sonra dağılan generallerin hiç biri Ardennes taarruzunun başarıyla sonuçlanacağına inanmıyordu —daha doğrusu sonradan öyle söylediler—, ama aldıkları emirleri ellerinden geldiğince uygulamıya kararlıydılar.

Ve uyguladılar da. Almanlar 15 Aralık gecesi Aachen'in güneyinde Monschau ile Trier'in kuzey batısında, Echternacn arasında, yüz on iki kilometre uzunluğundaki taarruz mevzilerine yerleşirlerken ortalık kapkaranlıktı ve hava çok soğuktu. Ardennes ormanının karlı tepelerini sis kaplamıştı. Alman meteoroloji uzmanları havanın birkaç gün daha böyle gideceğini söylemişlerdi. Bu yüzden *Müttefik* Hava Kuvvetlerinin üslerinden havalanamıyacağı, böylelikle Alman ikmal kollarının Normandiya'daki felâketle karşılaşmıyacağı hesaplanmıştı. Gerçekten de havanın bozuk olması sayesinde talih Hitler'in yüzüne birkaç gün gülmedi değil. İlk hazırlıklardan sonra, 16 Aralık sabahı taarruza geçerek birkaç yerden cepheyi yaran Almanlar, Müttefik Yüksek Komutanlığını tamamiyle gafil avladılar.

Alman zırhlı gurubu, 17 Aralık gecesi Stavelot'a vardı ve böylece Amerikan Birinci Ordusunun Spa'daki karargâhına on iki kilometre yaklaştı. Karargâh alelacele boşaltıldı. Daha önemlisi, Amerikalıların milyonlarca galon benzin yığmış oldukları ikmal depoları da bir iki kilometre ilerdeydi. Bu depo ele geçirilirse, zaten az olan petrol ikmalinin gecikmesi yüzünden gittikçe yavaşlayan Alman zırhlı tümenleri o zaman hızlı hızlı ilerleyebileceklerdi. Skorzeny'nin Amerikan elbisesi giymiş, Amerikan tanklarıyla, Amerikan kamyon ve ciplerine bindirilmiş Panzer Taburu 150 denen birliği daha da ilerde bulunuyordu. Kırk kadar cip dağılan cepheye sızmış, birkaç tanesi Meuse Nehrine kadar varmıştı. (*)

(*) Ayın on altısında, yanında Greif Harekâtının birkaç kopyası bulunan bir Alman subayı yakalandığı zaman Amerikalılar durumu anladılar. Ama bunun anlaşılmasıyla Skorzeny askerlerinin yarattığı ilk kargaşalık önlenemedi. Askerlerden kimileri yol kavşaklarında Amerikan askerleri gibi duruyor, Amerikan askerî trafiğini yanlış yollara çeviriyordu. Amerikan asker elbisesi giymiş esir Almanların, birçok Skorzeny komandosunun Eisenhower'i öldürmek üzere Paris'e doğru yola

Ardennes'de dört zayıf tümenin dağılmasından sonra Birinci Amerikan Ordusu dağınık birliklerinin gösterdiği inatçı ve kuvvetli direnme Alman ilerlemesini yavaşlattı. Monschau ile Bastogne'daki yarmaların kuzey ve güney omuzlarının iyice dayanmaları sonunda Hitler kuvvetleri dar bir çıkıntının içinde sıkıştılar. Bastogne'deki Amerika savunması bu kuvvetlerin kaderini çiziyordu.

Bu yol kavşağı Ardennes'in ve arkasındaki Meuse nehrinin korunmasında kilit noktasıydı. Burası iyice tutulacak olursa hem Dinant'da Meuse Nehrine varmak isteyen Manteuffel'in Beşinci Panzer Ordusunun anayolları tıkanmış olacaktı, hem de daha ileriye gitmek üzere hazırlanmış olan büyük sayıdaki Alman kuvvetleri yerlerinden kıpırdayamıyacaklardı. 18 Aralık günü sabahı Manteuffel'in zırhlı kolbaşıları şehre yirmi iki kilometre yaklaşmış bulunuyorlardı. Şehirdeki Amerikan birliği de, bir kolordu kurmay karargâhından ibaretti. Onlar da şehri boşaltmaya hazırlanıyorlardı, ama Reims'da revizyondan geçmiş 101'inci Hava Piyade Tümeni 17'inci günü akşamüstü yüz elli kilometre kadar uzakta bulunan Bastogne'a varmak üzere bütün hızıyla harekete geçmek emrini aldı. Geceleyin kamyonların farları altında son sür'atle ilerleyen tümen yirmi dört saat içinde, Almanların gelmesinden az önce, şehre vardı. Kesin bir yarıştı bu. Yarışı Almanlar kaybet-

çıkmış olduklarını büyülterek anlattılar. Bu hikâyelere Birinci Ordu Haberalma Dairesi inandı. Bu yüzden cepheden Paris'e giden yollarda binlerce Amerikan askeri, Amerikan inzibat erleri tarafından günlerce durduruldu. Durdurulan erlere, World Series'i kim kazandı, Amerika'da doğduğun eyaletin merkezi nedir, gibi sorular soruldu. Böylelikle kimliklerinin tesbitine çalışıldı. Birçokları hatırlamıyorlar, ya da bilmiyorlardı. Bu arada Amerikan elbisesi giymiş birçok Alman yakalandı. Hemen yakalandıkları yerde kurşuna dizildiler. Birçokları Askerî Mahkemeye verilerek idam edildi. Skorzeny'nin kendisi 1947 yılında Dachau'da bir Amerikan Mahkemesinde yargılandı. Sonunda beraat etti. Sonra İspanya'ya ve Güney Amerika'ya gitti. Büyük bir çimento işi kurdu, hâtıralarını yazdı.

ti. Bastogne'u kuşatılmış oldukları halde tümenlerini yeniden Meuse'e doğru yürüyüşlerine devam ettirmek üzere şehrin çevresinde toplamakta zorluk çektiler. Bu yüzden yol kavşağını oyalamak ve şehri almaya çalışmak için gerilerinde kuvvetli birlikler bırakmak zorunda kaldılar.

Alman XLVII'inci Zırhlı Birliği komutanı General Heinrich von Luettwitz, 22 Aralıkta 101'inci Hava Piyade Tümeni komutanı General A.C. McAuliffe'ye yazılı bir nota gönderdi ve şehrin teslimini istedi. General bu nokta'ya, sonradan meşhur olan, şu bir tek kelime ile cevap verdi: "NUTS!"

Hitler'in Ardennes'de oynadığı kumar Noelden bir gün önce kesin noktasına vardı. Alman 2 inci Panzer tümeninin bir keşif taburu bir gün önce Dinant'da Meuse'ün dört buçuk kilometre doğusundaki tepelere varmıştı. Nehrin yamaçlarını inmeden önce tankları için benzin ve bir miktar da takviye bekliyordu. Ne benzin ne de takviye geldi. Bu sırada, Amerikan 2'inci Zırhlı Tümeni kuzeyden darbeyi indirdi. Patton'un Üçüncü Ordusundan birkaç tümen de güneyden harekete geçmiş, Bastogne'u takviye etmeye gidiyordu. Manteuffel'in sonradan yazdığına göre, "yirmi dördüncü günü akşamı harekâtımızın son noktasına vardığımız açıktı. Hedefimize hiç bir zaman ulaşamayacağımızı anlamıştık". Dar ve derin Alman çıkıntısının kuzey ve güney kanatlarındaki baskı gittikçe artıyordu. Noelden iki gün önce de hava artık açtığı için İngiliz-Amerikan Hava kuvvetleri dar ve dik dağ yollarında hareket halinde bulunan Alman ikmal kuvvetlerine ver yansın ediyorlardı. Almanlar Bastogne'u almak için son bir teşebbüse daha giriştiler. Noel günü, gece saat 3'den başlayarak bütün gün ardarda hücumlara geçtiler, ama McAuliffe'in savunucuları dayandı. Ertesi gün Patton'un Üçüncü Ordusundan zırhlı bir kuvvet güneyden yetişerek şehri kurtardı. Şimdi Almanlar için asıl sorun dar koridorda sıkışıp kalan kuvvetlerini, irtibatları kesilmeden ve imha edilmeden geri almaktı.

Ama Hitler herhangi bir çekilmeyi kabul etmiyordu. 28

Aralık günü akşamı, yalnız askerlerden oluşan bir konferans topladı. Bulge'deki Alman kuvvetlerini zamanında çekmek gerektiği konusunda Rundstedt ile Manteuffel'in verdiği öğütleri dinleyeceği yerde taarruza yeniden geçilmesini, Bastogne'a hücum edilmesini ve Meuse'e doğru yürüyüşe yeniden başlanmasını emretti. Ayrıca güneyden Alsace'da da hemen bir taarruza geçilmeliydi. Patton, tümenlerinden birkaçını Ardennes'e gönderdiği için buradaki Amerikan hattı zayıflamıştı. Generaller, ne Ardennes'de ne de Alsace'da yürüyüşe geçecek kuvvetleri bulunmadığını söyledikleri halde Hitler bunlara hiç kulak asmadı.

«Baylar, ben on iki yıldır bu işin içindeyim, ve... şimdiye kadar da hiçbir kimsenin karşıma çıkıp da herşeyin hazır olduğunu söylediğini işitmedim... Siz hiçbir zaman iyice hazır olmazsınız. Bu açık.»

Konuştu, konuştu, boyuna konuştu (*). Sözünü bitirmeden çok önce, generaller herhalde Başkomutanlarının gerçekler karşısında kör olduğunu ve hayaller içinde kendisini yitirdiğini anladılar.

«Sorun şu... Almanya ya var olmakta devam edecek ya da mahvolacak... Savaşın kaybedilmesi demek Alman halkının yok olması demektir.»

Bundan sonra Roma ve Yedi Yıl Savaşında Prusya tarihi üzerine uzun bir ders verdi. Sonunda yine günün sorunlarına döndü. Ardennes taarruzun "umulan şekilde kesin başarıyla sonuçlanmadığını" kabul etmekle birlikte "tüm olarak durumda, hiç kimsenin on beş gün önce inanmadığı bir değişiklik olduğunu" söyledi.

«Düşman bütün taarruz plânlarını bir yana bırakmak zorunda kaldı... Yorgun birliklerini savaşa sürmek zorundaydı. Harekât plânları

(*) Bu toplantıda tutulmuş ve hemen hemen hiç bozulmamış olarak ele geçen steno notlara bakılırsa Hitler saatlerce konuşmuş olacak. Bu tutanak Führer Toplantılarının Fragment 27'sindedir. Gilbert'in **Hitler Directs His War**, adlı kitabının s. 158-74 de, tam metin vardır.

olduğu gibi altüst oldu. Anayurtlarında onları çok eleştiriyorlar. Düşman için çok kötü psikolojik bir an. Ağustostan, belki de gelecek yılın sonundan önce savaş şansının kendilerinden yana dönmiyeceğini anladılar..»

Bu son cümle sonunda yenilgiyi kabul ettiği anlamına mı geliyordu? Hitler hemen böyle bir izlenimi düzeltmeye çalıştı.

«Sözlerime hemen şunu ekliyeyim ki, Baylar, bu savaşın kaybedileceğini en ufak bir ihtimal olarak bile düşündüğümü sanmayın... Ben 'teslim olmak' kelimesini hiçbir zaman öğrenmedim... Benim için bugünkü durum yeni değil, daha kötü durumlara düştüğüm oldu. Bunu söyleyişimin nedeni amacıma neden bu kadar bağnazlıkla sarıldığımı, neden beni hiç bir şeyin yoramıyacağını size anlatmak içindir. Dertlerin içinde ne kadar ızdırap çekersem çekeyim, dahası bu dertler yüzünden vücudum ne kadar sarsılırsa sarsılsın, hiçbir şey, terazinin kefesi sonunda bizden yana ağır basmadıkça, savaşmak konusundaki kararımda en ufak bir değişiklik yapamaz.»

Bundan sonra, generallerden yeni taarruzları "bütün ateş güçleriyle" desteklemelerini istedi.

«O zaman... Amerikalıları olduğu gibi yere sereriz... O zaman neler olacağını görürüz. Düşmanın eninde sonunda kırk beş Alman tümenine dayanabileceğine inanmıyorum... Biz alınyazısını yeneceğiz!»

Çok geç kalmıştı. Bu sözleri gerçekleştirecek askerî güç kalmamıştı Almanya'da.

Hitler Yılbaşı günü Saar'de sekiz Alman tümenini savaşa sürdü. Bunu Heinrich Himmler'in komutasında bulunan —Alman generalleri için kötü bir şaka olmuştu bu— bir Ordunun yukarı Rhine'de giriştiği başka bir taarruz izledi. İki çıkış da fazla ileri gidemedi. 3 Ocakta başlayan ve Ardennes savaşlarının en şiddetlisini yapan dokuz tümenlik iki kolordunun Bastogne üzerine giriştiği büyük taarruz da önemli bir sonuç vermedi. Almanlar 5 Ocakta bu kilit şehri alamıyacaklarını anladılar. O sırada 3 Ocakta kuzeyden başlayan İngiliz-Amerikan karşı - taarruzu yüzünden irtibatı kaybetmek tehlikesiyle de karşılaşmış bulunuyorlardı. Bastogne'nun kuzey doğu-

sunda Houffalize'de kuşatılmak tehlikesine düşen ordularını komutanı Model, sonunda, 8 Ocakta, geri çekilmek iznini aldı. 16 Ocakta, yani Hitler'in insan, top ve cephane bakımından son yedeklerini de savaşa sürmeye başladığından tam bir ay sonra, Alman kuvvetleri eskiden bulundukları hatta çekildiler.

Ölü, yaralı ve kayıp olarak 120,000 insan, 600 tank ve sahra topu, 1600 uçak ve 6,000 tekerlekli araç kaybetmişlerdi. Amerikalıların da kayıpları ağırdı: 8,000 kişi ölmüş, 48,000 kişi yaralanmış, 21,000 de esir düşmüş ya da kaybolmuştu. 733 tank ve tank tahrip aracı kaybetmişlerdi (*). Amerikalılar kayıplarını yerlerine koyabilirlerdi ama Almanlar koya-

(*) 1'inci S.S. Panzer Tümenine bağlı Albay Jochen Peiper'in hücum gurubu tarafından 17 Aralıkta Malmédy yakınlarında soğukkanlılıkla öldürülen birtakım savaş esirleri de Amerikan ölüleri arasındadır. Nuremberg'de ortaya çıkan bir tanıta göre 129 Amerikan eri öldürülmüştür. S.S. subaylarının sonradan yapılan duruşmalarında bu sayı 71'e indirildi. 1946 ilkbaharında Dachau'da bir Amerikan Mahkemesinde yapılan duruşma garip şekilde sonuçlandı. Aralarında Peiper de olmak üzere kırk üç S.S. subayı ölüme, yirmi üçü de ömür boyunca, sekizi daha kısa sürelerle hapse mahkûm edildi. Bulge'nin kuzey bölümünde savaşmış olan Altıncı S.S. Panzer Ordusunun Komutanı Sepp Dietrich yirmi beş yıl hapis yedi; 1'inci S.S. Zırhlı Kolordusunun komutanı Kraemer on yıla, 1'inci Panzer Tümeninin komutanı Hermann Priess on sekiz yıla mahkûm edildi.

Bu sırada Amerikan Senatosunda, özellikle ünlü Senatör Mc Carthy'den bir gürültüdür koptu: S.S. subaylarına itiraflarda bulunmaları için barbarca işkenceler yapılmıştı. 1948 yılı Martında ölüm kararlarının otuz biri değiştirildi; Nisanda General Lucius D. Clay ölüm kararlarını yirmiden altıya indirdi; 1951 Ocağında, Amerikan Yüksek Komiseri John J. McCloy geri kalan ölüm kararlarını ömür boyu hapse çevirdi. Bu kitap yazıldığı sırada bütün mahkûmlar serbest bırakılmış bulunuyorlardı. En az yetmiş bir silâhsız Amerikan esirinin 17 Aralık 1944 de Malmédy yakınlarındaki karlı tarlalarda S.S. subaylarının verdikleri emirlerle — ya da onların teşvikiyle soğukkanlılıkla öldürülmüş olduklarını hiçbir tartışmayı gerektirmeyecek kadar kesinlikle ispat eden belge, S.S. subaylarına kötü işlemler yapıldığı üzerine uydurulan iddialar arasında hemen hemen unutulup gitti.

mazlardı. Son kurşunlarını da atmışlardı. İkinci Dünya Savaşında Alman Ordusunun giriştiği son büyük taarruz oldu bu. Taarruzun başarısızlığa uğraması Batıda yenilgiyi kaçınılmaz kılmakla kalmadı; Hitler'in son yedeklerini de Ardennes'e sürmesi Doğuda hemen etkisini gösterdi ve buradaki Alman Ordularının alınyazısını çizdi.

Hitler, Noelden üç gün sonra Batıdaki generallerine uzun uzun nutuklar çekerken, Rus cephesinden iyimserlikle söz etmişti; Balkanlar kaybediliyordu ama, Alman Orduları Vistül'de ve Doğu Prusya'da, Ekimdenberi demir gibi dayanıyorlardı.

«Ne yazık ki Müttefiklerimizin ihaneti yüzünden (demişti Hitler) yavaş yavaş geri çekilmek zorunda kaldık... Bütün bunlara rağmen Doğu Cephesinde bütünüyle dayanmak mümkün olabildi.»

Ama ne kadar dayanabilecekti? Guderian Macaristan'da Rus tehlikesini önlemek ve Ocak ortalarında başlıyacağı sanılan Polonya'daki Sovyet taarruzunu karşılamak için, Noel akşamı, Ruslar Budapeşte'yi kuşattıkları zaman, Hitler'den takviyeler istedi.

«(Guderian anlatıyor) Batılı **Müttefiklerin** bombardımanları, yüzünden Ruhr'un çalışamaz duruma geldiğini söyledim... Öteyandan, Yukarı Silezya sanayi bölgesi büyük çapta hâlâ çalışabilir durumdaydı. Alman silâh sanayiinin merkezi doğuya kaymıştı. Yukarı Silezya'yı da kaybedersek bir iki hafta içinde yeniliriz, dedim. Bütün bu sözler hiç para etmedi. Eli boş geriye döndüm. Hıristiyanlıkla hiçbir ilgisi kalmayan bu çevrede kötü ve trajik bir Noel Gecesi geçirdim.»

Buna rağmen Guderian, Hitler'in karargâhına 9 Ocakta üçüncü kere gitti. Yanına Doğu Cephesi Haberalma Başkanı General Gehlen'i de almıştı. Gehlen, Rusların kuzeyde yeniden taarruza geçmeleri umulduğu bir sırada durumları tehlikeli olan Alman mevzilerini Führer'e harita üzerinde ve diyagramlarla anlatmaya çalıştı.

«(Guderian açıklıyor) Hitler iyice zıvanadan çıktı... Haritaların ve diyagramların 'tamamiyle aptalca şeyler' olduğunu söyledi ve bunları yapan adamı bir tımarhaneye kapatmamı emretti. O zaman ben de kendimi kaybettim ve... 'Eğer General Gehlen'i tımarhaneye kapatmamı istiyorsanız, lütfen bana da aynı hakkı tanıyınız.'»

Hitler, Doğu cephesinde "hiç bir zaman o günkü kadar kuvvetli yedek bulunmadığını" söyleyince Guderian şu cevabı verdi: "Doğu cephesi iskambil kâğıtlarından yapılma bir eve benzer. Cephe bir noktada yıkılacak olursa hepsi birden çöker." (12)

Nitekim de öyle oldu. 12 Ocak 1945 günü Koniev'in Rus Ordu Gurubu Varşova'nın güneyinde, Yukarı Vistül Nehri üzerinde Baranov'daki köprübaşından harekete geçti ve Silezya'ya doğru ilerlemeye başladı. Daha kuzeyde de Jukov Orduları Varşova'nın kuzeyinde ve güneyinde Vistül Nehrini geçtiler. 17 Ocakta Varşova alındı. Daha kuzeyde de iki Rus Ordusu Doğu Prusya'nın yarısını almış, Danzig Körfezine doğru ilerliyordu.

Savaşın en büyük Rus taarruzuydu. Stalin, yalnız Polonya ve Doğu Prusya'da savaşa 180 Tümen sürmüştü ve bu tümenlerin büyük bir kısmı zırhlıydı.

"27 Ocakta (Sovyet taarruzu başlıyalı daha on beş gün olmuştu) dalgalar halinde gelen Rus seli," diyor Guderian, "bizim için çarçabuk büyük bir felâket halini almaya başladı" (13). Bu sırada Doğu ve Batı Prusya'nın artık Almanya ile ilişkisi kalmamıştı. Jukov, on beş gün içinde 330 kilometre ilerledikten sonra Lueben yakınlarında Oder Nehrini geçti ve Alman topraklarına vardı. Berlin'e 150 kilometre kadar bir şey kalmıştı. Asıl büyük felâket Rusların Silezya sanayi bölgesine girmiş olmalarıydı.

Silâh yapımından sorumlu olan Albert Speer, 30 Ocakta Hitler'e bir rapor sundu —o gün Hitler'in iktidara geçmesinin on ikinci yıldönümüydü— ve raporunda Silezya kaybının önemini belirtti. Rapor, "Savaş kaybedilmiştir," diye başlıyor, bunun nedenlerini soğukkanlılıkla ve tarafsızca anlatıyordu. Si-

lezya madenleri Ruhr bombardımanından beri Alman kömürünün yüzde 60'ını sağlamaktaydı. Almanya'da demiryollarının, elektrik santrallerinin ve fabrikalarının yalnızca iki haftalık stokları kalmıştı. Silezya kaybedilmiş olduğuna göre Speer bundan böyle Almanya'nın 1944' (14) denberi çıkardığı kömürün ancak dörtte birini, çeliğin ise altıda birini sağlıyabileceğini söylüyordu. Bu durum 1945'in bir felâket yılı olacağını açıkça gösteriyordu.

Guderian'ın sonradan anlattığına göre, Führer, Speer'in raporuna şöylece bir göz attı. İlk cümleyi okudu, sonra kasasında saklanmasını emretti. Speer'i yalnız başına görmek istemedi ve Guderian'a şunu söyledi:

«... Artık kimseyi yalnız başıma görmek istemiyorum... Bana her zaman kötü şeyler söylüyor. Buna tahammülüm yok.» (15)

Jukov askerlerinin 27 Ocak öğleden sonra Oder Nehrini geçerek Berlin'e yüz elli kilometre bir mesafeye gelmesi, Hitler'in karagâhında ilginç bir tepki yarattı ve bu tepki o sırada Berlin'deki Başbakanlık binasına nakledilmiş olan karargâhta sonuna kadar sürdü. Duruma çok üzülen Guderian ayın yirmi beşinci günü Ribbentrop'a telefon etmiş, kendisinden Batıda hemen bir ateşkes teşebbüsüne girişmesini istemişti. Böylelikle serbest kalacak Alman Ordularını Doğuda Ruslara karşı kullanacağını ummuştu. Dış İşleri Bakanı bu isteği hemen Führer'e yetiştirdi. Hitler de önce Genel Kurmay Başkanını bir güzel haşladı, sonra da "vatan hainliğiyle" suçladı.

Ama bir gece sonra, Hitler, Goering ve Jodl, Doğudaki bozgunun etkisinde kalarak, artık Batıdan bir ateşkes istemeye bile lüzum kalmadığını düşünecek duruma düştüler. Batılı *Müttefikler*'in Bolşevik zaferinin sonuçlarından korkarak kendi ayaklarıyla Almanlara yanaşacaklarından emindiler. 27 Ocakta Führer'in yaptığı toplantının bir parçası bu sahneyi çok iyi yansıtıyor:

«HİTLER: İngilizlerin Rus ilerleyişinden memnun olduklarını sanıyor musunuz?

GOERİNG: Ruslar Almanya'nın her yanına girerlerken bizim onlara karşı geleceğimizi elbette düşünmemişlerdir... Ruslar Almanya'nın içerlerine kadar her gün biraz daha fazla sokulurken ve bütün Almanya'yı ellerine geçirirlerken, bizim aptal gibi onlara karşı durmıyacağımızı... elbetteki hesaba katmışlardır...

JODL: Onlar Ruslara her zaman kuşkuyla bakmışlardır.

GOERİNG: Durum böyle devam ederse bir iki gün geçmez (İngilizlerden) bir telgraf alırız.» (16)

İşte Nazi İmparatorluğunun liderleri umutlarını bu kadar çürük bir pamuk ipliğine başlamışlardı. Batıya karşı Nazi-Sovyet Paktını imzalayanlar İngilizlerle Amerikalıların Rus istilâcılarını püskürtmek konusunda kendilerine neden katılmadıklarını sonunda anlayamıyacak duruma düşmüşlerdi.

ALMAN ORDULARININ ÇÖKÜŞÜ

1945 ilkbaharında Nazi İmparatorluğunun sonu çarçabuk geldi.

Ölüm krizleri Martta başladı. Ruhr'un büyük bir bölümü bombardımanlardan yıkılmış, ve Yukarı Silezya da elden çıkmış olduğu için Şubat ayında kömür üretimi bir yıl öncesinin beşte birine düşmüştü. İngiliz-Amerikan bombardımanlarının trenyollarını ve su nakliyatını bozması yüzünden ürünün pek azı gereken yerlere ulaştırılabiliyordu. Führer'in toplantılarında en çok konuşulan konu kömür sıkıntısıydı. Doenitz, gemilerinden çoğunun yakıt yokluğu yüzünden limanlarda boş yattığından yakınırken, Speer elektrik santralleriyle silâh fabrikalarının da aynı nedenden dolayı aynı durumda bulunduklarını soğukkanlılıkla anlatmaya çalışıyordu. Romanya ve Macaristan'daki petrol kaynaklarının kaybedilmesi ve Almanya'daki sentetik petrol fabrikalarının bombalanması büyük bir benzin buhranı yaratmıştı. Bu yüzden savaşa gerekli avcı uçakları alanlardan kalkamıyor, *Müttefikler*'in yaptıkları hava hücumlarıyla oldukları yerlerde imha ediliyorlardı. Birçok

panzer tümenleri tank depolarında yakıt olmadığı için hareket geçemiyordu.

Bir zamanlar, yalnız halkı ve askerleri değil, Guderian gibi kalınkafalı generalleri bile oyalamış olan yeni "mucize silâhlar" martavalına artık kimse inanmıyordu. Eisenhower'in kuvvetleri Fransız ve Belçika kıyılarını yeniden ele geçirdikleri zaman İngiltere'ye yöneltilen V-I uçan bombaları ile V - 2 Roket rampaları hemen hemen tamamiyle harap olmuş, ancak Hollanda'da birkaç tane kalmıştı. İngiliz - Amerikan kuvvetlerinin Alman sınırına varmalarından sonra Anvers'e ve öteki askerî hedeflere iki V bombasından da aşağı yukarı sekiz bin kadar atılmıştı. Ama bombalar pek az hasar yapabilmişti.

Hitler'le Goering, yeni jet avcı uçaklarının *Müttefik* uçaklarını havalardan sileceğini, bu çeşit uçaklardan yoksun olan İngiliz-Amerikan uçucularının —Almanya bu çeşit uçaklardan birden fazla yapmıştı— Almanlara başarılı bir şekilde karşı koyamıyacaklarını düşünmüşlerdi. Elbetteki *Müttefikler*'in bilinen avcı uçakları *havada* Alman jetleriyle baş edemeyeceklerdi, ama ne yazık ki bu uçaklardan ancak birkaçı havalanabiliyordu. Jetler için özel yakıt çıkaran rafineriler bombardımanlarla tahrip olunmuş, bu çeşit uçaklar için yapılan uzun pistler *Müttefik* uçucular tarafından kolaylıkla tesbit edilmiş ve jetler bulundukları yerlerde imha olunmuştu.

Grand Amiral Doenitz yeni elektro-denizaltıların denizde bir mûcize yaratacağını, Kuzey Atlantikleri İngiliz - Amerikan hayat yollarına yeni darbeler indireceğini söyleyip duruyordu. Ama Donanmaya katılan 126 tekneden ancak ikisi 1945 Şubatında denize indirilebilmişti.

Londra ile Washington'u bir hayli tedirgin eden Alman atom bombasına gelince; Hitler bu işle fazla ilgilenmemiş ve Himmler de atom bilginlerine sinirlenerek bunları tutuklamış ya da kimilerini kendince daha önemli saydığı saçma sapan "bilimsel" deneylere vermiş, bu yüzden atom bombası büyük

bir gelişme gösterememişti. Amerikan ve İngiliz hükümetleri, 1944 yılından önce Almanların bu savaş içinde bir atom bombası yapamıyacaklarını öğrenince rahat bir soluk aldılar (*).

Eisenhower'in yetmiş tümene çıkan Ordularının kıskacı 8 Şubatta Rhine üzerinde kapanmaya başladı. Almanların burada yalnızca bir oyalama savaşı yapacaklarını, kuvvetlerini muhfaza ederek hızlı akan aşılmaz geniş su engelinin arkasına çekileceklerini umuyordu. Rundstendt bunu sağlamak üzere Hitler'e başvurdu. Ama Hitler, savaş boyunca bütün yenilgilerinde yaptığı gibi, bu sefer de çekilmeye razı olmadı. Rundstedt'e bu çekilmenin yalnızca "felâketi bir yerden alıp başka bir yere götürmek" olacağını söyledi. Bu yüzden Alman askerleri, Hitler'in direnmesi yüzünden, oldukları yerlerde kaldılar ve dövüştüler. Ama uzun sürmedi bu. Ayın sonuna doğru İngilizlerle Amerikalılar Dusseldorf'un kuzeyinde birkaç yerde Rhine'e vardılar ve on gün sonra da Moselle Nehrinden kuzeye doğru giden sol kıyıda kuvvetli mevziler tuttular. Almanlar ölü, yaralı ve esir olarak (esirlerin sayısı 293,000 kadardı) 350.000 kişi ile silâh ve teçhizatlarının çoğunu kaybettiler.

Hitler artık çılgına dönmüştü. 10 Martta Rundstedt'i son bir kere daha görevinden attı, yerine İtalya'da inatla ve uzun bir süre çarpışan Feld-Mareşal Kesserling'i getirdi. Führer Şubatta, bir kızgınlık nöbeti sırasında, Cenevre anlaşmasını bozmayı düşündü. Ayın on dokuzunda yaptığı bir toplantıda söylediği gibi, "böylece düşmana kendi varlığımız için elimizdeki bütün imkânlarla dövüşmeye kararlı olduğumuzu" anlatmak istiyordu. Böyle bir tedbirin alınmasını kana susamış asker kaçağı Dr. Goebbels Führer'e tavsiye etmişti: Alman şe-

(*) Bunu nasıl öğrendikleri burada anlatılamıyacak kadar uzun, ilginç bir hikâyedir .Profesör Samuel Goudsmit bunu Alsos adlı kitabında çok iyi anlatmıştır. «Alsos »Batı Avrupada Eisenhower Ordularının arkasından giden ve kendisinin de başında bulunduğu Amerikan bilim misyonunun şifresidir.

hirlerinin korkunç şekilde bombalanmasına karşılık ele geçecek bütün havacılar kurşuna dizilmeliydi. Toplantıda bulunan subaylardan birkaçı kanunî sakıncalar ileri sürünce Hitler kızarak şu cevabı verdi:

«Boş verin bunlara!... Esirleri düşünmiyeceğim, düşman esirlerine, haklarının korunmasına ve bir misilleme yapılmasına aldırmadan istediğim işlemi yapacağımı gösterecek olursam birkaç (Alman da) kaçmadan önce iki kere düşünmek zorunda kalır.» (17)

Dünyayı fethetme görevinde (misyonunda) başarısızlığa uğrayan Hitler'in, Valhalla'da Wattan gibi (*), bir kan ve ateş denizi içinde —yalnız düşmanın değil kendi halkının da kanları arasında— ölmeye karar verdiğini gösteren ilk belirtiydi bu. Görüşmenin sonunda Amiral Doenitz'ten "bu tedbirin iyi ve kötü yanlarını düşünmesini ve kendisine olabildiği kadar çabuk bir rapor vermesini" istedi.

Doenitz ertesi gün hazırladığı cevabı getirdi. Tam böyle bir adama yakışan bir cevaptı:

«Yararsızlığı yararından ağır basacaktır (bu tedbirin)... Herhalde dış görünüşü muhafaza etmek ve gerekli olduğuna inanılan tedbirleri, önceden ilân etmeden, almak daha doğru olur.» (18)

Hitler bu görüşe istemiyerek katıldı, esir edilen uçucular ya da öteki savaş esirleri (Ruslar hariç) genel bir kıyıma uğratılması (**) ama birçokları öldürüldü ve sivil halk da paraşütle yere atlayan *Müttefik* hava personelini linç etmeye kışkırtıldı. Masney adında esir bir Fransız generali Hitler'in şahsen verdiği emir üzerine öldürüldü. Birçok *Müttefik* savaş esiri de, Müttefik Orduları tarafından kurtarılmasınlar diye Almanya'nın içerlerine, İngiliz-Amerikan ve Rus uçaklarının bozduğu yollardan, sürüler halinde sevkedilirlerken açlıktan ve susuzluktan öldü.

(*) Wattan, Nordik efsanesinde Tanrıların en büyüğüdür. Savaşın ve savaşta ölenlerin Tanrısıdır. Wattan savaşta ölenleri Valhalla adındaki büyük sarayına alırdı. Sarayın duvarlarında kalkanlar, zırhlar, kılıçlar asılıydı. 540 kapısı vardı. Bu kapıların herbirinden sekiz yüz muharip, ölünceye kadar çarpıştıktan sonra girebilirlerdi. Wattan ölü muharipleri burada kabul ederdi. Ölüler burada gündüzleri savaşır, geceleri bayram yaparlardı. (Çevirmen, **Concise Encyclopedea'dan**)

(**) «Yeni Düzen» başlıklı 27'nci Bölüme bakınız.

Hitler'in Alman askerleri için söylediği "kaçmadan önce iki kere düşünme" sözü pek hoş değildi. Batıda karşı tarafa kaçanlar ya da İngiliz-Amerikan ilerleyişi karşısında olabildiği kadar erken karşı yana geçenler korkunç bir sayıya varmıştı. Keitel 12 Şubatta "Führer adına" bir emir çıkarttı ve "sahte izin kâğıdı düzenliyenlerin, ya da sahte evrak ile seyahat edenlerin... ölüm cezasına çarptırılacağını" bildirdi. Batıda H Ordu Gurubuna komuta eden General Blaskowitz 5 Martta şöyle bir emir çıkarttı:

«Birliklerinden ayrı yerlerde rastlanan... Bütün askerler... ve birliklerini aradıklarını söyliyerek dolaşanlar hemen yargılanarak kurşuna dizileceklerdir.»

12 Nisanda Himmler de kendini gösterdi, bir nehri ya da önemli bir irtibat merkezini tutamayan herhangi bir komutanın "ölümle cezalandırılacağını" bildirdi. Bu emir Rhine köprülerinden birindeki talihsiz komutanlara zaten uygulanmıştı.

7 Mart öğleden sonra Amerikan 9 uncu Zırhlı Tümeninin bir öncü kolu Remagen kasabasının yamaçlarına varmıştı. Remagen, Rhine üzerinde Koblenz'in otuz beş kilometre aşağısındaydı. Amerikalılar nehir üzerindeki Ludendorff demiryolu köprüsünün olduğu gibi yerinde durduğunu hayretle gördüler. Yamaçlardan nehre doğru indiler. Mühendisler buldukları tahrip tellerini kestiler. Bir piyade mangası köprüden geçmeye başladı. Manga tam doğu kıyısına yaklaşırken ardarda patlamalar oldu. Köprü sallandı, ama yıkılmadı. Kıyının uzağındaki zayıf Alman askerleri hemen geriye püskürtüldü. Tanklar yarıklardan geçtiler. Akşamüstü, karanlık basarken, Amerikalılar Rhine'un doğu kıyısında kuvvetli bir köprübaşı elde etmiş bulunuyorlardı. Batı Almanya'daki son tabiî büyük engel de

böylece aşılmıştı. (*)

Birkaç gün sonra, 22 Mart gecesi, Patton'un Üçüncü Ordusu, Yedinci Amerikan ve Birinci Fransız Ordularıyla birlikte giriştiği güzel bir hareketle Saar-Palatinate üçkenini geçtikten sonra, Mainz güneyinde, Oppenheim de, Rhine üzerinde başka bir geçit elde etti. İngiliz - Amerikan Orduları 25 Martta nehrin bütün batı kıyılarını tutmuştu. İki yerde de kuvvetli köprübaşları elde etmişlerdi. Hitler Batıdaki kuvvetlerinin üçte birinden fazlasını ve yarım milyon askere yetecek silâhlarından çoğunu kaybetmişti.

Hitler 24 Martta gece saat 2.30 da Berlin'deki karargâhında ne yapılması gerektiğini araştırmak üzere bir savaş konferansı topladı.

«HİTLER: Oppenheim'deki ikinci köprübaşını büyük bir tehlike sayıyorum.

HEWEL: (Dış İşleri Bakanlığı temsilcisi) Rhine orada pek geniş değildir.

HİTLER: «İki yüz elli metre kadar bir şey. Bir nehir engelinde bir er uyur, sonra da bundan büyük bir felâket doğar.»

Yüksek Komutan "oraya gönderilecek bir tugay ya da onun gibi bir kuvvet bulunup bulunmadığını" öğrenmek ister. Bir yaver şöyle cevap verir:

«Bugün için elde Oppenheim'e gönderilecek bir birlik yok. Yalnızca Senne'deki kampta beş tank tahrip aracı var. Onlar da yarın ya da öbür gün hazır olabilirler. Birkaç gün içinde savaşa sürülebilirler.» (19)

Birkaç gün içinde! O sırada Patton Oppenheim'de on kilometre genişliğinde ve dokuz kilometre derinliğinde bir köprübaşı kurmuş bulunuyordu. Tankları da doğuda Frankfurt'a doğru yürümekteydi. Kuvvetli düşman zırhlı ordularının ilerlemesini durdurmak için Yüksek Komutanın, böyle bir buhran sırasında, "birkaç gün içinde savaşa" yalnızca beş tane tank tahrip aracının sürülmesini sağlamakla uğraşması, ilk yıllarda panzer kolordularıyla Avrupayı bir baştan bir başa ezip geçen korkunç Alman Ordusunun ne hale düşmüş olduğunu göstermeye yeter. (*)

(*) Hitler Ramagan köprüsündeki zayıf kuvvetlere komuta eden sekiz Alman subayını idam ettirdi. Subaylar Führer'in özel olarak kurduğu ve Huebner adında koyu bir Nazinin Başkanlık ettiği «Özel Yıldırım Mahkemesi, Batı» da yargılandılar.

Martın üçüncü haftasında, Amerikalılar Rhine'i geçmişlerdi. Montgomery komutasındaki İngiliz, Kanadalı ve Amerikalılardan oluşan kuvvetli bir Müttefik Ordusu da aşağı Rhine'i geçerek kuzey Alman ovasına, Ruhr'a girmek üzereydi. Bu harekât da ayın 23'ünde başlamıştı. Bu durum karşısında Hitler düşmanı bıraktı, kendi halkına kızmaya başladı. Önceleri Alman tarihinin en büyük zaferlerini kazanırken kendisini desteklemişlerdi. Şimdiyse, yenilginin ağırlığı altında, artık kendisini büyüklüğe lâyık görmüyorlardı.

Hitler, 1944 Ağustosunda gauleiter'leriyle yaptığı bir görüşme sırasında şunu söylemişti: "Alman halkı savaşta yenilecek olursa güçsüzlüğünü göstermiş olur. Tarih önünde can-

(*) Führer'in 23 Marttaki toplantısına ait notlar alevler arasında, oldukça yanmamış durumda kurtarılan yazılarır. sonuncusudur. Bu notlarda, Führer'in deliliği ve duvarların yıkılması sırasında gereksiz ayrıntılarla nasıl uğraştığı iyice görülüyor. Toplantıda, Goebbels'in Berlin'de Tiergarten'in bir uçak pisti olarak kullanılması konusunda ileri sürdüğü teklif bir saatten fazla konuşulmuştur. Hitler Alman çimentosunun bonbardımanlar karşısında ne kadar zayıf kaldığı üzerine uzun bir nutuk çekmiştir. Toplantıda daha çok asker sağlanması imkânı da konuşulmuştur. Generallerden biri, bir Hintli Alayının kurulması fikrini ortaya atmıştır.

HİTLER: Hint Alayı fikri bir şakadan ibarettir. Bir pireyi bile öldürmektense pirelerin kendilerini öldürmesini bekleyen Hintliler vardır. İngilizleri öldürmezler. Bunların İngilizlerin karşısına çıkarılmaları fikrini saçma bulurum... Eğer Hintlileri, dua değirmenleri çevirmek ya da buna benzer işler yapmak için kullanırsak dünyanın en yorulmaz askerleri olurlar.

Ve toplantı bütün gece bu hava içinde sürüp gitti, sabaha karşı 3.43 de dağıldı.

lılığını isbat edemiyenin mahvolması mukadderdir." (20)

Vücutça da boyuna çöküyor, bu çöküntü kafasını da zehirliyordu. Yıllarca savaş yönetmenin yarattığı sinirlilik, yenilgilerin üzüntüleri, yeraltı karargâhlarında temiz hava almadan ve hareket etmeden yaşaması, bu sığınaklardan çok seyrek olarak çıkması, sık sık sinir nöbetlerine tutulması, ayrıca da şarlatan doktoru Morell'in hergün zehirli haplar yutturması daha 20 Temmuz 1944 bomba olayından önce bile, sağlığını bozmuştu. 20 Temmuz suikastı da bütün bunların üzerine tuz biber ekmiş, kulak zarını patlatmıştı. Bu yüzden zaman zaman baş dönme nöbetlerine tutuluyordu. Doktorları bombadan sonra kendisine uzun bir dinlenme tavsiye etmişlerdi, ama o dinlememişti. Keitel'e, "Eğer Doğu Prusya'dan ayrılırsam Prusya düşer. Ben burada kalırsam dayanır," diyordu.

1944 yılının Eylülünde bir şok geçirdi ve yatağa düştü. Ama Kasımda Berlin'e dönünce yeniden iyileşti. Yalnız korkunç yaradılışına bir daha hâkim olamadı: 1945 de cepheden gelen haberler kötüleştikçe isteri nöbetlerine tutulmaya başladı. Ellerine ayaklarına hâkim olamıyor, titriyordu. General Guderian hatıralarının birkaç yerinde onun bu hallerini anlatmıştır. Ocağın sonunda Ruslar Berlin'in yüz elli kilometre yakınında ki Oder Nehrine geldikleri zaman, Genel Kurmay da Baltık bölgesinde irtibatı kesilen birçok Alman tümeninin denizden boşaltılmasını isteyince Hitler kendisine kızmıştır.

«Karşımda yumruklarını sıkıyordu. İyi kalpli Kurmay Başkanım Thomale de bir hücuma uğramıyayım diye arkamdan ceketime yapışmış beni boyuna çekiyordu.»

Birkaç gün sonra, 13 Şubat 1945 de, Guderian'ın anlattığına göre, iki adam arasında Rus cephesinin durumu üzerinde iki saat süren bir çatışma oldu.

«Yumruklarını sıkarak karşımda duruyor, yanakları hiddetten kıpkırmızı, tirtir titriyor, deli gibi bağırıyordu. Kendisini tamamiyle kaybetmişti. Her bağırmadan sonra halının kenarında yukarı aşağı gidip geliyor, sonra birdenbire önümde durarak yeniden yüzüme karşı suçlamalarına başlıyordu. Sesi hemen hemen çığlık halindeydi. Sanki gözleri yuvalarından fırlayacak gibiydi. Şakaklarında damarları fırlıyordu.» (21)

İşte, Alman Führer'i, aklı ve vücudu bu durumdayken hayatının en ciddî kararlarından sonuncusunu verdi. 19 Martta genel bir emirnameyle, Almanya'da bulunan bütün askerî, sanayi ve ulaşım kuruluşları ile bütün mağazaların düşmanın eline sağlam geçmemesi için tahrip edilmesini emretti. Bu tedbirleri askerî makamlar Nazi gauleiter'lerinin ve "savunma komiserlerinin" yardımıyla yürüteceklerdi. Emir şöyle bitiyordu: "bu karara karşı önce verilmiş olan bütün direktifler geçersizdir." (22)

Almanya dümdüz bir tarla olacaktı. Alman halkını yenilgiye katlandıracak hiç bir şey bırakılmıyacaktı ortada.

Silâhlanma ve Savaş Üretimi Bakanlığının açık sözlü Bakanı Albert Speer, Hitler'in böyle bir barbarca emir çıkaracağını önceki toplantılarda anlamış, 15 Martta bir rapor hazırlamış, bu cânice tedbirin alınmasına şiddetle karşı olduğunu bildirmiş, savaşın aslında kaybedilmiş olduğuna inandığını tekrarlamıştı. Speer bu raporu 18 Mart akşamı Hitler'e kendi eliyle verdi.

«(Speer'in raporunda şunlar vardı) Alman ekonomisinin son olarak dört ile sekiz hafta içinde çökeceği kesinlikle umulabilir... Bu çöküşten sonra savaşa askerî bakımdan bile devam edilemez... Ulusun sonuna kadar yaşaması için gerekli temeli, en ilkel biçimde bile olsa, muhafaza etmek için her şeyi yapmalıyız... Savaşın bu aşamasında halkın hayatını bozabilecek tahripler yapmaya hakkımız yoktur. Eğer düşmanlarımız, eşsiz bir casaretle savaşmış olan bu ulusu yok etmek isterlerse bırakalım bu tarihi utancı, olduğu gibi onlar yüklensinler. Uzak bir gelecekte, yeniden kalkınmasını sağlıyacak her türlü imkânı ulusa bırakmak bizim görevimizdir...» (23)

Ama kendi alınyazısı beliren Hitler sonsuz bir aşkla sevdiğini söylediği Alman halkının varlığıyla ilgilenmiyordu ar-

tık. Speer'e şunları söyledi:

«Savaş kaybedilirse, ulus da mahvolmuş demektir. Bu alınyazısından kaçınılamaz. Halkın en ilkel şekilde varlığını sürdürebilmesi için gereken temeli düşünmeye lüzum yok. Tersine, bunları aramızda imha etmemiz daha doğrudur, çünkü bu ulus böylelikle güçsüzlüğünü ve geleceğin, yalnızca, daha kuvvetli olan doğulu ulusa (Ruslara) ait olduğunu ispat etmiş olacaktır. Bundan başka, savaştan sonra yalnızca düşük karakterliler sağ kalacaktır, çünkü iyileri ölmüş olacak.»

Bunun üzerine Yüksek Savaş Kahramanı ertesi gün "çorak Toprak" adlı alçakça direktifini çıkarttı. 23 Martta da Nazi derebeyleri arasında o sırada en yüksek mevkii işgal eden, Führer'in sekreteri, köstebek suratlı Martin Bormann, aynı derecede korkunç başka bir emir çıkarttı. Speer bu emri Nuremberg mahkemesinde şöyle anlattı:

«Bormann'ın emri, Doğudan ve Batıdan bütün halkın ve yabancı işçilerin ve savaş esirlerinin Almanya'nın merkezine getirilmesini öngörüyordu. Bu milyonlarca insan yaya olarak Berlin'e gönderilecekierdi. Yiyecekleri düşünülmemişti. Aslında o günkü durumda bunu sağlamak da olanaksızdı. Bu tedbir görülmemiş bir açıklık felâketiyle sonuçlanacaktı.»

Eğer Hitler ile Bormann'ın çıkarttığı bütün emirler —başka ek emirler de vardı— uygulanmış olsaydı, o zamana kadar canlarını nasılsa kurtarmış olan milyonlarca Alman da öteki dünyayı boylıyacaktı. Speer, Nuremberg mahkemesinde çeşitli "çorak toprak" emirlerini özetlemeye çalıştı.

«Bütün sınaî tesisler, bütün önemli elektrik fabrikaları, su tesisleri, gaz fabrikaları, yiyecek mağazaları ve elbise mağazaları, bütün köprüler, bütün demiryolları ve ulaştırma tesisleri, bütün su yolları, bütün gemiler, bütün kamyonlar ve lonomotifler tahrip edilecekti. Alman halkı bu son felâketten kurtulmasını —Müttefik Ordularının ilerlemelerinden ve dolayısiyle bu muazzam tahrip projesinin gerçekleşmesini imkânsız kılmalarından başka—, Speer ile birkaç subayın, Hitler'in emirlerini açıkça dinlemiyerek (Maşallah!), yurdun dört bir köşesine koşmalarına ve Führer'e körükörüne bağlı subaylarla Parti uşaklarının ana ulaşım tesisleriyle, fabrikaları ve mağazaları uçurmalarını önlemek için insanüstü bir çaba harcamalarına borçludur.»

Artık Alman Ordusunun sonu gelmişti.

Feld-Mareşal Montgomery'nin İngiliz - Kanada Orduları, Martın son haftasında aşağı Rhine'i geçtikten sonra kuzey doğuda Bremen, Hamburg ve Baltık kıyısında Luebeck'e doğru yürürken, General Simpson komutasındaki Dokuzuncu Amerikan Ordusu ile General Hodges'un komutasındaki Birinci Amerikan Ordusu da hızla ilerlemiş, Ruhr'u geçmiş, Dokuzuncu Ordu kuzeye, Birinci Ordu güneye dönmüştü. Her iki ordu 1 Nisanda Lippstadt'da birleşti. Feld-Mareşal Model'in On Beşinci ve Beşinci Panzer Ordularından oluşan —yirmi bir tümen kadar vardı— B Ordu Gurubu Almanya'nın en büyük sanayi bölgesinin yıkıntıları içinde sıkışıp kaldı. On sekiz gün dayandı ve sonunda Nisanın 18'inde teslim oldu. İçlerinde otuz general olmak üzere, 325,000 Alman esiri alındı. Esirler arasında Model yoktu. Esir düşmektense intihar etmeyi daha doğru bulmuştu.

Model Ordularının Ruhr'da kuşatılmasından sonra Batıdaki Alman Cephesi büsbütün açıldı. Üç yüz kilometre tutan bu boşluktan Dokuzuncu ve Birinci Amerikan Ordularının tümenleri artık Ruhr'u bırakarak Almanya'nın merkezinde Elbe Nehrine doğru akmaya başladılar. Berlin yolu açılmıştı. Bu iki Amerikan Ordusu ile Alman başkenti arasında yalnızca birkaç dağınık, düzensiz Alman tümeni kalmıştı. 11 Nisan günü şafaktan akşama kadar doksan kilometre kadar ilerledikten sonra akşamüstü Dokuzuncu Ordunun bir öncü kuvveti Magdeburg yakınlarında Elbe Nehrine vardı ve ertesi gün de nehirde bir köprübaşı kurdu. Amerikalılar Berlin'e doksan kilometre yaklaşmışlardı.

Bu sırada Eisenhower'in amacı Ruslarla Magdeburg ve Dresden arasında Elbe'de birleşerek Almanya'yı ikiye ayırmaktı. Churchill ile İngiliz şefleri Eisenhower'i Ruslardan önce Berlin'e girmediği için eleştirdikleri halde —bunu kolaylıkla yapabilirdi— Amerikan Başkomutanı ile SHAEF kurmayı Rus-

larla birleştikten sonra güney doğuya hemen dönmek, Millî Tabya denilen yeri almak istiyordu. Hitler'in kalan kuvvetlerini güney Bavyera ve Batı Avusturya'nın hemen hemen aşılmaz Alp dağlarında toplamakta olduğu sanılıyordu.

Oysa "Millî Tabya" bir hayaldi. Dr. Goebbel'in propaganda balonlarından ve bu balonları yutan Eisenhower karargâhının vesveseli kafalarından başka bir yerde mevcut değildi. SHAEF Haberalma Servisi 11 Martta Nazilerin dağlarda aşılmaz bir müstahkem mevki kurmayı düşündüklerini ve Hitler'in de Berchtesgaden'e çekilerek savunmayı buradan yürüteceğini Eisenhower'e haber vermişlerdi. Dağların buz tutmuş uçurumlarını "aşmak gerçekten imkânsızdır," deniliyordu.

«(Rapor şöyle devam ediyordu) Tabiatın ve bugüne kadar icat edilmiş gizli silâhların en güçlüleriyle korunacak olan bu yerde, Almanya'ya bugüne kadar kılavuzluk etmiş olan güçler yeniden canlanmayı örgütlemek üzere yaşamakta devam edeceklerdir; burada, bomba işlemeyen fabrikalarda, silâhlar yapılacak ve büyük yeraltı mağaralarında yiyecek ve malzeme depo edilecek ve özel olarak seçilmiş gençler çete savaşına göre etitileceklerdir. Böylece Almanya'yı işgal kuvvetlerinden kurtarmak için büyük bir yeraltı ordusu hazırlanacak ve yönetilecektir.» (24)

Müttefik Yüksek Komutanlığının Haberalma Servisine, sanki İngiliz ve Amerikalı polis romanları yazarları sızmıştı. Her neyse, bu hayalî değerlendirmeyi SHAEF ciddiye aldı. Eisenhower'in Kurmay Başkanı General Bedell Smith "Alp bölgesinde uzayıp giden bir seferden" ve bu yüzden birçok Amerikalının ölmesinden ve savaşın sonsuzcasına uzamasından çekindi. (*)

(*) General Omar Bradley sonradan şunları yazmıştır: «Tabyanın birkaç bağnaz Nazinin hayalinden başka bir yerde olmadığını ancak sefer bittikten sonra öğrendik. Bu iş o kadar büyültülmüştü ki artık inanmaktan başka bir çare kalmamıştı. Bu tabya hikâyesi sürüp gittikçe artık göz yumulamıyacak kadar büyük bir tehlike halini aldı ve böylece savaşın son haftalarında taktik düşüncelerimize biçim verdi.» (Bradley, **A Soldier's Story**, s. 536)

Feld-Mareşal Kesselring savaştan sonra alay ederek şunları söylemiştir: «Alp Kalesi üzerine yazılanların çoğu yalandı.» (Kesselring, **A Soldier's Record** s. 276)

Dr. Goebbels yaptığı propaganda blöfleriyle savaşın stratejik akışını son bir kere daha etkiliyordu. Gerçi Hitler, doğduğu yere yakın olan ve özel hayatının büyük bir kısmını geçirdiği, sevdiği ve kendisine ait saydığı tek evinin bulunduğu —Berchtesgaden üzerinde Obersalzberg'te— Avusturya-Bavyera dağlarına çekilmeyi ve oradan son bir direnme yapmayı başlangıçta düşünmedi değil, ama buna bir türlü karar veremedi. Sonradan da geç kaldı.

16 Nisanda Amerikan askerleri, büyük Nazi kongrelerinin toplandığı Nuremberg şehrine girdiler; Jukov'un Rus Orduları da Oder üzerindeki köprübaşını geçtiler; ve 21 Nisan günü öğleden sonra, Berlin dolaylarına vardılar. 13 Nisanda Viyana düşmüştü. 25 Nisan günü öğleden sonra saat 4.40 da 69'uncu Piyade Tümeninin ileri karakolları, Berlin'in yüz on kilometre kadar güneyinde Elbe kenarındaki Torgau kasabasında Rusların 58'inci Muhafız Tümeninin öncüleriyle birleşti. Adolf Hitler Berlin'de kısılıp kalmıştı. Nazi İmparatorluğunun son günleri gelmişti.

XXXI

TANRILARIN ÖLÜMÜ (GOETTERDAEMMERUNG): NAZİ İMPARATORLUĞUNUN SON GÜNLERİ

Hitler elli altıncı doğum günü olan 20 Nisanda Berlin'den Obersalzberg'e gitmeyi ve Nazi İmparatorluğunun son direnişini bir Barbaros inadıyla bu efsane dağından doğrudan doğruya yönetmeyi düşünüyordu. Bakanlıkların çoğu kamyonlara evraklarını yüklemişler, düşmek üzere olan Berlin'den bir an önce kaçmak isteyen memurlarla birlikte güneye gitmişlerdi. Führer de on gün önce Berghof dağ villâsının hazırlanması için ev eşyasının çoğunu Berchtesgaden'e göndermişti.

Ne yazık ki Alplerdeki sevgili köşkünü bir daha göremiyecekti. Düşündüğünden daha çabuk yaklaşıyordu sonu. Amerikalılarla Ruslar Elbe kavşağına hızla ilerlemekteydiler; İngilizler Hamburg ve Bremen kapılarına dayanmış, işgal altındaki Danimarka'yı neredeyse Almanya'dan ayıracaklardı.

İtalya'da Bologna düşmüştü. Alexander'in komutasındaki Müttefik kuvvetleri Po Ovasına dalmışlardı. 13 Nisanda Viyana'ya giren Ruslar Tuna'dan yukarı doğru ilerliyorlar, Üçüncü Amerikan Ordusu da Rusları Avusturya'da Hitler'in kasabası Linz'de karşılamak üzere Tuna boyundan aşağıya doğru kayıyordu. Savaş boyunca Nazi partisinin merkezi olmak üzere hazırlanan, büyük toplantı salonları ve stadyumları durmadan onarılan eski Alman Başkenti Nuremberg de kuşatılmıştı. Amerikan Yedinci Ordusu Nazi hareketinin doğduğu Münih'e doğru hızla ilerlemekteydi. Rus ağır toplarının gürültüleri Berlin'den işitiliyordu.

Bolşeviklerin yaklaştıklarını duyar duymaz hemen Berlin'den kuzeye kaçan Maliye Bakanı, eski bilgin, ve biraz çocuksu Kont Schwerin von Krosigk, 23 Nisanda güncesine yazdığı notta şöyle diyor: "Bütün hafta ardarda kötü haberlerden başka bir şey duymadık. Halkımızın çok karanlık bir gelecekle karşı karşıya olduğunu anlaşılıyor." (1)

Rusların yaklaştığını gören Hitler Doğu Prusya'da, Rastenburg'daki karargâhından 10 Kasımda son olarak ayrılmış, Doğu savaşının başladığı gündenberi pek az geldiği Berlin'e dönmüş, orada 10 Aralığa kadar kalmıştı. O tarihte de büyük Ardennes kumarını oynamak üzere Bad Nauheim yakınlarında Ziegenberg de Batı karargâhına gitmişti. Kumarı kaybettikten sonra, 16 Ocakta Berlin'e yeniden dönmüştü. Artık sonuna kadar da Berlin'de kalacaktı. Büyük mermer salonları *Müttefik* bombardımanlarından sonra birer yıkıntı haline gelen Başbakanlık binasının altında, on beş metre derinlikte, bir yeraltı sığınağı yaptırmıştı. Çözülen ordularını buradan yönetecekti.

Vücutça durmadan çöküyordu. Şubatta kendisini ilk olarak gören genç bir yüzbaşı, Hitler'in o sıradaki durumunu sonradan şöyle anlatmıştır:

"Başı hafifçe sallanıyordu. Sol kolu biraz sarkıyor ve iyice titriyordu. Gözlerinin o her zamanki anlatılmaz pırıltılı ışı-

ğı korkutucu ve hiç de normal olmayan bir etki yaratıyordu. Yüzü ve gözlerinin çevresi tam bir bitkinlik izlenimini veriyordu. Bütün hareketleri ihtiyar bir adamınki gibiydi." (2)

20 Temmuz suikastındanberi kuşkuları gittikçe artmıştı. Eski parti arkadaşlarından bile kuşkulanıyordu. Mart içinde kadın sekreterlerinden birine şöyle dert yanmıştı: "Herkes bana yalan söylüyor."

"Kimseye güvenemem, hepsi beni aldatıyor. Bu durum beni mahvediyor... Eğer bana bir şey olursa Almanya lidersiz kalır. Halefim yok. Hess deli, Goering halkın sevgisini yitirdi. Himmler'i parti istemez —ayrıca o (Himmler) sanattan hiç anlamaz.— Kafanızı yorun da benim yerime kimin geçeceğini siz bulun..." (3)

Tarihin bu aşamasında Hitler'e kimin halef olacağı sorununun biraz akademik kaldığı düşünülebilir. Ama hiç de öyle değildi. Nazi tımarhanesinin hali bambaşkaydı. Bu sorunu yalnız Führer değil, az sonra göreceğimiz gibi, onun yerine geçecek başlıca adaylar da düşünüyorlardı.

Rusların Berlin'e yaklaşmaları, Batılı Müttefikler'in de Almanya'yı istilâ etmeleri karşısında korkunç bir sona doğru gittiğini anlayan ve artık vücutça da iyice çökmüş olan Hitler ile kendisine körü körüne bağlı birkaç kişi, ve herkesten önce Goebbels, son dakikada kendilerini bir mûcizenin kurtaracağına inanmaktaydılar.

Güzel bir Nisan günü akşamı Goebbels oturmuş, Führer'in sevdiği kitaplardan Carlyle'ın *Büyük Frederick'in Tarihi* adlı kitabından bir parçayı Hitler'e okuyordu. Okuduğu parça Yedi Yıl Savaşının en karanlık günlerini anlatmaktaydı. Büyük Kıral, işin artık sonuna yaklaştığını hissedince Bakanlarına, 15 Şubata kadar işler yoluna girmediği takdirde çekileceğini ve zehir yutacağını söylemektedir. Tarihteki bu sahnenin elbetteki bir özelliği vardı ve Goebbels de bu parçayı çok dramatik şekilde okuyordu.

«(Goebbels'in okuduğu parça)'Cesur Kıral! Biraz daha bekle. Çektiğin ızdırabın sonu gelecek. Talih güneşin, bulutların hemen arkasında ve biraz sonra yeniden parlayacak.' 12 Şubatta Çariçe öldü. Brandenburg'daki Sarayın beklediği mûcize olmuştu.»

Bu ilginç sahneyi defterine geçiren Korsigk'e Goebbels'in anlattığına bakılacak olursa, bu sırada Führer'in "gözleri yaşardı." (4)

Bu umutla, Himmler'in kurduğu "araştırma" bürolarının birinde muhafaza edilmekte olan iki yıldız falını istettiler. Bu fallardan biri Hitler'in iktidara geçtiği gün, yâni 30 Ocak 1933 de, hazırlanmıştı; ötekisi de *Weimar Cumhuriyetinin* falıydı. Bu ikinci fal da Cumhuriyetin ilân edildiği gün, yâni 9 Kasım 1918 de bilinmeyen bir astrolog tarafından hazırlanmıştı. Goebbels bu iki dehşetli belge üzerinde yeniden yapılan incelemenin sonuçlarını Korsigk'e şöyle anlattı:

«Garip bir gerçek çıktı ortaya: Her iki yıldız falı da savaşın 1939 da çıkacağını söylüyordu. 1941'e kadar zaferler olacak, sonradan işler birbiri ardına ters gidecek, 1945'in ilk aylarında, özellikle Nisanın ilk yarısında çok şiddetli darbelere mâruz kalınacak. Nisanın ikinci yarısında geçici bir başarı sağlıyacağız. Ağustosa kadar bir durgunluk dönemi ve aynı anda barış. Bundan sonra üç yıl Almanya en zor zamanlar geçirecek, ama 1948 den sonra yeniden kalkınmaya başlıyacak.» (5)

Carlyle'dan ve yıldızların "garip" kehanetlerinden güçlenen Goebbels gerileyen askerlere 6 Nisanda şöyle bir çağrıda bulundu:

«Führer bu yıl bile talihimizin yüzümüze güleceğini söylemiştir... Dehâ demek bunun bilincine varmak ve geleceği iyice bilmek demektir. Führer bunun geleceği saati tam olarak bilmektedir. Kader bize bu adamı göndermiştir ve biz bu büyük dış ve iç gerginlik içinde, mûcizenin doğduğunu göreceğiz...» (6)

Bu çağrının üzerinden daha bir hafta geçmeden, 12 Nisan gecesi, Goebbels mûcizenin gerçekten "tam saati" geldiğine inandı. O gün bir sürü kötü haberler gelmişti. Amerikalılar Dessau - Berlin *Autobahn*'ına ulaşmışlar, Yüksek Komu-

tanlık da dolaylarda bulunan son iki barut fabrikasının hemen havaya uçurulmasını emretmişti. Bundan böyle Alman askerleri ellerindeki cephanelikle idare edeceklerdi. Goebbels, o günü, Kuestrin'de bulunan Oder Cephesinde, General Busse'nin yanında geçirmişti. General, bir Rus yarmasının imkânsız olduğunu, ve (ertesi gün Goebbels'in Korsigk'e anlattığına göre) "İngilizler kıçımıza bir tekme vuruncaya kadar" dayanacaklarını söylemişti.

«(Yine Goebbels'in anlattığına göre) O akşam karargâhta oturmuşlardı. Goebbels de kendi tezini anlatmıştı: Tarihsel mantığa ve adalet ilkesine göre her şey değişmeye mahkûmdu, tıpkı Yedi Yıl Savaşında Brandenburg Sarayında olan mûcize gibi.»

Subaylardan biri sordu: "Bu sefer hangi Çariçe ölecek?."

Goebbels bilmiyordu. "Ama," dedi, "kaderin elinde türlü türlü imkânlar vardır."

Propaganda Bakanı o gece geç vakit Berlin'e döndüğünde, başkentin İngiliz Hava Kuvvetleri tarafından yeni bir hücuma uğradığını ve şehrin alevler içinde yandığını gördü. Başbakanlık binasının kalıntıları ve Wilhelmstrasse'de ki Adlon Oteli de yanıyordu. Propaganda Bakanlığının merdivenlerinde Goebbels'i bir sekreter acele bir haberle karşıladı: "Roosevelt öldü!" dedi.

Bakanın gözleri parladı. Wilhelmsplatz'ın karşısında, Başbakanlıktan yükselen alevlerin ışığında, herkes gördü bunu.

Goebbels, "En iyi şampanyalarımızı getirin!" diye bağırdı. "Ve bana hemen Führer'i bağlayın."

Hitler, karşıdaki binanın altında, sığınağın derinliklerinde oturmuş, bombardımanın geçmesini bekliyordu. Telefona yapıştı.

Goebbels, 'Führer'im," dedi. "Tebrik ederim! Roosevelt öldü! Nisanın ikinci yarısı bizim için dönüm noktası olacaktı. Yıldız falında öyle yazılıydı. Bugün Cuma. Nisanın on üçü.

(Vakit gece yarısını geçmişti) Dönüm Noktası!"

Hitler'in bu sözler karşısında nasıl bir tepki gösterdiği bilinmiyor. Ama, Carlyle ile yıldız falından aldığı cesaretle bu haber karşısında nasıl davrandığı pekâlâ kestirilebilir. Goebbels'in tepkisi biliniyor ancak. Sekreterinin anlattığına göre, "kendinden geçmişti." (7)

Bizim Kont Schwerin von Korsigk de öyleydi. Goebbels'in sekreteri Roosevelt'in öldüğünü telefonla kendisine haber verince —hiç olmazsa elinden düşürmediği güncesinde— şöyle haykırdı:

«İşte tarihin gönderdiği melek! Odamızın içinde kanatlarını çırpıyor, duyuyoruz... Dört gözle beklediğimiz gün bu değil miydi?»

Ertesi sabah Korsigk, Goebbels'e telefon etti. "Tebriklerini" sundu —Goebbels'i tebrik ettiğini güncesinde övünerek söylüyor— ve bu da yetmiyormuş gibi kendisine bir mektup da gönderdi; Roosevelt'in ölümünü "Tanrısal bir yargı... Tanrının lûtfu" olarak niteledi.

Korsigk ve Goebbels gibi, Avrupanın eski ünlü üniversitelerinde okumuş ve uzun bir süre hükümet yönetmiş Bakanlar, bu tımarhane havasında yıldız fallarına yapışırlarken ve Amerikan Cumhurbaşkanının ölümünü Nazi İmparatoluğunu son dakikada kurtaracak bir mûcize sayarak başkentin alevleri arasında bayram ederlerken Berlin'de oynanan oyunun son perdesi neredeyse inecekti.

Eva Braun Hitler'e katılmak üzere 15 Nisanda Berlin'e gelmişti. Pek az Alman böyle bir kadının varlığını biliyordu. Hele Hitler'le olan ilişkisini bilen pek azdı. On iki yıldanberi Hitler'in metresiydi Eva Braun. Trevor-Roper'in yazdığına bakılırsa, o sırada evlenmek ve törenle ölmek üzere gelmişti Berlin'e.

Eva Braun bu kitabın son bölümünde oynadığı rol bakımından ilginçtir, ama kendisi pek ilginç bir bayan değildir.

Bir Madam Pompadour, bir Lola Montez olamamıştır (*) Hitler kendisini çok seviyor ve yalnız onun yanında rahat ediyordu, ama onu her zaman kendinden uzak tutuyor, savaş yıllarında zamanının hemen hemen hepsini geçirdiği çeşitli karargâhlara gelmesini istemiyordu. Berlin'e bile gelmesine çok seyrek olarak izin vermişti. Obersalzberg'teki Berghof villâsında kapalı bir hayat yaşıyordu. Vaktini yüzmekle ve kayak yapmakla, bayağı romanlar okumakla, saçma sapan filimler seyretmekle, dans etmekle (Hitler bunu beğenmiyordu), durmadan süslenip püslenmekle ve sevgilisine hasret çekmekle geçiriyordu.

Führer'in şoförü Erich Kempka'nın anlattığına göre, "Eva Braun Almanya'nın en mutsuz kadınıydı. Ömrünün çoğunu Hitler'i beklemekle geçirmişti." (8)

Feld-Mareşal Keitel, Eva Braun'u Nuremberg'te şöyle anlatmıştır:

«İnce uzun boylu ve kibardı. Güzel bacakları vardı —dikkati çekecek kadar—; sessiz, çekingen ve çok, ama çok iyi bir insandı. Koyu sarı saçları vardı. Hemen hemen her zaman arka planda kalır, pek az ortaya çıkardı.»(9)

Eva Braun orta halliden aşağı, Bayveralı bir ailenin kızıydı. Aile, kızlarının, diktatör bile olsa, Hitler'le kanun dışı bir ilişki kurmasını hiç istemiyordu. Eva Braun Hitler'le tanışmadan önce Heinrich Hoffman'ın fotoğraf malzemesi mağazasında çalışırdı. Sonra Hoffmann onu Führer'e takdim etti. Hitler'in yeğeni Geli Raubal intihar edeli iki yıl olmuştu. Kitabımızın başında gördüğümüz gibi, Hitler'in yeğenine olan düşkünlüğü hayatının en büyük aşkıydı. Ama anlaşıldığına göre, Eva Braun'u da sevdiği erkek sık sık hayal kırıklığına uğrattı, ama Geli Raubal'i intihara götüren aynı nedenlerden

(*) Speer, Trevor-Roper'e, «Tarih yazarları Eva Braun'da aradıklarını bulamıyacaklardır,» demiştir. Tarihçi bu söze şunu da ekliyor: «Tarih okuyucuları da bulamıyacaklar,» (Trover-Roper, **The Last Days of Hitler**, s. 92)

ötürü değil. Eva, Hitler'in Alp dağlarındaki villâsında rahat bir hayat sürüyordu, ama uzun ayrılıklara tahammülü yoktu. Dostluklarının ilk yıllarında iki kere kendisini öldürmeye kalkıştı. Ama sonunda Hitler'in hayatındaki tatsız ve garip yerini —ne karısı ne de metresiydi— yavaş yavaş kabul etti. Büyük adamın tek kadın arkadaşı olarak kalmaya razı oldu ve pek seyrek olarak birlikte geçirdikleri zamanların tadını çıkarmaya çalıştı.

Şimdi sevgilisinin sonunu da paylaşmaya karar vermişti. Bay ve Bayan Goebbels gibi, o da Adolf Hitler'siz bir Almanya'da yaşamak istemiyordu. Ölmeden hemen önce sığınıkta, ünlü Alman kadın pilotu Hanna Reitsch'a "Yaşamak gerçek bir Almana yakışmaz artık," demişti (10). Gerçi Eva Braun'un kuş kadar bile aklı yoktu, ve Hitler üzerinde en ufak düşünsel bir etkisi bile olamamıştı —belki de Hitler bu yüzden onun arkadaşlığını akıllı bir kadının arkadaşlığına tercih etmişti— ama Hitler'in kadın üzerindeki etkisi, birçok kimseler üzerindeki etkisi gibi, muazzamdı.

HİTLER'İN VERDİĞİ BÜYÜK KARAR

Hitler'in 20 Nisan doğum günü pek fena geçmedi. Gerçi kutlama günü, aynı sığınakta bulunan Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı General Karl Koller'in güncesinde yazdığı gibi, durmadan çözülen cephelerden yeni yeni felâket haberleri geliyordu, ama pek aldıran yoktu bu haberlere. Bütün Nazi kodamanları Goering, Goebbels, Himmler, Ribbentrop ve Bormann, hepsi oradaydılar. Askerî liderlerden ayakta kalan Doenitz, Keitel, Jodl ve Krabs da orada bulunuyordu. Krabs yeni ve son Genel Kurmay Başkanıydı. Hepsi de Führer'in doğum gününü tebrik ettiler.

Savaş Kahramanımız, durumun kötü olmasına rağmen, pek bozuk sayılmazdı. Üç gün önce generallerine söylediği gibi, "Rusların Berlin önünde büyük bir yenilgiye uğrayacakla-

rına" hâlâ inanıyordu. Ama generaller durumu daha iyi biliyorlardı. Doğum günü toplantısından sonra yapılan her zamanki askerî toplantıda Hitler'e Berlin'den ayrılmasını ve güneye gitmesini öğütlediler. Rusların bir iki gün içinde o yöne giden son koridor'u da keseceklerini söylediler. Hitler düşündü; evet ya da hayır diyemedi. Birkaç yıl önce, hemen hemen tamamiyle imha edildiğini söylediği Rus Ordularının Nazi İmparatorluğu başkentini ele geçirmek üzere olduklarını bir türlü kafası almıyordu. Ama yine de generallerinin dediklerini yapmış olmak için Amerikalılarla Rusların Elbe üzerinde birleşmeleri ihtimaline karşı iki ayrı komutanlık kurmaya razı oldu. Kuzeydekine Amiral Doenitz, Güneydekine, belki de Kesserling komutanlık edecekti. İkinci tâyinden pek emin değildi.

O gece herkes Berlin'den kaçmaya başladı. Führer'in en güvendiği eski adamlarından ikisi —Himmler'le Goering— de tüydüler: Goering Karihall'de dillere destan mâlikanesinden topladığı değerli eşyaları kamyonlara doldurmuş, büyük bir otomobil kervanının önünde yola çıkmıştı. Bu iki eski Nazi kodamanı da, liderlerinin az sonra öleceğine ve yerine kendilerinin geçeceklerine inanıyordu.

Bir daha görmediler liderlerini. Ribbentrop da görmedi, çünkü o da o gece daha emin bir yer aramaya çıkmıştı.

Ama Hitler kaçmadı. Doğum gününün ertesi, Berlin'in güney banliyölerinde S.S. Generali Felix Steiner'e, Ruslara karşı büyük bir karşı taarruza geçmesini emretti. Berlin'de ne kadar asker varsa hepsi, Hava Kuvvetlerindeki yer personeli de dahil olmak üzere, savaşa sürülecekti.

Sığınakta Hava Kuvvetlerini temsil eden General Koller'e Hitler bir ara şöyle bağırdı: "Elindeki kuvvetleri alakoyan herhangi bir komutan bu hareketini beş saat içinde hayatıyla ödiyecektir. Siz de savaşa son adamın da sürülmüş olmasını başınız üzerine taahhüt etmiş bulunuyorsunuz." (11)

Hitler bütün gün ve ertesi gün Steiner'in karşı -hücumundan gelecek haberleri bekledi durdu. Bu davranışı da Hitler'in artık gerçeklikle ilgisini iyice kesmiş olduğunu gösteriyordu. Steiner taarruzu diye birşey yoktu. Böyle bir taarruza girişilmemişti bile. Yalnız zavallı diktatörün deli kafasında vardı böyle bir şey. Bunu sonunda anlayınca bir kıyamettir koptu.

22 Nisan, Hitler'in çöküşünde son dönüm noktası oldu. Bir gün önce yaptığı gibi, o gün de sabahtan, saat 3 e kadar telefonun başından ayrılmadı. Steiner'in karşı -taarruzundan nasıl bir sonuç alındığını çeşitli komuta yerlerinden öğrenmeye çalıştı. Kimsenin haberi yoktu böyle bir taarruzdan. Ne General Koller'in uçakları, ne de yerdeki komutanlar böyle bir şey tesbit edemiyorlardı. Ama başkentin dört beş yüz kilometre güneyinde belki böyle bir şey olabilirdi. Belki Steiner de hayattaydı, ama ne ordusu vardı ortalıkta ne de kendisi.

Kıyamet, öğleden sonra saat 3 de sığınakta yapılan günlük askerî toplantıda koptu. Hitler kızgındı. Boyuna Steiner'den haber sorup duruyordu. Ne Keitel'in, ne de Jodl'un, ne de başkalarının böyle bir şeyden haberi vardı. Ama generallere başka birtakım haberler gelmişti: birliklerin, Steiner'i desteklemek üzere Berlin'in kuzeyinden çekilmesi cepheyi zayıflatmış, Ruslar bundan yararlanarak cepheyi yarmışlardı. Şimdi tankları şehir sınırları içindeydi.

Yüksek Savaş Kahramanı artık bu kadarına dayanamazdı. Sağ kalanlardan hepsinin sonradan anlattıklarına bakılacak olursa, Hitler o sırada keçileri iyice kaçırdı. O zamana kadar görülmemiş bir hiddete kapıldı. Sonumuz geldi artık, diye çığlığı bastı. Herkes bırakmıştı kendisini. Ortada yalnız yalan, ihanet, soysuzlaşma ve korkaklık vardı. Her şey bitmişti. Peki, öyle ise, o Berlin'de kalıyordu. Nazi İmparatorluğu başkentinin savunmasını artık tek başına o yürütecekti. Başkaları isterlerse gidebilirlerdi. Onun sonu burada gelecekti.

Karşısındakiler itiraz ettiler. Hâlâ umut vardır, dediler. Ancak, Führer'in güneye çekilmesi gerekti. Feld-Mareşal Fer-

dinand Schoerner'in Çekoslovakya'daki Ordu Grubu ile Kesserling kuvvetlerinin büyük bir bölümü hâlâ sapasağlam duruyordu. Doenitz kuzeydeki birliklerin komutanlığını almak üzere oraya gitmişti ve az aşağıda göreceğimiz gibi, kendi oyununu oynamak üzere olan Himmler de Lider'in Berlin'i terketmesini telefonla istemişti. Dahası, Ribbentrop da her şeyi kurtaracak "diplomatik bir darbe" hazırladığını söylemişti. Ama Hitler artık hiç birine inanmıyordu. Bir delilik ânında "İkinci Bismarck" dediği Dış İşleri Bakanına da inanmıyordu. Kararını vermişti. Hepsine de söyledi kararını. Kararından caymıyacağını göstermek üzere de sekreterlerinden birini çağırdı. Hepsinin yanında radyoda okunmak üzere hemen bir bildiri yazdırttı. Bildiride, Führer'in Berlin'de kalacağı ve şehrin sonuna kadar savunulacağı açıklanıyordu.

Hitler, bundan sonra, Goebbels'e haber gönderdi Wilhelmstrasse'deki bahçesinde bombardımanlardan harap olan evinden çıkıp, karısı ve çocuklarıyla birlikte Führerbunker'e (Führer'in Sığınağına) gelmesini söyledi. Hiç olmazsa en bağnaz, kendisine en bağlı adamın ve ailesinin, sonuna kadar kendisinden ayrılmayacaklarına emindi. Sonra evrakını incelemeye başladı. İmha edilmesini istediği kâğıtları ayırdı ve ayırdıklarını yaverlerinden Julius Schaub'a verdi. O da bunları bahçeye çıkarıp yaktı.

En sonunda, o akşam, Keitel ile Jodl'u çağırdı, güneyde kalan kuvvetlerin komutanlığını almak üzere bu kuvvetlerin bulundukları yerlere gitmelerini emretti. Bütün savaş boyunca Hitler'in yanından ayrılmamış olan iki general de, Yüksek Savaş Kahramanının yanından ayrılışlarını sonradan çok canlı bir şekilde anlatmışlardır. (21).

Keitel, Führer'i yalnız bırakıp gitmiyeceğini söyledi. Bunun üzerine Hitler şu cevabı verdi: "Emirlerime itaat edeceksiniz". Hayatlarında Liderine hiç bir zaman itaatsizlik etmemiş olan, en kirli savaş suçlarını işlemesi için Liderinin verdiği emirlere bile boyun eğen Keitel başka bir şey söylemedi. Ama onun kadar dalkavuk olmayan Jodl itiraz etti. O zamana kadar büyük bir bağ-

nazlıkla Liderine hizmet ettiği halde askerî geleneğini hâlâ da büsbütün unutmayan böyle bir askeri, Hitler birliklerinin komutanlığından uzaklaştırıyor ve tam felâket sırasında üstünden sorumluluğu alıyordu.

Jodl, "Siz buradan hiç bir şey yönetemezsiniz," dedi. "Yanınızda Liderlik Kurmayımız olmadan ne yapabilirsiniz?"

Hitler, "Eh," dedi, "0 zaman liderliği Goering üstüne alır."

İçlerinden biri, hiç askerin Reich Mareşali Goering için dövüşmiyeceğini söyleyince Hitler hemen atıldı: "Dövüşmek mi? Zaten daha fazla dövüşülecek değil!" Deli Fatih bile artık gerçeği görüyordu o sırada. Ya da, hiç olmazsa, Tanrılar hayatının bu en kâbuslu son günlerinde ona ara sıra gerçeği gösterebiliyorlardı.

Hitler'in 22 Nisan'daki kızgınlığı ve Berlin'de kalmak konusunda verdiği karar birkaç tepki yarattı. Berlin'in kuzey batısındaki Hofenlychen kasabasında bulunan Himmler, karargâtaki S.S. irtibat subayı Hermann Fegelein'dan telefonla Hitler'in kararını öğrenince yanındakilere şöyle bağırdı: "Berlin'de herkes delirmiş. Şimdi ben ne yapayım?"

Himmler'in başlıca yardımcılarından S.S. Merkez Müdürlüğü Başkanı *Obergruppenführer* Gottlob Berger, "Doğruca Berlin'e gidin," diye cevap verdi. Berger, Nasyonal Sosyalizme yürekten inanmış basit Almanlardandı. Sayın Şefi Himmler'in S.S. Generali Walter Schellenberg'in teşvikiyle, Alman ordularının Batıda teslim olması için İsveçte Kont Folke, Bernadotte ile ilişki kurduğundan haberi yoktu. Himmler, Berger'e, "Ben Berlin'e gidiyorum, oraya gitmek sizin de görevinizdir," dedi.

O gece, Berlin'e, Himmler değil, Berger gitti. Berger'in bu ziyareti bizim için büyük bir önem taşıyor. Çünkü Hitler'in büyük kararını verdiği günün gecesi ne halde olduğunu onun kaleminden öğrenmiş bulunuyoruz. Berger karargâha vardığı sırada Başbakanlığın yakınlarında Rus bombaları patlıyordu. Sığınağa girdiğinde Führer'i "çökmüş ve bitmiş" bir adam görünce

şaşırdı. Hitler'e, Berlin'de kalmak kararını takdirle karşıladığını söyleyince — "Bir insan halkına bu kadar bağlılıkla ve bu kadar uzun zaman hizmet ettikten sonra halkını bırakıp gidemez," demişti — Lider yeniden heyecanlanmıştı:

«(Berger sonradan anlatıyor) Bu sırada Führer bir kelime bile söyleyemedi; sonra birdenbire çığlığı bastı: Herkes beni aldattı! Kimse bana doğruyu söylemedi. Silâhlı Kuvvetler bana yalan söyledi!'... Böylece durmadan bağırdı. Sonra yüzü morardı. Her an kalbi duracak sanıyordum...»

Berger, aynı zamanda, Himmler'in Savaş Esirleri İdaresinin de Başkanıydı. Führer biraz yatıştıktan sonra, ilerleyen Amerikan kuvvetlerinin eline geçmemeleri için güney doğuya nakledilen birtakım ünlü İngiliz, Fransız ve Amerikan savaş esirleriyle, Halder ve Schacht gibi Almanlara ve Avusturya Başbakanı Schuschnigg'e nasıl bir işlem yapılacağını konuştular. Berger, bunların başında bulunmak üzere o gece uçakla Bavyera'ya gidecekti. İki adam, Avusturya'da ve Bavyera'da bir ayrılma hareketi baş gösterdiği konusunda gelen raporları da konuştular. Doğduğu ülke Avusturya'da ve sonraki yurdu Bavyera'da isyanın patlak vermesi Hitler'i daha da çileden çıkardı.

«Eli titriyordu, ayağı titriyordu, başı titriyordu; boyna söylediği şuydu (diyor Berger) 'Vurun hepsini! Vurun hepsini!'» (13)

Bu emirle, bütün ayrılma hareketine katılanların mı, yoksa bütün ünlü mahkûmların mı, yoksa her ikisinin de mi kurşuna dizilmeleri gerektiğini Berger pek anlayamadı, ama bu sözler basit adama birçok şeyler anlatmış olsa gerek.

GOERİNG İLE HİMMLER BAŞA GEÇMEYE ÇALIŞIYORLAR

General Koller, Führer'in 22 Nisanda yaptığı askerî toplantıya

katılmamıştı. *Luftwaffe* ile meşguldu. "Bundan başka", diyor güncesinde, "Bütün gün azar işitmeye hiç tahammülüm yoktu."

Kara Kuvvetlerinin sığınaktaki irtibat subayı General Eckard Christian, akşamüstü saat 6.15 de Koller'e telefon etmiş, soluk soluğa şunu söylemişti: «Burada tarihsel olaylar savaşın en önemli olayları geçiyor.» İki saat sonra Christian raporunu şahsan vermek üzere Hava Kuvvetlerinin Berlin'in dışında Wildpark-Werder'de bulunan karargâhına gelmişti. Hitler'in sekreterlerinden biriyle evli olan bu koyu Nazi subayı soluk soluğa, "Führer mahvoldu!" dedi. Bundan başka, Lider, Berlin'de sonunu beklemeye karar vermişti, evrakını yakıyordu. Hava Kuvvetleri Kurmay Başkanı bu birbirini tutmayan sözlere inanmadı. Tam o sırada bir İngiliz bombardımanı başladığı sırada telefonda General Jodl'u aradı ve anlatılanların doğru olup olmadığını öğrenmeye çalıştı.

OKW, Berlin ile Potsdam arasında, Krampnitz'de, Führer'siz geçici bir karargâh kurmuştu. Jodl'u orada buldu. Jodl Hava Kuvvetlerindeki arkadaşına acı hikâyeyi olduğu gibi anlattı. Ayrıca Koller'e o zamana kadar kimsenin söylemediği bir şeyi de açıkladı. Bu açıkladığı şey, şu son birkaç günün âkibetini belirleyecekti.

Hitler, Keitel ile Jodl'a, "Sıra (barış) görüşmelerine gelirse," demişti, "Goering bu işi benden iyi yapar. Goering bu gibi işlerde daha iyidir. Karşı tarafla daha iyi pazarlığa girişir." Jodl bu sözü şimdi de Koller'e ulaştırmış oluyordu.

Hava Kuvvetleri Generali hemen uçakla Goering'e gidip durumu haber vermek gerektiğini anladı. Konuşmaların düşman tarafından dinlenmesi ihtimaline karşı bunu bir radyo mesajıyla bildirmeye çalışmak zor ve tehlikeliydi. Eğer, Hitler'in yıllarca önce kendisine halef olarak gösterdiği Goering, Führer'in tavsiyesine uyarak barış görüşmelerine başlıyacaksa hiç kaybedilecek zaman yoktu. Jodl da bu fikri doğru buldu. Koller, 23 Nisan sabahı saat 3.30 da bir avcı uçağına bindi ve doğruca Münih'e

uçtu.

Öğleyin Obersalzberg'e vardı ve haberi Reich Mareşaline ulaştırdı. Hitler'in yerine geçeceği günü, biraz ılımlı olarak söylemek gerekirse, "bekleyen" Goering, umulandan daha soğuk davrandı. "Can düşmanı" Bormann'ın oyunlarına gelmek istemediği cevabını verdi. Sonradan anlaşılacağı gibi, bu düşüncesinde haksız değildi. İçinden çıkılmaz durum onu bir hayli terletti durdu. Danışmanlarına şunu söyledi: "Eğer şimdiden harekete geçersem, tam felâket sırasında bir şey yapmamış olmakla suçlandırılırım.»

Goering o sırada Berchtesgaden'de bulunan Başbakanlık Müsteşarı Hans Lammer'i, işin kanun yanını konuşmak üzere, çağırttı ve aynı zamanda kasasından Führer'in 29 Haziran 1941 de imzaladığı bir kararnamenin kopyasını çıkarttı. Kararname açıktı: Hitler ölecek olursa yerine Goering geçecekti. Eğer Führer çalışamıyacak duruma gelirse Goering onun yerine vekâlet edecekti. Hitler ölünceye kadar Berlin'de kalmaya karar verdiğine, askerî komutanlardan ve hükümet dairelerinden de uzak bulunduğuna göre yönetim yeteneğini yitirmiş demekti. Bu durumda, kararnameye göre, Goering Hitler'e vekâlet edebilirdi.

Buna rağmen Reich Mareşali yine de büyük bir titizlikle, Hitler'e gönderilmek üzere, bir telgraf hazırladı. Kendisine vekâlet edip edemiyeceğinden emin olmak istiyordu.

«FÜHRER'İM!

Berlin kalesinde kalmak konusundaki kararınızı gözönünde tutarak, 29 Haziran 1941 tarihli kararnamemiz gereğince, bütün Almanya'nın liderliğini, gerek yurt içinde gerekse yurt dışında her türlü hareket serbestisine sahip olarak, hemen üzerime almama muvafakat ediyor musunuz? Eğer bu gece saat 10'a kadar sizden bir cevap alamazsam hareket serbestliğini kaybettiğiniz sonucuna varacağım ve kararnameniz şartlarını gerçekleşmiş sayarak, ülkemizin ve halkımızın çıkarlarına göre hareket edeceğim. Hayatımın bu en ağır saatinde size karşı nasıl bir duygu beslediğimi bilirsiniz. Kelimeler duygularımı anlatmama yeterli

değildir. Tanrı sizi korusun ve her şeye rağmen sizi bir an önce buraya kavuştursun.

Size bağlı olan
HERMAN GOERİNG»

O gece, yüzlerce kilometre ileride, Heinrich Himmler, Baltık kıyısında, Luebeck'teki İsveç Konsolosluğunda, Kont Bernadotte'la görüşüyordu. Hitler'in sık sık söylediği gibi, *Der treve Heinrich* —sadık Heinrich— kendi yerine geçip geçemiyeceğini Hitler'e sormamıştı bile; yerine geçmişti zaten.

İsveçli Kont'a, "Führer'in büyük hayatı artık sona ermek üzere," demişti. Hitler bir iki gün içinde ölecekti. Bu bakımdan Himmler, Bernadotte'dan Almanya'nın Batıda hemen teslim olmak istediğini General Eisenhower'e bildirmesini rica etti. Himmler şunu da ekledi sözlerine: Batılı Devletler Rus cephesini kendi ellerine alıncaya kadar Doğuda savaş devam edecekti. Üçüncü Alman İmparatorluğunun diktatörü olmak isteyen bu S.S. Şefi, böyle bir şeyi teklif edecek kadar basit, ya da aptal, ya da her ikisiydi. Bernadotte teslim teklifini yazmasını isteyince, mum ışığında alelacele bir teklif kaleme aldı. Bu sırada İngiliz uçaklarının akını yüzünden Luebeck'te elektrikler sönmüş, görüşmeciler bodruma inmişlerdi. Mektubu Himmler imzaladı. (15).

Hem Goering, hem de Himmler acele etmişlerdi. Acele ettiklerini de çarçabuk anladılar. Hitler'le Orduları ve Bakanları arasında ufak bir radyo irtibatından başka bir şey kalmamıştı —yirmi üç Nisan günü akşamı Ruslar başkent kuşatmasını hemen hemen tamamlamışlardı— ama şimdi sığınağın üzerinde sallanan balondan bozukça bir radyo vericisiyle söyliyeceği birkaç sözle, Almanya'yı yalnız kendi kişiliğine ve itibarına dayanarak yönetebileceğini ve en yakın arkadaşlarının "ihanetiyle" de başa çıkabileceğini gösterecekti.

Albert Speer'den ve, az sonra göreceğimiz gibi, Berlin'de oynanan bu facianın son sahnesine tanık olan ilginç bayandan,

Hitler'in Goering'den gelen telgrafa nasıl bir tepki gösterdiğini öğrenmiş bulunuyoruz. Speer, 23 Nisan günü gecesi küçük bir uçağa binerek kuşatılmış şehre gelmiş, Tiergarten'e giden Doğu-Batı Mihveri adındaki geniş caddenin doğu ucuna inmişti. Burada Brandeburg Kapısı vardı. Başbakanlık bir sokak ilerdeydi. Hitler'in Berlin'de sonuna kadar kalmaya karar verdiğini öğrendiği için Lidere veda etmek ve kendi deyimiyle, "kişisel bağlılığı ile görevi arasındaki çatışmanın" kendisini Führer'in Çorak-Toprak politikasını sabote etmeye zorladığını Hitler'e itiraf etmek istiyordu. Belki de "vatana ihanet" suçundan tutuklanacak ve kurşuna dizilecekti. Sonra diktatör, iki ay önce, Speer'in kendisini ve Stauffenberg'in bombasından kurtulan bütün ötekileri öldürmek istediğini de öğrenmiş olabilirdi.

Her zaman politika dışı kalmış olmakla övünen Silâhlanma Bakanı zeki mimar, bütün öteki Almanlar gibi, o da sonunda, geç olarak —ama çok geç olarak— uyanmıştı. İki ay önce sevgili Führer'inin Çorak-Toprak emirleriyle Alman halkını yok etmeye karar verdiğini anlayınca Hitler'i öldürmeyi düşünmüştü. Berlin'de büyük bir askerî toplantı yapıldığı sırada sığınağın havalandırma tertibatına zehirli gaz sevkedecekti. Bu toplantılara yalnız generaller değil, Goering, Himmler ve Goebbels de katılıyorlardı. Speer böylece hem Yüksek Komutanlığı hem de Nazi İmparatorluğunun büyük liderlerini ortadan kaldırabileceğini ummuştu. Bu iş için gerekli gazı da bulmuş, sığınağın havalandırma tertibatını incelemiş ve söylediğine göre, Hitler'in herhangi bir sabotajı önlemek üzere şahsen verdiği emir üzerine bahçede yapılan üç buçuk metrelik bacanın hava alma tertibatını korumakta olduğunu ve bahçedeki S.S'lere görünmeden bu bacadan zehirli gaz atmaya imkân bulunmadığını anlamıştı. Bu yüzden projesinden vaz geçmiş ve Hitler de öldürülmekten bir daha kurtulmuştu.

İşte o akşam, yâni 23 Nisan akşamı, Speer Almanya'da sağlam kalan tesislerin imha edilmesi konusunda Hitler'in ver-

diği emre itaat etmediğini Führer'ine itiraf etti. Hitler'in bu itiraf karşısında üzülmediğini ya da kızmadığını hayretle gördü. Belki de Hitler, genç dostunun —Speer o sırada daha yeni kırkına basmıştı— açık sözlülüğünden ve cesaretinden hoşlanmıştı bile. Hitler kendisini her zaman beğenir, ona "artist dostum" derdi. Keitel'in söylediğine göre, o akşam Hitler'in üstünde garip bir rahatlık vardı. Birkaç gün sonra burada ölmeye karar vermiş olması kafasına ve ruhuna sanki bir huzur vermişti. Ama fırtınadan sonraki —bir gün önceki— değil, fırtınadan önceki durgunluktu bu.

Çünkü o sırada Goering'in telgrafı Başbakanlığa daha yeni gelmiş bulunuyordu. Telgraf, önce Bormann tarafından okundu. Bormann eline büyük bir fırsat geçtiğini anladı. Usta entrikacı telgrafı bir "ültimatom" ve Liderin iktidarını "elinden kapmak" üzere girişilmiş haince bir hareket diye yorumlayarak Führer'e sundu.

Speer'in anlattığına göre, "Hitler köpürdü ve Goering için ağzına geleni söyledi. Goering soysuzlaştığını uzun zamandanberi bildiğini, yozlaştığını ve morfinman olduğunu anlattı." Bu sözler genç mimarı "çok sarstı". Mademki öyleydi, Hitler bu adamı neden bu kadar yüksek bir mevkide bu kadar uzun süre tuttu, diye düşündü. Hitler böylece atıp tuttuktan sonra yine yatıştı. Speer, buna da şaştı ve şu sözleri ekledi. "Bırakın Goering görüşmelere başlasın. Hepsi bir. Kim yaparsa yapsın bu işi, hiç farketmez" (16). Ama bu hava ancak birkaç dakika sürdü.

Hitler, tartışma bitmeden Bormann'ın kışkırtmasıyla, Goering'e gönderilmek üzere bir telgraf yazdırttı. Goering'e, "vatana ihanet" suçunu işlediğini, bunun cezasının ölüm olduğunu, ancak bütün görevlerinden hemen çekildiği takdirde, Nazi partisine ve devlete yaptığı uzun hizmetten ötürü hayatının bağışlanacağını bildirdi. Telgrafa bir tek kelimeyle cevap vermesi emrediliyordu: Evet ya da Hayır. Ama bir yılandan farkı olmayan Bormann bu kadarla doymadı. Berchtesgaden'deki S.S karar-

gâhına kendi başına bir radyo telgrafı çekti ve Goering ile yanındakilerin ve Lammer'in "vatan'a ihanet" suçundan tutuklanmalarını emretti. Nazi İmparatorluğunun İkinci Adamı, Nazi prenslerinin en küstahı, en azgını —ve en zengini— Alman tarihinin gelmiş geçmiş tek Reich Mareşali, Hava Kuvvetleri Başkomutanı, ertesi sabah şafak sökmeden önce S.S.'ler tarafından tutuklanmış bulunuyordu.

Üç gün sonra, yâni 26 Nisan akşamı, Hitler, Goering için Speer'in yanında söylediklerinden daha ağır sözler söyledi.

SIĞINAĞIN SON İKİ ZİYARETÇİSİ

Bu sırada Führer'in sığınaktaki tımarhanesine iki ilginç ziyaretçi daha geldi: Bunlardan biri, Hanna Reistch adında deli bir kadın tecrübe pilotuydu. Bu kadının, birçok huyları arasında, dehşetli kin gütme huyu da vardı. Özellikle Goering'e karşı büyük bir kin besliyordu. Öteki ziyaretçi de General von Greim'di. Bu general, 24 Nisanda Savaş Kahramanımız tarafından şahsen Münih'ten çağrılmıştı. Generalin Reitsch ile birlikte geldiği uçak, ayın yirmi altısında son konaklama yeri olarak Tiergarten'e indiği sırada, Rus uçaksavar toplarının attıkları mermilerin altında param parça oldu. Greim'in de ayağı parçalandı.

Generalin ayağı sarıldığı sırada Hitler ameliyat odasına gir di.

«**HİTLER**: Sizi neden çağırdığımı biliyor musunuz?

GREİM: Hayır, Führer'im.

HİTLERİM: Hermann Goering bana ihanet etti. Hem beni hem de yurdunu terketti. Düşmanla arkamdan ilişki kurdu. Korkaklık bu yaptığı Emrimi dinlemedi. Berchtesgaden'e gidip kendisini kurtarmak istedi. Oradan da bana aşağılık bir telgraf gönderdi. Telgraf...»

Yine o sırada orada bulunan Hanna'nın anlattığına göre, bu sözlerden sonra Hitler'in yüzü gerildi ve solumaya başladı.

«**HİTLER**: ... bir ültimatom! Alçakça bir ültimatom! Artık hiçbir şey kalmadı. Hiçbir şey bağlı değil bana. Hiçbir bağlılık tutulmadı. Hiçbir namus kalmadı. Aklıma bile gelmeyen hayal kırıklıklarına uğradım. Görmediğim ihanetlerle karşılaştım. Ve bütün bunlar da yetişmiyormuş gibi bir de bu! Hiçbir şey kalmadı. Bütün kötülükler yapıldı bana.

Goering'i Almanya'ya ihanet ettiği için hemen tutuklattım. Bütün görevlerini üstünden aldım. Bütün örgütlerden uzaklaştırdım. İşte sizi buraya çağırmamın nedeni.» (17)

Bundan sonra sedyesinde yatan şaşırmış generali hemen oracıkta *Luftwaffe* Başkanı tâyin etti — Hitler bu tâyini radyo ile bildiriyor, bu sırada Greim topal ayağı ile Hava Kuvvetlerini yönetecek tek yer olarak kalan karargâhta yatıyordu. Üç gün sonra Hitler, Fraulein Reistch gibi lideriyle birlikte sığınakta ölmek isteyen Greim'e yeni bir "ihanet olayını" bastırmak üzere sığınaktan ayrılmasını emretti. Çünkü, yukarıda gördüğümüz gibi, Nazi liderleri arasında "ihanete" sapan yalnızca Herman Goering değildi.

Hanna Reistch'in eline büyük bir fırsat geçmişti: Bu yeraltı tımarhanesinde son günlerini yaşayan delilerin son üç gününü yakından gözlemek — ve bir yandan da onlara katılmak Bu kadının da heyecanları, ünlü ev sahibi gibi, sık sık değiştiği için anlattıkları da elbette korkunç ve melodramatik olacaktır. Ama genel olarak doğru olabilir. Belki de olup bitenlerin tastamam aynıdır da. Çünkü, Hanna'nın anlattıkları sonradan öteki görgü tanıklarının ifadeleriyle karşılaştırılmıştır. Bu bakımdan aldığı notlar bu tarih kitabının son bölümü için büyük bir önem taşımaktadır.

General Von Greim'la birlikte geceleyin geç vakit geldikleri sırada —Nisanın 26 sıydı— Başbakanlık binasının üzerinde Rus mermileri patlıyordu. Sığınaktaki gergin havayı, yukarıdaki patlamalar ve yıkılan duvarlardan gelen gürültüler büsbütün artırmıştı. Kadın pilot Hitler'in yanındaydı.

"Führer'im, neden kalıyorsunuz burada?" dedi. "Neden Almanya'yı kendinizden yoksun bırakıyorsunuz?.. Almanya'nın yaşaması gerek. Halk istiyor bunu."

Führer bu sözlere, "Hayır, Hanna," diye cevap verdi. "Eğer ölürsem ülkemin şerefi için ölmüş olacağım. Çünkü Berlin'i sonuna kadar savunmak için verdiğim emre bir asker olarak her şeyden önce kendim uymalıyım."

«Kızım (diye devam etti), ben yapmak istemezdim bunu. Berlin'in Oder Nehri kıyılarında kurtarılacağına kuvvetle inanıyordum... Bütün çabalarımız suya düşünce son derece şaşırdım. Sonra şehir kuşatılmaya başlandı... Burada kalmakla Almanya'daki bütün askeri birliklere örnek olacağıma ve şehri kurtarmaya geleceklerine inanıyordum... Ama, sevgili Hanna, yine umutluyum. General Wenck'in Ordusu güneyden yukarı doğru çıkmaya başladı. Rusları, halkımızı kurtaracak kadar uzaklara püskürtmesi gerekiyor, püskürtecek de. O zaman yeniden dayanmaya başlıyacağız.» (18)

İşte o akşam Hitler böyle bir durumdaydı; hâlâ General Wenck'in Berlin'i kurtaracağını umuyordu. Ama birkaç dakika sonra Rusların Başbakanlık binasına yağdırdıkları bombalar yeniden artınca bir daha umutsuzluğa kapıldı. Reistch'e biri kendisi için biri de General Greim için birer zehir kapsülü verdi.

"Hanna," dedi, "sen de burada benimle ölecekler arasındasın... İçimizden hiç kimsenin Rusların eline canlı olarak düşmesini, cesaretlerimizin onlar tarafından bulunmasını istemiyorum... Eva ile ben cesetlerimizi yaktıracağız. Siz de kendinize bir yol seçin."

Hanna zehir şişesini Greim'e götürüp verdi. Her ikisi de şöyle kararlaştırdılar: "Eğer gerçekten son dakika gelecek olursa," zehirleri içecekler, sonra daha da emin olmak üzere büyük bir el bombasının pimini çekecekler ve vücutlarına sımsıkı yapıştıracaklardı.

Bir buçuk gün sonra, yâni ayın yirmi sekizinde, Hitler'in umutları — daha doğrusu hayalleri — yeniden canlandı. Keitel'e radyo ile şunu bildirdi:

"Berlin'in kurtulacağını umuyorum. Heinrici'nin Ordusu ne yapıyor? Wenck nerede? Dokuzuncu Ordu ne âlemde? Wenck

ile Dokuzuncu Ordu ne vakit birleşiyor?"

Reistch, Yüksek Savaş Kahramanının o günkü durumunu şöyle anlatıyor:

«(Hitler) sığınağın dört bir yanını dolaşıyor, elinde terden sırsıklam olmuş büyük haritasını sallıyor, kimi bulursa onunla Wenck'in girişeceği seferi plânlıyordu.»

Ama, Wenck'in girişeceği sefer, bir hafta önceki "Steiner" taarruzu gibi, yalnızca Führer'in hayalinde yaşıyordu. Wenck'in Ordusu da Dokuzuncu Ordu gibi tasfiye edilmişti. Heinrici'nin Berlin kuzeyindeki Ordusu ise, Rusların eline geçmektense, Batılı Müttefiklere teslim olmak için hızla batıya doğru çekilmekteydi.

Sığınaktakilerin hepsi, bu üç ordunun, özellikle Wenck Ordusunun girişeceği karşı-taarruz haberini 28 Nisanda bütün gün sabırsızlıkla beklediler. Rus öncüleri o sırada Başbakanlık binasından ancak birkaç sokak ilerdeydiler. Doğudan ve kuzeyden ve batıda Tiergarten'den yavaş yavaş Başbakanlığa yaklaşıyorlardı. Şehri kurtaracak kuvvetlerden bir haber çıkmayınca Hitler, Bormann'ın da kışkırtılmasıyla, yeni ihanetler beklemeye başladı. Bormann gece saat 8 de Doenitz'e radyo ile bir mesaj gönderdi.

«İş başında olanlar, askerleri bizim yardımımıza gönderecekleri yerde susmayı tercih ediyorlar. Bağlılığın yerini sanki ihanet almış gibi! Biz burada kalıyoruz. Başbakanlık binası şu anda harabe halindedir.»

O gece geç vakit Bormann, Doenitz'e bir mesaj daha gönderdi.

«Schoerner, Wenck ve başkaları olabildiği kadar çabuk Führer'in yardımına koşarak Führer'e bağlılıklarını göstermelidirler.» (20)

Bormann o sırada artık kendi kendine konuşuyor gibiydi. Hitler bir iki gün içinde ölmeye karar vermişti, ama Bormann yaşamak istiyordu. Führer'in yerine geçemiyeceğini biliyordu, ama onun yerine geçecek olanın arkasından ipleri yine pekâlâ oynatabilirdi.

Sonunda, o gece Amiral Voss, Doenitz'e bir mesaj gönderdi ve Ordu ile bütün radyo görüşmelerinin kesildiğini bildirdi. Dış dünyada olup bitenlerin Donanma radyo dalgasından haber verilmesini istedi. Az sonra birtakım haberler geldi. Donanmadan değil, Propaganda Bakanlığının Dinleme Servisinden. Bu haberler Adolf Hitler'i büsbütün altüst etti.

Sığınakta bulunanlar içinde Bormann'dan başka yaşamak isteyen bir Nazi daha vardı: Hermann Fegelein. Bu adam Yüksek Karargâhta Himmler'in temsilcisi ve Hitler rejiminde yükselen Almanların güzel bir örneğiydi. Eskiden seyisti. Sonra cokey oldu. Cahildi. Hitler'in en eski Parti arkadaşlarından at meraklısı Christian Weber'in adamıydı. Weber çevirdiği birtakım dolaplarla büyük bir servet yapmış ve 1933 den sonra yarış atı yetiştirmek üzere büyük bir hara kurmuştu. Fegelein, Weber'in yardımıyla Nazi İmparatorluğunda yükseldi. Waffen S.S. de general oldu. 1944 de, Hitler'in karargâhlarında Himmler'in irtibat subaylığını yaptığı sırada Eve Braun'un kız kardeşi Grett'le evlenerek saraydaki durumunu daha da düzeltti. Hayatta kalan bütün S.S. şeflerinin anlattıklarına bakılacak olursa, Fegelein, Bormann ile birlikte, S.S. Şefi Himmler'i Hitler'e gammazlamak için ellerinden geleni yapmışlardı. Fegelein rezil, okuyup yazması olmayan cahil bir adamdı, ama, yine de saf içgüdüyle yaşamak istiyordu. Geminin batmak üzere olduğunu biliyordu.

26 Nisanda çarçabuk sığınaktan savuştu. Ertesi gün Hitler ortadan kaybolduğunu farkına vardı. Tabiî Führer hemen şüphelendi ve adamı buldurmak için silâhlı bir S.S. araştırma müfrezesini gönderdi. Fegelein Charlottenburg mahallesindeki evinde sivil elbiselerini giymiş oturuyordu. Ruslar nerdeyse mahalleye gireceklerdi. S. S. ler kendisini yaka paça edip Başbakanlığa getirdiler. Bütün S.S. rütbelerini söktüler ve tutukladılar. Fegelein'in kaçmaya teşebbüs etmesi Hitler'de Himmler'e karşı şüphe uyandırmıştı S.S. Şefi nerelerdeydi? Berlin'den kendi isteğiyle çıkıp gitmemiş miydi? İrtibat subayı Fegelein yerinden

uzaklaşalıberi bir haber çıkmamıştı ondan. Ama tam o sırada geldi haber.

28 Nisan, yukarıda gördüğümüz gibi, sığınağın en sinirli günlerinden biriydi. Ruslar yaklaşıyorlardı. Wenck'in karşı taarruzundan, ya da herhangi bir karşı-taarruzdan haber çıkmamıştı. Muhasarada kalanlar son bir umutla Donanma radyosuna başvurmuşlar, kuşatılmış şehrin dışında neler olup bittiğini sormuşlardı.

Propaganda Bakanlığının Radyo Dinleme Servisi, Londra BBC radyosunun Berlin dışında olup bitenler üzerine verdiği bir haberi dinlemişti. *Reuter* Haber Ajansının Stockholm'den alarak verdiği bu çok heyecanlı ve inanılmaz haberi, Goebbels'in yardımlarından Heinz Lorenz, 28 Nisan günü akşamı, mermilerle delik deşik olmuş meydandan koşarak sığınağa getirmiş, bir kopyasını kendi Bakanına, bir kopyasını da Führer'e vermişti.

Reitsch'in anlattığına göre, gelen haber "bütün orada bulunanlara indirilen bir ölüm darbesi oldu. Kadınlar ve erkekler, hiddetten, korkudan ve umutsuzluktan çığlığı bastılar. Hepsi de heyecandan tirtir titriyorlardı. Hitler hepsinden fazla titriyordu. Kadın pilot, "Hitler öfkeden deliye dönmüştü," diyor.

Heinrich Himmler —*der treue Heinrich*— de batan devlet gemisini terketmişti. *Reuter* Ajansı, Himmler'in Kont Bernadette ile gizlice görüşmelere başladığını ve Batıdaki Alman Ordularını Eisenhower'e teslim etmeyi teklif ettiğini bildirmişti.

Bu olay, Himmler'in kendisine bağlılığından zerrece şüphe etmemiş olan Hitler için hayatının en büyük darbesi oldu. Reitsch'in anlattığına göre, "rengi ateş gibi kıpkırmızı kesildi. Yüzü hemen hemen tanınmaz bir hal aldı... Uzun uzadıya bağırıp çağırdıktan sonra üzerine bir uyuşukluk geldi ve sonra bütün sığınak derin bir sessizliğe gömüldü." Goering, yönetimi ele almak için Liderlerden izin istemişti, hiç olmazsa, Ama, "treue"

S.S. Şefi ve Reichführer'i böyle bir şey istemek tenezzülünde bile bulunmamıştı; bir kelime bile söylemeden düşmanla haince ilişki kurmuştu. Hitler biraz kendine geldikten sonra çevresindekilere bunun şimdiye kadar gördüğü ihanetlerin en kötüsü olduğunu söyledi.

Bu darbe —Rusların birkaç sokak ileride Potsdamerplatz'a yaklaşmakta olduğu, otuz saat sonra, yâni 30 Nisan sabahı, belki de Başbakanlığa hücum edecekleri haberi ile birlikte — sonun belirtisi oldu. Hitler'e hemence hayatının son kararlarını aldırttı. Şafak sökerken Eva Braun ile evlendi. Son dileğini ve vasiyetnamesini de hazırladı. Greim ile Hanna Reitsch'i Başbakanlığa yaklaşan Rus kuvvetlerine karşı genel bir hava akınına girişmek üzere gönderdi ve Himmler'in bir hain olarak tutuklanmasını emretti.

Hanna, Hitler'in kendisine, "Bir hain, Führer olarak, benim yerime gelemez!" dediğini anlatıyor. "Himmler'in bunu yapmasını önlemelisiniz."

Hitler, Himmler'den intikam almayı bekleyecek durumda değildi. S.S. Şefinin irtibat subayı Fegelein elindeydi. Eski Cokey, yeni S.S. Generali, nezarethaneden çıkarıldı. Himmler'in "ihaneti"nden ötürü uzun uzun sorguya çekildi. Bu işe karışmış olmakla suçlandırıldı ve Führer'in emri üzerine bahçeye çıkartılarak kurşuna dizildi. Fegelein'in, Eva Braun'un kardeşiyle evli olması da bir işe yaramadı. Eva eniştesinin hayatını kurtarmak için herhangi bir teşebbüste bulunmadı.

Hanna Reistch'a ağlıyarak şunları söyledi: "Zavallı, zavallı Adolf! Herkes terketti onu. Herkes inat etti. Almanya onsuz kalacağına on bin kişi daha feda olsun."

Almanya Hitler'i feda etmişti, ama bu son saatlerde onu kazanan Eva Braun olmuştu. 29 Nisan günü gece saat 1 ile 3 arasında, Hitler metresinin isteğine uydu ve sonuna kadar bağlı kalmanın armağanı olarak kendisiyle resmen evlenmeye karar verdi. İlk zamanlarda, evlenmenin Partisini iktidara getirmek ve sonra da ulusu yükseltmek için gereken çabalara en-

gel olacağını söylerdi. Ama şimdi artık gerçekleştirebileceği bir amaç kalmamıştı. Hayatı sona eriyordu. Yalnızca bir kaç saat sürebilecek bir evliliğe rahatlıkla razı olabilirdi.

Goebbels, Walter Wagner adında bir belediye memuru bulduttu. Adamcağız birkaç sokak ilerideki *Volkssturm* birliğinde çarpışanlar arasındaydı. Şaşıran memur sığınağın küçük toplantı salonunda evlenme törenini yaptı. Bu evlenmeye ait belge ele geçmiş bulunuyor. Belke, Führer'in sekreterlerinden birinin "ölüm evlenmesi" adını verdiği bu sahnenin bir parçasını yansıtıyor. Hitler, "savaş durumunun gözönünde tutularak nikâh ilânının sözlü olarak yapılmasını ve öteki işlemlerle vakit geçirilmemesini" istedi. Gelin ile güvey "tamamiyle Âri kanından geldiklerine", "evlenmelerini engelleyen herhangi bir irsi hastalıkları olmadığına" yemin ettiler. Diktatör ölümün eşiğinde, resmî işleme uyarak, bütün soruları yazılı olarak cevaplandırdı. Yalnızca babasının (doğuştaki adı Schicklgruber'di) annesinin adlarıyla bunların evlenme tarihlerini boş bıraktı. Gelin, adını "Eva Braun" diye yazmaya başlarken, durdu. B harfini sildi. "Eva Hitler, doğumu Braum," diye yazdı. Goebbels ile Bormann da tanık olarak belgeyi imzaladılar.

Kısa bir törenden sonra Führer'in özel dairesinde bir ölüm kahvaltısı yapıldı. Şampanya getirtildi. Hitler'in etsiz yemek ahçısı Fraulein Manzialy bile çağırıldı. Sekreterleri, sığınakta bulunan generaller, Krebs, Burgdrof, Bormann, Dr. ve Madam Goebbels bu düğün kahvaltısına katıldılar. Bir ara konuşma eski güzel günlere ve iyi günlerin parti arkadaşlarına kaydı. Hitler Goebbels'in düğününde nasıl bulunduğunu anlattı. Güvey, her zaman yaptığı gibi son saatlerinde de durmadan konuştu. Dramatik hayatının heyecanlı zamanlarını anlattı. Şimdi artık her şey bitti, Nasyonal Sosyalizm de bitti, dedi. En eski dostları ve adamları da kendisine ihanet ettiklerine göre ölüm kendisi için bir kurtuluş olacaktı. Düğün ziyafeti ağır bir havaya bürün-

dü. Ziyafette bulunanlardan kimileri ağlayarak odadan çıktılar. Sekreterlerinden Frau Gertrude Junge'yi yandaki odalardan birine çağırdı. Son dileği ile vasiyetnamesini yazdırmaya başladı.

HİTLER'İN SON DİLEĞİ VE VASİYETNAMESİ

Hitler bu iki belgenin kalmasını istemişti. Kaldı da. Belgeler elimizde. Bunların da, ötekiler gibi, bu tarih kitabında önemli bir yeri var. Bu belgeler, Almanya'yı on iki yıldan fazla, Avrupayı da dört yıl demir pençesiyle yöneten adamın başına gelenlerden hiç bir şey öğrenmediğini, işler büsbütün sarpa sardığı ve sonunda iflasla sonuçlandığı sırada bile bunlardan bir ders almadığını gösteriyor. Hitler, hayatının son saatlerinde yine Viyana'daki serseri delikanlı gibi düşünmeye başlamış, Münih'teki Birahane günlerinin külhanbeyliğine dönmüş, dünyadaki bütün kötülüklerden Yahudileri sorumlu tutmaya ve onlara küfürler yağdırmaya, dünya üzerindeki ham görüşlerini sıralamaya, Almanya'ya zaferi ve istilâyı çok gören alınyazısına kızmaya başlamıştır. Adolf Hitler, tarihin son sözü diye Alman ulusuna ve dünyaya yutturmak istediği bu ayrılış yazılarına Kavgamdan apardığı boş lâflarla son uydurduğu yalanları da sokmuştu. Vasiyetname, salt iktidarın iliklerine kadar kemirdiği ve yozlaştırdığı, gösteriş sarhoşu bir müstebite tastamam uygun bir kitâbedir.

Hitler'in, "Sîyasî Vasiyetname" adını verdiği belge iki bölüme ayrılmıştı: Birinci bölüm, gelecek kuşaklara bir çağrıydı; ikincisi ise, gelecek için verdiği somut direktiflerdi.

«Almanya'nın zorla sürüklenmiş olduğu Birinci Dünya Savaşına basit bir gönüllü olarak katkıda bulunduğum zamanın üzerinden otuz yıldan fazla geçmiş bulunuyor.

Bu otuz yıl içinde yalnızca halkıma karşı beslediğim sevgi ve bağlılık, bütün düşüncelerime, hareketlerime ve hayatıma kılavuzluk etmiştir. Ölümlü bir insanın karşılaşabileceği en zor kararları vermek gücünü bana sağlayan budur...

1939 da Almanya'da benim ya da herhangi başka bir kimsenin savaş istemiş olduğu doğru değildir. Bu savaşı yalnızca, asılları Yahudi olan ya da Yahudi çıkarlarına hizmet eden uluslararası devlet adamları istemişler ya da kışkırtmışlardır.

Silâhlanmanın sınırlandırılması ve denetimi için birçok teklifler ortaya attım. Bu savaşa başlamanın sorumluluğu bana yükletildiği zaman gelecek kuşaklar bu gerçeği görmezlikten gelemiyeceklerdir. Birinci Dünya Savaşının yarattığı felâketten sonra İngiltere ya da Amerika'ya karşı bir ikincisinin başlatılmasını hiçbir zaman istememişimdir. Yüzyıllar geçecek, ama şehirlerimizin ve anıtlarımızın harabelerinden, eninde sonunda bu işten sorumlu olanlara karşı nefret, her zaman yeniden başlıyacaktır. Bütün bunlar için şunlara teşekkür borçluyuz: Uluslararası Yahudiliğe ve onların yardımcılarına.»

Sonra, Hitler, Polonya taarruzundan üç gün önce İngiltere hükümetine Polonya-Almanya problemi üzerinde akla uygun bir çözüm teklif ettiği yalanını bir daha tekrarlıyor.

«Reddedildi, çünkü İngiltere'nin yönetici çevresi savaş istiyordu. Bunun nedeni kısmen ticarî, kısmen de İngiltere hükümetinin de uluslararası Yahudiliğin yaptığı propagandanın etkisinde kalmış olması idi.»

Bundan sonra, yalnız savaş alanlarında ve bombalanan şehirlerde ölen milyonlarca insanın değil, kendi yaptırttığı Yahudi kıyımının da «tek sorumlusu» olarak Yahudileri gösteriyor. Sonunda neden Berlin'de kalmak kararını vermek istediğini açıklıyor:

«Bütün gerilemelere rağmen, bir ulusun varlığı için yaptığı en şanlı ve kahramanca mücadele olarak tarihe geçecek olan altı yıllık savaştan sonra bu devletin başkenti olan bir şehri bırakamam... Milyonlarca insanın bu şehirde kalarak göze aldıkları alınyazılarını onlarla paylaşmak istiyorum. Bundan başka isterik halk kitlelerinin dikkatlerini başka yerlere çekmek için Yahudilerin tasarladıkları yeni bir sahne düzenlemek isteyen düşmanın eline düşmiyeceğim.

Onun için Berlin'de kalmaya, burada Führer'liğin ve Başbakanlığın durumunu artık büsbütün umutsuz gördüğüm anda isteyerek ölümü seçmeye karar verdim. Köylülerimizin ve işçilerimizin muazzam işler başardıklarını ve adımı taşıyan gençliğimizin de tarihe eşsiz bir katkıda bulunduğunu bilerek sevinç içinde öleceğim.»

Bundan sonra bütün Almanlara «mücadeleden vazgeçmemeleri»ni öğütlüyor. Nasyonal Sosyalizmin o an için yenildiğini kabul etmek zorunda kaldığını söylüyor, ama askerlerin ve kendisinin yapmış oldukları fedakârlıklarla,

«Günün birinde yeşerecek tohumların atılmış olduğunu (parti arkadaşlarına temin ediyor)... Nasyonal Sosyalist hareket tam bir birlik halindeki ulusun içinden şanlı bir şekilde yeniden doğacaktır.»

Hitler, Orduya ve özellikle subaylara son bir zılgıt vermeden ölecek değildi elbet. Felâketin başlıca sorumlusu onlardı. Nazizmin, hiç olmazsa o an için öldüğünü kabul ediyordu, ama üç silâhlı kuvvetten de özellikle şunu istiyordu:

«Askerlerimizde Nasyonal Sosyalist imanla direnme ruhunu her türlü araçla kuvvetlendirmeli, bu hareketin kurucusu ve yaratıcısı olarak bizzat kendimin korkakça bir çekilme ya da teslim olma yerine ölümü seçtiğim özellikle belirtilmelidir.»

Sonra Ordudaki subaylara da ufak bir kamış:

«Bir bölgenin ya da bir şehrin teslim edilmemesi ileride Alman Ordu subayları arasında da, Donanmamızda olduğu gibi, bir namus sorunu olmalı ve komutanlar ölünceye kadar görevlerine bağlı kalmak konusunda en parlak örnekleri vermelidirler.»

«Bir bölgenin ya da bir şehrin», Stalingrad'da olduğu gibi, «ölünceye kadar» tutulması için direnmek fikri Hitler'indi. Stalingrad'da bu konuda direnmesi büyük bir felâket doğurmuştu. Ama, başka şeylerde olduğu gibi, bundan da hiç ders almamıştı Hitler.

Siyasî Vasiyetname'nin ikinci bölümünde, yerine geçecek kimseler konusu ele alınıyordu. Nazi İmparatorluğu alevler ve bombalar altında çökerken Hitler yerine geçecek adamı seçmeden ve seçeceği adamın hükümete kimleri alacağını kesinlikle bildirmeden ölmek istemiyordu. Önce, yerine geçmek isteyenleri bir yana atmalıydı.

«Ölümümden önce eski Reich Mareşali Hermann Goering'i partiden

attım ve 20 Haziran 1941 tarihli kararnameyle ona vermiş olduğum hakları geri aldım... Onun yerine Amiral Doentiz'i Reich Başkanı ve Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komutanı olarak tâyin ediyorum.

Ölümümden önce eski S.S. Reichführer'i ve İç İşleri Bakanı Himmler'i de partiden ve devletteki bütün görevlerinden attım.»

Ordu, Hava Kuvvetleri ve S.S. liderlerinin kendisine ihanet ettiklerine, zaferi bozduklarına inanıyordu. Bu bakımdan, Hitler'in istilâ savaşında büyük bir rol oynamamış olan Donanma lideri onun yerine geçebilirdi, Savaşın büyük birkısmını yürütmüş ve insanlarının da büyük bir kısmını kaybetmiş olan Orduya indirilen son bir darbeydi bu. Partinin ilk günlerindenberi Goebbels'le birlikte, en yakın arkadaşları olan iki adamı son bir kere daha suçlamayı unutmadı.

«Goering ile Himmler bana olan bağlılıklarından ayrıldıkları gibi, benim bilgim dışında ve isteğime aykırı olarak düşmana gizlice görüşmelere girişerek ve devleti kanun dışı yollarla ele geçirmeye teşebbüs ederek tüm ulusa onarılmaz bir utanç yüklemişlerdir.»

Hitler, hainleri attıktan ve yerine geçecek adamı bildirdikten sonra Doenitz'e yeni hükümete kimleri alacağını anlatmaya başlıyor. Bunlar «savaşa ellerindeki bütün imkânlarla devam edebilecek namuslu insanlardır,» diyor. Goebbels Başbakan, Bormann da «Parti Bakanı» —yeni bir bakanlık— olacaktı. Avusturya quisling'i ve son zamanların Hollanda kasabı Seyss-Inquart Dış İşleri Bakanı idi. Speer de, Ribbentrop gibi, yıkılmıştı. Papen tarafından, 1932 de Maliye Bakanı tâyin edildiğindenberi bu mevkide kalan Kont Schwerin von Krosigk yine aynı Bakanlıkta kalacaktı. (Bu adam bir budalaydı. Ancak bakanlıkta kalmak bakımından büyük bir dehâya sahip olduğunu da kabul etmeli).

Hitler halefinin hükümete kimleri alması gerektiğini bildirmekle kalmadı. Bu hükümete son, tipik bir direktif de verdi:

«Herşeyden önce, hükümete ve halka, ırk kanunlarını sonuna kadar korumalarını ve bütün ulusları zehirleyen uluslararası Yahudiliğe karşı

merhametsizce karşı koymalarını öğütlerim.» (21)

Yüksek Alman Savaş Kahramanı bu cümleyle bitirdi vasiyetnamesini. 29 Nisan Pazar günü, sabahın saat 4'ü idi. Hitler Goebbels'i, Bormann'ı ve General Krebs ile General Burghof'u çağırdı. Belgeyi imzalarken tanıklık etmelerini ve kendi imzalarını da atmalarını istedi. Sonra özel dileklerini hemen dikte etti. Bu özel vasiyetnamede de Kaderin Seçtiği Büyük Adam, yeniden eski Avusturyalı orta sınıf aslına döndü; neden evlendiğini, karısıyla birlikte neden intihara karar verdiklerini açıkladı, hayatta kalan akrabalarını basit bir şekilde geçindirebilecek mallarını sayıp döktü. Hitler, iktidarını Goering gibi hiç olmazsa zenginleşmek için kullanmamıştı.

«Mücadele yıllarında evlenme sorumluluğunu üzerime alamıyacağıma inandığım halde, şimdi, hayatım sona ermeden, yıllarca süren gerçek bir dostluktan sonra benim alınyazımı paylaşmak üzere kendi isteğiyle bu kuşatılmış şehre gelen kadını karım olarak kabul etmeye karar verdim.

Kendisi, kendi isteğiyle, karım olarak ölecektir. Halkımın hizmetinde geçirdiğim yıllar içinde kaybettiklerimiz ikimiz için de böylece karşılanmış olacaktır.

Mallarımın bir değeri varsa, bunlar partiye, ya da, artık parti yoksa, devlete ait olacaktır. Eğer devlet de kalmamışsa vereceğim başka bir talimat da kalmamış demektir. Yıllardanberi koleksiyon yaptığım tablolar özel bir amaçla toplanmış değildir; bunlar doğduğum şehir olan Tuna üzerindeki Linz'de bir resim galerisi açmak için toplanmıştır.»

Vasiyetnamenin uygulayıcısı olarak Bormann'dan şunlar rica ediliyordu:

«Kişisel hâtıra olarak değeri olan ya da bir küçük burjuva (**kleiner buergerlichen**) hayatını sürdürecek her şey akrabalarıma verilecektir... (*)

Karım ve ben yerlerimizden atılmanın ve teslim olmanın utancından kurtulmak için ölmeyi tercih ediyoruz. Cesetlerimizin, halkıma hiz-

(*) Hitler akrabalarının kimler olduğunu söylemiyor. Ama sekreterlerine söylediğine göre bunlar kız kardeşi Paula ile kayınvaldesiydi.

met ettiğim on iki yıl içinde günlük çalışmalarımın büyük bir kısmını geçirdiğim yerde yakılmasını istiyoruz.»

Ayrılış mesajlarını dikte etmekten yorulmuştu. Hayatının son Pazar günü yatmaya giderken Berlin'de şafak sökü yordu. Şehri kara bir duman bulutu kaplamıştı. Rus topları ateş ettikçe binalar alevler içinde yıkılıyordu. O anda Ruslar Wilhelmstrasse'den ve Başbakanlıktan çok uzakta değillerdi.

Hitler uyurken Goebbels ile Bormann da acele işlerini toparladılar. Az önce tanık olarak imzaladıkları siyasî vasiyetnamede Führer başkentten çıkıp gitmelerini ve yeni hükümete katılmalarını özellikle emretmişti. Bormann emre uymak için can atıyordu. Liderine olan bütün bağlılığına rağmen, elinden gelirse, onun ölüm yolculuğuna katılmak niyetinde değildi. Hayatta istediği tek şey perde gerisinde işler yönetmekti. Doenitz ona bu imkânı sağlayabilirdi. Ama Hitler'in öldüğünü işitecek olan Goering onun tahtını hemen ele geçirebilirdi. Goering'in böyle bir işe kalkışmayacağından emin olmak için Berchtesgaden'deki S.S. karargâhına bir radyo mesajı gönderdi.

«Berlin ve biz düşecek olursak 23 Nisan hainleri hemen ortadan kaldırılacaklardır .Askerler, görevinizi yapın Hayatınız ve şerefiniz buna bağlıdır » (22)

Bu mesaj Bormann'ın S.S. lere yakalattığı Goering ile Hava Kuvvetleri Kurmayının öldürülmesi için verilmiş bir emirdi.

Dr. Goebbels de, Eva Braun gibi —ama ondan farklı olarak— Sevgili Führer'inin bulunmadığı bir Almanya'da yaşamak istemiyordu. Yıldızını onunkine bağlamıştı. Hayattaki çabuk yükselişini yalnızca ona borçluydu. Nazi hareketinin büyük peygamberi ve propagandacısı olmuştu. Hareketin efsanelerini yaratan, Hitler'den sonra, oydu. Bu efsaneleri yaşatmak için yalnız Liderin değil, eski arkadaşları arasında ona tek ihanet etmeyen insanın da kendi hayatını fedâ etmesi ge-

rekiyordu. O da, yüzyıllar boyunca anılacak ve bir gün Nasyonal Sosyalizm ateşinin yeniden parlamasına yarayacak bir örnek olacaktı.

Hitler'in odasına çekilmesinden sonra, Goebbels de bu düşüncelerle sığınaktaki küçük odasına çekildi ve orada bugünün ve geleceğin kuşaklarına seslenen kendi ayrılış mektubunu yazdı. Başlığı şuydu: «Führer'in Siyasî Vasiyetnamesine Ek.»

«Führer bana Berlin'den ayrılmamı... kendisi tarafından tâyin edilen hükümette büyük bir mevki işgal etmemi emretti.

Hayatta ilk olarak Führer'e itaat etmeyi kesinlikle reddediyorum. Bu davranışıma karım ve çocuklarım da katılmaktadır. Führer'in bana en çok ihtiyacı bulunduğu bir sırada kendisini terketmeme insanlık ve kişisel bağlılık duygularım engeldir. Ayrıca bu şekilde davrandığım takdirde bütün hayatım süresince de namussuz, hain, bayağı ve rezil bir adam olarak hem kendi kendime olan saygımı hem de yurttaşlarımın saygısını yitirmiş olacağım...

Savaşın bu kritik günlerinde Führer'i çeviren ihanet kâbusu içinde onunla birlikte ölüme kadar kayıtsız şartsız kalacak hiç olmazsa bir insanın bulunması gerek...

Bu bakımdan Alman halkının geleceği için büyük hizmette bulunduğuma inanıyorum. Önümüzdeki zor zamanlarda örnekler insanlardan daha önemli olacaklardır...

Bundan ötürü, karımla birlikte, kendi başlarına karar veremiyecek kadar ufak ve, eğer büyük olsalardı, bu karara hiç düşünmeden katılacak olan çocuklarım adına, Almanya başkentinden, düşse bile, ayrılmamaya, Führer'in hizmetinde ve onun yanında çalışmadıkça benim için hiçbir değeri bulunmayacak bir hayata, Führer'in yanında son vermeye değişmez şekilde karar vermiş bulunuyorum.» (23)

Dr. Goebbels yazısını 29 Nisan günü sabahı saat beş buçukta bitirdi. Berlin'de ortalık iyice ağarmıştı, ama savaştan çıkan dumanlar güneşi örtüyordu. Elektrikle aydınlanan sığınakta daha bir sürü yapılacak işler vardı. İlk iş, Führer'in son dileği ve vasiyetnamesini yakınlarda bulunan Rus hatlarından geçirerek Doenitz'e ve başkalarına göndermek, bunları gelecek için saklatmaktı.

Bu değerli belgeleri götürmek için üç haberci seçildi: Hitler'in askerî yâveri Binbaşı Willi Johannmeier; Bormann'ın danışmanlarından S.S. Subayı Wilhelm Zander ve bir gece önce Himmler'in ihaneti haberini getiren Propaganda Bakanlığı memurlarından Heinz Lorenz. Birçok nişanlar almış olan Johannmeier ötekilerin de Kızıl Ordu hatlarını geçmelerine yardım edecekti. O da elindekileri Bohemia dağlarında dayanan Feld-Mareşal Ferdinand Schoerner'e ulaştıracaktı. Hitler'in yeni Ordu Başkomutanı tâyin ettiği Schoerner'in Ordu Gurubu bu dağlarda daha sapasağlam duruyordu. General Burgdorf da Schoerner'e ayrıca bir mektup göndermiş, Hitler'in vasiyetnamesini «bugün Himmler'in ihanet haberi üzerine yazdığını, bunun değişmez bir karar olduğunu» bildirmişti. Zander ile Lorenz de ellerindeki suretleri Doenitz'e götüreceklerdi. Bormann da Zander'e ayrıca bir mektup vermişti.

SAYIN GRAND AMİRAL:

«Tümenlerin hiçbiri gelmediği ve durumumuz da umutsuz olduğu için Führer dün gece ekli siyasî vasiyetnamesini yazdırttı. Heil Hitler.»

Üç haberci öğle üzeri tehlikeli yolculuklarına çıktılar. Tiergaten ve Charlottenburg'dan kenar kenar batıya doğru ilerlediler. Havel Gölünün başında Pichelsdorf'a ulaştılar. Burada Hitler Gençliği örgütünden bir tabur, hayali Wenck Ordusu gelecek diye köprüyü koruyordu. Buraya kadar üç Rus halkasını geçmişlerdi. Bu üç halkanın biri Tiergarten'in ortasındaki Zafer Sütunundan, ikincisi Parkın ötesindeki Hayvanat Bahçesinden ve Pichelsdorf'dan geçiyordu. Ama geçecekleri daha birçok hat vardı. Başlarına bir sürü dertler gelecekti (*). Ama zaten bütün bu tehlikeleri atlatarak hatları

(*) Trevor - Roper'in **The Last Days of Hitler** adlı kitabında, bu habercilerin başlarından geçenlerin kısa bir hikâyesi vardır. Ama Heinz Lorenz'in bir açıklaması olmasaydı Hitler'le Hoebbels'in veda mesajları ortaya çıkmayacaktı. Binbaşı Johannmeier elindeki belgeleri Westpha-

geçmiş olsalar bile artık bu mesajların ne Doenitz'e ne de Schoerner'e bir yararı dokunabilirdi. Nitekim onlar da bu mesajları alamadılar zaten.

O gün sığınaktan ayrılanlar yalnız bu üç haberciden ibaret değildi. Yeniden bir durgunluk dönemine giren Hitler, askerî durumu görüşmek üzere, hemen hemen altı yıldanberi aynı saatlerde başlattığı savaş toplantısını açtı. Sanki hiç bir şey olmamış, her şey bitmemiş gibi. General Krebs Rusların geceleyin ve sabahın erken saatlerinde Başbakanlığa doğru yeniden ilerleme kaydettiklerini bildirdi. Şehirdeki savunucuların cephaneleri daha da azalmıştı. Wenck'in imdat ordusundan hiç bir haber yoktu. O sırada yapacak işleri pek olmayan ve Liderin kendi isteğiyle seçtiği ölüme katılmak istemiyen üç yâver Wenck'ten haber almak üzere sığınaktan çıkmalarına izin verilmesini istediler. Hitler isteklerini kabul etti ve General Wenck'i bir an önce harekete geçmeye zorlamalarını söyledi. Üç subay öğleden sonra sığınaktan ayrıldılar.

Az sonra bunlara bir dördüncüsü de katıldı: Savaşın başındanberi iç çevrenin ikinci derecede bir üyesi olan, Hitler'in havacı yaveri Albay Nicolaus von Below. O da intihar etmenin gerekliliğine inanmıyordu. Başbakanlık sığınağında artık yapılacak bir iş de kalmamıştı. Führer'den izin istedi ve aldı. Führer hayatında o günkü kadar akıllı uslu olmamıştı. Hava Albayından son bir mesajın ulaştırılması için yararlanabileceğini düşündü. Bu mesajı General Keitel'e göndermek istiyordu. Bormann onun da ihanete saptığından şüphelenmişti. Savaş Kahramanımız kendisini terkeden Orduya son bir darbe

lia'da Iserlohn'de bulunan evinin bahçesine gömmüştü. Zender de elindekileri Tegernsee'de bir Bavyera köyündeki ağaç kütüğüne saklamıştı. Sonradan adını Wilhelm Paustin'e çevirerek gizlenmiş ve yeni bir hayat kurmaya çalışmıştı. Ama aslında Lorenz sır saklayamıyacak kadar boşboğaz bir gazeteciydi ve rastlantıyla günün birinde ağzından bir söz kaçırınca hem kendi elindeki kopyalar, hem de öteki habercilerin sakladıkları yazılar ortaya çıktı.

daha indirecekti.

Geceleyin saat 10 da yapılan durum toplantısında verilen haberler Führer'in Orduya karşı kızgınlığını büsbütün artırdı. Bu sırada kuşatılmış olan Berlin şehrinde Hitler'in hayatını birkaç gün daha uzatmak için durmadan harcanan yırtık pırtık elbiseler içindeki yaşlı *Volkssturm*'larla, zavallı küçük Hitler Gençliğine komuta eden General Weidling Rusların Saarlandstrase ve Wilhelmstrasse boyunca ilerlediklerini ve Başbakanlığın az ilerisindeki Hava Bakanlığına geldiklerini bildirdi. Düşmanın en geç 1 Mayısta Başbakanlığa ulaşacağını söyledi, yâni bir iki gün içinde...

Artık her şey bitmişti. O güne kadar başkentin yardımına koşacağı sanılan hayali Orduları yönetip duran Hitler bile anlamıştı bunu sonunda. Son mesajını da yazdırttı. Bu mesajı Keitel'e vermesini Below'dan rica etti. OKW Başbakanına, Berlin savunmasının sona erdiğini, teslim olmaktansa kendisini öldüreceğini, Goering ile Himmler'in kendisine ihanet ettiklerini, Amiral Doenitz'i kendi yerine tâyin ettiğini bildirdi.

Bu kez kendisi de başında olduğu halde, Almanya'yı yine yenilgiye sürükleyen Silâhlı Kuvvetlere söyliyecek bir tek sözü vardı. Donanma, görevini mükemmelen yapmıştı. *Luftwaffe* cesurca dövüşmüştü. Hava kuvvetlerinin savaşın ilk zamanlarındaki üstünlüğü yitirmesinin sorumluluğu yalnızca Goering'e aitti. Orduya gelince, basit erler de çok cesurca çarpışmışlardı, ama onları yenilgiye sürükleyen generaller olmuştu — ve tabiî bu arada Keitel.

«(Mesajına şöyle devam ediyordu) Halk ve Silâhlı Kuvvetler bu uzun ve zor mücadelede her şeyini vermiştir. Yapılan fedakârlık muazzamdır. Ama birçok kimseler benim güvenimi kötüye kullanmışlardır. Bu savaş boyunca, direnmeyi bozan sadakatsizlik ve ihanet olmuştur.

Bu bakımdan halkı zafere ulaştırmak fırsatı bana verilmemiştir. Ordu Genel Kurmayı Birinci Dünya Savaşındaki Genel Kurmayla mukayese edilemez. Başardığı işler, cephede başarılan işlerin çok gerisinde kalmıştır.»

Yüksek Nazi Savaş Kahramanı sonuna kadar kendi ka-

rekterine bağlı kalmıştı hiç olmazsa. Büyük zaferleri kazanan oydu. Yenilgi ve son çöküntü ise ötekilerin eseriydi — bütün bunlar onların «sadakatsizlik ve ihaneti» yüzünden olmuştu.

Ve bundan sonra son bir veda cümlesi — deli dâhinin kayda geçen son kelimeleri:

«Alman halkının bu savaştaki çabaları ve fedakârlıkları çok büyük olmuştur. Ben bunların boşa gittiğine inanmıyorum. Alman halkı amacına yine de Doğu topraklarında ulaşacaktır.» (*)

Son cümle olduğu gibi *Kavgam*'dan alınmadır. Hitler, Doğu topraklarının üstün Alman halkının eline geçmesi saplantısıyla başlamıştı siyasî hayatına ve yine bu saplantıyla hayatına son veriyordu. Milyonlarca Alman ölmüştü. Milyonlarca Alman evi bombalar altında yıkılmıştı. Ama, Adolf Hitler, Doğuda Slavların yaşadığı ülkeleri ellerinden almanın —ahlâk bakımından doğru olmadığı bir yana— boş bir töton hülyası olduğunu Alman ulusu bu yolda mahvolduğu halde bile, yine anlayamamıştı.

HİTLER İLE KARISININ ÖLÜMÜ

29 Nisan öğleden sonra dış dünyadan sığınağa gelen haberler arasında şu vardı: Hitler'in diktatörlük arkadaşı ve saldırı ortağı Mussolini öldürülmüş, ölüme metresi de katılmıştı.

Como Gölünden İsviçre'ye kaçmaya çalışırlarken 26 Nisanda İtalyan partizanları tarafından yakalanmışlar, iki gün sonra da idam edilmişlerdi. 28 Nisan Pazartesi gecesi cesetleri bir kamyona konularak Milano'ya getirilmiş, şehrin meydanına atılmıştı. Ertesi gün elektrik direğine tepetaklak asılarak teşhir edilmişler, sonra ipleri kesilerek bir hendeğe atılmışlardı. İntikam almak isteyen İtalyanlar da Pazar günü sabahtan akşama kadar gelip gelip cesetlerine tükürmüşlerdi. Benito Mussolini Bir Mayıs Bayramı günü Milano'da Maggiore mezarlığında kimsesizlerin yattığı yerde metresinin yanına gömüldü. Il Duce ve Faşizmi işte böyle rezil bir ölümle tarihte göçüp gitmişti.

(*) Albay Below Hitler'in öldüğünü işitince mesajı yok etti. Bu sırada Batılı Müttefik Ordularına ulaşmak üzere hâlâ yolda bulunuyordu. Mesajı sonradan aklından düzenledi. Trevor - Roper'in yukarıda adıgeçen kitabına bakınız, s. 194 - 95.

Duce'nin başına gelenlerden ne kadarını Führer'in öğrendiği bilinmiyor. Eğer bu ayrıntılardan birkaçını duymuşsa, bu olayların, kendisiyle karısının —vasiyetnamesinde yazdığı gibi—«isterik halk kitlelerinin dikkatini başka yere çekmek için Yahudilerin tasarladıkları yeni sahne» olmamak, canlı ele geçmemek ya da cesetlerini ortada bırakmamak konusunda aldıkları kararı güçlendirmiş olsa gerek.

Hitler Mussolini'nin ölüm haberini alır almaz kendi ölüm hazırlıklarını da yapmaya başladı. Blondi adındaki sevgili Alsace köpeğini zehirletti ve iki köpeği de tabancayla öldürttü. Son kalan sekreterlerinden ikisini çağırdı ve onlara da birer küçük kapsül zehir verdi. Barbar Ruslar geldikleri sırada isterlerse içebileceklerdi. Son ayrılış armağanı olarak başka bir şey veremediği için üzüldüğünü söyledi. Uzun bir süre bağlılıkla hizmet ettiklerinden dolayı kendilerine teşekkür etti.

Artık akşam olmuştu. Adolf Hitler'in son akşamıydı. Sekreterlerinden Frau Junge'ye dosyalarında son kalan bütün evrakı da imha etmesini emretti ve sığınakta bulunanların yeni bir emre kadar yatmaya gitmemelerini söyledi. Herkes bunu ayrılma zamanının geldiği şeklinde yorumladı. Ama Führer, birçok tanıkların sonradan verdikleri ifadelere göre, ancak gece yarısından sonra, yâni 30 Nisan günü gecesi saat 2.30 da kendi dairesinden çıktı ve çoğu kadın olmak üzere yirmi kişinin toplandığı yemek salonuna geldi. Herkes sıra olmuştu. İşitilmeyen birkaç kelime söyleyerek herkesin elini birer birer sıktı. Gözlerinde, Frau Junge'nin hatırladığına göre, kalın bir nem katı vardı; «sanki sığınağın ötesinde başka bir yere, uzaklara bakıyormuş gibiydi.»

Dairesine çekildikten sonra garip bir şey oldu. Sığınakta dayanılmaz noktaya varmış olan gergin hava birdenbire dağıldı. Birçokları kantine gittiler — dans etmeye başladılar. Az sonra bu garip eğlenceden büyük bir gürültü çıkmaya başladı. Führer Dairesinden haber göndererek biraz daha sessiz eğlenmelerini rica etmek zorunda kaldı. Ruslar birkaç saat sonra gelebilir ve hepsini öldürebilirdi —hâlâ kaçabileceklerini düşünenler vardı—, ama Führer'in hayatları üzerindeki kontrolü artık bitmiş olduğu için bu kısa aradan yararlanmak, nerede ve nasıl olursa olsun eğlenmek istiyorlardı. Büyük bir rahatlık duymuşlardı içlerinde. Bütün gece dans ettiler.

Yalnız Bormann karışmadı içlerine. Bu karanlık adamın daha yapılacak bir sürü işleri vardı. Yaşamak umudu gittikçe azalıyor gibiydi. Führer'in ölümüyle Rusların gelmesi arasında uzun bir zaman geçmiyebilir ve kendisi de Doenitz'in yanına gidemiyebilirdi. Bu takdirde, hazır Führer daha hayattayken ve onun otoritesine arkasını dayamışken «hainlerden» son bir intikam daha almak istedi. Bu son gecede Doenitz'e yeni bir mesaj daha gönderdi.

«DOENİTZ:

Berlin savaş alanındaki tümenlerin günlerdenberi bir şey yapmadıkları konusundaki görüşlerimiz gün geçtikçe kuvvetlenmektedir. Bize gelen raporların hepsi Keitel tarafından kontrol ve sansür ediliyor, değiştiriliyor... Führer bütün hainlere karşı hemen harekete geçmenizi emrediyor.»

Ve sonra, Hitler'in birkaç saat sonra öleceğini bildiği halde şu notu ekledi: «Führer sağdır ve Berlin savunmasını yürütmektedir.»

Ama Berlin'de savunulacak bir şey kalmamıştı. Ruslar hemen hemen bütün şehri ellerine geçirmişlerdi. Artık iş Başbakanlığın savunmasına kalmıştı. Hitler'le Bormann, 30 Nisanda yaptıkları son durum toplantısında Başbakanlığın da, artık savunulamıyacağını öğrendiler. Ruslar Tiergarten'in doğu ucuna ulaşmış, Potsdamerplatz'e girmişlerdi. Bir sokak

ilerdeydiler. Adolf Hitler'in, verdiği kararı yerine getirmesi zamanı gelmişti artık.

Yeni gelinin o gün öğle yemeği yemek istemediği anlaşılıyor. Bu yüzden Hitler yemeğini iki sekreteri ve ahçısıyla birlikte yedi. Ahçı, efendisinin son yemeğini hazırladığını belki bilmiyordu. Öğleden sonra saat 2.30 da yemeklerini bitirince Führer Başbakanlık garajına bakan şoförü Erich Kempka'yı çağırdı. Başbakanlık bahçesine hemen tenekeyle 200 litre kadar benzin getirmesini emretti. Kempka bu kadar çok benzin bulamadı. Ama yine de 80 litre kadar topladı ve tenekeleri üç kişiyle sığınağın kapısına taşıttırdı. (24)

Eski Viking'lerinkine benzeyen cenaze töreni için benzin getirilirken, son yemeğini de yiyen Hitler, Eva Braun'la işbirliği yapmış olduğu en yakın arkadaşlarıyla vedalaşmaya başladı. Bunlar Dr. Goebbels, General Krebs, General Burgdorf, sekreterleri ve ahçısı Fraulin Manzialy idi. Goebbels'in karısı ortalıkta yoktu. Bu yaman ve güzel sarışın kadın da, Eva Braun gibi, kocasıyla ölmeye hemen karar vermişti. Ama son altı gündür başlarına gelecek felâketten habersiz yeraltı sığınağında koşup oynayan altı küçük çocuğun öldürülmesi sinirlerini bozuyordu.

İki üç gece önce Fraulein Reitsch'e şunu söylemişti: «Hannacığım, zamanı gelince çocuklarım yüzünden güçsüzlük gösterirsem bana yardım et... Çocuklarım Nazi İmparatorluğu ile Führer'e aittir. Artık bu iki şey de kalmayınca onların da bu dünyada yerleri yok demektir. En korktuğum şey son dakikada gücümü yitirmek». İşte o sırada Bayan Goebbels odasında, yalnız başına, bu en büyük korkusunu yenmeye çalışıyordu. (*)

Hitler ile Eva Braun'un böyle problemleri yoktu. Kendi başlarının çarelerine bakacaklardı. Vedalaşma bitince odalarına çekildiler. Dışarda, koridorda, Dr. Goebbels, Bormann ve

(*) Çocuklarının adları ve yaşları: Hela 12; Hilda, 11; Helmut, 9; Holde, 7; Hedda, 5; Heide, 3.

daha birkaç kişi bekliyordu. Bir iki dakika sonra bir tabanca sesi işitildi. İkincisini de beklediler. Ama başka bir ses çıkmadı. Biraz daha bekledikten sonra sessizce Führer'in Dairesine girdiler. Adolf Hitler'in cesedi kanapenin üzerine boylu boyunca uzanmıştı. Tabancayı ağzına sıkmıştı. Eva Braun da yanında yatıyordu. Yerde iki tabanca vardı. Yeni gelin tabancasını kullanmamış, zehir içmişti.

30 Nisan 1945 Pazartesi, saat öğleden sonra 3.30 Adolf Hitler'in elli altıncı doğum günü kutlanalı on gün oluyor, Alman Başbakanı olmasının ve Nazi İmparatorluğunu kurmasının üzerinden on iki yıl üç ay geçmiş, İmparatorluğunun ise ancak bir haftalık ömrü kalmıştı.

Bundan sonra Viking cenaze töreni yapıldı. Hiç bir söz söylenmedi. İşitilen tek ses Başbakanlığın bahçesinde patlayan Rus mermileriyle yıkılan duvarların çıkardığı seslerdi. Hitler'in uşağı S.S. *Sturmbannführer* Heinz Linge ile bir emireri Führer'in cesedini taşıdılar. Üzerine gri bir velense örtülmüştü. Parçalanan yüzü görülmüyordu. Kempka, Führer'i velenseden çıkan siyah pantalonuyla ayakkabılarından tanıdı. Savaş Kahramanı bunları gri ceketiyle giyerdi. Eva Braun'un ölüsü daha temizdi. Gelinin cesedini koridordan Bormann taşıdı. Sonra Kempka'ya verdi.

«(Şoförün sonradan anlattığına göre) Frau Hitler'in üzerinde siyah bir elbise vardı... Vücudunda hiçbir yara izi görmedim.»

Cesetler bahçeye taşındı. Bir yandan borbardıman devam ederken cesetler de bir mermi çukuruna konuldu. Üzerlerine benzin dökülerek yakıldı. Başta Goebbels ve Bormann olmak üzere cenazede bulunanların hepsi imdat kapısındaki küçük sığınağa koştular ve cesetlerden alevler çıkarken esas vaziyetine geçerek sağ ellerini kaldırdılar. Nazi usulü bir veda töreni yaptılar. Tören uzun sürmedi, çünkü Kızıl Ordunun attığı mermiler yeniden bahçeye düşmeye başlamıştı. Benzin alevleri Adolf Hitler ile karısının dünya yüzündeki izlerini ortadan

silerken hayatta kalanlar yeniden sığınağa indiler (*). Kurucularından ve diktatörlerinden ayrılan Bormann ile Goebbels'in Naz[illegible] İmparatorluğunda yapacakları ayrı ayrı işler vardı.

Führer'in, Doenitz'i kendisine halef tâyin ettiğini bildiren vasiyetnamesi [illegible]ha Amiralin eline varacak kadar zaman geçmemişti. Amirale radyo[illegible]la haber vermeliydi. İktidarı elinden kaçıran Bormann bu sırada [illegible]le bir türlü karar veremiyordu. İktidarın tadını almıştı. Bundan [illegible]geçmek kolay değildi. Sonunda şöyle bir mesaj gönderdi:

«GRAND AMİREL DOENİTZ:

Führer, Reich Mareşali Goering'in yerine sizi kendisine halef olarak tâyin etmiş bulunuyor. Yazılı yetki mektubu yoldadır. Durumun gerektirdiği tedbirleri hemen alınız.»

Hitler'in öldüğü üzerine bir tek kelime bile yok.

Kuzeyde bulunan bütün Alman kuvvetlerinin komutanlığını üzerine alan ve karargâhını Ploen'den Schleswig'e nakleden Amiral, bu haber üzerine şaşkına döndü. Parti liderleri gibi, Hitler'in yerinde gözü yoktu; böyle bir şeyi aklından bile geçirmemişti. Hitler'in yerine kendisinin değil Himmler'in geçeceğine inandığı için iki gün önce S.S. Şefini görmüş, kendisini destekliyeceğini bildirmişti. Ama Führer'in emrine itaat etmemeyi o güne kadar hiç düşünmemiş olduğu için, Adolf Hitler'in yaşadığını sanarak, ona şu cevabı verdi:

«FÜHRER'İM:

Size bağlılığım kayıtsız şartsızdır. Sizi Berlin'den kurtamak için mümkün olan her şeyi yapacağım. Ama kader tarafımızdan tâyin edilmiş bir halef olarak, beni Almanya'nın başına geçmeye zorlayacak olursa o zaman da, Alman halkının eşsiz ve kahramanca mücadelesine lâ-

(*) Kemikler bulunmadı. Bu yüzden Hitler'in hâlâ hayatta olduğu söylentileri çıktı. Ama İngiliz ve Amerikan Haberalma subaylarının, birçok görgü tanıklarından aldıkları ayrı ayrı ifadeler, hikâyenin böyle bittiğinde şüphe bırakmıyor. Kempka kemiklerin neden bulunmadığını çok güzel açıklıyor: «Rus topçusunun birbiri ardına yaptığı bombardıman yüzünden ortalıkta hiçbir iz kalmadı.»

yik bir şekilde, sonuna kadar devam edeceğim.»

GRAND AMİRAL DOENİTZ»

O gece Bormann ile Goebbels'in akıllarına yeni bir fikir daha geldi: Ruslarla görüşmeye çalışacaklardı. Sığınakta kalan Ordu Genel Kurmay Başkanı General Krebs bir ara Moskova'da Askerî Ateşelik yapmıştı, Rusçayı iyi biliyordu. Dahası bir ara Stalin Moskova tren istasyonunda kendisini kucaklamıştı. Belki de Ruslardan bir şeyler koparabilirlerdi. Özellikle Goebbels ile Bormann kendilerinin oradan emniyetle çıkartılarak yeni Doenitz hükümetindeki yerlerine gitmelerine izin verilmesini isteyeceklerdi. Buna karşılık da Berlin'i teslim edeceklerdi.

General Krebs, 30 Nisanı Mayısa bağlayan gece yarısından az sonra Berlin'de çarpışan Sovyet Kuvvetlerinin Komutanı General Çuikov'ı görmeye gitti (*). Yanında bulunan Alman subaylarından biri görüşmeye nasıl başlandığını şöyle anlatıyor:

«KREBS: Bugün 1 Mayıs, her iki ulusun da büyük bayramı. (**)

ÇUİKOV: Biz bayram yapıyoruz bugün. Sizin orada durumu anlamak biraz zor.» (25)

Rus general, Führer'in sığınağında bulunan herkesin ve Berlin'de kalan bütün askerlerin kayıtsız şartsız teslimini istedi.

Krebs'in görevini yapması bir hayli zaman almıştı. 1 Mayıs sabahı saat 11 de generalin dönmediğini gören sabırsız Bormann, Doenitz'e radyo ile bir mesaj daha gönderdi.

«Vasiyetname geçerlidir. Size olabildiği kadar çabuk katılacağım. O zamana kadar bir açıklama yapmamanızı tavsiye ederim.»

Bu mesaj da açık değildi. Bormann, Führer'in öldüğünü bir türlü söyliyemiyordu. Bu büyük haberi ilk olarak Doenitz'e

(*) Birçokların dedikleri gibi Mareşal Jukov'u görmeye gitmedi.

(**) 1 Mayıs Avrupada geleneksel işçi bayramıdır.

kendisi vermek istiyordu. Ama karısı ve çocuklarıyla birlikte ölüme hazırlanan Goebbels için böyle bir sorun yoktu. Gerçeği Amirale bildirmeliydi. Öğleden sonra Doenitz'e kendi başına şu mesajı gönderdi — bu mesaj kuşatılmış sığınaktan gönderilen son haber oldu.

«GRAND AMİRAL DOENİTZ:

ÇOK GİZLİ

Führer dün saat 15.30 da öldü. 29 Nisan tarihli vasiyetnamede Almanya Başbakanı olarak tâyin edilmiş bulunuyorsunz... (Bundan sonra bellibaşlı kabine üyelerinin adları sayılıyor.)

Vasiyetname Führer'in emri üzerine Berlin'den size gönderilmiştir. Bormann bugün size gelmek ve durumu anlatmak istiyor. Bu haberin basına ve askerlere bildirilmesi zamanı ve şekli size bırakılmıştır. Mesajın alındığını bildiriniz.

GOEBBELS»

Goebbels kendisinin ne yapacağını yeni lidere bildirmek istemedi. 1 Mayıs günü akşamüstü kararını uyguladı. İlk olarak altı çocuk zehirlenecekti. Çocukların oyunları yarıda kesildi. Herhalde bir gün önce Führer'in köpeklerini zehirleyen aynı doktor, çocuklara enjeksiyonla öldürücü ilâçlar verdi. Sonra Goebbels yâveri Guenther Schwaegermann'ı çağırdı ve kendisinden bir miktar benzin bulmasını istedi.

«Schwaegermann,» dedi, «ihanetin sunturlusuna uğradık. Generaller Führer'e ihanet etti. Her şey kaybedildi. Ben de karım ve ailemle birlikte öleceğim». O sırada çocuklarını öldürmüş olduğunu yaverine söylemedi. «Cesetlerimizi yakacaksın. Yapabilir misin bunu?»

Schwaegermann yapacağına söz verdi ve iki emirerini benzin getirmeye gönderdi. Birkaç dakika sonra, akşam saat 8,30 sularında, dışarda ortalık daha yeni karardığı sırada, Bay ve Bayan Goebbels sığınakta dolaştılar, koridorlarda bulunanlarla vedalaştılar ve bahçeye çıkan merdiveni tırmandılar. Burada bir S.S. emir eri, kendi istekleri üzerine, başlarına arkalarından birer kurşun sıkarak onları öldürdü. Cesetlerinin üze-

rine dört teneke benzin döküldü ve tutuşturuldu. Ama pek iyi yanmadılar (26). Sığınakta kalanlar, kaçanlara katılmak üzere can kaygısıyla koşuştukları için onlarla [illegible] pek meşgul olamadılar. Ruslar ertesi gün Propaganda Bakanı ile karısının kömür olmuş cesetlerini [illegible] bulduklar. Hemen tanıdılar.

Mayıs [illegible] gecesi saat 9 da *Führerbunker* yanıyordu. Führer'in adamlarından sağ kalan ve çoğu S.S. lerden oluşan beş altı yüz kadar insan Yeni Başbakanlık binasının sığınağında koşuşup duruyor —aralarında bulunan Hitler'in terzisi, başları önde tavuklar gibi koşuşuyorlardı, diye anlatmıştır sonradan— bir çıkış yeri bulmaya çalışıyorlardı. Niyetleri Başbakanlık binasının karşısında Wilehelmsplatz'ın altındaki metro istasyonundan tünel boyunca Friedrischstrasse'ye kadar yürümek, oradan Spree Nehrini geçerek, nehrin tam kuzeyinde bulunan Rus hatlarının arasından sızmaktı. Birçokları başardılar bunu. Ama başaramıyanlar da çok oldu. Bunlar arasında Martin Bormann da vardı.

General Krebs o gün kayıtsız şartsız teslimi görüşmek üzere General Çuikov'la birlikte sığınağa dönerken Hitler'in parti sekreteri son yaşama şansının herkesle birlikte kaçmak olduğuna karar verdi. Bulunduğu gurup bir Alman tankının arkasına sığınmış, kaçıyordu. Ama, o sırada yanında bulunan Kempka'nın anlattığına göre, kendisine doğrudan doğruya bir Rus mermisi isabet etti ve Bormann hemen orada öldü. Az önce, canını kurtarmak için Pichelsdorf Köprüsünde küçük askerlerini bırakarak kaçmış olan Hitler Gençliği lideri Artur Axmann da o gün oradaydı. Sonradan, kendisi Bormann'ın cesedini İnvalidenstrasse'nin demiryolunu kestiği yerde bulunan köprünün altında gördüğünü söylemiştir. Anlattığına göre, ayışığı vurmuştu yüzüne. Bir yara izi yoktu. Bormann'ın Rus hatlarını yaramıyacağını anlayınca zehir içtiğini sandı.

General Krebs ile General Burgdorf genel kaçışa katılmadı. Yeni Başbakanlık binasının bodrumunda kendilerini vurmuş oldukları sanılıyor.

Nazi İmparatorluğu, kurucusunun ölümünden sonra yedi gün daha yaşadı.

Bir Mayıs gününün gecesi, saat 10 dan biraz sonra, Dr. Goebbels'le karısının cesetleri Başbakanlık bahçesinde yanarken ve sığınaktakiler de birbirinin üzerinden atlıyarak Berlin metrosunda kaçacak delik ararlarken, Hamburg radyosu o sırada çaldığı Bruckner'in Yedinci Senfonisini birdenbire kesti. Trampet sesleri işitildi ve sonra spiker şunları söyledi:

«Son nefesine kadar Bolşevizmle savaşan Führer'imiz Adolf Hitler, Başbakanlıktaki harekât karargâhında bugün öğleden sonra Almanya uğrunda ölmüştür. Führer 30 Nisanda yerine Grand Amiral Doenitz'i tâyin etmiş bulunuyordu. Führer'in yerine geçen Grand Amiral şimdi Alman halkına seslenecektir.»

Nazi İmparatorluğu nasıl bayağı yalanlarla kurulmaya başlandıysa yine de o çeşit yalanlarla sona eriyordu. Bir kere, Hitler o gün öğleden sonra değil bir gün önce ölmüştü. O kadar önemi yoktu bunun. Önemli olan Hitler'in aslında «son nefesine kadar» dövüşerek ölmemiş olmasıydı. Ama onun yerine geçenlerin, bu efsaneyi yaşatmaları ve hâlâ dayanan askerlerin yönetimini ellerinden kaçırmamak için böyle bir yalan uydurmaları gerekmişti. Askerler gerçeği öğrenirlerse ihanete uğradıklarını sanabilirlerdi.

Doenitz o gece saat 10.20 de radyoda konuştuğu zaman aynı yalanı tekrarladı ve Führer'in ölümünden «kahramanın ölümü» diye söz etti. Aslına bakılırsa Hitler'in nasıl öldüğünü o sırada o da bilmiyordu. Goebbels'in ise, bir gün önce öğleden sonra yalnızca «öldüğü» bildirilmişti. Ama Amiral bu kadarlıkla kalmadı. Felâket saatinde Alman halkının zaten karışmış olan kafasını büsbütün bulandırmak için elinden geleni yaptı.

«Benim görevim (dedi) ilerleyen Bolşevik düşmanın elinden Alman-

ya'yı kurtarmaktır. Askeri mücadele yalnızca bunun için devam etmektedir. İngilizlerle Amerikalılar bu amacın gerçekleşmesine engel oldukları sürece onlara karşı da savunma savaşımıza devam edeceğiz. O zaman, bu şarttar altında ,Anglo-Amerikanlar kendi halkları için değil Bolşevizmin Avrupaya yayılması için savaşa devam etmiş olacaklardır.»

Hitler, Almanya'nın önce İngiltere'ye, sonra da Amerika'ya karşı savaşa girebilmek için 1939 da Bolşevik bir ulusla ittifak yapmak istediği zaman, ittifaka itiraz ettiğine dair en ufak bir kayda raslanmıyan Doenitz, radyodaki konuşmasını şu sözle bitirdi: «Tanrı bu kadar çok ızdıraptan ve fedakârlıklardan sonra bizi terk etmiyecektir.»

Boş lâflardı bunlar. Almanların artık tutunamıyacağını Doenitz de biliyordu. 29 Nisanda, yâni Hitler'in kendine kıymasından bir gün önce, İtalya'daki Alman Orduları kayıtsız şartsız teslim olmuşlardı. Ancak irtibat kesildiği için bu haber Führer'e ulaşamamıştı. Bu yüzden son saatlerini biraz daha rahat geçirebilmişti. Alman Yüksek Komutanlığı, 4 Mayısta Kuzey batı Almanya ile Danimarka ve Hollanda'da bulunan bütün Alman kuvvetlerini Montgomery'ye teslim etti. Ertesi gün, Alplerin kuzeyinde bulunan Birinci ve Ondokuzuncu Alman Ordularını kapsayan Kesselring'in G Ordu Gurubu da teslim oldu.

Mayısın 5 inci günü, Alman Donanmasının yeni Başkomutanı Amiral Hans von Friedeburg, teslim şartlarını görüşmek üzere General Eisenhower'in Reims'daki karargâhına geldi. OKW nin son evrakından anlaşıldığına göre (27), Almanlar, Rusların elinden olabildiği kadar çok Alman askeri ve mültecisi kurtarabilmek amacıyla birkaç gün daha vakit kazanmak, sonunda Batılı Müttefiklere teslim olmak istiyorlardı. General Jodl da ertesi gün denizci arkadaşına yardım etmek üzere Reims'a geldi. Ama bütün çabalar boşunaydı. Eisenhower oynanmak istenilen oyunu anlamıştı.

«(Sonradan şöyle anlatıyor) Her türlü iddialardan ve oyalamalardan hemen vazgeçmedikleri takdirde bütün Müttefik cephesini derhal ka-

patacağımı ve bundan böyle Alman mültecilerinin hatlarımıza girmesini zorla önliyeceğimi Jodl'a bildirmesini General Smith'e söyledim. Daha fazla gecikmeye tahammülüm yoktu.» (28)

Eisenhower'in isteklerini Jodl vasıtasiyle öğrenen Doenitz, 7 Mayıs günü geceyarısı saat 1.30 da, Danimarka sınırında Flensburg'daki yeni karargâhından, kayıtsız şartsız teslim belgesini imzalaması için Alman Generaline yetki verdi. Oyun bitmişti.

Almanya, Eisenhower karargâhının bulunduğu Reims'da kırmızı boyalı küçük bir okulda, 7 Mayıs 1945 günü sabahı saat 2.41 de kayıtsız şartsız teslim oldu. Teslim belgesini *Müttefikler* adına General Walter Bedell Smith imzaladı. Rusya adına General Ivan Susloparov, Fransa adına da General François Sevez aynı belgeyi tanık olarak imzaladılar. Amiral Friedeburg ile General Jodl da Almanya adına imzaladı.

Jodl birkaç kelime söylemesine izin verilmesini istedi. İzin verildi.

«Bu imzadan sonra Alman halkı ve Alman Silâhlı Kuvvetleri, iyi ya da kötü olarak, galiplerin eline teslim edilmiş olacaktır... Şu anda galiplerin onlara karşı iyi davranacaklarını umduğumu ifade etmekten başka birşey yapamam.»

Müttefikler'den cevap veren olmadı. Ama Jodl herhalde beş yıl önce rollerin büsbütün değişik olduğu bir zamanı o sırada hatırlamış olacaktı. O zaman da, Compiegne'de bir Fransız generali, Fransa'nın kayıtsız şartsız teslimini imza ederken aynı şekilde bir ricada bulunmuştu — ama bu ricanın hiç bir şeye yaramadığı sonradan anlaşılmıştı.

8 Mayıs 1945'i 9 Mayısa bağlıyan geceyarısı Avrupa'da toplar sustu; havalardan bombalar yağmaz oldu; 1 Eylül 1939'danberi Avrupa kıt'asına garip, ama özlenen, bir sessizlik çöktü. Beş yıl sekiz ay ve yedi gün, yüzlerce savaş alanlarında, bombalar altındaki binlerce şehirde milyonlarca erkek ve kadın öldürülmüş, milyonlarcası da Nazi gaz odalarında ya da Rusya ve Polonya'da S.S. *Einsatzgruppen*'lerin kaz-

dırdıkları çukurlarda hayata gözlerini yummuşlardı — bütün bunlar Adolf Hitler'in başka ülkeleri istilâ etmek için beslediği büyük hırsın sonucuydu. Avrupanın eski şehirlerinden çoğu birer yıkıntı halindeydi. Molozların arasında hâlâ gömülmemiş ölülerin çıkardığı pis kokular havayı bozuyordu.

Artık Alman cepheleri, kaz adımıyla yürüyen hücum taburlarının çıkardığı gürültülerle ya da kahverengi gömleklilerin şımarık yaygaralarıyla, ya da Führer'in hoparlörleri patlatırcasına haykıran sesiyle çınlamıyordu.

On iki yıl, dört ay ve sekiz gün süren, birkısım Almandan başka herkes için Karanlık Çağ sayılan ve şimdi onlar için bile kasvetli bir gecede birdenbire sona eren Bin Yılık Almanya ortadan sinlinivermişti. Bu Karanlık Çağ, başlarda gördüğümüz gibi, bu büyük ulusu, bu becerikli, çalışkan, ama kolayca aldatılabilecek ulusu, iktidarın ve istilânın o zamana kadar görülmeyen bir noktasına kadar çıkarmış ve şimdi de tarihte pe kaz benzeri bulunan —belki de hiç bulunmayan— bir hızla ve bütünlükle yere sermişti.

1918 deki yenilgiden sonra Kaiser kaçmış, krallık yıkılmış, ama devleti kuran öteki geleneksel kurumlar kalmıştı; halkın seçtiği bir hükümet Alman Ordusu ve Alman Genelkurmayı gibi, görevini yapmıya devam ediyordu. Oysa 1945 İlkbaharında Üçüncü Alman İmparatorluğu olduğu gibi çökmüştü. Herhangi bir yerde Alman otoritesi diye birşey kalmamıştı. Milyonlarca kara askeri, havacı ve denizci, kendi ülkelerinde birer savaş esiri olmuşlardı. Milyonlarca sivil —köylere kadar— galip düşman askerleri tarafından yönetiliyor, halkın hepsi yalnız kanunu ve düzeni değil, yaz mevsiminde ve 1945 kışının soğuk aylarında yiyeceklerini ve yakacaklarını da galiplerden bekliyordu. Adolf Hitler'in çılgınlıkları —ve Alman halkının onu körü körüne ve sevinerek, izleyerek yaptıkları çılgınlıklar— onları bu duruma düşürmüştü, ama o sonbahar Almanya'ya döndüğüm zaman Hitler'e pek kızmadıklarını gördüm.

Bir yandan halk, öte yandan ülke... birincisi şaşırmış, yaralı, aç ve bombalar altında birer yıkıntı olan evlerde, paçavralar içinde tirtir titriyor, ikincisi göz alabildiğine bomboş bir harabe. Ama Alman halkı yine de yaşıyordu. Birçok halkları dünyadan kaldırmaya çalışan Hitler savaşın kaybedildiğini anladığı zaman Almanya'yı da ortadan kaldırmak istemiş, ama yapamamıştı.

Ama Nazi İmparatorluğu tarihe karışmıştı.

SON BİRKAÇ SÖZ

O sonbahar, bir zamanlar kendini beğenmiş insanların yaşadığı bu ülkeye gittim. Kısa süren Nazi İmparatorluğunun büyük bir kısmında orada bulunmuştum. Almanya tanınmıyacak durumdaydı. Bu dönüş izlenimlerimi başka bir yerde anlattım (29). Burada yalnızca, bu kitapta adı geçen ünlü kişilerin sonlarını belirtmekle yetineceğim.

Doenitz'in Danimarka sınırında Flensburg'da kurulan derme çatma hükümeti 23 Mayıs 1945 de *Müttefikler* tarafından dağıtıldı. Bütün bakanları tutuklandı. Heinrich Himmler, Reims'deki teslim ârifesinde hükümetten atıldı. Amiral bu davranışıyla *Müttefikler*'in sevgisini kazanacağını umuyordu. Avrupadaki milyonlarca insanın hayatına yıllarca hükmetmiş ve bu hâkimiyetini sık sık kullanmış olan eski S.S. Şefi, 21 Mayısa kadar Flensburg dolaylarında dolandı durdu. 21 Mayısta yanına aldığı on bir S.S. subayı ile birlikte İngiliz ve Amerikan hatlarını geçerek memleketi olan Bavyera'ya gitmeye kalkıştı. Bu sırada Himmler bıyığını kesmiş sol gözünü siyah bir bantla örtmüş, üzerine bir asker elbisesi giymişti —kim bilir buna ne kadar kızmıştı.— Kafileyi ilk gün Hamburg ile Bremerhaven arasında bir İngiliz karakolu çevirdi. Bir sürü sorgulardan sonra Himmler İngiliz Yüzbaşısına kimliğini açıkladı. Yüzbaşı da Himmler'i yakalatarak Lueneburg'taki İkinci Ordu karargâhına gönderdi. Karargâhta üzerindeki elbiseler çıkartıldı. Arandı. Elbisenin içinde herhangi bir zehir saklanmış olması ihtimaline karşı üstüne bir İngiliz askerî elbisesi giydirildi. Ama araştırma iyi yapılmamıştı. Himmler ağzındaki bir boşlukta potasyum siyanür kapsülü saklamıştı. 23 Mayısta Montgomery'nin karargâhından yeni bir İngiliz Haberalma subayı geldi ve askerî doktora tutuklunun ağzını aramasını emretti. Bunu işiten Himmler hemen siyanürü ısırdı ve on iki dakika içinde öldü. Midesi yıkandığı ve kusturulduğu halde kurtarılamadı.

Hitler'in öteki arkadaşları biraz daha yaşadılar. Nuremberg'e gidip gördüm onları. İktidarda bulundukları günlerde bu şehirde yapılan yıllık parti kongrelerinde görmüştüm, çoğunu. Ama Uluslararası Askerî Mahkemenin karşısında bambaşka birer insandılar. Büyük bir değişim olmuştu hepsinde. Üzerlerinde biraz eskice elbiseler, yerlerinde düşünceli düşünceli oturuyorlar, sinirli sinirli kımıldanıp duruyorlardı. Artık eski günlerin küstah adamları değillerdi. Birbirlerinin benzeri, basbayağı insanlardı. Onların bu hallerini görenler bu adamların nasıl olup da bir ülkeyi ve Avrupanın büyük bir kısmını avuçlarının içine almış olduklarına şaşıp kalırdı.

Sanık yerinde yirmi bir kişiydiler (*). Goering... son gördüğümdenberi kırk kilo zayıflamış; üzerinde rütbe işareti olmayan soluk bir *Luftwaffe* üniforması... sanık yerinin Bir Numaralı adamı olduğundan memnun... Hitler'in ölmesinden

(*) Sanıklar arasında bulunması gereken **Arbeitsfront** Başkanı Dr. Robert Ley, duruşmalar başlamadan önce, havlusundan kopardığı parçalarla ip yaparak, apteshanenin su borusuna bağlamış, kendisini asmıştı.

sonra Nazi kademesindeki yeri sonunda tanınmış gibi bir şey. Rudolf Hess... İngiltere'ye kaçmadan önce Nazilerin Üç Numaralı Adamı... çok zayıflamış; çukura batmış gözleri dalgın dalgın boşluğa bakıyor... belleğini kaybetmiş gibi yapıyor, çok çok çökmüş olduğu belli. Ribbentrop... artık küstahlığı ve fiyakası kalmamış; dalgın, kamburu çıkmış ve yıkılmış bir adam. Keitel... neşesini kaybetmiş. Rosenberg... karışık kafalı «felezof»... kendisini buraya getiren olaylardan sonra gerçeği anlamış gibi.

Nuremberg'in Yahudi avcısı Julius Streicher de orada. Bir zamanlar bu eski şehrin sokaklarında kırbacını sallayarak gezen bu fiyakasından geçilmeyen sadist, açık resim tüccarının şimdi hapı yutmuş bir hali var. Saçları dökülmüş, eli ayağı titreyen bir ihtiyar. Durmadan terliyor, yargıçlara bakıyor ve hepsinin de birer Yahudi olduğuna inanmaya çalışıyor, bir gardiyan söyledi bana bunu. Nazi İmparatorluğundaki köle işçilerin patronu Fritz Sauckel de orada. Küçük kısık gözleriyle bir domuza benziyor. Sinirli; sağa sola sallanıp duruyor. Yanında Baldur von Schirach. Hitler Gençliğinin eski Lideri ve Viyana Gauleiter'i. Kan bakımından Almandan çok Amerikalı. Okuldan kovulduktan sonra yaptığına pişman olmuş bir öğrenci gibi. Sonra Schach'ın yerine geçen dalavereci boş adam: Walter Funk. Onun yanında Dr. Schacht'ın kendisi. Son aylarını eskiden sevdiği Führer'inin bir toplama kampında her gün öldürülmek korkusuyla geçirmiş ve şimdi de *Müttefikler*'in kendisini bir savaş suçlusu olarak yargılamalarına kızgın. Franz von Papen... Almanya'da Hitler'in iktidara gelmesinden sorumlu olanların başında gelen adam. O da yakalanmış ve sanık olarak mahkemeye getirilmiş. Çok yaşlanmış, ama buruşuk yüzünde birçok tuzaklar atlatmış ihtiyar bir tilki havası var yine.

Hitler'in ilk Dış İşleri Bakanı Neurath... biraz inançları olan ve biraz da şerefine düşkün eski kuşaktan bir Alman... üzgün. Speer... sapasağlam... duruşmalar sırasında dinleyiciler üzerinde en iyi izlenim bırakan o. Dosdoğru konuşuyor, sorumluluğunu ve suçunu gizlemeye çalışmıyor. Avusturyalı quisling Seyss-İnquart, Jodl ve iki Grand Amiral, Raeder ve Doenitz'le birlikte sanık yerinde. Führer'in yerine geçen Doenitz üzerine bol gelen elbiseyle bir ayakkabı satıcısına benziyor. «Kasap Heydrich»in yerine geçen Kaltenbrunner de orada... bütün suçlarını inkâr etmek için sırasını bekliyor; Polonya'nın Nazi Engizitörü Hans Frank ise suçlarının birkısmını kabul edecek ve sonunda bir Tanrının bulunduğunu keşfederek kendisinden af dileyecektir; Frick... bütün hayatında olduğu gibi mahkemede de renksiz. Ve en son, sesi Goebbels'in sesine benzediği için radyo yorumculuğu yapan Propaganda Bakanlığında bir memur: Hans Fritzsche. Mahkemede kimse —kendisi de dahil— neden orada bulunduğunu bilmiyor. Önemsiz bir adam. Yalnızca Goebbels'in bir ruhu gibi. Sonradan serbest bırakıldı.

Schacht'la Papen de öyle. Ama bunların üçü de sonradan yapılan Almanya'yı nazilerden temizleme mahkemesinde ağır hapis cezaları yediler, ancak az yattılar.

Nuremberg mahkemesindeki sanıklardan yedisine hapis cezaları verildi: Hess, Raeder ve Funk ömür boyunca, Speer ile Schirach yirmi, Neurath on beş, Doenitz on yıl hapis yediler. Ötekiler ölüme mahkûm oldular.

Ribbentrop, 16 Ekim 1946 günü gecesi saat 1'i on bir dakika geçe Nuremberg hapisanesinin idam odasındaki sehpaya tırmandı; onu Keitel, Kaltenbrunner, Rosenberg, Frank, Frick, Streicher, Seyss-İnquart, Sauckel ve Jodl izledi.

Ancak Hermann Goering bulunamadı aralarında. İdam memurlarını atlatmıştı. Hücresine kaçırdığı zehiri sırası gelmeden iki saat önce yuttu. Lideri Adolf Hitler ve rakibi Heinrich Himmler gibi, o da, son dakikada, ötekiler gibi her türlü cinayeti işlediği bu dünyadan, kendi isteğiyle ayrılmayı başardı.

SON

KAYNAKLAR VE AÇIKLAMALAR

Notlarda kullanılan kısaltmalar :

DBrFP **Documents on British Froeign Policy** (İngiliz Dış Politikasıyla ilgili Belgeler). İngiliz Dış İşleri Bakanlığı dosyalarından.

DDİ — I Documenti diplomatica italiani (İtalyan diplomasi belgeleri). İtalyan hükümetinin dosyalarından.

DGFP — Documents on German Foreign Policy (Alman Dış Politikasıyla ilgili belgeler). Alman Dış İşleri Bakanlığı dosyalarından.

FCNA — Fuehrer Conferences on Naval Affairs (Fuehrer'in Donanma İşleri üzerinde yaptığı görüşmeler) Hitler'in Alman Donanma Başkomutanıyla yaptığı görüşmelerin özetleri.

NCA — Nazi Conspiracy and Aggression (Nazi Komplosu ve Saldırısı). Nuremberg belgelerinin bir kısmı.

N.B. — Nuremberg Belgesi.

NSR — Nazi - Soviet Relations (Nazi - Sovyet İlişkileri). Alman Dış İşleri Bakanlığı dosyalarından.

TMWC — Trial of the Major War Criminales (Bellibaşlı Savaş Suçlularının Duruşmaları). Nuremberg belgeleri ve ifadeleri.

TWC — Trals of War Criminals before the Nuremberg Military Tri-

bunals (Nuremberg, Askeri Mahkemelerinde Savaş Suçlularının Duruşmaları).

BİRİNCİ CİLT

B ÖL Ü M I

1. Hammerstein muhtırası; Wheeler-Bennett'in **The Nemesis of Power**, adlı kitabının 285'inci sayfasından alınmıştır. Bu muhtırayı Dr. Kunrath von Hammerstein, Wheeler-Bennet için yazmıştır. Dr. Kunrath General'in oğludur. Verdiği muhtıra babasının aldığı notlara ve günce-sindeki yazılara dayanılarak yazılmıştır.. Yazının başlığı şöyledir: «Scclei-cher, Hammerstein ve İktidarın Ele Geçirilmesi.»
2. Joseph Gobbels, **Vom Kaiserhof zur Reichskanziei, s. 251,**
3. Hammerstein muhtırası, Wheeler Bennet'in yukarıda adıgeçen kitabından, s. 280.
4. Goebbels, adıgeçen kitap, s. 250
5. **Aynı kitap, s. 252.**
6. Aynı kitap, s. 252.
7. **André-Poncet, The Fateful Years**, s. 48. 1930-38 yıllarında Ber-lin'de Fransız elçisiydi.
8. Goebbels, **Kaiserhof**, s. 251-54..
9. **5 Eylül 1934**, tarihli Nuremberg Bildirisi.
10. Friedrich Meinecke, **The German Catastrophe**, s. 96.
11. **Adolf Hitler, Mein Kampf**, Amerikan baskısı (Boston, 1943), s. 3. Bu kitaptan aldığım birçok alıntıları İngilizce metni Almanca aslına yaklaştırmak için biraz değiştirdim.
12. Konrad Heiden, **Der Fuhrer**, s. 36. Nazi Almanyası üzerine yazı yazanların hepsi Hitler'in ilk zamanlarına ait bilgileri Heiden'e borçludurlar.
13. **Aynı kitap, s. 41**
14. **Aynı kitap, s. 43.**
15. **Aynı kitap, s. 43.**
16. **Mein Kampf**, s. 6.
17. Aynı kitap, s. 8.
18. **Aynı kitap s. 8-10.**
19. **Aynı kitap, s. 10.**
20. **Hitler's Secret Conversation, 1941-44, s. 287.**
21. **Aynı kitap, s. 346.**

22. **Aynı kitap, s. 547.**
23. **Aynı kitap, s. 566-67**
24. August Kubizek, **The Young Hitler I Knew, s. 50**
25. **Aynı kitap, s. 49.**
26. **Mein Kampf**, s. 14-15.
27. Kubzek, adıgeçen kitap, s. 52 ve **Hitler's Secret Conversations**, s. 567.
28. Kubizek, adıgeçen kitap, s. 44.
29. **Mein Kampf**, s. 18.
30. Aynı kitap, s. 21.
31. Kubizek, adıgeçen kitap, s. 59.
32. **Aynı kitap, s. 76.**
33. **Aynı kitap, s. 54-55.**
34. Konrad Heiden, **Der Fuehrer**, s. 52.
35. **Mein Kampf**, s. 20.
36. Aynı kitap, s. 18.
37. **Aynı kitap, s. 18.**
38. Aynı kitap, s. 21.
39. Aynı kitap s. 21-22.
40. **Aynı kitap, s. 34.**
41. **Heiden, Der Fuehrer, s. 54.**
42. Aynı kitap, s. 68.
43. **Mein Kampf, s. 34.**
44. Aynı kitap, s. 22.
45. **Aynı kitap, s. 35-37.**
46. **Aynı kitap, s. 22, 125.**
47. Aynı kitap, s. 38-39.
48. **Aynı kitap, s. 41.**
49. **Aynı kitap, s. 43-44.**
50. **Aynı kitap s. 116-117.**
51. **Aynı kitap, s. 118.**
52. **Aynı kitap, s. 55, 69, 122.**
53. Stefan Zweig. **The World of Yesterday**, s. 63.
54. **Mein Kampf**, s. 100.
55. Aynı kitap, s. 107.
56. **Aynı ıkitap, s. 52.**
57. Kubizek, adıgeçen kitap, s. 79.
58. **Mein Kampf, s. 52.**
59. Aynı kitap, s. 56.
60. **Aynı kitap, s. 56-57.**

61. Aynı kitap, s. 59.
62. Aynı kitap, s. 63-64.
63. Aynı kitap, s. 123-24.
64. Aynı kitap, s. 161, 163.

BÖLÜM II

1. **Mein Kampf**, s. 204-5.
2. Aynı kitap, s. 202.
33. Heiden, **Der Fuehrer**, s. 84.
4. Rudolf Olden, **Hitler, the Pawn**, s. 70.
5. **Mein Kampf**, s. 193.
6. Aynı kitap, s. 205-6 .
7. Aynı kitap, s. 207.
8. Aynı kitap, s. 215-16,
9. Aynı kitap, s. 210, 213.
10. Aynı kitap, s. 218-19.
11. Aynı kitap, s. 220.
12. Aynı kitap, s. 221-22.
13. Aynı kitap, s. 224.
14. Aynı kitap, s. 687 n.
15. Aynı kitap, 687.
16. Aynı kitap, s. 354 .
17. Aynı kitap, s. 355.
18. Aynı kitap, s. 369-70.
19. Konrad Heiden, **A History of National Socialism**, s. 36.
20. **Mein Kampf**, s. 496-97. İtalikler Hitler'indir.
21. Heiden, **A History of National Socialism**, s. 51-52.
22. Heiden, **Der Fuehrer**, s. 98-99.
23. Heiden, **A History of National Socialism**, s. 52.
24. Heiden, **Hitler**, s. 90-91.

BÖLÜM III

1. Wheeler-Bennet, Wooden Titan: **Hindenburg**, s. 207-8.
2. Aynı kitap, s. 131.
3. Wheeler-Bennet'in, **Nemesis'i**, s. 58.
4. Franz L. Neumann, **Behemoth**, s. 23.
5. Heiden, **Der Fuehrer**, s. 131-33.
6. Aynı kitap, s. 164.
7. Tuğgeneral Friedrich von Rabenau, **Seeckt Aus seinem Leben**, II s. 342.

8. Aynı kitap, s. 371.
9. Karl Alexander von Mueller; Hieden'in **Der Fuehrer**'inden alınmıştır, s. 190.
10. Duruşma tutanakları **Der Hitler-Prozess**'de vardır.

BÖLÜM IV

1. Bu sayılar Prof. Oron James Hale'in, Ether Verlag'ın ödediği telif hakları üzerindeki çalışmasından alınmıştır. Bu konudaki yazı **The American Historical Review**'ün Temmuz 1955 sayısında «Adolf Hitler: Taxpayer» başlığı ile yayımlanmıştır.
2. Alıntılar **Mein Kampf**'dandır; s. 619, 627, 674.
3. Aynı kitap, s. 138-39.
4. Aynı kitap, s. 140.
5. Aynı kitap, s. 643, 646, 652.
6. Aynı kitap, s. 649.
7. Aynı kitap, s. 675.
8. Aynı kitap, s. 654.
9. Aynı kitap, s. 150-53.
10. **Adolf Hitlers Reden**, s. 32. Bullock'dan alınmıştır. Yukarıda adıgeçen kitap, s. 68.
11. **Mein Kampf**, s. 247-53.
12. Aynı kitap, s. 134-35, 285, 289.
13. Aynı kitap, s. 290.
14. Aynı kitap, s. 295-96.
15. Aynı kitap, s. 296. Bu ve bunun üstündeki iki alıntı.
16. Aynı kitap, s. 646.
17. Aynı kitap, s. 383-84.
18. Aynı kitap, s. 394.
19. Aynı kitap, s. 402-4.
20. Aynı kitap, s. 396.
21. Aynı kitap, s. 449-50.
22. A.J.P. Taylor, **The Course of German History**, s. 24.
23. Wilhelm Roepke, **The Solution of the German Problem**, s. 153.
24. **Mein Kampf**, s. 154, 225-26.
25. **Hitler's Secret Conversation**, s. 198.
26. **The Third Reich** adındaki kitabında Chamberlain bölümüne bakınız. Derleyen Baumont, Fried and Vermeil.
27. Chamberlain'den Ficte'ye ve Hegel'e kadar bütün anlatılonlar aşağıdaki yazarların şu eserlerine dayanmaktadır: John Dewey'nin, **German Philosophy and Politics**; Friedrich Meinecke'nin, **The German Ca-**

tastrophe; Wilhelm Roepke'nin, **The Solution of the German Problem**; Bertrand Russell'in, **A History of Western Philosiphy**; W.W. Coole ile M. F. Potter'in derlediği, **Thus Speaks Germany**: Baumont, Fried ve Vermeil'in derlediği, **The Third Reich**; Louis L. Snyder'in, **German Nationalis: The Tragedy of a People**; Hans Kohn'un derlediği, **German History; Some New German View**, T.L. Jarman'ın The Rise and Fall of Nazi **Germany**; Konrad Heiden'in, **Der Fuehrer**; A.J.P. Taylor'un, **The Course of German History**; Edmond Vermeil'in, **L'Allemagne Contemporaine**; Hermann **Pinnow'un, History of German.**

E. Eyck'in **Bismarck and the German Empire** adlı kitabı çok değerli bir çalışmadır.

Almanya'da çok tutulan öteki Alman aydınlarının Nazi Almanyası üzerindeki etkileri, bu çeşit bir kitaptaki yer darlığı yüzünden incelenemedi. Bu önemli aydınlar şunlardı: Schlegel, J. Goerres, Novalis, Arndt, Jahn, Lagarde, List, Droysen, Ranke, Mommsen; Constantin Frantz; Stoecker, Bernhardi, Klaus Wagner, Langbehn, Lange, Spengler.

28. **Mein Kampf**, s. 381.

29. Aynı kitap, s. 293.

30. Aynı kitap, s. 212-13.

31. **Hegel, Lectures in the Philosophy of History**, s. 31-32. Bullock'un adıgeçen kitabından alınmıştır s. 351.

32. Baumont, Fried ve Vermeil'in derlediği **The Third Reich**'den muştur, s. 204-5. Bu alıntılar Nietzsche'nin şu iki eserindendir. **Zur Genealogie der Moral** ve **Der Wille zur Macht.**

BÖLÜM V

1. Kurt Ludecke, **I Knew Hitler**, s. 217-18.

2. Baynes (derleyen) **The Speeches of Adolf Hitler**, I, s. 155-56.

3. Curt **Riess, Joseph Goebbels**, s. 8.

4. Hitler'in 16-17 Ocak 1942 de anlattığı bu ve daha başka Obersalzberg amları **Hitler's Secret Conversations**'dan alınmıştır.

5. Bu konuda söz sahibi olan Heiden ve Bullock gibi yazarlar Raubal'lerin Haus Wachenfeldde 1925'de geldikler'ni söylerler. Geli Rauboi o zamanlar on yedi yaşındadır. Ama Hitler villâyı 1928'den önce almadığını açıkça söyler. O sırada, der, «durumu hemen Viyana'daki kızkardeşime telefonla bildirdim ve evin yönetimini ele almasını kendisinden rica ettim.» **Hitler's Secret Conversation**'den, s. 177.

6. **Heiden, Der Fuehrer**, s. 384-86.

7. **The American Historical Review**'un Temmuz 1955 sayısında yayımlanan, **Prof.** Oron James Hale'in Hitler'in gelir vergisi ödemeleri üzerindeki ilginç çözümlemesine bakınız.

8. Aynı yazı.

9. Aynı yazı.

10. Helden, **Der Fuehrer**, s. 419.

11. Bu konuşma Baynes'de ya da Roussy de Sales'in Hitler konuşmaları derlemesinde (**Hitler, My New Order**'de) yoktur. Konuşma 26 Mart 1929 tarihli **Voelkischer Beobathter**'de (Reichswehr sayısında) olduğu gibi çıkmış ve «Blueprint of the Nazi Underground»a büyük bir kısmı alınmıştır. **Research Studies of the State College of Washington**, Haziran 1945.

12. Alıntılar **Frankfurter Zeitung**'un 26 Eylül 1930 tarihli sayısındandır.

13. **Nazi Conspiracy and Aggression.** (Bundan sonra **NCA** olarak gösterilecektir.) **Ek A**, s. 1194 (Nuremberg Belgesi, kısaca N.B. EC-440).

14. Otto Dietrich, **Mit Hitler in die Macht.**

15. Funk'un ifadesi **NCA**, Ek A, s. 1194-1204 (N.B. EC-440) ve **NCA**, V., s. 478-95 (N.B. 2328-PS). Thysen'in sözleri, **I Paid Hitler** adlı kitabından alınmıştır. s. 79-108.

16. **NCA, VII**, s. 512-13 (N.B. EC- 456).

BÖLÜM VI

1. Heiden'in **Der Fuehrer**'ine göre, s. 433.

2. Heiden **History of National Socialism**, s. 166

3. Goebbels, **Kaiserhof**, s. 19-20

4. Aynı kitap, s. 80-81.

5. Wheeler-Bennett, **Nemesis**, s. 243.

6. Yukarıdaki alıntılar Goebbels'in **Kaiserhof**'undandır, s. 81-104.

7. François-Poncet, adıgeçen kitap, s. 23.

8. Franz von Papen, **Memoirs**, s. 162.

9. **NCA**, Ek A, s. 508 (N.B. 3309-PS).

10. Hermann Rauschning, **The Voice of Destruction.**

11. Goebbels bu sefer, 13 Ağustostaki gibi gafil avlanmadı. Heimen basına bülteni verdi ve 25 Kasım günü sabah gazetelerinde çıktı. **Jahrbuch des Oeffentlichen Recht**, cilt 21, 1933-40 da vardır.

12. Papen, adıgeçen kitap ,s. 216-17.

13. Aynı kitap, s. 220.

14. Aynı kitap, s. 222.

15. François-Poncet adıgeçen kitap, s. 43. «Yetmiş gün» sözü yanlış.

16. **NCA, II**. s. 922-24.

17 Kurt von Schuschnigg, **Farewel, Austria**, s. 165-24.

18. Missner ifadesi, **NCA, Ek A**, s. 511.

19. **Hammerstein** muhtırası, Wheeler Bennett'in **Nemesis**'inden, s. 280.

20. **Hitler's Secret Conversations**, s. 404.

21. Papen, adıgeçen kitap, s. 243-44.

BÖLÜM VII

1. **NCA, III**, s. 272-75 (N.B. 351-PS).

2. Goebbels, **Kaiserhof**, s. 256.

3. Şunlara bakınız: Georg von Schnitzler'in ifadesi, **NCA**, VII, s. 501 (N.B. EC-439); Goering ile Hitler'in konuşmaları, **NCA**, VI, s. 1080 (N.B. D-203)3; Schacht'ın sorgusu, **NCA**, VI. s. 465 (N.B. 3725-PS); Funk'un sorgusu, **NCA**, V, s. 495 (N.B. 2828-PS).

4. Goebbels, **Kaiserhof**, s. 269-70.

5. Papen, adıgeçen kitap, s. 268.

6. Rudolf Diels, **Lucifer ante Portas**, s. 194.

7. Reichstag yangının sorumluluğu konusundaki kaynaklar: Halder'in ifadesi, **NCA** VI, s. 635 (N.B. 3374O-PS); Gisevius'un 25 Nisan 1946 tarihlerindeki sorgusunun sureti, **Trial of the Major War Criminals** (Bundan böyle yalnız **TMWC** olarak geçecektir.), XII, s. 252-53; Diehl'in ifadesi, Georing'in inkârı, **TMWC**, IX, s. 432-36 ve NCA, VI, s. 298-99 (N.B. 3593-PS); Willy Frischauer, **The Rise and Fall of Herman Goering**, d. 88-95; Douglas Reedd, **The Burning of the Reichstag**; John Gunther, **Inside Europe** (Gunther, Leipzig'deki mahkemede bulunmuştur). Nazilerin Reichstag yangınına katıldıklarını, yangın hakkında olumlu bilgileri bulunduğunu iddia edenlerin bir sürü ifade ve itirafları vardır, ama, benim bildiğim kadar bunların hiçbiri doğrulanmış değildir. Bunlardan yalnızca Milliyetçi milletvekillerinden Ernst Oberfohren ile Berlin S.S. lideri Karl Ernest'e biraz güvenilebilir. Her ikisi de yangından birkaç ay sonra Naziler tarafından öldürüldü.

8. **NCA, III**, s. 968-70 (N.B. 1390-PS).

9. **NCA**, IV, s. 496 N.B. 1856-PS).

10. **NCA**, V, s. 669 (N.B. 2962-PS).

11. **Dokumente der deutschen Politik**, I, 1935, s. 20-24.

12. François-Poncet, adıgeçen kitap, s. 61.

13. Kanunun metni, **NCA**, IV, s. 638-39 (N.B. 2001-PS).

14. 31 Mart ve 7 Nisan, 1933 ile 30 Ocak Kanunları, **NCA**, IV. s. 640-43'de vardır.

15. **NCA, III**, s. 692 (N.B. 1388-PS).

16. Gobbels, **Kaiserhof**, s. 307.

17. **NCA, III**, s. 380-85 (N. B. 392-PS).

18. 19 Mayıs, 1933 Kanunu, **NCA**, III, s. 387 (N.B. 405-PS).

19. Goebbels, adıgeçen kitap, s. 300.

20. N.S. Monatshefte, **No. 39** (Haziran, 1933).

21. Baynes'deki 1 ve 6 Temmuz alıntıları, I, s. 287 ve s. 865 66.

22. Amiral Raeder'in, Ruslar tarafından yakalandıktan sonra yazmış olduğu, sonradan Nuremberg mahkemesine sunulan **My relation with Adolf Hitler and the Party**, adlı yazıdan, **NCA**, VIII, s. 707.

23. Baynes, I, s. 289.

24. Spengler, **Jahre der Entscheidung**, s. viii.

25. Blomberg'in emri **TMWC**, XXXIV s. 487-91 (N.B. C-140).

26. Telford Taylor'un **Sword an Swastika** adlı kitabından alınmıştır s. 41. Seeckt'in evrakı şimdi Washington'da National Archieves'dedir.

27. «**Deutschland** Paktı»nın kaynağı **Weissbuch ueber die Erschiessung des 30 Juni, 1934** (Paris, 1935) dir, s. 52-53. Herbert Rosinski **The German Army** adlı kitabının 222-23 sayfalarında paktın maddelerini doğrulamaktadır. Bullock ve Wheeler-Bennett de bu dönem üzerine yazdıkları kitaplarında bunu kabul ediyorlar. 16 Mayıs generaller toplantısının kaynağı **Histoire de l'Armée Allemande depuis l'Armistice**, II, s. 553-54, dir.

28. **Rede des Vizekanzlers von Papen vor dem Universitaetsbund, Marburg, am 17 Juni, 1934** (Berlin: Germania-Verlag).

29. Papen ,adıgeçen kitap, s. 310.

30. **NCA**, V, s. 654-55 (N.B. 2950-PS).

31. Papen, adıgeçen kitap, s. 330-33.

BÖLÜM VIII

1. Leo Stein, **I was in Hell with Niemueller**, s. 80.

2. Neumann, **Behemoth**, s. 109. Yazar alıntılarını, Institute of Social Research'in «Antisemitism» projesinden alındığını söylüyor. Bunlar **Studies in the Philosophy and Social Science**'de 1940'da yayımlanmıştır.

3. Rauschning, **The Voice of Destruction**, s. 54.

4. Steward W. Herman, Jr., **It's Your Sauls We Want**, s. 157-58. Herman Berlin'deki Amerikan kilisesinde 1936'dan 1941'e kadar papazdı.

5. Bu metin Herman'ın yukarıda adıgeçen kitabından alınmıştır. S. 297-300; metin aynı zamanda **New York Times**'in 3 Ocak 1942 tarihli sayısında da çıkmıştır.

6. 19 Ekim 1905 tarihli ifade, **NCA**, V, s. 735-36 (N.B. 3016-PS).

7. Yabancı gazetecilerin çoğu bu çeşit inceleri toplarlardı. Ben kendi topladıklarımı sonradan kaybettim. Alıntılar şu kitaplardandır: Phi-

lipp Lenard, **Deutsche Physik**, Giriş; Wallace Deuel, **People under Hitler**; William Ebenstein, **The Nazi State.**

8. Wilhelm Roepke, **The Solution of the German Problem**, s. 61.

9. Frederic Lilge'nin **The Abuse of Learning: The failure of the German University** adlı kitabından alınmıştır, s. 170.

10. Schirach'ın Amerikan soyundan geldiği, bellibaşlı savaş suçlularının mahkemesi sırasında Nuremberg hapishanesinde çalışmış olan Amerikalı ruh doktoru Douglas M. Kelley'nin yazdığı **22 Cells in Nuremberg** adlı kitabında anlatılmıştır, s. 86-87.

11. **Reichsgesetzblatt**, 1936, Bölüm I, s. 933. NCA, DI, s. 972-73 (N. B. 1392-PS) den alınmıştır.

12. **Basic Facts for a History of German War and Armament Economy**, adlı kitabından. **NCA** I, s. 350 (N.B. 2353-PS).

13. Bakanlığın 30 Eylül 1934 tarihli raporu, **NCA**, VII s. 306-9 CN. B. EC-128); Schacht'ın 3 Mayıs 1935 tarihli raporu, **NCA**, III, s.. 827-30 (N.B. 1168-PS); Gizli Alman Savunma Kanununun metni, **NCA**, IV, s. 934-36 (N.B. 2261-PS).

14. **NCA**, VII, s. 474 (N.B. **EC-419**).

15. Thyssen, **I Paid Hitler**, s. xv, 157.

16. Neumann'ın **Behemoth'undan** alınmıştır, s. 432.

17. Ebenstein, adıgeçen kitap s. 84.

18. **NCA**, III, s. 568-72 (N.B. 787, 788-PS).

19. **The Third Reich**, derleyen Baumont vb., s. 630.

20. Eugen Kogonun cümleleri. **Des SS Staat-das System der deutschen Konzentrationslager** adlı kitabına bakınız. Kitabın kısaltılmış bir çevirisi İngilizcede **The Theory and Practice of Hell** adıyla yayımlanmıştır. Nazi toplama kampları konusunda şimdiye kadar yazılmış olan eserler'in en iyisidir. Kogan toplama kamplarında yedi yıl kalmıştır.

21. **NCA, II**, s. 258 (N.B. 1852-PS) den alınmıştır.

22. **NCA**, VIII, s. 243-44 (N.B. R-142).

23. **Voelkischer Beobachter**, 20 Mayıs 1936.

BÖLÜM IX

1. Friedelind Wagner, **Heritage of Fire**, s. 109.

2. Papen, adıgeçen kitap, s. 338.

3. **Daily Mail**, 6 Ağustos 1934.

4. **Le Matin**, 18 Kasım 1934.

5. Wolfgang Poerster, **Ein General kaemft gegen den Krieg**, s. 22. Bu kitap Beck'in evrakına dayanılarak yazılmıştır.

6. **NCA, VII**, s. 333 (N.B. EC-177).

7. **NCA, I**, s. 431 (N.B. C-189).

8. **NCA**, VI, s. 1018 (N.B. C-190).

9. Aynı kitap.

10. **TMWC**, XX, s. 603.

11. **My New Order**, derleyen, Roussy de Sale, s. 309-33. Konuşmanın metni Baynes'de de vardır, II, s. 1218-47.

12. **My New Order**, s. 333-34.

13. Pertinax, **The Grave Diggers of France**, s. 381.

14. Yazarın **Berlin Diary** adlı kitabı, s. 43.

15. François-Poncet, adıgeçen kitap, s. 188-89.

16. **NCA**, IV, s. 951-52 (N.B. C. 139), emrin metni. Aynı zamanda bakınız: **TMWC, XV**, s. 445-48.

17. **NCA, VII**, s. 554-55 (N.B. EC-405), toplantının tutanağı.

18. **NCA**, IV, s. 974-76 (N.B. C-159).

19. **TMWC**, XV, s. 252, Jodl'un ifadesi; **Hitler's Secret Conversations**, s. 211-12, de Hitlerin kişiliği.

20. François-Poncet, adıgeçen kitap, s. 193.

21. **Berlin Diary, s. 51-54.**

22. François-Poncet, adıgeçen kitap, s. 190.

23. Aynı kitap, s. 194-95.

24. **TMWC, XV**, s.352.

25. **Hitler's Secret Conversations**, s. 211-12. 27 Ocak 1942'deki sözleri.

26. Paul Schmidt, **Hitler's İnterpreter**, s. 41.

27. **TMWC, XV**, s. 352.

28. **TMWC, XI**, s. 22.

29. **Hitler's Secret Conversations**, s. 211.

30. Franoçis-Poncet'nin adıgeçen kitabından, s. 196.

31. **NCA** VII, s. 890 (N.B. L-150).

32. Kurt von Schushning, **Austrian Requiem**, s. 5.

33. **NCA**, I, s. 466 (N.B. 2248-PS).

34. **Documents on German Foreign Policy** (Bundan böyle **DGFP** olarak gösterilecektir), D Serisi, I, s. 278-81 (No. 152).

35. Papen, adıgeçen kitap s. 370.

36. **DGFP**, III, s. 1-2.

37. Aynı kitap, s. 892-94.

38. **DGFP**, I, s. 37.

39. Aynı kitap, III, s .172.

40. **Ciano's Diplomatic Papers**, derleyen Malcolm Muggeridge, s. 43-48.

41. Milton Shulman, **Defeat in the West**, s. 76. Bu kaynak Britsh

War Office İntelegece Review'un Aralık 1945 sayısında gösterilmiştir. Goering'in sorgusu sırasında bu bilginin alındığı anlaşılmaktadır.

42. Gizli protokol metni, DGFP, I, s. 734.
43. TMWC, XII, s. 460-65 (N. B. NI 051).
44. TMWC, IX, s. 281.
45. **DGFP**, I, s. 40.
46. Aynı kitap, s. 56-67.
47. NCA, VI, s. 1001-11 (N.B. C-175).
48. 10 Kasım 1967 tarihli Hossbach tutanağı. Almanca metni, **TMWC**, XXV, s. 402-13'dedir. En iyi İngilizce çevirisi **DGFP**, I, s. 29-30 da bulunmaktadır. Bu metnin Nuremberg'te acele bir İngilizce çevirisi yapılmış ve çeviri **NCA**, III, s. 295-305 (N.B. 386-PS) de çıkmıştır. Hossbach bu görüşmeden kendi kitabında da şöyle der: **Zwischen Wehrmacht und Hitler**, Goering'in Raeder ve Neurath'ın konferans üzerindeki kısa ifadeleri **TMWC**'dedir.

BÖLÜM X

1. Neurath'ın akrabalarından Barones von Ritter'in ifadesi, **TMWC**, XVI, s. 640
2. **TMWC**, XVI, s. 640.
3. Aynı kitap, s. 641.
4. Schacht, **Account Settled**, s. 90.
5. Jodl'un güncesi, **TMWC**, XXVIII s. 357.
6. Aynı kitap, s. 356.
7. Aynı kitap, s. 360-62.
8. Ayni kitap, s. 357.
9. Telford Taylor, **Sword and Swestika**, s. 149-50. Blonberg'in yayımlanmamış hâtıralarının müsveddesi Library of Congress'dedir.
10. Bullock, adıgeçen kitap, s. 381; ve Wheeler-Bennett, **Nemesis**, s. 369.
11. Wolfgang Foerster, **Ein General kaempft gegen den Krieg**, adıgeçen kitap, s. 70-73.
12. **TMWC**, IX, s. 290.
13. **The von Hassel Diaries**, 1938-1944, s. 23.

BÖLÜM XI

1. Hitler'e verilen rapor, 21 Aralık, 1937, **DGFP**, I. s. 486.
2. Papen adıgeçen kitap s. 404.
3. Aynı kitap, s. 406.

4. Schushnigg, **Austrian Requiem**, s. 12-19; NCA, V, s. 709-12 (N. B. 2995-PS).
5. Schushnigg'e verilen protokol tasarısı, **DGFP**, I. s. 513-15.
6. **NCA**, V, s. 711 (N.B. 2995-PS).
7. Schushnigg. **Austrian Requiem**, s. 23.
8. N.B. 2995-PS, adıgeçen kitap.
9. Schushnigg, kitabının 24'üncü sahifesinde ve Nuremberg'deki ifadesinde, 2995-PS (**NCA**, V, s. 712) Hitlerin tehditlerini biraz başka türlü anlatır. Ben her iki anlatışı da kısaltarak kullandım.
10. **Austrian Requiem**, s. 24.
11. Aynı kitap.
12. Aynı kitap, s. 25 ile Schushnigg'in ifadesi. (N.B. 2995-PS), adıgeçen kitap.
13. **Austrian Requiem**, s. 25.
14. **NCA**, IV, s. 357 (N.B. 1775-PS).
15. **NCA**, IV, s. 361 (N.B. 1780-PS).
16. Radyo yayını sırasında aldığım notlardan.
17. Alman Dış İşleri Bakanlığına verilmiş olan 25 Şubat 1938 tarihli «çok gizli» rapor, **DGFP**, I, s. 546.
18. Miklas'ın ifadesi için bakınız: **NCA**, EK. A, s. 523. Papen'in tekl'fi **Memoires** adlı kitabının 425'inci sahifesindedir.
19. **Austrian Requiem**, s. 35-36.
20. **NCA**, IV, s. 362 (N.B 1780-PS).
21. **NCA**, VI, s. 911-12 (N.B. C- 102).
22. Aynı kitap, VI, s. 913 (N.B. C-103).
23. **DGFP**, I, s. 573-76.
24. **NCA**, V, s. 629-54 (N.B. 2949-PS).
25. **Austrian Requiem**, s. 47.
26. Doktor Rudolf Neumayer aleyhine açılmış olan anti-Nazi dâva sırasında Wilhelm Miklas'ın 30 Ocak 1946 duruşmasında verdiği ifade. Her ne kadar eski cumhurbaşkanı o tarihsel günde geçen olayların tam zamanını ve akışını pek iyi hatırlamamışsa da ifadesi yine de değerli ve ilginçtir. **NCA**, ek. A, s. 518-34 (N.B. 3697-PS).
27. **Austrian Requiem**, s. 51.
28. Bak **NCA**, Ek. A, s. 525-34 (N.B. 3697-PS) Yine bak **NCA**, V, s. 209 (N.B. 2465-PS 2466-PS).
29. **NCA**, VI, s. 1017 (N.B.C.-182).
30. **DGFP**, I, s. 584-86.
31. Aynı kitap, s. 553-55.
32. **TMWC**, XVI, s. 153.
33. **DGFP**, I, s. 263.

34. Aynı kitap, s. 273-75.
35. Aynı kitap, s. 578.
36. **NCA**, I, s. 501-2 (N.B. 3287-PS).
37. Şifreli telgrafın metni, **DGFP**, I, s. 586-87.
38. **TMWC**, XX ,s. 605.
39. **TMWC**, XV, s. 632.
40. Seyss-Inquart'ın Nuremberg'e verdiği rapor; tarihi: 9 Eylül 1945, **NCA**, V, s. 961-92, (N.B. 3254-PS).
41. **TMWC**, XIV, s. 429.
42. Schacht'ın yaptığı konuşmanın metni, **NCA**, VII, s. 394-402 (N. B. 3254-PS).
43. **NCA**, IV, s. 585 (N.B. 1947-PS).

B Ö L Ü M XII

1. Yeşil Durum dosyası Hitler'in karargâhında bulunuyordu. Amerikan askerleri tarafından Obersalzberg'in bodrumlarından birinde bozulmamış olarak ele geçti. Hitler'le Keitel arasında 21 Nisan tarihinde geçen tartışmanın özeti dosyanın ikinci evrakıdır. Bütün dosya Nuremberg tanıtları arasında N.B. 388-PS sayısı ile kaydedilmiştir. İngilizce çeviri **NCA**, III, s. 306-709 dadır; 21 tarihli görüşmelerin daha iyi İngilizce bir anlatımı **DGFP**, II, s. 239-40'dadır.
2. Alman Dış İşleri Bakanlığının gizli muhtırası; tarih, 19 Ağustos, 1938, **NCA**, VI, s. 855 (N.B. 3059-PS).
3. **DGFP**, II, s. 197-98.
4. Aynı kitap, s. 255.
5. Weizsaecker muhtırası, 12 Mayıs, 1938, **DGFP**, II, s. 273-74.
6. Karşılıklı çekilen dört telgrafın metni, **NCA**, III, s. 308-9 (N. B. 388-PS).
7. Aynı kitap, s. 309-10.
8. Keitel mektup metni ve direktifi, **DGFP**, II, s. 299-303.
9. Aynı kitap, s. 307-8.
10. Prag'daki Alman elçisinin ve askeri ateşesinin raporu, Mayıs
11. Elçi von Dirksen'in raporu, 22 Mayıs, 1930, aynı kitap, s. 322-23.
12. Reichstag söylevi, Ocak, 30, 139, **My New Order**'de, yayınlayan Roussy de Sales s. 563.
13. Orada hazır bulunan Hitler'in yaverlerinden Fritz Wiedermann'ın yeminli ifadesine göre «bu beyan üzerine bir hayli sarsılmıştı» **NCA**, V, s. 743-44 (N.B. 3037-PS).
14. Jodl'un güncesinde tarihsiz bir kayıt, **TMWC**, XXVIII, s. 372 (N.B. 1780-PS).

15. Yeşil Durum'un 15'nci evrakı, **NCA**, II, s. 315- 20 (N.B. 388-PS); ve **DGFP**, II, s. 357- 62.
16. **TMWC**, XXVIII, s. 373. **TMWC**'de Almanca metin vardır. Jodl'un güncesinden alınan parçaların İngilizce çevirisi **NCA**, IV, s. 360-70'dedir.
17. Muhtıraların metni Wolfgang Foerster'in kitabındadır: **Ein General kaempft gegen den Krieg**. 81-119.
18. Jodl'un güncesi **TMWC**, XXVIII, s. 374, İngilizce çeviri **NCA**, IV, s. 364 (N.B. 1780-PS).
19. Aynı kitap.
20. **TMWC**, XX, s. 606.
21. **The von Hassel Diaries**, s. 6.
22. Aynı kitap, s. 347.
23. Foerster, adıgeçen kitap s. 122.
24. 8 ve 9 Haziran 1938 tarihli raporlar, **DGFP**, II, s. 395, 399-401,
25. 22 Haziran tarihli yazı aynı kitap, s. 426.
26. Aynı kitap, s. 529-31.
27. Aynı kitap, s. 611.
28. «Yeşil dosyasının 17'nci evrakı, **NCA**, III, s. 332-33 (N.B. 388-PS).
29. **TMWC**, XXVIII, s. 375.
30. 3 Eylül, 1938 tarihli toplantının tutanağı, **NCA**, III, s. 334-35 (N.B. 338-PS).
31. Schmundtd'un 9 Eylül tarihli toplantıdaki Tutanağı, aynı kitap, s. 335-38. «Yeşil» dosyasının 19. sayısında kayıtlı.
32. Jodl'un 13 Eylül tarihli günce notu, **TMWC**, s. 378-79 (N.B. 1780-PS).
33. **DGFP**, II, s. 536.
34. Kleist'ın raporları **Documents on British Foreign Policy** (Bundan böyle kısaca **DBrFP** diye yazılacaktır), Üçüncü Seri, II.
35. Churchill'in yazdığı metnin büyük bir kısmı **DGFP**, II, s. 706' dadır.
36. **DBrFP**, Üçüncü Seri, II, s. 686-87.
37. Neville Henderson, **Failure of a Mission**, s. 147, 150.
38. **DBrFP**, Üçüncü Seri, I.
39. Erich Kordt kardeşinin bu toplantı üzerine anlattıklarını **Nicht aus den Akten** adlı kitabının 279-81 sayfalarında yazmıştır.
40. **DGFP**, II. s. 754.
41. Aynı kitap, s. 754.
42. L.B. Namier, **Diplomatic Prelude**, s. 35.
43. Bu konferans üzerine elde birçok materyal vardır. Konferansta

tercümanlık yapmış olan Paul Schmidt konferansa katılanların dışında orada bulunan tek kişiydi. Yazdığı resmi rapor **DGFP, II**, s. 786-98'dedir. Schmidt sonradan yazdığı **Hitler's Interpreter** adlı kitabının 90-95 sayfalarında konferansta geçenleri anlatmıştır. Chamberlain'in notları, **DBrFP**, Üçüncü Seri, s. 338-41'dedir; toplantı hakkında kızkardeş'ne yazdığı mektup, Keith Feilling'in **Life of Neville Chamberlain** adlı kitabının, 366-68 sayfalarındadır. Neville Henderson'un **Failure of a Mission** adlı kitabının 152-54 sayfalarına da bakınız.

44. **DGFP, II**, s. 801.

45. Aynı kitap, s. 810.

46. Freiling, adıgeçen kitap, s. 367.

47. **NCA, VI**, s. 799 (N.B. C-2).

48. **DGFP, II**, s. 863-64.

49. İngiliz Beyaz Kitabı, Cmd. 5847. No. 2. Metin, aynı zamanda, **DGFP**'de, s. 831-32 de vardır.

50. Bak, **Berlin Diary**, s. 137.

51. Godesberg konferansının başlıca kaynakları şunlardır: İki Godesberg toplantısı üzerine Schmidt'in notları, **DGFP, II**, s. 870-79, 898-908; Schmidt'in görüşmeleri anlatması, **Hitler's Interpreter**, s. 95-102; Hitler ile Chamberlain arasında 23 Eylülde yapılan yazışmaların metinleri, **DGFP**, II, s. 887-92; toplantı üzerine Kirkpatrick'in notları. **DBrFP**, Üçüncü Seri, II, s. 463-73, 499-508; Henderson'un anlatımı, **Failure of a Mission'da**, s. 156-62.

52. **NCA, IV**, s. 367 (N.B. 1780-PS).

53. Jodl'un güncesi, 26 Eylül 1938, aynı kitap.

54. Godesberg muhtırasının metni, **DGFP, II**, s. 908-10

55. **The Times**, Londra, 24 Eylül 1938.,

56. Çek cevabının metni, İngiliz Beyaz Kitabı, Cmd. 5847, Sayı 7.

57. Chamberlain'in Hitler'e yazdığı 26 Eylül 1938 tarihli mektubun metni, **DGFP, II**, s. 994-95.

58. Alman Dış İşleri Bakanlığının evrakı arasında Dr. Schmidt'in bu toplantı üzerine yazmış olduğu rapor yoksa da kendisi bu toplantıyı yukarıda adıgeçen kitabında anlatıyor, s. 102-3. Kirkpatrick'in notları **DBrFP**, Üçüncü Seri, II, Sayı 1, s. 118'dedir. Henderson'un anlatımı adıgeçen kitabında s. 163'dedir.

59. «Yeşil» dosyasının 31-33 sayılı evrakı, **NCA**, s. 350-52 (N.B. 388-PS).

60. Paris'ten gönderilmiştir, **DGFP, II**, s. 977.

61. Roosevelt'in iki çağrısının ve Hitler'in ilk çağrıya verdiği cevabın metni **DGFP, II**'dedir.

62. Prag'dan gönderilmiştir, **DGFP, II**, s. 976.

63. Hitler'in 27 Eylül 1938 tarihli mektubunun metni, **DGFP, II**, s. 966-68.

64. Chamberlain'in planı ,**DGFP, II**, s. 987-88. Başbakan'ın mesajları Wheeler-Bennet'in **Münich** adlı kitabının, 151-52, 155 sayfalarındadır. Çek arşivlerinden alınmıştır.

65. Aynı kitap, s. 158.

66. Metin, İngiliz Beyaz Kitabında, Cmd. 5848. Sayı 1. Mektup ertesi gün öğleyin Hitler'e Henderson tarafından verilmiştir.

67. Henderson, adıgeçen kitap, s. 144, **DBrFP**, Üçüncü Seri, II, s. 614.

68. Jodl'un güncesi, 28 Eylül 1938, **NCA, IV**, s. 368 (N.B. 1780-PS).

69. Kaynaklar. Halder'in Nuremberg'te, New York avukatlarından Yzb. Sam Harris tarafından yapılan sorgusu sırasında verdiği ifade, **NCA**, Suppl. B.s, 1547-71; aynı zamanda Halder'in Nuremberg'te basına verdiği muhtıra. Bu muhtıra ne **NCA** ne de **TMWC** ciltlerinde vardır. Gisevius, **To the Bitter End**, s. 283-328; Nuremberg'te verdiği ifade, **TMWC, XII**, s. 210-19. Schacht, **Account Settled**, s. 114-25.

70. **To the Bitter End**, s. 325. Ayrıca Nuremberg mahkemesindeki ifadesi, **TMWC, XII**, s. 219.

71. Erich Kordt'un muhtırası yazarın eline geçmiştir. Allen Dulles, **Germany's Underground** adlı kitabının 46'ncı sayfasında da bu telefon konuşmasını anlatır.

72. 28 Eylül günü öğleden sonra, Başbakanlıkta yapılan toplantılara katılanlardan bir kısmı anlatmıştır: Schmidt, adıgeçen kitap, s. 105-8; François-Poncet, adıgeçen kitap, s. 265-68; Henderson, adıgeçen kitap, s. 166-71.

73. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 107.

74. Aynı kitap, s. 107.

75. Henderson, adıgeçen kitap, s. 168-69. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 108.

76. Masaryk, bu sahneyi birçok dostlarına anlattığı gibi, yazara da anlatmıştır. Ama o sırada aldığım notları kaybettiğim için Wheeler-Bennett'in Munich kitabındaki anlatımı kullandım, s. 170-171

77. Halder'in 25 Şubat 1946günü sorgusu, **NCA, Ek**, B.s. 1553-58.

78. Schacht, adıgeçen kitap, s. 125.

79. Gisevius, adıgeçen kitap, s. 236.

80. **Ciano's Hidden Diary, 1937-1938**, s. I, 26 Haziran 1940 tarihli bir telgrafta, Mussolini, Münih'te, İngiltere'ye bir saldırı halinde yardım vaad ettiğini Hitler'e hatırlatmıştır. Telgrafın metni: **DGFP, X**, s. 27.

81. Chamberlain ve Beneş notalarının metinleri: **DBrFP**, Üçüncü Seri, II, s. 599, 604.

82. İki Münih toplantısının metinleri: **DGFP**, s. 1003-8, 1011-14.

83. Henderson, adıgeçen kitap, s. 171; François-Ponçet, adıgeçen kitap, s. 271.

84. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 110.

85 . Münih Anlaşmasının metni, **DGFP**, II, s. 1014-16.

86. Dr. Masaryk'in Çek Dış İşleri Bakanlığına verdiği resmî rapordan. Münih Konferansı için bu bölümde kullanılan kaynaklar; 83'üncü açıklamada bildirildiği gibi, **DGFP**, II; Münih Anlaşması metni, aynı kitap, s. 1014-16; **DBrFP**, Üçüncü Seri, Sayı 1, s. 227; Ciano, Schmidt, Henderson, François-Poncet ve Weissaecker'in yukarıda adıgeçen kitapları.

87. **Berlin Diary**, s. 145.

88. Bu Chamberlain-Hitler görüşmesinin kaynakları: Deklarasyon metni için, **DGFP**, II, s. 1017, Schmidt'in toplantı hakkındaki resmi raporu için **DGFP**, IV, s. 287-93; Schmidt'in adıgeçen kitabı, s. 112-13. **DBrFP**, Üçüncü Seri, II, Sayı 1228, görüşmeleri daha başka türlü anlatıyor.

89. **DGFP**, IV, s. 4-5.

90. Jodl'un güncesi, **NCA**, IV, s. 368 (N.B. 1780-PS).

91. Keitel'in ifadesi, 4 Nisan, 1946, **TMWC**, X, s. 509.

92. Manstein'in ifadesi, 9 Ağustos, 1946 **TMWC**, XX, s. 606.

93. Jodl'un ifadesi, 4 Haziran, 1946, **TMWC**, XV, s. 361.

94. Gamelin, **Servir**, s. 344-46, Karamsar bir kitap! Partinax, **The Grave Diggers of France**, s. 3'de Generali burada doğrular. Bunlar aynı zamanda, 26 ve 28 Eylülde verdiği öğütlerin kaynağını teşkil eder.

95. Churchill, **Gathering Storm**, s. 339.

96. **DGFP**, IV, s. 602-4.

97. Schacht'ın Nuremberg mahkemesindeki ifadesi, **TMWC**, XII, s. 531.

98. 23 Kasım 1939'da Komutanlarla yapılan konuşma, **NCA** III, s. 573 (NB. 789-PS.)

İKİNCİ CİLT

B Ö L Ü M XIII

1 «Yeşil» dosya evrak sayısı 48, NCA, III, s. 372-74 (N.B. 388-PS).

2. Aynı evrak.

3. Hitler'in 21 Ekim, 1938 tarihli direktifi: **NCA**, VI, s. 947-48 (N. B. C-136).

4. **DGFP**, IV, s. 46.

5. Heydrich'in kıyımı örgütlemek üzere polise verdiği emir, **NCA**, V, s. 797-801 (N.B. 3051-PS). Parti baş yargıcı Walter Buch'un raporu, **NCA**, V, s. 868-76 (N.B. 3063-PS); Binbaşı Buch, Yahudilerin öldürülmesi ile ilgili korkunç olayları ayrıntılarıyla anlatmış ve bunlardan Goebbels'i sorumlu tutmuştur. Georing'in kabine üyeleri, hükümet memurları ve sigorta kumpanyaları temsilcisi ile 12 Kasımda yapmış olduğu toplantının steno ile tutulmuş notu; **NCA**, IV, s. 425-57 (N.B. 1816-PS). Bu toplantı hakkında tam bir rapor yoksa da ele geçen belge yine 10.000 kelimeyi bulmaktadır.

6. **TMWC**, IX, s. 538.

7. **DGFP**, IV, s. 639-49.

8. **DBrFP**, Üçüncü Seri, IV, No. 5.

9. **Ciano's Hidden Diary**, 28 Ekim, 1938 tarihli kayıt; **Ciano's Diplomatic Papers**, s. 242-46

10. **DGFP**, IV, s. 515-20.

11. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 118; toplantı hakkındaki notları, **DGFP**, IV, s. 471-77.

12. **DGFP** s. 69-72.

13. Aynı kitap, s. 82-83.

14. Aynı kitap, s. 185-86; ve **NCA**, VI, s. 950-51 (N.B. C-138).

15. Maslahatgüzarın raporu, **DGFP**, IV, s. 188-89.

16. **DGFP**, IV, s. 215.

17. Çvalkovski'nin Hitler ve Ribbentrop'la 21 Ocak 1939 günü yaptığı iki görüşme hakkındaki raporu; **DGFP**, IV, s. 190-202. Çvalkovski'nin Çek kabinesinin 23 Ocakta yaptığı toplantıya sunduğu rapor, Wheeler-Bennett'in **Munich** adlı kitabının 316-17 sayfalarındadır. Aynı zamanda bakınız: **French Yellow Book**, s. 55-56.

18. Metin, **DGFP**, IV, s. 207-8.

19. Metin aynı kitap, s. 218-20.

20. Toplantı raporu, aynı kitap, s. 209-13.

21. Metin, aynı kitap, s. 234-35.

22. Prag'daki İngiliz elçisinin sonradan verdiği bilgiye dayanılmıştır: **NCA**, VII, s. 88-90 (N.B. D-571).

23. Tiso-Hitler görüşmelerinin gizli tutanağı, **DGFP**, IV, s. 243-45.

24. Bak: **DGFP**, IV, s. 250.

25. Aynı kitap, s. 249, 255, 260. Elçi Coulondre'un raporu için bakınız: **French Yellow Book**, s. 96 (No. 77).

26. Prag'dan gönderilen rapor, 13 Mart, 1939 tarihli, **DGFP**, IV, s. 246.

27. **TMWC**, IX, s. 303-4.

28. «Dr. Haça'nın Başına Gelenler» başlığı altındaki bu bölümün kaynakları: Hitler ile Haça arasındaki görüşmelerin gizli tutunağı,» **DGFP**, IV, s. 263-69; Nuremberg belgeleri arasında da vardır, **NCA**, V, s. 433-40 (N.B. 2798-PS). Alman ve Çekoslovak hükümetlerinin 15 Mart 1939 tarihli deklarasyonlarının metni, **DGFP**, IV, s. 270-71; ilk bölümü bildiri olarak yayımlanmıştır; 14 Martta Dış İşleri Bakanlığında hazırlanmıştır. Führer'in 15 Martta Alman halkına yaptığı açıklama, **NCA**, VIII, s. 402-3 (N.B. TC-50): Coulondre'un raporu, **French Yellow Book**, s. 96 (No. 77). Schmidt'in görüşmeyi anlatması, adıgeçen kitap, s. 123-26. Henderson'un anlatımı, adıgeçen kitap, Bölüm 9. Sekreterlerin anlatımı, A. Zoller, derleyen, Hitler Privat, s. 84.

29. **TMWC**, XVI, s. 654-55.

30. Metin, **DGFP**, VI, s. 42-45.

31. Metin, **DGFP**, IV, s. 241.

32. **Berlin Diary**, s. 156.

33. **The Ciano Diaries, 1939-1943**, s. 9-12.

34. Metin, **DGFP**, IV, s. 274-75.

35. Aynı kitap, s. 273-74.

36. **DGFP**, VI, s. 20-21.

37. Aynı kitap, s. 16-17, 40.

38. Dirksen'in 18 Mart, 1939 tarihli raporları, s. 24-25, s. 6-39.

39. Aynı kitap, s. 39.

B Ö L Ü M XIV

1. Alman muhtırası, **DGFP**, VI, s. 104-7. Lipski'nin Beck'e verdiği rapor, **Polish White Paper**, No. 44; ve **NCA**, VIII, s. 483 (N.B. (TC-73; No. 44).

2. Hitler'in 15 Kasım 1937 de Lipski'ye verdiği teminat, **DGFP**, IV, s. 26-27; Beck'e verdiği teminat, 14 Ocak, 1938, aynı kitap, s. 39.

3. Beck'in Lipski'ye verdiği 31 Ekim, 1938 tarihli tâlimat, **Polish White Book**, No. 45; **NCA**, VII, s. 484-86. Ribbentrop'un 19 Kasımda Lipski ile yaptığı görüşmeye ait muhtırası, **DGFP**, V. s. 127-29.

4. Schmidt tarafından yazılmış olan Alman raporu, **DGFP**, V. s. 152-58. Polonya tutanağı, **Polish White Book**, No. 48 NCA, VIII, s. 486-88 (N.B. TC-73).

5. Ribbentrop'un görüşme hakkındaki muhtırası, **DGFP**, V, s. 159-61. Polonya tutanağı, **Polish White Book**, No. 49; **NCA**, VIII, s. 488 (N.B. TC-73).

6. Ribbentrop'un 26 Ocak, 1939 günü Varşova'da Beck ile yaptığı görüşme hakkında verdiği rapor, **DGFP**, V, s. 167-68; Beck'in anlatımı,

Polish White Book, No. 52.

7. Moltke'nin 26 Şubat, 1939 tarihli raporu, **DGFP**, VI, s. 172.

8. Lipski'nin görüşme konusunda Varşova'ya gönderdiği rapor. **Polish White Book**, No. 61; ve, **NCA**, VIII, s. 489-92 (N.B. TC-73 No. 61). Ribbentrop'un görüşme konusundaki raporu, **DGFP**, VI, s. 70- 72.

9. Görüşme konusunda Dış İşleri Bakanlığı raporu, **DGFP**, V, s. 524-26.

10. Aynı kitap, s. 502-4.

11. Bu pragrafın kaynağı: **DGFP**, V, s. 528-30.

12. **DGFP**, VI, s. 97.

13. Aynı kitap, s. 110-11 .

14. **NCA**, VII, s. 83-86 (N.B. R-100).

15. Metin, **DGFP**, VI, s. 122-24. Ribbentrop'un Lipski ile 26 Martta yaptığı görüşme konusunda verdiği rapor, aynı kitap, s. 121-22; Polonya anlatımı **White Book**, No. 63.

16. Schmidt'in görüşme konusundaki raporu, **DGFP**, VI, s. 135-36.

17. Moltke'nin raporu, aynı kitap, s. 147-48; Polonya anlatımı, **White Book**, No. 64.

18. **DBrFP**, VI, No. 538.

19. Bakın, **DBrFP**, IV, Sayılar: 485, 518, 533 (İngiliz-Fransız teklifinin metni), 561, 563, 566, 571, 573.

20. Aynı kitap, No. 498.

21. **DBrFP**, V, No. 12.

22. Gisevius'ten, adıgeçen kitap, s. 363.

23. Beyaz Durum'un metni, **NCA**, VI, s. 916-28; bir kısmının çevirisi, **DGFP**, VI, s. 186-87, 223-28 (N.B. C-120). Orijinal Almanca metin: **TMWC**, XXXIV, s. 380-422.

24. Goering- Mussolini görüşmeleri konusundaki gizli Alman raporu: **DGFP**, VI. s. 248-63. Aynı zamanda bakınız: **The Ciano Diaries**, s. 66-67.

25. 17 Nisan, 1939 tarihli sirküler telgrafı, **DGFP**, VI, s. 264-65; sorular konusunda Dış İşleri Bakanlığı muhtırası, aynı kitap, s. 309-10; Weizsaecker'in 18 Nisan'da Riga ile yaptığı telefon konuşması, aynı kitap, s. 283-84.

26. Aynı kitap, s. 355-399.

27. **DGFP**, VI, s. 602-7.

28. Aynı kitap, s. 607-8 (26 Ekim, 1938 tarihli rapor).

29. Aynı kitap, s. 608-9.

30. Aynı kitap, s. 631.

31. **DGFP**, VI, s. 1-3.

32. Davies, **Mission to Moscow**, s. 437-39. Elçi Sied'in raporu, **DBrFP**, IV, No. 419.

33. Boothby, **I Fight to Live**, s. 189. Halifax'ın Maisky'ye beyanı, **DBrFP**, IV, No. 433.

34. **DGFP**, VI, s. 88-89.

35. Aynı kitap, s. 139.

36. 16 Nisan 1939 tarihinde yapılan Goering-Mussolini görüşmesi, aynı kitap, s. 259-60.

37. Aynı kitap, s. 266-67.

38. Aynı kitap, s. 419-20.

39. Aynı kitap.

40. Aynı kitap, s. 535-36.

41. **Nazi-Soviet Relations, 1939-41**, (Bundan böyle **NSR** diye yazılacaktır, s. 5-7, 8-9.

42. **French Yellow Book**, 123, 125 sayılı raporlar. Ben bu kitabın Fransızca metnini kullandım (**Le Livre Jaune Français**), ancak İngilizcesinde de aynı sayılar olduğunu sanıyorum.

43. **DGFP**, VI, s. 1, 111 .Bu kitabın I sayılı ekinde Alman donanma arşivlerinden alınmış kurmay görüşmeleri konusunda birçok muhtıra vardır.

44. **The Ciano Diaries**, s. 67-68.

45. Milano görüşmesi konusunda Alman raporu, **DGFP**, VI, s .450-52. Ciano'nun tutanağı, **Ciano's Diplomatic Papers**, s. 282-87.

46. İttifak andlaşmasının metni, **DGFP** VI, s. 561-64. Gizli protokolda önemli bir şey yoktur.

47. Schmundt'un tutanağı, 23 Mayıs 1939 **NCA**, VII, 847-54 (N.B. L-79). İngilizce çevirisi, **DGFP**, VI, s. 574-80. Almanca metin: **TMWC**, XXXVII, s. 546-56.

48. Planın ayrıntıları için bak, N.B. **NOKW-2854. TWC** ciltlerindedir (**Trials of the War Criminals before the Nuremberg Military Tribunals**)

49. **NCA**, VI, s. 926-27 (N.B. C-120).

50. **TMWC**, XXXIV, s. 428-42, (N.B. 126). Belgenin İngilizce çevirisi. **NCA**, VI, s. 937-38 çok kısaltılmış olduğundan değerini yitirmiştir.

51. **NCA**, VI, s. 827 (N.B. C-23).

52. Fransız tasarısının metni, **DBrFP**, V, No. 624; Molotov'un gösterdiği tepkinin İngiliz Elçisi tarafından anlatılmış şekli aynı ciltte dir, Sayıları: 648 ve 657.

53. 31 Mayıs tarihli «Acele» rapor, **DGFP**, VI, s. 616-17.

54. 1 Haziran tarihli rapor, aynı kitap, s. 624-26.

55. Aynı kitap, s. 547.

56. Aynı kitap, s. 589-93.

57. Aynı kitap, s. 593.

58. Weizsaecker'in Schulenburg'a yazdığı 27 Mayıs tarihli mektup, 30 tarihli ek, aynı kitap, s. 597-98.

59. Aynı kitap, s. 608-9.

60. Aynı kitap, s. 618-20.

61. Aynı kitap, s. 790-91.

62. Aynı kitap, s. 805-7.

63. Aynı kitap, s. 810.

64. Aynı kitap, s. 813.

65. **DBrFP**, V, No. 5 ve 38.

66. **Pravda**, 29 Haziran 1939.

67. 29 Haziran tarihli mektup, **DGFP**, VI, s. 808-9.

68. **TMWC**, XXXIV, s. 493-500, (N.B. C-142). İngilizce çevirisi çok daha kısadır, **NCA**, VI, s. 956.

69. **NCA**, VI, s. 1035-36 (N.B. 2327-PS).

70. **NCA**, VI, s. 934 (N.B. C-126).

71. Reich Savunma Kurulunun 23 Haziran 1930 da yaptığı toplantının gizli tutanağı, **NCA**, VI, s. 718-31 (N.B. 3787-PS).

72. **DGFP**, VI, s. 750, 920-21.

73. Aynı kitap, s. 864- 65.

74. Notların metni, **DGFP**, VII, s. 4-5, 9-10.

75. Burckhardt'ın Milletler Cemiyetine verdiği 19 Mart 1940 tarihli rapor. Metin: **Documents on International Affaires**, 1939-1940, I, s. 936-47.

76. **DGFP**, VI, s. 936-38.

77. Aynı kitap, s. 955-56.

78. Schnurre'un muhtırası, aynı kitap, s. 1106-9.

79. Aynı kitap, s. 1015-16.

80. Aynı kitap, s. 1022-23.

81. Aynı kitap, s. 1010-11.

82. Aynı kitap, s. 1021.

83. **DBrFP**, IV, No. 183.

84. Bak: **DBrFP**, VI, No. 329, 338, 346, 357, 358, 376, 399.

85. Aynı kitap, No. 376 ve 473.

86. 1 Ağustos tarihli iki yazı, **DGFP**, s. 1033-34.

87. **DBrFP**, Ek V, s. 763.

88. Burnett'in mektubu, **DBrFP**, VII, Ek II, s. 600; Seed'in telgrafı, aynı kitap, VI, No. 416.

89. **DGFP**, VI, s. 1047.

90. Aynı kitap, s. 1048-49.

91. Aynı kitap, s. 1049-50.

92. Aynı kitap, s. 1051-52.

93. Aynı kitap, s. 1059-62.

94. **French Yellow Book**, Fr. baskı, s. 250-51.

95. İki mektubun metni **DGFP** VI s. 973-74.

96. Attolico'nun 6 Haziranda Ribbentrop'la yaptığı görüşme hakkındaki raporu: **I Documenti diplomatica Italiani** (bundan böyle kısaca **DDI** denecektir), Yedinci Seri, XII, No. 503. Arnold ve Veronica M. Toynbee tarafından derlenen **The Eve of the War** adlı kitabın alıntılarından yararlandım.

97. Weizsaecker'in muhtırası, **DGFP**, VI, s. 971-72.

98. **The Ciano Diaries**, s. 113-14.

99. Aynı kitap, s. 116-18.

100. **The Ciano Diaries**, s. 118-19, 582-83. Ciano'nun görüşme konusundaki tutanağı **Ciano's Diplomatic Papers**'de, s. 297-98; ve **DDI**, Sekizinci Seri, s. 297-98. No. 1. Bu görüşme konusunda yazılmış hiçbir Alman belgesi ele geçmemiştir.

101. 12 ve 13 Ağustosta yapılan toplantılar konusunda ele geçen Alman tutanakları Nuremberg'te 1871-PS. ve TC-77 belgeleri olarak sunulmuştur. Bunlardan TC-77 daha tamdır ve İngilizce çeviri NCA, VIII, s. 516-29 da çıkmıştır. Ben Schmidt'in imzalamış olduğu belgeyi kullandım, **DGFP**, VII, s. 39-49. Ciano'nun Hitler'le yaptığı görüşmenin tutanağı **Ciano's Diplomatic Papers**, s. 308-4 de ve **DDI**, XIII, No. 4 ve 21 dedir. Ve **Diaries**'de 12 ve 13 Ağustos, 1939 tarihli kayıtlar, s. 119-20, 582-83.

102. Halder'in güncesinden alınan bu parça **DGFP**, VII, s. 556 dadır.

103. Bak: **DDI**, Yedinci Seri, XIII, No .28, ve **DBrFP**, IV; No. 662.

B Ö L Ü M XV

1. Schnurre'un toplantı konusundaki muhtırası Moskova'daki elçiliğe gönderdiği rapordan alınmıştır, 14 Ağustos, 1939, **DGFP**, VII, s. 58-59.

2. Schulenberg'in yazdığı mektubun metni, aynı kitap, s. 67-68.

3. Ribbentrop'un çektiği telgrafın metni, aynı kitap, s. 62-64.

4. İngiliz iş adamlarının raporu Goering'in bürosundaki bir dosyada bulunmuş ve **DGFP**, VI, s. 1088-93 de yayımlanmıştır. Belgede Goering'in el yazısıyla birtakım notlar vardır. İnanmadığı beyanların yanına «Oho!» yazmış. Önemli bir zamanda sahnenin ortasına çıkan Dahlerus'un akla sığmayan ve biraz da gülünç olan hikâyesi kendi yazdığı **The Last Attempt** adındaki kitapta vardır. Nuremberg'deki ifadesi, **TMWC**, IX, s. 457-91 dedir. Aynı hikâye Sir Lewis Namier'nin **Diplomatic Prelude** adlı kitabının 417-33 üncü sayfalarında anlatılmıştır. Bölümün adı «Diplomasiye burnunu sokan adam»dır.

5. Halder'in 26 Şubat, 1946 daki sorgusu, **NCA**, Ek. B. s. 1562.

6. Hassel, adıgeçen kitap, s. 53, 63-64.

7. Thomas, «Gedanken und Ereignisse», **Schweizerische Monatshefte**, Aralık 1945.

8. Canaris'in 17 Ağustos 1939 da Keitel ile yaptığı görüşme konusunda raporu, **NCA, III**, s. 580 (N.B. 795-PS).

9. Nauocks'un yeminli ifadesi, **NCA, VI**, s. 390- 92 (N.B. 2751-PS).

10. Schulenburg'un raporu, 16 Ağustos, sabah saat 2.48, **DGFP, VII**, s. 76-77. Elçi kurye ile gönderdiği bir muhtırada daha fazla tafsilât vermiş ve Weisaecker'e yazdığı mektubu eklemiştir aynı kitap, s. 87-90, 99-100.

11. **DBrFP**, Üçüncü Seri, VII, s. 41-42. Elçi Steinhardt'ın raporları için bakınız: **U.S. Diplomatic Papers, 1939**, I. s. 296-99 334.

12. Ribbentrop'un Schulenburg'a gönderdiği 16 Ağustos tarihli mesaj, **DGFP**, VII, s. 84-85.

13. Aynı kitap, s. 100.

14. Aynı kitap, s. 102.

15. Schulenburg'un mesajı, 18 Ağustos, sabah saat 5.58, aynı kitap, s. 114-16.

16. Ribbentrop'un yazısı, 18 Ağustos, gece saat 10.48, aynı kitap, s. 121-23.

17. Schnurre'un muhtırası, 19 Ağustos, aynı kitap, s. 132-33.

18. Schulenburg'un 19 Ağustos akşamı saat 6.22 de çektiği telgraf, aynı kitap, s. 134.

19. Schulenburg'un 20 Ağustos gece 12.08 de çektiği telgraf, aynı kitap, s. 149-50.

20. Churchill, **The Gathering Storm**, s. 392. Kaynağını göstermiyor.

21. Aynı kitap, s. 391.

22. Hitler'in Stalin'e telgrafı, 20 Ağustos, **DGFP**, VII, s. 156-57.

23. Schulenburg'un 21 Ağustos gecesi 1.19 da çektiği telgraf, aynı kitap, s. 161-162.

24. Ribbentrop'un gönderdiği telgraf, 21 Ağustos, aynı kitap, s. 162.

25. Schulenburg'un 21 Ağustos öğleden sonra 1.45 de gönderdiği telgraf, aynı kitap, s. 164.

26. Stalin'in Hitler'e gönderdiği 21 Ağustos günlü mektup. Aynı kitap, s. 168.

27. **NCA**, Ek B. s. 1103-5.

28. **DBrFP**, VI, No. 376.

29. Bak: **DBrFP**, Üçüncü Seri, VII, Ek II, s. 558-614. Bu ekte Moskova'da yapılan askeri görüşmelerin hergün ne şekilde gel'ştiğini gösteren bilgi vardır ve bu kaynak Müttefikler bakımından görüşmeler ko-

nusunda elde mevcut en geniş kaynaktır. Görüşmeler sırasında Hava Mareşali Burnett ile General Heywood'un Londra'ya gönderdikleri raporlarla İngiliz Heyetinin Amiral Drax tarafından yazılmış raporu bu ekte mevcuttur. 22 Ağustos akşamı Voroşilov'la Gen. Doumenc arasında geçen dramatik konuşma, Fransız askeri heyetinin, Ribbentrop'un ertesi gün Moskova'ya geleceğinin resmen açıklanmasına rağmen durumu kurtarmak için nasıl bütün gayretini sarfettiği, yine bu ekte anlatılmıştır. 26 Ağustos günü Voroşilov'la Müttefik askeri heyetleri arasında geçen son acı görüşmenin de tutanağı burada vardır. VII'nci ciltte İngiliz Dış İşleri Bakanlığıyla Moskova elçiliği arasındaki yazışmalar bulunuyor ve bu yazışmalar bu hikâyeye taze birtakım ışıklar getiriyor.

Bu bölümün yazılmasında daha çok İngiliz gizli evrakından yararlanılmıştır. Ne yazık ki Ruslar, benim bildiğim kadar, bu görüşmeler konusunda kendi belgelerini yayımlamamış bulunuyorlar. İngiliz Dış İşleri Bakanlığı belgelerin çokça kullanılmış olduğu Nikonov'un **Origins of World War** adlı kitabında bu görüşmelerin Sovyetler açısından bir anlatımı vardır. Görüşmelerin başka bir Sovyet anlatımı da Potemkin'in derlediği **Histoire de la Diplomatie**'de mevcuttur.

30. Paul Reynaud, **In the Thick of the Fight,** s. 212. Reynaud, s. 210-33'de, 1939 yılı Ağustosunda Moskova'da yapılan görüşmeleri Fransız açısından anlatır. Kaynaklarını s. 211 de gösterir. Bonnet'in anlatımı da **Fin d'une Europe** adlı kitabındadır.

31. Belgeler **DBrFP**, VII dedir (29'uncu açıklamaya bakın). **British Blue Book**'ta ya da **French Yellow Book**'ta İngiliz - Fransızların Polonyalılara Rus yardımını kabul ettirmek için harcadığı çabalar ve Moskova'daki askeri konuşmalar konusunda bir tek satır bulunmaması ilginçtir.

32. Ribbentrop'un telgrafı, 23 Ağustosta gece saat 1.05 de Moskova'dan çekilmiştir, **DGFP, VII**, s. 220.

33. 24 Ağustos günlü gizli Alman muhtırası, aynı kitap, 225-29.

34. Sovyet tasarısının metni, **DGFP**, VII, s. 150-51.

35. Gaus'un Nuremberg'te yeminli ifadesi, **TMWC**, X, s.312.

36. 23 Ağustosta Moskova'da imzalanan Alman-Sovyet saldırmazlık paktının ve gizli protokolünün metni **DGFP** VII s. 245-47.

37. Churchill, **The Gathering Storm,** s. 394.

B Ö L Ü M XVI

1. **British Blue Book**, s. 96-98.

2. Henderson'un telgrafı, 23 Ağustos, 1939, aynı kitap, s. 98-100. Toplantı konusunda Alman Dış İşleri Bakanlığının muhtırası, **DGFP, VII**, s. 210-15. Henderson 24 Ağustosta yapılan ikinci görüşme üzerine rapor vermiştir (**British Blu Book,** s. 100-2).

3. Hitlerin 23 Ağustos günü Chamberlain'e yazdığı mektubun metni, aynı kitap, s. 102-4. Mektup aynı zamanda **DGFP, VII**, s. 216-19'da da vardır.

4. Hitler'in 25 Ağustosta Mussolini'ye yazdığı mektubun metni, **DGFP, VII**, s. 281-83.

5. Hitler'in 25 Ağustosta Henderson'a açıkladığı, Ribbentrop ve Dr. Schmidt tarafından hazırlanmış olan sözlü deklarasyonun metni, **DGFP,** VII, s. 279-84; bu metin aynı zamanda **British Blue Book**'ta da vardır, s. 120-22. Henderson'un 25 Ağustosta yapılan görüşmeyi anlatan raporu. **British Blue Book,** s. 122-3. Ayrıca bakın: Henderson'un **Failure of A Mission,** s. 270.

6. Coulondre'un raporu 25 Ağustos, **French Yellow Book**, Fransızcası, s. 312-14.

7. **NCA,** VI, s. 977-98. Rus-Alman ilişkileri konusunda Donanma Yüksek Komutanlığında bulunan bir dosyadan.

8. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 144.

9. Aynı kitap, s. 143-44.

10. **Ciano Diaries,** s. 120-29.

11. Weiszaecker'in 20 Ağustos günlü muhtırası **DGFP** VII, s. 160.

12. Mackensen'in Weiszaecker'e gönderdiği 23 Ağustos günlü mektup, aynı kitap, s. 240-43.

13. Mackensen'in 25 Ağustos günlü raporu, aynı kitap, s. 291-93.

14. Bak: **DGFP,** VII, 285'inci sayfadaki dipnot.

15. Mussolini'nin 25 Ağustos tarihinde Hitler'e gönderdiği mektup, aynı kitap, s. 285-86.

16. **NCA,** VI, s. 997-98 (N.B. C-170).

17. Ribbentrop'un 29 Ağustos 1945 gününde yapılan sorgusu, **NCA,** VII, 535-36; Goering'in 29 Ağustos 1945 günü yapılan sorgusu, aynı kitaps. 534-35; 4 Nisan, 1946 günü Nuremberg'te Keitel'in doğrudan doğruya verdiği ifade, **TMWC,** X, s. 514-15.

18. **NCA,** Ek B, s. 1561-63.

19. Gisevius, adıgeçen kitap, s. 358-59.

20. Hasell, adıgeçen kitap, s. 59.

21. Thomas, «Gedanken und Ereignisse», adıgeçen kitap.

22. Dr. Schacht'ın 2 Mayıs 1946 günü Nuremberg'te verdiği ifade, **TMWC,** XII, s. 545-46.

24. Bütün bu müracaatların metinleri, **British Blue Book,** s. 122-42.

25. Hitler'in Mussolini'ye 25 Ağustos akşamı saat 7.40 da gönderdiği yazının metni, **DGFP, VII**, s. 289.

26. **Ciano Diaries,** s. 129.

27. Mussolini'nin Hitler'e 26 Ağustos günü 12.10 da gönderdiği yazının metni, **DGFP, VII**, s. 309-10.

28. **Ciano Diaries,** s. 129. Mackensen'in raporu, **DGFP,** VII, s. 325.

29. Hitler'in Mussolini'ye 26 Ağustos öğleden sonra gönderdiği yazının metni, **DGFP,** VII, s. 313-14.

30. Mussolini'nin 26 Ağustos günü akşamüstü saat 6.42 de Hitler'e gönderdiği telgraf, aynı kitap, s. 323.

31. Hitler'in 27 Ağustos gecesi saat 12.10 da Mussolini'ye gönderdiği yazının metni, aynı kitap, s. 346-47.

32. Mussolini'nin Hitler'e 27 Ağustos günü saat 4.30 da gönderdiği yazı, aynı kitap, s 353-45.

33. Mackensen'in 27 Ağustos günlü raporu, aynı kitap, s. 351-53.

34. Daladier'nin 26 Ağustosta Hitler'e gönderdiği yazı, aynı kitap, s. 330-31. Bu metin aynı zamanda **French Yellow Book**'ta da vardır, s. 321-22.

35. Halder'in güncesinde, 28 Ağustos günlü kayıtta, son beş günün «olay akışları» özetlenmiştir. Bu kısım **DGFP,** VII, s. 564-66'dadır.

36. Goering'in 29 Ağustos 1945 günü Nuremberg'te yapılan sorgusu, **NCA,** VIII, s. 534 (N.B. TC-90).

37. **TMWC,** IX, s. 498.

38. Dahlerus'un yaptığı işleri kendi yazmış olduğu, yukarıda adıgeçen kitaba ve Nuremberg'te verdiği ifadelere dayanılarak anlatılmıştır. Dahlerus mahkemede, Alman dostlarını ne kadar saflıkla düşünmüş olduğunu anladı.. Yukarıda Bölüm XV için yazılmış olan 5'inci açıklamaya bakınız. **DBrFP,** Üçüncü Seri, Cilt VII de yayımlanan İngiliz Dış İşleri Bakanlığının bol malzemesi de bu hikâyeyi doğrulamaktadır.

39. **DBrFP,** VII, s. 287.

40. Dahlerus'un Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC,** IX, s. 465.

41. **DBrFP,** VII, s. 319 n.

42. **TMWC,** IX, s. 466.

43. **DBrFP** VII, s. 321-22.

44. **British Blue Book,** s. 125, ve **DBrFP,** VII, s. 318.

45. İngiltere'nin 28 Ağustosta Almanya'ya verdiği notanın metni, **British Blue Book,** s. 126-28.

46. Henderson'un Halifax'a 29 Ağustos gecesi 2.35'de gönderdiği telgraf, aynı kitap, s. 128-31.

47. Henderson'un Halifax'e 29 Ağustosta gönderdiği telgraf, aynı kitap s. 131.

48. Henderson'un 29 Ağustos günü raporu, **DBrFP,** VII, s. 360.

49. Aynı kitap, s. 361.

50. Alman cevabının metni, Ağustos 29, **British Blue Book,** s. 135-37.

51. **DBrFP,** Üçüncü Seri, VII, s. 393,

52. Henderson, **Failure of a Mission,** s. 281.

53. **British Blue Book,** s. 139.

54. Chamberlain'in Hitler'e gönderdiği 30 Ağustos tarihli notanın metni, **DGFP,** VII, s. 141.

55. **British Blue Book,** s. 139-40.

56. Aynı kitap, s. 140.

57. Aynı kitap, s. 142.

58. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 150-55. Ayrıca Schmidt'in Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC,** X, s. 198-222.

59. **TMWC,** X, s. 275.

60. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 152.

61. **DGFP,** VII, s. 447-50.

62. Henderson'un **Final Report;** Cmd. 6115, s. 17. Ayrıca yukarıda adıgeçen kitabı, s. 287.

63. **DBrFP,** VII, No. 575, s. 433.

64. **TMWC,** IX, s. 493.

65. Henderson'un 31 Ağustos günü saat 12.30 da Halifax'a çektiği telgraf, **DBrFP,** VII, s. 446; Halifax'a yazdığı mektup, aynı kitap, s. 465-67; telgraf, 1 Eylül gecesi saat 12.30 da çekilen, aynı kitap, s. 468-69. Kennard'ın 31 Ağustos günü Halifax'a çektiği telgraf, aynı kitap, No. 618.

66. **DBrFP,** VII, s. 441-43.

67. **British Blue Book,** s. 144.

68. Aynı kitap, s. 147.

69. Aynı kitap, s. 147.

70. Polonyalıların 31 Ağustosta İngilizlere verdiği cevabın metni, aynı kitap, s. 148-9; Kennard'ın 31 Ağustos günlü telgrafı (aynı gün akşamı 7.15'e kadar Londra'da alınmamıştır), aynı kitap, s. 148.

71. Lipski'nin son raporu için bakınız: **Polish White Book. NCA,** VIII, s. 499-512 de bu kitaptan parçalar vardır.

72. **DGFP,** VII, s. 462.

73. Lipski'nin anlatımı **Son Rapor**'undadır, adıgeçen kitap. Görüşmenin Dr. Schmidt'in Alman gözüyle hikâyesi, **DGFP,** VII, s. 463.

74. Hitler'in verdiği direktifin Almanca metni, **TMWC,** XXXIV, s. 456-59(N.B. C-126). İngilizce çevirileri, **NCA,** VI, s. 935-39, ve DGFP, VII, s. 477-79.

75. Hassel, adıgeçen kitap, s. 477-79.

76. Dahlerus'un Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC,** IX, s. 470-71; Goering'in avukatı tarafından Nuremberg'te sorulan sorulara Forbes'in verdiği cevaplar. Namier'nin **Diplomatic Prelude** adlı kitabının 76-77 nci sayfalarındadır. Henderson'un anlatımı ise **Final Report**'unun 19'uncu

sayfasındadır.

77. **DBrFP**, VII, s. 483. Henderson'un rapor üzerindeki görüşü **Final Report**'unun 20'nci sayfasında ve yukarıda adıgeçen kitabının 291-92 nci sayfalarındadır.

78. **TMWC**, II, s. 451.

79. Naujocks'un yeminli ifadesi, adıgeçen kitap.

80. **DGFP**, VII, s. 472.

81. Gisevius, adıgeçen kitap, s. 374-75.

BÖLÜM XVII

1. **DGFP**, VII, s. 491.

2. Dahlerus'un adıgeçen kitabı, s. 119-20; Nuremberg'teki ifadesinden, **TMWC**, IX, s. 741.

3. **DBrFP**, VII, s. 474-75.

4. Aynı kitap.

5. **TMWC**, IX, s. 436. Dahlerus'un buradaki ifadesinde bir baskı hatası vardır, sanki Polonyalılara «saldırıldı» demektedir; bu bakımdan bu ifade yanlıştır.

6. **DBrFP**, VII, s. 474-75.

7. Aynı kitap, No. 651, 652, s. 479-80.

8. Metin, **DGFP**, VII, s. 492, ve **British Blue Book**, s. 168'dedir. Dr. Schmidt'in Ribbentrop'un Henderson ile Coulondre'a söylediği sözler üzerindeki yorumu, **DGFP**, **VII**, s. 493 ve 495' dedir.

9. Schmidt'in anlatımı, **DGFP**, VII, s. 493; Henderson kendi görüşlerini 1 Eylül, 1939 günü akşamı gönderdiği yazıyla bildirmiştir (**British Blue Book**, s. 169).

10. **DBrFP**, VII, No. 621, s. 459.

11. **Ciano Diaries**, s. 135.

12. **DGFP**, VII, s. 483.

13. Aynı kitap, s. 485-86.

14. Bonnet'den Françoise-Poncet'ye, 1 Eylül, saat 11.45, **French Yellow Book**, Fransızca, s. 377-78. Mussolini'nin 5 Eylülde bir konferans toplanması için yaptığı teklif Poncet'nin 31 Ağustosta Bonnet'ye gönderdiği yazıda bildirilmiştir, aynı kitap, s. 360-61.

15. **DBrFP**, VII, s. 530-31.

16. Henderson'un **Final Report**'u s. 22.

17. Metin **DGFP**, VII, s. 509-10.

18. Bu sahne Schmidt'in muhtırasına dayanılarak anlatılmıştır, aynı kitap, s. 512-13.

19. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 156.

20. **Ciano Diaries**, s. 136-37.

21. **DGFP**, VII, s. 524-25.

22. **Ciano Diaries**, s. 137. Bozguncu Fransız senatörü De Monzie **Ci-Devant** adlı eserinde bu hikâyeyi doğruluyor, s. 146-7.

23. Corbin'in raporu, **French Yellow Book**, Fransızca, s. 395.

24. Bu bölüm **DBrFP**, VII nin 2-3 Eylül olaylarını kapsayan belgelerine dayanır. Arnold ve Veronica M. Toynbee tarafından derlenmiş olan **The Eve of the War, 1939**, adlı kitapta, İngiliz Dış İşleri Bakanlığının gizli evrakına ve elde bulunan az miktardaki Fransız kaynağına dayanılarak yapılmış güzel bir özet vardır. Namier'nin **Diplomatic Prelude**'ü de yararlı bir kaynaktır. Sayfaları sayılarla doldurmamak için DBrFP'deki belgelerin hepsini yazmadım.

25. Halifax'ın Henderson'a çektiği telgraflar: 2 Eylül, gece 11.50, **DBrFP**, VII, No. 746, s. 528; 3 Eylül, gece 12.25, aynı kitap; s. 533.

26. Metin **The British Blue Book**'ta, s. 175, ve **DGFP**, VII, s. 529 dadır.

27. **DBrFP**, VII, No. 758, s. 535.

28. Schmidt'in anlatımı, adıgeçen kitabı, s. 157; Nuremberg'teki ifadesine de bakınız. **TMWC**, X, s. 200.

29. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 157-58; Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC**, X, s. 200-1.

30. Aynı kitap.

31. **DBrFP**, VII, No. 762, s. 537, n. 1.

32. Aynı kitap.

33. **TMWC**, IX, s. 437.

34. Bonnet de kendine göre anlatıyor, adıgeçen kitap, s. 365-68.

35. Weizsaecker'in görüşme konusundaki muhtırası, **DGFP**, VII, s. 532.

36. Metin **DGFP**, VII, s. 548-49'dadır.

37. Metin **DGFP**, VII, s. 538-39'dadır.

38. Bu olay Alman dış işleri bakanlığının evrakıyla ortaya çıkmıştır. Adıgeçen kitap s. 480.

39. Telgrafın metni, adıgeçen kitap, s. 540-41.

40. **Fuehrer Conferences on Naval Affairs** (Bundan böyle kısaca FCNA denecekitr), 1939, s. 13-14.

BÖLÜM XVIII

1. Rus cevabının metni, **DGFP**, VIII, s. 4. Bu Nazi-Sovyet yazışmalarının bir kısmı **NSR**'dedir; ancak **DGFP**'de daha fazla bilgi vardır.

2. Aynı kitap, s. 33-34.

3. Molotov'un tebrikleri, aynı kitap, s. 34. Askerî harekâta girişmek vaadi, s. 35.

4. Schulenburg'un raporu, 10 Eylül, aynı kitap, s. 44-45.

5. Aynı kitap, s. 60-61.

6. Aynı kitap s. 68-70.

7. Aynı kitap, s .76-77.

8. Aynı kitap, s. 79-80.

9. Schulenburg'un mesajı, aynı kitap, s. 92.

10. Aynı kitap, s .103.

11. Aynı kitap, s. 105.

12. Aynı kitap, s. 123-24.

13. Aynı kitap, s. 130.

14. İki telgraf, aynı kitap, s. 147-148.

15. Aynı kitap, s. 162.

16. Aynı kitap, Ek 1.

17. Andlaşmanın metni, gizli protokollar, halka yapılan açıklama ve Molotov'la Ribbentrop arasında teati edilen iki mektup, aynı kitap, s. 164-68.

BÖLÜM XIX

1. Or General J.F.C. Fuller, **The Second World War**, s. 55. **The First Quarter'den** alınmıştır. s. 343.

2. 3 Sayılı Emrin metni, **DGFP**, VIII, s. 41.

3. Namier, adıgeçen kitap, s. 459-60. Kitapta Andlaşmanın Fransızca metni vardır.

4. Nuremberg'te 8-9 Eylül, 1948 günleri yapılan «Bakanlıklar Davasında» Halder'in sanıklar lehine yaptığı tanıklık, **TWC**, XII, s. 1086.

5. Jodl'un Nuremberg'de 4 Haziran, 1946 günü kendi savunması sırasında verdiği ifade, **TMWC**, XV, s. 350.

6. Keitel'in Nuremberg'te 4 Nisan 1946 günü kendi savunması sırasında verdiği ifade, aynı kitap, X, s. 519.

7. Churchill, **The Gathering Storm**, s. 478.

8. **FCNA**, 1939, s. 16-17.

9. Weizsaecker'in Kirk ile görüşmesi konusunda verdiği muhtıra, **DGFP**, VIII, s. 3-4. Raeder'le görüşmesi konusunda Nuremberg'te verdiği ifade, **TMWC**, XIV, s. 278.

10. Aynı kitap, XXXV, s. 527-29 (N.B. 804-D). Belgede hem Raeder'in kendi görüşmesi üzerine yazdığı muhtıra, hem de Amerikan deniz ataşesinin Washington'a çektiği telgrafın metni vardır.

11. Doenitz'in Nuremberg'te yeminle verdiği ifade, **NCA**, VII, s. 114-15 (N.B. 638-D).

12. Aynı kitap, s. 156-58.

13. Raeder'in Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC**, XIV, s. 78; Weizsaecker'in ifadesi, aynı kitap, s. 277, 279, 293; Propaganda Bakanlığında yüksek bir memur olan ve mahkeme tarafından suçsuz bulunan Hans Fritzsche'nin ifadesi, aynı kitap, XVII, s. 191, 234-35. **Voelkischer Beobachter'in** yazısı, **NCA**, V, s. 1008 (N.B. 3260-PS). Goebbels'in radyodaki konuşması için bakınız, **Berlin Diary**, s. 238.

14. Görüşme konusunda Schmidt'in muhtırası, **DGFP**, VIII, s. 140-45.

15. Brauchitsch'in Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC**, XX, s. 573. OKW Savaş Güncesindeki bir not tarihi doğruluyor.

16. **Ciano Diaries**, s. 154-55. **Ciano's Diplomatic Papers**, s. 309-16.

17. **DGFP**, VII, s. 24.

18. Aynı kitap, s. 197-98.

19. **DGFP**, VII, s. 414.

20. Hitler'in muhtırası, **NCA**, VII, 800-19 (N.B. L-52); 6 Sayılı Direktif, **NCA**, VI, s. 880-81 (N.B. C-62).

21. Metin: **TWC**, X, s. 864-72 (N.B. NOKW-3433).

22. Gerek Schlabrendorff (adıgeçen kitap, s. 25) gerekse Gisevius bu komployu anlatırlar.

23. Wheeler-Bennett, **Nemesis** adlı kitabının 491'inci sayfasındaki dipnotunda Alman kaynaklarını gösterir. Ayrıca bakınız: Hassell, adıgeçen kitap ve Thomas, «Gedanken und Ereignisse.» Adıgeçen kitap.

24. Halder'in Nuremberg'te 26 Şubat, 1946 günü yapılan sorgusu, **NCA**, Ek B, s. 1564-75.

25. Rothfels, **The German Opposition to Hitler.**

26. **NCA**, IV, s. 893-905 (N.B. C-72) dedir.

27. Buelow-Schwante, Nuremberg Askerî Mahkemesinin önünde «Bakanlıklar Davasında» Goerdeler'in mesajı ve kendisinin Kral Leopold'la yaptığı özel görüşme konusunda tanıklık etmiştir. Bakınız. İngilizce baskı, s. 9807-11. Ayrıca, **DGFP**, VIII, s. 384 n de de anlatmıştır. Berlin'e gönderdiği uyarma telgrafı, **DGFP**, VIII, s. 386.

28. Venlo kaçırması konusunda çeşitli anlatımlar için bakınız: S. Payne Best, **The Venlo Incident**; Schellenberg, **The Labyrinth**; Wheeler-Bennett, **Nemesis.**

Hollanda hükümetinin Almanya'ya gönderdiği protestoda durumun resmi bir anlatımı vardır, **DGFP**, VIII, s. 395-96. Nuremberg'te «Bakanlıklar Davasında» ek malzeme sağlanmıştır. Bakın: **TWC**, XII.

29. **TWC, XII**, s. 1206-8 ve **DGFP**, VIII, s. 395-96.

30. Bomba teşebbüsünün çeşitli açılardan hikâyesi için şu kitaplara bakınız: Best, adıgeçen kitap; Schllenberg, adıgeçen kitap; Wheeler-

Bennett, **Nemesis**, Reitlinger, **The S.S**; **Berlin Diary**; Gisevius, adıgeçen kitap. Nuremberg duruşmalar sırasında aldığım notlardan da yararlandım ama bu malzemeyi sonradan **NCA** ve **TMWC** ciltlerinde bulamadım.

31. Metin notları, **NCA, III**, s. 572-80 ve ayrıca, **DGFP**; VIII; s. 439-46 (N.B. 789- PS).

32. Halder'in 23 Kasım günlü günce kaydı ve sonradan eklediği not. Brauchistch'in Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC**, XX, s. 575.

33. Halder'in Nuremberg'teki sorgusu, **NCA**, Ek B, s. 1569-70. Ayrıca, Thomas, «Gedanken und Ereignisse,» adıgeçen kitap.

34. Hassell, adıgeçen kitap, s. 93-94, 172.

35. Aynı kitap, s. 79, 94.

36. Amiral Canaris'in güncesinden, **NCA**, V, s. 769 (N.B. 3047-PS).

37. **NCA**, VI, s. 97-101 (N.B. 3363-PS).

38. **TMWC**, I, s. 297.

39. Aynı kitap, VII, s. 468-69.

40. Aynı kitap, XXIX, s. 447-48.

41. **NCA**, IV, s. 891 (N.B. 2233 C-PS).

42. Aynı kitap, s. 891-92.

43. Aynı kitap, s. 553-54.

44. Aynı kitap, XXIX, s. 447-48.

45. Metin, aynı kitap, s. 604-9.

46. Aynı kitap, s. 394.

47. Aynı kitap, s. 213.

48. Aynı kitap, s. 490.

49. **NCA**, IV, s. 1082.

50. Aynı kitap, s. 1082 (N.B. 2353-PS).

51. **DGFP**, VII, s. 537.

52. Aynı kitap, s. 591, 753.

53. 11 Şubat, 1940 ticaret andlaşmasının metni ve teslimat miktarları, aynı kitap, s. 762-64.

54. **NCA**, IV, s. 1081-82 (N.B. 2353-PS).

55. **DGFP**, VIII, s. 814-17, (Schnurre muhtırası, 26 Şubat, 1940).

56. **NCA**, III, s. 620 (N.B. 864-PS).

57. Langsdorff'un ilginç mektubu, **FCNA**, 1939, s. 62. Savaşma ve sonrası konusundaki başka Alman malzemesi, s. 59-62.

58. Bu cebrî çıkarma konusunda orijinal Alman kaynaklarından birkaçını kullandım. Brüksel'deki Alman elçisinin ve askerî ateşesinin Berlin'e gönderdiği raporlar, **DGFP**, VIII; ile Jodl'un güncesi. Belçikalılar tarafından elde edilen Almanya'nın Batı hücum plânı, **NCA**, VIII, s. 423-28 (N.B. TC-58-A) dadır. Karl Bartz olayı **Als der Himmel brannte'**-

de anlatmıştır. Churchill'in olay konusundaki yorumu **The Gathering Storm**'un 556-57'nci sayfalarındadır. Churchill cebri çıkarmanın tarihini yanlış olarak gösteriyor.

BÖLÜM XX

1. **NCA**, IV, s. 104 (N.B. 1546-PS); VI, s. 891-92 (N.B. C-66).
2. Aynı kitap VI, s. 928 (NBC 122) s. 978 (NBC. 170).
3. Aynı kitap, VI, s. 892, (N.B. C-166); **FCNA**, 1939, s. 27.
4. **Churchill, The Gathering Storm**, s. 531-37.
5. **FCNA**, 1939, s. 51.
6. Rosenberg'in muhtırası, **NCA**, VI, s. 885-87 (N.D. C-64).
7. **FCNA**, 1939, s. 55-57.
8. Aynı kitap s. 57-58.
9. **DGFP, VIII**, s. 515, 546-47.
10. Jodl'un güncesi, 12, 13 Aralık, Herhalde yanlış. 14 Aralık olacak.
11. Rosenberg'in muhtırası, **NCA**, III, s. 22-25 (N.B. 004- PS).
12. **DGFP**, VIII, s. 663-66.
13. Direktifin metni, NCA, VI, s. 883 (N.B. C-63).
14. Falkenhorst'un Nuremberg'teki sorgusu, **NCA**, Ek B, s. 1534-47.
15. Direktifin metni, **NCA**, VI, s. 1003-5; ayrıca DGFP, VIII, s. 831-33 de.
16. Jodl'un güncesi 10-14 Mart 1940.
17. **DGFP**, VIII, s. 910-13.
18. Aynı kitap, s. 179-81, 470-71.
19. Aynı kitap, s. 89-91.
20. Hitler'in verdiği direktifin metni. Aynı kitap, s. 817-19.
21. Hitler'in Sumner Welles ile yaptığı görüşmede Dr. Schmidt'in tuttuğu not. Goering ve Ribbentrop ile yaptığı konuşma, **DGFP**, VIII dedir; ayrıca Weizsaecker'in Welles ile yaptığı görüşme konusunda yazdığı iki muhtıra da vardır .Amerikan temsilcisi aynı zamanda Dr. Schacht'ı da görmüştür. Ancak ünlü bankacı bu sırada gözden düşmüş ve görüşmeden önce Hitler tarafından çağırılarak nasıl görüşeceği hakkında tşlimat almış bulunuyordu. Bakınız: Hassel, adıgeçen kitap, s. 121. Welles Berlin'deki görüşmelerini **The Time for Decision** adlı kitabında anlatmıştır.
22. **DGFP**, VIII, s. 865-66.
23. **DGFP**, VIII, s. 652-66, 683-84.
24. Hitler'in Mussolini'ye yazdığı mektubun metni, 8 Mart 1940, aynı kitap, s. 871-80.
25. Schmidt'in görüşme konusundaki tutanağı, aynı kitap, s. 882-93. 898-909; Ciano'nun anlatımı, **Ciano's Diplomatic Papers**, s. 339-59 da-

dır. Ayrıca Schmidt'e bakınız, adıgeçen kitap, s. 170-71. **Ciano's Diaries**'-de kişisel yorumlar vardır. Ribbentrop'un görüşmeler konusunda Hitler'e çektiği iki telgraf, **DGFP, VIII.**

26. Welles, adıgeçen kitap, s. 138.

27. Ciano **Diaries,** s. 220.

28. Dr. Schmidt'in görüşmede aldığı steno notlardan, **DGFP,** IX, s. 1-16.

29. Hassel, adıgeçen kitap, s. 116-18. Bu anlatım daha çok buradan elde edilen malzemeye dayanır.

30. Allen Dulles, **Germany's Underground,** s. 59.

31. Shirer, **The Challenge of Scandinavia,** s. 223-25.

32. Churchill, **The Gathering Storm,** s. 579. R-4 İngiliz plânları Deri'nin, **The Campaign in Norway,** adlı kitabında gösterilmiştir. Norveç seferi konusunda resmî İngiliz görüşüdür bu.

33. Direktifin metni, **DGFP,** IX, s. 66-68.

34. Metin, aynı kitap, s. 68-73.

35. Metin, **NCA,** VI, s. 914-15 (N.B. C-115).

36. **TMWC,** XIV, s. 99, 194.

37. Metin ,**NCA,** VIII, s. 410-14 (N.B. TC-55). Ayrıca DGFP, IX, s. 88-93.

38. Rentle-Fink'in Kopenhag'tan gönderdiği rapor, **DGFP, IX,** s. 102-3; Brauer'in Oslo'dan gönderdiği rapor, aynı kitap, s. 102.

39. Danimarka'nın Almanlar tarafından işgal hikâyesi aşağıdaki kitaplardan alınan bilgiye dayanır: Yazarın, **The Challenge of Scandinavia;** Borge Outze tarafından derlenen, **Denmark during the Occupation** .Yarbay Th. Thaulow'un bu konudaki yazıları özellikle değerlidir. O sırada kendisi Kralın muhafız alayında subaydı.

40. Alman Ordusunun gizli Arşivlerinden. **NCA,** VI, s. 299-308 (N. B. 3596-PS).

41. Norveç Devlet Arşivlerinden. Yazarın **The Challenge of Scandinavia** adlı eserinden alınmıştır. s. 38.

42. **DGFP,** IX, s. 124.

43. Aynı kitap, s. 129.

44. Aynı kitap, s. 186.

45. Churchill, **The Gathering Storm,** s. 601.

BÖLÜM XXI

1. **Belgium-The Official Account of What Happened,** 1939-1940, s. 27-29.

2. **NCA,** IV, s. 1037 (N.B. 2329-PS).

3. Aynı kitap, VI, s. 880 (N.B. C-62).

4. Allen Dulles, adıgeçen kitap, s. 58-61. Dulles, savaştan sonra Alb. Sas'ın bu konuda kendisine şahsen yardım ettiğini söylemiştir.

5. Almanların Batı saldırısı plânının gelişmesini gösteren birçok malzeme vardır: Ben aşağıdakilerden yararlandım: Halder ile Jodl'un günceleri; Halder'in broşürü, **Hitler als Faldherr,** Münih, 1949 (bu broşürün İngilizce bir çevirisi **Hitler as War Lord** adıyla 1950 yılında Londra'da yayımlanmıştır); OKW Savaş Güncesinden parçalar, **NCA** ve **TMW** ciltlerindeki belgeler; Nuremberg ciltlerinde ve **DGFP,** VIII ve IX da yayımlanan çeşitli Hitler **OKW** direktifleri; Manstein, **Verlorene Siege;** Goerlitz, **History of German General Staff** ve **Der Zweite Weltkrieg;** Jacobsen, **Documente zur Vorgeschiste des Westfeldzuges,** 1939-40; Guderian, **Panzer Leader;** Blumentritt, **Von Rundstedt;** Liddell Hart; **The German Generals Talk:** İkinci derecede önemli olan mahkemelerde ortaya çıkan ve **NKW** serilerinde yayımlanan Alman malzemesi; İngiliz plânları konusunda Churchill'in anıları lan oluşan ciltlerin ilk ikisine bakınız; Ellis, **The War in France and Flanders,** resmî İngiliz görüşüdür; J.F.C. Fuller, **The Second World War; Draper, The Six Weeks' War.** Elde bulunan Alman malzemesine dayanılarak yazılmış olan en geniş eser Telford Taylor'un **The March of Conquest** adlı eseridir.

6. Churchill, **Their Finest Hour,** s. 42-43.

7. **DGFP,** IX, s. 342-44.

8. Gerek Goering ve gerekse Kesselring Nuremberg mahkemesinde Rotterdam borbardımanı konusunda sorguya çekilmişlerdir. Bakın: **TMWC,** IX, s. 175-77, 213-18.

9. **TMWC,** XXX, s. 656.

10. **Churchill, Their Finest Hour,** s. 40.

11. Daha fazla bilgi için bakınız; Walther Melzer, **Albert Kanal und Eben-Emael;** Rudolf Witzig, «Die Einnahe von Eben-Amael», **Wehrkunde,** Mayıs 1954 (Harekâta tğm. Witzig komutanlık etmiş ancak pervanesiz uçağındaki bir arıza yüzünden başçavuş Wenzel'in komutasındaki erler hemen hemen işlerini bitirdiği zaman savaşma yerine varabilmiştir); Gen. Van Overstrachen, **Albert I-Leopold III; Belgium-The Official Account of What Happened.** Telford Taylor, **The March of Conquest,** s. 210-14'de güzel bir özet vardır.

12. Churchill, **Their Finest Hour,** s. 46-47.

13. Hitler'den Mussolini'ye, 18 Mayıs 1940, **DGFP,** IX, s. 374-75.

14. Görüşme konusunda Kralın ve Başbakan Pirlot'un anlattıklarından. Resmî **Belgian Rapport,** ekleri, s. 69-75 de yayımlanmıştır ve o sırada Fransız Başbakanı olan Paul Reynaud'un, **In The Thick of the Fight** adlı kitabının 420-26'ncı sayfalarında anlatılmıştır.

15. Lord Gort'un raporları, **London Gazette**, Londra, 1941'de yayımlanmıştır.

16. Weygand, **Rappelé au service**, s. 125-26.

17. Churchill, **Their Finest Hour**, s. 76.

18. Liddell Hart, **The German Generals Talk**, s. 114-15 (ciltsiz baskı).

19. **Ciano Diaries**, s. 265-66.

20. Telford Taylor, **The March of Conguest**, s. 297.

21. Metin, Wilhelm II nin telgrafı ve Hitler'in cevap tasarısı, **DGFP**, IX, s. 598.

22. Hitler ile Mussolini arasında 1940 Haziranındaki yazışmaların metinleri, **DGFP**, IX.

23. **Ciano Diaries**, s. 267.

24. **DGFP**, IX, s. 608-11.

25. **Ciano Diaries**, s. 266.

26. Aynı kitap, s. 266.

27. Alman Arşivlerinde bulunan tutanakların üzerinde imza yoksa da, Dr. Schmidt bunların kendisi tarafından hazırlanmış olduğunu beyan etmiştir. Tercüman olduğuna göre bunu en iyi yapabilecek durumdaydı. Bunlar **DGFP**, IX de aşağıdaki şekilde çıkmıştır: 21 Haziran görüşmeleri, s. 643-52; 21 Haziran akşamüstü Gen. Hunziger ile Gen. Weygand (Bordeaux'daydı) arasında geçen telefon konuşmasını Schmidt kaydetmiştir. Kendisi orada bu görüşmeyi dinlemekle görevliydi, s. 652-54; 22 Haziran günü sabah saat 10 da Gen. Huntziger ile Gen. Weygand'ın yâveri (Bordeaux'daydı) arasında geçen telefon konuşması, s. 664-67; Fransız-Alman Anlaşmasının metni, s. 671-76; Compiègne'deki görüşmeler sırasında Fransızların sorduğu sorulara ait muhtıra ile Almanların bu sorulara verdiği cevaplar, s. 676-79. Hitler bu belgenin, anlaşmanın bir kısmı olmamakla birlikte, «Almanya'yı bağlaması» için talimat vermişti.

Almanlar yataklı vagonun içine gizli mikrofonlar yerleştirmişler ve her konuşulanı kaydetmişlerdi. Alman ulaşım odasında bu görüşmeler kaydedilirken ben de dinledim. Bildiğim kadar, bunlar hiç yayımlanmadı; ne ses kayıtları ne de bu kayıtlardan çıkarılan yazılar bulunmadı. Aldığım notlar ise parça parçadır, yalnız son dramatik sahne tamdır.

28. Churchill, **Their Finest Hour**, s. 177.

29. **DGFP**, X, s. 49-50.

30. Aynı kitap, IX, s. 550-51.

31. Aynı kitap, IX, s. 558-59, 585.

32. Aynı kitap, X, s. 125-26.

33. Aynı kitap, s. 39-40.

34. Aynı kitap, s. 298.

35. Aynı kitap, s. 424, 435.

36. Churchill, **Their Finest Hour**, s. 259-60.

37. Aynı kitap, s. 261-62.

38. **DGFP**, X, s. 82.

39. Keitel tarafından imzalanmış OKW direktifi, **FCNA**, 1940, s. 61-62.

40. **Ciano Diaries**, s. 274.

41. **FCNA**, 1940, s. 62-66.

42. Hitler'in Mussolini'ye yazdığı 13 Temmuz 1940 günlü mektup, **DGFP**, X, s. 209-11.

43. 16 sayılı direktifin metni, **NCA**, II, s. 399-403 (N.B. 442-PS). Ayrıca DGFP, X, 226-29 da vardır.

44. **The Ciano Diaries**, s. 277-78 (19, 22 Temmuz kayıtları).

45. Churchill, **Their Finest Hour**, s. 261.

46. **DGFP**, X, s. 79-80.

47. Aylık kitap, s. 148.

B Ö L Ü M XXII

1. Donanma Kurmayı Savaş Güncesi, 18 Haziran 1940. Ronald Wheatley'in **Operation Sea Lion** adlı kitabının 16 ncı sayfasından alınmıştır. Bu kitabın yazarı savaşın resmi bir tarihini yazmakla görevli olan İngiliz heyetine dahildi ve ele geçen Alman kara, deniz, hava harekâtı ve diplomatik konularla ilgili bütün evrakı istediği gibi incelemek yetkisine sahipti. Evrakı muhafaza eden İngiliz ve Amerikan makamları kitabın yazıldığı zamana kadar resmî olmayan hiçbir Amerikan yazarına bu yetkiyi vermemiş bulunuyorlardı. Bu bakımdan Ayı Balığı harekâtında Wheatley çok iyi bir kaynaktır.

2. **OKM** (Donanma Yüksek Komutanlığı) kayıtları. Wheatley, s. 26.

3. Donanma Kurmayı Savaş Güncesi, 15 Kasım, 1939, Wheatley, s. 4-7.

4. Wheatley, s. 7-13.

5. **FCNA**, s. 51 (21 Mayıs 1940); Donanma Kurmayı Savaş Güncesi, aynı tarih, Wheatley, s. 15.

6. Metin, **TMWC**, XXVIII, s. 301-3 (N.D. 1) (PS). Kötü bir İngilizce çevirisi, **NCA**, Ek A. s. 404-6.

7. British War Office Intelligence Review, Kasım 1945. Shulman tarafından adıgeçen kitaba alınmıştır. s. 49-50.

8. Liddell Hart, **The German Generals Talk**, s. 129.

9. Wheatley'den naklen OKH evrakı, s. 40, 152-55. Plân sonraki altı hafta içinde boyuna değiştirilmiştir.

10. Donanma Kurmayı Savaş güncesi, Raeder - Brauchitsch tartışması, 17 Temmuz Wheatley s. 40 n.

11. Halder'in güncesi, 22 Temmuz; **FCNA**, s. 71-73 (21 Temmuz).

12. Donanma Kurmayı Savaş Güncesi 30 Temmuz ve muhtıra, 29 Temmuz, Wheatley.

13. **FCNA**, 1 Ağustos 1940. Bu Raeder'in görüşme konusundaki gizli raporudur. Halder kendi uzun raporunu 31 Temmuz günlü günce notuna geçirmiştir.

14. **DGFP**, X, s. 390-91. N.B. 443-Ps de de vardır .Ancak **NCA** ya da **TMWC** ciltlerinde yayımlanmamıştır.

15. **FCNA**, s. 81-82 (1 Ağustos 1940).

16. Aynı kitap, s. 73-75.

17. Jodl'un ve OKW'nin evrakından. Wheatley, s. 68.

18. **FCNA**, s. 82-83 (13 Ağustos).

19. İki direktif, aynı kitap, s. 81-82 (16 Ağustos).

20. Aynı kitap, s. 85-86. Wheatley, s. 161-62 de Alman askeri kayıtlarına dayanarak Sonbahar Gezisini anlatıyor.

21. Brauchitsch'in verdiği talimatın, OKH dosyalarından alınmış metinleri, Wheatley, s. 174-82.

21. **FCNA**, 1940, s. 88.

23. Aynı kitap, s. 91-97.

24. Halder'in aynı tarihli günce kaydı, Assmann, **Deutsche Schicksalsjahre**, s. 189-90; OKW Savaş Güncesi, Wheatley'den naklen, 82.

25. Raeder'in raporu, **FCNA**, **1940**, s. 98-101 . Halder'in güncesi; 14 Eylül.

26. **FCNA**, **1940**, s. 100-1

27. Donanma Kurmayı Savaş Güncesi, 17 Eylül, Wheatley, s. 88.

28. Aynı kitap, 18 Eylül. Wheatley'den.

29. **FCNA**, **1940**, s. 101.

30. **Ciano Diaries**, s. 298.

31. **FCNA**, **1940**, s. 103.

32. **Vorstudien zur Luftkriegsgeschiete**, **Helt II**, **Der Luftkrieg** gegen England, 1940 1, yazan: Yarbay von Hesler, Wheatley'den alınmıştır, s. 59. İki ya da üç haftalık tahmini Halder güncesinin 11 Temmuz gününe kaydetmiştir.

33. Adolf Galland, **The First and the Last**, Ayrıca Galland'ın sorgusundan, Wilmot'un **The Struggle for Europe**, s. 44.

34. **Luftwaffe Genel Kurmay direktif kayıtları** Goering tarafından bu toplantıda sunulmuştur. Wheatley, s. 73.

35. **Ciano Diaries**, s. 290.

36. Bakınız: **T.H .O'Brien, Civil Defence.** Bu kitap, Prof. J.R. Butler tarafından derlenen ve H.M. Stationery Office tarafından yayımlanan Resmî İngiliz İkinci Dünya Savaşının bir cildidir.

37. Goering'in hava şefleriyle 16 Eylülde yaptığı toplantının notları. Wheatley'den, s. 87.

38. Churchill, **Their Finest Hour**, s. 279.

39. Peter Fleming, **Operation Sea Lion**, s. 293. Bu konuda güzel bir kitap, ancak yazarın sınırlı belgeleri incelemesine izin verilmemiştir. Bununla birlikte kendisi Wheatley'in kitabına yayımlanmadan önce —bir iki saat— göz gezdirmesine müsaade edildiğini söylemiştir.

40. **DGFP, X,**

41. Schellenberg, **The Labyrinth,** Böl. 2.

42. New York, **Times, 1 Ağustos, 1957.**

ÜÇÜNCÜ CİLT

— BÖLÜM XXIII

1. **DGFP**, IX, s. 108.

2. Aynı kitap, s. 294, 316.

3. Aynı kitap, s. 599-690.

4. Aynı kitap, X, s. 3-4.

5. Churchill, **Their Fine Hour**, s. 135-36 (Stalin'e yazdığı mektubun metni).

6. **DGFP**, X, s. 207-8.

7. **Mein Kampf**, s. 654.

8. Jodl'un 7 Kasım 1943'deki konuşması, **NCA**, I, s. 795 (N.B. L-172).

9. Warlimont'un yeminli ifadesi, 21 Kasım 1945, **NCA**, V, s. 741; Warlimont'un 12 Ekim 1945 günü yapılan sorgusu, aynı kitap, Ek B, s. 1635-37.

10. Halder'in güncesi, 22 Temmuz 1940. Bu kayıtta bir gün önce Hitler'le yaptığı görüşme konusunda Brauchitsch'in kendisine söylediklerini yazmıştır.

11. Halder'in güncesi, 3 Temmuz 1940.

12. **NCA**, IV, s. 1083 (N.B. 2353-PS).

13. Savaş Güncesi, OKW Harekât Kurmayı, 26 Ağustos 1940 **DGFP**, X, s. 549-50.

14. Warlimont'un iki ifadesine bakınız; **NCA**, V, s. 740-41 (N.B. 3031, 2-P.S.), ve sorgusu, aynı kitap; Ek B. s. 1536. Jodl'un 1 Eylül; gün-

lü direktifi, **NCA, III**, s. 849-50 (N.B. 1229-PS).

16. OKW Savaş Güncesi 28 Ağustos, **DGFP, X**, s. 566-67 n.

17. **The Ciano Diaries**, s. 289.

18. **NCA, VI**, s. 873 (N.B. C-53).

19. **NSR**, s. 178-81.

20. Alman muhtırası, aynı kitap, s. 181-83; cevabi Sovyet muhtırası, 21 Eylül, aynı kitap, s. 190-94.

21. Aynı kitap s. 188-89.

22. Aynı kitap, s. 195-96.

23. Aynı kitap, s. 197-99.

24. Aynı kitap, s. 201-3.

25. Aynı kitap, s. 206-7.

26. Ribbentrop'un Stalin'e yazdığı 13 Ekim 1940 tarihli mektup, aynı kitap, s. 207-13.

27. Ribbentrop'un küskün telgrafının metni, aynı kitap, s. 214.

28. Stalin'in verdiği cevabın metni, aynı kitap, s. 216.

29. Aynı kitap, s. 217.

30. Ribbentrop ile Hitler'in 12-13 Kasımda Molotov'la yaptığı görüşmeler konusundaki rapor, aynı kitap, s. 217-54.

31. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 212.

32. Aynı kitap, s. 214.

33. Schulenburg'un 26 Kasım 1940 tarihli yazısı, **NSR**, s .258-59.

35. Halder'in güncesi, 5 Aralık 1940; **NCA, IV**, s 374-75 (N.B. 1799-PS). İkincisi Jodl'un başında bulunduğu OKW Harekât Kurmayının tuttuğu Savaş Güncesinden bir kısmının çevirisidir.

36. Komple Almanca metin, **TMWC**, XXVI, s. 47-52; kısa İngilizce; çevirisi, **NCA, II**, s. 407-9 (N.B. 446-PS).

37. Halder, **Hitler als Feldherr**, s. 22.

, 38. **FCNA**, 1940, s. 135-36 (27 Aralık 1940 tarihli toplantı). 39 Aynı kitap s. 91-97, 104-8 (6 Eylül ve 26 Eylül 1940 günlü toplantılar). Raeder her iki raporu da imzalamıştır.

40. **DGFP**, IX, s. 620-21.

41. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 196. Tercüman, görüşmeleri ayrıntılarıyla anlatmıştır. Almanca tutanak Amerika Dış İşleri Bakanlığının yayımladığı **The Spanish Goverment and the Axis** adlı kitapta parça parça vardır. Bu toplantıda bulunan Erich Kordt da, yukarıda adıgeçen yayımlanmamış muhtırasında daha çok bilgi vermektedir.

42. **Ciano's Diplomatic Papers**, s. 402.

43. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 197.

44. Montoire Anlaşmasının metni ele geçen Dış İşleri Bakanlığı evrakı arasındadır, ancak kitabın yazıldığı tarihte Amerika Dış İşleri Ba-

kanlığı tarafından açıklanmamıştır. Bununla birlikte, **Our Vichy Gamble** yazarı William L. Langer, (s. 94-95 de) Dış İşleri Bakanlığında incelediği Alman evrakında bulunan adına rastladığını söylüyor.

45. **The Ciano Diaries**, s. 300.

46. Ribbentrop Nuremberg'te, Schmidt de kitabının 200'üncü sayfasında bu sözü doğrulamıştır.

47. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 200.

48. Halder'in güncesi, 4 Kasım 1940; Jodl'un Amiral Schniewind'e verdiği, 4 Kasım günlü rapor, **FCNA**, 1940; s. 112-17; 12 Kasım 1940 günlü ve 18 Sayılı direktif, **NCA, III**, s. 403-7 (N.B. 444-PS).

49. **FCNA**, 1940, s. 125.

50. Aynı kitap, s. 124.

51. **The Spanish Goverment and the Axis**, s. 28-33.

52. Raeder'in raporu, **FCNA**, 1941, s. 8-13; Halder iki gün süren toplantıyı 16 Ocak 1941'e kadar güncesine geçirmemiştir.

53. 20 Sayılı direktifin metni, **NCA, IV**, s. 101-3 (N.B. 1541-PS).

54. 22 Sayılı direktifin metni ve şifre adlarını gösteren ek emir, **NCA, III**, s. 413-15 (N.B. 448-PS).

55. **NCA, VI**, s. 939-46 (N.B. C-134).

56. Halder, **Hitler als Feldherr**, s. 22-24.

57. **NCA, III**, s. 626-33 (N.B. 872-PS).

48. Alman rakamları 21 Şubat 1941 de Dış İşleri Bakanlığı tarafından verilmiştir, **NSR**, s. 275.

52. Toplantının Almanlarca tutulmuş tutanağı, **NCA, IV**, s. 272-75 (N.B. 1746-PS).

60. **NCA, I**, s. 783 (N.B. 1450-PS).

61. 25 Sayılı Direktifin kısmi metni, **NCA, VI**, s. 938-39 (N.B. C-127).

62. Toplantı konusunda OKW tutanağı, **NCA, IV**, s. 275-78 (N.B. 1746-PS, kısım II).

63. Jodl'un ifadesi, **TMWC**, XV, s. 387, Jodl'un «deneysel» harekât planı, **NCA, IV**, s. 278-79 (N.B. 1746-PS, Kısım V.).

64. Hitler'in Mussolini'ye yazdığı 28 Mart 1941 günlü mektubun metni, **NCA, IV**, s. 475-77 (N.B. 1835-PS).

65. Metnin bütün ayrıntıları için bakınız: **NCA, III**, s. 838-39 (N.B. 1195-PS).

66. Churchill, **The Grand Alliance**, s. 235-36.

67. Alman Donanması Yüksek Komutanlığının Rusya dosyasından; 30 Mayıs ve Haziran günlü kayıtlar, **NCA, VI**, s. 998-1000 (N.B. C-170).

68. **FCNA, 1941**, s. 50-52.

69. **TMWC, VII**, s. 255-56.

70. **NCA, VI**, s. 996 (N.B. C-170).

71. Shulman'dan alınmıştır, adıgeçen kitap, s. 65.

72. 30 Nisan, 1941 günlü çok gizli direktif, **NCA, III**, s. 633-34 (N.B. 873-PS).

73. Halder'in 22 Kasım, 1945 de Nuremberg'te verdiği ifade, **NCA,** VIII, s. 645-46.

74. **TMWC**, XX, s. 609.

75. Brauchitsch'in Nuremberg'te verdiği ifade, **TMWC**, XX, s. 581-82, 593.

76. Keitel'in 23 Temmuz, 1941 de çıkardığı emrin metni, **NCA**, VI, s. 876 (N.B. C-52); 27 Temmuz emri, aynı kitap, s. 875-76 (N.B. C-51).

77. Askeri mahkeme direktifinin metni, **NCA**, III, s. 637-39, (N.B. 586-PS). Aynı şeyler'in bir başka hikâyesi de Güney Orduları Gurubunun dosyalarında bulunmuştur. Bir gün sonraki tarihi taşıyan bu belge, **NCA, VI**, s. 872-75 (N.B. C-50) dedir.

78. Yine 13, 1941 tarihini taşıyan direktifin metni, **NCA**, III, s. 409-13 (N.B. 447-PS).

79. Rosenberg'in çıkardığı genelgenin metni, **NCA**, III, s. 690-93 (N.B. 1029, 1030-PS).

80. Metin, NCA, III, s. 716-17, (N.B. 1058-PS).

81. Direktifin metni, **NCA**, VII, s. 300 (N.B. EC-126).

82. Toplantının raporu, **NCA**, V, s. 378 (N.B. 2718-PS).

83. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 233.

84. Keitel'in sorgusu, **NCA**, Ek B, s. 1271-73.

85. Duke of Hamilton'un k'şisel raporu, **NCA**, VIII, s. 38-40 (N.B. M-116).

86. Kirkpatrick'in 13, 14, 15 Mayıs günleri Hess'le yaptığı görüşmeler konusunda verdiği rapor, aynı kitap, s. 40-46, (N.B. M-117 ,118, 119).

87. Churchill, **The Grand Alliance**, s. 54.

88. **TMWC**, X, s. 7.

89. Aynı kitap, s. 74.

90. Douglas M. Kelly, **22 Cels in Nuremberg**, s. 23-25.

91. **NSR**, s. 324.

92. Aynı kitap ,s. 326.

93. Aynı kitap, s. 325.

94. Aynı kitap, s .318.

95. Aynı kitap, s. 340-41.

96. Aynı kitap, s. 316-18.

97. Aynı kitap, s. 328 .

98. Aynı kitap, s. 338.

99. Schulenburg'un raporları, 7 ve 12 Mayıs, s. 335-39.

100. Aynı kitap, s. 334.

101. Aynı kitap, s. 334-35.

102. Sumner Welles, **The Time for Decision**, s. 170-71.

103. Churchill, **The Grand Alliance**, s. 356-61.

104. **NSR**, s. 330.

105. **NCA**, VI, s. 997 (N.B. C-170).

106. **NSR**, s. 344.

107. Aynı kitap, s. 345-46.

108. Aynı kitap s. 346.

109. Metin **NCA**, VI, s. 852-67 (N.B.C.-39).

110. Bu toplantının tutanakları bildiğim kadar daha ortaya çıkmadı, ama Halder'in 14 Haziran 1941 günlü kaydı bunu anlatıyor. Keitel de aynı şeyi Nuremberg mahkemesinde açıklamıştır. (**TMWC**, X, s. 531-32). Donanma Savaş Güncesi de aynı şeyden kısaca söz etmektedir.

111. **NSR**, s. 355-56.

112. Aynı kitap, s. 347-49.

113. Schmidt'in toplantı konusundaki her zamanki raporu, aynı kitap s. 356-57, Kendi yazdığı kitap, s. 234-53.

114. Hitler'in Mussolini'ye yazdığı 21 Haziran, 1941 günlü mektup, **NSR**, s. 349-53.

115. **The Ciano Diaries**, s .369, 372.

116. Aynı kitap, s. 372.

B Ö L Ü M XXIV

1. **NCA, VI**, s. 905-6 (N.B. C-74). Almanca tam metin, **TMWC**, XXXIV, s. 298-302.

2. Halder'in raporu (Nuremberg'te teksir edilmiştir.)

3. **NCA, VI**, s. 929 (N.B. C-123).

4. Aynı kitap, s. 931 (N.B. C-124).

5. Seymour Freiden ve William Richardson tarafından derlenen **The Fotal Decisions** adlı kitapta Gen. Blumentritt'in yazdığı yazı, s. 57.

6. Lideil Hart, **The German Generals Talk**, s. 147.

7. Aynı kitap, s. 145.

8. Halder'in raporu.

9. Heinz Guderian, **Panzer Leader**, s. 159-62. Bu bölümde ve bu bölümden sonra bu kitaba yapılan atıflar Ballentine'in karton kapaklı baskısından alınmıştır.

10. Blumentritt'in yazısı, adıgeçen kitap, s. 66.

11. Rundstedt'in sorgusu, 1945, Shulman'ın kitabından naklen s. 68-69.

12. Guderian, adıgeçen kitap, s. 189-90.
13. Aynı kitap, s. 192.
14. Aynı kitap, s. 194.
15. Aynı kitap, s. 191.
16. Aynı kitap, s. 199.
17. Goerlitz, **History of the German General Staff**, s. 403.
18. **The Goebbels Diaries**, s. 135-36.
19. **Hitler's Secret Conversations**, s. 153.
20. Halder, **Hitler als Feldherr**, s. 45.
21. **NCA**, IV, s. 600 (N.B. 1961- PS).
22. Blumentritt, adıgeçen kitap, s. 78-79.
23. Lidell Hart, **The German Generals Talk**, s. 158.

BÖLÜM XXV

1. **DGFP**, VIII, s. 905-6.
2. **NCA**, IV, s. 469-75 (N.B. 1834-PS).
3. Metin, **NCA**, VI, d. 906-8 (N.B. C-75).
4. Raeder'in toplantı konusundaki raporu. **FCNA**, 1941, s. 37. Ayrıca, **NCA**, VI, s. 966-67 (N.B. C-12).
5. Sonraki görüşmelerle, Hitler'le yapılan iki görüşme ile birlikte yayımlanmıştır, **NSR**, s. 281-316.
6. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 224.
7. **FCNA**, 1941, s. 47-48.
8. N.B. NG-3437, Belge kitabı, VIII-B, **Weizsaecker Case**, H.L. Trefousse, **Germany and American Neutrality, 1939-1941**, s. 124 ve n.
9. Telgrafın metni, **NCA**, VI, s. 564-65 (N.B. 2896-PS).
10. Aynı kitap, s. 566 (N.B. 2897-PS).
11. **FCNA**, 1941, s. 104.
12. **NCA**, VI, s. 545-46 (N.B. 3733-PS).
13. Falkenstein'in 29 Ekim, 1940 günlü muhtırası, **NCA**, III, s. 289 (N.B. 376-PS).
14. **FCNA**, 1941, s. 57.
15. Aynı kitap, s. 94.
16. Aynı kitap, Ek I (Raeder'in Führer'e verdiği 4 Şubat 1941 tarihli rapor).
17. Aynı kitap, s. 32 (18 Mart 1941).
18. Aynı kitap, s. 47 (20 Nisan 1941).
19. Aynı kitap, 22 Mayıs 1941.
20. Aynı kitap, s. 88-90 (21 Haziran 1941).
21. **NCA**, V, s. 565 (N.B. 2896-PS).

22. Alman Donanma Savaş Güncesi, **TMWC**, XXXIV, s. 364 (N.B. C-118). Kısmi İngilizce çeviri, **NCA**, VI, s. 916, oldukça hatalıdır.
23. **FCNA**, 17 Eylül 1941, s. 108-10.
24. Aynı kitap 13 Kasım 1941.
25. **NCA**, Ek B, s. 1200 (Ribbentrop'un 10 Eylül 1945 de Nuremberg'te yapılan sorgusu).
26. N.B. NG-4422 E, Belge Kitabı IX, «Weizaecker Dâvası», Trefousse'den, s. 102.
27. Aynı kitap. Ribbentrop'la Ott arasında 1941 Mayısında geçen yazışmalar ve Ott'un «Uzak Doğu Dâvası»ndaki ifadesi. Trefousse'den, s. 103.
28. Bakan Yardımcısı 29 Ağustosta, Dış İşleri Bakanı Amiral Toyoda 30 Ağustosta. İki toplantı konusunda Japon tutanağı, **NCA**, VI, s. 546-51 (N.B. 3733-PS).
29. Hull, **Memoires**, s. 1034. Toyoda'nın 16 Ekim 1946 da Nomura'ya çektiği telgrafların metni, **Pearl Harbour Attack, Hearings before the Joint Committee on the Investigation of the Pearl Harbour Attack**, XII, s. 71-72.
30. Hull, adıgeçen kitap, s. 1062-63.
31. 4070 ve 4070 B sayılı belgeler, **Far Eastern Trial**, Trefousse'den, s. 140-41.
32. Hull, adıgeçen kitap, s. 1056, 1074.
33. Oşima'nın Tokyo'ya 29 Kasım 1941 günlü mesajı, Amerikalılar tarafından dinlenilmiştir. **NCA**, VII, s. 160-63 (N.B. D-656.).
34. **Pearl Harbour Attack**, XII, s. 204.Dinlenilen Tokyo telgrafı, **NCA**, VI, s. 308-10 (N.B. 3598-PS).
35. **NCA**, V, s. 556-57 (N.B. 2898-PS).
36. **NCA**, VI, s. 309 (N.B. 3598-PS).
37. Telgrafın metni, aynı kitap, s. 312-13 (N.B. 3600-PS).
38. Schmidt adıgeçen kitap, s. 236-37.
39. **TMWC**, X, s. 297.
40. Oşima'nın 8 Aralık 1941 de Tokyo'ya gönderdiği mesaj. Amerikalılar tarafından dinlenmiştir. **NCA**, VII, s. 163 (N.B. D-167).
41. N.B. NG-4424, 9 Aralık 1941. Belge Kitabı IX, **Weizsaecker Dâvası.**
42. Ribbentrop'un Nuremberg'te doğrudan doğruya yapılan sorgusu arasında verdiği ifade ile —**TMWC**, X, s. 297-98— mahkemeden önce yapılan sorgusu sırasındaki ifadelerini (**NCA**, Ek B, s. 1199-1200) birleştirdim.
43. **Hitler's Secret Conversations**, s. 396.
44. **NCA**, V, s. 603 (N.B. 2932-PS).

45. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 237.

46. Hitler'in yaptığı konuşmanın kısmî çevirisi: Gordon W. Prange (Derleyen), **Hitler's Words**, s. 97, 367-77.

47. İngilizce çeviri, **NCA**, VIII, s. 432-33 (N.B. TC-62).

48. **FCNA, 1941**, s. 128-30. Aralık 12.

B Ö L Ü M XXVI

1. **TMWC**, XX, s. 625.

2. Hassel, adıgeçen kitap s. 208.

3. Aynı kitap, s. 209.

4. Schlabrendorff, adıgeçen kitap, s. 36.

5. Hassell, adıgeçen kitap, s. 243.

6. Ocak-Şubat aylarında hazırlanan ilk tasarının metni, Hassel, adıgeçen kitap, s. 368-72; 1941'in sonunda hazırlanan ikinci tasarının metni, Wheeler-Bennett, **Nemesis**, Ek A, s. 705-15.

7. Hassel, adıgeçen kitap, s. 247-48.

8. Aynı kitap, s. 247.

9. **The German Campaign in Russia - Planning and Operations, 1940-42** (Washington: Department of the Army, 1955), s. 120. Bu eser, Alman generalleri tarafından Amerikan Ordusu Tarih Bölümü için hazırlanmış, ele geçmiş Alman Ordusu evrakı ve monograflarına dayanmaktadır. Bu belgeler kitabımızın yazıldığı sırada henüz sivillere açıklanmış değildi. Bununla birlikte şunu belirtmeliyim ki gerek bu bölümü ve gerekse öteki bölümü hazırlarken Ordu Dairesi Askerî Tarih Bölümü Şefi Alman belgelerini incelemek için bana büyük yardımda bulunmuştur.

10. **TMWC**, VII, s. 260 (Paulus'un Nuremberg'te verdiği ifade). Hitler bunu, hemen hemen taarruz başlamadan bir ay önce, 1 Haziranda söylemiştir.

11. **The Ciano Diaries**, adıgeçen kitap, s .442-43.

12. Aynı kitap, s. 478-79.

13. Aynı kitap, s. 403-4.

14. **FCNA, 1942**, s. 47 (15 Haziranda Berghof'ta yapılan toplantı). Ayrıca s. 42.

15. Halder, **Hitler als Feldherr**, s. 50-51.

16. **FCNA, 1942**, s. 53 Hitler'in karargâhında 16 Ağustosta yapılan toplantı).

17. Halder, adıgeçen kitap, s. 50.

18. Aynı kitap, s. 52.

19. Hitler ve Halder'in sözleri Halder'in güncesinden ve kitabından ve de Hainz Shroeter'in Stalingrad adlı kitabından alınmıştır, s. 53.

20. Rommel'in evrakından, Gen. Bayerlein'den naklen, **The Fatal Decisions**, derleyen, Freiden ve Richardson, s. 110.

21. Bayerlein emri kitapta yazıyor. Aynı kitap, s. 120.

22. Hitler'in toplantıları konusunda bu bölümde yazılanların çoğunun kaynağı OKW Güncesi denen kayıtlardır. Bu kayıtlar 1943 ilkbaharına kadar Dr. Helmuth Greiner ve bundan sonra da savaşın sonuna kadar Dr. Percy Ernst Schramm tarafından tutulmuştur .Güncenin aslı Jodl'un yardımcısı General Winter'in emri üzerine 1945 Mayısının başında imha edilmiştir. Savaştan sonra Greiner kendi yazdığı kısmı eskiden almış olduğu notlara dayanarak yeniden yazmış ve Washington'daki Ordu Dairesi Askerî Tarih Bölümüne vermiştir. Bu malzemenin bir kısmı Greiner'in yazdığı kitapta yayımlanmıştır: **Die Oberste Wehrmachtfuehrung, 1939-1943.**

23. **Proces du M. Pétain** (Paris, 1945), s. 202, Laval'in ifadesi.

24. **The Ciano Diaries**, s. 541-42.

25. Freiden'in derlediği **The Fatal Decisions** adlı kitapta Gen. Zeigler'in yazısından bu bölümde yararlandım. Öteki kaynaklar: OKW Savaş Güncesi (22'nci açıklamaya bakınız), Halder'in kitabı; Heinz Schroeter, **Stalingrad.** Altıncı Ordu ile birlikte bulunan Alman savaş muhabiri Schroeder, OKW kayıtlarını, çeşitli komutanların verdikleri radyo ve teleks mesajlarını, harekât emirlerini, işaretli haritaları ve özel evrakı incelemek fırsatını bulmuştur. Teslimden önce Stalingrad'dan ayrılmış ve o sırada OKW'nin elinde bulunan belgelere dayanarak Altıncı Ordunun resmî bir tarihini yazmakla görevlendirilmiştir. Dr. Goebbels bu kitabın yayımlanmasını yasakladı. Savaştan sonra Schroeder müsveddelerini kurtardı ve savaşmayı yeniden inceliyerek kitabını yazdı.

26. **The Ciano Diaries**, s. 556. Mussolini'nin teklifleri 555-56'ncı sayfadadır ve OKW Savaş Güncesinin 19 Aralık günlü kaydı yazılanları doğrulamaktadır.

27. Felix Gilbert, **Hitler Directs His War**, s. 17-22. Hitler'in yaptığı askerî toplantılarda tutulmuş olan steno notların bir araya getirilmesinden kurulmuş bir kitap. Ama ne yazık ki bu steno notlarından ancak bir kısmı kurtarılmıştır.

28. Goerlitz, **History of the German General Staff**, s. 431.

B Ö L Ü M XXVII

1. **NCA**, IV, s. 559 (N.B. 1919-PS).

2. Aynı kitap, III, s. 618-19 (N.B. 862-PS), Protektora'da Wehrmacht Genel Yardımcısı Gen. Gotthard Heinrici'nin raporu.

3. Bormann'ın raporu, **TMWC**, VII, s. 224-26 (N.B. USSR 172).

4. **NCA, III,** s. 798-99 (N.B. 1130-PS).
5. Aynı kitap, VIII, s. 53 (N.B. R-36).
6. Dr. Brautigam'ın raporu, 25 Ekim 1942. Metin, **NCA**, III, s. 242-51; Almanca aslı, **TMWC** XXV, s. 331-42 (N.B. 294-PS).
7. **NCA,** VII s. 1086-93 (N.B. L-221).
8. **TMWC,** IX, s. 633.
9. Aynı kitap, s. 634.
10. **TMWC**, VII, s. 9.
11. **NCA,** VII, s. 420-1 (N.B. EC-344-16 ve 17).
12. Aynı kitap, s. 469 (N.B. EC-411).
13. Aynı kitap, VIII, s. 66-67 (N.B. R-92).
14. Aynı kitap, III, s. 850 (N.B. 1233-PS).
15. Aynı kitap, s. 186 (N.B. 138-PS).
16. Aynı kitap, s. 188-89 (N.B. 141-PS).
17. Aynı kitap, V, s. 258-62 (N.B. 2523-PS).
18. Aynı kitap, III, s. 666-70 (N.B. 1015-B-PS).
19. Aynı kitap, I, s. 1105 (N.B. 00-PS).
20. **NCA, IV,** s. 456 (N.B. 1720-PS).
21. Aynı kitap, VIII, s. 186 (N.B. R-124).
22. Aynı kitap, III, s. 71-73 (N.B. 031-PS).
23. Aynı kitap, IV, s. 80, (N.B. 1526-PS).
24. Aynı kitap, III, s. 57, (N.B. 016-PS).
25. Aynı kitap, III, s. 144 (N.B. 084-PS).
26. Aynı kitap, VII, s. 2-7 (N.B. D-288).
27. Aynı kitap, V, s. 744-54 (N.B. 3040-PS).
28. Aynı kitap, VII, s. 260-64 (N.B. EC-68).
29. Aynı kitap V. s. 785 (N.B. 3044-B-P.S.).
30. **Hitler's Secret Conversations,** s. 501.
31. Alexander Dallin'in Alman kayıtlarına dayanarak yazdığı **German Rule in Russia,** adlı geniş araştırmaya dayanılarak yazılmıştır, s. 426-27. OKW ve AWA'nın **Nachweisungen des Verbleibs der sowietischen Kr. Gef. nach den Stand vom 1.5.1944** te verdiği rakamlara dayanılarak yazılmıştır. AWA OKW'nin Genel Silâhı Kuvvetler Dairesinin (**Allgemeines Wehrmachtsmt**) in inisiyalleridir.
32. **NCA, III,** s. 126-30 (N.B. 081-PS).
33. Aynı kitap, V, s. 343 (N.B. 2622-PS).
34. Aynı kitap, II, s. 823 (N.B. 1165-PS).
35. Aynı kitap, IV, s. 558 (N.B. 1919-PS).
36. **TMWC, XXXIX,** s. 48-49.
37. Aynı kitap, VI, s .185-86.
38. **NCA, III,** s. 416-17 (N.B. 498-PS).

39. Aynı kitap, s. 426-30 (N.B. 498-PS).
40. **NCA,** VII. s. 798-99 (N.B. L-51).
41. **TMWC,** VII, s. 47.
42. **NCA,** VII, s. 873-74 (N.B.C.-90).
43. Aynı kitap, s. 871-72 (N.B. L-90).
44. Harris, **Tyranny on Trial,** s. 349-50.
45. Ohlendorff'un Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC, IV,** s. 311-23; Harris'in sorgusu sırasındaki yeminli ifadesi, **NCA, V,** s. 341-42 (N.B. 2620-PS).
46. **NCA,** VIII, s. 103 (N.B. R-102).
47. Aynı kitap, V, s. 696-99 (N.B. 2992-PS).
48. Aynı kitap, IV, s. 944-49 (N.B. 2273-PS).
49. **Trials of War Criminals** IX'ın dâvası (TWC) (N.B. N-511). «**Birleşik Amerika Devletleri ile Otto Ohlenburg**» dâvası adı altında geçen «Eisatzgruppen Dâvası».
50. Aynı kitap (N.B. NO-2653).
51. Reitlinger'in **The Final Solution** adlı kitabından alınmıştır, s. 499-500. Reitlinger'in bu kitabı ve yine kendisinin yazmış olduğu **The S.S.** bu konuda yazılmış en esaslı kitaptır bence.
52. **NCA, III,** s. 525-26 (N.B. 710-PS). Buradaki İngilizce çevirinin son satırı bütün konuyu bozmaktadır. Almanca **Endloesung** («Son Çözüm») burada «istenilen çözüm» olarak çevrilmiştir. Almanca müsveddeye bakınız.
53. **TMWC, XI,** s. 141.
54. **TMWC,** XIII, s. 210-19 (N.B. NG-2586-G).
55. **NCA,** IV, s. 563 (N.B. 1919-PS).
56. Aynı kitap ve s. 791 (N.B. 3870-PS).
57. Aynı kitap, IV, s. 812, 832-35 (N.B. 2171-PS).
58. Hoess'in ifadesi, **NCA,** VI, s. 787-90 (N.B. 3868-PS).
59. N.B. USSR-8, s. 197, ikinci nüsha.
60. **TMWC,** VII, s. 584.
61. Aynı kitap, s. 585.
62. Aynı kitap, s. 585 (N.B. USSR 225), ikinci nüsha.
63. **Law Report of Trials of War Criminals,** I, s. 28. Londra, 1946. **TWC** ciltlerindeki on iki önemsiz dâvanın özeti.
64. Auschwitz konusunda anlatılanlar, öteki kaynaklardan başka, bu kampta yaşamış olan Fransız Madam Vaillant-Couturier'nin Nuremberg'teki ifadesine dayanmaktadır. **TMWC,** VI, s. 203-40; **TWC** ciltlerindeki «**United States v. Pohl, et al.**» başlığı altında, «Toplama Kampı Dâvası» denen IV üncü Dâva: **The Belsen Trial,** Londra 1949; G. M. Gilbert, **Nuremberg Diary,** adı geçen kitap; Filip Friedman, **This Was Os-**

wiecim (Auschwitz); ve Reitlinger'in nefis incelemesi, **The Final Solution** ve **The S.S.**

65. **NCA, VIII**, s. 208 (N.B. R-135).
66. **NCA, VIII**, Ek A, s. 676-82 (N.B. 3945, PS, 3948-PS, 3951-PS).
67. Aynı kitap, s. 682 (N.B. 3951-PS).
68. Aynı kitap, s. 805-7 (N.B. 4045-PS).
69. Metin, aynı kitap, **III**, s. 719-75 (N.B. 1061-PS).
70. **TMWC, IV**, s. 371.
71. Reitlinger, **The Final Solution**, s. 489-501. Yazar, Yahudilerin her ülkede nasıl yok edildiklerini teker teker incelemektedir.
72. **TMWC, XX**, s. 548.
73. Aynı kitap, s. 519.
74. Josef Kramer'in duruşması, Dâva I. **The Trials of War Criminals-«United States v. Brandt et al.»** başlığı altında (Doktorlar Dâvası».
75. Sievers'in ifadesi, **TMWC**, XX, s. 521-25.
76. Aynı kitap, s. 526.
77. Henry Herypierre'in ifadesi, «Doktorlar Dâvası»ndan alınmıştır.
78. **NCA, VI**, s. 122-23 (N.B. 3249).
79. Aynı kitap, V, s. 952 (N.B. 3249-PS).
80. Aynı kitap IV, s. 132 (N.B. 1602-PS),
81. Dr. Rascher'in Himmler'e verdiği 5 Nisan 1942 günlü rapor, «Doktorlar Dâvası», Dâva I, «**United States v. Brandt, et al**». Dr. Brandt Hitler'in özel doktoru ve Reich Sağlık Komiseriydi. Mahkeme tarafından suçlu bulundu, idama mahkûm edildi ve asıldı.
82. **NCA, Ek A**, s. 416-17 (N.B. 2428-PS).
83. Prof. Dr. Hippke'nin Himmler'e yazdığı 10 Ekim 1942 günlü mektup, Dâva I.
84. **NCA, Ek A**, s. 135-36 (N.B. 1618-PS).
85. Walter Neff'in ifadesi, Dâva I.
86. Dr. Rascher'in Himmler'e yazdığı 4 Nisan, 1943 günlü mektup, Dâva I.
87. Walter Neff'in ifadesi, aynı kitap.
88. Himmler'in mektubu ve Rascher'in itirazı, aynı kitap.
89. 1616-PS, Dâva I. Bu belge **TMWC** de yoktur ve İngilizce çevirisi,NCA'da, hiçbir işe yaramıyacak kadar kısadır.
90. Alexander Mitscherlich, Tıp Doktoru ve Fred Mielke, **Doctors of Infamy**, s. 146-70. Bu kitap «Doktorlar Dâvası»nın iki Alman tarafından yazılmış mükemmel bir özetidir. Dr. Mitscherlich mahkemede Alman Tıp Komisyonunun başkanıydı.
91. Wiener Library Bulletin, 1951, V, s. 1-2 Reitlinger'in kitabından, **The S.S.** s. 216.

BÖLÜM XXVIII

1. **The Goebbels Diaries**, s. 352.
2. **FCNA, 1945**, s. 61.
3. Feltre görüşmesinin İtalyanlar tarafından düzenlenen tutanağı **Hitler e Mussolini** adlı kitabın 165-90 sayfalarındadır. Ayrıca **Dış İşleri** Bakanlığı Bülteni, 6 Ekim, 1946, s. 607-14, 639; Dr. Schmidt'in görüşme konusundaki anlatımı, adıgeçen kitap, s. 263.
4. Başlıca kaynaklar: Felix Gilbert'in **Hitler Direct His War** adlı kitabının 39-71 sayfalarında bulunan, Hitler'in 25 ve 26 Temmuz'da Doğu Prusya'daki karargâhında yardımcılarıyla yaptığı toplantıların steno kayıtları; **The Goebbels Diaries**, 1942 Temmuzu kâğıtları, s. 103-21; ve **Fuehrer's Conferences on Naval Affaires (FCNA)**, yeni Alman Donanma Başkomutanı Amiral Doenitz tarafından yapılmış olan Temmuz ve Ağustos 1943 kayıtları.
5. **The Memoirs of Field-Marshal Kesselring** (Londra, 1953), s. 177, 184. Kesselring anılarının bu İngilizce çevirisini kullandım; bu kitap Amerika'da **A Soldier's Record** adıyla yayımlanmıştır.
6. Kesselring'in adıgeçen kitabına ve Gen. Siegfried Westphal'in **The German Army in the West** adlı kitabına bakınız, s. 149-52.
7. Mussolini'nin kaçırılması konusundaki ilk elden bilgi, Otto Skorzeny'nin **Skorzeny's Secret Missions** adlı kitabıyla, bizzat Duce'nin yazdığı **Anılar, 1942-43** adlı kitapta ve aynı anıların İngilizce baskısına alınmış olan **Hotel Campo İmparatore**'nin İtalyan müdür ve müdiresinin yazdığı yazıda bulunabilir.
8. Hitler'in sözleri, FCNA, 1943, s. 46; Doenitz'in güncesinden alınan parça Wilmot'un adıgeçen kitabındandır. s. 152.
9. Halder, **Hitler als Feldherr**, s. 57.
10. Bu konferansı **Ens of a Berlin Diary** adlı kitabımda uzun uzadıya yazdım, s. 270-86. (İngilizce) Metin, **NCA, VII**, s. 920-75.
11. Goebbels'in güncesinden alınan yukarıdaki parçalar; **The Goebbels Diaries**, s. 428-42, 468, 477-78. Hitler'in Doenitz'le 1943 Ağustosunda yaptığı konuşma Amiral tarafından not edilmiştir, **FCNA, 1943** s. 85-86.

BÖLÜM XXIX

1. Dorothy Thomson, **Listen, Fans**, s. 137-38, 283.
2. Hassell, adıgeçen kitap, s. 283.
3. **Zwischen Hitler und Stalin**, Ribbentrop'un ifadesi, **TMWC, X**, s. 299.
4. George Bell, **The Church and Humanity**, s. 165-76. Ayrıca, Whee-

ler-Bennett, **Nemesis**, s. 533-57.

5. Allen Dulles, adıgeçen kitap, s. 125-46. Dulles, Jacob Wallenberg'in Goerdeler ile yaptığı görüşmeler konusunda kendisi için yazdığı muhtıranın metnini yayımlamaktadır.

6. Bütün bu hikâye daha çok Schlabrendorff'un verdiği rapora dayanılarak anlatılmıştır. Adıgeçen kitap, s. 51-61.

7. **Deutscher Widerstand** adlı kitabında kendisinden uzun uzadıya sözeden Rudolf Pechel'e.

8. Öğrenci isyanı konusunda ilk elden alınan birçok bilgi vardır: Inge Scholl, **Die weisse Rose** (Frankfurt, 1952); Karl Vossler, **Gedenkrede fuer die Opfer an der Universitaet Muenchen** (Munich, 1947); Ricarda Huch, «Die Aktion der Muenchner Studenten gegen Hitler», **Neue Schweizer Rundschau, Zurich**, Eylül-Ekim 1948 — «Der 18 Februar: Umriss einer deutschen Widerstandsbewegung», **Die Gegenwart**, 30 Ekim 1940; Pechel, adıgeçen kitap, s. 96-104; Wheeler-Bennett, **Nemesis**, s. 539-41; Dulles, adıgeçen kitap, s. 120-22.

9. Dulles adıgeçen kitap, s. 144-45.

10. Constantine Fitz-Gibbon'un **20 July**, adlı eserinden, s. 39.

11. Desmond Young, **Rommel**, s. 223-24. Young'a Stroelin'in kendisi bu hikâyeyi anlatmıştır. Ayrıca bakınız: Stroelin'in Nuremberg'teki ifadesi, **TMWC**, X, s. 56 ve kitabı, **Stuttgart in Endstadium des Krieges**.

12. Speidel **Invasion**, 1944 adlı kitabında bu noktayı özellikle belirtiyor, s. 68, 73.

13. Aynı kitap, s. 65.

14. Aynı kitap, s. 71.

15. Aynı kitap s. 72-74.

16. Dulles, adıgeçen kitap, s. 139.

17. Schlabrendorff, adıgeçen kitap, s. 97.

18. On Yedinci Ordu telefon konuşmaları kayıt defteri. Bu ilginç belge 1944 Ağustosunda olduğu gibi ele geçmiş ve çıkarma gününde ve sonraki Normandiya Savaşmalarında Hitler ordularının başına neler geldiğini gösteren değerli bir belge olmuştur.

19. Speidel, adıgeçen kitap, s. 93.

20. Adıgeçen kitap, s. 93-94. Bu hikâye daha çok bu kitaba dayanılarak yazılmıştır. Rundstedt'in Kurmay Başkanı Gen. Blumentritt de birtakım yazılar bırakmıştır. Bu konuda Lidell Hart'ın **The Rommel Papers**, adlı kitabında da ek malzemeler vardır. s. 479.

21. Mektubun metni, Speidel, adıgeçen kitap, s. 115-17. Biraz farklı bir anlatım: **The Rommel Papers**, s. 486-87.

22. Speidel, adıgeçen kitap, s. 117.

23. Aynı kitap, s. 117.

24. Aynı kitap, s. 119.

25. Schlabrendorff, adıgeçen kitap, s. 103. O sırada hâlâ Tresckow-un bürosunda bulunuyordu.

26. Komploculaın 16 Temmuzda yaptıkları bu toplantıların kaynakları: Witzleben Hoepner ve başkalarının mahkeme sırasında tutulmuş olan steno notları; Kaltenbrunner'in 20 Temmuz ayaklanması konusundaki raporu; Eberhard Zeller, **Geist der Freiheit**, s. 213-14; Gerhard Ritter, **Carl Gordeler und die deutsche Widerstaadsbewegung**, s. 401-3.

27. Heusinger, **Befehl im Widerstreit**, s. 352 de o gün söylediği son sözleri naklediyor.

28. Zeller, adıgeçen kitap, s. 221.

29. Schmidt, adıgeçen kitap, s. 275-77.

30. Çay partisinde bulunan birçok İtalyan ve Alman konuk bunları anlatmışlardır. Mussolini'nin yanında bir S.S. irtibat subayı olan Eugen Dollmann sonradan yazdığı **Roma Nazista** adlı kitabının 393-400 sayfalarında bu hikâyeyi bütün ayrıntılarıyla anlatır. Müttefik sorgu yargıçlarına verdiği ifadelerde de aynı şeyleri anlatmış ve Dulles adıgeçen kitabının s. 9-11'inde bunun bir özetini vermiştir. Zeller, adıgeçen kitap, s. 367, n 69, ve Wheeler-Bennett, **Nemesis**, s. 644-46; daha çok Dollman'ın anlattıklarına dayanarak işin kısa bir hikâyesini vermiştir.

31. Bu telefon konuşmasının kaydı Halk Mahkemesinin önüne tanıt olarak getirilmiştir. Schlabrendorff adıgeçen kitabının 113'üncü sayfasında bu konuşmayı yazar.

32. Zeller, adıgeçen kitap, s. 363 n. de idamı gözleriyle gören iki kişinin adını verir; bunlardan biri yakınlardaki bir pencereden olayı görmüş olan bir Ordu şoförü, ötekisi de Fromm'un sekreterlerinden bir kadındır.

33. O akşam Bendlerstrasse'de olup bitenler'in hikâyesi General Hoepner'le Witzleben ve altı sanığın Halk Mahkemesi önünde 6-7 Ağustos, 144 günleri verdikleri açık ifadeye dayanılarak anlatılmıştır. Halk Mahkemesinin kayıtları 3 Şubat 1945 günü yapılan Amerikan bombardımanı sırasında yok oldu, ama stenolardan biri —kendi ifadesine göre ölümü göze alarak— bombardımandan önce steno kayıtlarını kaçırdı ve savaştan sonra bunları Nuremberg mahkemesine verdi. Bunlar Almanca, **TMWC**, XXXIII, s. 299-530 da olduğu gibi yayımlandı.

20 Temmuz olayı konusunda bir hayli malzeme vardır, ama çoğu birbiriyle çelişmekte ve bir kısmı da olayı karıştırmaktadır. Bunları en iyi Zeller toplamış ve biraraya getirmiştir; adıgeçen kitabında kaynaklarının uzun bir listesi vardır. Gerhard Ritter'in Goerdeler konusunda yazdığı adıgeçen kitap da çok iyi bir kaynaktır, ancak elbetteki kitapta daha çok ele aldığı konuyu işlemiştir. Wheeler Bennett'in **Nemesis**'i de

İngilizcede en iyi kaynaktır ve o da kitabında, Zeller gibi, Otto Johnun yayımlanmamış raporundan yararlanmıştır. Savaştan sonra Bonn hükümeti ile başı belâya giren ve bu hükümet tarafından hapse atılan John o gün Bendlerstrasse'deydi ve gördüklerinin büyük bir kısmını ve Stauffenberg'in kendisine anlattıklarını kaydetmişti. Constantin Fitz-Gibbon da adıgeçen kitabında, özellikle Zeller'e dayanarak, olayın canlı bir hikâyesini anlatmıştır.

S.D. — Gestepo'nun 21 Temmuz'dan 15 Aralık 1944'e kadar yürüttüğü tahkikat sırasında hergün düzenlediği raporlar da değerli kaynaklardır, ama dikkatle incelenmelidir. Bu raporları Kaltenbrunner imzalıyor ve Hitler'e gönderiyordu. Raporlar Hitler'in gözlüksüz okuması için büyük harfli özel bir daktiloda yazılıyordu. «20 Temmuz 1944 olayı için kurulmuş olan Özel Komisyon»un emrinde 400 kadar S.D. çalışıyordu. Bunlar on bir tahkikat gurubuna ayrılmıştı. Kaltenbrunner'in raporları ele geçen Alman evrakı arasında bulunmuştur. Washington'daki Milli Arşiv'de bunların mikrofilmi vardır: Noo T-84, Seri No. 39, Makara 19-21. Ayrıca bakınız, Seri No. 40, Makara 22.

34. Zeller, adıgeçen kitap, s. 372., n. 10' da o sırada orada bulunan bir subayın adını veriyor.

35. İdam hikâyesini sonradan hapisane gardiyanı Hans Hoffman, başka bir gardiyan ve fotoğrafçı anlatmış ve Wheeler-Bennett tarafından **Nemesis**'in s. 683-84'üne geçirilmiştir.

36. Wilfred von Oven, **Mit Goebbels bis zum Ende**, II, 118.

37. Ritter, adıgeçen kitap, s. 419-29'da ayrıntılı ilginç olaylar anlatılmıştır.

38. Bu rakam Führer'in donanma işleri toplantılarına ilişkin kayıtlarının birinde vardır. (**FCNA — 1944**, s. 46) ve Zeller tarafından kabul edilmiştir. Zeller, 327'nci sayfada «İdam Kayıt Defteri»nde, 1944 yılında 3427 idamın kayıtlı olduğunu, bunlardan bir kısmının 20 Temmuz olayı ile ilgisi bulunmayabileceğini yazıyor.

39. Schlabrendorff, adıgeçen kitap, s. 119-20. Orijinal Almanca metne daha iyi uysun diye İngilizce çeviriyi değiştirdim.

40. Gen. Blumentritt bu hikâyeyi Liddell Hart'a anlatmıştır (**The German Generals Talk**, s. 217-23).

41. Aynı kitap, s. 222. Komplonun Paris kanadı konusunda elimizde bir hayli malzeme vardır. Speidel'in kendi kitabında anlattıkları ve bir görgü tanığının Alman dergilerinde yayımladığı yazılar bunlar arasındadır. En iyi anlatımı Batıda çalışan Wilhelm von Schramm adındaki bir Ordu arşivcisi yapmıştır: **Der 20 Juli in Paris.**

42. Felix Gilbert, adıgeçen kitap, s. 101.

43. Speidel, adıgeçen kitap, s. 152. Benim buradaki anlatımım, Frau

Rommel ve daha başka tanıklarla konuşmuş olan Speidel'den başka aşağıdaki kaynaklara da dayanmaktadır: Feld Mareşalin oğlu Manfred tarafından yazılmış olan iki rapor; bunlardan birincisi İngiliz Haberalma Servisince yazılmış olup Shulman'ın yukarıda adıgeçen kitabına alınmıştır; ikincisi de Liddell Hart tarafından derlenmiş olan **The Rommel Papers** için yazılmıştır, s. 495, 505; ve Nuremberg'te Keitel'in Alb. John H. Amen tarafından yapılan sorgusu (**NCA, Ek B.**, s. 1256-71). Desmond Young, adıgeçen kitapta hikâyeyi bütün ayrıntılarıyla anlatır. Bu anlatımı kendisinin Rommel ailesiyle, Rommel'in arkadaşlarıyla yaptığı konuşmalara ve savaştan sonra Gen Maisel'in Nazilerden temizleme mahkemesi kayıtlarına dayanır.

44. **TMWC**, XXI, s. 47.

45. Speidel, adıgeçen kitap, s. 155, 172.

46. Goerlitz, **History of the German General Staff**, s. 477.

47. Guderian, adıgeçen kitap, s. 273.

48. Aynı kitap, s. 276.

49. Liddell Hart, **The German Generals Talk**, s. 222-23.

BÖLÜM XXX

1. Speidel, adıgeçen kitap, s. 147.

2. İngiltere Savaş Bakanlığı sorgusu, Shulmandan, adıgeçen kitap, s. 206.

3. Führer'in 31 Ağustos, 1944 deki toplantısı. Felix Gilbert, adıgeçen kitap, s. 106.

4. Führer'in 13 Mart 1943'teki toplantısı.

5. United States Strategic Bombing Survey, **Economic Report**, Ek, Çizelge 15.

6. Amerikan Birinci Ordusu G-2 raporlarından, Shulman'dan, adıgeçen kitap, s. 215-19.

7. Eisenhower, **Crusade in Europe**, s. 312.

8. Rundstedtden Liddell Hart'a, **The German Generals Talk**, s. 229.

9. Guderian, adıgeçen kitap, s. 305-6, 310.

10. Manteuffel, Freiden ve Richardson'da (derleyenler), adıgeçen kitap, s. 266.

11. Führer'in 12 Aralık 1944'deki toplantısı.

12. Guderian, adıgeçen kitap, s. 315.

13. Aynı kitap, s. 334.

14. Albert Speer'den Hitler'e, 30 Ocak 1945; **TMWC**; XLI.

15. Guderian adıgeçen kitap, s. 336.

16. Führer'in 27 Ocak 1945 de yaptığı toplantı. Felix Gilbert, adı-

geçen kitap, s. 111-32 de vardır. Metnin arkasını biraz değiştirdim.

17. Führer'in tarihi bilinmeyen toplantısı, ancak bu toplantının 19 Şubat 1945 de yapılmış olması çok muhtemeldir. Çünkü Amiral Doenitz tartışmayı o gün kendi kaydına geçirmiş. Bakınız, **FCNA, 1945,** s. 49. Gilbert, adıgeçen kitap da Hitler'in bu sözünü s. 179 de yazmıştır.

18. **FCNA,** 1945, s. 50-51.

19. Führer'in 23 Mart 1945 deki toplantısı. Elde bulunan son kayıt. Gilbert, adıgeçen kitap, s. 141-74 de toplantı olduğu gibi verilmiştir.

20. Albert Speer'in Nuremberg'teki ifadesi **TMWC,** XVI, s. 492.

21. Guderian, adıgeçen kitap, s. 341-43.

22. Hitler'in çıkardığı emrin metni, **FCNA,** 1945, s. 90.

23. Speer, **TMWC,** XVI, s. 497-98. Hitler ve Speer'in de sözleri olmak üzere bu bölüm Speer'in 20 Temmuz 1946 günü Nuremberg mahkemesinde verdiği ifadeden alınmıştır. İfade: **TMWC,** XVI dedir; aynı zamanda kendisini savunmak için verdiği belgelerden yararlanılmıştır. Belgeler Cilt. XLI dedir.

24. SHAEF haberalma özeti, 11 Mart 1945, Wilmot'tan, adıgeçen kitap, s. 690.

BÖLÜM XXXI

1. Kon tLutz Schwerin von Krosigk'in yayımlanmamış güncesi. Bu güncenin bir kısım esaslı yerlerini **End of a Berlin Diary**'de yayımladım, s. 190-205.

Trevor-Roper, **The Last Days of Hitler**'de de bu günceden parçalar almıştır. Savaş sırasında İngiliz Haberalma subaylığı yapan tarihçi Trevor-Roper, Hitler'in sonunu araştırmakla görevlendirilmişti. Çalışmasının sonunda mükemmel bir eser ortaya çıktı ve Nazi İmparatorluğunun son günlerini yazmak isteyen herkes ondan yararlandı. Ben ayrıca başka kaynaklardan da yararlandım; özellikle, Speer, Keitel, İodl, Gen. Karl Koller, Doenitz, Krosigk, Hanna, Reitsch; Yzb. Gerhardt Boldt ve Yzb. Joachim Schultz gibi birinci derecedeki görgü tanıklarının ve Hitler'in yanında çalışan kadın sekreterlerden birinin ve şoförlünün ifadelerinden de yararlandım.

2. Gerhardt Boldt, **In the Shelter with Hitler,** Bölüm, 1. Yzb. Boldt, Guderian'ın ve sonra da son Ordu Genel Kurmay Başkanı Gen. Krebs'in yâveriydi. Son günlerini sığınakta geçirmişti.

3. Albert Zoller, **Hitler Privat,** s. 203-5. Fransızca baskıya göre **(Douze Ans auprès d'Hitler)** Zeller, Amerikan Yedinci Ordusuna bağlı bir Fransız Subayı idi ve bu sıfatla Hitler'in dört kadın sekreterinden birini sorguya çekmişti; bundan sonra, 1947 de, Führer'e ait anıları yazarken bu kadınla işbirliği yapmıştır. Bu kadın herhalde 1933 den Führer'in ölümünden bir hafta öncesine kadar kendisine steno olarak hizmet etmiş olan Christa Schroeder'di.

4. Krosigk'in güncesi.

5. Aynı günce.

6. Wilmot'dan, adıgeçen kitap, s. 699.

7. Trevor-Roper, adıgeçen kitap, s. 100: Bu hikâyeyi Gobbels'in sekreterlerinden Frau Inge Haberzettel anlatmıştır.

8. Michael A. Musmanno, **Ten Days to Die,** s. 29. Savaş sırasında Amerikan Haberalma subayı olan Yargıç Musmanno, son günlerinde Hitler'in yanında bulunanları sorguya çekmiştir. Yazdığı kitap çok değerli bir kaynaktır, ancak kullandığı büyük kelimeler ve şişirme düzyazısı kitabın değerini düşürmüştür.

9. Keitel'in sorgusundan, **NCA,** Ek B, s. 1294.

10. **NCA,** VI s. 561 (N.B. 3734-PS). Hanna Reitsch'ın Hitler'in sığınaktaki son günleri konusunda Amerikan Ordusu tarafından yapılan sorgusunun uzun bir özeti. Hanna sonradan ifadesinin bir kısmını inkâr etmiştir. Ancak Ordu makamları 8 Ekim, 1945 de yapılan sorgusu sırasında da aynı şeyleri söylediğini ileri sürerek ifadesinin doğruluğunu idd'a etmiştir. Fraulin Reitsch her ne kadar oldukça isterik bir insan ise de ya da sığınakta geçirdiği günlerden sonra öyle olduysa da, anlattığı şeyler başkalarının verdiği tanıtlarla karşılaştırıldığında, Hitler'in son günleri konusunda değerli bir kaynak teşkil ediyor.

11. Gen. Karl Koller, **Der letzte Monat,** s. 23. Koller'in, 14 Nisan'dan 27 Mayıs'a kadar bir dönemi kapsayan günce kayıtları Nazi İmparatorluğunun son günleri konusunda değerli bir kaynaktır.

12. Keitel'in, Nurembergteki sorgusu, **NCA,** Ek B, s. 1275-79; Jodl aynı gece olanları Gen. Koller'e anlatmış ve Koller de kendi güncesinin 22-23 Nisan kaydına geçirmiştir. Bakınız adıgeçen kitap, s. 30-32.

13. Trevor-Roper, adıgeçen kitap, s. 124, 126-27. Yazar Berger'in hikâyesini «biraz ihtiyatla» aldığını söylüyor.

14. Keitel sorgusunda bu sözü hatırlamıştır, adı geçen kitap, s. 1277. Jodl'un anlatımı Koller'in güncesindedir, adıgeçen kitap, s. 31.

15. Bernadotte, **The Curtain Falls,** s. 114; Schellenberg, adıgeçen kitap, s. 399-400. Aslında hepsi toplantıyı aynı şekilde anlatmaktadırlar.

16. Speer'in Nuremberg mahkemesindeki ifadesi, **TMWC,** XVI, s. 554-55.

17. Hanna Reitsch'in sorgusu, adıgeçen kitap, s. 554-55.

18. Aynı kitap, s. 556. Hanna Reitsch tarafından bundan sonra anlatılan bütün olaylar ve söylenen sözler kendisinin sorgusundan alınmıştır, VI, s. 551-71 (N.B. 3734-PS). Bu bakımdan ikide birde bu kay-

nağa değinilmiyecektir.

19. Keitel sorgusunda, adıgeçen kitap, s. 1281-82, mesajı aklından tekrarlamıştır. Alman Donanma kayıtlarında Hitler'in 29 Nisan akşamı saat 7,52 de böyle bir mesaj verdiği görülüyor (**FCNA**, 1945, s. 120), ve aynı metni veren Schultz'un OKW Güncesi (s. 51), bu mesajı 29 Nisan gecesi saat 11 de Jodl'un aldığı şekliyle veriyor. Bunda herhalde bir yanlışlık var, çünkü o akşam Hitler o saatte —yaptığı hareketlere bakılacak olursa— ordunun nerede bulunduğuyla pek ilgilenecek durumda değildi.

20. Trevor Roper, adıgeçen kitap, s. 163 de ilk mesaj vardır. İkincisini de ben Donanma kayıtlarında buldum: **FCNA**, 1945, s. 120. Sığınaktaki donanma irtibat subayı Amiral Ross'un bundan sonraki mesajı da **FCNA**, s. 120 dedir.

21. Hitler'in Siyasi Vasiyetinin ve özel isteklerinin metni: N.B. 3569-PS'ded'r. Evlenme vesikasının bir sureti Nurenberg'te ortaya çıkmıştır. Her üçünün de metni **End of a Berlin Diary**, adlı kitabımın 177-83 sayfalarında vardır. **NCA**, VI, s. 259-63 de vasiyetname ve son isteklerin acele yapılmış bir İngilizce çevirisi vardır. Almanca aslı **TMWC**, XLI'de, Speer'in sunduğu belgeler altındadır.

22. Gen. Koller, adıgeçen kitap, s. 79'da Borman'ın çektiği radyotelin metni vardır.

23. Goebbels'in yazdığı ek'in metni Nuremberg mahkemesinde ortaya çıkmıştır. Bu metni **End of a Berlin Diary** adlı kitabımın 183 sayfasındaki dipnotta bulabilirsiniz.

24. Kempka, Hitler'in ölümüne ait hikâyeyi iki def'a verdiği yeminli ifade sırasında anlatmış ve bunlar **NCA**, VI, s. 571-86 (N.B. 3735-PS) de çıkmıştır.

25. Juergen Thorwald, **Das Ende an der Elbe**, s. 224.

26. Gobbels'in bu ölüm hikâyesi Trevor-Roper'in adıgeçen kitabının 212-14 üncü sayfalarında anlatılmıştır. Bu anlatım daha çok Schwaegermann, Axmann ve Kempka'nın sonradan verdiği ifadelere dayanmaktadır.

27. Joachim Schultz, **Die letzten 30 Tage**, s. 81-85. Bu notlar savaşın son ayı içinde OKW'nin günce kayıtlarından alınmıştır. Bu bölümün birçok yerlerinde onlardan yararlandım. Kitap Thorwald'ın **Dokumente zur Zeitheschicte** adı altında yayımladığı birkaç kitaptan biridir.

28. Eisenhower, adıgeçen kitap, s. 426.

29. End of a Berlin Diary.

ENDEKS (*)

A

Aa Kanalı, 1122, 1126
Aachen, 460, 1665, 1667, 1669
«AB Harekâtı», 1023 - 24
Abbeville, 1105, 1121, 1126, 1136, 1141, 1148
Abwehr (Haberalma Servisi), *bak.* OKW
Adalet Bakanlığı, 499
Adam, Gen. Wilhelm, 522, 389, 604
Adis Ababa, 468
Adlerangriffe («Kartal Harekâtı»), 1190-91
Adlon Oteli, 698, 926, 928, 955, 1001, 1668
Adolf Hitler Okulları, 404
A.E.G. (Allgemeine Elektrizitaetgeselschaft), 232
Afrika, 141, 482: *bak:* Kuzey Afrika
Afrika Korps, 1404-5, 1416-20, 1425
Ağa Han, 1154 n.
Ahnenerbe (Soyaçekim Araştırma Enstitüsü), 1504, 1506
Aisne Nehri, 1135
Akdeniz, 475, 1164, 1240, 1249, 1256, 1262-3, 1277, 1404-7, 1425, 1524, 1542, 1543
Alanbrooke, Feld Mareşal, Lord 1125 n.
Albert Kanalı, 1117
Aleksandr I, Rus Çarı, 843, 1552
Alexander, Gen. Sir Harold, 1416, 1695
Alfieri, Dino, 1155, 1162

(*) *Sayfa numaralarının yanındaki (n) harfleri o sayfaların dipnotlarını gösterir.*

Allianz sigorta kampanyası, 232, 328
Alman Dış İşleri Bakanlığı, 477, 522, 525, 567, 603, 604, 681, 690-1, 709-10, 712, 764, 792, 849, 887n, 925n, 930, 1054-5n, 1056-7n, 1108, 1357, 1377, 1069, 1382n; Hitler sıkı kontrolü altına alıyor, Ribbentrop'u bakanlığa getiriyor, 500-2, 507-8; Südetlere para veriyor, 560; bakanlıktaki Nazi komploculari, 593n, 595, 631; Macaristan'ı Slovakya'ya kışkırtıyor, 675; SSCB ile görüşmeler, 746, 750, 767-8, 781-2, 818, 822-3, 846n, 976n, 1030 1032, 1241-2, 1248; ve Baltık Devletleri, 774; *bak.* Ribbentrop, Weisaecker.
Alman Hava Kuvvetleri, *bak.* Luftwaffe
Alman Ordusu, bak. Ordu, Alman; Ordu, Alman, birlikleri; Ordu Genel Kurmayı; Ordu Yüksek Komutanlığı
Alman Radyo Yayın Kurumu, 392, 732n
Alman Hıristiyan İnanç Birliği, 375, 378, 379
Alman sömürgeleri, 477, 482, 1148, 1290
Alman Evangelik Kilisesi, 1556
Alman faiz esirliğini ortadan kaldırma savaşçı birliği, 71
Alman Savaş Birliği, *bak.* Deutscher Kampfund
Alman Millî Halk Partisi (Nasyonalistler), 102, 191, 222, 248, 249 266, 276, 277, 302, 313, 316, 321
Alman Donanma Kayıtları (Jurnali), 857, 866
Alman Donanması, *bak.* Donanma Alman
Alman Subayları Birliği, 350
Alman Millî Halk Partisi (eski Millî Liberaller), 102, 298
Alman Sovyet Kongresi, 100
Alman-Sovyet Sınır ve Dostluk Andlaşması, 975-7, 988
Alman İşçi Partisi, 71-79, 93
Almanya'nın Birinci Dünya Savaşında yenilmesi, 61-67, 98-99
Almanya, Birinci Alman İmparatorluğu (Reich), 151-3
Alman tarihi, 151-61
Almanya Cumhuriyeti, (1918-33), 21, 22-3, 64, 81, 82, 96-116, 153, 158-9, 185, 190-1, 196, 219-20, 241-9, 257, 258-9, 272-3, 282, 320-1, 399, 424, 717-18, 773, 1100; Cumhuriyete karşı silâhlı isyan, 68, 100, 109, 116-30 *(bak:* Birahane Darbesi; Kapp Darbesi); tümirat sorunları 95, 105, 114 190, 218, 219, 245, 248, 1450; doğuşu, 97-102; Weimar Anayasası, 102-3 108, 109, 145, 206, 220, 245, 365, 383, 424, 434, ekonomik problemleri, 110-3, 184, 189, 217-8, 245, Reichstag seçimleri, 220-1 265, 275, 302, 312, 1932 Cumhurbaşkanlığı seçimleri, 246, 249, 253-7; Hitler'in Başbakan olmasıyla son bulması, 293, 339; Cumhuriyetin ölümünden sorumlu olanlar, 296-300; kiliselerin muhalefeti, 374-8, 424
Almanya, İkinci Alman İmparatorluğu (Reich) (1871-1918), 152, 158-9, 160, 162, 180, 314, 398-9
Alman Sanat Evi, Münih'te, 388
Almanya (Reich) Merkez Emniyet Servisi, bak. R.S.H.A.
Almanya (Reich) Sanat Odası, 388
Almanya (Reich) Kültür Odası, 383-8
Almanya Sinema Odası, 392
Almanya (Reich) Radyo Odası, 392, 393
«Almanya (Reich) Kilisesi», 377, 382
Almanya Gençlik Dernekleri Reich Komitesi, 400-2
Almanya (Reich) Savunma Kurulu (Reichsverteidigunsrat) 331, 435, 445, 447, 459, 777
Almanya (Reich) Savunma Kanunu, gizli (3 Mayıs, 1935), 411, 451n
Almanya (Reich) Ekonomi Odası, 415
Almanya (Reich) Besin Kolu, 409
Almanya (Reich) Valileri, 320-1
Almanya (Reich) Müzik Odası, 385
Almanya (Reich) Basın Odası, 391
Alsace, 623, 1506n, 1672, 1675
Alsace-Lorraine, 105, 447, 453, 1142
Altmark (Alman ikmal gemisi), 1048, 1049
Alvensleben, Werner von, 293
Amann, Max, 92, 137, 391-2, 1168
Amau, Başkan Yardımcısı, 1363
Amen, Alb. John Harlan, 828, 1572, 1473
America First Committee, Önce Amerika Komitesi, 1278n, 1344
Amerika Birleşik Devletleri (Amerika), 189, 422, 1055n, 1061, 1131, 1135, 1157, 1181, 1239, 1317, 1423, 1677n, 1682-3; İngiltere ve Fransa'ya savaş yardımı, 572, 623-4, 812n, 939n, 1016, 1028, 1057, 1184, 1259n, 1264, 1348, 1356-62; anti-Hitler komploculaların temasları, 581; barış çabaları, 623-4, 736-44 1054; Nazi aşırılıklarına karşı tepkiler, 681; izolasyonist ve Alman taraftarı etkiler, 685n; savaşa girme ihtimalleri, 793n, 807, 862, 997, 1054-6, 1242, 1244, 1256, 1266-9, 1277, 1311, 1349-50, 1352 -7; tebası, *Athenia*'da, 864, 984; Nazi propagandası ve sabotajları, 1055-6, 1150-4, 1343,4; Almanya'nın savaş hazırlıkları, 1316, 1345, 1355-6, 1367, 1368-72; S.S. C.B. ile ilişkiler, 1300-1, 1350n, 1547, 1580, 1681; Hitler'in bilgisizliği, 1343-4; Atlantikte düşmanca hareketler, 1356-61; İngilizlerin yerine İzlanda'yı işgali, 1358; Japon görüşmeleri, savaşı, 1361-82, 1386 -88, 1542; İtalya'nın savaş ilânı, 1371-2, 1386; Almanya ile savaş, 1377-89, 1392, 1409, 1463, 1466-8, 1740; Atantikte gemi kayıpları, 1406
Altın Şeref Nişanı, 581
Amerikan Ordusu, 1056, 1152n, 1182n, 1317n, 1368; Ardennes'de, 1671-2, 1673, 1676-7; Avusturya'da, 1414n, 1640, 1643; Fransa'da, 1580, 1587-8, 1646-7, 1669; Almanya'da, 1665-6, 1667, 1691-3, 1697-8 1702, 1706, 1744; İtalya'da, 1468, 1533; Kuzey Afrika'da, 1574; Malmédy Kıyımı, 1466-7, 1677n; Amerikan Ordusu, Hava Kuvvetleri, 1466-8, 1543, 1568, 1592, 1640, 1685
Amerikan Kara Birlikleri:
ORDULAR:
Birinci Ordu, 1661, 1665, 1667, 1672, 1691
Üçüncü Ordu, 1647, 1660, 1661, 1667, 1674, 1686, 1695
Beşinci Ordu, 1533
Yedinci Ordu, 1507, 1661, 1686, 1695
Dokuzuncu Ordu, 1665, 1667, 1691

TÜMENLER:
2 nci Zırhlı, 1674
4 üncü Piyade, 1660
9 uncu Zırhlı, 1685
69 uncu Piyade, 1693
101 inci Hava Piyade, 1674
Amerikan Yedek Hava Ordusu, 1278n
Amerikan Donanması, 1345-6, 1352n, 1354, 1356-61, 1366, 1374-5, 1379, 1383-4 1387-8, 1406
Amerikan Stratejik Servisleri Bürosu, 1557
Amerikan Dış İşleri Bakanlığı, 466, 771n. 865n, 1056, 1300, 1378n, 1381
Amery, Leopold, 948
Amsterdam, 1111
Anayurt Cephesi, 73
Andalasnes, 1088, 1090, 1093
Angell, Norman, 1205
Annunziata, Yakalığı, 756
Anti-Komintern Pakt, 471, 553, 714, 720, 729n, 745, 790, 815; 1367
«Anton», 1421
Antonescu, İon, 1237n, 1524
Anvers, 1105, 1116, 1186, 1660, 1667
Arabistan, 1251
Arap Denizi, 1243
Araştırma Enstitüsü (Forschungsamt), 530
Arkanjel, S.S.C.B. 1253, 1340n
Arco-Valley, Kont Anton, 67
Ardennes Ormanı, 1105, 1115, 1438, 1669-78, 1695
Arnavutluk, 735, 1255, 1263, 1267, 1269, 1274
Arnhem, 1666
Arras, 62
Âri ırk üstünlüğü, 140, 146-50, 172-177, 232, 397
Asch, 605, 626
Ashton-Gwatkin, Frank, 648
Asya, 482, 1346, 1347, 1365, 1374-5
Askerî Bilimsel Araştırma Enstitüsü, 1504
«Asker Kurulları» 69, 100
Asquith, Herbert, 600
Assmann, Amiral, Kurt, 1610n
Associated Press, 747n, 1205n, 1468
Astakov, Georgi, 752-3, 770, 782, 789, 800-1
Astor, Lady, 586
Ateşkes Anlaşması: 1918, *bak.* Birinci Dünya Savaşı: 1940, *bak.* Fransız - Alman Ateşkes Andlaşması; Fransız - İtalyan Ateşkes Andlaşması
Athenia, S.S. 751, 984-6
Atina, 1276
Atlantik, Savaşı, 1352n, 1355-63, 1378n, 1387-8, 1407, 1541-3
Atlantik Andlaşması (Charter), 1391-2
Atom bombası, 1682-3
Atom enerjisi, 400
Attolico, Bernardo, 588, 635-6, 637, 646, 755, 793, 858, 860, 861, 863, 865, 879, 880, 881, 914, 937, 939-43, 993, 1060, 1155n
Aufbau Ost («Doğu Kalkınması»), 1235
August Wilhelm, Prens 1397
Auschwitz, 430, 1025, 1484-94, 1504, 1513
Avusturya, 46-61, 72, 115, 210, 219, 378, 511, 519, 559, 1228, 1695; Anschluss, 26, 79, 143, 333, 441-85, 505-63, 567-73, 692, 721, 808, 845, 929, 1045, 1094, 1392, 1692; Dolfuss'ün öldürülmesi, Nazi kışkırtmaları, 441-2, 467, 505-7, 532; Alman istilâ plânları, 479-85, 525-7; Hitler'in ültimatomları, 513-18, 531-40; Anschluss plebisiti, 525-32, 544; Nazi yönetiminin kurulması, 543-4, 548-9; *bak.* İtalya ve Anschluss; Miklas; Schushnigg; Seys-İnquart
Avusturya Lejyonu, 442, 513
Avusturya Millî Bankası, 550
Avranches, 1647, 1660
Avrupa, Alman istilâ emelleri, 141-4, 454, 482, 485, 619, 664, 975, 685n, 687, 757-8, 764-5, 1229, 1230, 1235, 1297, 1301, 1305; Alman hâkimiyeti, 24, 287-8, 664, 1148, 1167, 1230, 1441-1522, 1543-4; Doğunun Nazilerle Sovyetler arasında bölünmesi, 842, 885, 875, 977-8, 1231-2; savaş-sonu düzeni, 1546, 1553, 1579
«Ayı Balığı», İngiltere istilâsının parolası, 1165
Axmann, Arthur, 1738
Azores, 1262, 1355
Azak Denizi, 1430, 1541

B

Babarin, E., 781-83
Bach-Zelewski, 1477n
Baden-Powel, Lord, 120$
Bad Harzburg, 247
Bad Nauheim, 1695
Badoglio, Mareşal Pietro, 1527, 1528, 1530, 1534n, 1536, 1539
Bağdat, 1279
Bağımsız İşçiler Komitesi, 72
Bahama Adaları, 1208-10, 1212, 1214, 1215
Bakû, 1251, 1448
Baldwin, Stanley, 477
Balkan Devletleri, 333, 1249, 1259, 1261, 1270-81, 1294-5, 1480, 1539, 1671
Ballerstedt, Herr, 82
Ballestrem, Kontesi, 1568
Baltık Denizi, 855, 1041, 1072, 1094, 1249, 1315, 1400
Baltık Devletleri, 758, 774, 783, 803, 812, 842, 847, 975, 1225, 1285, 1226-7, 1238, 1444, 1448, 1476
Bamberg, 206-7
Banat, 1273n
Baranov, 1679
«Barbaros», 1251-5, 1264, 1269-70, 1273, 1279-81, 1304, 1346, 1357; *bak.* Ordu, Alman, istilâ plânları ve seferleri: Sovyetler Birliği, Hitler'in plânları.
Bardia, 1277
Barmen, 379
«Baronlar Kabinesi» 264
Barht, Karl, 399
Baruch, Bernarda, 1205, 1382n
Bastogne, 1673-4, 1676
Batı Prusya, 1452, 1679
Batı duvarı, 466, 577, 589, 735, 778, 796, 804, 917, 1117
Batının Çöküşü, (Pengler), 109
Batum, 1251
Bavyera, 59, 67-72, 76, 80-2, 94-5, 112-25, 442, 1692, 1744-5; hükümetiyle Hitler'in çatışması, 191-3, 210, 256, 264 (*bak.* Birahane Darbesi); mahallî hükümetin dağıtılması, 319; Nazi yönetimi, 321, 350, 1563-4; *bak.* Münih
Bavyera Kırallığı, 158
«Bavyeralı Joe» 497
Bavyera Halk Partisi, 191, 313, 321
Bavyera «Halk Devleti», 67
Bayerlein, Gen. Fritz, 1406-7n, 1418
Bayreuth, 173, 180, 441, 469, 1625

BBC, 393, 869, 1532, 1587, 1717
«Belsen Canavarı», *Bak.* Kramer, Josef
Behstein, Carl, 232
Behstein, Helene, 87
Beck, Alb, Josef, 588, 654, 719, 714-17, 719-22, 727-9, 730n, 733, 735, 745, 836, 845n, 893, 902, 911-3, 939n
Beck, Gen. Ludwig, 228, 444, 451, 493, 526, 555, 1413; Hitler'in askerî plânlarına karşı, 463, 487, 498, 570-80, 763; Gen. Kur. Başkanlığından çekilmesi, 578-9, 660; anti-Hitler komploya katılması, 582, 584, 585, 593n, 595, 656-60, 807, 870, 1003-4, 1034-5, 1308n, 1392, 1398-9, 1551, 1557, 1574, 1575, 1579, 1583-4, 1595-6; Birinci Ordu Başkanlığına getirilmesi, 604; 1944 Bomba suikastı, 1600-2, 1613; 1619-24, 1630, 1633-6, 1641, 1645; Ölümü, 1634-5.
Becker, Dr., 1474
Beethoven, Ludwig von, 162, 512, 1487
Beigbeder y Atienza, Alb. Juan, 1208
Belçika Ordusu, 1105, 1116, 1120-25
Belçika Hükümeti, yurt dışında, 1123-4
Belçika, 105, 464, 476, 484, 804, 828, 830, 874, 917, 955, 979, 1298, 1643; Alman istilâ plânları, 761, 993-8, 1003-9, 1013-4, 1017, 1027, 1033, 1035-7, 1072, 1093-5, 1100-09; istilâ ve savaşma, 1099, 1109, 1114-5, 1121-26, 1136, 1466; Kralın teslim olması, 1123-26; Alman işgali, 1130-1, 1167-8, 1326, 1450, 1469, 1545, 1576, 1603; kurtuluşu, 1660, 1682
Belgrad, 1271-2, 1275, 1490
Bell, Dr. George, 1556
Below, Alb. Nicolaus von, 1728, 1730
Belsec, 430, 1485
Belsen, 1504
Beneş, Eduard, 541, 559-62, 566-7, 597-8, 608, 609, 614, 626, 653, 654, 699, 703, 716, 728, 1205
Bengazi, 1265, 1420
Berchtesgaden (ve Obersalzberg), 31, 94, 185, 208, 209-11, 268, 272, 450, 487, 489, 509, 563, 566, 567, 569, 574, 744, 773, 813, 816, 818, 1426, 1585, 1593, 1692, 1693, 1708, 1711-2; Berghof, 94, 211, 511n, 1287, 1700; Berghof diplomatik toplantıları, 370, 470, 477, 510-18, 529, 532, 538, 546, 600-3, 610, 631, 713, 718, 776, 780, 792, 795-99, 875, 1268-73; askerî toplantıları, 576-7, 780, 803-9, 823-9, 870, 1019, 1157, 1174, 1266, 1593; Hitler'i Berghof'ta öldürme komplosu, 1580, 1599, 1601; Wachenfeld (villa), 144, 211
Berchtold, Joseph, 195
Berg, Paul, 1092n
Bergen, 1050, 1072, 1073, 1080, 1109
Berger, Gottlob, 1705-6
Berggrav, Papaz Eivind, 1092
Berghof, *bak.* Berchtesgaden
Berlin; Müttefiklerin üzerine yürümeleri, 1666, 1680, 1688, 1691, 1695; savaşması, 1693, 1701-2, 1709-17, 1725, 1726-7, 1228, 1731 1736-9; Müttefiklerin bombardımanı, 1194-8, 1247-50, 1698-9; hükümeti, 435; Mussolini'nin ziyareti, 476; barış söylentileri isyanı, 994n; halkın savaş ilgisizliği, 618, 622, 922-3, 925-6, 927-8, 955; ihtilâl kışkırtmaları (1918), 96, 101; S.A. zorbalıkları, 237, 265
Berlin Üniversitesi, 163, 164, 182, 203, 383, 396, 398
Berliner Arbeiterzeitung, 199
Berliner Boersenzeitung, 229, 1075n
Berliner Tageblatt, 201
Berlin Filârmonik Orkestrası, 385
Berlin Devlet Operası, 385, 449-50, 541
Bernadotte, Kont Folke, 1705, 1709, 1717
Berne, 1002-3
Bernstorff, Kont Albrecht von, 583, 1567, 1642
Besarabya, 842, 847, 1227-8, 1236, 1245
Best, Yzb. S. Payne, 1009-11, 1067
Best, Dr. Werner, 429
Bethmann-Hollweg, Theobald von, 1099
Beyaz Deniz, 1234
Beyaz Durum, 734-40, 763, 777, 917, 927, 932n
«Beyaz Gül Mektupları», 1564
Beyaz Rusya, 970, 971, 972, 1234, 1253, 1285
Bialistok, 1315
Biddle, A. J. Drexel, 1061
Bieber, Ludwig, 398
Bilim, Eğitim ve Halk Kültürü Bakanlığı, 395-7
«Bin Yıllık Alman Tarihi», 25, 366, 1412, 1742
Bir Mayıs Bayramı (1933), 322
Birahane Darbesi, 23, 36, 120-6, 184n, 191, 223, 353, 356, 443, 491, 1080; yıldönümü kutlamaları, 135, 196, 1008, 1421, 1426
Birinci Dünya Savaşı, 178, 446, 448, 847, 928-9, 975, 983, 985-6, 1017, 1040, 1104, 1121, 1160n, 1168, 1228, 1236, 1271, 1414, 1469, 1542, 1654; Hitler'in askerliği, 61-3, 1720; ateşkes, 62, 66, 95, 105-6, 1140-2, 1584; barış şartları, *bak.* Versailles Andlaşması; Almanya'nın hataları, 759-60, 761, 996-7
Birleşmiş Avrupa Devletleri, 1579
Birmingham, İngiltere, 711, 1202
Bismarck Otto, Prens von, 152, 157-63, 279, 281, 314, 318-20, 1015, 1312, 1704
Bismarck (Alman zırhlısı), 1030, 1031
Bismarck Gençliği, 247
Blaha, Dr. Frank, 1608
Blaskowitz, Gen. Johannes, 1685
Blomberg, Erna Gruhn, 490-4
Blomberg, Gen. Werner, von, 242, 293-4, 295, 331, 336, 341-2, 350, 359, 375, 458-65, 469, 478-81, 485, 488, 490-4, 497-8, 500, 501, 503, 557, 583, 763
Bluecher (Alman kruvazörü), 1082
Blum, Léon, 538, 551, 1643
Blumentritt, Gen. Guenther, 793, 1131, 1170, 1313n, 1318, 1330, 1332, 1337-8, 1329, 1588, 1594n, 1644, 1645, 1646, 1656, 1670
Bock, Feld-Mareşal Fedor von, 967, 969, 1129, 1160, 1172, 1315, 1320, 1324, 1329-34, 1391n, 1394, 1408-9
Bodelschwigh, Papaz Friedrich von, 377
Bodenschatz, Gen. Karl, 1529, 1614n
Boehm, Amiral Herman, 824
Boehm-Tettelbach, Yrb. Hans, 595
Boer Savaşı, 1469
Boeselager, Alb. Frh. von, 1559, 1641
Boetticher, Gen. Friedrich von, 1055, 1152
Boğaz, İstanbul, 961, 1250

Boğazlar, 961, 1242, 1249, 1250, 1251,
Boğuçar, 1429
Bohemia, 559, 565, 626, 673, 674, 688, 692, 698, 703-4, 721, 929, 1015, 1058, 1578, 1727
Bohemia Krallığı, 559
Bonham Carter, Lady, 1205
Bonhoeffer, Papaz Dietrich, 583, 1556, 1567, 1641
Bonhoeffer, Klaus, 1642
Bonn Hükümeti, 1460n, 1481n
Bonnet, Goerges, 606, 608, 635, 643, 686-7, 721, 834-5, 836, 846n, 938, 942-7, 949-50, 956, 993
Bonte, Tuğ Amiral, Fritz, 841, 1088
Boothby, Robert, 748n
Bordeaux, 1137, 1144
Bormann, Martin, 238, 382, 435, 632n, 1294, 1443, 1447, 1625, 1690, 1701, 1708, 1711, 1715, 1719, 1723, 1724, 1725, 1732-3, 1734-6, 1738
Borovsk, 1338
Bosch, Dr. Karl, 304
Bose, Herbert von, 347, 355
Bosna, 1276
Bottai, Guisppe, 1525
Boulogne, 1122, 1126, 1183
Boy Scouts, 1207
Bradley, Gen. Omar N., 1646-7, 1692n
Brandenburg, 266, 1583, 1623, 1697, 1698
Brandenburg Kapısı, 24, 1710
Brandt, Alb. Heinz, 1560-2, 1609, 1610, 1613
Brandt, Tuğ Gen. Rudolf, 1503
Bratislava, 693, 695
Brauchitsch, Charlotte von, 502, 578n
Brauchitsell(Feld Mareşal Walther von, 341, 504, 844, 1094, 1201, 1272, 1273; Ordu Başkomutanlığına tâyini, 501; ve Çekoslovak istilâ plânları, 570, 572, 574, 576, 578-9, 590, 591; ve anti-Hitler komplo, 584, 634, 870, 872, 1000-6, 1017-8, 1068-9; ve Polonya istilâ plânları, 725-6, 757, 776-7, 803n, 805, 807, 866, 918, 967, 971; ve batı taarruzu, 980, 990, 995, 999-1000, 1101, 1119-20; ve S.S. lerin Polonya'da yaptıkları zulüm 1020; *Weseruebung*, 1051; Dunkerk ve durma emri, 1119, 1126-30; Compiègne'de, 1142-3; Feld - Mareşal olması, 1160n, ve Britanya istilâ plânları, 1174, 1178, 1179, 1202; Rusya seferi, 1232, 1269, 1282, 1297, 1305, 1320, 1322; hastalığı ve «çekilmesi», 1328n, 1332, 1335, 1391n
Brauer, Dr. Curt, 1047n, 1075, 1082, 1083-5, 1086, 1093
Braun, Eva, 756, 1699-701, 1714, 1718-20, 1733, 1734
Braun, Greti, 1716
Braunau am Inn, 26, 30
Brautigam, Dr. Otto, 1445-6
Breda, 1111
Bredow, Kontes Hanna von, 1567
Bredow, Gen. Kurt von, 355, 359, 359n, 503
Bremen, 352, 354, 1694
Bremen, S.S., 1180
Bremerhaven, 1745
Brenner Geçidi, 443, 508, 793, 860, 1063-5, 1188
Breslau, 337
Brest, 1407
Brest Litovsk, 104, 843, 969, 972, 1457
Brighton, 1172, 1179
Bristol, 1172, 1202

Brittany, 1647, 1660
Brockdorf, Kontes Erika von, 1597n
Brockdoff-Aclefeld, Gen. Kont Erich von, 585, 641
Brockdorff-Rantzau, Kont Ulrich von, 773
Bruckman, Hugo, 232
Brueckner, Tğm. Wilhelm, 117, 442
Bruening, Heinrich, 103n, 220, 221, 253-62, 277, 252-64, 280, 305, 312, 345
Bruenn, Çekoslovakya, 697
Brunswick, 404
Brüksel, 1036-7, 1098, 1099
Bryans, J. Lonsdale («Mr. X»), 1066-9
Bryant, Arthur, 1125
Buch, Bnb. Walther, 197, 352, 678
Buchenwald, 551, 1487n, 1508
Buchrucker, Bnb., 1156
Bukovina, 1228, 1236
Budapeşte, 1669n, 1678
Budyenni, Mareşal Semen, 1317, 1321
Buehler, Dr. Josef, 1482
Buelow-Schwante, Elçi von, 1008, 1099
Buesckel, Josef, 692
Buergerbraukeller, *bak.* Birahane Darbesi
Bug nehri, 969
Buhle, eGneral, 1606
Bulgaristan, 1236, 1237, 1242, 1244, 1246, 1249, 1262, 1267, 1275, 1295, 1307, 1660
Bulge, Savaşması, 354, 1466; *bak.* Ardennes Ormanı
Bullit, William C., 466, 827
Bullock, Alan, 319, 637n, 1607n
Bund Deutscher Maedel, 194, 403
Bund Oberland, 124, 126, 127
Buckhardt, Dr. Carl, 659, 780
Burgdorf, Gen. Wilhelm, 1649, 1650, 1719, 1774, 1727, 1733, 1738
Burnett, Hava Mareşali Sir Charles, 786, 787
Busch, Gen. Ernst, 1172
Bussche, Yzb. Axel von Dem, 1570
Busse, General, 1698
Butcher, Yzb. Harry C., 1533n, 1537n
Buttlar-Brandenfels, Alb. Frh. Treusch von, 1421
Büyük Frederik, 152, 271, 314, 828, 1396, 1696
Büyük Frederik'in Tarihi, (History of Frederick the Great, Carlyle), 1696-9

C

Cadogan, Sir Alexander, 890, 907, 933-4, 949
Caen, 1587
Calais, 1122, 1126, 1170, 1188
Canaris, Amiral Wilhelm, 519, 584, 590n, 630, 725, 732, 807, 866, 868, 872, 926, 1010, 1018, 1020, 1056, 1558, 1566, 1567, 1569, 1581, 1584, 1642-3
Cape Verde Ada., 1262
Cap Gris-Nez, 1170
Caprivi de Caprara de Montecuccoli, Gen. Kont George von, 281
Carinthia, 548
Carlyle, Thomas, 1696, 1699
Carl, Danimarka Prensi, *bak.* Haakon VII, Norveç Kralı
Carls, Amiral Rolf, 1040
Carr, Edward Hallett, 752n
Caulaincourt, Marquis Armand de, 1326
Cavour (İtalyan zırhlısı), 1264n
Cebelüttarık, 1164, 1256, 1257-8,

1262, 1419, 1420
Cezayir, 1257, 1422
Cenevre Andlaşması, 1455, 1462, 1467
Cenevre Silâhsızlanma Konferansı, 293, 326, 334, 335, 337
Chagall, Marc, 388
Chalons-sur-Marne, 1120
Chamberlain, Houstan Steward, 173-4, 175-80
Chamberlain, Neville, 447, 477, 703, 847, 994, 1002, 1009, 1015, 1042, 1103, 1556; Anschluss'a göz yumuyor, 508, 521, 538-9, 552; Çekoslovakya üzerinde «Münih» politikası, 553, 562, 568, 586-8, 594, 598-621, 625-64, 684, 696, 703, 705-7, 711-2, 735, 827, 1139, 1258; S.S.C.B. ye karşı izlediği politika, 552, 628, 749-52, 769, 766, 775, 785-7, 845; Polonya'da Hitler'e karşı, 712, 721-2, 728-9, 730, 731, 733, 835, 848-51, 853n, 767-8, 885, 889-90, 894, 901, 907, 1290; Hitler'i uyarması ve savaş ilânı, 944, 948-9, 959-60; «Hitler otobüsü kaçırdı» demesi, 1072; Churchill'in saygısı, 959-60
Chamberlain, Feld Mareşal Sir Neville Bowles, 173
Charleville, 1127
Chautemps, Camille, 537
Chelmno, 1484
Cherbourg, 1172, 1183, 1587, 1666
Chicago Daily *News*, 1205n
Chicago *Tribune*, 1378n
Choltitz, Gen. Dietrich von, 1660n
Christian X, Daniamrka Kıralı, 1070, 1073, 1076, 1085n
Christian, Gen. Eckard, 1707
Christiansand, 1045
Churchill, Winston, 465, 539n, 631n, 771n, 820, 844, 959-60, 981, 983n, 987, 992, 1037, 1126-7, 1134n, 1135-6, 1153, 1155n, 1161, 1208, 1210, 1213, 1242n, 1247n, 1250n, 1259n, 1291-3, 1306n, 1348, 1386, 1388n, 1392, 1580, 1691; anti-Nazilerle ilişkileri, 593, 868; Münih Paktını eleştirmesi, 628, 653, 657; Rusya ile işbirliğinden yana olması, 628, 750, 765, 1229; Norveç stratejisi, 1042, 1071-2, 1081, 1088, 1095; Chamberlain'in yerine geçmesi, 1103; ve Fransız Belçika teslimi, 1109, 1116, 1119, 1123-4, 1145; savaşma kararı, 1135-6, 1148, 1149-50, 1153-55; İngiltere savunması, 1173n, 1181, 1194, 1200, 1204, 1206; Hitler'in sataşmaları, 1159, 1196-7, 1202, 1278, 1547-8; Amerikan yardımına başvurması, 1279, 1280; Stalin'i Nazi saldırısına karşı uyarması, 1302
Ciano, Edda, 1537, 1538n
Ciano, Kont Galeazzo, 685, 736, 1161, 1198, 1236-7, 1240n, 1264n, 1303-4, 1312-3, 1316n, 1372, 1376, 1405, 1419, 1422; Hitler'le görüşmeleri, 470, 795-9, 801, 1061, 1064-5, 1131, 1139-41, 1156, 1162, 1188, 1259, 1260, 1268-9, 1401-3, 1422-3, 1430-1; İngiltere ile pakt görüşmeleri, 475, 705; Çekoslovak buhranında aracılık yapması, 634, 644, 646n, 654; Çelik Pakt görüşmeleri, 755-6; ve İtalya'nın savaşa girmek istememesi, 792-9, 858-62, 878-82, 1031-66; Alman düşmanlığı, 796-7, 859-62, 1027, 1401-2; Polonya buhranında aracılık çabaları, 914-15, 936, 938, 941-44, 955; Fransız ateşkes şartları, 1139; Dış İşleri Bakanlığından atılması, 1524; Mussolini aleyhtarı isyana karışması, 1525-6, 1537-8; idam edilmesi, 1539
Cibuti, 1140
Ciliax, Vis Amiral, 1407n
Cincar-Markoviç, Aleksandr, 1271
City of Flint, S.S., 998
Civetkoviç, Dragisa, 1271
Clark, Gen. Mark, 1533
Clay, Gen. Lucius D., 1677n
Clemanceau, Georges, 105, 107, 141
Cohen, Benjamin, 1382n
Cologne, 238, 285-7, 289, 1438
Colston, General, 956
Commerz und Privat Bank, 232
Como, 1730
Compiègne, 61, 1141-47, 1166, 1267, 1741
Condor Lejyonu, 469
Constance, Gölü, 1652n
Conwell-Evans, Dr. Philip, 1002
Cooper, Alfred Duff, *bak.* Duff Cooper, Alfred
Corbin, Charles, 944, 950
Cossack (İngiliz destroyeri,) 1049
Coulondre, Robert, 687, 697, 701, 708-9, 754, 787n, 846n, 855, 857, 884, 909n, 935, 939-42, 951n, 956-8
Couregeous (İngiliz taşıma gemisi), 998
Coventry, 1200
Coward, Noel, 1205
Cripp, Sir Stafford, 229, 1302, 1308
Cromwell, 1181
Croydon, 1191
Cumartesi, Hitler'in «sürpriz günü», 449, 474n
Cuno, Wilhelm, 231
Curzon Hattı, 719n
Cyrenaica, 1264n, 1265, 1404n
Czernin, Kontes Vera (Frau von Schushningg), 551
Czeeny, Josef, 145

Ç

Çaki, Kont Istvan, 792
Çalışma Hizmetleri, 396, 402, 406
Çanakkale Boğazı, 1242, 1249, 1250, 1251
Çariçin, 1413n
Çarşamba Kulübü, 582
Çekoslovakya, 143, 447, 448, 466, 527, 540-1, 552, 553, 596, 621, 653-6, 687-712, 718, 792, 845, 994; tarihi, 558-61; Hitler'in taarruz planları, 466, 480, 483, 484, 485, 521, 557-65, 570-4, 577, 585, 589-92, 595-606, 621-2, 626, 630-5, 656-62; S.S.C.B. ile Pakt (451, 553, 565, 609, 611; Alman taarruzu korkusu karşısında, seferberlik, 567, 614, 624; İngiliz, Fransız müdahalesi, 573-4, 582, 588, 592-621, 625-8, 632-40, 644-64 *(bak.* Sudetland); Alman işgali, 703-12, 716, 778, 808, 890, 900, 902, 1015, 1443, 1518-22, 1704
Çekoslovakya hükümeti, yurtdışında, 1205
Çekoslovak Millî Bankası, 689
Çekoslovakya'nın parçalanması ile ilgili «Uluslararası Komisyon» 649n, 653, 654, 655
Çelik Pakt, 754-7, 798n, 861, 862, 865, 880
Çelik Tröstü, 216, 231, 304
Çiftlik Veraset Kanunu (29 Eylül 1933), 408-9, 419
Çin Hindi, 1363
Çingeneler üzerinde tıp deneyleri, 1502

Çuikov, Gen. Vasili İ., 1736, 1738
Çvalkovski, Frantisek, 987-90, 697, 704n

D

D'Abernon, Lord, 184n
Dachau, 337, 356, 381, 429, 430, 431, 551, 1013, 1414n, 1485, 1490, 1495n, 1508, 1509, 1513-15, 1673n
Dahlem, 379, 380
Dahlerus, Birger, 805-6, 886-92, 896-7, 906-11, 915, 920-1, 931, 933, 937, 953, 989
Daladier, Eduard, 562, 599, 606, 608, 616, 638, 640-54, 658, 660, 696, 833, 836, 856, 883-4, 945, 946n, 949, 956, 993, 1053, 1139
Dallin, Alexander, 1451
Dalmaçya, 859
Daniels, H.G., 455n
Danimarka, 105, 158, 772n, 874; Alman istilâ plânları, 1049-52, 1063; Alman istilâsı, 1070-9, 1085n, 1094, 1095n, 1099, 1694; Alman işgali, 809n, 1190, 1469-70; Almanların teslim olmaları, 1740
Danner, General von, 125
Danzig, 79, 143, 272, 332, 338, 561, 688n, 713-28, 733, 739, 263, 777, 779-80, 793n, 796, 798n, 851, 876, 884, 885, 889, 895, 897, 898, 905-6, 907, 914, 917, 932, 936, 940, 943, 944, 988
Darlan, Amiral Jean, 946, 1139n, 1422
Darmstaetter und National Bank, 219
Darré Walter, 238, 325, 408-9
Davies, Joseph E., 748n, 896n
Dawson, Geoffrey, 455n
De Gaulle, Gen. Charles, 1145, 1262
Dekanozov, Vladimir, 949, 1226, 1309
Delp, Papaz Alfred, 1641n
De Luce, Daniel, 1205n
Demir Haç, 63, 198, 450, 1000, 1160n
Demokrat Parti (Staatspartei), 101, 298, 320
Denikin, Gen. Anton, 1413n
Der Angriff, 237, 390
Der Deutsche Erzieher, 395
Der Führer (Karlsruhe gazetesi), 877
Derousseaux, General, 1128
Der Stuermer, 57, 93, 176
Der Totale Krieg (Ludendorff), 411
Desna nehri, 1324
Dessau, Degesch firması, 1941
Deutsche Allegemeine Zeitung, 390
Deutsche Bank, 232
Deutsche Kredit Gesellschaft, 232
Deutsche Mathematik, 397
Deutscher Kampfbund (Alman Savaş Birliği), 113, 118, 119, 127
Deutscher Wehrgeist, 223
Deutsches Jungvolk, 194, 402, 404
Deutsche Zeitung, 252
Deutschland (Alman kruvazörü), 342, 361
Deutschland (Alman cep zırhlısı, sonradan *Luetzov* adını almıştır), 628, 811, 984, 998
«Deutschland Erwache», 84
Deutschlandsender, (Alman Radyosu), 1628, 1631, 1636
«Deutschland über Alles» 236, 318
De Valera, Eamon, 742
Devrimci Nasyonal Sosyalistler Birliği, 236
Devonshire (İngiliz kruvazörü), 1092
Dış İşleri Bakanları Konferansı, Moskova'da, 1580

Dickmann, Bnb. Otto, 1521n
Didier Werke, 1490
Die Chemische Industrie, 400
Dieckhoff, Hans, 624, 681n 1059, 1382
Diehn, August, 231
Diels, Rudolf, 307, 308
Dietl, Gen Eduard, 1080 1088, 1092 1095, 1252
Dietrich, Otto, 320, 352, 358, 1317
Dietrich, Seppe, 353n, 1318, 1538, 1670, 1677n
Dill, Feld Mareşal Sir John, 1533
Dimitroff, Georgi, 309
Dinant, 1114, 1673
Dingfelder, Dr. Johannes, 78
Dinyeper nehri, 1233, 1254, 1315, 1321, 1325, 1541
Dirksen, Herbert von, 502, 562, 568, 587, 712, 766, 786, 885
Dirschau köprüsü, 917, 932, 933
D.N.B. (Alman Haberler Ajansı). 443, 798n, 876, 971
Dobriçe, 1237n
Documents on German Foreign Policy, 1152
«Doktorlar Dâvası», 1502n, 1503, 1510 1512, 1513, 1516-7
Doeberitz, 1618, 1624, 1629n
Donitz, Amiral Karl, 986, 1360; Başkomutan, 1530, 1534, 1536, 1542, 1547, 1616, 1681-3; kuzeydeki kuvvetlerin komutanı, 1701, 1704, 1715-6; Hitler'in yerine geçmesi, 1723, 1727, 1732, 1735-41, 1744, 1747
Doğu Prusya, 261, 338; Hitler'in Polonya üzerindeki plânlarında yeri, 713, 717, 721, 762, 734, 776, 867; 967, Rus taarruzu 1593, 1601, 1659, 1667, 1678-9
Dohnanyi, Hans von, 1068, 1392, 1558, 1566, 1569
Dollfuss, Engelbert, 355, 365, 441-3, 467, 508, 534
Dolmann, Gen. Friedrich, 1586
Dombas, 1091
Don nehri, 1410-1, 1426, 1429 30, 1431, 1540
Donanma Yüksek Komutanlığı, 984 987, 1302; *bak*, Raeder, Amiral Erich
Donanma Savaş Kurmayı, 986, 1048, 1166, 1173, 1177, 1181, 1184, 1186-88, 1263, 1279
Donanma, Alman 105n, 336, 481, 499, 504, 554, 625, 1316, 1353-61, 1379; 1388, 1536, 1543, 1604, 1716, 1722, 1723, 1729; Hitler'in vaatleri, 331, 342; yeniden kurma programı, 445-7, 545-7, 471-2, 760-4; Memel'in alınması, 715; savaş hazırlıkları, 715, 738-9, 761-4, 807-8, 811, 817-8 917-8; Denizaltılar, 445, 455, 808, 811, 817, 888, 964, 983-4 999, 1029, 1094, 1405-7, 1542-3, 1682; savaş harekâtı; Atlantikte, 964, 984-7, 998-9, 1352-61, 1379, 1387-8 1405, 1542-3, 1585, 1590; gemi batırmalar, 964, 984-7, 998-9, 1542; gemi kayıpları, 1032-3, 1088, 1090, 1092, 1096 1187-8, 1580n, Norveç istilâsı, 1039-43, 1048-9, 1051-2, 1073, 1081-2 1088-90; İngiltere istilâsı, 1156-7, 1165-66 1167, 1170, 1173-89, 1200; Akdeniz harekâtının öne alınmasının istenmesi, 1263-8, 1279-80; Rusya'ya karşı hareket, 1304; teslim görüşmeleri, 1740
Dondorf, 603
Donetz Havzası, 1254, 1321, 1400,

1410, 1541
Dordrecht, 1110, 1111
Dortmund, 1543
Doumenc, General, 784, 830-7, 1468
Dover Boğazı, 1175
Dört-Yıllık Plân, 413, 416, 420, 435, 473, 488
Drax, Amiral Sir Reginald, 786, 831-4, 842
Dreesen, Herr, 351, 610n
Dreeson Oteli, Godesberg 609, 610 614-7
Dresden, 174, 397, 1691
Dresdener Bank, 232
Dressler-Andress, Hors. 393
Drexler, Anton, 72-4, 76-8, 86, 192
Dubno, 1475
Düesseldorf, 1009, 1683
Duesterberg, Theodor, 253-55
Duff Cooper, Alfred, 616, 653, 1196
Duilio (İtalyan zırhlısı), 1264
Dulles, Allen, 1557, 1570, 1579
Dunkerk, 1122, 1126-36, 1183, 1187,
Durkansky, Ferdinand, 688, 692, 693
Durum, Otto, *bak.* «Otto»
Durum, Richard, 480
Durumlar, Yeşil, Beyaz, Sarı, *bak.* Yeşil, Beyaz, Sarı Durumlar
Düzen Şatoları (Ordensburgen), 405
Dünya Yahudileri Kongresi, 1500-1
Dyle nehri, 1103, 1105, 1116

E

Eastbourne, 1175, 1178
Ebbinghaus, Julius, 399
Ebbutt, Norman, 454, 1205
Eben Emael. Müstahkem Mevki, 1117-8, 1257
Ebert, Friedrich, 68, 96-7, 99, 100, 102, 104, 107, 114-5, 249
Echternach, 1672
Eskart, Dietrich, 75, 76, 87, 91, 94 162, 191
Eden, Anthony, 341, 455, 464, 538, 774, 1196, 1386, 1556
Edward VIII, İngiltere Kralı, *bak.* Windsor Dükü
Eger, 602, 605, 626
Eğitim Bakanlığı, 396
Eher Verlag, 138, 391
Ehrhardt, Yüzbaşı, 68, 82, 117
Ehrhardt Tugayı, 68, 83
Eichmann, Karl Adolf, 549, 1477, 1500
Eicke, Theodor, 430, 431
Eidsvold, 1086
Eidsvold (Norveç Donanma gemisi) 1079
Einsatzgruppen, 1471-8, 1479, 1483,
Dawes Planı, 184, 218, 1450 1623, 1741
Einsatzkommando, 1491
Einsatzstab Rosenberg, 1453
Einstein, Albert, 383, 398, 400, 1567
Eisenhower, Dwight, 1422-5, 1523, 1533, 1585, 1665-7, 1672n, 1683, 1691-2, 1709, 1717, 1740-1
Eisner, Kurt, 67
Ekonomi Bakanlığı, 411-16, 483, 502
Ekonomi Dostları Kulübü (Freundeskreis der Wirtachaft) 232
El Agelia, 1404n
El-Alameyn, 1404, 1406, 1416, 1417, 1419n, 1420
Elbe nehri 1691, 1693, 1694, 1702
Elbrüz Dağı, 1408
El Gazala, 1404n
Elizabeth, Kraliçe, 1210
Ellis Havelock, 383
Ellis, Bnb. L.F., 1128n
Elser, George, 1011-1013
Eltz-Rubenach, Baron von, 264
Elverum, 1083, 1085
Emden (Alman hafif kruvazörü), 1082
Emniyet Servisi, *bak.* S.D.
Enderis, Guido, 1383
Engelbrecht, Gen. Erwin, 1082
Epp, Gen. Franz Ritter von, 87, 195, 319
Ernst, Karl, 308, 351-4, 356
Erxelben, Papaz, 1567
Erzberger, Matthias, 69, 82, 95, 106
Esir çalışması, 184, 758, 778, 1455-62, 1482-3, 1486, 1496, 1502, 1581
Fransız, 444
Eski Prusya Birliği Kilisesi, 375
Espirito Santo Silva, Ricardo do, 1213, 1214
Essen, 351, 1459
Esser, Hermann, 92, 94, 192
Estonya, 772n, 842, 847, 975, 1226-7, 1285
Europa, S.S., 1180
Ev Bakımı, Hitler Genç Kızları için, 404
Excalibur, S.S., 1214

F

Falaise, 1647
Falkenhausen, Gen. Alexander von, 1395, 1576, 1603, 1643
Falkenhorst, Gen. Nikolaus von, 1049-51, 1072-3, 1087n, 1093n
Falkestein, Bnb. Frh. von, 1355
Fall Gelb, bak. Sarı Durum
Fall Gruen, bak. Yeşil Durum
Fall Rot, bak. Kırmızı Durum
Fall Weiss, bak. Beyaz Durum
Fallersleben, 422
Fas, 1257, 1422
F.B.I., 1301
Feder, Gottfried, 71, 76-80, 143, 205, 230, 325, 415, 1167
Fegelein, Gen. Hermann, 1705, 1716 1718
Feinling, Geith, 478n, 722n,
«Felix», 1262, 1263, 1265
Felligiebel, Gen. Erich. 1575, 1582, 1606, 1611-14, 1618, 1619-20, 1641
Feltre, 1525
Femegerichte, 116n
Fermi, Enrico, 400
Feuchter, George W., 1187n
Feuchtwanger, Lion. 383
Fichte, Johann Gottlieb, 163
Filim kontrolü, Naziler tarafından,
Finke, Doktor, 1512
Finkenkrug, 1108
Finlandiya, 445, 774, 784, 842, 874, 1049, 1095n; Alman orduları Finlandiya'da, 1238-45, 1251-3, 1304 1321; Sovyet saldırısı, 1027-8, 1032 1042, 1053
Firebrace, Albay, 785n
Fischer, Dr. Fritz, 1502n
Fisher, Louis, 1205
Fischboeck, Doktor, 514
Fischlham, 33
Fish, Mildred, 1597n
Filistin, 1256 (*bak.* Doğru-Yanlış çizelgesi)
Flandin, Pierre Etienne, 463
Fleming, Peter 1206
Flesburg, 1014, 1741, 1744
Floransa, İtalya, 1250, 1260
Flossenburg, 1643
Foch, Mareşal Ferdinand, 1141, 1143
Fodor, M.W., 1205
Foerster, Wolfrang, 498
Folklor Müzesi, Berlin, 1597
Forbes, Sir George Ogilvie, 892, 920,

933, 952, 989, 1001
Ford, Henry, 238, 423
Ford Motor Co., 1397
Fornebu, 1084
Foster, Albert, 780
Forster, E.M., 1205
Fransa, 143, 452, 453, 473-5, 582, 623, 723, 735, 826-7, 1100; Hitler öncesi Almanya ile ilişkiler 105, 110, 140, 332, 336, 338; Almanya'nın yeniden silâhlanmasına itiraz, 447, 448, 456-7 Rusya ile pakt, 451, 458; ve Ren'in yeniden askerileştirilmesi, 458-67, 513; İspanya savaşındaki politikası, 469-72, 474-5; Anschluss'a karşı, 467, 508, 513, 517, 538, 542, 552; İtalya ile savaş öncesi ilişkiler, 457, 469-72, 474-5, 661-2, 880, 881-4, 1064-5; İngiltere ile politika beraberliği, 457, 600, 603-5, 607-8, 620-1, 626-7, 628, 686, 723, 735, 888-93, 1042; Alman savaş plânları, 482, 483-5, 575-63, 778, 781, 792-3, 826-7, 882-4, 917-8, 919-22; Hitler'in Çekoslovakya plânlarına göz yumması 552-3, 561-4, 568-74, 585-6, 587, 593-614, 616-21, 624-31, 635-38, 644-64; 687, 696, 702-3, 705-10; Almanya ile pakt, 686; Almanya'ya karşı Polonya'yı destekliyor, 712, 717, 721, 728-9, 733, 795, 797, 804-9, 836-7, 846-7, 861-2, 869-70, 873, 883-4, 900-2, 912, 919-21, 925-6, 932, 935-6, 938-50, 980-1; Sovyetlerin ortak güvenlik teklifine karşı izlediği politika, 747, 751, 753, 765, 775-7, 784-91, 800, 812-13, 829-45; Almanya'ya savaş ilânı; 955-58; savaşta, 962, 963, 980-1, 982-4, 995-9, 1006, 1028, 1033, 1035, 1037-8; Alman «barış» teklifleri 989, 1131; Savaşma, 1103, 1109, 1111, 1121-2, 1131, 1136-7, 1352; çöküşü, 1136-2; Alman işgali, 1165-66, 1190, 1268, 1420, 1422-4, 1450, 1452 3, 1468-9, 1481, 1487, 1521-2, 1529, 1543-4, 1576, 1579, 1585, 1602, 1622, 1629, 1660; Vichy hükümeti, 1246, 1256-7, 1260, 1262, 1420, 1422-4; Müttefik istilâsı ve İkinci Fransa Savaşması, 1585-94, 1602 1645-6, 1660, 1661, 1681-2, 1741; bak. Fransız Hava Kuvvetleri, Fransız Ordusu, Fransız Donanması.
Fransa Bankası, 1450
Franck, James, 397
Franko, Gen. Francisco, 468-9, 472, 651, 825, 1209, 1214, 1257-8, 1265. 1345
François-Poncet, André, 24, 264, 275, 316, 358, 458, 460, 461, 488n, 500, 635, 636, 646, 647, 661, 685, 938
Frank, Hans, 197, 224, 238, 425, 436 1022-4, 1443, 1451-2, 1456, 1496
Frank, Karl Hermann, 597, 704
Frankfurt, 312
Frankfurter, Felix, 1382n
Frankfurter Zeintung, 66n, 348, 407
Fransız-Alman ateşkes anlaşması (1940), 1137-48, 1165, 1227, 1267-8 1741
Fransız-İtalyan ateşkes anlaşması (1940), 1131-41
Fransa-Polonya Askerî Andlaşması (29 Mayıs, 1939), 980
Fransa-Prusya Savaşı, 1133
Fransız Hava Kuvvetleri. 895, 1135-7
Fransız Ordusu, 661-3, 958-9, 832-33, 843, 945-6, 956; seferberliği, 946-7. 957, 980; Fransız Savaşması 979, 982, 1104-6, 1107, 1111-15, 1119-23, 1125-6, 1127, 1134-8; Norveç'te, 1091; İtalyanların püskürtmesi, 1139
Fransız Ordusu Yüksek Komutanlığı, 1121, 1139, 1207
Fransız Ordusu (Hür Fransa), 1506
Fransız Ordusu (Kuzey Afrika), 1422-3
Fransız sömürgeleri, 1181
Fransız Lejyon Entranje'si, 1091
Fransız Donanması, 946, 1139-40, 1145, 1262, 1267, 1422-5
Fransız Kuzey Afrikası, 1262
Fransız Sarı Kitabı *(French Yellow Book)*, 710, 846, 939, 942, 956
Fransız Batı Afrikası, 1352
Franz Josef, İmparator, 54
Frascati, İtalya, 1532
Frauenfeld, Alfred, 442-3
Frederick III, Prusya Kıralı, 155
Freidin, Seymour, 1314n
Freikorps, («serbest birlikler»,) 67, 68, 98, 101, 113, 242
Freisler, Roland, 426, 1564, 1568n, 1637-40, 1646
Freud, Sigmund, 383, 1205
Frick, Wilhelm, 121, 230, 234, 237, 268, 273, 275, 278, 283, 290, 295, 319. 320, 350, 379, 392, 430, 435, 543, 778, 1747
Fricke, Tuğ Amiral Kurt, 986, 1167
Friedeburg, Amiral Hans von, 1740
Friedrich, Karl Prens von Esse, 1028
Friedrich, Wilhelm, Veliaht, 246, 252, 255, 315
Frisch, Rittmeister von, 499, 554
Frisch, Gen. Frh. Werner von, 342, 350, 481, 485, 487, 492, 494-501, 503, 504, 554-6, 571, 584, 643, 684, 763, 1569
Fritzche, Hans.
Fromm, Gen. Friedrich, 1003, 1558, 1575, 1583, 1599, 1602, 1612, 1619-24, 1632, 1633, 1634-5, 1642, 1646
Führerhous, Münih, 645, 1139
Führerprinzip (liderlik kuralı), 86, 143, 150
Fûka, 1417, 1419
Fuller, Gen. J.F.C., 979, 981, 1264n
Funk, Walther, 229-33, 268-9, 275. 414, 489, 502, 778, 1493, 1494, 1746-7
Furtwaengler, Wilhelm, 385
Fuschl, 795, 801, 813, 1208, 1345

G

Gabeik, Josef, 1518
Gal, 1172
Galen, Kont, 380
Galiçya, 830
Galland, Adolf, 1192, 1193
Gamalı Haç, 82-3, 382
Gamelin, Gen. Maurice, 462, 660, 831, 945-6, 980, 982, 1116, 1119, 1121
Garbo, Greta, 251
Garda Gölü, 1538
Gauguin, Paul, 387
Gaus, Friedrich, 767-8, 769, 841n, 1087n
Gidinya, 889, 905, 917
Gabhardt, Dr. Karl, 1502n
Geheimer Kabinettsrat, *bak.* Gizli Kabine Kurulu
Gahlen, General, 1678
Gembloux, 1116
General Motors Corp., 1059
Genova, 1139, 1468
George VI, İngiltere Kıralı, 539, 1210, 1259n
George, Stefan, 1572

Gera, 347, 348
Gercke, Alb. Rudolf, 778
Germania, 348
Gerothwohl, Prof. M.A., 184n
Gersdorf, Albay Frh. von, 1562-3, 1570
Gessler, Otto, 115, 117
Gestapo (Gehelme Staatspolizei, Gizli Devlet polisi), 307-8, 355, 268. 436, 465n, 808-10, 1009, 1012, 1082, 1203n, 1205, 1422, 1564; Himmler'in şef olması, 343; kiliselere baskı, 374, 377-80; kurulması, 428-9, 431-2; Fritch planı, 499, 555, 571; Avusturya'da, 545n, 550-2; ve anti-Hitler komplo, 593n, 1308n, 1395, 1535, 1554, 1566-9, 1597, 1604, 1612, 1628, 1636, 1641-6, 1652; Polonya'da terör, 1020-1, 1022-4; Rus savaş esirlerinin öldürülmesi, 1464; Yahudi bürosu, 1477, 1500 «Gezginci» (Goebbels), 201
Gibbs, Sir Philip, 1205
Gieseking, Walter, 385
Giesler, Pa ıl, 1564
Gilbert, Felix, 1535n, 1551n
Giraud, Gen. Henri, 1105, 1111, 1422
Girid, 1261, 1276, 1422
Gisevius, Hans Bernard, 308, 497n, 853, 631 634, 639, 641, 868-70, 872, 426, 1013n, 1557, 1579
Gissinger, Theodor, 35-6
Givet, 1105
Gizli Kabine Kurulu (Geheimer Kabinettstrat), 434-5, 502n
Glasemer, Alb. Wolfgang, 1629-30
Glaisce-Korstenau, Edmund von, 514, 525, 529, 531
Glasgow (İngiliz kruvazörü), 1091
Glasl-Hoerer, Anna, 29
Gleiwitz, 808-10, 925, 930, 933
Gluecks, Richard 1025
Gneisenau, Feld Mareşal Kont August Neithardt von, 1654
Gneisenau, Almanya, 1520
Gneisenau (Alman savaş kruvazörü), 445, 1096, 1407
Gobineau, Kont Joseph Arthur de, 170-3, 175
Godesberg, 330, 351, 609-17, 618, 625, 629, 646, 652
Goebbels, Magda, 756n, 1701, 1704, 1719, 1733, 1737-8, 1739
Goebbels, Paul Joseph, 23, 24, 233, 251-79, 282-90, 292, 303-8, 952, 1335-1402n, 1524, 1527-39, 1546-9, 1625-7, 1663, 1683-4, 1747; biyografisi, 200-8; sol Nazi kanadını desteklemesi, 203-5, 230, 326, 343; parti propaganda şefi olması, 237, 238; Reichstag yangını, 307-9; Propaganda Bakanı, 314-6, 322, 325, 348, 362, 371, 383-94, 436, 444, 536, 542, 566, 603, 617, 619, 876, 923-4, 999, 1009, 1033n, 1035, 1117, 1195, 1543-5, 1580, 1693; Roehm temizlenmesindeki rolü, 351, 352; kitap yakması, sanat ve edebiyat denetimi, 383-94; Yahudilere zulüm, 676, 679; 1518; anti-Hitler komplonun hedefi olması, 1582, 1626-8, 1631, 1639; son günleri, 1696-704, 1719, 1723-6, 1733-9
Goerdeler, Carl, 581, 583, 595, 807, 868, 1005, 1007-8, 1118, 1034, 1101, 1308n, 392, 1397, 1398, 1550, 1554, 1555-6, 1557, 1565, 1569-70 1574, 1576, 1578, 1583, 1584, 1595-6, 1597, 1602-4, 1640-1
Goerdeler, Fritz, 1641
Goering, Carin von Kantzow(asıl) adı Barones Fock), 91, 234
Goering, Herman, 23, 94, 191, 233, 234, 270, 278, 283, 289-95, 302-4 312, 369, 371, 430, 446, 469, 479, 501, 740, 822, 886-7, 1035, 1036, 1058, 1288, 1343, 1355, 1421, 1530, 1651, 1670, 1680-1, 1682, 1707-8; biyografisi, 91; Birahane Darbesinde, 121, 126-30; morfin iptilâsı, 234; Reichstag'da, 260, 273, 274, 313; Prusya polisinin ve hükümetinin başında, 295, 305, 320, 325, 344; ve Reichstag yangını, 307-10; «Hitler kanundur» sözü, 324, 424; askerî rütbesi, 344, 501; Roehm'e muhalif, temizlemeyi uyguluyor, 343-6, 352-5, 359; Yahudi aleyhtarı programı, 376, 676-83; Almanya'nın ekonomi diktatörü, 413-4, 435, 489-90; mahkemeleri nazileştirmesi, 425-8; Ribbentrop'a karşı antipatisi, 471, 756, 1616-7; Mussolini ile görüşmeleri, 475, 736, 749-50; savaş hazırlıklarında, 481, 778, 803n, 805-6, 868-7; ve Blomberg Fritsch olayı, 490-8, 504, 554; Anschluss'da oynadığı rol, 525, 530-6, 541, 544; Çekoslovakya işgalinde oynadığı rol, 471, 617, 629, 645, 688, 689n, 692, 698, 701; Rusya 'ile pazarlığı, 746-50, 822, 1030; «Bana Meier deyiniz» sözü, 805-6; İngilizlerle yaptığı son dakika konuşmaları, 886-90, 892, 896-7, 906-10, 915-6, 920-1, 952-3, 989; Hitler'in kendisini halef tayin etmesi, 931, 1707-8; Polonya'nın istilâsı, ve 932, 933; Norveç seferi, 1039, 1044, 1052, 1072, 1094; komplocuların hedefi olması, 1035, 1582, 1600, 1710-11; batı taarruzu ve İngiltere savaşması, 1112, 1126, 1128-9, 1134, 1142, 1167, 1178, 1183, 1186, 1189-94, 1200; Rusya'nın istilâ ve işgali, 955, 1285-7, 1316-7n, 1427, 1433-4, 1448; Belgrad'ın bombalanması, 1273, 1275; «Yeni Düzen» mezalimi, 1448-9, 1452-3, 1454, 1461, 1466, 1479, 1480, 1510; Hitler'e halef olabilmesi, ihanetle suçlandırılması, yerinden atılması, tutuklanmasının emredilmesi, 1711-3, 1723, 1729, 1735; Nuremberg'de sanık, 1745, 1356
Goerlitz, Walter, 1437
Goethe, Johann Wolfgang von, 162, 165, 386
Goltz, General Kont Ruediger von der, 1049
Gorki, S.S.C.B. de, 1340
Gort, Lord, 1116, 1124, 1126, 1132
Goudsmit. Prof. Samuel, 1683
Goy, Jean, 444
Graf Spee (Alman zırhlısı), 808 811, 984, 998, 1033-4, 1048-9
Graebe, Hermann, 1475-6
Graefe Albrecht von, 199
Graf, Ulrich, 92, 120, 127, 128, 197
Grandi, Dino, 1525
Gran Sasso d'İtalia, 1536
Grasmann, Peter, 323
Gravelines, 1122, 1126
Gravesend, 1180
Graz, 522
Graziani, Mareşal Rodolfo, 1261, 1264n, 1265
Grebbe-Peel Hattı, 1111
Greenwood. Arthur, 948
Greer (Amerikan Destroyeri), 1359
Greim, Gen. Robert Ritter von, 1712-3, 1714, 1718
Greiner, Josef, 45n, 58n

Grey, Sir Edward, 600
Groener, Gen. Wilhelm, 98-101, 106-7, 107, 223, 228, 241-2, 250, 256, 257, 258, 259, 260, 280
Groscurth, Alb. Hans, 1004
Grosz, George, 387
Grozni, 1401, 1408, 1430
Gruene Post, 392
Gruhn, Erna (Blomberg'in karısı), 490-4
Grynspan, Herschel, 676
Grezesinski, Albert C., 108
Guariglia, Elçi, 944
Gudbrandsal, 1088, 1091
Guderian, Gen. Heinz, 544 967, 969 1104, 1115, 1119, 1122, 1126, 1318, 1320, 1322-3, 1324-32, 1334, 1391n, 1653-4, 1655, 1670, 1678-9, 1680, 1682, 1688
Guernica, 469
Guertner, Franz, 131, 191, 264
Gumbel, E.İ., 399
Gunther, John, 1205n
Gustav V, İsveç Kıralı, 1096n, 1150, 1153
Gutkelch, Doktor, 1457
Guttenberg, Karl Ludwig Frh. von, 583
Guzzoni, Gen. Alfredo, 1268
Güney Afrika, 1469

H

Haakon VII, Norveç Kıralı, 1073, 1075, 1083-8, 1091, 1123
Haber, Fritz, 397
Habeşistan, 457, 459, 470, 473, 1140
Habicht, Theodor, 442, 443
Haça Dr. Emil, 654, 692, 696-703, 704n, 606, 707, 716, 899, 913, 1123
Haeften, Teğmen Wegner von, 1605-6, 1612, 1633-4, 1635
Hagelin, Viljam, 1045
Hagen, Tğm. Dr. Hans, 1625-6, 1638-9
Hailsham, Lord, 336n
Haldane, J.B.S., 1205
Halder, Gen. Frans, 797n, 856, 857, 1160n, 1261, 1266-8, 1272, 1273, 1387, 1389, 1421, 1545; Kurmay Başkanlığına tâyini, 579-80; Çek istilâ plânları, 591; anti-Hitler komploda, 584, 585, 591-2, 593n, 595, 630-6, 639-43, 656, 662, 808, 826, 869-70, 1000-4, 1018, 1068-9; Polonya istilâsı, 757, 762, 778, 804-8, 824n, 829, 851, 876, 885, 900n, 918, 926, 967, 968, 1020-1, 1025; Norveç ve Danimarka 1047, 1051, 1052, 1094; batı savaşı, 968, 980, 981, 990, 995, 999-1000, 1017, 1037, 1104, 1105-6, 1118-9, 1119-20, 1126-33, 1138, 1143; İngiltere İstilâsı plânı 1149, 1157, 1165, 1167, 1174, 1175, 1184-5; Rusya'nın istilâsı, 1231-4, 251-2, 1269-70, 1282, 1297, 1305, 1313, 1318-26, 1327-8n, 1329-40, 1353, 1409, 1410; Genel Kurmay Başkanlığından atılması, 1412-3; toplama kampında, 1643, 1706
Hale, Prof. Oron J., 217
Halifax Lord, 477, 538-9, 684n, 1042; Çekoslovakya, konusunda görüşmeler, 562, 568, 594, 616, 638, 639, 643, 706-8; anti-Hitler komplocularla ilişkileri, 596, 868, 1068, Polonya'yı Almanya'ya karşı desteklemesi, 728, 806, 836, 850, 853n, 886-7, 888-95, 901-2, 907, 910, 911-6, 932-4; S.S.C.B. ye karşı izlediği politika, 748n, 774, 778; ultimatomlar ve Almanya ile savaş, 939n, 943-7, 949-53, 954n, 956; Hitler'in barış teklifini reddetmesi, 1163
Hallawell, Uçak Filosu komutanı, 785n
Halk Temsilcileri Kurulu, 99
Halk Mahkemesi (Volksgericht), 426, 585, 1564, 1568n, 1623n, 1635, 1637-43, 1646, 1649, 1652-3
Halk Deniz Bölümü, 100
Halk Partisi, Bavyera, bak. Bavyera Halk Partisi
Halk Partisi Alman, bak. Alman Halk Partisi
«Halkçı» devlet, (Volk devleti), 148-50
Hamar, 1083, 1084
Hambro, Carl, 1045
Hamburg, 116, 265, 435, 1077, 1156, 1544, 1691, 1694, 1739
Hamburg-Amerika deniz yolları, 231
Hamilton Dükü, 1289, 1291
Hammerstein, Gen. Kurt von, 22, 242, 258, 292, 294, 330, 359, 584, 593n, 604, 1001, 1584
Hamsun, Knut, 1092n
Hanfstaengl, Erna, 211
Hanfstaengl, Ernst (Putzi), 87-9, 94, 130, 307, 1205
Hanisch, Reinhold, 45n, 46n, 47
Hanover, 206, 381
Hansen, Alb. Georg, 1585, 1641
Hansestadt Danzig (Alman asker nakliye gemisi), 1076
Habsburglar, 40, 42, 51, 54, 59, 153, 475, 512, 520, 527, 540-1n, 544, 546, 559
Hardenberg, Kont Hans von, 1393
Harkov, 1438, 1541
Harekât (parolalar) :
Aida, 1406
Alp Menekşesi, 1268
Atillâ, 981
Ayçiçeği 1268
Bernard, 809n
Ceza, 1275
Dinamo, 1132
Greif, 1669n, 1672n
Herkül, 1406
Himmler, 808
İsabella, 1262
Kartal (Adlerangrife), 1190-1
Kış Fırtınaları, 1428
Kale, 1540
Marita, 1267
Mihver, 1531, 1532
Meşe (Eiche), 1531, 1535
Öğrenci, *1531*
Şimşek, 1557-65
Tayfun, 1324
Harnack, Arvid, 1597
Harrer, Karl, 72, 77
Harris, Yzb. Sam, 640, 641, 87[illegible] 1471
Harstad, 1090
Harzburg Cephesi, 247
Hase, Gen. Paul von, 1575, 158[illegible] 1624, 1631, 1638-9
Hassel, Ulrich von, 470, 475, 50[illegible] 504, 578, 579, 1137-8n; anti-Hitler komplo, 581-2, 657, 807, 869-70, 919-20, 1003, 1004, 1018, 103[illegible] 1067-8, 1382n, 1306n, 1308n, 139[illegible] 1395-9, 1554, 1565, 1574, 1584 596; İdamı, 1641
Haug, Jenny, 210
Hauptmann, Gerhart, 386-7
Hausberger, Fritz von, 1056
Haushofer, Albrecht, 1642
Haushofer, Gen. (Prof.), Karl, 9[illegible] 1642

Hava Kuvvetleri, Alman, bak. Luftwaffe
Havacılık Bakanlığı, 446
Hava Sporları Birliği, 446
Havel Gölü, Berlin, 1727
Hazer Denizi, 1401, 1408
Hegel, Georg Wilhelm, 162-4, 165, 182, 183
Heiddeger, Martin 399
Heidelberg Üniversitesi, 200, 397
Heiden, Erhard, 195
Heiden Konrad, 28, 31, 45n, 58n, 76, 86, 135, 175, 199, 206, 212, 214
«Heiliger, Max», 1493
Heilman, Horst, 1597n
Heinemann, General, 197
Heines, Tğm. Edmund, 195, 352, 358
Heinrich, General, 1338n, 1714
Heiss, Yüzbaşı, 117
Held, Mr. Heinrch, 191
Helhorn, Anke, 202-3
Helldorf, Kont Wolf von, 258, 293, 492, 642, 1582, 1621, 1628, 1641
Hencke, Andor, 653
Hendaye, 1257, 1260
Henderson, Sir Nevile, 540, 568, 592-4, 595, 601, 618, 621, 626n, 628, 636-7, 645, 646, 661, 708-15 798n, 846n, 849-50, 851, 853-4, 857, 858, 867, 885, 886, 889-911, 919-22, 932-3, 935, 939-44, 950, 954, 955
Henlein, Konrad 561, 562, 566, 588, 594n, 597, 602, 603, 704
Herber, Yrb. Franz, 1632-3
Herfurth, Gen. Otto, 1632
Hermann Goering Tesisleri, 414, 549
Herrenklub, 285, 307
Herriot, Edouard, 686
Herrlingen, 1272, 1585, 1648-50
Hersey, John, 1495n
Herypierre, Henry, 1505, 1506
Hess, Rudolf, 76, 91, 238, 248, 285, 331, 357n, 408, 427-8, 435, 931, 1142, 1452, 1646, 1696; hayatı, 89-90; Birahane Darbesinde, 120, 128-30; Hitler'in Kavgam kitabını yazmasına yardım ediyor, 136, 144-5; Avusturya'da Nazi isyanını yönetiyor, 507, 544; İskoçya'ya kaçıyor, 1288-94
Heusinger, Gen. Adolf, 1604n, 1609, 1610, 1614n
Hawel, Walter, 1686
Heyde, Yrb. Bodo von der, 1633
Heydrich, Reinhard, 428-29, 808-11, 925, 1013n, 1203-4, 1468, 1747; hayatı, 432-3; ve Frisch komplosu, 495, 499, 554; Yahudi zulmü, 548-9, 550, 677-82, 1020-2, 1472, 1479, 1480-1, 1500; öldürülmesi, 1517-9, 1559
Heywood, General, 786n, 830
Hiedler, Johann Georg, 27-8, 29
Hildescheim, 1117
Hilgard, Herr, 679, 680-1
Hilger, Gustav, 1248, 1250
Himer, Gen. Kurt. 1076-8
Himmler, Heinrich, 168, 200, 232, 285, 382, 430, 433, 492, 589, 676, 923, 1009-13, 1035, 1292, 1528, 1530, 1664, 1682, 1696, 1701-2, 1735; S.S. lerin, Gestapo'yu, Alman polisini örgütlemesi, 195, 238, 343, 360, 429, 431; Geli Raubal'ı öldürdüğü söylentisi, 213; Roehm temizliğine yardım etmesi, 343, 344, 350, 351-2; Yahudilerin yokedilmesi, 376, 550, 1020-6, 1472, 1476-9, 1480, 1482, 1496, 1498; Blomberg, Frisch komploları, 492, 495-9, 554, 555; Avusturya ve Çekoslovakya'nın işgali, 543, 550, 704; Polonya sınır «olayı», 808-11; İngiltere'nin işgali programı, 1203; Rus işgal politikası, 1284, 1287, 1442, 1460, 1465; tıp deneyleri, 1503-4 1509, 1511, 1513-4, 1516; ve anti-Hitler komplocular, 1554-5, 1565-6, 1568-70, 1582, 1584, 1600, 1603, 1617, 1627, 1636, 1637, 1641; ordu komutanlığı, 1627, 1629, 1653, 1663, 1676, 1685; Hitler'i devirme teşebbüsleri, 1709, 1716-7, 1718, 1723, 1729; yakalanması ve intiharı, 1744-5, 1747
Hindemith, Paul, 385
Hindenburg, Bnb, Oskar von, 23, 241, 242, 281, 290-1, 294, 362, 364
Hindenburg, Paul von Beneckendorf und von, 21-4, 96-100, 103n, 152, 220-1, 242-6, 248-9, 257-63, 268-82, 286-94, 306-7, 310-30, 337, 342, 347, 349, 359, 434, 1343; 1918 Ateşkes Anlaşması ve Versailles Andlaşması, 65, 106-7; 1932 Cumhurbaşkanlığı seçimi, 228, 248-57; Hitler'le görüşmeleri, 23, 213, 246 269-71, 276-8; Hitler'i Başbakan yapması, 23, 235, 295, 301-5; bunaması, 23, 24, 241, 244-5; son hastalığı, 326-7, 329, 340-3; ölümü, vasiyetnamesi ve son isteği, 361-7
Hindistan, 1361, 1388, 1469
Hint Alayı, 1687n
Hint Okyanusu, 1249, 1409
Hipper (Alman ağır kruvazörü.) 1080
Hippke, Tuğ Gen. Dr. 1510
Hirohito, Japon İmparatoru, 1374
Hirt, rof. August, 1503-7
Hitler, Adolf :
HAYATI : doğumu, ailesi, 26-32; küçüklüğü ve eğitimi, 32-42; sanatçı emelleri, 33-4, 39, 40-1, 44-5; nayatındaki kadınlar, 39, 47, 63, 209-14, 756n (ve bak. Braun, Eva; Raubal, Geli); ilk siyasi fikirleri, 40, 48-67; Viyana'da gençliği, 42-57; Yahudi düşmanlığı, 55-9, 64, 69-70, 78n, 79-80; Bavyera'ya gitmesi ve orduya katılması, 58-9; savaşta hizmetleri, yaralanması, madalya alması, 61-5; savaştan sonra Ordudaki hizmeti, 70, yurttaşlık işi sorunu, 209-11, 253, gelir vergisi zorlukları, 214-7; Hess'in kaçması karşısındaki tepkisi, 1288-94 sağlığının bozulması, 1688-9, 1694-5; Eva Braun ile evlenmesi, 1719; son isteği ve vasiyetnamesi, 1720-6; intiharı ve yakılması, 1734
PARTİ LİDERİ: Alman İşçi Partisine katılması, 71-80; konuşmacı olarak ortaya çıkması, 71-3, 70; Nazi programını formüle etmesi, 78-80; tecavüzden hapse atılması, 82; parti diktatörü olması, 84-7; adamları, 88-94, 195-8, 233-240; Ludendorff ile işbirliği, 114; darbeyi yönetmesi, 116-30; vatana ihanet suçundan yargılanması, 130-6; hapiste Kavgam'ı yazması, 136-51, 185-6, 209; ideolojik kaynakları, 137-86; partisini yeniden kurması, 189-240; parti denetimini sıkılaştırması, 192; Strasser hizbini yenmesi, 203-8; Ordu desteğini sağlamaya çalışması, 222-9, 255-6, 314-7, 327-32, 341-4; «kafalar yuvarlanacak» söylevi, 226; büyük iş adamlarının yardımını sağlaması, 228-34, 285-7, 302-5;

Hindenburg'la görüşmeleri, 244, 263, 270-2, 276-8, 295; başbakan olmak için çevirdiği manevralar, 243-97, 1932 Cumhurbaşkanlığı seçimi, 248-57; Roehm'ü ve partinin sol kanadını temizlemesi, 325, 340-61
FÜHRER VE ALMAN BAŞBAKANI (ŞANSÖLYESİ) - İÇ POLİTİKA: Başbakan oluşu, 21-5, 291-300; Reichstag'ı dağıtması, 301-13; Komünistleri yakalatması, 304-13; federal devlet hükümetlerini millileştirmesi, 310, 320; Potsdam'da yeni Reischtag'ı açması, 314-7; Reichstag'a kendisini feshettirmesi, 317-20; muhalefet partilerini dağıtması, 320-2; sendikaları kanundışı ilân etmesi, 322-5; Yahudi aleyhtarı kanunlar çıkarması, 324; seçmenlerin politikasını onaylaması, 336-8; Cumhurbaşkanlığında Ordu desteğini sağlaması, 342-3, 349-50; Hindenburg'un yerine Cumhurbaşkanı olması, 361-7; Ordunun «kayıtsız şartsız itaatini» sağlaması, 361; kiliseleri hizaya getirmesi, 373-82; kültürü Nazileştirmesi, 383-90 işçileri koordine etmesi, 416-24; mahkemeleri yeniden örgütlemesi, 424-33; hükümete yeni bir şekil vermesi, 433-7; Blomberg, Fritsch Neurath ve Schacht'ı atması, 486-504; Almanya'da salt gücü eline alması, 1336; Hitler'i devirmek ya da öldürmek için hazırlanan komplolar, 580-6, 591-7, 629-36, 339-43 (ve bak, anti-Hitler komplolar); Yahudi düşmanlığında direnmesi, 683, 690, 1441-522; birahane bombası komplosu, 1008-13.
FÜHRER VE ALMAN BAŞBAKANI (ŞANSÖLYESİ) — DIŞ İLİŞKİLER : Polonya ile pakt imzalaması, 338-9; Mussolini ile ilk buluşması, 346-7; Milletler Cemiyetinden, Cenevre Andlaşmasından çekilmesi, 334-7; Avusturya'da Nazi kışkırtmaları yönetmesi, 313-5, 506-7; dış ülkelerde barış propagandası yapması, 316; Versailles Andlaşmasını yırtması, 444-54, 471-2; «barış» söylevleri, 452-6, 458-9, 473-4, 736-44, 991-2, 1157-61, 1169-70; silâhlı kuvvetleri, savaş sanayiini büyültmesi, 444-53; İngiltere ile deniz paktı imzalaması, 455-7; Ren'i yeniden askerîleştirmesi ve Lokarno paktını tanımaması, 458-67; Avusturya ile pakt imzalaması, 467-8; Franco'ya yardım etmesi, 469-71; Mussolini ile Mihver kurması, 471, 474-5; Japonya ile Anti-Komintern pakt imzalaması, 471; Duce'yi kabulü, Avusturya üzerinde serbest kalması, 475-7, 537; Lord Halifax'la buluşması, 477-8; Avusturya'yı ilhakı, 505-56; Schuschnigg ile Berchtesgaden'de görüşmesi, 510-8; Duce'ye yeniden garanti vermesi, Avusturya üzerinde serbest kalması, Avusturya'ya girmesi, 543-8; Südet Nazilerini yönetmesi, 558-61; Macaristan ile Polonya'yı Çeklere karşı kışkırtması, 588, 604-6, 675; «Südetler için adalet» istemesi, 597; Chamberlain ile Berchtesgaden'de buluşması, 599-605; Godesberg'te buluşması, 605-616; Südetland'ın hemen kendisine verilmesini istemesi, 619-21; Münih Konferansında, 644-53; Südetland'ı kazanması, 655-9; Münih armağanıyla

doymaması, Chamberlan'i suçlaması, 664; Memel'i ilhakı, 673-5; Fransa ile pakt imzalaması, 685-7; Slovakya'yı «kurtarması», 689-97; 704-5; Çekoslovakya'nın kalan kısımlarını alması, 688-705; Danzig Koridorundan çekilmesi için Polonya'ya baskı yapması, 713-7, 720-1, 725-9, 779; Roose - velt'in barış çağrısına cevap vermesi, 736-44; Duce ile Çelik Pakt imzalaması, 755-7; S.S.C.B. ile andlaşma görüşmeleri, 767-8, 780-1, 781-4, 788-91, 800-3, 811-23, 838-47; Polonya savaşı konusunda Ciano ile buluşması, 796-9; İngiliz, Fransız barış çağrılarını cevaplaması, 848-58, 884-916, 919-22; Duce tarafından yalnız bırakılması, 858-66, 878-83; yardımından ötürü Duce'ye teşekkür etmesi, 937-8, 960-1; İngiliz ve Fransız ültimatomlarını alması, 944-5, 950-2, 954-9; Savaş suçunu İngilizlere yüklemesi, 958-9; Rusya'yı Polonya savaşına çağırması, 962-4; S.S.C.B. ile sınır andlaşması görüşmeleri, 974-8; İngiltere, Fransa'ya barış teklifi, 988-94; Duce tarafından eleştirilmesi, 1026-9; Sovyetlerle ticaret, 1026-32, 1227-8; Summer Welles ile görüşmesi, 1054-61; Mussolini'ye bağlılığı, 1065-6, 1615-7; Romanya'ya müdahale etmesi, 1237-8, 1240-1; İtalya ve Japonya ile askerî paktı imzalaması, 1240-1; Molotov'la görüşmesi, 1241-50; Rusya'yı Üçlü Pakta çağırması, 1248-51; Rusya istilâsını Duce'ye anlatması, 1310-13; Duce ile son buluşması, 1615-7. BAŞKOMUTAN : Generallerine Avusturya ve Çekoslovakya üzerindeki plânlarını anlatıyor, 478-85; Avusturya'yı istilâ plânları, 518, 525-8; silâhlı kuvvetler komutanlığını üzerine alması, 505-6; 16 generali görevinden uzaklaştırması, 44 generalin de yerlerini değiştirmesi, 500-2; Çeklerle savaş plânları, 557-9, 562-3 569-73, 589, 621-2, 657-8; Çeklerin silâhlanmalarına kızması, 568; generallerin savaş plânlarına karşı muhalefetlerini karşılaması, 570-80, 590-2, 999-1000, 1013-5, 1280-1; bozguncu generallere kızması, 590-1; Danzig'i işgal plânları, 714-5; Memel'i işgali, 723-4; Danzig'i alma plânları, 726-7, 734-5; Polonya savaşı plânları, 726-7, 731-5, 758-60, 762-4. 775-9, 807-11, 826-7, 916, 926; batıya karşı savaş hazırlığı, 758-64, 805, 825-7, 916-8; Polonya taarruzunu geciktirmesi, 865-6; Polonya'ya karşı savaşa başlaması, 927-31; savaş stratejisini yönetmesi, 960-1; Polonya istilâsı, 978-9; deniz harekâtını sınırlaması, 984; batı taarruzunu plânlaması, 979-80, 995-1000, 1006-7, 1013-8, 1020, 1103-7, Rusya savaşını plânlaması, 1032-3; Polonya işgal politikası, 1019-26; Norveç seferini onaylaması, yönetmesi, 1039-40, 1045-54, 1070-5 1093-7; Duce'den savaşa katılacağı vaadini alması, 1063-6; Belçika, Hollanda ve Danimarka'yı istilâsı, 1100-3, 1108-19, 1122-5; Fransa'yı istilâsı, işgali, 1118-22, 1126-47; İngiltere'ye barış teklifi, 1148-51, 1153-61; İngiltere istilâsı plânları, 1155-8, 1162, 1165-216; 12 Generali FeldMareşalliğe yükseltme -

si, 1160n; Rusya istilâsı plânları, 1230-1, 1252-3, 1269-70, 1281-8, 1302-14; Akdeniz, Kuzey Afrika stratejisi, 1255-68; Balkan seferleri, 1267, 1270-6, 1280; Kuzey Afrika Akdeniz seferleri, 1277-80 1404-7; «Komiser Emri», 1282-8; Rusya seferini yönetmesi, 1315-41 1400-16, 1425-38; «çekilme yasak, teslim yasak» emri, 1327-8, 1034, 1337-8, 1417; geri çekilen generalleri görevlerinden uzaklaştırması, 1327, 1334-6, 1391n; Başkomutan görevini üzerine alması, 1336; Japonlarla işbirliği, 1341-54, 1361-82; Amerika politikası, 1343-5, 1350n, 1352-65; Amerika'ya savaş ilânı, 1375-89; Fransa'nın işgal edilmemiş bölgesine girmesi, 1423-5; işgal politikası, 1441-522; Duce ile buluşması, 1182-3; İtalya'ya girmek, Duce'yi kurtarmak emri 1528-40; bombalanan şehirlere gitmek istememesi, 1543; barış imkânlarını araştırması, 1546-8; batıda savunmayı yönetmesi, 1585-94, 1659-78, 1681-91; düşman köprübaşlarının «imhasını» emretmesi, 1588; topyekûn seferberlik emri, 1663; Ardennes karşı - taarruzunu yönetmesi, 1666-78; Müttefikler arasında çatışma çıkmasına güvenmesi, 1663, 1671, 1680-1; «çorak toprak» emrini çıkarması, 1690; Berlindeki sığınakta son günleri, 1694-1737
Hitler (Schicklgruber) Alois, 27-31, 32, 37-8
Hitler, Alois Matzelsberger, 31-2
Hitler, Angela, bak. Raubal, Angela Hitler
Hitler, Edmund, 31
Hitler, Franziska Matzelsberger, 30
Hitler, Gustav, 31
Hitler, İda, 31
Hitler, Klara Poelze, 31, 38, 39, 41-2
Hitler, Paula, 31, 37-8 1724n
Hitler aleyhtarı komplo, 580-98, 630-6, 639-43, 644-62, 808, 826, 869-71, 918-19, 1000-13, 1018, 1068-70, 1101-2, 1107, 1038n, 1390-8, 1550-1654
Hitler Gençliği, 194, 400-6, 1727, 1729, 1738
Hitzfeld, General, 1629n
Hıdiv, Mısır, 1154n
Hıristiyanlık, 166, 170, 373, 380
Hıristiyan Sosyalistler, 49, 53, 547
Hırvatistan, 859, 1273, 1276n
Hodbes, Gen. Courtney H., 1661, 1666, 1691
Hoepner, Gen. Erich, 585, 641-2, 1118, 1331, 1334, 1391, 1573, 1583, 1604, 1618, 1629, 1632, 1633-5, 1638-9
Hoerlin, Kate Eva, 357n
Hoess, Rudolf Franz, 1026, 1479, 1485-7, 1491, 1492
Hofacker Alb. Caesar von, 1603, 1621, 1641, 1644, 1646, 1648, 1652
Hofer, Walter, 857n
Hoffman, Heinrich, 92, 1168, 1700
Hoffman, Johannes, 68
Hoffman-Schonforn, Albay, 1665
Hohenlobe, Prens Max von, 1154n
Hohenlynchen, 1705
Hohenzollernler, 97, 104, 141, 155, 160, 161, 245, 299, 314, 342, 365, 377, 546, 855, 1142, 1397
Hollanda, 445, 484, 737, 804, 874, 989, 1366; Alman savaş plânları, 762, 809n, 995-99, 1003-8, 1016, 1032, 1035, 1037, 1070, 1095, 1100-8, 1108-14, 1138; Alman işgali, 1450, 1469, 1487, 1667, 1682, 1723, 1740
Hollanda Hava Kuvvetleri, 1466
Hollanda Ordusu, 1105, 1111, 1112-4
Holstein, 158
Holzloehner, Doktor, 1512
Hoover, Herbert C., 219, 245
Hoover, J. Edgar, 1301
Hopkins, Harry, 1375
Horak, Belediye Başkanı, 1519
Hore-Belisha, Sir Leslie, 1045
Horst, Anne, 173
Horst Wessel türküsü, 24, 236, 318
Horthy, Amiral Miklos, 588, 705, 1669n
Hossbach, Alb. Friedrich, 481, 485, 487, 496
Hoth, Gen. Hermann, 1115, 1331, 1428-9
Houffalize, 1677
Hradsin Sarayı, Prag, 567, 597, 703, 1518
Huber, Kurt, 1564-5
Huebner, General, 1686n
Huehnlein, Binbaşı, 125
Huetler, Johann von Nepomuk, 29, 30
Huemer, Eduard, 36-9
Hugenberg, Alfred, 222, 247, 249, 267, 277, 289, 292, 295, 296, 303, 313, 314, 316, 321, 325, 328, 337, 408
Hull, Cordell, 1301, 1347, 1352n, 1362-3, 1364, 1365, 1369-90n, 1373, 1375, 1377, 1381
Huntziger, Gen. Charles, 1143-6
Hurricanes (İngiliz uçakları), 1191-3
Huxley, Aldous, 1205
Hücum taburları, bak. S.A.

İ

İç İşleri Bakanlığı, 435, 778, 1576,
İ. G. Farben, 231, 304, 446, 1025-6, 1486, 1491
İlerici Parti, 102
İllustrious (İngiliz uçak gemisi), 1264n
İmha kampları, (Vernichtungslager) 1025-6, 1483-94
İncil'in yasaklanması, 382
İngiltere, 161, 406, 483, Fransa ve İtalya ile kollektif hareket edilmesi, 443, 452-4, 455-6, 467; yatıştırma politikası: Alman silâhlanması konusunda, 447-50, 453-5 (ve bak. İngiliz - Alman deniz anlaşması); Ren'in yeniden askerîleştirilmesi konusunda, 459-67; İtalya-Habeşistan savaşında, 457, 469; İspanya İç Savaşında, 473; Anschlussda, 508, 513, 517, 538-9, 552; Çekoslovakya konusunda, 553, 561-664, 696, 706-12 (ve bak. Münih Konferansı ve Paktı); Fransa ile ortak politika, 454, 467, 470, 599, 600, 606, 616, 620, 711-2, 729, 735, 939-57; Hitler'in antipatisi 473, 482, 661, Hitler İngiltere'yi ele alıyor ve saldırı plânları hazırlıyor, 470, 478, 482, 483, 573, 652, 731-2, 757-62, 777-8, 784, 800, 811, 880-1, 917, 931, 960-64; İtalya ile Akdeniz konusunda pakt, 475; S.S.C.B. politikası, 553, 562, 629-30, 721, 731, 748-52, 765-9, 772-6, 783-91, 801-7, 812-13, 818, 829-45, 857n; Hitlere boyun eğmeleri için Çeklere baskı yapıyor, 562, 586-9, 605-9, 621, 625, 639, 646-60, 653; Nazilerin Çekoslovakya üzerinde-

ki hareketlerini protesto, 567-8, 709-10; anti-Nazi komplocularla temaslar, 581, 592-6, 630, 659, 1001-5, 1066-70, 1555-7, 1566, 1569; Polonya'ya yardım garantisi 735, 740, 548-9, 751-2, 791, 796-7, 803-8, 818, 829-45, 848-63, 865-67, 872-3, 877-8, 884-916, 920-3, 926, 931-57, 980-1; Yunanistan ve Romanya garantisi, 736; seferberlik, savaş hazırlıkları, 848-9, 875; ve 1939 «barış görüşmeleri», 884-916, 932-8 ültimatom ve savaş ilânı, 939-60; savaşta, 979, 1062, 1207, 1272, 1388n, 1317n, 1524, 1585, 1683, 1691-2; gemi kayıpları, 983-88, 1000, 1033, 1096-7, 1134, 1388 n; (ve bak. Atlantik savaşması İngiliz Donanması); Alman barış teklifleri, 989-95, 1131-32, 1148-64, 1210, 1226, 1289-94, 1548, 1741; Almanların savaştaki tutumları ve stratejileri, 913-15, 1015-6, 1033, 1172-73, 1181-82, 1184, 1232, 1242, 1247, 1308, 1312, 1343, 1349, 1409, 1466; Fransa ile ortak strateji 982, 1145; Finlandiya seferi kuvveti, 1042, 1053; Norveç harekâtına müdahale, 1046, 1048-9, 1053, 1070-85; İngilterenin istilâsı, 1156-7, 1158, 1161-62, 1165-76, 1232, 1259, 1264-5, 1345, 1355, 1590; hava harekâtı (İngiltere Savaşması); 1165-66, 1172-3, 1176-77, 1183, 1193-1207, 1266, 1437, 1588, 1682; Alman işgal plânları, 1202-207, 1213-14; Vachy'nin İngiltereye karşı savaşması, 1258, 1262; Japonların savaşı, 1344, 1352n, 1367-70, 1374-5, 1378-9; Rusya ile ittifak, 1292-3, 1307, 1545, 1547, 1381; Akdenizde, 1255-7, 1261-3; Amerikan yardımı, 1351-2, 1356-61, 1384-5, 1388

İngiliz - Alman deniz anlaşması, (1935), 454-7, 730, 764n

İngiltere - Polonya Andlaşması (1939), 857-8, 865, 875, 878, 886

İngiltere Kilisesi, 1206

İngiliz Amirallik Dairesi, 1072, 1080, 1126, 1374

İngiliz Hava Kuvvetleri (R.A.F. 625, 1156, 1406, 1417, 1518, 1559 1592; Fransa Savaşmasında, 1116, 1126, 1134-6, 1139; İngiltere Savaşmasında, 1168-73, 1175, 1177, 1179, 1188, 1186-99; Almanya'nın bombardımanı, 1194-8, 1247-1250, 1438, 1543-4, 1546, 1684, 1698, 1707, 1709

İngiliz Ordusu, 830, 958, 1037, 1053n, 1103, 1466-7, 1661, 1691; Fransa ve Belçika'da 980, 982, 1105, 1107, 1109-10, 1116, 1121, 1122, 1124, 1126, 1133-6; Norveç seferî kuvveti, 1071-2, 1088-90, 1091; istilâ savunması, 1173n, 1175, 1179; Kuzey Afrika'da, 1264n, 1265-6, 1277, 1404-5, 1417; Yunanistan'da: 1270, 1276-7; Normandiya çıkarması. 1579-80, 1586-7; Almanya'da, 1667, 1687, 1691, 1694, 1745

İngiliz İmparatorluğu. 448, 482, 853, 885, 891, 894, 1131, 1136, 1150, 1152, 1159, 1242, 1246, 1249, 1261, 1279, 1280, 1290

İngiliz Haberalma Teşkilâtı (Entelijens Servis), 567, 1009-13, 1210-11, 1212, 1214, 1569

İngiliz Donanması, 625, 761, 862, 998, 1033-34, 1049, 1080, 1088, 1114, 1126, 1136, 1261, 1345, 1420;

Almanya ablukası, 1060-61, 1080, 1407; gemi kayıpları, 1096-7, 1134-5, 1388n; İstilâ savunması, 1167-8 1170, 1172-3, 1175, 1177, 1178-9, 1182-3

İnformationscheft, 1205

İnnitzer, Kardinal, 547

İnnsbruck, 130, 525, 860

İran, 1164, 1409

İran Körfezi, 1243, 1251, 1409

İrlanda, 742

İrgens, Yüzbaşı, 1086

İronside, Gen. Sir Edmund, 788 1053n

İsa Kilisesi, 379

İsa Yahudi miydi, değil miydi? 1767

İskenderiye, Mısır, 1261, 1404, 1416

İskoçya, 1042, 1053, 1288, 1407

İspanya, 445; iç savaş, 469-71, 473, 474, 480, 484, 582, 651, 881, 1215-16, 1257-8; ve Dünya Savaşı, 825, 994, 1206-12, 1262, 1265, 1311

İstanbul, 1569

İstriye, 1539

İşçiler, Almanya'da, 22, 43, 97, 297, 369, 410-2, 414-5, 420-1, 555; *ve bak.* sendikalar. Çalışma Komandoları, (Arbeits komando), 116, Alman İşçi Cephesi, 323, 417-25, 445-6

İsveç, 623, 874, 1041-2, 1051, 1052, 1072, 1085n, 1095n, 1150, 1153, 1249, 1252, 1253, 1641

İsviçre, 560, 826, 877, 1002, 1381, 1555, 1557, 1566, 1568, 1579, 1641

İşgal Edilmiş Doğu Toprakları Bakanlığı, 1445, 1463

İtalyan Hava Kuvvetleri, 865n

İtalyan Ordusu, 863, 1261-2, 1263, 1274, 1276, 1277, 1312, 1339, 1401-2, 1404, 1410, 1418-20, 1423-4, 1429, 1430, 1523-4, 1532-3, 1534, 1539-40

İtalyan Donanması, 862, 1264n, 1531, 1534n

İtalyan Sosyal Cumhuriyeti, 1538

İtalya, 460, 484, 560, 749-50, 783, 824-5, 839, 936, 1237, 1243, 1246, 1247, 1312, 1523-4; ve Anschluss, 333, 443, 468, 508, 513, 524-8, 537, 541n, İngiltere ve Fransa'ya karşı savaş öncesi politikası, 452-3, 457, 468, 471-2, 474-5, 622-3, 685, 792-3, 1059-60; Habeşistan istilâsı, 457, 459, 467-8; İspanyol âsilerine yardım, 469-70, 473, 484, 1257; Anti-Komintern Pakt'ta, 471-2; Alman-Çek buhranında oynadığı rol, 587-8, 627-8, 634-5, 637-8, 644-52; Almanya ile ihtilâflar, 622-3, 771, 852, 1026-7, 1054, 1059-60, 1259; Arnavutluğu istilâsı 735, 1255; Almanya ile askerî Pakt, 754-7 (*ve bak.* Çelik Pakt); savaşa girmek istememesi, 771-2, 792-3, 794, 797-9, 824, 852, 858-67, 878-83, 1026-7, 1059-66, Fransa'ya karşı savaşa giriyor, 1138, 1145-50, 1352 (*ve bak.* Fransız - İtalyan Ateşkes Anlaşması); Akdenizde ve Kuzey Afrikada İngiltere'ye karşı savaş, 1139-40, 1164, 1257, 1261-68, 1386, 1404, 1405, 1418; Üçlü Pakt'ta, 1239, 1246, 1371; Yunanistan'ı işgali, 1261-5, 1268-71; kıral ailesi, 1267, 1525 Yugoslavya'nın bir parçasını alması, 1270; S.S.C.B. ye karşı savaş, 1312-3, 1402-3; Amerika'ya karşı savaş, 1384, 1371, 1378, 1384, 1386-7; Müttefiklerin karaya çıkmaları ve İtalya Savaşması, 1418-9, 1468, 1523-4, 1531,

1540, 1544-5, 1580-1 1583-4, 1695, 1740; Duce'nin devrilmesi, Müttefiklerle barış, 1523-33, 1534; Alman işgali, 1532-2, 1536-9; 1543-4; Faşist Cumhuriyetçi Parti, 1538
İtirafçı Kilise, 375, 379, 380
İzciler, *(Boy Scouts)*, 1207
İzlanda, 1355, 1358
Irak, 1279, 1298

J

Jackson, Robert H., 528n, 1479n
Jacob, Franz, 1598
Jacob, Belediye Başkanı, 1629n
Jaeger, Dr. Wilhelm, 1458-9
Jaklincz, Albay, 980
Japonya, 482, 762, 770, 813, 839, 1233, 1243, 1246, 1251, 1295 1311 1361-2, 1378-9, 1567; Almanya ve İtalya ile Pakt, 472, 790 1239, 1343, 1350-1, 1367-80; Hitler'in Stratejisinde, 1343-80; Amerika ve İngiltere'ye karşı savaş, 1343-50, 1356, 1362-80, 1386-7, 1542; S.S.C.B. ile tarafsızlık paktı, 1351-2
Japon Hava Kuvvetleri, 1388n
Japon Ordusu, 1352, 1367
Japon Donanması, 1345, 1346, 1367, 1370, 1372, 1378-9
Jaspers, Karl, 399
Jastrzembski, *bak.* Falkenhorst.
Jdanov, Andrei, 1226
Jeanneney, Jules, 686
Jena, 278, 1437
Jeschonnek, Gen. Hans, 962, 1173, 1185
Jessen, Jens Peter, 1399, 1641.
Jodl, Gen. Alfred, 228, 459, 460n, 463, 497, 501 1034, 1036-7, 1261, 1269, 1273, 1274, 1335, 1346, 1403, 1414n, 1420, 1421, 1545, 1582, 1648, 1680-1, 1701-7; Blomberg olayı, 490-4; Anschlus, 511n, 519, 523-27; Çek problemi ve ihlâl, 567, 570, 571, 577, 578, 589, 590-2, 603, 610n, 655, 659; batı cephesi harekâtı, 591, 982, 995, 1107-8, 1120-1, 1128, 1148; Norveç harekâtı, 1049, 1052, 1053, 1073, 1093, 1094; Fransız ateşkes anlaşması, 1141, 1144; Britanya istilâsı, 1165, 1168-9, 1178, 1179; Rusya istilâsı, 1228, 1231, 1319, 1330, 1426, 1434; Hitlerin komando esirlerinin imha edilmesi emri, 1467; İtalya'nın teslimi, 1528, 1532; Müttefiklerin Normandiya çıkışı, 1588-92; Hitler'e atılan bombadan yaralanması, 1609, 1614n; teslimi imzalaması, 1741; Nuremberg'te idamı, 1747
Johannmeier, Bnb. Willi, 1727
John, Teğmen von, 1608
Johst, Hans, 386
Juenger, Ernst, 384, 1594n
Jueterbog, 578
Jdanov, 775
Jukov, Gen. Georgi, 1333, 1335, 1340, 1373, 1679, 1693
Jung. Edgar, 347, 355
Junge Gertrude, 1720, 1731
Jungvolk, 194, 402, 404
Junkerler, 98, 156, 157, 160, 247, 252, 261, 299, 321, 326, 343 377
Jutland Savaşması 761, 1088
Jutland, 1076

K

Kaas, Monsenyör, 303, 318
Kafkasya, 1285, 1321, 1325, 1327, 1400, 1408-14, 1430
Kahr, Gustav von, 68-9, 95, 115, 117, 118, 119, 120-6, 131-2, 138n, 356
Kahverengi Ev, Münih, 196
Kahverengi gömlekliler, *bak.* S.A.
Kiser, Jakob, 583
Kaiserhof Oteli, Berlin, 23, 249, 252, 269, 281, 283-4, 292
Kaltenbrunner, Dr. Ernest, 1468, 1637, 1747
Kampfbund, *bak.* Deutscher Kampfbund.
Kanada, 1159, 1407
Kanada Ordusu, 1660, 1665, 1667, 1691
Kanarya Adaları, 1256, 1262 1355,
Kanlı Temizleme, 340-50, 424, 427, 429, 610n, 1617; *ve bak.* Roehm,, Ernst
«Kanlı Hafta», Berlin'de, 101
Kant, İmmanuel, 156, 165
Kantzow, Carin von, *bak.* Goering, Carin von Kantzow
Kanun, Halkta ve Almanya'da Sefaleti Kaldırma üzerine, *bak.* Yetki Kanunu
Kanun, Halkı ve Devleti Koruma üzerine (Şubat 28, 1933), 310-1, 434
Kanun, Cumhuriyeti koruma üzerine (1922), 95
Kanun, Almanya'nın Yeniden Kurulması üzerine (30 Ocak 1934), 320, 434n
Kanun Millî Çalışmayı Düzenleme üzerine (20 Ocak 1934), 417
Kanya, Kalman, 604
Kapp, Dr. Wolfrang, 68
Kappel, 433
Kapp darbesi, 22, 68, 83, 101n, 109, 113, 115, 131, 321
Kara Cephe, 237
«Kara Reichswer», 116, 242
Karadeniz, 855, 1029, 1254, 1270, 1315, 1400
«Kara Çarşamba», 629-36, 638
Kara Gömlekliler, *bak.* S.S.
Karainhall, 1193, 1702
Karlsruhe (Alman hafif kruvazörü), 1081
Karmasin, Franz, 688, 695
Karol II, Romanya Kıralı, 1237
Karpat Dağları, 1579
Kartal Yuavsı, 685
«Kasım Katilleri», 66, 75, 113, 185
Katolik Hareketi, 347, 355, 374
Katolik Sendikaları, 305, 322n
Katolik Gençlik Hareketi, 374, 401
Kattara Çöküntüsü, 1416
Katzenellenbogen, Dr. Edwin, 1517
Kaufmann, Karl Otto, 1544
Kaunas, 1227
Kavgam (*Mein Kampf*), 137-9, 185, 209, 214, 395; Hitler'in hayatına ait malzeme, 32, 33, 34, 35, 36, 41, 45-8, 50-2, 54, 57, 58-60, 181-3; alıntılar, 26, 51, 54, 62-3, 67, 78, 84, 139-51, 182-3, 332-3, 366, 373, 382, 386-7, 394-5, 441-2, 455-6, 485, 675, 712, 847n, 855, 1230, 1447, 1720, 1730
Kazablanka Konferansı, 1580n
Kearny (Amerikan destroyeri), 1361
Keitel, Feld Mareşal Wilhelm, 445, 501, 745, 844, 995, 1030, 1032, 1168 1273, 1261, 1288, 1346, 1403, 1413, 1421, 1453, 1590, 1685, 1688, 1700 1711, 1728; ve Blomberg olayı, 492-4, 497; Yüksek Komutanlık Silâhlı Kuvvetleri Başkanı, 501; Anschluss'ta oynadığı rol, 510, 514, 519, 526; Çek istilâ plân-

ları 556, 557, 563-8, 570, 571-4, 590-2, 613, 617, 658, 688, 692, 693, 698; Polonya istilâ plânları, 725, 757, 777, 779n, 807, 808, 865, 866; anti-Hitler komplo, 871, 1582; 1602, 1604n, 1607-10, 1620-1 1628-9, 1642, 1649; Batı Cephesi; 982, 1007, 1108; ve Nazi savaş suçları, 1020, 1283, 1284, 1305-6, 1447, 1463, 1465, 1470-2; Norveç istilâsı, 1046, 1048, 1049, 1093, 1094; Fransa'nın teslimi, 1142-6; Feld-Mareşal olması, 1160n; İngiltere istilâ plânları, 1178-81; Rusya savaşı, 1231, 1334-5, 1401, 1426; Berlin Savaşması, 1701-4, Bormann'ın öldürtme emri, 1732; Nuremberg'te idamı, 1746, 1747
Keller, Helen, 383
Kelley, Dr. Douglas, M., 1292, 1294
Kelly, Sir David, 1154n
Kempka Erich, 1700, 1733, 1734, 1738
Kennan, George F,, 1301n
Kennard, Sir Howard, 728, 731, 893, 912-13
Kennedy, Joseph P., 1061
Keppler, Wilhelm, 232, 285, 531, 535, 536, 695
Kerr, Alfred, 383
Kerrl, Hans, 379, 380, 381
Kesselring, Feld - Mareşal, Albert, 1112, 1129, 1160n, 1190, 1405, 1532-3, 1540, 1683, 1692n, 1704, 1740
Ketteler, Wilhelm von, 545n
Kiel, 101, 445, 588, 1156, 1543
Kiel Üniversitesi, 809, 1512
Kielce, 968
Kiep, Otto, 1567, 1568, 1641
Kiev, 1233, 1254, 1315, 1321, 1323, 1324, 1475, 1541
Kilise ve Devlet, 373-80
Kilise Federasyonu, 377
King-Hall, Stephen, (Yanlış - doğru çizelgesine bakınız)
Kira, Prenses, 1397
Kircher, Rudolf, 390
Kirdorf, Emil, 216, 231
Kirk, Alexander C., 873, 985
Kirkpatrick, İvone, 618, 1289-93
Kitap yakılması, 383
Kırım, 1321, 1334, 1448, 1541
Kitzbuehl, 522
Kırmızı Durum, 479
«Kırık Cam Haftası», 676-84
Kjölsen, Kaptan, 1070
Kladno, 1519
Klagenfurt, 37
Klausener, Erich, 347, 355, 374, 427
Kleist, Gen. Edward von, 501, 582. 592-5, 674, 1115n, 1319, 1327, 1371, 1408, 1411, 1430, 1570
Kleist, Heinrich von, 1570
Kleist, Peter, 864n, 1555n
Kleskaya, 1426
Klintzich, Johann Ulrich, 82
Klop, Teğmen, 1010-1
Kluge, Feld-Mareşal Guether Hans, 501, 967, 1160, 1326, 1331, 1334, 1338-9, 1549n, 1551, 1560, 1575, 1593 1602, 1603, 1620, 1629, 1644-6, 1647n, 1656
Knilling, Eugen von, 115
Koblenz, 1685
Koch, Erich, 205, 1444
Koch, İlse, 1508
Kochem, 433
Koeln (Alman donanma gemisi) 1073
Koenigsberg, 155, 546, 838, 1636
Koenigsberg (Alman donanma gemisi), 1073, 1080
Koestring, Gen. Ernst, 1235
Koht, Dr. Halvdan, 1085, 1086
Kokoschka, Oskar, 387
Kola Yarımadası, 1448
Koller, Gen. Karl, 1701-3, 1706-7 1707
«Komando Emri», 1467
«Komiser Emri», 1282, 1286
Komünistler, Çekoslovakya'da, 561
Komünistler, Almanya'da Birinci Dünya Savaşı sonunda, 67, 68, 78, 97, 100-1, 114, 116, 204, 208, 221, 231, 236, 276, 287; Nazilerle mücadele, 250, 264, 279; ve Bruenijg 245-6; 1932-33 seçimlerinde, 252-3, 266-7, 276, 282; baskı, 287, 304, 305, 296-300, 317-18, 426-7; Hitlere yardım stratejisi, 296; ve Reichstag yangını, 308-9, 426, 434; ve anti-Hitler komplo, 1596-7
Komplo, Hitler'e karşı, *bak.* Hitler aleyhtarı komplo
Koniev, Mareşal, İvan S., 1679
Konoye, Prens, 1363, 1365n
Konradswalde, 1640
«Konserveler», 810, 925
Kopenhag, 1051, 1670, 1074-9
Kordt, Erich, 595-6, 630n, 631-3, 634, 639, 646n, 856n, 864n
Kordt, Theodor, 595-6, 599, 632, 934, 1002
Korherr Dr. Richard, 1478
Kori, C.H., 1491
Korschen, 1561
Korsika, 1140, 1423
Korten, General, 1609, 1614n
Kortzfleisch, Gen. Joachim von, 1583, 1623, 1632, 1641
Kotelnikovski, 1428, 1429
Kotze, Hans Ulrich von, 738
Köylüler, Almanya'da, 153-8, 376, 407
Kraemer, Gen. Fritz, 1677n
Krakov, 968, 1024
Kramer, Gerhard F., 427
Kramer, Josef, 1504-5
Krampnitz, 1601, 1618, 1707
Krancke, Amiral Theodor, 1420
Kranzfelder, Yzb. Alfred, 1604
Krause, Dr. Reinhardt, 378
Krebs, Gen. Hans, 1295, 1701, 1719, 1724, 1728, 1733, 1736, 1738
Kreisau Çevresi, 583, 1398, 1552-5, 1557, 1575, 1580, 1584, 1641n
Krejci, General, 567
Kremlin, 819, 839, 1331
Kress von Kressenstein, Gen. Rfh. Fritz, 117
Kriegsfalle (savaş olayları), 479
Kristiansand, 1081
Krofta, Dr. Kamil, 607-8, 653, 654
Kroll Opera Binası, 316, 460, 929
Kruppa von Bohlen und Halbach Alfried, 1459n
Krupp von Bohler und Halbach, Gustav, 232, 304, 328, 1458, 1459n
Krupp Fabrikaları, 304, 446, 779, 1458, 1459, 1486, 1492
Kuban, 1400
Kubis, Jan, 1518
Kubizek, August, 29n, 39n, 40, 44, 55
Kuebler, Gen. Ludwig, 1338
Kuechler, Gen. Georg von, 967, 1020, 1110, 1137
Kuestrin, 1698
Kuybişev, 1325
Kummetz, Tuğ Amiral, Oskar, 1082
Kuntze, Otto, 173
Kuntzen, Binbaşı von, 294
Kursk, 1540
Kurusu, Saburo, 1365, 1367, 1373

Kuzey Afrika, 1140, 1164, 1255, 1526-7, 1662-3, 1267, 1276-7, 1311, 1388, 1404-7, 1416-25, 1430, 1523, 1574; Müttefik çıkarması, 1424-5, 1437
Kuzey Almanya Konfederasyonu, 158
Kuzey Almanya Birliği, 1181
Kuzey Denizi, 998, 1040, 1071, 1108, 1180

L

Labourde, Amiral de, 1425
Lackman, - Mosse, Hans, 390
Lacroix, M. de, 607
Ladoga Gölü, 1253
Lahey, 1098, 1102, 1110, 1334
Lahey Andlaşması, 984, 1282, 1455, 1462
Lahousen, Gen, Erwin, 925n, 1558, 1569n
Lamback, 33
Lammerding, Tuğ General, Heinz, 1521n
Lammers, Hans, 507, 1447, 1480-1, 1708, 1712
Lampe, Maurice, 1466
Landbund, 288
Landespolizeigruppe General Goering, 344
Landsberg hapisanesi, 136, 144, 150, 184, 1474n, 1478n
Langbehn, Dr. Carl, 1641
Langboro tımarhanesi, 234
Langer, William L., 1259n
Langsdorff, Yzb. Hans, 1033-4
Lappus, Sigrid von, 756n
La Roche-Guyon, 1644
Laski, Harold, 1205
Laval, Pierre, 1146-7, 1423-4
Lawrence, Baş Yargıç, 1283
Lebensraum («Hayat alanı») 141, 406, 448, 481, 485, 522, 675, 758, 762, 1015, 1243, 1409, 1447
Lebenswege (H.S. Chamberlain) 174
Leber, Julius, 583, 1575, 1597-9, 1641
Leclerc, Gen. Jacques, 1660
Leeb, Feld Mareşal Wilhelm Ritter von, 501, 999, 1160n, 1315, 1325, 1391n
Léger, Alexis, 649, 650
Le Havre, 1172, 1186, 1587
Lehndorff, Kont Heinrich von, 1393
Lehrterstrasse hapisanesi, Berlin'de, 1642
Leipart, Theodor, 323
Leipzig, 224-9, 309, 566, 581
Le Matin, 444
Lemp, Oberleutnant, 985-6
Lenard, Philipp, 397, 398
Lenin, Nikolai, 163, 843
Leningrad, 1258, 1270n, 1315-6, 1317, 1321-2, 1325, 1427, 1441, 1448
Leonding, 33, 42, 543
Leonrod, Bnb, Ludwig von, 1623, 1641
Leopold III, Belçika Kralı, 476, 874, 955, 1007-8, 1122-95
Lerchenfeld Kont; 95
Lessing, Gotthold Ephram, 156, 162
Lessing, Theodor, 399
Letonya, 737, 772n, 774, 838, 842, 853, 847, 974, 1226 1285
Leuscher, Wilhelm, 583, 1575, 1579, 1641
Lewis, Fulton, Jr., 1151-2
Ley, Dr. Robert, 205-6, 238, 285, 323, 417, 418, 420, 421, 422, 436, 445, 1035, 1745n
Leyden, 1111
Lezhaky, 1520
Libau, 838
Liberaller, Nasyonal, 102; *ve bak.* Alman Halk Partisi
Libya, 1264n, 1265, 1267, 1269, 1270, 1276-7, 1405, 1406
Lichterfelde, 344, 354, 1631, 1640n
Lidell Hart, B.H., 1128n, 1131, 1171, 1319, 1411n, 1594n
Lidice, 1518-9, 1520-1
Liebknecht, Karl, 97, 101, 306
Liége, 1661
«Lila», 1424
Lillehammer, 1091
Lillesand, 1071
Limnos, 1261
Limoges, 1521
Lindbergh, Charles A., 1056, 1152-4n, 1277-8n
Lindemann, Gen. Fritz, 1575, 1641
Linge, Heinz, 1734
Linnertz, General, 1631
Linz, 33, 34, 36, 37, 38, 39, 40 41, 42, 56, 58n, 542, 543, 1695, 1724
Lippe, 289
Lippert, Michael, 354n
Lipski, Josef, 338, 713-5, 722, 725-7, 906, 909, 913-6, 919 936
List, Feld-Mareşal Sigmund Wilhelm, 968-9, 1160, 1271, 1276, 1408, 1409, 1413, 1414n
List Alayı, 62, 89, 92
Litvanya, 480, 674, 723-4, 842, 902, 974, 977, 1226 1309, 1477, 1497
Litt, Theodor, 399
Littoro (İtalyan zırhlısı), 1264n
Litvinov, Maxim, 608, 628, 748n, 750, 751-2, 765, 827, 847
Lizbon, 1207-15
Lloyd George, David, 370, 765, 835n
Lobe, Paul, 320
Lokarno Paktı, 185, 218, 338, 447, 448, 453, 458, 461, 464, 476, 1100
Loire nehri 1586, 1647, 1660
London, Jack, 383
Londra: savunma tedbirleri, 625-6, 629; hava bombardımanı, 685, 661, 918, 1182, 1185-6, 1194-5, 1198-99, 1591-2; Hollanda hükümeti, 1114; Almanların İngiltere istilâ plânında, 172, 1180, 1182, 1204
Londra, *City*, 840
Londra'da çıkan *Daily Herald*, 335
Londra'da çıkan *Daily Mail*, 444, 711
Londra'da çıkan *Daily Telgraph*, 538n
Londra'da çıkan *Spectator*, 335
Londra'da çıkan *Times*, 335, 454-5, 465, 586, 596-7, 600n, 652, 711, 1407n
Loraine, Sir Percy, 937n
Lorenz, Heinz, 1717, 1727, 1727-8n
Lorraine, 623
Lossberg, Alb. Bernard von, 1183n
Lossow, Gen. Otto von, 117-26, 131-2
Lothian, Lord, 464, 1153
Louis-Ferdinand, Prens, 1397
Louvain, 1105, 1116
Louvre, 1453
Lubbe, Marinus van der, 308-9, 426, 1011
Lublin, 968, 976, 977, 1490, 1494
Lucas, Scott, 1154n
Ludecke, Karl 192
Ludendorff, Gen. Erich., 64, 69, 88n, 97, 114, 121, 123-30, 131, 135, 192, 197, 198, 231, 411, 491, 1160n, 1343
Ludendorff köprüsü, Remangen'de, 1685
Ludin, Teğmen, 224-8
Ludwig III, Bavyera Kıralı, 59
Ludwigshafen, 372
Luebeck, 1044, 1709
Lueger, Dr. Karl, 53-4, 222
Lueneburg, 1509, 1745

Luettwittz, Gen. Heinrich von, 1674
Luettwitz, Gen. Walther Frh. von, 101,109
Luetzow (Alman ağır kruvazörü), 1031
Luetzov (Alman cep zırhlısı, eski *Deutschland)*, 1082, 1096
Luftlotten (hava filoları), 1190
Lufthansa, 234, 1397
Luftwaffe (Alman Hava Kuvvetleri), 450, 500, 501, 658, 661, 888, 962, 1152n, 1160n, 1257, 1264n; 1275-6; 1358; 1391n, 1421, 1281, 1597n, 1616, 1723; kurulması, 446, 449, 472, 1316; İspanya İç Savaşında, 469, 474; savaş hazırlıkları, 481, 526, 565, 764-5, 917; Polonya bombardımanı, 927, 935; batı savaşında, 960, 980, 998, 1036, 1136, 1585, 1590, 1592, 1682; Norveç seferi, 1072, 1076-7, 1081, 1087, 1091, 1096; Hollanda, Belçıka harekâtı, 1110, 1111, 1118, 1124-5; durma emri, 1127, 1128-9, 1134; İngiltere Savaşması, 1156, 1163, 1165, 1166-7, 1170, 1175-7, 1184-5, 1186, 1189-1200; doğu cephesi, 1232, 1326, 1427, 1455n, 1543; Akdeniz bölgesinde ve Kuzey Afrikada, 1404-6, 1420; ttp deneyleri, 1509-13; Berlin savaşması, 1701, 1707; Goering'in atılması, 1713
Lunding, Albay, 1643
Lupesco, Magda, 1237n
Lusitania, S.S. 985
Luther, Dr. Hans, 325
Luther, Martin, 153, 279, 376, 378
Lutze, Viktor, 352
Luksemburg, 737, 874, 995, 998, 1101, 1108
Luxemburg, Rosa 97, 101
Lwow (Lemberg), Polonya, 972, 1484
Lyme Körfezi, 1172, 1175, 1177, 1178, 1179

M

Maas (Meuse) nehri, 1110, 1116
Maastrich, 1117
Macaristan, 559, 565, 791-2, 1336-7, 1249, 1273, 1275, 1304; Hitler'in Rutenya'yı alması için kışkırtması, 588, 605, 622, 649n, 654, 664, 675, 693, 705; Alman işgali, 1294, 1299; orduları Rus cephesinde, 1339, 1401, 1403, 1410; Nazilerin Macar Yahudilerini kitle halinde öldürmeleri, 1491; Ruslar tarafından alınması, 1669n, 1678, 1681
Maskensen, Feld-Mareşal August von, 315, 359, 450
Mackensen, Hans Georg von, 756, 861-3, 880, 883, 1060, 1372
Mackesy, Tuğ General, P.J., 1090
Maddalena Adası, 1536
Madeira, 1262
Madrid, 1207-10
Mafalda, Prenses, 235, 551, 1508n, 1585
Magdeburg, 1691
«Magic», 1364, 1367, 1369n
Maginot Hattı, 462, 464, 655, 826, 999, 1105, 1107
Magistrati, Kont Massimo, 861
Maikop, 1401, 1408
Mainz, 623
Maisel, Gen. Ernst, 1649-50
Maiski, İvan, 748n, 774
Makins, R.M., 939n
Malaya, 1374, 1388n
Malcolm, Or General, 65n
Maldon, 1172

Malkin, Sir William, 610
Malmédy, 1466, 1677n
Maloyaroslavets, 1338
Malta, 1405-6, 1420, 1534n
Mann, Heinrich, 383
Mann, Thomas, 383, 384
Mannerheim, Mareşal, 1053n
Manoilescu, Mihai, 1237
Manstein, Gen. Fritz Erich von (Lewinski), 450, 526, 540n, 577, 578, 658-9, 763, 1105, 1118, 1282n, 1297, 1391n, 1427-30, 1551, 1570
Manş, 1104, 1120, 1122, 1133, 1156, 1170, 1172, 1174, 1180, 1183, 1187-1190, 1524, 1549, 1576, 1579, 1585
Manteuffel, Gen. Hasso von, 1670, 1673, 1675
Marahrens, Papaz, 381
Marburg (Maribor), 36, 347
Marburg, Üniversitesi, 347, 348, 399
Margival, 1590, 1593
Mariebad, 399
Marieburg, 405
Marienwerder, 1640
«Marita», 1267, 1271
Marne nehri, 1331, 1665
Marsilya, 1140
Marshall, Gen. George C., 1533n
Marx, Karl, 163
Masarik, Dr. Hubert, 648-51
Masaryk, Jan, 629, 639, 1205
Masaryk, Tomas Carrigue, 559, 560, 699, 703
Masefield, John, 600n
Mastny, Dr. Vojteck, 541, 648-51
Matisse, Henri, 387
Matsuoka, Yosuke, 1295, 1343, 1347-52, 1362, 1375
Matuschka, Yzb. Kont von, 1575
Matzelsberger, Franziska (Frau Hitler), 30
Maurice, Emil, 81, 136n, 212, 352, 356
Maurice, Or Gen. Sir Fredrick, 65n
Mauthausen, 430, 549, 1466-7, 1468, 1504
Max, Baden Prensi, 65, 97, 101
Maxwell-Fyfe, Sir David, 806
Maydell, Baron Konstantin von, 1057n
McAuliffe, Gen, A.C. 1674
McCarthy, Joseph R., 1677n
McCloy, John J., 1460n, 1677n
Mechelen-sur- Meuse, 1036
Mecklenburg, 259, 476
Medina Sidonia Dükü, 1407n
Mehlhorn, Doktor, 810
Meinecke, Friedrich, 25
Meissner, Otto von, 249, 270, 277, 281, 290-1, 294, 314
Mell, Max, 169, 170
Memel, 674-5, 715n, 723-4, 1579
Mendelssohn, Felix, 385
Merakalov, Aleksi, 746, 750
Merkez Partisi, 102, 109, 220, 221, 252, 263, 267, 272, 277, 298, 302, 303, 305, 312, 313, 318, 321, 373
Merkez Emniyet Bürosu, *bak*, R. S. H.A.
Mersa Matruh, 1261
Mertz von Quirnheim, Albay von, 1619, 1622, 1633, 1634
Mesny, General, 1684
Metz, 1661
Meuse nehri, 1103, 1105, 1114-19, 1661, 1669n, 1673, 1674
Mézieres, 1105
Michael, Romanya Kralı, 1237n
Michael (Goebbels), 200
Miklas, Wilhelm, 518, 519, 520, 524n, 529, 531-5, 542, 543
Mikoyan, Anastas, 772

Milano, 755, 1139n, 1524, 1731
Milch, Feld-Mareşal Erhard, 757, 778, 1129, 1160n, 1455n, 1511
Militaer-Wochenblatt, 412
Milletler Cemiyeti, 185, 218, 334, 335, 444, 450, 453, 456-7, 459, 462, 464, 468, 542, 543, 553, 689, 714, 717, 727, 751, 847, 1041
Millî Meclis, Alman, 101, 104, 107
Millî Kulüb, Berlin, 84
Millî Liberaller, 102
Millî Tabya, 1691-2
Minsk, 962, 1318, 1477, 1484, 1493n, 1561
Mirabeau, Kont Honoré Gabriel Victor Riqueti de, 156
Mius nehri, 1327
Mısır, 1164, 1261, 1263, 1279, 1280, 1311, 1404-6, 1416

Moabit hapisanesi 380, 1635
Model Feld-Mareşal Walther, 1456, 1647, 1650, 1664, 1669, 1670, 1677, 1691
Moellendorff, Yüzbaşı von, 1606, 1612
Moerdijk, 1110, 1111
Molde, 1091
Moll, Çavuş, 1488
Molotov, Vyaçeslav M., 783, 840; Dış İşleri Bakanı tâyin edilmesi, 751; Almanlarla görüşmeleri, 745, 753-4, 767-72, 785, 789-90, 801-2, 811-22, 833n, 838, 963, 970-76, 988, 1029, 1225-9; İngiliz, Fransız görüşmeleri, 774, 775, 787; Berlin ziyareti, 1236, 1241-50, 1263; Stalin'in Başbakan olarak yerine geçmesi, 1298-1303; Alman savaş ilânını öğrenmesi, 1306-8, 1309-10
Moltke, Hans Adolf Von, 588, 721, 725
Moltke, Feld-Mareşal Kont Helmuth von, 583, 1015, 1654
Moltke, Kont Helmuth James von, 583, 588, 868, 1398, 1552, 1553-4, 1568, 1584, 1641n
Monckton, Sir Walter, 1212, 1215
Monschau, 1672, 1673
Montevideo, 1033
Montgomery, Gen. Sir Bernard Law 1416, 1417, 1419, 1533, 1660, 1687, 1740, 1745
Monthermé 1115
Montoire, 1258, 1259n, 1260
Mooney, James D., 1059
Moravia, 560, 565, 660, 673, 674, 688, 692, 698, 703-5, 721, 722, 1015, 1058
Moravska-Ostrava, 597, 698
Morell, Dr. Theodor, 698, 702, 1617, 1688
Morgan, J.P., 1061
Morgenthau, Henry, Jr., 1382
Morison, Samuel Eliot, 1361n
Morris, Leland, 1386
Moscicki, Ignacy, 872-3
Moskova, Alman savaş plânları, 1233-4, 1253-4; Alman saldırısı söylentileri, 1299, 1303; Alman saldırısı ve yenilgisi, 1315-6, 1320-7, 1331-41, 1372, 1393, 1540, 1541; hükümetin boşaltılması, 1325
Moskova Paktı, *bak.* Nazi - Sovyet Paktı
Moselle nehri, 1661, 1665, 1683
Mozdok, 1408
«Mr. X», *bak.* Bryans, J. Lonsdale
Muehlmann, Doktor, 532
Mueller, Heinrich, 719, 810 1465, 1597
Mueller, Herman, 220
Mueller, Dr. Josef, 1002, 1068, 1566
Mueller, Ludwig, 375, 377, 378
Mueller, Wilhelm, 398
Muenchener Neueste Nachrichten, 356
Muenster, 380; Andlaşması, 996
Muenstereifel, 1108
Muff, Tuğ General, Wolfgang, 507, 532, 533, 535, 536n
Munch, Edvard, 1076
Münih, 75-84, 88-92, 185, 198, 200-3, 204-8, 212, 215, 247-8, 351, 387, 443, 631, 717, 1421, 1695; Hitler Viyana'dan geliyor, 58-60; Hitler savaştan sonra dönüyor (1918), 64, 67-72; Cumhuriyet aleyhtarlarına yaklaşıyor, 68-9; Roehm temizliği, 350-7; Hitler - Laval buluşması, 1423; Ciano'nun Münih'e kaçması, 1538; Komplocuların ele geçirme plânı, 1580; *ve bak.* Birahane Darbesi
Münih Üniversitesi, 89, 200, 1563
Münih Konferansı ve Paktı, 600-1, 632-64, 685-6, 690-1, 696-7, 699, 707-11, 826-7, 845-6, 847, 867, 881, 982
Munk, Kaj, 1470
Munters, Vilhelms, 738
Murmansk, 1072n, 1253, 1325
Murray, Gilbert, 1205
Mussolini, Benito, 112, 333, 706, 792, 990-1n, 997, 1016, 1131, 1265, 1310-12, 1402-3n, 1523-4; Hitler ile görüşmeleri, 347, 475, 1188, 1259-60, 1268-70, 1615-7; Avusturya Anschluss'unu önlemek üzere asker göndermesi, 442; Habeşistan'ı istilâsı, 457-8, 459, 467: Hitler'i desteklemesi, 468-74, 474-7, 508, 537; Almanya'nın Avusturya ilhakını tanıması, 475, 508, 524-5, 527-8, 531, 537, 542-3; Çek sorununda oynadığı rol, 588, 623, 628, 634-8, 644-52; Batıya karşı savaşa girmekten çekinmesi, 685, 754-5, 771-2, 792-3, 794, 797-8, 824, 852-3, 858-67, 878-83, 1028-9, 1059-66; Arnavutluğu istilâsı, 735-6; Amerika'ya karşı tutumu, 735-6, 1349n, 1371; Mihver'in Rusya ile anlaşmasına karşı, 748-50; Çelik Paktı imzalaması, 754-7; savaş buhranında aracılık etmesi, 914-6, 920, 936-43, 957-7, 961-2, 989; Nazilerin S.S.C.B. ye karşı politikalarını eleştirmesi, 1028-9, 1054, 1060-1; savaşa girmeyi vaat etmesi, 1063-6; Fransa ile ateşkes anlaşması imzalaması, 1137-41, 1145, 1147-48; İngilizlerle savaşı, 1157-8, 1161-2, 1255-7, 1430-1; Yunanistan'ı istilâsı, 1259, 1260, 1276; S.S.C.B. ye karşı savaşı, 1312-3, 1402-3; Japonya ile ilişkileri, 1349, 1371; Hitler'i doğuda barış yapmaya teşviki, 1524-5, 1430; düşürülmesi tutuklanması, 1524-8 1534-5; S.S.ler tarafından kurtarılması, 1529, 1531, 1535-9; öldürülmesi, 1730-1; Müttefik hava harekâtı, 1532, 1587, 1590; Almanya'nın bombardımanı, 1194-98, 1242-50 1466, 1544-6, 1549, 1570, 1682, 1698
Müttefik Yüksek Savaş Kurulu, 1042, 1072
Müttefikler arasında çatışma çıkması umutları, Nazilerce, 1546, 1579, 1595. 1663, 1680-1
Müzik, Nazilerin denetlemesi, 385

N

Nach und Nebel Erlass (Gece ve

Sis Kararnamesi), 1470-1
Naggiar, Paul-Emile, 836
Namier, Sir Lewis B., 865n, 922n, 949
Namsos, 1090
Namur, 1105, 1116, 1118, 1661
Nansen, Fridtjof, 1043
Nantes, 1469
Napoli, 1532
Napolyon, 163, 182, 329, 703, 843, 973, 1168n, 1079-80, 1255, 1281, 1313, 1315, 1325, 1326, 1333, 1337, 1338, 1572
Napolyon III, 158, 1114
Narew nehri, 776, 829, 842, 974, 976,
Narvik, 1041, 1050, 1072, 1088, 1090, 1091-3, 1096, 1109, 1252
Nasyonal Sosyalist Alman Hukukçuları Birliği, 425
Nasyonal Sosyalist Üniversite Öğretim Üyeleri Birliği, 396
Nasyonal Sosyalist Alman Hürriyet Hareketi, 185, 191
Nasyonal Sosyalist Alman İşçileri (Nazi) Partisi, ya da N.S.D.A.P., 21, 45, 50, 53, 185, 196-9, 208, 247, 256-7, 264-5, 269, 277-8, 295, 303-9, 310-1, 494, 581, 677-9, 875-6, 1024-5, 1288, 1292, 1625, 1630, 1653; kurulması ve çabuk gelişi, 78-95; «İkinci ihtilâl» ve «sosyalizm», 80, 198, 203-4, 205, 230, 236, 281, 288-9, 326-32, 339-40, 369-70, 415-6; Hitler'in diktatorya kurması, 84-7; darbe teşebbüsünden sonra kapatılması, 126-7, 130-1, 183-4; seçim kampanyaları, 189-90, 217-8, 243-4, 246, 250-4 266-7, 271-3, 289, 310-3, 335-7; yapısı, 193-6, 400-1, 404-5, 417; hizip çatışmaları, 196-9, 203-7, 229-31, 236, 277, 279, 289, 326-32, 342-5; büyük iş adamlarının para yardımları, 216, 228-34, 275-6, 281, 285 - 6, 288, 324; Ordunun desteğini sağlaması, 220-9, 236-40 Reichstag'daki faaliyeti, 259, 274-6, 279, 286-7, 290-1, 316; Almanya'nın tek partisi olması, 321; kiliselerin kontrolü, 373-82; sanatın ve mesleklerin kontrolu, 383-91; Eğitim kontrolü 395-6 397-400; çiftçilerin, 407-10; işçilerin, 417-22; mahkemelerin, 424-8; terör taktikleri, 311, 353,361-2, 368-9, 370, 377-80, 428-9, 435-6, 548, 574-5, 580, 1468-78, 1519-22; Avusturya'da 506-7, 514, 516-7, 523, 528n, 532-3, 547, 548-9; Sudetland'da, 560-1, 566, 586-8, 594n, 598
Nasyonal Sosyalist hareketi (ideoloji olarak), 54, 72-3, 76, 77, 78-80, 141-5, 161-73, 178-80, 189-90, 194-6, 396-7, 1291, 1573, 1574-5, 1637-9, 1656, 1719, 1722
Nasyonal Sosyalist Öğretmenler Birliği, 395
Nasyonalistler, *bak*, Alman Nasyonal Halk Partisi
Natzweiler, 1504
Naujocks, Alfred Helmut, 808-10, 925, 930, 1009, 1010
Nazi-Sovyet Paktı, 800-5, 811-23, 833n, 838-47, 863, 875, 886, 898, 970, 976, 1228, 1238, 1295, 1681
Nebe, Arthur, 583, 1614, 1641
Neff, Walter, 1512, 1513
«Neşe İçinde Güçlenmek» 403, 421-2
Neudeck, 290, 347, 349, 364
Neuhaus, 1022
Neumann, Franz L., 109
Neunzert, Teğmen, 126
Neurath, Baron Konstantin von, 264, 295, 365, 436, 448, 460, 466, 470, 475, 481, 486-7, 503, 525, 540, 570, 645, 704, 1518, 1578
«Neville Chamberlain» (Mansfield), 600n
Newton, Sir Basil, 608
New York, 1057n
New York *Journal-Amerikan*, 1151
New York *Times*, 747n, 925n, 1151n, 1382n
Nibelungenlied, (Nibelungen Şarkısı), 169
Niblack (Amerikan destroyeri), 1357, 1361n
Nidda, Krug von, 1423
Niekisch, Ernst, 582
Niemen Nehri, 1313
Niemoeller, Papaz Martin, 374, 377, 379, 380-1 428, 551, 1012-3n
Nietzche, Friedrich Wilhelm, 162, 165-8, 170, 182, 183
Nieuwe Maas nehri, 1110
Nikiçenko, Gen, I.T., 1472
Nil nehri, 1404, 1408, 1416
Noel, Leon, 834, 912, 939n, 1143
Nomura, Amiral Kiçisaburo, 1347 1362-67, 1373, 1375
Nordik Derneği, 1044
Norge (Norveç donanma gemisi), 1079
Normandiya, 1586, 1587-8, 1592, 1647, 1660, 1672
Norveç, 874, 1102, 1298; Alman savaş plânları, 1039-54, 1061, 1069; *Altmark* olayı, 1048-9; istilâsı, 1075-6, 1077-99, 1106, 1110, 1216; monarşi tarihi, 1085n; Alman işgali, 1092n, 1156-7, 1180-1, 1190-1, 1253, 1408, 1469, 1520
Norveç Bankası, 1083
Norveç Ordusu, 1044, 1046, 1084, 1091, 1092
Noske, Gustav, 100, 108
N.S. Briefe, 199
N.S.D.A.P., *bak*. Nasyonal Sosyalist Alman İşçi Partisi
Nuremberg, 85, 93, 113, 151, 330, 591-2, 1693, 1695, 1745-7
Nuremberg Kanunları (15 Eylül 1935), 27-8, 434n, 690
Nuremberg Parti kongreleri, 151-2, 330, 366, 590, 596, 597, 598, 599, 632, 807, 1693
Nybergsund, 1085, 1087

O

Oberg, Gen, Karl, 1622, 1646
Oberheuser, Dr. Herta, 1517
Ochs-Adler, Alb. Julius, 1153n
Ochsner, Albay, 1339
Oder nehri, 1679, 1688, 1693, 1698
Odesa, 1254
Ohlendorf, Otto, 1464, 1471-6
OKH, *bak*. Ordu Yüksek Komutanlığı
OKM (Oberkommando der Kriegsmarine, Donanma Yüksek Komutanlığı), 986
OKW (Oberkommando der Wehrmacht, Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı), 500, 525-6, 567, 584, 624, 754, 1261, 1274, 1571, 1603, 1606-7, 1641, 1707, 1729; Avusturya, Çek istilâ plânları, 525, 563-7, 577, 585, 589, 590, 613, 654, 659; Polonya istilâsı, 739, 762, 807, 824n, 829, 858, 925n, 930, 973, 1019-21; batı cephesi, 990, 994, 1007-8, 1013, 1035, 1102-15, 1118-24, 1126-32; Norveç seferi, 1032, 1046, 1047, 1048; Amerika'daki faaliyeti, 1056, 1153n; İngiltere savaşması, 1165-6, 1167-8, 1170,

1173-80; Barbaros, 1231, 1234, 1251, 1254, 1269, 1279, 1283, 1316, 1320-3, 1414n, 1415-6, 1426, 1431, 1430, 1463, 1464; Akdeniz ve K. Afrika, 1419-21, 1423; İtalya'nın güçsüzlüğü, 1524, 1528-9, 1532; teslimi, 1740; *ve bak.* Jodl, Keitel. Abwehr (Haberalma Bürosu), 519n, 584, 589, 725, 808, 868, 1002, 1010, 1056 1068, 1558, 1566-7, 1569, 1574, 1585, 1596n, 1600, 1641; *ve bak.* Canaris; Oster
Ekonomi ve Silâhlanma Dairesi, 642n, 807, 1030n, 1234; *ve bak.* Thomas, Gen. Georg
Olav Trygverson (Norveç mayın gemisi), 1082
Olbricht, Gen. Friedrich, 1392-3, 1558, 1571, 1574, 1575, 1584, 1600, 1601-2, 1618-9, 1620, 1621-3, 1629 n, 1633-4
Olden, Rudolf, 45n, 57, 206
Oldenburg, 263
Olimpiyat oyunları, (1936), 371, 373
On İkinci Şarl, İsveç Kıralı, 1255, 1281
Oppelo, 810
Oppenheim, 1686
Oradour-sur-Glane, 1520-1
Oran, 1422
Oranienburg, 430, 888, 893n
Ordnertruppe, 81
Ordu, Alman (ve Reichswehr), 115-18, 156, 228, 258, 344, 441-2, 417, 423, 464, 476, 514
CUMHURİYET ZAMANINDA : Siyasî faaliyetleri, 22, 64-70, 75, 85, 97-101, 115-17, 118, 220, 241-44, 256, 256-61, 279-81, 288, 295, 307; ateşkes ve Versailles şartlarına karşı tutumu, 64-7, 98, 106-8, 112-3, 115, 444, 450, 452; Cumhuriyete karşı tutumu, 64 - 70, 98, 106-9, 115-6, 222-9; solculara baskı yapması, 72, 100-1, 116-7, 265; Nazilerle ilişkileri, (1934'e kadar), 85, 123-7, 133-4, 223-9, 294-5, 301-6, 314-17, 326-32, 342-6, 349-50, 358-65
HİTLER ZAMANINDA : Hitler'e boyun eğmesi, 361-6, 500-1, 504, 555-6, 1018, 1297; Hitler'in geliştirmesi ve yeniden örgütlemesi, 404-6, 444-5, 449-52, 471-2, 482, 500-2, 1334; generallerin Hitler'e muhalefeti, 485-6, 487-8, 554-5, 569-80, 763, 808, 994-1001, 1288, 1412, 1413, 1427-30, 1699; Blomberg Fritsch olayı, 490-504, 554-6; generaller komplosu, 498, 581, 584, 589-96, 631-2, 643, 657-62, 808, 868-73, 1000-6, 1018, 1068-70, 1390-8, 1551, 1559, 1560-3, 1569-84, 1593, 1655
İSTİLA PLANLARI VE SEFERLER: Avusturya, 525-6; Balkanlar, 1261, 1266-7; İngiltere, 1151, 1165, 1179, 1189-90, 1198-99; Çekoslovakya, 565, 569-74, 594-604, 612, 625, 674, 698-99; Danzig ve Memel, 715, 739; Akdeniz Bölgesi. 1405-8; Kuzey Afrika, 1276-7, 1404-6; Norveç ve Danimarka, 1039, 1048-52, 1076-80, 1088-97; Polonya, 721-22, 725, 776-9, 791, 807, 825, 831-2, 854, 863-73, 894-95, 917-21, 931-2, 968-9, 972-4, 979-80, 1019-20, 1451-2; Rusya, 1230-6, 1252. 1254-5, 1269-70, 1281-5, 1303-6, 1315, 1318-41, 1400, 1409-16, 1421, 1425-38; Batı Avrupa, 761, 791, 917, 957-8, 979, 982-3, 994-8, 1007-8, 1013-4, 1017, 1100, 1101-141
GERİLEME VE YENİLGİ: Afrikada, 1416-20; İtalya'da, 1524-5, 1529-34; Rusya cephesinde, 1540, 1594, 1596, 1659-60, 1678-81, 1688; batıda, 1585-96, 1659-61, 1666-77, 1683-7; «topyekûn seferberlik», 1663; ordudan kaçmalar, 1665, 1684; bozgun ve teslim, 1691-93, 1702-3, 1714-8, 1722-3, 1729, 1740-1
SAVAŞ SUÇLARI VE CENEVRE ANDLAŞMASININ BOZULMASI: 1443-4, 1452-3, 1455-6, 1462, 1471-3, 1496-7, 1573, 1669n 1677n, 1683,
Ordu birlikleri, Alman:
ORDU GURUPLARI:
A (doğu cephesi), 1410, 1430
A (batı cephesi), 1105-6, 1127, 1172
B (Alplerde), 1529
B (doğu cephesinde), 1411
B (batı cephesinde, 1940) 1129, 1172
B (batı cephesinde, 1944-5), 1576, 1588, 1592
Merkez, 1315, 1320, 1324, 1329, 1330-1, 1391n, 1393, 1550, 1558, 1593, 1600, 1659
Don, 1427-30
G. 1740
H. 1685
Kuzey, 776-7, 967-8, 1315, 1320-1
Güney, 776, 1281, 1315, 1321
Kuzey Ukrayna, 1456
ZIRHLI GURUPLAR:
Üçüncü Tank, 1031
Dördüncü Tank, 1031, 1334
ORDULAR:
Birinci, 604, 1740
Birinci Panzer, 1093, 1430
İkinci, 604, 1596
İkinci Panzer, 1332
Üçüncü, 776
Dördüncü, 604, 776, 1326, 1331-2, 1334, 1338-9
Dördüncü Panzer, 1409-11, 1415, 1426, 1428
Beşinci Panzer, 1673
Altıncı, 1112, 1116, 1118, 1121, 1125, 1126, 1172, 1179, 1328n, 1408, 1409, 1410, 1415, 1426-7, 1428-9, 1431-33, 1434-5, 1551
Yedinci, 1586, 1586-90
Sekizinci, 604, 776
Dokuzuncu, 1172, 1202, 1328, 1456, 1715
Onuncu, 604, 776, 968
On Birinci, 1472
On İkinci, 604, 1276
On Dördüncü, 604, 776, 968
On Beşinci, 1586-7
On Altıncı, 1172, 1202
On Yedinci, 1430, 1541
On Sekizinci, 1110, 1126, 1137
On Dokuzuncu, 1740
Yedek (Anayurt), Ordu, 1552, 1558, 1575, 1581, 1582-3, 1600, 1606, 1618, 1619-20, 1628-9, 1642, 1653, 1663
Batı Ordusu, 577
KOLORDULAR:
1 inci, 867
III üncü, 641
XV inci, Zırhlı, 1115
XVI ncı, Zırhlı, 1118
XIX uncu, Zırhlı, 969, 1115
XXX IX uncu, 1112
XLI inci, Zırhlı (Tank), 1115
XLVII nci, Zırhlı, 1674
LXXV inci, 1468
Afrika Korps, 1404-5, 1416-20,

1425
TÜMENLER:
2 nci Panzer, 1121, 1674
Üçüncü Panzergrenadier, 1529
4 üncü Panzer, 968
6 ncı Panzer, 1578
9 uncu Panzer, 1111
10 uncu Panzer, 1574
18 inci Piyade, 1665
21 inci Panzer, 1590
23 üncü Piyade, 585
28 inci Piyade, 1644
163 Piyade, 1082
258 inci Piyade, 1331
Volksgrenadiers, 1663, 1665
TUGAYLAR, ALAYLAR, TABURLAR:
12 nci Topçu Alayı, 556
17 nci Bamberg Süvari Alayı, 1272
150 nci Panzer Taburu, 1672
Grossdeutschland Muhafız Taburu, 1624
ASKERÎ BÖLGELER *(Wekrkreise)* III (Berlin): 585, 1583, 1623; Berlin *Kommandantur*, 1575 1624, 1627; VII (Münih), 71, 75
WAFFEN (SİLÂHLI) S.S. BİRLİKLERİ, *bak.* S.S.
Ordu, Genel Kurmay, 98, 164, 280, 526, 573, 591, 622, 659, 763, 778 1005, 1014, 1017, 1039, 1105, 1152n, 1163, 1165, 1173n, 1189-90, 1281, 1321, 1409-16, 1661, 1729; Versailles Andlaşmasıyla yasaklanması, 105n, 111; Truppenant adıyla yeniden örgütlenmesi, 111; yeniden kurulması, 444, 450, 451n, Beck'in başkanlıktan çekilmesi, 578-9; Halder'in tâyini, 579-80; Halder'in atılması, Zeitzler'in tâyini, 1414; Guderian'ın tâyini, 1654-5; Krebs'in tâyini, 1701; *ve bak.* Beck, Ludwing; Halder; Guderian; Krebs; Zeitzeler
Ordu Yüksek Komutanlığı (Oberkommando des Heeres - OKH), 589-92, 870-1, 1017, 1021, 1039, 1051, 1104, 1118, 1171, 1174, 1190 1202, 1254, 1269, 1321, 1323, 1571, 1575, 1618, 1641
Ordu Kanunu (20 Temmuz, 1933), 331
Orel, 1317, 1541
Orleans, 1660
Orne nehri, 1587
Orta Sınıf Esnaf Savaş Birliği, 328
Orta Doğu, 1279, 1280, 1404, 1416; *ve bak.* Arabistan; İran; Filistin; Suriye
Oşima, Gen, Hirosi, 1345, 1364, 1368-71, 1372, 1373, 1376, 1378-9, 1380
Oskar, Prusya Prensi, 1397
Oskarsborg, 1083
Oslo, 1044, 1045, 1050, 1071, 1074, 1075, 1081-5
Ostend, 1183
Oster, Alb. Hans, 584, 592, 593n, 594, 631, 633, 868, 876, 926, 1000-6, 1010, 1070, 1101-43, 1392, 1556, 1566, 1643
Osthilfe (Doğu Yardımı), 288, 290
«Ostland», 1285
Ott, Gen. Eugen, 278, 280, 1352-3, 1354n, 1363, 1366, 1370
Otto, Avusturya Veliahtı, 480, 523, 525-6
«Otto» (Parola), 1252; *ve bak.* Durum Otto
Otuz Yıl Savaşı, 153-4
Oven, Margareta von, 1584

Ö

Önce Amerika Komitesi, *bak.* America First Committee
Özel Mahkeme (Sondergericht), 380, 427, 428
Özgür Fransa, 1145, 1660, 1686

P

Pacholegg, Anton, 1510
Pasifik, 1346, 1352, 1387
Paderewski, Ignace, 1205
Palatinate, 1686
Pan-Amerikan Neutrality Patrol (Amerikan-arası Tarafsızlık Devriye, Harekâtı), 1356
Pan-German Milliyetçileri (Avusturyalı), 50-6
Papen, Franz von, 21, 22, 267, 268n, 271-82n, 303, 307, 313, 343, 362-6, 373, 504n, 1723; yetişmesi, 263-6; Hitler ile ve Hitlere karşı çeverdiği entrikalar, 284-95; Başbakan Yardımcısı ve Prusya Başbakanı olması, 293-99; Prusya başbakanlığından atılması, 325-6; Nazi aşırı hareketlerini protesto etmesi, 343, 347-9; temizleme hareketinden kurtulması, 355; Avusturya elçisi olması, 365, 443, 467, 502; Anschlus'da oynadığı rol, 506-22, 529, 535, 544; Nuremberg'te beraat etmesi, 1746-7
Papazlar Kalkınma Birliği, 379
Paris, 629, 657, 660, 686, 1226, 1622, 1660
Paris Barış Konferansı, 560
Parsifal (Wagner), 170
«Parti Barış Kongresi» 733, 875
Pas de Calais, 1586
Pasewalk, 61, 66
Patch, Gen. Alexander, 1661
Patria, S.S., 588
Patton, Gen. George S., 1647, 1660, 1661, 1666, 1674-5, 1686
Paul, Yugoslavya Naibi Prens, 1271, 1272
Paulus, Feld Mareşal Friedrich, 1281, 1297, 1401, 1415, 1426-7, 1428, 1431 - 38, 1551
Pearl Harbour, 1341, 1367, 1370, 1373, 1376, 1378, 1388n
Pechel, Rudolf, 868, 1568
Peenemunde, 1544
Peiper, Alb. Jochen, 1677n
Peipus Gölü, 1611
Pemsel, Orgeneral Max, 1578, 1590
Pershing, Gen. John, 1154n
Perth, Lord, 635
Pertinax (André Geraud), 659n
Petacci, Clara, 1538
Pétain, Mareşal Henri Philippe, 993n, 1136, 1137, 1141, 1146, 1147, 1255, 1257, 1258-9, 1423 - 4
Peter, Yugoslavya Kralı, 1272, 1276
Peters, Dr. Gerhard, 1492
Petersberg, 610
Petersdorff, Yüzbaşı von, 1448
Petsamo, 1253, 1305
Petzel, Gen. Walter, 867
Pfaffenberger, Andreas, 1508
Philip, Hesse Prensi, 235, 527, 537, 551, 1508, 1535
Phipps, Sir Eric, 599, 947, 956
Picasso, Pablo 387
Piedmont 863n
Pichelsdorf, 1727, 1738
Pierlot, Hubert, 1123
Piffraeder, Oberfuehrer, 1623
Pilsudski, Mareşal Josef, 332, 339, 714, 718
Pinder, Profesör, 399

Pissa nehri, 974, 976
Pittman, Key, 748n
Pittsburg, Pa., 559
Pius XI, Papa, 374
Pius XII, Papa (Eugenio Pacelli) 373, 873, 1150, 1566
Plettenberg, Kontes Elizabeth von, 1568-9
Ploen 1735
Ploesti, 1659
Ploetzensee hapisanesi, 1399n, 1646
Po Ovası, 1695
Poehner, Ernest, 125
Poelzl, Klara, *bak* Hitler, Klara Poelzl
Poetch, Dr. Leopold, 36
Pohl, Dr. Emil, 1494
Pohl, Oswald, 1478 - 9, 1494
Poincaré, Raymond, 110
Pokorny, Dr. Adolf, 1502-3, 1517
Polanya, 79, 143, 332, 338, 447, 448, 561, 730n, 988-95 1015 1066, 1068, 1091; Versailles Andlaşmasına göre, 105, 717; Hitler ile saldırmazlık paktı, 339, 453; Fransa ile ilişkiler, 339, 465 - 6, 471 - 2, 483, 663, 717; Alman savaş planları, 479-80, 687 - 8, 725, 733 - 5, 757 - 65, 767 - 8, 772 - 3, 776 - 81, 791-99, 801, 803 - 13, 818 - 29, 842-3, 865 - 7, 878 - 9, 917 - 21; Çeklere karşı izlenen politika 564-5, 587-8, 604 - 5, 648 - 9n, 653 - 4; Rusya politikası, 587 - 8, 717 - 8, 718-9, 721, 727 - 8, 734 - 5, 748 - 9, 773-4, 835, 844; Hitler'in Danzig ve Koridor'u istemesi, 713 - 22, 725 - 38. 780, 783; İngiliz ve Fransızların desteklemesi, 721, 727 - 30, 733 - 5, 739-40, 773 - 4, 788, 790 - 91, 804 - 7, 828 - 37, 848 - 58, 865 - 7, 874 - 5, 883 - 916, 919 - 23, 931 - 5, 938-60; Polonya bölünmesi üzerinde 782-3, 789, 803-13, 481-47, 8745; 782-789, 803 - 13, 841 - 47, 874 - 5; İtalya'nın Polonya'ya karşı savaşa girmemesi, 858 - 67, 878 - 83, 936-8; Alman propaganda kampanyası, 876 - 8, 895 - 6, 922 - 25; Alman istilâsı, 927 - 8, 931, 934-5, 959 - 60, 967 - 70, 979 983 1100, 1107 - 8, 1110, 1293; Rusların istilâsı 970-8, 987 - 8; Alman işgali, 1018 -, 1060 - 1, 1202, 1230, 1235, 1249, 1290, 1294, 1299, 1442, 1443, 1452, 1456, 1460, 1469 - 72 1480-6, 1495 - 01, 1520, 1544n, 1741, 1747; Kurtuluş, 1541, 1593, 1667, 1678 - 9.
Polonya Hava Kuvveti, 932 - 3, 968-9
Polonya Ordusu, 725, 734 - 5, 739-40, 810, 835 - 6, 844 - 5, 866 - 7, 961, 962, 967 - 8, 969, 979 - 83
Polonya Koridoru, 338, 713 - 4, 716-7, 718 - 9, 722 - 3, 725, 730n, 738-9, 851, 876, 884 - 5, 888 - 90, 891, 895, 896 - 7, 897 - 8, 905 - 6, 907 - 8, 944.
Polonya Donanması, 1071 - 2
Pomeranya (Pomorze), 718, 721, 776, 967 - 8
Popitz, Johannes, 581, 1018, 1034 1392, 1398, 1555, 1565
Porsche, Dr. Ferdinand, 422
Portekiz, 1207, 1210, 1211, 1215
Posen, 338, 718, 1019, 1442 1452, 1465, 1483
Potemkin, Vladimir, 754
Potsdam, 22, 100, 266, 293, 315 - 5, 585, 641

Pour le Mérite (Alman Madalyası), 91
Prag, 588, 618, 624, 653, 696-8, 701n, 702 - 3, 1518, 1519, 1628
Pravda, 775
Pruess, Hugo, 103n, 383
Preysing, Kardinal Kont, 1605n
Price, Ward, 444, 449
Prien, Oberleutnant Guenther, 999
Priess, Hermann, 1677n
Priestly, J. B., 1205
Primo de Rivera, Miguel, 1209 - 11, 1212
Prince of Wales (İngiliz zırhlısı), 1388n
Prinz Eugen (Alman ağır kruvazörü), 1407
Pripet Bataklıkları, 1251, 1253
Propaganda Bakanlığı, 268, 314, 325, 390 - 1, 392, 603, 984 - 5, 986 - 7, 1625, 1628, 1716, 1717, 1747 *ve bak.* Goebbels
Protestan Kilisesi, 374-82
Proust, Marcel, 383
Prusya (kırallığı), 155 - 63, 314 - 5, 377, 1552, 1661
Prusya (federal devleti), 249, 256, 264, 294, 295, 305, 312; *ve bak.* Doğu Prusya, Batı Prusya
Pryor, Gen. W. W. 1076
Puaux, Gabriel, 524n
Puch, 1269

Q

Quisling, Binbaşı Vidkum Abraham Lauritz, 1043 - 8, 1079, 1084, 1085 1092n, 1161n

R

Raczynski, Kont Edward, 858, 934
Radar, 1192, 1542, 1586
Raeder, Grand Amiral Erich, 330, 342, 432, 481, 493, 494, 504, 570, 624, 724, 757, 761, 763 778, 803n, 824n 963, 983 - 7, 998, 1030, 1034, 1142, 1346, 1354n, 1409; donanma yapım programı, 445, 963; Norveç seferi, 1039 - 48, 1053 - 4, 1072, 1074n, 1094; İngiltere istilâsı planları, 1156, 1166, 1173 - 80, 1184, 1185; Akdeniz bölgesinde yığınak istemesi, 1255-7, 1263 - 8, 1279-80, 1405, 1406; Amerikan gemilerine taarruz istemesi, 1351, 1355, 1356-61, 1379, 1387-8; Donanma Başkomutanlığından atılması, 1530; Nurembergte mahkûm olması, 1747
Rangsdorf, 1605, 1613, 1615; 1618 1619
Rapallo, 773
Rascher, Dr. Sigmund, 1508 - 17
Raşit Ali, 1279, 1298
Rassenkunde, 397; *ve bak*, «üstün ırk» kavramı.
Rastenburg Doğu Prusya'da, 168, 1310, 1416, 1426, 1431, 1527, 1531, 1534, 1551, 1561, 1570, 1582, 1620, 1625, 1636, 1649, 1695;da Hitler'i öldürme teşebbüsü, 1599 - 1618
Rath, Erns von, 676
Rathenau, Walter, 69, 95, 383
Rattenhuber, Oberfuehrer, 1606
Raubal, Angela Hitler, 30, 31, 38, 211
Raubal, Friedl, 211
Raubal, Geli, 31, 211-4, 244, 246, 356, 1700
Rauschning, Hermann, 279, 1205
Ravensbrueck, 430, 1502, 1516, 1519, 1568
Réal, Jean, 174
Reckse, Doktor, 1568

Reed, Douglas, 1205
Regensburg, 125
Regina Palace Oteli, Münih, 650
Reichenau, Feld Mareşal Walter von, 294, 510, 525, 968, 1116, 1118, 1125 1160, 1172, 1179, 1329, 1391
Reichbank, 283, 239, 413, 414, 489, 689, 1493
Reichsbanner, 258
Reichsfuehrer S.S. Dostları kulübü, 232
Reichsgericht (Alman Yüksek Mahkemesi), 426
Reichsgesetzblatt (resmi gazete), 683
Reichskriegsflagge, 124, 126
Reichsrat, 246, 317
Reichstag, 159, 243, 246, 262-3, 279, 283, 287, 313, 500, 872; Naziler Reichstag'da 191, 199, 221, 235, 237, 239, 243, 266, 277, 302, 313; Nazi programı Reichstag'da, 230, 260, 268, 294, 313, 322, 365, 377; dağıtılması, 220, 249, 260, 264, 273-77 287, 291, 303, 465n; seçimler, 221, 266, 277, 337, 377, 544; Goebbels'in ihracı, 252; Hitler-Papen hükümetini desteklemesi, 291, 314 22, 335, 434; Hitler'e mutlak yetki verilmesi, 1336; Hitler'in konuşmaları, 339, 373, 460, 876, 1278, 1287; Versailles Andlaşmasını bozması, 472, 474; barış konuları, 334, 444, 451, 458, 737-44, 876, 1156-62, 1169, 1171, 1934 temizleme hareketi konusu, 351-3 354-5, 357-8, 360, 424; Anschluss, 544 - 5: Çekoslovakya'nın istilâsı, 570, Polonya savaşının başlaması, 927-32, 936 - 8; Amerika ile savaş, 1379; Yahudilerin yokedilmesi, 1480
Reichstag yangını, 235, 306-11, 314, 356, 424, 434, 1009
Reich İstatistik Bürosu, 418
Reichswehr, 68, 108; Wehrmacht olması, 451n; *ve bak.* Ordu, Alman
Reich Tiyatro Odası, 386 - 7
Reichwein, Adolf, 1597 - 9, 1641
Reims, 1673, 1740 - 1, 1744
Reinberger, Bnb. Helmut, 1036 - 7
Reinecke, General, 17, 83, 1631
Reinhardt, Gen. George-Hans, 1115, 1126, 1324
Reinhardt, Max, 385
Reitlinger, Generald, 1489 - 90, 1492 1500, 1568n
Reitlinger Gerald, 1489 - 90, 1492 1718, 1733
Remagen, 1685
Remarque, Erich Maria, 383
Remer, Bnb. Otto, 1624 - 31
Rennes, 1587
Renthe-Fink, Cecil von, 1078
Repulse (İngiliz zırhlısı), 1388n.
Reuben James (Amerikan destroyer'i), 1361
Reuters, 1717
Reventlow, Kont Ernest zu, 199
Reynaud, Paul, 1109, 1119, 1123, 1137
Rheydt, 200
(Rhine) Ren nehri, 981, 999, 1661, 1665 - 66, 1467, 1676, 1683, 1685 87
Ren havzası, yeniden askerileştirilmesi, 336 - 7, 445 - 6, 453 - 4, 458-69, 512 - 3, 825, 982 - 3, 1014 - 5
Rhone Vadisi, 1065, 1140, 1661
Ribbentrop, Gertrud von, 1617
Ribbentrop, Joachim von, 371, 436, 476, 685, 792, 871, 925n, 960 1036 1044, 1140, 1142, 1258, 1468, 1555n, 1680, 1701, 1702, 1704, 1723 1746, 1747; karakteri 290, 471, 685; İngiliz elçisi, 456, 471, 525, 539 - 40; Dış İşleri Bakanı olması 502; Goering'le birbirlerinden hoşlanmamaları, 471, 756, 1616 - 7; Hitler-Schuschning görüşmesinde, 514, 544; ve Çekoslovakya, 561, 562, 568, 570, 587, 636, 674 - 5, 690 - 6, 698, 702, 705, 707 - 9, Hitler-Chamberlain görüşmelerinde, 601, 617; Fransa ile pakt, 686; Polonya ile görüşmeler, 713-18, 720, 722-3, 780; Memel konusunda İngiliz Fransız protestolarını reddetmesi, 722-4; savaşta işbirliği konusunda Ciano ve Duce ile görüşmeleri, 685, 754-6, 792-6, 852-3, 858 - 64, 878 - 9, 880, 1060 - 66, 1260, 1303, 1422; S.S.C.B. ile görüşmeleri, 767 - 8, 769 - 71, 788, 789-90, 801 - 3, 811 - 23, 827 - 8, 838 43, 848-9, 851 - 2, 961 - 4, 969-70 973 - 6, 987 - 8, 1040 - 1, 1226-29, 1238 - 50, 1307 - 9; Polonya konusunda Batı ile görüşmeleri, 986n, 894-9, 902, 908 - 9, 910n, 912-16, 919-20, 935, 940 - 3, 951 - 2; Amerika ile ilişkileri, 985-6, 1057 - 8, 1150 - 1, 1343, 1344 - 5, 5, 1359-80, 1382n; İngiliz, Fransız ültimatomlarını reddetmesi, 952 - 5; Norveç, Danimarka ile ilişkileri, 1072 - 76, 1083 - 4; Windsorun kaçırılması planı, 1207 - 16; Balkan politikası, 1236 - 8, 1271 - 4; S.S.C.B. ye savaş ilanı, 1307-9; Japonya ile ilişkiler 1344 - 5, 1347-54, 1359 - 81; Amerikaya savaş ilanı, 1386
Riccione, 1312
Richardson, William, 1314n
Richthofen, Avcı Bölüğü, 91
Rickenbacker, Eddie, 1056
Riess, Curt, 1627n
Riga, 1227, 1484
Rintelen, General von, 1274
Rio de Janeiro (Alman nakliye gemisi), 1071
Riom mahkemesi, 945n
Ripka, Herbert, 608n
Ritter, Gerhard, 1601n
Riviera, Fransız, 1138, 1661
Robeson Paul, 1205n
Robin Moor (Amerikan şilepi), 1359
Rocca della Caminate, 1538
Rockfeller, John D, 1061
Roehm, Ernest, 23, 75, 87, 118; 195 248 256 579 1288; yetişmesi 75; Goering'le S. S. leri örgütlemesi, 92; Birahane Darbesinde, 117-8, 124, 128, 129; Hitler ile arasının bozulması, (1925), 192; partiye dönmesi, S.A. ve S.S.'lerin başına geçmesi, 235-6; Schleicher ile teması 244, 257-9, 344 - 5; Hitler'le arkadaşlığı, 330-1, 344-5; Kabineye girmesi 331; solculuk üzerinde Hitler'le anlaşmazlığı, 326-32, 430 - 8; temizlenmeleri, 350 - 54, 357 - 61, 432 - 3
Roepke, Wilhelm, 158, 165n, 399
Rokossovski, Gen. Konstantin, 1431
Roma Katolik Kilisesi, 51 - 2, 52 - 3, 102, 109, 192, 252-3, 267, 321, 373-5, 380-1, 512, 520, 533, 547, 555, 579, 583, 1623n
Roma İmparatorluğu, 172, 175
Romanya, 448, 622, 825, 969; Fransa ve İngiltere ile ilişkiler, 466, 663, 736, 774; S.S.C.B. ile ilişkiler, 748, 774, 831, 837n; Macarista

nın Transilvanya'yı alması, 123;7 Romanya'nın ele geçirilmesi konusunda Nazi-Sovyet mücadelesi, 842-3, 945, 946-7, 977, 1229, 1231, 1236 - 8, 1241-9, 1252, 1253, 1259, 1261-2, 1267, 1271, 1295, 1299, 1304, 1307, 1323; Kızıl Ordunun Nazileri atması, 1541, 1681
Romanya Ordusu, 1339, 1403, 1410, 1426, 1430, 1435
Roma, 685, 706, 1527 - 8, 1532 - 3, 1534, 1584
Roma-Berlin Mihveri, 470, 474, 508, 553, 771, 1026, 1054
Rommel, Feld Mareşal Eriwin, 1529, 1530, 1660; Kuzey Afrikada, 1277, 1280, 1388, 1404-6, 1409, 1416-21, 1438; Hitler aleyhtarı komploda, 1576-8, 1594, 1603, 1648-52; Normondiya'da, 1585-94; Hitler'e barış tavsiyesi 1594; hava hücumunda yaralanması, 1594, 1603, intiharı ve cenazesi, 1650 - 1
Rommel, Frau, 1650 - 1
Rommel, Manfred, 1650 - 1
Roosevelt, Franklin D. 681n, 684n, 1059n, 1062, 1259n, 1278n, 1279, 1280, 1344, 1348, 1363, 1368 - 9, 1378; barış çabaları 333 - 4, 623, 623-4, 736-44, 872, 892, 1054, 1055, 1100, 1152; elçiyi geri çağırması, 681n, 1057; Japonlarla görüşmeler, 1347n, 1363 - 7, 1374-5; Nazi olayları 736-45, 1350n, 1384 - 6, Atlantik deniz politikası, 1352n, 1356 - 9; savaş amaçları, 1392, 1580; ölümü, Nazilerin sevinmesi, 1698-9
Rosen, Kont Eric von, 91
Rosenberg, Alfred, 76, 119, 125, 162, 179, 182, 192, 197, 198, 238 - 9, 248 376, 382, 436, 1289; yetişmesi, 90-2; Quisling ile ilişkisi, 1043 - 48; ve Doğu Avrupanın Almanlar tarafından işgali, 1285 - 7, 1444 - 8, 1456 - 7, 1463; sanat hazinelerinin yağma edilmesi, 1453; Nuremberg mahkemesi ve idamı, 1746-7
Roseman, Samuel, I, 1382n
Ross, Collin, 1055n
Rossbach, Teğmen, 117
Rosterg, August, 231
Rostock, Yzb. Max 1519
Rostov, 1327, 1334, 1411, 1430
«Rote Kapelle», 1596 - 7n
Rothschild, Baron Luis de, 549
Roterdam, 1111-15, 1182
Rovne, 1298
Royal Oak (İngiliz zırhlısı), 999
R.S.H.A. (Reichssicherheitshauptamp, Reich Merkez Emniyet Bürosu), 1471, 1566, 1569, 1628; *ve bak.* S.D.
Ruegen, 421
Ruge, Albay, 1084, 1091, 1092
Ruhr, 110, 111-14, 446, 476, 760 806n 1225, 1665, 1680, 1681, 1687
Runciman, Lord, 587 - 8, 603, 605, 611
Rundfunkhaus, *bak* Radyo Evi
Rundstedt, Feld. Mareşal Gerd von 265, 463, 555, 1149, 1163n; dört kere komutanlıktan atılması, 501, 1327, 1334, 1391, 1683; Polonya istilâsında. 763, 776; Fransa savaşmasında, 1104-5, 1119-20, 1125 - 1130 Feld-Mareşal olması, 1160n; İngiltere istilâ planı, 1770, 1172; Rusya seferi, 1281, 1315, 1318, 1324 - 7 1334, 1391n; ve Hitler aleyhdarı komplo, 1396, 1576, 1578; Batı Başkomutanı, 1396, 1414, 1422, 1585 - 93, 1661, 1664, 1667-70; yeniden atılması, 1683
Rupprecht, Bavyera Veliahtı, 88n, 114, 119, 125-8, 579
Russell, Bertrand, 167n, 1205
Rus Hava Kuvvetleri, 785n, 1319, 1427, 1613, 1685
Rus Ordusu, 785n, 831 - 2, 1232, 1251, 1253-4, 1269; Polonya'yı istilâsı, 972, 973; Finlandiya hücumu, 1042 *(ve bak.* Finlandiya; Rus - Fin savaşı); Baltık Devletlerini alması, 1227-8; Besarabya ve Bukovina'yı alması, 1228; Almanya ile savaşı, 1316, 1318 1321, 1325, 1329 - 34, 1339, 1366, 1400, 1409 - 10, 1444, 1492, 1530, 1540-1 1580, 1584 1593, 1595, 1600, 1659, 1667 - 8, 1678, 1679 1691, 1695, Stalingrad'da, 1409-10, 1421, 1426 - 36 Elbe'de Amerikalılarla buluşma, 1693, 1694 1702; Berlin Savaşması, 1692, 1696, 1701-2, 1709, 1712, 1727-8, 1726, 1731, 1735 - 38
Rus-Fin Savaşı, 1027, 1032, 1042, 1044, 1053
Rus-Japon tarafsızlık Paktı, 1351
Rust, Bernard, 204 - 5
Ruthenia, 691, 696, 705
«Rüzgâr» mesajı, Nomura'ya, 1365
Rijev, 1338

S

S.A. (Sturmabteiling, hücum taburları ya da Kahverengi gömlekliler), 21, 23, 225, 235 - 38, 256 - 7. 272 - 3, 282, 298 305 - 6 308 - 9, 310 - 11, 322n, 377, 396, 417, 427, 428 - 9, 1654; başlangıçları 74 - 5; 82, 91 - 2; ve Birahane Darbesi, 120 - 25; ordu ile çatışması, 194 - 5, 224 - 5, 326 - 32, 340 - 6, 360, 499; Bruening'in kapatması, 257-344 - 5, 349 - 63, Avusturya Anschluss'unda oynadığı rol, 512 - 3, 548 - 9
Saalfelden, 824 n.
Saar, 447, 452, 885, 1676, 1686,
Saarbruecken, 460n, 684
Sachsenhausen, 379 - 80, 381, 551, 1011, 1013
Sack, Dr. Carl, 224
Saefkow, Anton, 1598
St. Germain 1648
St. Germain, Andlaşması, 80, 543
St. Harbouin, Jaques Tarbé de, 791
St. Lo, 1647
St. Omer, 1122, 1126
St. Wolfgang, 795
Sahalin, 1251
Salerno, 1533
Salzburg, 58n, 510, 518, 523, 529, 548, 794 - 5, 1402 - 3, 1430, 1524
«Saman Harekâtı» 1456
Sammler, Rudolf, 1629 n.
San nehri, 842, 968, 974, 976
Sanatçılar Kulübü, 1548
Sandomierz, 968
Sanger, Margaret, 383
San Remo, 692
Santayana, George, 166
Sardinia, 1536
Sarı Durum, 1052, 1094, 1154, 1105, 1106, 1107 - 8
Sas, Alb. J.G. 1070, 1101 - 2
Sauckel, Fritz, 1457n, 1461
Sauerbruch, Dr. Ferdinand, 399, 1501 - 2n, 1567, 1574
Savunma Kanunu, Gizli (21 Mayıs, 67; Hitler'in kapatması, 341 - 2,

1935), 411, 451n
Savaş Bakanlığı, 451n, 500
Savaş esirleri, 1145, 1317n, 1434 - 6, 1446 - 7, 1448n, 1455 - 8, 1459, 1461 - 9, 1486 - 7, 1492 - 3, 1500-1, 1573, 1661, 1677n, 1684 - 5, 1691
Savaş Borçları, *bak* tâmirat borcları.

Saksonya, 116, 566, 567
Scapa Flow, 999
Schact, Dr. Hajalmar H.G., 184, 233 - 4, 269, 304 - 5, 325, 365, 550. 664, 1643, 1706, 1745 - 6; savaş ekonomisi plânları, 411 - 2, 451n, savaş ekonomisindeki yerinden atılması, 488 - 9, 502; Hitler aleyh darı komploda, 581, 631, 639 - 43, 807, 868, 871 - 2, 1005, 1018, 1082
«Schaemmel, Binbaşı,» 1009
Schacnhorst, Gen. Gerhard Johann David von, 1572, 1654
Scharnhorst (Alman kruvazörü), 445, 1096, 1407
Schaub, Julius, 442
Schaumburg - Lippe, Prens, 809n,
Scheidemann, Philipp, 69n, 95, 97, 104, 108
Scheidt, Hans - Wilhelm, 1047
Scheliha, Franz, 1597n
Schellenberg, Gen. Walter, 810n, 1009 - 12, 1013n, 1204, 1205, 1207, 1269n, 1211, 1212, 1214 - 5, 1518n, 1631, 1705
Schelling, Friedrich Wilhelm Joseph von, 169
Scheringer, Teğmen, 224-8
Scheubner, - Richter, Max Erwin von, 118, 121, 123 - 31, 191
Schicklgruber, Alois, 26, 27, 28, 1719
Schicklgruber, Maria Anna, 27
Schiller, Johann Christophe Friedrich von, 162, 173, 386
Schirach, Baldur von, 238, 401, - 3, 436, 545n, 1746
Schkopau, 447
Schlabrendorff, Fabian von, 582, 593n, 868, 1001, 1394, 1551, 1558-9,1560 - 1, 1563, 1566, 1569, 1573 1605, 1640, 1642n, 1643
Schlageter, Leo, 1485n
Schleicher. Gen. Kurt von, 21, 103n, 220, 241 - 9, 256 - 71, 272, 276-82, 344; yetişmesi 239 - 44; başbakanlığı, 282 - 93, 366; temizlik kurbanı, 354, 359, 503, 643
Schleswig, 105, 158, 1735
Schleswig, - Holstein, 805
Sschlieffen planı, 1104
Schmidt, Dr. Willi, 356
Schmidt, Gen. Arthur, 1435
Scvhmidt, Charlotte (Frau von Brauchitsch) 502
Schmidt, Dr. Guido, 510, 511n, 514, 516, 518, 538n
Schmidt, Hans 497 499 554
Schmidt, Dr. Paul, 475, 635, 636, 685n, 687, 693n 8389 858, 963; 865, 902 - 5, 951 - 3, 989, 1055n, 1058, 1061 - 3, 1144, 1243, 1244, 1248, 1258, 1259, 1288 1309, 1347, 1350; Hitler - Chamberlain görüşmeleri konusunda, 601, 602, 610, 611, 614, 616, 618, 621; 624, 645-6, 651 - 2, 854; Hitler'e karşı hazırlanan komplo, 632-3; Hitler-Haça görüşmesinde, 699-700, 702 - 3; Hitler-Duçe buluşmalarında, 1260, 1525, 1615 - 6; Hitler Matsuoka görüşmesinde, 1350; Hitler'in Amerika'ya savaş ilânı konusunda, 1380
Schmidt, Theresa, 38
Schmidt, Willi, 356
Schmidthuber, Herr, 1566
Schmidt, Dr. Karl, 328, 415
Schmundt, Gen, Rudolf, 557, 563, 590, 757, 759, 1559, 1614n
Schneidhuber, Obergruppenfuehrer, 352, 354

Schneiewind, Amiral Otto, 757, 1177
Schnitzler, Arthur, 383
Schnitzler, Georg von, 231, 304
Schnurre, Dr. Julius, 746, 752 - 4, 774, 781 - 2 783, 789, 800, 818, 1031, 1032, 1296
Schobert, Gen. Eugen Ritter von, 525
Schoenaich, General Frieherr von, 66
Schoenfeld, Dr. Hans 1556 - 7
Schoerner, Feld Maregal Ferdinand, 1704, 1715, 1721
Scholl, Hans, 1564 - 5
Scholl, Sophie, 1564 - 5
Schopenhauer, Arthur, 170
Schrader, Alb. Werner, 1570
Schreiber, Yzb. Richard, 1044, 1082
Schroeder, Baron Kurt von, 232, 285, 286
Schulenburg, Herr von, 364
Schulenburg, Kont Friedrich Werner von der, 587, 745, 747, 753, 767 - 73, 775, 781 - 2, 783, 788 -9, 790, 800, 801, 811, 813 - 23, 841n, 962, 970 - 6, 1225, 1226, 1229, 1238 - 9, 1241, 1295, 1297 - 8, 1299, 1302 - 3, 1308, 1309, 1351; Hitler'e karşı hazırlanan komploda, 1580, 1641
Schulenburg, Kont Fritz von der, 642, 1603
Schultze, Yzb. Herbert, 983n
Schulz, Dr. Walther, 130
Schulze - Boysen, Harold, 1596 - 7n
Schuschnigg, Kurt von, 289, 442 - 3, 467 - 9, 601, 899; Anschluss, 506 - 39, 542 - 51; Hitler'le görüşmesi, 510 - 9; Mussolini'ye başvurması, 524 530 - 1, 537; istifası, 534 - 5; tutuklanması, 550 - 1; toplama kampında, 551 - 3, 1643, 1706
Schuschnigg, Vera (Kontes Czernin), 551
Schutzbar, Baroness Margot von, 555-6
Schutzstaffel, *bak* S.S.
Schwaegermann, Guenther, 1737
Schwaerzel, Helene, 1640
Schwarz, Franz Xavier, 214
Schwein von Krosigk, Kont Lutz. 264, 413, 682, 1449, 1695, 1697-8, 1699, 1723
S.D. (Sicherheitsdienst S.S. Emniyet Servisi) 428, 431 - 3, 495 - 6, 677, 808 - 9, 810n, 1010 - 11,1203n, 1207, 1462, 1464, 1466, 1468, 1471, 1473, 1478, 1481, 1517 - 22, 1623 - 4, 1628, 1631, 1644 - 5, 1648
Sebekovski, Doktor, 597
Sedan, 1105, 1114, 1116, 1119 - 220
Seeckt, Gen, Hans von. 68, 101n, 108, 115 - 8, 125, 223, 228, 242, 338, 718, 720, 773
Eseeds, Sir William, 748n, 787n, 831, 833
Seidlitz, Gertrud, 87
Seine nehri, 1586, 1660
Seisser, Alb. Hans von, 117 - 26, 131 - 33
Selanik, 1270
Seldte, Franz, 296
Semmering, 1409, 1416
Sendikqlar, 68, 216, 246, 250, 252,

257, 265, 276, 279, 288, 296, 299, 321 - 3, 369, 416, 424, 583; *ve bak*, işçiler, Almanya'da,
Senne, 1686
Serafimoviç, 1426
Serrano Suner, Ramon, 1209, 1258
Serseri (Goebbels'in kitabı),
Severn nehri, 1172
Sevez, Gen. François, 1741
Seyss - Inquart, Dr. Arthur, 468, 514, 520 - 1, 522, 528 - 36, 542, 692, 695, 1022, 1045, 1723, 1747
SHAEF, 1692
Shakespear, William, 386
Sapusnikov, Gen. Boris M. 788
Shaw, George Bernard, 386, 1205
Shawcross, Sir Hartley, 1475
Sherwood, Robert E., 1352n
Shetland Adası, 1040
Shulman, Milton, 502n, 1127n, 1163n
Sibirya, 1296, 1353, 1365
Sibibor, 1484
Sicilya, 1524, 1530, 1533n
Sidor, Karol, 692
Siegfried Hattı, 1661, 1666
Siemens elektrik kumpanyası, 232
Sievers, Wolfram, 1503 - 4, 1506
Siewert, Yarbay Curt, 918
Silezya, 338, 567, 726, 776, 808, 895, 968, 1232, 1452, 1678, 1679 - 80, 1681
Silex, Karl, 390
Silâhlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı, *bak* OKW
Simon Sir John, 447, 448, 455, 683, 771, 1291
Simoviç, Gen. Dasan, 1272, 1275
Simpson, Misis, *bak* Windsor Düşesi.
Sinclair, Upton, 383
Sinema, Nazi Kontrolünde, 392 - 3
Singapur, 1346, 1347, 1348, 1351, 1352, 1361, 1365, 1376
Sirovy, Gen. Jan. 609, 653
Sivil Hizmet Kanunu (Hükümet Hizmetleri Kanunu) 7 Nisan, 1933, 425, (1937) 395 - 6, 425
Six, Dr. Franz, 1203 - 5
Sırbistan, 1276n, 1297
Skagerrak, 1071, 1081
Skorezeny, Otto, 809, 1536, 1631, 1635 - 6, 1669n, 1672
Skubl, Doktor, 529
Slavlar, 49, 142, 147, 155, 156, 176, 968, 1442, 1443, 1460; 1461
Slovakia, 559 - 61, 674 - 5, 688 - 98, 721, 809, 1403, 1468
Smigly - Rydz, Mareşal Edward, 719, 906, 933
Smith, Yzb. Truman, 87n
Smith, Gen Walther Bedell, 1692, 1741
Smolenks, 1315, 1320, 1324, 1541, 1550, 1558, 1563
Snow, C.P. 1025
Sosyal Demokratlar: Avusturyalı, 43, 49 - 53, 76 - 77, 80 - 1, 509n, 523, 528n, 447
Sosyal Demokratlar (Sosyalistler), Alman, 65n, 66 - 9, 73, 96 - 7, 98, 102, 159, - 60, 160n, 204; 222; 246, 248 - 53, 257, 265 - 6, 266 - 7, 276 - 7, 279 - 80, 286, 297, 298, 305, 311, 313, 317, 318, 335 - 6, 368 - 9, 377 - 8; Cumhuriyet ilânı, 97; Ordu ile pazarlık, 98 - 101, 107 - 8; ulusun en büyük partisi, 102, 158 - 9, 184 - 5, 190 - 1; partinin dağıtılması, 320 - 1
Sosyalistler, Sol, 97
Soissons, 1590

Sola hava alanı, Norveç'te, 1081
Sola deresi, Polonya'da, 1489
Solf, Anna, 1567 - 8
Somme nehri, 62, 1120, 1135, 1136, 1167
«Sonbahar Gezisi» (Herbstreise), 1180
Son Çözüm, Yahudi Probleminin, 1478 - 85, 1500, 1517 - 19
Sondergericht, *bak* Özel Mahkeme
Sonderkommando, 1489
Sonnenburg, 768
Sovyetler Birliği, 99-100, 242 - 3-32, 333, 369 - 70, 442 - 3, 446 - 7, 472, 482, 483, 484, 713 - 4, 736, 857n, 1095n 1157, 1184, 1203, 1277, 1300; Hitler'in amaçları, 141 - 4, 471 - 2, 598 - 9, 661 - 2, 727 - 8, 1034, 1189 - 90, 1228 - 35, 1206 - 7, 1251 - 5, 1263, 1268, 1269, 1280 - 1, 1292 - 307, 1309; Fransa ile pakt ve ilişkiler, 450 - 1, 458 - 9, 553 - 4, 606 - 7, 608 - 9, 610 - 11, 627 - 8, 662 - 3; Alman - Çek sorunu üzerinde izlenen politika, 451, 541, 552, 553, 563, 586-7. 588, 598, 606, 608; 611, 628, 637; Ortak Güvenlik İngiltere ve Fransa ile görüşmeler, 552, 721, 749, 764 - 9, 774 - 6, 781 - 8, 790 - 1, 812 - 3, 815, 817 - 8, 827, 829 - 37, 842 - 3, 946 - 7; Polonya ile ilişkiler, 588, 718, 719, 722, 728, 734, 749, 754, 759, 799 - 806, 812 - 15, 828 - 37 *(ve bak* Polonya'nın istilası, aşağıda); Çekovlovakya görüşmelerine çağırılmaması, 628, 637, 651, 663, 728 n, 731, 748 - 9, 753, 765; Almanya'ya yaklaşma, ticaret ve Polonya sorunları üzerinde görüşmeler, 745, 751 - 5, 764 - 76, 781 - 5, 787 - 92, 793n, 795 - 800, 860, 864, 871, 957, 961 - 4, 969 - 78, 987 - 91, 997, 1015 - 6, 1027 - 35, 1059 - 60, 1072n, 1149, 1226 - 30, 1235 - 45, 1248 - 52, 1294 - 6, *(ve bak)* Nazi - Sovyet Paktı; ve Baltık Devletleri, 774, 784, 803, 813, 831, 838 - 9, 842, 843, 847, 974 - 8, 1016, 1027 - 9; 1032, 1053, 1149, 1227, 1231, 1238; Japonya ile ilişkiler, 812, 813, 1351 - 54, 1355, 1366, 1373 - 5; Polonya'nın işgali, 969 - 78, 988; Finlandiya savaşı, 1027, 1044, 1053, 1245; Balkanlarda faaliyeti, 1149, 1236 - 40, 1244 - 7, 1262, 1295, 1296 - 7; Almanlarla savaş, 1306 - 9, 1315 - 18, 1321 - 2, 1324 - 31, 1357, 1367, 1387, 1406, 1546 7, 1555n, 1557, Alman işgali, 1281 - 7, 1305 - 6, 1311 - 2, 1316 - 7, 1410, 1441 - 2, 1443 - 4, 1445, 1451, 1455 - 7, 1461, 1466-8, 1469, 1471, 1476 - 84, 1502 - 3, 1520 - 1, 1570; İtalya'nın savaş ilânı, 1313; *ve bak* Rus Hava Kuvvetleri; Rus Ordusu
Spa, Almanya, 98, 107, 246, 1672
Spaak, Paul - Henri, 1037, 1099
Spandau, 1633
Spartaküs'ler, 97, 100; *ve bak*, Komünistler, Almanya
Speer, Albert, 1455n, 1663, 1664, 1679 - 80, 1700 n, 1709 - 11, 1723, 1747
Speidel, Gen. Hans, 1577 - 9, 1585, 1588, 1590, 1591, 1592, 1593 - 4, 1603, 1644, 1645, 1646, 1648, 1651, 1661, 1665
Spender, Stephen, 1205
Spengler, Oswald, 109, 332

Sperrle, Feld Mareşal Hugo, 510, 1160n, 1190
Spiller, Yüzbaşı, 1083, 184
Spital, 27, 29, 30, 38
Spitfire uçakları (İngiliz), 1192, 1193, 1406
Sponeck, Gen. Kont Hans von, 1334, 1391
Sportpalast, Berlin, 330, 378, 617, 619 - 20, 633, 994, 1196 - 7
Spree nehri 1738
S.S. (Schutzstaffel), Kara gömlekliler, 230, 232, 322n, 327, 417, 428, 475, 545n, 551, 581; 698; 1334, 1565, 1615; örgütü, 195, 427 - 8; polise hakim olması, 305, 425; Ordu ile çatışma, 340, 360, 495, 499, 554 - 5, 1020, 1569; Roehm'ün temizlenmesinde oynadığı rol, 343, 351, 353, 354 - 5, 356; yaptığı mezalim, 428 - 9, 430, 548 - 50, 676, 1018 - 27, 1438, 1441 - 3, 1456, 1464, 1480 - 6, 1489 - 90, 1492 - 1501, 1503 - 5, 1507 - 11, 1516 - 7 *ve bak*, toplama kampları; *ve ayrı ayrı işgal edilmiş ülkeler adlarına bakınız);* ve Hitler aleyhdarı komplocular, 582 - 3, 1034 - 5, 1577 - 8, 1581 - 2, 1583 - 4, 1617, 1623, 1628 - 32, 1635 - 6, 1642 - 46, 1649; Çekoslovakya'da, 603, 720, 1518; Polonya sınır «olayı», 807 - 9, 924, 930; Venlo olayı, 1009 - 12; ve İngiltere işgali planı, 1203 - 7; Mussolini'nin kurtarılması, 1536; Goering'i tutuklaması, 1711 - 12
S.S.C.B., *bak*. Sovyetler Birliği
Standarte 89, 441 - 2
Staatspartei, *bak* Demokrat Parti
Stachiewicz, General, 834, 835
Stadelheim hapishanesi, Münih, 853
Stahlecker, Franz, 1476
Stahlhelm, 247, 253, 306
Stalin, Joseph, 663, 745 - 52, 775, 802, 814, 1016, 1062, 1268, 1294, 1313n, 1250 - 1; Alman paktı, ticaret görüşmeleri, 820 - 3, 827, 833n, 838 - 47, 855, 974 - 8, 1028, 1030 - 5, 1236, 1240 - 1, 1242, 1244, 1250 - 1, 1295 - 302; Alman saldırısının Batı tarafından kendisine haber verilmesi, 846n, 1230, 1301; Polonya'nın işgali, 972 - 8; Baltık'ta ve Balkanlarda giriştiği harekât, 1026 - 9, 1225 - 9; 1231; İngilizlerden şüphelenmesi; 1289, 1292-3; Başbakanlığı üzerine alması, 1298-9; Japonya ile tarafsızlık paktı imzalaması, 1351; savaşta liderlik yapması, 1401, 1412 - 3, 1524, 1525, 1580, 1679; ve Alman barış teklifleri, 1555n, 1580
Stalingrad, 1281, 1322, 1325, 1401, 1409 - 15, 1421, 1425 - 38, 1551 1563, 1573
Stark, Johannes, 397
Stauffenberg, Kont Berthold von, 1602, 1605, 1641
Stauffenberg, Yarbay Klaus Philip Schenk, Kont von, 1572 - 6, 1577, 1580 - 4, 1574, 1595 - 1615 1618 - 24, 1628, 1630, 1633 - 35, 1636, 1645
Stauffenberg, Kontes Nina von, 1574
Stauning, Thorvald, 1076
Stavanger, 1045, 1050, 1072, 1081, 1109
Stavlot, 1672
Stefanie, 39
Stein, Tğm. Walter, 1022n
Steiner, Gen. Felix, 1702 - 3, 1715
Steinhardt, Laurence, 812n, 846n, 1302
Stempfle, Papaz Bernard, 145, 214, 356
«Stettin Nakliye Manevrası» 724
Stevens, Bnb. R.H., 1009 - 11, 1012, 1067
Steyr, 34, 38
Stieff, Gen. Helmuth, 1560, 1575, 1605, 1638, 1645
Stockholm, 1556, 1566, 1570, 1717
Stockmar, Baron Christian Friedrich von, 583
Stohrer, Eberhard von, 1207
Storting (Norveç Parlamentosu), 1083
Stotzingen, Barones, 355
Strang, William, 610, 774, 775, 776n, 816, 829
Strasbourg, 1506
Strasbourg Üniversitesi, 1503 - 6
Strasser, Gregor, 192, 198 - 208, 213, 230, 234 - 40, 244, 248, 253, 256, 268, 278, 279, 282 - 5, 289, 344, 355, 357
Strasser, Otto, 199, 203, 205, 236, 357
Strauss, Gen. Adolf, 1172
Strauss, Richard, 385
Streck, Binbaşı, 129
Streicher, Jalius, 57, 85, 93, 129, 176, 192, 1946 - 7
Stresa Konferansı, 450, 457, 467
Stresemann, Gustav, 102, 114, 117, 185, 218, 338
Stroelin, Dr. Karl, 1576 - 7
Strones, 27
Stroop, Juergen, 1495 - 1500
Stuckart, Dr. Wilhelm, 543
Studie England (denizden istilâ planı), 1167
Stuelpnagel, Gen. Karl Heinrich von, 590, 592, 994, 1469, 1576, 1578, 1603, 1621 - 2, 1644 - 8
Stuka (Alman uçağı), 1109, 1115, 1118, 1193
Stumme, General, 1417
Stumpff, Gen. Hans - Juergen, 1190
Sturmabteilung, *bak* S.A.
Stiray, 548
Sudet Hür Taburları, 603
Südetland, 559 - 63, 569, 594n, 596 - 7, 602 - 3, 611 - 16, 619, 620, 627 - 9, 632, 635, 638, 647 - 9, 655, 656, 660 - 4, 697, 729, 826; 845; 1015, 1066, 1068, 1392; Hitler'in planları, 79, 143, 523, 561; Almanya'nın parçası olmamış bulunması, 559, 601n; Nazi propagandası, 561, 565, 598, 604; Runciman misyonu, 587 - 8, 603, 605; İngiltere, Fransa'nın ayrılmasını istemesi, 606 - 7, 607 - 8, 626 - 7, 646 - 9; Hitler'in «son toprak isteği», 619, 675, 711
Süveyş Kanalı, 1256, 1261, 1277, 1279, 1280
Suhiniki, 1339
Sundlo, Alb. Konrad, 1044, 1079
Susloparov. Gen. İvan, 1741
Suriye, 742
Sword. Albay, 730n (Yanlış - Doğru çizelgeleri)

T

Tallinn, 975, 1227
Tâmirat borçları, Birinci Dünya Savaşında Almanya'nın, 95, 105, 114, 190, 218, 245, 248, 1450
Tannenberg, 363, 826, 875, 1168

Tansil, Charles, C., 478n
Taranto, 1264n
Tass, 818, 1303
Tauroggen, Anlaşması, 1552
Taylor, Gen. Maxwell D., 1533n
Taylor, Telford, 66n, 590n, 1128n, 1136
Teddy Ter Pudrası, 46
Tegernsee, 267, 1728n
Teleki, Kont Paul, 792
Televaag, 1520
Tempelhot Alanı, 322
Temizleme hareketine ait Beyaz Kitap, 355
Terboven, Josef, 350
«Tereyağdan önce Top», 396
Teriberka 1029
Terneuzen, 1122
Tesch, Bruno, 1491
Tesch und Stabonow 1491
Teschen, 588, 605, 654, 718
Texas (Amerikan Zırhlısı), 1357
Thadden, Elisabeth von, 1567
Thaelmann, Ernst, 253, 255
Thailand, 1366, 1374
Thames nehri, 1172, 1180
Theiele, Gen. Fritz, 1618 - 19, 1621, 1641.
Thoma, Gen. Wilhelm Ritter von(1418
Thomas, Gen. George, 411, 642n, 764 - 5, 807, 826, 871, 1004, 1018, 1030n, 1068, 1234
Thompson, Dorothy, 1553
Thomsen, Hans, 681n, 738n, 1056, 1150-2, 1378n, 1381-2
Thorkelson, Temsilci, 1151
Thuengen, General Freiher von, 1583, 1641
Thuringia, 116, 237, 278, 283, 585,
Thyssen, Fritz, 216, 231, 233; 235, 282, 305, 328, 414, 417
Tiergarten, Berlin, 24, 1630, 1687n, 1712, 1715, 1727, 1732
Tilburg, 1111
Timosenko, Mareşal Semyon K., 1317, 1320, 1321, 1332
Tippelskirch, Werner von, 663 1239, 1240, 1295, 1338
Tirpitz, Frand Amiral Alferd von, 455, 582, 1596n
Tirpitz (Alman zırhlısı) 732
Tiso, Monsenyör, 692, 693 - 5, 705
Tıp deneyleri, Nazi, 1501 - 17
Tobruk, 1277
Tacqueville, Alexis de 171
Todt, Doktor, 589, 803n
Togo, Shigenort, 1367, 1370, 1373, 1377n
Tojo, Gen. Hideki, 1364
Tokyo, 1352, 1353
Tolischus, Otto D., 168n
Tomaschek, Rudolphe, 397
Topf, I. A., ve oğulları, 1489 - 90
Toplama (Temerküz) kampları, 184, 368 - 9, 380, 429 - 31, 506, 549, 551, 808, 1025 - 6, 1464, 1483 - 94, 1502 - 18, 1519, 1534, 1583, 1617, 1643: *ve bak* Auschwitz; Buchenwald; Dachau; Mauthausen; Sachsenhausen; Treblinka
Topyekûn Savaş (Ludendorff'un kitabı), 411
Torgau, 1693
Torino, 1139n, 1524
Torgler, Ernst, 273, 309
Toscanini, Arturo, 523
Toulon, 1140, 1267, 1424 - 5
Toussaind. Alb. Rudolf 567, 624
Toynbee, Arnold, 787n, 977n
Toyoda, Amiral, 1354n, 1363, 1364
Töton Şövalyeleri. 141, 405
Trablus, 1268, 1407, 1420

Trans - Siberyan Demiryolu, 1234, 1353
Transilvanya, 1236
Traunstein, 69
Treblinka, 430, 1484, 1485 - 6, 1498, 1499
Treitschke, Heinrch von, 159, 162, 164
Tresckow, Gen. Henning von, 1393, 1558 - 9, 1560 - 2, 1563, 1570, 1573, 1583, 1596, 1605, 1610, 1643 - 4
Tresckow, Erika von, 1584
Trevor - Roper, H.R., 1699, 1700n, 1727n, 1730n
Trier, 460n, 1672
Tripolitania, 1277
Triyeste, 1539
Tromsö, 1091
Trondheim, 1050, 1072, 1080, 1090, 1093, 1094, 1109
Troost, Profesör, 251
Trotha, Amiral Adolf von, 401
Trott zu Solz Adam von, 868, 1557, 1603, 1641n.
Truppenamt, 111, 451n
Tschirsky, Baron, 545n
Tuebingen Üniversitesi, 1577
Tuko, Dr. Vojtek, 560, 691, 705
Tula, 1331
Tunus, 1140, 1148, 1423 - 4, 1523 - 4, 1574
Tuna nehri, 1579, 1695
Türkiye, 825, 1244, 1246, 1249, 1251, 1256, 1568
Türk Boğazları, 1242, 1251
Tirol, 528n, 548, 551, 1539, 1640, 1643

U

U - 30 (Alman denizaltısı) 864, 985-6
U - 47, 999
U - 110, 986n,
U - 253, 1357
Udet, Gen. Ernst, 1391 n
Ukrayna, 970, 971, 972, 1234, 1254, 1270, 1285, 1315; 1412, 1416, 1444, 1472, 1475, 1482, 1531, 1604n
Ulm, 224, 288, 1577
Ulaştırma Bakanlığı 778
Uluslararası Askeri Mahkeme, 1745
Umberto, İtalya Veliahtı, 1529
Umanski, Konstantin, 846n, 1301
Unitet Press, 1239
Untermeschen, 1441
Ural dağları, 1447
Urbays. Juozas, 723
Urfahr, 38
U.S. Strategiç Bombing Survey, 1450
USCHLA (Untersuchung - nd - Schlichtungs - Ausschus, İnceleme ve yerleştirme Komisyonu); 197, 352
Uroguay, 1033 - 4
Utrecht, 1111

Ü

Üx kull - Gylenbrand, Kontes von, 1572
Üçlü Pakt (Üç Devlet Paktı), 1241, 1248, 1271, 1346, 1348, 1362, 1363 - 4, 1365, 1370, 1371, 1377
«Üstün ırk» kuramı 48 - 60, 139 - 40, 146 - 50, 156 - 7, 161 - 2, 163, 165 169 - 80, 376, 395 - 6, 397, 404 - 5, 1441 - 2, 1443 - 44

V

V - bombaları (V - 1, V - 2), 1544n,

1586, 1592, 1660n, 1682
Vatansever Cephe, 530
Vashell, Gurup Şefi, 730
Vaernes, 1080
Valenciennes, 1122
«Vaekyrie», 1581 - 3, 1601 - 2, 1613, 1618 - 9, 1620, 1622
Vansittart, Sir Robert, 562, 593
Varşova, 556, 927, 931, 969, 970, 971, 977, 988; 1441; 1452, 1495 - 501, 1659, 1679
Vatikan, 373, 1002, 1102, 1108, 1153, 1529, 1565n, 1566
Venedik 347, 443, 1303
Venilo, 809n, 1009 - 12
Ventotene, 1536
Verdun, 1120, 1646, 1648, 1661
Vermehren, Erich, 1568 - 9
Vermeil, Edmond, 175
Verneichtungslager (imha kampları), 1026, 1483 - 94,
Verona, 1304
Versailles Andlaşması, 66, 69, 80, 104 - 8, 113, 221, 227, 245, 299, 333, 335, 336, 369, 718, 720, 724, 741, 954n, 983, 991 Hitlerin reddi, 444 - 54, 472, 571, 581
Vian, Yzb. Philip, 1049
Vichy, 1256
Victor Emmanuel III, İtalya Kralı, 551, 863n, 1526 - 9, 1534, 1535, 1538n, 1539n
Victoria, Kraliçe, 583
Viebahn Gen. Max von, 525
Vilna, 830, 1484
Vinnitsa, 1412, 1416
Vire nehri, 1587
Visinski, Andrei 1226, 1637 - 8
Vistül nehri, 777, 829, 842, 932n, 968, 974, 976, 1579; 1659, 1667, 1679
Viyana, 30, 31, 435; 505 - 7, 509n, 533, 536, 546 - 53, 537; Hitler'in gençlik günleri, 38 - 62, 77
Dolfuss'un öldürülmesi, 441 - 3; Hitler'in Anschluss'tan sonra girmesi, 543 - 5; Nazi aleyhdarı darbe planları, 1628; Kızıl Ordu'nun girmesi, 1693, 1695
Vladivostok, 1352, 1362, 1366
Voegler, Albert, 231, 304
Voelkischer Beobachter, 87, 91, 117, 145, 180, 191, 195, 197, 208, 223, 224, 239, 248, 255, 332, 502, 536, 878; 987; 993, 1009; 1075n
Voelkisch hareketi, 198
Vogt, General, 401
Volga nehri, 1252, 1325, 1400, 1408, 1427, 1448
Volksdeutsche, 849, 975, 1024, 1027
Volksgerich, *bak* Halk Mahkemesi
Volkssturm, 1719, 1729
Volkswagen, 423
Vologda, 1340
Vormann, General von, 857n
Voronej, 1410
Voroşilov, Mareval Kliment R., 786 788, 830 - 7, 843, 1317
Voss, Amiral, 1716
Viyazma 1325
Vyborg, 1659

W

Wachenfeld, bak Berchesgaden
Waffen S.S. 1497, 1552, 1716
Waffen S.S. birlikleri
1 inci S.S. Motorize (Panzer) Kolordusu, 1538, 1677n
1 inci S.S. Panzer Tümeni, 1677n
Altıncı S.S. Panzer Ordusu, 1677n
12 inci S.S. Panzer Tümeni, 1588

Muhafızlar (Leibstandarte), 1025, 1394, 1538, 1592n, 1606
Das Reich Tümeni, 1521
Panzer Lehr Tümeni, 1588
Wagner, Adolf, 352, 366
Wagner, Cosima, 174
Wagner, General Eduard, 1019, 1021, 1605, 1619, 1631
Wagner, Eva, 174
Wagner, Friedelind, 442
Wagner, Richard, 39, 132 - 3, 162, 168 - 71, 173
Wagner, Siegfried, 168
Wagner, Walter, 1719
Wagner, Winifred, 168, 211, 212
Wahnfried, 168, 174
Waldeck, Prens, 1508n
«Waldsee», 1487
Waldtrudering, 195
Waldviertel, 27
Wallenberg, Jakob, 1555, 1557 - 8, 1569
Wallenberg, Marcus, 1555
Wangenheim, Teğmen von, 493
Wannsee, 1481, 1602, 1604
Warburg, Profesör, 397
Warburton - Lee, Yzb. B.A.W., 1088
Warlimont, Alb. Walter, 1168, 1231, 1234
Warspite (İngiliz zırhlısı), 1088
Wasp (Amerikan nakliye gemisi), 1406
Wasserman, Jakob, 383
Wavell, Gen. Sir Archibald, 1264n
Wavre, 1116
Webb, Beatrice, 1205
Weber, Christian, 92, 352, 1716
Wecke, Binbaşı, 293
Werhle, Papaz Hermann, 1623n
Wehrmacht, Hitler'in yeniden kurması, 451n; Nazi aleyhtarı komplocular ve, 1583, 1613, 1619, 1630, 1636
Wehrpolitische Amt, S.A.'nın, 195
Wehrwirtschaft (savaş ekonomisi), 411
Weidling, General, 1729
Weimar, 102, 103, 278, 684
Weimar Cumhuriyeti, *bak* Almanya Cumhuriyeti
Weinbacher, Karl, 1492
Weissler, Doktor, 379
Weissman, Doktor, 1639
Weizmann, Chaim, 1205
Weizsaecker, Baron Ernst von, 540, 724, 737, 738n, 850n, 856n, 861-2, 873, 972-3; 993, 1007-9 1027n, 1056r, 1059-
[illegible]plosu, 595.
lovakya görüşmc
645, 654, 687, 698,
görüşmelerinde, 75.
773, 781, 783, 784, 7.
813, 815; 846n, 103.
buhranındaki barış görü.
de 913, 915, 919, 925n, 9.
957
Welczeck, Kont Johannes von, 67.
784
Welke, Ehm, 392
Welles, Summer, 812n, 1054, 1057-9, 1060, 1063, 1205
Wells, H.G. 383
Wells Otto, 317
Wenkc, General, 1714 - 15, 1717, 1727 - 8
Wendt, Teğmen, 224 - 8
«Werewolf», 1412
Weserruebung («Weser Tatbikatı») 1039 - 97
Wessel, Horst, 235 - 6
West, Rebecca, 1205

kısmına verilen garanti Moskova'da hoş karşılanmadı. Moskova'ya danışılmamıştı. Schulenburg, Ribbentrop'un Viyana'da geçen olayları açıklamak —ve haklı göstermek— için gönderdiği acele bir muhtırayı sunmak üzere 1 Eylülde Molotov'u ziyaret ettiğinde, Dış İşleri Komiseri, elçinin Berlin'e gönderdiği rapora göre, «her zamankinden daha kasıntılıydı». Buna rağmen uzun bir sözlü protestoda bulunmayı da ihmal etmedi. Molotov, Alman Hükümetini, Nazi - Sovyet paktının danışmayı öngören Üçüncü Maddesini bozmakla suçladı. Almanya'nın, Rusya'yı «olup-bittiler» karşısında bıraktığını, bunun «ortak çıkarlar sorunu» üzerinde Almanya'nın verdiği teminatla çeliştiğini söyledi (19). Hırsızlar çaldıkları malları paylaşırlarken aralarında her zaman kavga çıkarırlar.

Bu görüşmeyi izleyen günlerde karşılıklı yakınmalar daha da arttı. Ribbentrop 3 Eylülde Moskova'ya telgrafla uzun bir muhtıra gönderdi ve Moskova'nın Almanların Paktı bozduğu iddiasını inkâr etti; Rusya'yı, Berlin'e danışmadan Baltık Devletlerini ve iki Romen ilini almak suretiyle aynı şeyi yapmış olmakla suçladı. Muhtıra sert bir dille yazılmıştı. Ruslar bu mıhtıraya 21 Eylülde aynı derecede sert bir dille cevap verdiler. Bu sıralarda iki yan da düşüncelerini birbirlerine yazılı olarak bildiriyorlardı. Sovyetler verdikleri cevapta, Almanya'nın Paktı bozduğunu tekrarlıyor, Rusya'nın Romanya'da hâlâ birçok çıkarları olduğunu söylüyor ve sonunda alay edercesine şöyle bir teklifte bulunuyordu: Eğer danışmayı öngören madde Almanya'da «birtakım tatsızlıklar ve sınırlamalar» yaratıyorsa, Sovyet Hükümeti Andlaşmanın bu maddesini değiştirmeye ya da kaldırmaya hazırdı. (20)

Eylülde çıkan iki olay, Kremlin'in, Hitler'den şüphesini biraz daha arttırdı. 16 Eylülde Ribbentrop Schulenburg'a bir telgraf çekti: Hemen Molotov'u görecek ve söz arasında kuzey Norveç'e gönderilecek Alman takviyelerinin Finlandiya üstünden geçmekte olduklarını kendisine haber verecekti. Birkaç gün sonra 25 Eylülde Nazi Dış İşleri Bakanı, Moskova'daki elçiliğine bir telgraf daha çekti. Bu kez telgraf maslahatgüzarın adına gönderilmişti. Schulenburg o sırada izinli olarak Berlin'de bulunuyordu. Maslahatgüzara gönderilen telgraf çok gizliydi. Üstünde «Tamamiyle Gizli - Devlet Sırrı» kaydı vardı. Telgrafın içindeki tâlimat ertesi gün telgraf ya da telefonla özel bir parola alındığı zaman yerine getirilecekti. (21)

Maslahatgüzar, Japonya, İtalya ve Almanya'nın «önümüzdeki birkaç gün içinde» Berlin'de aralarında bir ittifak imzalayacaklarını bildirecekti. İttifak Rusya'ya karşı değildi. Bu durum özel bir madde ile belirtilecekti.

«(Ribbentrop şöyle diyordu.) Bu ittifak yalnızca Amerikan savaş kışkırtıcılarına karşıdır. Elbetteki bu nokta, her zaman olduğu gibi, ittifakta açıkça ifade edilmiyecektir, ama bu sonuç maddelerin kendisinden kesin olarak çıkabilecektir... İttifakın tek amacı Amerika'nın savaşa girmesi için baskı yapan unsurların aklını başına getirmek, onlara bugünkü mücadeleye katıldıkları takdirde düşman olarak üç büyük kuvveti otomatikman karşılarında bulacaklarını anlatmaktır.» (22)

Almanlardan gittikçe kuşkulanmaya başlıyan soğuk Sovyet Dış İşleri Komiseri, 26 Eylül günü akşamı Alman maslahatgüzarı Werner von Tippelskirch'den bu haberi aldığı zaman büsbütün pirelendi. Dost olsun düşman olsun kendisiyle görüşen herkesi ayrıntılı ve kılıkırk yaran kafasıyla şaşırtan Molotov, durumu hemen kavradı ve Moskova Paktının Dördüncü Maddesi gereğince Üçlü Askerî İttifakın metnini de, «herhangi gizli bir protokol» gibi, Sovyet Hükümetinin *imzalanmadan önce* görmeye hakkı bulunduğunu söyledi.

Molotov, Almanların askerlerini Finlandiya'dan geçirmek için bu ülke ile yaptığı anlaşma konusunda da fazla bilgi istiyordu. Böyle bir anlaşmanın yapıldığını daha çok basından, bu arada *United Press*'in Berlin'den verdiği bir haberden öğrenmişti. Bundan başka son üç gün içinde aldığı raporlardan, «Almanların kendilerine haber vermeden» en az üç Fin limanına Alman kuvvetleri çıkarttıklarını öğrenmiş bulunuyordu.

«Sovyet Hükümeti (diye devam etti Molotov) askerlerin Finlandi-

Nazi

İMPARATORLUĞU

DOĞUŞU·YÜKSELİŞİ·ÇÖKÜŞÜ

Bu kitapta Hitler Almanyasının doğuşu, yükselişi ve çöküşü anlatılıyor. William Shirer İkinci Dünya Savaşından sonra müttefiklerin eline geçen orijinal Alman belgeleri üzerinde uzun yıllar çalıştıktan sonra bu kitabı yazdı. Almanya'da 1930 - 45 yılları arasında ne olup bittiğini merak edenler Shirer'in anlattıklarında bütün öğrenmek istediklerini bulacaklar ve bu önemli yılların niçin hiç bir zaman akıllardan çıkmaması gerektiğini görecekler. Naziler, iktidar için nasıl savaştılar? İktidarı — kimlerle ittifak kurarak — nasıl ele geçirdiler? Sonradan neler yaptılar? Kendi aralarındaki kanlı mücadeleler. Hitler ve arkadaşlarının özel hayatları. İkinci Dünya Savaşının başlatılması ve Alman yenilgisi... Hepsi, en ufak ayrıntılarına kadar inceleniyor, aydınlığa kavuşuyor.

William Shirer'in **NAZİ İMPARATORLUĞU (THE RISE AND FALL OF THE THIRD REICH)**, tarihin en dramatik dönemlerinden biri üzerine yazılmış en esaslı kitaptır, mutlaka okunmalıdır.

[redacted]

Fiatı : 35 Lira